

Rapport

Sportaccommodaties in Nederland 2023

Kengetallen en kenmerken

Sportaccommodaties in Nederland 2023

Kengetallen en kenmerken

Redactie

Hugo van der Poel
Remco Hoekman

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met het Mulier Instituut.

© Mulier Instituut

Utrecht, 2023
www.mulierinstituut.nl
info@mulierinstituut.nl

Disclaimer

U mag delen uit deze publicatie overnemen op voorwaarde van bronvermelding: auteur(s), de titel van de publicatie en het jaar van uitgave.

Er gelden gebruiksvoorwaarden voor de foto's in deze publicatie. Neem foto's daarom niet over zonder toestemming van het Mulier Instituut.

Over ons

Het Mulier Instituut doet sportonderzoek voor beleid en samenleving. Voor overheden, maatschappelijke organisaties, onderwijsinstellingen, sportorganisaties en bedrijven onderzoeken we allerlei thema's op het gebied van sport en sportief bewegen: van de sportdeelname van (groepen) Nederlanders tot de motorische vaardigheden van kinderen, en van diversiteit en inclusie in de sport tot de economische impact van sportevenementen.

Het Mulier Instituut is een onafhankelijke stichting zonder winstoogmerk.

Ons doel is bijdragen aan goed onderbouwd beleid, gericht op de bevordering van sport, sportief bewegen en versterking van de sportsector. Dit doen we op verschillende manieren:

We verzamelen data en monitoren de Nederlandse sportsector en beleidsprogramma's.

We ontwikkelen kennis en onderzoeksmethoden via verkennende en verdiepende studies.

We duiden onderzoeksuitkomsten en vertalen deze naar de beleidspraktijk.

We onderbouwen beleidsbeslissingen met expertise en advies.

We bieden gevraagd en ongevraagd duiding en reflectie in de rol van 'kritische vriend' van de sportsector.

We zetten ons in voor de bevordering van de sportwetenschap.

Inhoudsopgave

Sportaccommodaties in Nederland 2023

Samenvatting	7
Hoofdstuk 1 Inleiding	15
Hugo van der Poel	
1.1 Doelstelling	16
1.2 Sportaccommodaties: beleid en onderzoek	16
1.3 Opzet	18
1.4 Bronnen	20
Hoofdstuk 2 Aanbod aan sportaccommodaties	21
Karin Wezenberg-Hoenderkamp, Robin Rauws & Amilia Aarnink	
2.1 Database SportAanbod (DSA)	22
2.2 Kernindicator Sportaccommodaties	23
2.3 Spreiding sportaccommodaties	31
2.4 Bijzondere sportaccommodaties	36
2.5 Ontwikkelingen in het sportaanbod	53
2.6 Tot slot	60
2.7 Bronnen	61
Bijlage 2.1 Aanvullende tabellen	65
Bijlage 2.2 Aanvullende kaarten	69
Hoofdstuk 3 Afstand	70
Karin Wezenberg-Hoenderkamp & Robin Rauws	
3.1 Gemiddelde afstand over de weg tot sportaccommodaties	71
3.2 Afgelegde afstand en bereidheid tot reizen	78
3.3 Verzorgingsgebieden van sportaccommodaties	82
3.4 Diversiteit van sportaccommodaties	84
3.5 Tot slot	89
3.6 Bronnen	90
Bijlage 3.1 Aanvullende tabellen	92
Hoofdstuk 4 Zwembaden in Nederland	96
Eef Hollander & Amilia Aarnink	
4.1 Inleiding	97
4.2 Dataverzameling	98
4.3 Soorten zwembaden	99
4.4 Spreiding en bereikbaarheid van zwembaden	107
4.5 Aanbod zwemlessen	120
4.6 Buitenzwemwater	124
4.7 Tot slot	129
4.8 Bronnen	130
Bijlage 4.1 Registratie eigendom- en exploitatiegegevens van zwembaden in de DSA	132

Bijlage 4.2 Aanbod openbare en semi-private zwembaden per VSG-regio	134
Bijlage 4.3 Afstanden inwoners tot zwembaden per VSG-regio	135
Bijlage 4.4 Afstanden onderwijs tot zwembaden per VSG-regio	136
Hoofdstuk 5 Bewegingsonderwijs en lichamelijke opvoeding	137
Sofie Vrieswijk & Björn Schadenberg	
5.1 Wettelijk kader	138
5.2 Gymzalen, sportzalen en sporthallen	141
5.3 Gebruik accommodaties door scholen	149
5.4 Tevredenheid en ervaren belemmeringen	156
5.5 Tot slot	165
5.6 Bronnen	166
Hoofdstuk 6 Toegankelijkheid	167
Caroline van Lindert, Angelina Gómez Berns & Daniëlle Ruikes	
6.1 Wat is een toegankelijke sportaccommodatie?	168
6.2 Toegankelijkheid in (sport)beleid en regelgeving	174
6.3 Landelijke richtlijnen toegankelijkheid (sport)accommodaties	184
6.4 Toegankelijkheid toetsen	187
6.5 Ervaringen van burgers	191
6.6 Tot slot	200
6.7 Bronnen	203
Hoofdstuk 7 Exploitatie en financiering	208
Peter van Eldert & Janne van der Heijden	
7.1 Exploitatie en eigendom	209
7.2 Financiering en ondersteuning	220
7.3 Tot slot	245
7.4 Bronnen	246
Bijlage 7.1 Registratie eigendoms- en exploitatiegegevens in de DSA	248
Hoofdstuk 8 Gebruik en tevredenheid	251
Daniëlle Ruikes & Amilia Aarnink	
8.1 Ontwikkeling sportbondlidmaatschappen	252
8.2 Kengetallen druk buitensportaccommodaties	257
8.3 Kengetallen druk binnensportaccommodaties	267
8.4 Ervaringen met gebruik en tevredenheid over sportaccommodaties	274
8.5 Beter benutten van sportaccommodaties	284
8.6 Tot slot	288
8.7 Bronnen	291
Bijlage 8.1 Ledenpercentage per VSG- regio	293
Bijlage 8.2 Kengetallen druk buitensportaccommodaties	295
Hoofdstuk 9 Duurzaamheid	296
Chris Dalhuisen & Remco Hoekman	
9.1 Inleiding en beleidscontext	297

9.2	Energie	299
9.3	Duurzaamheidsmaatregelen bij verenigingen	303
9.4	Duurzaamheidsmaatregelen bij gemeenten	322
9.5	Milieuvriendelijk beheer	327
9.6	Internationaal perspectief	329
9.7	Tot slot	330
9.8	Bronnen	332
	Bijlage 9.1 Energieverbruik van de sportsector in 2019 tot en met 2021	334
	Bijlage 9.2 Bekendheid en gebruik van landelijke steunmaatregelen	336
Hoofdstuk 10 Sportaccommodaties in de toekomst		339
Janne van der Heijden & Daniëlle Ruikes		
10.1	Sportdeelname	340
10.2	Accommodatiegebruik	343
10.3	Ontwikkeling sportdeelname in de toekomst	346
10.4	Scenario's voor toekomstig accommodatiegebruik	354
10.5	Toekomstige behoefte	359
10.6	Tot slot	361
10.7	Bronnen	363
	Bijlage 10.1 Methode toekomstberekening	364
	Bijlage 10.2 Indeling COROP-gebieden	365
	Bijlage 10.3 Ontwikkeling behoefte aan sporthallen, sportvelden en zwembaden in 2035 t.o.v. 2022 per COROP-gebied	366
Hoofdstuk 11 Slotbeschouwing		370
Hugo van der Poel		
11.1	Groeiende beleidsaandacht voor sportaccommodaties	371
11.2	Duurzaamheid, toegankelijkheid en exploitatie	376
11.3	Kengetallen	384
11.4	Kernindicator Sportaccommodaties	386
11.5	Reisafstanden	388
11.6	Regionale verschillen	391
11.7	Uitdagingen voor het sportaccommodatiebeleid	393
11.8	Bronnen	398
Glossarium		399

Samenvatting

Sportaccommodaties in Nederland 2023

Hoofdstuk 2 – Aanbod aan sportaccommodaties

- De kernindicator Sportaccommodaties bedraagt in 2023 21,7 en is qua score sinds 2015 vrijwel constant.
- Gemiddeld zijn er bijna 31 sportaccommodaties per 25.000 inwoners, wat overeenkomt met één sportaccommodatie per 814 inwoners. Het aantal accommodaties per 25.000 inwoners varieert van 0,3 voor atletiek tot 6,4 voor gymzalen. De dichtheid is in werkelijkheid nog iets hoger, omdat dit aantal gebaseerd is op de 21.892 geselecteerde accommodaties uit de DSA.
- Het voorzieningenniveau neemt toe als de bevolkingsdichtheid en -omvang afnemen. Ook in krimp- en anticipeerregio's is dit te zien: deze regio's scoren hoger dan de rest van Nederland.
- Hoe hoger de gemeentelijke sociaaleconomische status (SES-WOA), hoe hoger de accommodatiedichtheid en de score op de kernindicator Sportaccommodaties.
- Het aantal blaashallen, beachvelden en padelbanen is de afgelopen jaren sterk toegenomen. Deze accommodaties dragen bij aan een betere benutting van bestaande infrastructuur, of zijn varianten van of alternatieven voor andere sporten.
- De totale oppervlakte aan sportterrein per inwoner is tussen 1996 en 2017 toegenomen van 20,7 naar 21,2 hectare per 10.000 inwoners, vooral in de periode tot 2010. In (Rand)stedelijke regio's is het aantal inwoners harder gegroeid dan het aantal hectare sportterrein, waardoor in deze regio's minder sportterrein per inwoner beschikbaar is gekomen.
- Van de circa 4.300 hectare sportterrein dat tussen 1996 en 2017 verloren ging, werd 28 procent na transformatie geclassificeerd als woonterrein.

Hoofdstuk 3 – Afstand

- Fitness, tennis, voetbal, een sporthal en een zwembad zijn voor de meeste Nederlanders binnen twee kilometer te bereiken.
- Meer dan de helft van de bevolking heeft binnen één kilometer een fitnessaccommodatie. Voor hockey en korfbal ligt dit percentage met 5 en 10 procent veel lager.
- Overwegend geldt: hoe stedelijker een gemeente is, des te dichterbij zijn de sportaccommodaties voor de inwoners. Bij voetbal en tennis zien we dit niet of in mindere mate.
- Hoe hoger de sociaaleconomische status op wijkniveau, des te groter de afstand tot de dichtstbijzijnde sportaccommodatie. Alleen bij tennis en voetbal is er geen verband tussen de sociaaleconomische status van de wijk en de af te leggen afstand.

- Accommodaties voor fitness, zaalsport (sporthal), tennis en voetbal zijn voor het overgrote deel van de bevolking in de buurt. Voor hockey, korfbal en golf zien we meer verschil tussen regio's.
- Bijna iedereen (99,3%) heeft minimaal één sportaccommodatie binnen drie kilometer. Ruim negen op de tien Nederlanders hebben zelfs vier typen sportaccommodaties binnen die afstand.
- Voor een kwart van hun sportactiviteiten reizen mensen maximaal één kilometer en voor ruim de helft maximaal drie kilometer. Voor één op de acht activiteiten reizen mensen meer dan tien kilometer.
- Sporters zijn voor negen op de tien activiteiten bereid meer dan één kilometer te reizen. Voor bijna 70 procent van de activiteiten is men bereid meer dan drie kilometer te reizen en voor ongeveer de helft van de activiteiten meer dan vijf kilometer.

Hoofdstuk 4 – Zwembaden in Nederland

- In Nederland zijn 1.838 (semi-)openbare zwembaden, waarvan een derde openluchtzwembaden, combibaden en overdekte zwembaden en een derde zwembaden bij campings en bungalowparken.
- Van de 1.838 (semi-)openbare zwembaden staan er 535 geregistreerd als openbaar en 1.144 als semi-openbaar. Van 159 zwembaden is de toegankelijk niet geregistreerd.
- In 2012 waren 691 zwembaden geregistreerd als openbaar toegankelijk. Als van de zwembaden waarvan de toegankelijkheid onbekend is de helft openbaar toegankelijk is, is het aantal openbare zwembaden gelijk gebleven. Omdat de bevolking sinds 2012 met 1 miljoen is gegroeid, is het aantal openbare zwembaden per hoofd van de bevolking gedaald.
- De meeste openluchtbaden, combibaden en overdekte zwembaden beschikken ten minste over een wedstrijdbassin. Deze bassins zijn voornamelijk geschikt voor de zwemsport en banenzwemmen.
- Voor alle categorieën zwembaden geldt: hoe dichter bevolkt de gemeente, hoe minder zwembaden er per 25.000 inwoners beschikbaar zijn.
- De gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde zwembad is 1,8 kilometer. De afstand tot de openbare zwembaden is groter (3,8 kilometer) dan die tot de semi-private zwembaden (3,0 kilometer). Gemiddeld moeten kinderen in het primair onderwijs 1,9 kilometer reizen tot het dichtstbijzijnde zwembad.
- In Nederland zijn ruim 800 zwemlesaanbieders aangesloten bij de NRZ of Optisport. Deze zwemlesaanbieders geven in circa 575 zwembaden les. 95 procent van hen biedt zwemlessen aan voor kinderen.
- In Nederland zijn ruim 700 officiële buitenzwemwaterlocaties, langs de kust, bij meren en rivierarmen, en zandafgravingen. De meerderheid van de zwemlocaties in Nederland zijn openbare plekken.

Hoofdstuk 5 – Bewegingsonderwijs

- Scholen zijn naast sportverenigingen de grootste gebruikers van sportaccommodaties.

- Gemeenten moeten zorgen voor accommodaties waar scholen op een adequate manier invulling kunnen geven aan het bewegingsonderwijs en LO. De afstand tussen het schoolgebouw en de gymlocatie mag niet te groot zijn. De capaciteit van de accommodaties moet scholen in staat stellen het wettelijk verplichte aantal gymlessen te verzorgen voor hun leerlingen.
- De (lokale) overheden hebben gezorgd voor een goed gespreid aanbod van binnensportaccommodaties voor het bewegingsonderwijs. Vrijwel alle scholen in Nederland hebben binnen 1.000 meter een gymnastieklokaal tot hun beschikking.
- Gymzalen zijn de meeste gebruikte accommodaties voor het bewegingsonderwijs, maar het gebruik van andere typen accommodaties (in de buitenlucht) neemt toe.
- Het bewegingsonderwijs wordt geclusterd. Verouderde gymzalen worden vervangen door een nieuwe, grotere binnensportaccommodatie. Dit heeft nadelige gevolgen voor de spreiding.
- Veel schoolleiders ervaren knelpunten in het aanbod. Het vaakst noemen ze een tekort aan gymnastieklokalen, gevolgd door de afstand.
- Door de verplichting in het primair onderwijs van minimaal 90 minuten bewegingsonderwijs in het lesrooster, die is ingegaan in het schooljaar 2023-2024, is de druk op het bestaande aanbod toegenomen.
- Landelijk neemt het aantal leerlingen af, en dus het benodigde aantal accommodaties voor het bewegingsonderwijs en LO. Maar in de meeste grootstedelijke gemeenten verwachten we een (sterke) toename van het aantal leerlingen.
- Betrokkenen beoordelen de kwaliteit van de binnensportaccommodaties overwegend positief. Waar ze belemmeringen voor kwalitatief goed bewegingsonderwijs ervaren, geven ze aan dat de inrichting onvoldoende is en dat het aanwezige materiaal is verouderd.
- Naar verwachting zijn gemeenten in 2025 verplicht om een integraal huisvestingsplan voor het onderwijs te hebben. Hierin moeten zij een kortetermijnplanning (vier jaar) en een langetermijndoorkijk (twaalf jaar) geven van hoe zij het onderwijs willen accommoderen, inclusief het bewegingsonderwijs.

Hoofdstuk 6 – Toegankelijkheid

- De mate van (ervaren) toegankelijkheid wordt beïnvloed door persoonlijke en omgevingsfactoren. Omgevingsfactoren zijn in te delen in fysieke, sociale, praktische en informatietoegankelijkheid.
- Sportaccommodaties zijn toegankelijk als iedereen die ervan gebruik wil maken, er zonder obstakels kan komen en de accommodatie kan gebruiken zonder belemmeringen te ervaren. Verder moet iedereen er kunnen verblijven met het gevoel er welkom en thuis te zijn.
- De aandacht voor inclusief sporten en bewegen is de afgelopen jaren toegenomen. Landelijk in de Omgevingswet en het Nationaal Sportakkoord, lokaal in de lokale omgevingsvisies, sportakkoorden en collegeprogramma's.

- Toegankelijkheid is als recht, specifiek voor mensen met een beperking, vastgelegd in het VN-verdrag Handicap, de wet 'Gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz)' en artikel 1 van de Grondwet. Onderscheid maken tussen mensen met en zonder handicap is verboden.
- Landelijke richtlijnen, normen en keurmerken bieden handvatten voor het verbeteren van de toegankelijkheid van sportaccommodaties.
- De BOSA-subsidieregeling biedt een stimulans aan sportverenigingen om investeringen in toegankelijkheidsmaatregelen te doen. Verenigingen gebruiken deze regeling hiervoor tot nu toe weinig.
- Er is (nog) geen landelijke registratie van de mate waarin sportaccommodaties of sportruimten toegankelijk zijn voor welke groepen. Wel zijn er ontwikkelingen in het schouwen en toetsen van sportaccommodaties.
- Uniek Sporten brengt op haar website bijna 7.500 sport- en beweegactiviteiten voor mensen met een beperking in beeld, verspreid over 327 gemeenten. Dit aanbod geeft een indicatie van de toegankelijkheid van de accommodaties die worden gebruikt voor deze activiteiten.
- Nederlanders ervaren verschillende aspecten van toegankelijkheid van sportvoorzieningen over het algemeen als goed. Mensen met een beperking ervaren wel specifieke belemmeringen bij het bereiken en gebruiken van sportvoorzieningen. Ook andere bevolkingsgroepen ervaren soms belemmeringen, zoals bij de betaalbaarheid.
- Drie zaken belemmeren de voortgang in het verbeteren van de toegankelijkheid van sportaccommodaties en het zicht op de ontwikkelingen daarin: de vrijblijvendheid in de aanpak van toegankelijkheid, het ontbreken van landelijke data over de toegankelijkheid van sportaccommodaties en het gebrek aan een goed instrument om ervaringen van burgers met toegankelijkheid te meten.

Hoofdstuk 7 – Exploitatie en financiering

- Gemeenten zijn eigenaar van ruim de helft van de binnensportvoorzieningen. Bij de meeste typen buitensportvoorzieningen geldt dit voor ruim 90 procent van de voorzieningen. Uitzonderingen hierop zijn hockeyvelden en openlucht-tennisvoorzieningen.
- Gemeenten exploiteren ongeveer de helft van de gymzalen en sporthallen. Bij buitensportvoorzieningen ligt de exploitatie in de meeste gevallen bij gemeenten. Openlucht-tennisvoorzieningen zijn hier de grootste uitzondering op. Hiervan geldt dit voor slechts 17 procent.
- In totaal gaven gemeenten in 2021 bijna 1,7 miljard euro uit aan sport. Hiertegenover stond zo'n 585 miljoen euro aan inkomsten. De netto-uitgaven aan sport door gemeenten kwamen daarmee in totaal uit op bijna 1,1 miljard euro. Bijna drie kwart (72%) van deze netto-uitgaven kwam voor rekening van het taakveld Sportaccommodaties, de rest voor Sportbeleid en activering.

- Veel gemeenten hebben de kostendekkendheid van gemeentelijke sportaccommodaties niet in beeld. Gemeenten die deze wel in beeld hebben, schatten de kostendekkendheid van tennisaccommodaties het hoogst in en die van voetbalaccommodaties het laagst.
- De huurtarieven voor gemeentelijke binnen- en buitensportaccommodaties en zwembaden zijn in het merendeel van de gemeenten historisch gegroeid.
- De gemiddelde huurtarieven voor gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen stegen tussen 2021 en 2022 met ongeveer 3 procent. In het merendeel van de gemeenten zien we een stijging van minder dan 4 procent. Daarmee lijken de huurverhogingen achter te lopen op de inflatie.

Hoofdstuk 8 – Gebruik en tevredenheid

- De afgelopen jaren zien we verschillende (nieuwe) initiatieven om het gebruik van sportaccommodaties te verbreden en te intensiveren. Toch zijn (leden van) sportverenigingen nog steeds de belangrijkste gebruikers.
- Het totale aantal sportbondleden van bij NOC*NSF aangesloten sportbonden nam jarenlang af, maar sinds 2021 is voor het eerst weer een lichte groei te zien. De ontwikkeling verschilt sterk per type sport en per type gebied.
- De veld-/baandruk voor hockey, tennis en voetbal is over het algemeen hoger in dichtbevolkte gebieden. De druk op deze accommodaties neemt toe naarmate de stedelijkheid en het inwoneraantal van gemeenten toenemen.
- Zaalsportaccommodaties hebben de hoogste bezetting in het winterseizoen op doordeweekse avonden tussen 18:00-22:00 uur (ook wel de piekuren). Dit geldt voornamelijk voor sporthallen. In het reguliere seizoen worden de sporthallen minder gebruikt, omdat veldsporten alleen in de winter gebruikmaken van een sporthal (zoals handbal, hockey en korfbal). In de weekenden is de bezetting van zaalsportaccommodaties aanmerkelijk lager.
- Over het algemeen zijn Nederlanders positief over (het gebruik van) sportaccommodaties. Sportaccommodaties betaalbaarder en beter bereikbaar maken (met het openbaar vervoer), de kwaliteit verbeteren en het aanbod beter laten aansluiten op behoeften van inwoners kunnen bijdragen aan intensiever gebruik van sportaccommodaties.
- De toenemende druk op de beschikbare ruimte zorgt er onder andere voor dat de aandacht voor betere benutting van sportaccommodaties toeneemt. Het openstellen van sportparken en het verbreden van het gebruik door andere doelgroepen kunnen hier bijvoorbeeld aan bijdragen.
- Door (grote) regionale verschillen is het belangrijk om lokaal de afweging te maken op welke manier men kan voorzien in voldoende sportruimte in gebieden waar de druk op de sportaccommodaties hoog is. Of op welke andere manieren sportaccommodaties gebruikt kunnen worden in gebieden waar de druk minder hoog is.

Hoofdstuk 9 – Duurzaamheid

- De sportsector krijgt steeds meer aandacht voor duurzaamheid, met jaarlijks toenemende investeringen van sportverenigingen en gemeenten in energiebesparing, circulariteit en klimaatadaptatie.
- De voortgang in de sector lijkt in lijn te zijn met de Routekaart Duurzame Sport Infrastructuur, maar het is onzeker of deze voldoende is om de gestelde doelstellingen te halen.
- We hebben beperkt zicht op de voortgang richting de doelstelling voor CO₂-reductie uit de Routekaart Duurzame Sportinfrastructuur (50% minder CO₂-uitstoot in 2030). Dit komt door beperkingen tijdens de coronacrisis. Meer duidelijkheid komt wanneer de nieuwe energieleveringsdata beschikbaar komen in 2024.
- Sportverenigingen lijken voor te lopen op de benodigde investeringen in energiebesparende maatregelen, al is het grootste gedeelte hiervan 'laaghangend fruit', zoals ledverlichting. Van de benodigde 900 miljoen euro is 24 procent al geïnvesteerd, terwijl pas 15 procent van de tijd tot 2050 is verstreken. Wel is de helft hiervan gericht op ledverlichting.
- Meer dan 1.500 sportverenigingen zijn momenteel bezig met energiebegeleidingstrajecten, met een verwachte investering van 187 miljoen euro. Hierdoor neemt het gebruik van BOSA-subsidie mogelijk toe.
- Het aantal gemeenten dat gewasbeschermingsmiddelen gebruikt op grassportvelden is gedaald tussen 2019 en 2020, maar blijft nu stabiel rond de 20 procent. Knelpunten volgens groenbeheerders zijn financiële druk, een lage tolerantie voor onkruid bij gebruikers en onduidelijkheid in de regelgeving.
- In de Routekaart staan geen meetbare doelstellingen voor circulariteit en klimaatadaptatie. Innovaties zoals circulaire sportvloeren en wateropslag worden genoemd en landelijk gesubsidieerd.
- De herijking van de Routekaart benadrukt circulaire bouwtechnieken en materialen voor de vervanging van sportaccommodaties. Gelet op de bouwjaren van sportaccommodaties is een groot deel binnenkort aan vernieuwing toe. Hierbij zijn circulaire bouwtechnieken en materialen van groot belang.
- De sportsector heeft nog een grote investeringsopgave om alle doelstellingen van de Routekaart te halen. Dit lijkt een grote uitdaging voor de sportsector gezien de financiële zorgen die ze in de winter van 2022/2023 uitte over de stijgende energiekosten.

Hoofdstuk 10 – Toekomstige behoefte

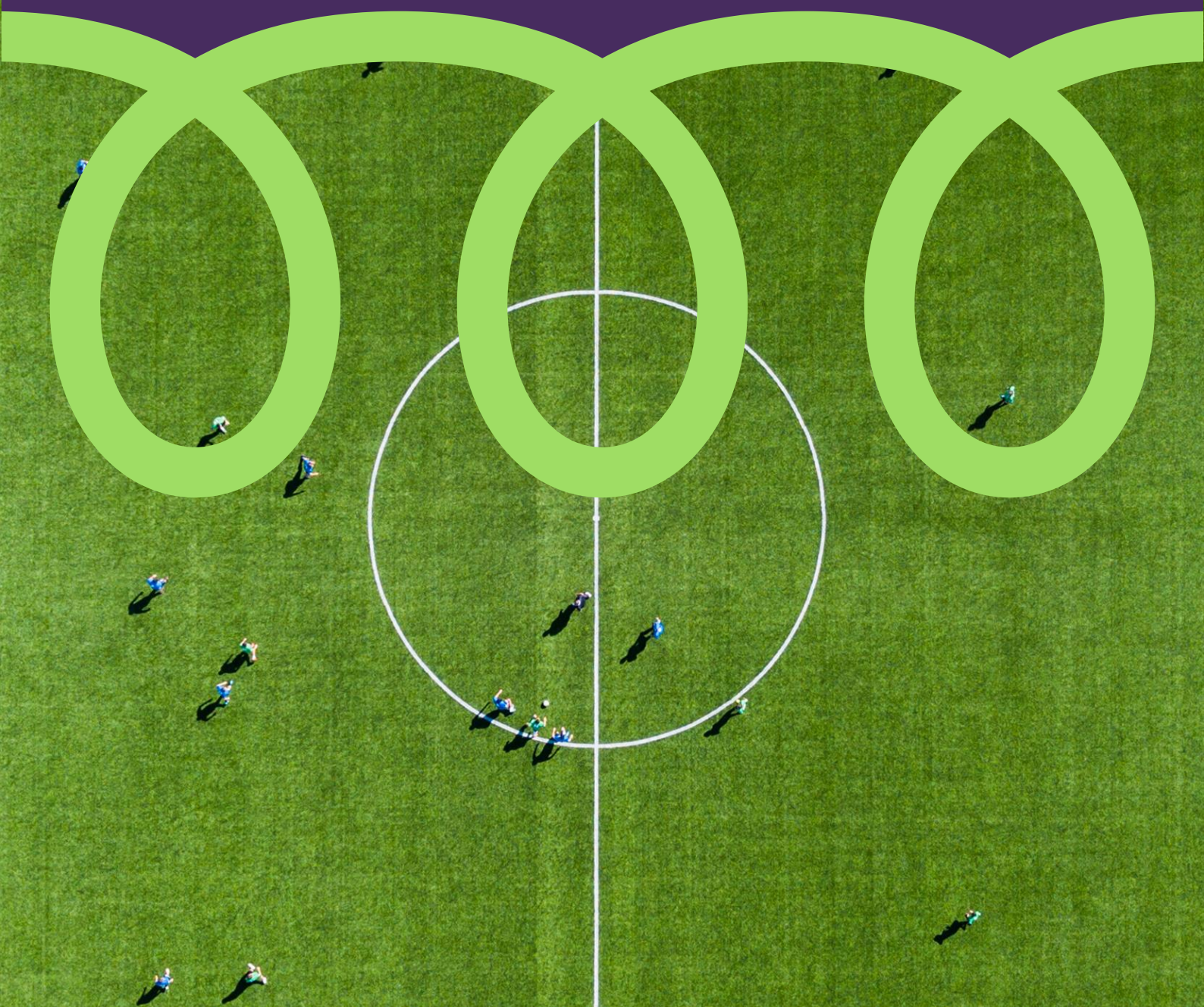
- Ontwikkelingen in de bevolkingsomvang en -samenstelling, de sportdeelname en het accommodatiegebruik zijn belangrijke factoren voor een prognose van de toekomstige behoefte aan sportaccommodaties.
- De bevolking blijft naar verwachting de komende jaren toenemen, maar de ontwikkeling verschilt sterk per regio: van een verwachte krimp van circa 12 procent in COROP-regio Delfzijl en omgeving tot een verwachte groei

van circa 17 procent in COROP-regio Groot-Amsterdam. Overal groeit het aandeel ouderen in de bevolking flink.

- De wekelijkse sportdeelname in Nederland is het afgelopen decennium stabiel gebleven en ligt rond de 60 procent. Dit verschilt sterk per leeftijdsgroep. De sportdeelname neemt af naarmate de leeftijd toeneemt. Wel sporten nieuwe generaties ouderen meer dan eerdere generaties ouderen.
- Het sportaccommodatiegebruik verschilt sterk per leeftijdsgroep. Sporthallen, sportvelden en openbare plekken worden voornamelijk gebruikt door kinderen. Het gebruik hiervan neemt dan ook af naarmate de leeftijd toeneemt. Het gebruik van zwembaden is ook het hoogst onder kinderen. Dit blijft vanaf 18 jaar redelijk stabiel. Fitnesscentra worden juist veel gebruikt door sporters van 18-34 jaar.
- In de afgelopen vijf jaar is het accommodatiegebruik van de zwembaden en de overige overdekte sportaccommodaties afgenomen. Het gebruik van sporthallen, sportvelden, fitnesscentra en openbare plekken was redelijk stabiel in deze periode.
- Op basis van de verwachte bevolkingsontwikkeling en trendmatige ontwikkelingen in sportdeelname en accommodatiegebruik hebben we zes scenario's ontwikkeld voor de toekomstige behoefte aan sportaccommodaties. Naar schatting zijn er in 2035 extra sporthallen (+1,3 tot +11,1%) en sportvelden (+1,8% tot +13,9%) nodig. Het aantal benodigde zwembaden schatten we op -39% tot +12,1%.
- Krimpregio's krijgen te maken met een afname van het aantal sporters en de uitdaging hoe ze het bestaande aanbod in stand kunnen houden. In de Randstad en hoogstedelijke gebieden blijft het aantal sporters toenemen. Voorwaarde daarvoor is wel dat in die gebieden voorzien kan worden in de extra behoefte aan sportruimte.

Hoofdstuk 1 | Inleiding

Hugo van der Poel

Inleiding

Hugo van der Poel

Sportaccommodaties zijn het belangrijkste instrument dat de overheid inzet om sportbeoefening te faciliteren. In Sportaccommodaties in Nederland 2023 brengen we een groot aantal gegevens over sportaccommodaties bijeen, diepen we diverse typen accommodaties verder uit en gaan we in op actuele beleidsmatige onderwerpen in het sportaccommodatiebeleid.

In deze inleiding gaan we in op de doelstelling van deze sportaccommodatiemonitor en de beleidsmatige context. Daarna bespreken we de opzet van dit rapport.

1.1 Doelstelling

Het Mulier Instituut krijgt ondersteuning van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) voor het verzamelen en bijhouden van gegevens van het sportaanbod in Nederland en het monitoren van ontwikkelingen in het sportaanbod. In functie hiervan geeft het Mulier Instituut met Sportaccommodaties in Nederland 2023 inzicht in de actuele stand van zaken met betrekking tot sportaccommodaties.

1.2 Sportaccommodaties: beleid en onderzoek

De Rijksoverheid had tot voor kort geen interesse in, regie over en beleid voor sportaccommodaties. Dat gold ook voor de provincies. Gemeenten hebben vanouds wel sportaccommodaties ontwikkeld en geëxploiteerd, in het bijzonder sportparken, zwembaden en sporthallen. Daarnaast zijn en worden sportaccommodaties zoals golfbanen, maneges, racketcentra, ski- en klimhallen, en deels ook zwembaden en sporthallen, ontwikkeld en/of geëxploiteerd door niet-gemeentelijke partijen, zoals bedrijven, stichtingen en verenigingen.

Nationaal Sportakkoord

Met het afsluiten van het Nationaal Sportakkoord eind 2018 is in deze situatie verandering gekomen. Dat Sportakkoord kent zes thema's of deelakkoorden, waarvan Duurzame Sportinfrastructuur er één is.

Met het tekenen van het Sportakkoord zijn de grote landelijke partijen en een groot aantal veldpartijen aan tafel gaan zitten om kennis uit te wisselen over sportaccommodaties, bestaand beleid af te stemmen en waar nodig nieuw (gezamenlijk) beleid te ontwikkelen. Drie thema's staan centraal in dit beleid: verduurzaming van het sportvastgoed, de (fysieke) omgeving beweegvriendelijker maken, en werken aan een betere benutting van en een lager exploitatietekort bij sportaccommodaties.

Dat laatste thema speelt vooral bij gemeenten (zie paragraaf 8.5), de eerste twee meer op landelijk niveau. Het zijn thema's die hun oorsprong hebben in andere

(landelijke) beleidsterreinen, maar die zullen, kunnen of moeten doorwerken in het (lokale) sportaccommodatiebeleid. Het betreft hier dus twee nieuwe sport-externe ontwikkelingen, die erom vragen dat de directie Sport van het ministerie van VWS zich bezig houdt met sportaccommodaties.

Nieuwe subsidieregelingen

Een andere reden voor meer landelijke bemoeienis met sportaccommodaties is dat op grond van Europese regelgeving en uitspraken van het Europese Hof het aanbieden van mogelijkheden tot sportbeoefening niet langer btw-belast is. Dat betekent dat de btw op investeringen in en onderhoud van sportaccommodaties niet langer kan worden teruggevraagd.

Ter compensatie van het wegvallen van deze mogelijkheid zijn twee nieuwe subsidieregelingen in het leven geroepen (SPUK en BOSA), waarvan de uitvoering is ondergebracht bij het ministerie van VWS. Hiermee is het budget van de directie Sport meer dan verdubbeld en is de directie Sport verantwoordelijk geworden voor de uitvoering van twee landelijke subsidieregelingen op het gebied van sportaccommodaties.

Data, kennis en monitoring

De toegenomen (landelijke) aandacht voor sportaccommodaties en beleid ter zake vraagt om meer data en kennis over sportaccommodaties, en monitoring van de ontwikkelingen op dit terrein in het algemeen, en de voortgang in de pijler Duurzame Sportinfrastructuur van het Sportakkoord in het bijzonder. Hierin wordt voorzien door de monitoring van het Nationaal Sportakkoord en de Jaarrapporten Duurzame Sportinfrastructuur.

In 2023 komt er geen Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur uit, vanwege deze uitgebreide rapportage Sportaccommodaties in Nederland 2023. Dat schept de mogelijkheid op bepaalde onderwerpen dieper in te gaan, zoals de toegankelijkheid van sportaccommodaties (hoofdstuk 6), financierings- en exploitatievraagstukken (hoofdstuk 7), het gebruik van sportaccommodaties (hoofdstuk 8) en de toekomstige behoefte aan sportaccommodaties (hoofdstuk 10).

We gaan in deze monitor sportaccommodaties niet in op de thematiek van de beweegvriendelijke omgeving. Daar hebben we recent een vergelijkbare aparte rapportage aan gewijd (Prins et al., 2021).

De thematiek van sportaccommodaties heeft een plek gevonden in het nieuwe onderzoeksprogramma van ZonMw: het programma Missiegedreven Ontwikkeling van Onderzoek en Innovatie sport en bewegen (MOOI in Beweging). Dit programma richt zich op zes 'venijnige' problemen in de sport, waaronder de onderbenutting van de sportinfrastructuur. De bedoeling is dat in 2024 het onderzoeksprogramma voor dit thema in uitvoering komt. Enerzijds bevat deze rapportage veel informatie waarop de onderzoekers in dit programma kunnen bouwen. Anderzijds is de hoop dat het onderzoeksprogramma data, kennis en

inzichten oplevert die ten goede kunnen komen aan de volgende edities van deze accommodatiemonitor.

1.3 Opzet

Deze publicatie kent twee voorlopers: Sportaccommodaties in beeld (Hoekman et al., 2013) en Sportaccommodaties in Nederland: kaarten en kengetallen (Van der Poel et al., 2016). In die publicaties zijn we uitgebreid ingegaan op de achtergronden van de sportaccommodatiemonitoring en de belangrijkste databron die we hierbij gebruiken, de Database SportAanbod (DSA).

De DSA is een databestand van álle sportaccommodaties in Nederland. Er is geen registratieplicht van of voor sportaccommodaties, dus het is een voortdurende uitdaging dit bestand volledig en actueel te houden. De tweede uitdaging is zoveel mogelijk kenmerken en voorzieningen van die accommodaties te registreren, zoals locatie, afmetingen, aantal velden of banen, type sportondergrond, eigenaar, exploitant, energieverbruik, enzovoort. Meer over de DSA is te vinden in paragraaf 2.1.

Verschillen met vorige accommodatiemonitor

We volgen in deze accommodatiemonitor zoveel mogelijk de opzet van de rapportage uit 2016. Maar er zijn ook verschillen:

- Deze accommodatiemonitor heeft geen historisch hoofdstuk en geen aparte hoofdstukken over tennis, voetbal, bijzondere accommodaties en de kernindicatoren Sportaccommodaties en Beweegvriendelijke omgeving. Gegevens over tennis en voetbal nemen we mee in de andere hoofdstukken. Bijzondere accommodaties zijn onderdeel geworden van het hoofdstuk Aanbod (hoofdstuk 2).
- Het hoofdstuk over Gymzalen, sportzalen en sporthallen heet in dit brancherapport Bewegingsonderwijs (hoofdstuk 5). Dit geeft duidelijker aan wat de focus is van dit verdiepende hoofdstuk en biedt ruimte om iets breder te kijken naar de accommodatie van het bewegingsonderwijs.
- Het hoofdstuk Beleid, beheer en financiering splitsen we in dit brancherapport in aparte hoofdstukken, omdat sinds 2016 over deze onderwerpen veel nieuwe data beschikbaar zijn gekomen. Hoofdstuk 7 gaat over exploitatie en financieringsvraagstukken. Hoofdstuk 8 focust op het gebruik en de bezetting van de sportaccommodaties. In hoofdstuk 6 komt het beleid voor toegankelijkheid aan bod, en in hoofdstuk 9 het duurzaamheidsbeleid op het gebied van het sportvastgoed. In de Slotbeschouwing is aandacht voor de hoofdlijnen in het sportaccommodatiebeleid.
- Nieuw is een apart hoofdstuk over zwembaden (hoofdstuk 4). Het vorige brancherapport zat vrij dicht op het verschijnen van het brancherapport Zwemmen in Nederland: de zwemsport in al zijn facetten nader belicht (Van der Werff & Breedveld, 2013), waardoor toen een apart hoofdstuk niet nodig was. De corona- en opvolgende energiecrisis baarden grote zorgen over het voortbestaan van zwembaden en de beschikbaarheid van zwemwater voor

zwemlessen. Gegeven de grote beleidsmatige aandacht hiervoor hebben we in deze accommodatiemonitor een apart hoofdstuk over zwembaden en zwemlesaanbieders opgenomen.

Kernindicatoren

De Kernindicatoren Sportaccommodaties en Beweegvriendelijke Omgeving berekenden en publiceerden we voor het eerst in de rapportage van 2016. Toen zijn we uitgebreid ingegaan op de achtergronden en berekeningswijze van deze kernindicatoren. Beide indicatoren zijn inmiddels een paar keer geactualiseerd. Het verloop van deze indicatoren is te volgen via www.sportenbewegenincijfers.nl. In paragraaf 2.2 is de meest recente berekening van de kernindicator Sportaccommodaties te vinden.

In het brancherapport Sport en bewegen in de openbare ruimte: de beweegvriendelijke omgeving in gebruik en beleid (Prins et al., 2021) wijdden we een apart hoofdstuk aan de doorontwikkeling van de kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving en berekening daarvan. Sport en bewegen in de openbare ruimte gaat in op allerlei vormen van accommodatie van sporten en bewegen in de openbare ruimte, zoals speelplekken, (sportief-recreatieve) routestructuren, plekken voor buitenfitness, mogelijkheden voor watersport en urban sports. In deze accommodatiemonitor laten we dit type voorzieningen daarom buiten beschouwing en focussen we op de meer formele sportaccommodaties.

Ontwikkelingen in de tijd

Waar mogelijk laten we ontwikkelingen in de tijd zien en proberen we uitkomsten te vergelijken met de uitkomsten van de twee genoemde voorlopers of andere relevante publicaties.

Helaas is dat vergelijken in de tijd vaak maar beperkt of niet mogelijk. Veel data hebben we voor het eerst verzameld en zijn dus nieuw en niet vergelijkbaar met eerder opgehaalde data. Daarnaast zijn bij registratiedata de waargenomen veranderingen in de cijfers soms eerder het gevolg van veranderingen (en hopelijk verbeteringen) in de registratie dan van veranderingen in de werkelijkheid. Dit geldt in elk geval voor de DSA, de belangrijkste databron voor dit brancherapport.

Het is daarnaast goed bij een vergelijking in de tijd in het achterhoofd te houden dat de omvang en samenstelling van de Nederlandse bevolking niet constant is. Zo is de omvang van de Nederlandse bevolking sinds het begin van deze eeuw met bijna 2 miljoen gegroeid (van bijna 16 naar bijna 18 miljoen inwoners). Een vergelijkbaar aantal zwembaden of sporthallen in beide meetjaren geeft op het eerste gezicht een 'stabiel' beeld, maar betekent een achteruitgang in het aantal voorzieningen per inwoner.

Hoewel we dus voorzichtig moeten zijn met vergelijkingen in de tijd, blikken we in de Slotbeschouwing terug op de (ontwikkelingen sinds het uitkomen van de) twee aangehaalde voorlopers van deze monitor sportaccommodaties, presenteren we

nieuwe kengetallen en gaan we in op de belangrijkste uitkomsten. In de slotparagraaf formuleren we de belangrijkste uitdagingen waar het sportaccommodatiebeleid nu voor staat.

Glossarium

Het glossarium bevat een overzicht van de meest gebruikte technische termen in deze publicatie, zoals 'VSG-regio', 'capaciteit', 'SPUK', 'kernindicator' en 'bevolkingsdichtheid'. De termen worden daar toegelicht en waar mogelijk gedefinieerd.

1.4 Bronnen

Hoekman, R., Hoenderkamp, K., & Van der Poel, H. (Reds.) (2013). *Sportaccommodaties in beeld*. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Prins, R., Hoekman, R., & Van der Poel, H. (Reds.) (2016). *Sport en bewegen in de openbare ruimte. De beweegvriendelijke omgeving in gebruik en beleid*. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Van der Poel, H., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Hoekman, R. (Reds.) (2016). *Sportaccommodaties in Nederland. Kaarten en kengetallen*. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Van der Werff, H., & Breedveld, K. (Reds.) (2013). *Zwemmen in Nederland. De zwemsport in al zijn facetten belicht*. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Hoofdstuk 2 | Aanbod aan sportaccommodaties

Karin Wezenberg-Hoenderkamp, Robin Rauws & Amilia Aarnink

Aanbod aan sportaccommodaties

Karin Wezenberg-Hoenderkamp, Robin Rauws & Amilia Aarnink

In dit hoofdstuk gaan we in op het aanbod van sportaccommodaties in Nederland. We introduceren de Database SportAanbod (DSA) en bespreken de uitkomsten van de kernindicator Sportaccommodaties, de spreiding van sportaccommodaties en ontwikkelingen in het sportaanbod.

2.1 Database SportAanbod (DSA)

In de Database SportAanbod (DSA) registreert het Mulier Instituut gegevens van sportaccommodaties en de bijbehorende voorzieningen. Hierbij zijn bijvoorbeeld afzonderlijke voetbalvelden de 'voorzieningen' en alle voetbalvelden op een sportpark bij elkaar de 'voetbalaccommodatie'.

In totaal staan er 24.948 sportaccommodaties in de DSA, met 55.961 voorzieningen (peildatum: 1 augustus 2023). Van deze accommodaties en voorzieningen gebruiken we er in dit brancherapport respectievelijk 21.892 en 51.916. De volgende accommodaties en de bijbehorende voorzieningen laten we buiten beschouwing:

- accommodaties die geen reguliere sportaccommodaties voor actieve sportbeoefening voor amateurs zijn, zoals voetbalstadions, mountainbikeroutes, open zwemwater locaties en topsportaccommodaties;
- accommodaties waarvan de landelijke dekking in de DSA nog te beperkt is, zoals vechtsportaccommodaties en danszalen;
- oefenvelden, dat wil zeggen sportvelden met afwijkende afmetingen die alleen voor warmlopen, inspelen of oefenen worden gebruikt.¹

In dit brancherapport gebruiken we vanaf nu alleen nog de geselecteerde 21.892 sportaccommodaties en 51.916 bijbehorende voorzieningen. In tabel B2.1.1 in de bijlage staat een overzicht van het aantal accommodaties naar type sport.

Het aantal accommodaties in de DSA is op 1 augustus 2023 hoger dan de 20.355 accommodaties waarover we in het vorige brancherapport rapporteerden (Van der Poel et al, 2016). De toename van het aantal accommodaties is te verklaren door de komst van nieuwe accommodaties (zoals padelbanen), verbeteringen in de dataregistratie (bijvoorbeeld door controles met luchtfoto's en uitwisseling met gemeenten) en door een koppeling van de DSA met het databestand van Uniek Sporten.

¹ Enkele van deze typen accommodaties komen wel aan bod in paragraaf 2.4 Bijzondere sportaccommodaties.

Dit bestand van Uniek Sporten bevatte voorzieningen die al in de DSA aanwezig waren, maar ook nieuwe voorzieningen. Hierdoor konden we accommodaties en voorzieningen met sportaanbod voor mensen met een beperking aan de DSA toevoegen. Deze voorzieningen hebben we vooralsnog niet als aparte categorie opgenomen. Een voorziening waarop voetbal voor mensen met een beperking wordt aangeboden, staat in de DSA als voetbalvoorziening.

Deze ontwikkelingen zorgen ervoor dat de DSA een steeds accurater beeld geeft van de sportvoorzieningen en -accommodaties in Nederland.

2.2 Kernindicator Sportaccommodaties

Om het totale aanbod in het sportaccommodatielandschap weer te geven gebruiken we de kernindicator Sportaccommodaties. Deze kernindicator meet het sportvoorzieningenniveau als dichtheid van sportaccommodaties per 10.000 inwoners.

De berekening neemt alleen permanente 'doesportaccommodaties' mee. Dat wil zeggen, reguliere sportaccommodaties voor actieve sportbeoefening door amateurs. Topsportaccommodaties, voetbalstadions en sportvoorzieningen in de openbare ruimte (zoals routestructuren) nemen we bijvoorbeeld niet in de berekening mee. De kernindicator gebruikt de DSA als bron.

Bij de berekening van de kernindicator houden we rekening met verschillen in diversiteit (hoeveel sporten kan een accommodatie herbergen) en capaciteit (zoals omvang speeloppervlak) van sportaccommodaties. Een sporthal is bijvoorbeeld geschikt voor meer sportdisciplines dan een rugbyveld. En op een tennispark met vijf banen kunnen minder mensen tegelijk tennissen dan op een tennispark met vijftien banen.

De methodiek achter het bepalen van de diversiteit en capaciteit van een sportaccommodatie hebben we uitvoerig beschreven in Sportaccommodaties in Nederland (Van der Poel et al., 2016) en het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019 (Hoekman et al., 2019).

In tabel 2.1 is te zien welke diversiteit en capaciteit we per type accommodatie hebben gebruikt. De kernindicator hebben we in 2023, na berekeningen in 2015, 2017, 2020 en 2022, voor de vijfde keer berekend. De resultaten van voorgaande jaren zijn beschikbaar via www.sportenbewegenincijfers.nl.

Tabel 2.1**Capaciteit en diversiteit per type accommodatie behorend bij de kernindicator Sportaccommodaties**

Type accommodatie	Diversiteit	Capaciteit	Bijzonderheden
Atletiekbaan	2	1	
Sporthal	4	1	
Sportzaal	3	1	
Gymzaal	2	1	
Golfbaan		1-9 holes: 1 10-18 holes: 2 19-27 holes: 3 >27 holes: 4	
Buitensportaccommodatie	1	1-3 velden: 1 4-6 velden: 2 7-9 velden: 3 >9 velden: 4	Gebruikte sporten: cricket, handbal, hockey, honkbal, korfbal, rugby, softbal en voetbal Kunstgrasvelden tellen dubbel voor de bepaling van het aantal velden Oefenhoeken tellen niet mee
Schaatsbaan	2	1	
Klimwand	1	1	
Klimhal	1	2	
Manege	2	1	Of vergelijkbare accommodatie voor paardensport
Tennispark	1	1-5 banen: 1 6-10 banen: 2 >10 banen: 3	Alleen buitenbanen
Sportspecifieke hal	1	2	Bijvoorbeeld tennis- of turnhal
Zwembad	2	1	Openbare overdekte, openlucht en combibaden + sportscholen/zwemscholen*
Padel	1	1-5 banen: 1 6-10 banen: 2 >10 banen: 3	
Overige ruimte	1	1	Accommodaties voor overige sporten, zoals squash, jeu de boules en roeien Accommodaties die niet tot een ander type behoren en waar een bridge-, tafeltennis- of biljartvereniging actief is die bij de betreffende bond is aangesloten Accommodaties die niet tot een ander type behoren en waar sportaanbod voor mensen met een beperking aanwezig is

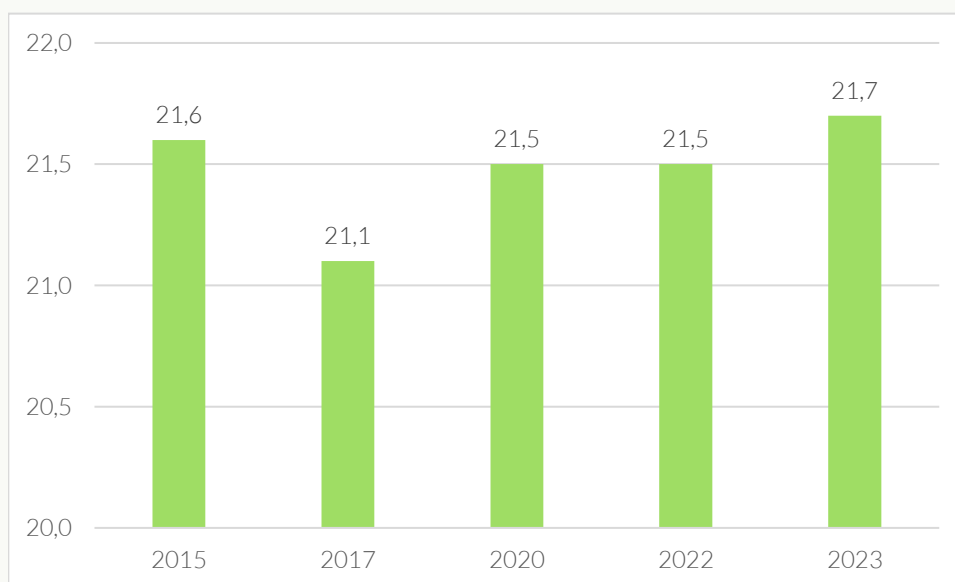
* Zie hoofdstuk 4 voor een toelichting op deze categorisering.

De landelijke kernindicator Sportaccommodaties 2023 bedraagt 21,7. Oftewel, het sportvoorzieningenniveau per 10.000 inwoners voor het Nederland krijgt de waarde 21,7. Deze score is 0,2 hoger dan afgelopen jaren (figuur 2.1).

De kernindicator is qua score sinds 2015 vrij constant, maar in dezelfde periode is het aantal inwoners in Nederland wel met 900.000 gegroeid. Dit betekent dat het aantal en/of de capaciteit van de voorzieningen in de DSA tussen 2015 en 2023 is toegenomen.

De DSA bevat in 2023 inderdaad zo'n 1.500 accommodaties meer dan in 2015. Daarnaast is de capaciteit van sommige accommodaties toegenomen. In beide gevallen kunnen we niet uitsluiten dat het deels om een betere registratie gaat, en niet om een feitelijke toename van het aantal en/of de capaciteit van de sportaccommodaties in Nederland.

Figuur 2.1
Kernindicator Sportaccommodaties 2015-2023

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023. Analyse en bewerking: Mulier Instituut.

VSG-regio

In tabel 2.2 en figuur 2.2 zien we de variatie in de kernindicator, uitgesplitst naar VSG-regio. Het grootste verschil is bijna een factor twee tussen de regio's Amsterdam (15,2) en Fryslân (29,3). Ditzelfde beeld zagen we ook in 2015, hoewel beide regio's toen iets lager scoorden (Van der Poel et al., 2016)

Ten opzichte van vorig jaar zijn de verschillen per VSG-regio maximaal een half punt toe- of afgenomen. Uitzondering hierop zijn de regio's Noordoost-Brabant (+4,6) en Midden Limburg (-0,8). De relatief grote daling in Limburg komt doordat het een kleine regio is, met de minste inwoners van alle VSG-regio's. Veranderingen in

aantallen of omvang van accommodaties hebben daardoor een relatief grote invloed op de score op de kernindicator.

Tabel 2.2
Kernindicator Sportaccommodaties per VSG-regio

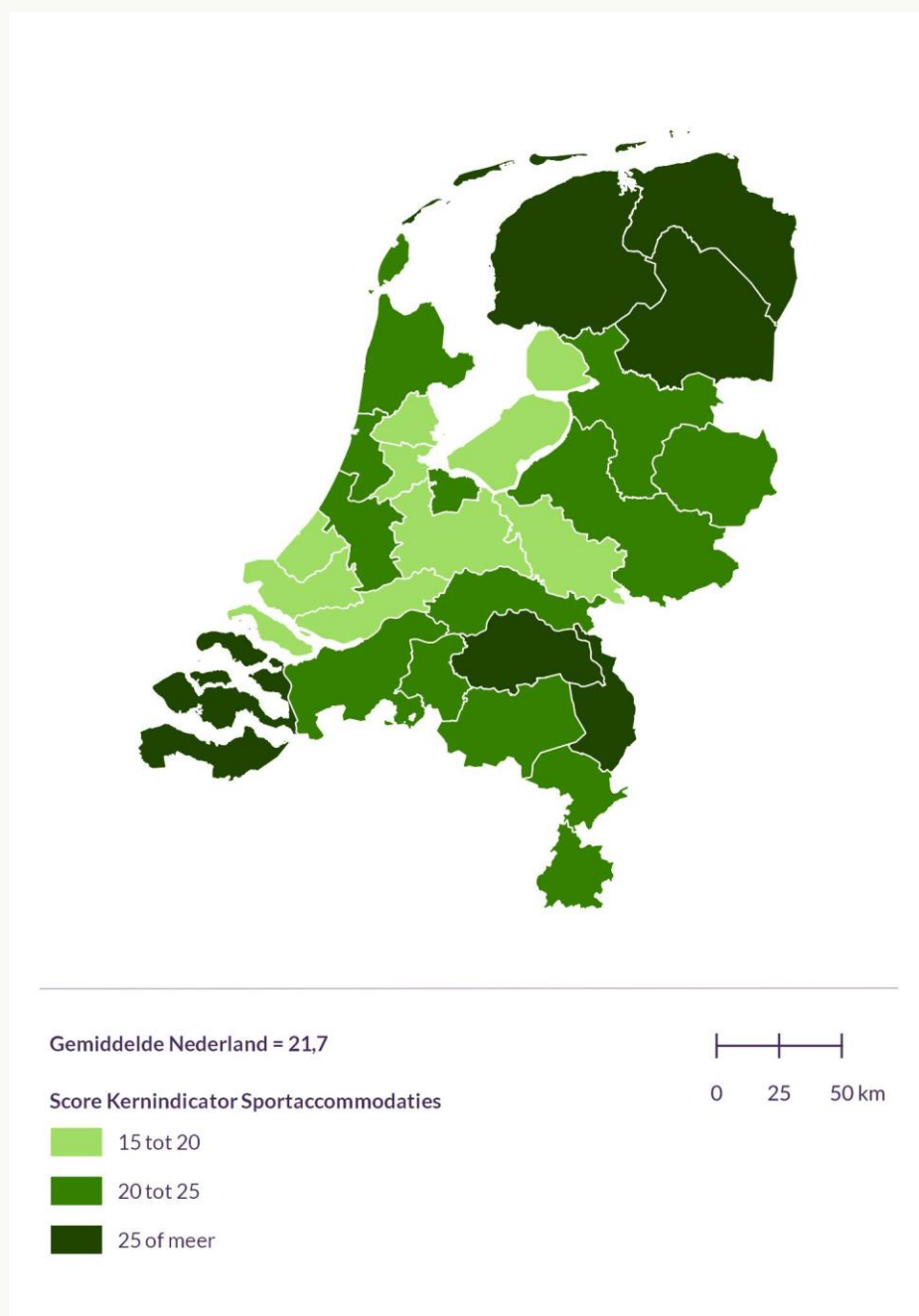
VSG-regio	Kernindicator Sportaccommodaties	VSG-regio	Kernindicator Sportaccommodaties
Fryslân	29,3	Gooi en Vechtstreek	22,2
Drenthe	28,4	Gelderland Zuid	21,6
Groningen	27,7	Hart van Brabant	21,5
Limburg Noord	26,8	West-Brabant	20,2
Zeeland	26,5	Hollands Midden	20,1
Noordoost- Brabant	25,9	Utrecht	19,9
Hollands Noorden	24,9	Zuid Holland Zuid	19,2
Gelderland- Noord en – Oost	24,7	Gelderland Midden	19,2
IJsselland	24,1	Haaglanden	19,0
Midden Limburg	23,9	Zaanstreek en Waterland	18,4
Zuid-Limburg	23,7	Flevoland	17,3
Twente	23,7	Rotterdam Rijnmond	16,4
Zuidoost-Brabant	23,7	Amsterdam	15,2
Kennemerland	22,7		

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023. Analyse en bewerking: Mulier Instituut.

De regio's met de hoogste scores zijn de dunbevolkte gebieden, zoals Fryslân, Drenthe en Groningen. Dichtbevolkte gebieden zoals Amsterdam en Rotterdam Rijnmond scoren juist het laagst.

Bij de buitensport en tennisparken, accommodaties waarvan de capaciteit van invloed is op de kernindicator, zien we de hoogste gemiddelde capaciteit in de dichtstbevolkte VSG-regio's. In regio's als Zeeland en Fryslân is de gemiddelde capaciteit van een accommodatie juist het laagst. Dit past bij de situatie dat in plattelandsgebieden relatief veel, maar kleinschalige accommodaties zijn, en in de dichtstbevolkte gebieden grote sportparken met meerdere (kunstgras)velden.

Figuur 2.2
Kernindicator Sportaccommodaties per VSG-regio

Bron: Database Sportaanbod (DSA), 2023. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Gebiedskenmerken

In onderstaande tabellen kijken we achtereenvolgens hoe de kernindicator Sportaccommodaties zich verhoudt tot de mate van stedelijkheid, het aantal inwoners en de sociaaleconomische status van gemeenten. Ook bekijken we de

score van de kernindicator in de krimp- en anticipeerregio's ten opzichte van de overige gebieden.

Stedelijkheid

Stedelijkheid is de dichtheid van menselijke activiteiten. Het CBS neemt voor deze dichtheid de omgevingsadressendichtheid (oad) als uitgangspunt. Dit is het aantal adressen per vierkante kilometer. Gemeenten en wijken krijgen op basis van deze dichtheid een score van 1 (zeer sterk stedelijk) tot en met 5 (niet stedelijk) (CBS, z.d.-a).

Hoe stedelijker de gemeente, hoe lager de score op de kernindicator (tabel 2.3). In dunbevolkte gebieden zijn relatief meer, maar kleinschaliger accommodaties.

Tabel 2.3

Kernindicator Sportaccommodaties 2023 naar stedelijkheidsgraad op gemeenteniveau

Stedelijkheid	Kernindicator Sportaccommodaties
Zeer sterk stedelijk	17,2
Sterk stedelijk	19,7
Matig stedelijk	23,3
Weinig stedelijk	26,4
Niet stedelijk	29,6
Nederland	21,7

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023. Analyse en bewerking: Mulier Instituut.

In gemeenten met weinig inwoners is de dichtheid van voorzieningen relatief hoog in vergelijking met gemeenten met veel inwoners (tabel 2.4).

Gemeentegrootte

De gemeentegrootte is een indeling van gemeenten op basis van het aantal inwoners (CBS, z.d.-a). Het aantal klassen dat het CBS hanteert, hangt af van het thema. Bij de kerncijfers van gemeenten, wijken en buurten gaat het CBS uit van vier klassen: minder dan 25.000 inwoners, 25.000 tot 85.000 inwoners, 85.000 tot 200.000 inwoners, en 200.000 inwoners of meer.

Hoeveel gemeenten elke klasse kent, is te vinden in tabel B2.1.2. In deze tabel nemen we ook de gemeentestedelijkheid mee. Deze hangt samen met de gemeentegrootte, maar is niet hetzelfde: zo zijn er gemeenten met veel inwoners en een lage mate van stedelijkheid, en andersom.

Tabel 2.4**Kernindicator Sportaccommodaties 2023 naar gemeentegrootte (aantal inwoners)**

Gemeentegrootte	Kernindicator Sportaccommodaties
Minder dan 25.000 inwoners	25,6
25.000 – 85.000 inwoners	23,5
85.000 – 200.000 inwoners	20,4
200.000 inwoners of meer	15,9
Nederland	21,7

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023. Analyse en bewerking: Mulier Instituut.

De score van de kernindicator Sportaccommodaties hebben we ook afgezet naar sociaaleconomische status: de SES-WOA-score op gemeenteniveau (tabel 2.5).

Sociaaleconomische status (SES-WOA)

Het CBS drukt de sociaaleconomische status uit in een SES-WOA-score. Dat is een numerieke indicator voor de sociaaleconomische status van een gebied op basis van welvaart (W), opleidingsniveau (O) en arbeidsverleden (A) van huishoudens. De SES-WOA is dus een combinatiescore.

De score op de SES-WOA kan variëren van -7,0 tot 3,1. Hierbij is 0,0 het landelijk gemiddelde (CBS, z.d.-b). Een hogere score betekent dat huishoudens in een buurt, wijk, of gemeente welvarender en/of hoger opgeleid en/of langduriger aan het werk zijn.

De meest recent beschikbare cijfers stammen uit 2019, met een buurt- en wijkindeling en een gemeente-indeling van 2021 (CBS, 2022).

Hoe hoger de SES-WOA-score, hoe hoger de score op de kernindicator Sportaccommodaties. Bij een hogere SES-WOA-score zijn de inwoners welvarender en/of hoger opgeleid en/of langduriger aan het werk.

Onderzoek naar de sportdeelname van mensen met een lage SES laat zien dat deze groep minder beweegt dan de gemiddelde Nederlander (Van den Dool, 2022, 2023). Hoewel de afwezigheid van sportaccommodaties niet als (grootste) belemmering wordt genoemd in deze onderzoeken, is het wel een opvallende uitkomst.²

² Begin 2024 is een publicatie voorzien over sportaccommodaties en SES-WOA-score.

Tabel 2.5**Kernindicator Sportaccommodaties 2023 naar SES-WOA-indeling**

SES-WOA (gemeenteniveau)	Kernindicator Sportaccommodaties
Minder dan -0,2	18,7
-0,2 tot -0,1	20,3
-0,1 tot 0	19,2
0 tot 0,1	22,6
0,1 tot 0,2	24
0,2 of meer	24,2
Onbekend	24,5
Nederland	21,7

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023. Analyse en bewerking: Mulier Instituut.

Tot slot hebben we gekeken naar de score op de kernindicator Sportaccommodaties in krimp- en anticipeerregio's. Nederland kent elf krimpregio's en negen anticipeerregio's (figuur B2.2.1 in de bijlage). Krimpregio's hebben te maken met bevolkingskrimp, anticipeerregio's krijgen hier in de toekomst mee te maken (Rijksoverheid, z.d.).

De krimp- en anticipeerregio's hebben gemiddeld een veel hogere waarde voor de kernindicator Sportaccommodaties dan de andere gebieden en dan het landelijke gemiddelde (tabel 2.6). In de krimp- en anticipeergebieden zijn relatief veel voorzieningen ten opzichte van het aantal inwoners.

Mogelijk treedt hier een na-ijleffect op: voorzieningen worden langzamer afgestoten dan de bevolking krimpt. In groeigebieden volgt het aanbod met enige vertraging de groei van de bevolking. Daarnaast spelen in krimpgebieden grotere vraagstukken rondom leefbaarheid, waarbij de instandhouding van een sportaccommodatie bij kan dragen aan een goede leefbaarheid.

Tabel 2.6**Kernindicator Sportaccommodaties 2023 naar krimp- en anticipeergebieden**

Type gebied	Kernindicator Sportaccommodaties
Anticipeerregio	27,7
Krimpregio	27,5
Overige regio	20,6
Nederland	21,7

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023. Analyse en bewerking: Mulier Instituut.

2.3 Spreiding sportaccommodaties

Alle sportaccommodaties

Gemiddeld genomen zijn er in Nederland 30,7 accommodaties per 25.000 inwoners, uitgaande van de 21.892 sportaccommodaties die we voor deze rapportage hebben geselecteerd uit de DSA (tabel 2.7).

In het vorige brancherapport was deze score 30,4. Het aantal accommodaties is in verhouding tot het (groeidend) aantal inwoners licht gestegen. Dit is, zoals in paragraaf 2.1 toegelicht, veroorzaakt door nieuwe accommodaties, een verbeterde registratie in de DSA en koppeling met het databestand van Uniek Sporten.

Het aantal accommodaties per 25.000 inwoners is lager bij gemeenten met meer inwoners en met een hogere stedelijkheid. Gemeenten met een hoge(re) sociale status (SES-WOA) hebben meer accommodaties per 25.000 inwoners dan gemeenten met een lagere SES-WOA-score. In de vorige paragraaf gaven we al aan dat in kleinere en dunbevolkte gebieden relatief veel, maar kleine accommodaties zijn.

In de anticipeer- en krimpregio's zijn relatief veel accommodaties ten opzichte van het aantal inwoners.

Tabel 2.7**Aantal sportaccommodaties naar gebiedskenmerk**

(Aantal en aantal per 25.000 inwoners)

Gebied	Aantal accommodaties	Aantal accommodaties per 25.000 inwoners
Nederland	21.892	30,7
Minder dan 25.000 inwoners	2.925	37,0
25.000-85.000 inwoners	10.650	33,4
85.000-200.000 inwoners	5.288	30,0
200.000 inwoners of meer	3.029	22,0
Zeer sterk stedelijk	4.459	24,0
Sterk stedelijk	5.763	27,4
Matig stedelijk	3.849	32,8
Weinig stedelijk	5.632	37,6
Niet stedelijk	2.189	44,6
Minder dan -0,2	1.556	26,3
-0,2 tot -0,1	2.725	28,4
-0,1 tot 0	4.066	27,4
0 tot 0,1	6.155	32,4
0,1 tot 0,2	5.152	33,8
0,2 of meer	1.785	33,1
Onbekend	453	36,2
Anticipieerregio	2.367	40,6
Krimpregio	2.152	39,5
Overige regio	17.373	29,0

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023. Analyse en bewerking: Mulier Instituut.

Bovenstaande verschillen naar gebiedskenmerken zorgen voor een sterke variatie in het aantal accommodaties per VSG-regio (tabel B2.1.3). Het aantal accommodaties varieert van 21,0 per 25.000 inwoners in VSG-regio Amsterdam tot 44,0 per 25.000 inwoners in de regio Fryslân.

Elf typen sportaccommodaties nader bekeken

In het vervolg van deze paragraaf beperken we ons tot de 16.122 accommodaties voor atletiek, fitness, golf, hockey, korfbal, tennis, voetbal, zwemmen en zaalsport (sporthal, sportzaal en gymzaal). Dit is 74 procent van het totale aantal accommodaties dat we in de vorige paragraaf beschreven en gebruikten.

Van deze 16.122 accommodaties laten we de spreiding zien in aantal accommodaties per 25.000 inwoners. Hierbij geldt het dus puur om aantallen accommodaties en niet om de omvang ervan. Het aantal accommodaties per 25.000 inwoners varieert van 0,3 voor atletiek tot 6,4 voor gymzalen (tabel 2.8).

Tabel 2.8
Aantal accommodaties, naar type accommodatie
 (in aantal en aantal per 25.000 inwoners)

Type accommodatie	Aantal accommodaties	Aantal accommodaties per 25.000 inwoners
Atletiek	195	0,3
Fitness	2.762	3,9
Golf	275	0,4
Gymzaal	4.584	6,4
Hockey	331	0,5
Korfbal	585	0,8
Sporthal	1.582	2,2
Sportzaal	747	1,0
Tennis	1.968	2,8
Voetbal	2.286	3,2
Zwembad*	807	1,1

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023. Bewerking en analyse: Mulier Instituut.

* Openbare overdekte, openlucht- en combibaden + sportscholen/zwemscholen. Zie hoofdstuk 4 voor toelichting op de categorieën.

VSG-regio's

In het aantal accommodaties per sport in de VSG-regio's zijn grote verschillen te zien (B2.1.4). Dit komt bijvoorbeeld doordat sommige sporten vooral regionaal populair zijn (zie paragraaf 8.1).

Zo zijn er relatief veel korfballers in Friesland en het oosten van Noord-Brabant. In deze gebieden zien we relatief veel korfbalaccommodaties. Voor hockey zien we iets soortgelijks. In de regio's Gooi en Vechtstreek en het midden van Noord-Brabant is hockey populair en zien we relatief veel hockeyaccommodaties. In het midden van Limburg en in het noorden van Noord-Holland is het aantal hockeyleden relatief laag en zien we minder hockeyaccommodaties.

Een andere reden voor verschillen tussen VSG-regio's is de capaciteit en bespeelbaarheid van de sportaccommodaties. Zo zien we in Amsterdam relatief weinig voetbalaccommodaties. Het aantal velden per sportpark is daarentegen hoog, net als het percentage kunstgrasvelden.

Voor binnensportaccommodaties zien we de link met sportlidmaatschappen niet direct terug. Hierbij speelt de stedelijkheid van gemeenten een grotere rol. In dunbevolkte gebieden zijn relatief meer binnensportaccommodaties dan in dichtbevolkte gebieden, onder andere door het belang van deze voorzieningen voor het bewegingsonderwijs.

Gemeentegrootte

Het aantal accommodaties per 25.000 inwoners is voor negen typen sportaccommodaties hoger in gemeenten met minder inwoners (tabel 2.9). Bij gymzalen zien we een tegengesteld patroon en bij fitness zien we een vrij gelijkmatig beeld. Vooral bij de grote buitensporten zien we meer accommodaties in gemeenten met minder inwoners. Ook hier zit de verklaring deels in het feit dat hier vaak meer, maar kleinere sportparken zijn.

Stedelijkheid

Het aantal accommodaties in relatie tot de stedelijkheid van gemeenten laat een vergelijkbaar beeld zien. Dunbevolkte gebieden hebben relatief veel van de meeste typen sportaccommodaties. Bij fitness zien we een vrij gelijk aantal accommodaties per 25.000 inwoners voor alle typen stedelijkheid. Bij hockey en atletiek is de hoogste dichtheid te vinden in de matig stedelijke gebieden.

Bij hockey valt nog op dat het aantal accommodaties per 25.000 inwoners in de minst stedelijke gemeenten het laagst is. Dit wordt mogelijk veroorzaakt doordat hockey een sterk regionale populariteit kent, waarbij in sommige regio's de hockeydeelname laag is.

De mate van stedelijkheid verschilt ook binnen de gemeente zelf. Wijken in het centrum zijn veelal stedelijker: de omgevingsadressendichtheid is hier hoger. Deze dichtheid is in woonwijken buiten het centrum, en zeker in het buitengebied, lager. Daarom is het ook interessant om naar de dichtheid van sportaccommodaties naar wijkstedelijkheid te kijken.

In wijken met een lagere stedelijkheid kunnen veel mensen wonen, en zij kunnen dicht bij een grote stad als Amsterdam of Den Haag wonen. Maar de omgevingsadressendichtheid kan er net zo laag zijn als in wijken in landelijke gemeenten als Molenlanden of Altena, met een hogere dichtheid van sportaccommodaties als gevolg.

De verschillen in dichtheid naar wijkstedelijkheid (niet in tabel) zijn niet heel anders dan die naar gemeentestedelijkheid. Voor sommige sporten zijn de verschillen iets groter, zoals voor voetbal, tennis, korfbal en golf. Dit zijn sporten waarvoor de accommodaties vaak buiten de woonkern liggen. Voor de accommodaties van andere sporten zijn er kleinere verschillen. Dit geldt voor fitness, zwemmen en hockey.

SES-WOA

Het aantal accommodaties per 25.000 inwoners is voor vrijwel alle typen accommodaties lager in gemeenten met lagere SES-WOA-scores. Gemeenten met de hoogste SES-WOA-scores hebben over het algemeen wel een iets lagere accommodatiedichtheid dan gemeenten met de een na hoogste SES-WOA-scores. Welvaart en arbeidsmarktaandeel blijken de belangrijkste factoren voor deze samenhang tussen SES-WOA en spreiding van sportaccommodaties (niet in tabel).

In het vorige brancherapport vergeleken we de spreiding van sportaccommodaties met de statusscore op buurtniveau. Omdat sportaccommodaties vaak een groter bereik hebben dan de eigen buurt, hebben we er nu voor gekozen om de SES-WOA-score op gemeenteniveau te gebruiken. De resultaten zijn daardoor niet met de vorige uitkomsten te vergelijken.

Krimp- en anticipergebieden

Zowel de krimp- als de anticipergebieden hebben voor de grote buitensporten en sporthallen een hoger aantal accommodaties per 25.000 inwoners dan de overige gebieden in Nederland. Voor hockey zien we weer een afwijkend beeld, waarbij het aantal accommodaties in krimp- en anticipere regio's relatief laag is. Voor fitness en gymzalen zijn vooral in krimpregio's relatief veel accommodaties. Atletiek en golf zijn juist relatief veel te vinden in anticipere regio's.

Tabel 2.9**Aantal accommodaties per 25.000 inwoners naar type accommodatie, diverse gebiedskenmerken**

(aantal per 25.000 inwoners)

Gebied	Atletiek (n=195)	Fitness (n=2.762)	Golf (n=275)	Gymzaal (n=4.584)	Hockey (n=331)	Korfbal (n=585)	Sport- hal (n=1.582)	Sport- zaal (n=747)	Tennis (n=1.968)	Voetbal (n=2.286)	Zwembad (n=807)
Nederland	0,3	3,9	0,4	6,4	0,5	0,8	2,2	1,0	2,8	3,2	1,1
Minder dan 25.000 inwoners	0,3	3,8	0,7	4,9	0,6	1,3	2,8	1,1	4,7	5,1	1,7
25.000-85.000 inwoners	0,3	3,9	0,5	5,7	0,5	1,0	2,6	1,2	3,3	3,9	1,4
85.000-200.000 inwoners	0,2	4,1	0,3	7,5	0,4	0,6	1,9	1,2	2,2	2,6	0,9
200.000 inwoners of meer	0,1	3,5	0,1	7,6	0,3	0,4	1,4	0,6	1,1	1,4	0,6
Zeer sterk stedelijk	0,2	3,7	0,2	7,8	0,4	0,5	1,5	0,7	1,2	1,4	0,7
Sterk stedelijk	0,3	4,0	0,3	6,4	0,4	0,6	1,9	1,0	2,0	2,2	0,8
Matig stedelijk	0,4	4,1	0,5	5,6	0,7	1,0	2,5	1,0	3,0	3,1	1,2
Weinig stedelijk	0,3	3,8	0,6	5,4	0,6	1,2	3,0	1,4	4,3	5,3	1,7
Niet stedelijk	0,2	3,7	0,7	6,5	0,1	1,7	3,1	1,6	6,4	7,9	2,2
Minder dan -0,2	0,2	3,8	0,2	8,5	0,4	0,6	1,5	0,8	1,4	2,2	0,8
-0,2 tot -0,1	0,3	4,0	0,3	7,2	0,4	0,6	2,1	1,0	1,9	2,6	0,9
-0,1 tot 0	0,2	3,9	0,2	7,1	0,3	0,8	2,0	0,7	1,9	2,4	0,8
0 tot 0,1	0,3	4,0	0,4	6,4	0,4	0,9	2,2	1,2	3,1	3,6	1,2
0,1 tot 0,2	0,3	3,7	0,7	5,3	0,6	1,0	2,6	1,2	3,8	4,0	1,5
0,2 of meer	0,3	3,6	0,5	4,4	0,8	1,1	2,9	1,2	3,7	3,6	1,2
Onbekend	0,3	4,7	0,2	5,5	0,6	0,7	2,6	1,5	3,9	4,2	1,3
Anticipeerregio	0,4	4,0	0,7	6,1	0,3	1,3	3,3	1,1	4,9	5,5	1,8
Krimpregio	0,3	4,4	0,4	8,1	0,4	0,8	2,8	1,6	3,9	5,7	1,6
Overige regio	0,3	3,8	0,4	6,3	0,5	0,8	2,1	1,0	2,5	2,8	1,0

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023. Bewerking en analyse: Mulier Instituut.

2.4 Bijzondere sportaccommodaties

Bijzondere accommodaties zijn bijvoorbeeld bovenlokale en regionale locaties, topsportwedstrijdaccommodaties, trainings- en scholingsfaciliteiten, fieldlabs en innovatiecentra.

Bijzondere accommodaties zijn relatief schaars. Deze schaarste hangt vaak samen met het niveau van de wedstrijden die er gespeeld kunnen worden, bijvoorbeeld bij voetbalstadions. Schaarste kan ook voortkomen uit het feit dat de sport weinig wordt gespeeld, dat de sport alleen in een enkele regio wordt gespeeld (kaatsen) of dat de voorzieningen verhoudingsgewijs duur zijn, zoals schaatsbanen. Daarnaast

kan een accommodatie schaars zijn omdat deze zich richt op een specifieke doelgroep, zoals topsportaccommodaties.

Dit soort kenmerken zijn over het algemeen niet direct af te lezen van de accommodatie zelf, maar vergen additionele gegevens, die niet standaard in de DSA zijn opgenomen. In deze paragraaf bespreken we de genoemde typen bijzondere accommodaties.

Bovenlokale locaties

● Voetbalstadions

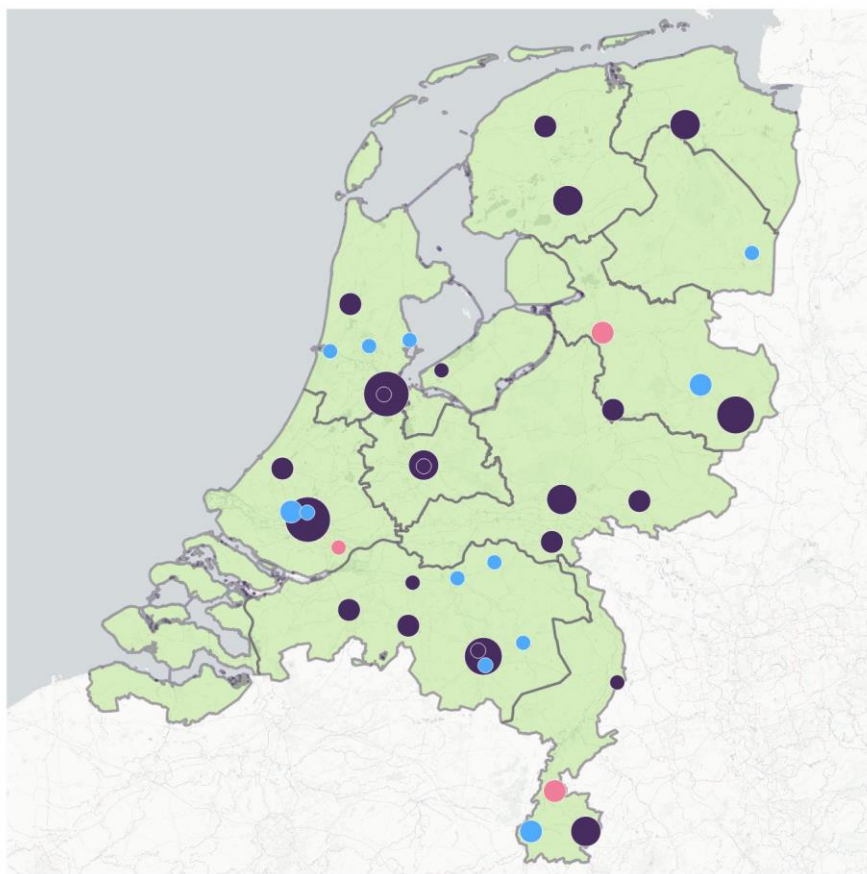
Er zijn in Nederland 38 voetbalstadions waar in het seizoen 2022/2023 betaald voetbal werd gespeeld, in de Eredivisie en in de Eerste Divisie (Keuken Kampioen Divisie) (figuur 2.3). Nog steeds (net als acht jaar geleden) is de Johan Cruijff ArenA het voetbalstadion met de grootste capaciteit. De Johan Cruijff ArenA, de thuishaven van Ajax, heeft een capaciteit van 55.800 plaatsen (tabel 2.10).

Zes op de tien stadions beschikken over natuurgras (61%). Dit percentage is hoger dan acht jaar geleden (54%). Drie stadions (MAC3PARK Stadion, Fortuna Sittard Stadion en Matchoholic Stadion) beschikken over een hybride veld. De overige twaalf stadions hebben een kunstgrasveld.

Onder de voetballers zijn de kunstgrasvelden niet populair. Bij de jaarlijkse verkiezing van de spelersvakbond VVCS van de beste velden in het profvoetbal eindigden de kunstgrasvelden steevast onderaan. Alle clubs in de Eredivisie voor mannen moeten vanaf het seizoen 2025/2026 op natuur- of hybridegras spelen. Dat besluit is genomen door de Eredivisie CV en de achttien eredivisieclubs (NOS, 2023).

Figuur 2.3

Overzicht voetbalstadions in Nederland waar betaald voetbal werd gespeeld in seizoen 2022-2023, per type gras en capaciteit (aantal bezoekers)

Natuurgrasvoetbalvelden

- Minder dan 10.000
- 10.000 tot 20.000
- 20.000 tot 30.000
- 30.000 tot 40.000
- 40.000 of meer

Kunstgrasvoetbalvelden

- Minder dan 10.000
- 10.000 tot 20.000
- 20.000 tot 30.000
- 30.000 tot 40.000
- 40.000 of meer

Hybride voetbalvelden

- Minder dan 10.000
- 10.000 tot 20.000
- 20.000 tot 30.000
- 30.000 tot 40.000
- 40.000 of meer

Bron: Database SportAanbod (DSA, 2023). Websites van en over voetbalstations.
Kaartvervaardiging: Mulier Instituut (MI), 2023.

Tabel 2.10**Overzicht voetbalstadions in Nederland waar betaald voetbal werd gespeeld in seizoen 2022-2023**

Naam voetbalstadion	Gemeente	Capaciteit	Soort gras	Vereniging
Johan Cruijff ArenA	Amsterdam	55.800	Natuurgras	Ajax
De Kuip	Rotterdam	47.500	Natuurgras	Feyenoord
Philipsstadion	Eindhoven	35.000	Natuurgras	PSV
De Grolsch Veste	Enschede	30.000	Natuurgras	F.C. Twente
Abe Lenstrastadion	Heerenveen	26.100	Natuurgras	S.C. Heerenveen
GelreDome	Arnhem	25.000	Natuurgras	Vitesse
Stadion Galgenwaard	Utrecht	23.800	Natuurgras	F.C. Utrecht
Euroborg	Groningen	22.600	Natuurgras	F.C. Groningen
Parkstad Limburg Stadion	Kerkrade	20.000	Natuurgras	Roda JC
AFAS Stadion	Alkmaar	19.500	Natuurgras	AZ
Rat Verlegh Stadion	Breda	19.000	Natuurgras	NAC
Bingoal Stadion	Den Haag	15.000	Natuurgras	ADO Den Haag
Koning Willem II-stadion	Tilburg	14.500	Natuurgras	Willem II
De Vijverberg	Doetinchem	12.600	Natuurgras	De Graafschap
Goffertstadion	Nijmegen	12.500	Natuurgras	N.E.C.
MAC3PARK Stadion	Zwolle	12.500	Hybride	PEC Zwolle
Erve Asito	Almelo	12.100	Kunstgras	Heracles Almelo
Fortuna Sittard stadion	Sittard	12.000	Hybride	Fortuna Sittard
Sparta-Stadion Het Kasteel	Rotterdam	10.600	Kunstgras	Sparta Rotterdam
Cambuurstadion	Leeuwarden	10.000	Natuurgras	SC Cambuur
De Adelaarshorst	Deventer	10.000	Natuurgras	Go Ahead Eagles
Geusselt	Maastricht	10.000	Kunstgras	MVV Maastricht
Stadion De Vliert	's-Hertogenbosch	8.500	Kunstgras	F.C. Den Bosch
De Oude Meerdijk	Emmen	8.300	Kunstgras	F.C. Emmen
Covebo stadion – De Koel	Venlo	8.000	Natuurgras	VVV-Venlo
Mandemakers Stadion	Waalwijk	7.500	Natuurgras	R.K.C. Waalwijk
Kras Stadion	Volendam	6.800	Kunstgras	F.C. Volendam
Frans Heesen Stadion	Oss	4.600	Kunstgras	Top Oss
Yanmar Stadion	Almere	4.500	Natuurgras	Almere City F.C.
Van Donge & De Roo Stadion	Rotterdam	4.400	Kunstgras	Excelsior
GS Staalwerken Stadion	Helmond	4.200	Kunstgras	Helmond Sport
Jan Louwers Stadion	Eindhoven	4.200	Kunstgras	F.C. Eindhoven
Matchoholic Stadion	Dordrecht	4.100	Hybride	F.C. Dordrecht
711 Stadion	Velsen-Zuid	3.100	Kunstgras	Telstar
De Herdgang	Eindhoven	2.500	Natuurgras	Jong PSV
De Toekomst	Amsterdam	2.250	Natuurgras	Jong Ajax
Kalverhoek (AFAS trainingscomplex)	Alkmaar	1.000	Kunstgras	Jong AZ
Zoudenbalch	Utrecht	450	Natuurgras	Jong FC Utrecht

Bron: Database SportAanbod (DSA, 2023). Websites van en over voetbalstations.

● Schaatsaccommodaties

Er zijn in Nederland 21 (permanente) kunstijsaccommodaties (figuur 2.4). Daarvan hebben er vijftien een 400-meterbaan. Er zijn zeven overdekte, zes semi-overdekte en twee onoverdekte 400-meterbanen. De overige zes kunstijsaccommodaties hebben alleen een baan van 30x60 meter (voor o.a. kunstrijden, shorttrack, ijshockey en vrij schaatsen), een curlingbaan en/of een ijsbaan met een afstand onder de 400 meter (tabel 2.11).

In 2016 waren er nog zeventien kunstijsaccommodaties met een 400-meterbaan. Ijsbaan de Bonte Wever in Assen en Leisure World Ice Center in Dronten hebben hun deuren moeten sluiten in 2016 respectievelijk 2021. Flevonice in Biddinghuizen heeft in 2020 de deuren moeten sluiten. De ijsbaan was met 2,5 kilometer de langste openluchtkunstijsbaan ter wereld.

In Leiden opende in oktober 2023 een vernieuwde energieneutrale ijshal haar deuren: De Vliet. Deze schaatsaccommodatie heeft een 250-meterbaan, een baan van 30x60 meter en een curlingbaan. De hal vervangt de IJshal Leiden.

Figuur 2.4

Overzicht schaatsaccommodaties in Nederland in 2023

400-meterbanen

- Overdekt
- Semi-overdekt
- Onoverdekt

Overige schaatsbanen

- Overdekt
- Onoverdekt

Bron: Database SportAanbod (DSA, 2023). Websites van en over schaatsaccommodaties.
Kaartvervaardiging: Mulier Instituut (MI), 2023.

Tabel 2.11
Overzicht schaatsaccommodaties in Nederland in 2023

Plaats	Naam	Voorziening
Alkmaar	De Meent	Semi-overdekte 400-meterbaan Overdekte baan 30x60 meter
Amsterdam	Jaap Edenbaan	Onoverdekte 400-meterbaan Overdekte baan 30x60 meter
Breda	Kunstijsbaan Breda	Overdekte 400-meterbaan Overdekte baan 30x60 meter
Den Haag	De Uithof	Semi-overdekte 400-meterbaan Overdekte baan 30x60 meter Onoverdekte baan 30x60 meter
Deventer	De Scheg	Semi-overdekte 400-meterbaan Onoverdekte baan 30x60 meter
Dordrecht	Sportboulevard Dordrecht	Overdekte baan 30x60 meter Overdekte hardrijbaan van 275 meter
Eindhoven	IJssportcentrum Eindhoven	Semi-overdekte 400-meterbaan Twee overdekte banen 30x60 meter
Enschede	IJsbaan Twente	Overdekte 400-meterbaan Overdekte baan 30x60 meter
Groningen	Sportcentrum Kardingse	Overdekte 400-meterbaan Overdekte baan 30x60 meter
Haarlem	IJsbaan Haarlem	Semi-overdekte 400-meterbaan Semi-overdekte baan 30x60 meter
Heerenveen	Thialf	Overdekte 400-meterbaan Overdekte 333-meterbaan Twee overdekte banen 30x60 meter Overdekte curlingbaan
Hoorn	De Westfries	Overdekte 400-meterbaan Overdekte baan 30x60 meter
Leeuwarden	Elfstedenhal	Overdekte 400-meterbaan Twee overdekte banen 30x60 meter
Leiden	IJshal De Vliet	Overdekte 250-meterbaan Overdekte baan 30x60 meter Overdekte curlingbaan
Nijmegen	Triavium	Overdekte 333-meterbaan Overdekte baan 30x60 meter
's-Hertogenbosch	Sportiom	Overdekte baan 30x60 meter
Sittard-Geleen	Laco Glanerbrook	Onoverdekte 400-meterbaan Overdekte baan 30x60 meter
Tilburg	Ireen Wüstijsbaan	Overdekte 400-meterbaan Overdekte baan 30x60 meter
Tilburg	IJssportcentrum Tilburg	Overdekte baan 30x60 meter
Utrecht	Vechtsebanen	Semi-overdekte 400-meterbaan Overdekte baan 30x60 meter
Zoetermeer	SilverDome	Overdekte baan 30x60 meter Overdekte curlingbaan

Bron: Database SportAanbod (DSA, 2023). Websites van en over schaatsaccommodaties.

● Roeibanen

Nederland telt drie roeibanen (figuur 2.5). Op deze banen worden naast trainingen (nationale) wedstrijden en trainingskampen georganiseerd. Er is een plan voor een nieuwe watersportbaan (multifunctioneel) in Midden-Nederland (KNRB, 2023).

Het Amsterdamse Bos is (inter)nationaal bekend om de roeiwedstrijden die worden gehouden op roeibaan de Bosbaan. In het verleden is de roeibaan meerdere keren verbreed om aan de internationale regelgeving te voldoen. De Bosbaan is inmiddels een achtbaansbaan met een lengte van 2.200 meter.

De andere roeibaan die geschikt is voor internationale wedstrijden, is de Willem-Alexanderbaan in Rotterdam. Deze roeibaan heeft acht banen van 2.200 meter lang en bestaat sinds 2013.

In Tilburg ligt de Watersportbaan Tilburg. Deze roeibaan is in 1977 en 1978 als verbreding van het Wilhelminakanaal aangelegd. De roeibaan is 2 kilometer lang en 75 tot 80 meter breed, en heeft vier banen. Deze baan voldoet niet aan de eisen van de internationale roeifederatie voor internationale wedstrijden.

● Wielervanen

Er zijn in Nederland vijf wielervanen, waarvan drie overdekt en twee onoverdekt zijn (KNWU, 2023; figuur 2.5). Het Velodrome Amsterdam is één van de drie overdekte accommodaties voor baanwielrennen in Nederland. De andere twee zijn het Sportpaleis in Alkmaar en Omnisport in Apeldoorn.

De twee onoverdekte wielervanen zijn het Regionaal Wielervantrum Noord in Assen en de wielervan in Geleen. Het Regionaal Wielervantrum Noord is een locatie voor trainingen voor wielrennen, mountainbiken, veldrijden, BMX en baanwielrennen. Dit is mogelijk dankzij de vier verschillende banen.

De wielervan van Geleen is een wielervan in de open lucht, en onderdeel van het sportcomplex Glanerbrook. De Gemeente Sittard-Geleen heeft vernieuwbouwplannen voor Glanerbrook, De wielervan zal als alles volgens plan loopt vóór 2025 worden overdekt (Gemeente Sittard-Geleen, 2023).

Figuur 2.5

Overzicht roei- en wielervedbanen in Nederland in 2023

- Wielervedbanen ● Roeibanen
- ▲ Overdekt
- ▲ Onoverdekt

Bron: Database SportAanbod (DSA, 2023). Websites van en over roei- en wielervedbanen.
Kaartvervaardiging: Mulier Instituut (MI), 2023.

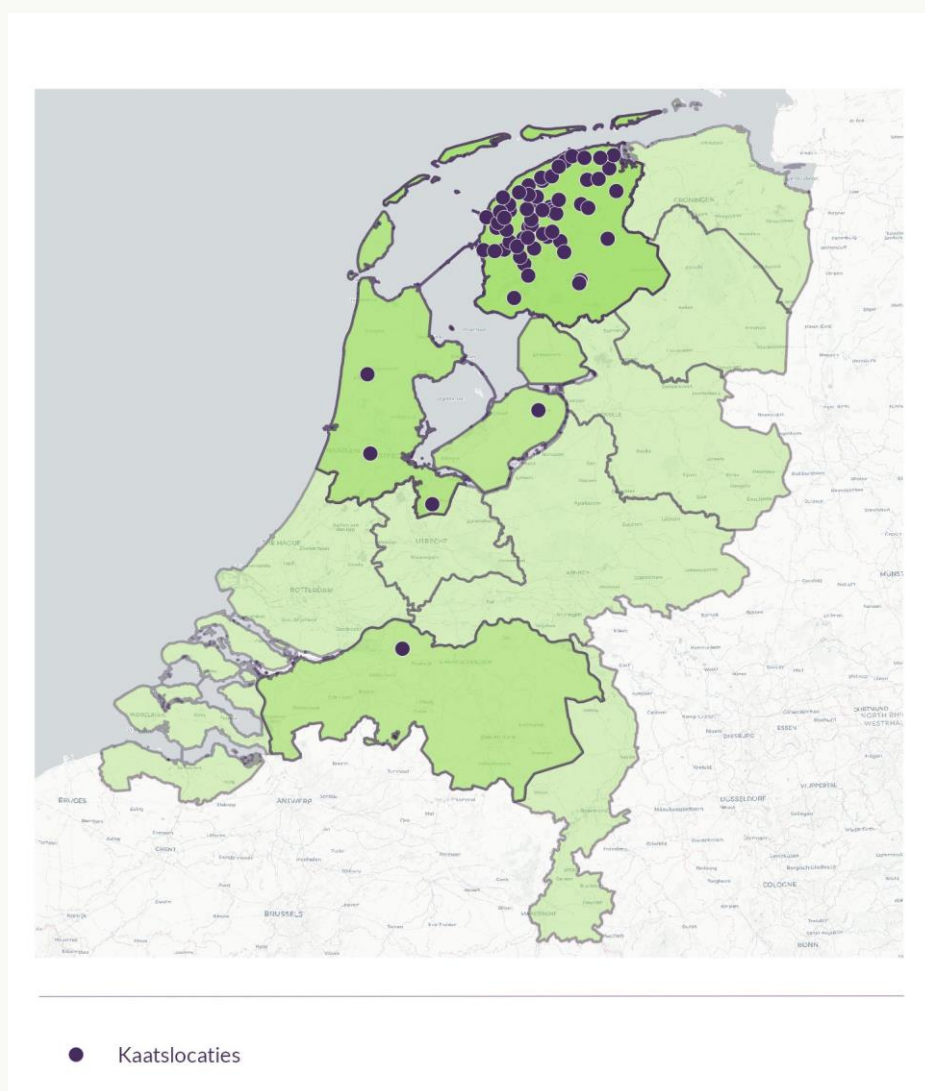
Regionale locaties

Onder regionale locaties vallen locaties zoals atletiekaccommodaties en turnhallen. Door de relatief grote aantallen van deze locaties behandelen we deze niet afzonderlijk. Wel bespreken we kaatsaccommodaties, die bijzonder zijn omdat ze zijn gekoppeld aan 'regionale sporten', dat wil zeggen, sporten waarvan de beoefening regionaal sterk verschilt.

● Kaatsaccommodaties

Kaatsen is een sport waarvan de beoefening sterk regionaal geconcentreerd is. Meer dan 90 procent van de kaatsaccommodaties ligt in de provincie Friesland (93%, figuur 2.6). Het aantal kaatslocaties in de DSA is de afgelopen acht jaar sterk afgenomen; van 122 naar 70 locaties. Dit komt overeen met de afname van het aantal bondsleden bij de kaatsbond. Dat nam af van bijna 14.000 in 2015 naar 10.000 in 2023.

Figuur 2.6
Overzicht kaatslocaties in Nederland in 2023

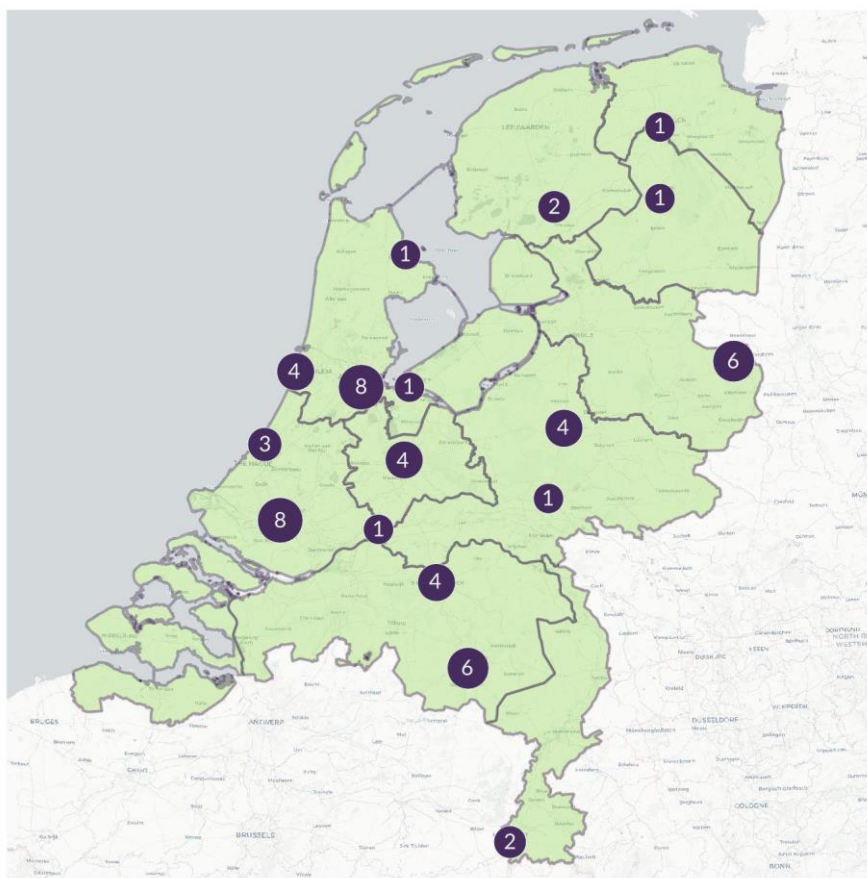
Bron: Database SportAanbod (DSA, 2023). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut (MI), 2023.

Topsportwedstrijdaccommodaties

In Nederland zijn 56 sportaccommodaties, verspreid over 17 gemeenten/regio's, die gebruikt worden voor topsportwedstrijden (figuur 2.7). De sportaccommodaties in tabel 2.12 zijn A1-wedstrijdaccommodaties. Dat zijn accommodaties die geschikt zijn voor wedstrijden op internationaal niveau (Boersma & Keijsers, 2011). Deze topsportwedstrijdaccommodaties zijn hetzelfde als in 2015.

Figuur 2.7

Overzicht topsportwedstrijdaccommodaties in Nederland in 2023

● Aantal topsportwedstrijdaccommodaties

Bron: Database SportAanbod (DSA, 2023). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut (MI), 2023.

Tabel 2.12**Overzicht topsportwedstrijdaccommodaties in Nederland in 2023**

Regio	Naam	Sport(en)
Almere	Topsportcentrum Almere	Multifunctioneel
Amsterdam e.o.	RAI	Multifunctioneel
	Sporthallen Zuid	Multifunctioneel
	Ziggo Dome	Multifunctioneel
	Amsterdam ArenA	Voetbal
	Bosbaan	Roeien
	Frans Ottenstadion	Squash
	Olympisch Stadion	Atletiek, voetbal
	Wagener Stadion	Hockey
Arnhem e.o.	GelreDome	Multifunctioneel
Assen	TT Circuit	Motorsport
Den Bosch e.o.	Brabanthallen	Multifunctioneel
	Maaspoort Sports & Events	Multifunctioneel
	Autotron	Tennis
	Complex Oosterplas	Hockey
Den Haag e.o.	Haagsche	Golf
	Hommerson Scheveningen	Beachvolleybal
	NTC Den Haag	Zeilen
Eindhoven e.o.	HC Oranje-Rood	Hockey
	Eurocircuit	Motorcross
	MAC Lierop	Motorcross
	Philips Stadion	Voetbal
	Pieter van den Hoogenband	Zwemmen, schoonspringen, waterpolo
	Zwemstadion	en synchroonzwemmen
	Tops International Arena	Paardensport
Groningen	MartiniPlaza	Multifunctioneel
Haarlem	Circuit Zandvoort	Autosport
	Honkbalstadion Pioniers	Honkbal
	Kennemer	Golf
	Pim Mulierstadion	Honk-en softbal
Heerenveen	Thialf	Schaatsen en ijsrace motoren
	Abe Lenstra Stadion	Voetbal
Kop van Noord-Holland	ISC Medemblik	Zeilen
Rotterdam e.o.	AHOY	Multifunctioneel
	Topsportcentrum Rotterdam	Multifunctioneel
	De Kuip	Voetbal
	Hazelaarweg Stadion	Hockey
	Kralingen CHIO	Paardensport
	Neptunus-stadion	Honkbal
	Rotterdam	Marathon
	Willem-Alexanderbaan	Roeien
Spijk	The Dutch Spijk	Golf

Twente	CSI Twente	Paardensport
	FBK-stadion	Atletiek
	De Grolsch Veste	Voetbal
	Herikerberg Markelo	Motorcross
	Hippisch centrum	Paardensport
	Military Boekelo	Military
Utrecht e.o.	Jaarbeurshallen	Multifunctioneel
	Kampong	Hockey
	Hilversumsche	Golf
	KNZB bad Zeist	Waterpolo
Veluwe	Omnisport Apeldoorn	Multifunctioneel
	KNHS-centrum Ermelo	Paardensport
	Vennebulten Varsseveld	Motorcross
Zuid-Limburg	Maastricht MECC	Multifunctioneel
	Snowworld Landgraaf	Snowboard

Bron: Database SportAanbod (DSA, 2023).

Trainings- en scholingsfaciliteiten

Om ervoor te zorgen dat topsporters en talenten zich optimaal kunnen voorbereiden op het hoogste podium is een optimale topsportinfrastructuur noodzakelijk. Uitgangspunt hierbij is het bij elkaar brengen van de beste sporters met de beste coach op één locatie met de beste faciliteiten (NOC*NSF, 2023). In Nederland zijn daarom TeamNL-centra, Nationale Training Centra (NTC's) en Topsport Talentscholen (TT's) opgericht.

● TeamNL-centra

Onder de naam Centrum voor Topsport en Onderwijs (CTO) heeft NOC*NSF in 2009 vier CTO's geaccrediteerd. Na 2015 is er daar nog een bijgekomen (CTO Metropool). In 2021 is afscheid genomen van de term 'CTO' en zijn deze centra verder gegaan onder de verzamelnaam 'TeamNL-centra'.

In Nederland zijn vijf TeamNL-centra. Deze bevinden zich in Amsterdam, Arnhem, Den Haag, Eindhoven en Heerenveen (figuur 2.8). De TeamNL-centra bieden hoogwaardige faciliteiten en diensten voor de (Talent)TeamNL-programma's die onder regie van de betrokken sportbond staan.

Op TeamNL-centrum Sportcentrum Papendal nabij Arnhem worden veertien verschillende sporten beoefend: atletiek, baanwielrennen, badminton, BMX, dammen, handbal, handboogschieten, hockey, judo, korfbal, rolstoelbasketbal, skiën en snowboarden, tafeltennis, volleybal, motorcross, schaken en schermen.

TeamNL-centrum BrabantSport in Eindhoven richt zich de komende jaren op vier kernsporten: zwemmen en wielrennen met alle verschillende disciplines, turnen en urban sporten.

TeamNL-centrum Topsport Amsterdam faciliteert topsportprogramma's voor basketbal, boccia, honkbal, langebaanschaatsen, roeien, rolstoelrugby, softbal, turnen en zwemmen.

TeamNL-centrum Metropool in gemeenten Den Haag, Rotterdam en Dordrecht richt zich vooral op volleybal en watersporttalenten. TeamNL-centrum Topsport Noord in Heerenveen richt zich op de sporten schaatsen, turnen, zwemmen en judo.

● **Nationale Topsport Centra (NTC's)**

De NTC's zijn in het leven zijn geroepen om sporttalenten te kunnen bedienen bóven het normale clubniveau. Een NTC voldoet aan alle eisen om topsporters een ideale trainingslocatie te bieden waar ze trainen, studeren en wonen kunnen combineren.

Momenteel kennen we in ons land vier NTC's: voor beachvolleybal (Den Haag), triatlon (Sittard), waterpolo (Zeist) en zeilen (Scheveningen, figuur 2.8). Deze NTC's zijn opgericht door de nationale sportbonden en hebben een accreditatie van NOC*NSF. Deelname in een NTC is voorbehouden aan toptalenten die door de betreffende sportbond worden geselecteerd op grond van geleverde prestaties en veelbelovende perspectieven.

Naast deze vier NTC's zijn er op veel plekken in Nederland Regionale Training Centra (RTC's) in allerlei sportdisciplines te vinden.

● **Topsport Talentscholen (TT's)**

Nederland heeft dertig TT's verspreid over het hele land (figuur 2.8). Ze hebben een licentie gekregen van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om voor leerlingen met een NOC*NSF-status/KNVB-beloftestatus, school en topsport te combineren. Het lesrooster wordt zo veel mogelijk aangepast aan en afgestemd op de wensen, behoeften en het sportprogramma van het talent.

In vergelijking met 2015 zijn enkele scholen (in Almere, Arnhem en Groningen) geen TT meer. Een school in Breda heeft na 2015 de status van TT gekregen.

Figuur 2.8

Overzicht TeamNL-centra, Nationale TopsportCentra (NTC's) en Topsport Talentscholen (TT's) in Nederland in 2023

▲ TeamNL centra ■ Nationale TopsportCentra (NTC's) ● Topsport Talentscholen (TT's)

1) Topsport Noord	15) Thomas a Kempis College	28) Thorbecke Voortgezet Onderwijs
2) Topsport Amsterdam	16) CSG Het Noordik	29) SSgN
3) TeamNL Centrum Metropool	17) OSG Echnaton	30) Rodenborch College
4) Sportcentrum Papendal	18) Het Calandlyceum	31) Graaf Engelbrecht
5) BrabantSport	19) Haarlemmermeer Lyceum	32) Koning Willem II College
6) NTC Beachvolleybal	20) CVO 't Gooi	33) RSG 't Rijks
7) NTC Zeilen	21) Het Stedelijk Lyceum	34) Scheldemond College
8) NTC Waterpolo	22) Veluws College	35) Sint-Joris College
9) NTC Triathlon	23) Leonardo College	36) College Den Hulster
10) OSG Willem Blaeu	24) Scala College	37) Het College Weert-Cranendonck
11) Topsport Talentschool Groningen	25) Segbroek College	38) Trevianum
12) OSG Sevenwolden	26) NUOVO Scholen	39) DaCapo College
13) Carmelcollege Emmen	27) Beekdal Lyceum	

Bron: Expertisecentrum Voortgezet Onderwijs en Topsport (2023a) & Expertisecentrum Voortgezet Onderwijs en Topsport (2023b). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut (MI), 2023.

Fieldlabs en innovatiecentra

In Nederland neemt het aantal sportfieldlabs en sportinnovatiecentra toe. Zeven jaar geleden waren er twaalf. In 2023 zijn er zover bekend in Nederland 25 sportfieldlabs en/of sportinnovatiecentra (figuur 2.9). Dit geeft een algemeen beeld van de belangrijkste fieldlabs en innovatiecentra. Dit beeld is echter nog niet compleet.

Negentien hiervan zijn Sportinnovatorcentra: ontmoetings- en broedplaatsen waar onderzoekers, ondernemers, overheden en sportorganisaties samenwerken. Elk Sportinnovatorcentrum heeft zijn eigen expertise. Zo is Innovatielab Thialf de plek waar innovaties ontwikkeld worden voor schaatsen en inlineskaten. De centra zijn getoetst en Certified Partner van Sportinnovator (Sportinnovator, 2023).

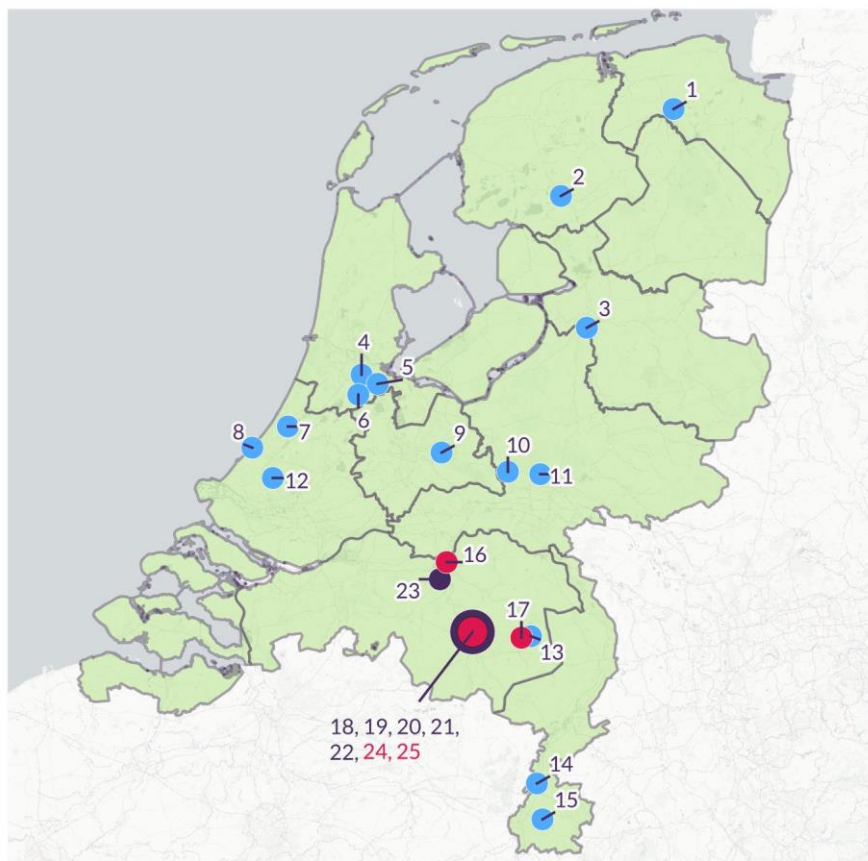
Cluster Sports & Technology is een samenwerking tussen verschillende bedrijven, sportfieldlabs, overheden en kennisinstellingen. Tien sportfieldlabs zijn aangesloten bij Cluster Sports & Technology (Cluster Sports & Technology, 2023).

Een aantal sportfieldlabs is gericht op de prestaties van de sporters en ondersteunen die met innovatie en onderzoek. De meeste hebben daarnaast aandacht voor innovaties die een gezonde en actieve leefstijl bevorderen en mensen verleiden tot een actieve leefstijl (zwemles van de toekomst, bewegen in onderwijs, bewegen in openbare ruimte en urban sports).

Vier van de 25 fieldlabs en Sportinnovatorcentra zijn aangesloten bij zowel Cluster Sport & Technology als Sportinnovator.

Figuur 2.9

Overzicht Sportinnovatorcentra en sportfieldlabs in Nederland

● Sportinnovator ● S&T ● Zowel Sportinnovator als S&T

1) Sport Science & Innovation Groningen	10) Sportinnovator-centrum Sports Valley	19) Ir. Otten FieldLab Aangepast Sporten
2) Innovatielab Thialf	11) TeamNL Innovation Center/ Papendal	20) Cycling Performance Centre
3) Jeugdsport innovatie Centrum	12) TU Delft Sports Engineering Institute	21) Urban Sports Performance Sports
4) Amsterdam Institute of Sport Science	13) EquInnoLab	22) Hockey Performance Centre
5) Sportinnovator-centrum KNLTB	14) Brightlands Sportinnovator Center	23) InnoSportLab 's-Hertogenbosch
6) Jeugdsport innovatie Centrum	15) Shimano Experience Center	24) InnoSportLab De Tongelreep
7) Sport Data Center	16) InnoSportLab 's-Hertogenbosch	25) Fieldlab Bewegingsonderwijs
8) Sailing Innovation Centre	17) Fieldlab Bewegingsonderwijs	
9) KNVB Campus	18) FieldLab Atletiek	

Bron: Sportinnovator, 2023; Sports & Technology, 2023. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

2.5 Ontwikkelingen in het sportaanbod

In deze paragraaf gaan we in op drie typen sportaccommodaties waarvan de afgelopen jaren het aantal flink is toegenomen: beachvelden, blaashallen en padellocaties.

Daarnaast geven we de ontwikkeling in oppervlakte sportterrein weer. Hierbij definiëren we sportterrein als 'terrein in gebruik voor sportactiviteiten'. Daaronder valt: terrein voor veldsport, manege, draf- en rensport, zwembad, permanent ingerichte (kunst)ijsbaan, golfterrein, sporthal, permanente motor- of fietscrossbaan (ook provisorisch ingericht), race-circuits, professionele sportstadions, bijbehorende tribunes, parkeerterreinen en bos- of heesterstroken (CBS, 2022).

Beachvelden

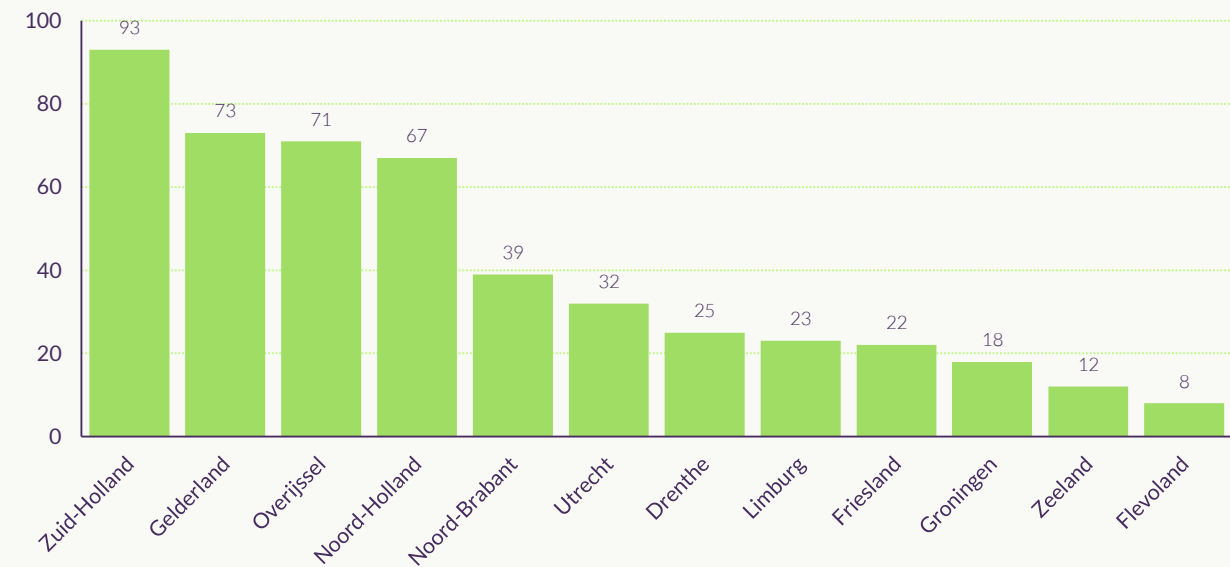
De laatste jaren is de populariteit van beachvelden explosief toegenomen. Zo waren er in het jaar 2000 nog slechts vier locaties om beachvolleybal te spelen (Hoyng, 2020). Beachvelden kunnen multifunctioneel zijn, en trekken een brede doelgroep aan. De velden zijn relatief goedkoop in aanleg en onderhoud. Verder bieden ze een alternatief in de zomermaanden voor sporters die doorgaans de niet-beachvariant van een beachsport beoefenen, zoals handbal, badminton of volleybal (Voorwaarts Twello, z.d.).

De sportbonden omarmen de beachsporten (KNLTB, 2023; NeVoBo, 2023). Ze hebben onder meer ambities om het aantal accommodaties uit te breiden en te verbeteren, de sport zichtbaarder te maken en internationale toernooien binnen te halen, zoals het WK beachvolleybal 2027 (NeVoBo, 2023). De KNVB werkt samen met de Beach Soccer Bond om beachsoccer bekender te maken en kennis te delen over het aanbieden van de sport (Beach Soccer Bond, z.d.; K.N.V.B., z.d.).

In Nederland zijn voor zover bekend 488 sportaccommodaties waar een of meerdere beachvelden liggen. Vijftien van deze locaties zijn indoor. In Zuid-Holland (n=93) liggen de meeste beachaccommodaties, gevolgd door Gelderland (n=73) en Overijssel (n=71). In Flevoland (n=8) liggen de minste beachaccommodaties (figuur 2.10).

Figuur 2.10
Beachaccommodaties in Nederland in 2023

(in aantallen, n=488)

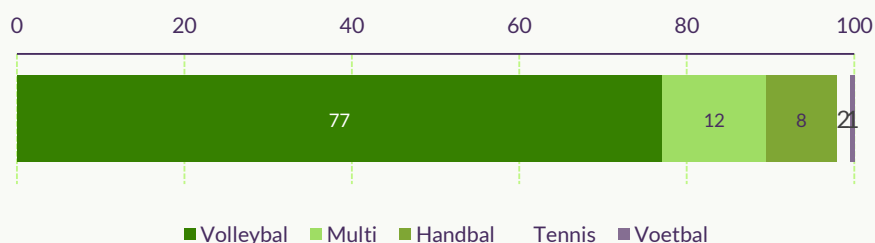

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

De accommodaties hebben in totaal 1.358 beachvelden. Deze velden worden ingezet voor sporten als beachvolleybal, beachhandbal, beachtennis en beachsoccer. De meeste beachvelden (77%) worden ingezet voor beachvolleybal. Een op de acht (12%) beachvelden is een multifunctioneel veld, dat ingezet kan worden voor meerdere beachsporten. Slechts enkele tientallen beachvelden worden ingezet voor beachtennis (2%) of beachsoccer (1%) (figuur 2.11).

Figuur 2.11
Beachvelden per sport in Nederland in 2023

(in procenten, n=1.358)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

Blaashallen

Blaashallen, ook wel bekend als ballonhallen of airdomes, zijn koepelvormige, opgeblazen en luchtdichte ruimtes die over een sportveld of andere buitenaccommodatie worden geplaatst. Ze vormen een relatief betaalbaar alternatief voor een permanente binnensportaccommodatie (KNLTB, z.d.).

Blaashallen groeien in populariteit en zijn multifunctioneel. Ze worden meestal ingezet om buitensporten in de winter te kunnen blijven beoefenen, of om een tekort aan veld- of zaalruimte (tijdelijk) te ondervangen. Ze worden meestal op het terrein van een sportvereniging geplaatst.

Blaashallen zijn geschikt om verschillende soorten sportaccommodaties mee te overkappen: zwembaden, ijshockeybanen, hockeyvelden, tennisbanen, beachvelden en zelfs atletiekbanen en velodrooms (DUOL, 2023.; Vakbeurs Sportaccommodaties, 2023).

Verenigingen zijn tevreden met deze relatief betaalbare optie. De KNHB (de hockeybond) draagt de optie via haar website uit als een creatieve oplossing voor capaciteitstekorten in de winter (KNHB, z.d.).

Een blaashal inclusief warmtevoorziening, vloer en aanvullend materiaal (goals, netten, etc.) kost circa drie tot vier ton (KNHB, 2019; Sponsorvisie, z.d.). Verenigingen kunnen hiervoor vaak een lening afsluiten bij de gemeente of het gemeentelijke sportbedrijf. Door de contributie te verhogen en dankzij een besparing op de huur van zaalruimte kan MHC Leeuwarden bijvoorbeeld de komende jaren haar lening afbetalen (KNHB, 2019). Een andere manier is het uitgeven van obligatieleningen aan leden van de vereniging (Sponsorvisie, z.d.).

Ook de tennisbond (KNLTB) ziet de blaashal als een mogelijkheid om de training in de winter voort te zetten zonder naar een dure binnenlocatie te hoeven uitwijken (KNLTB, z.d.).

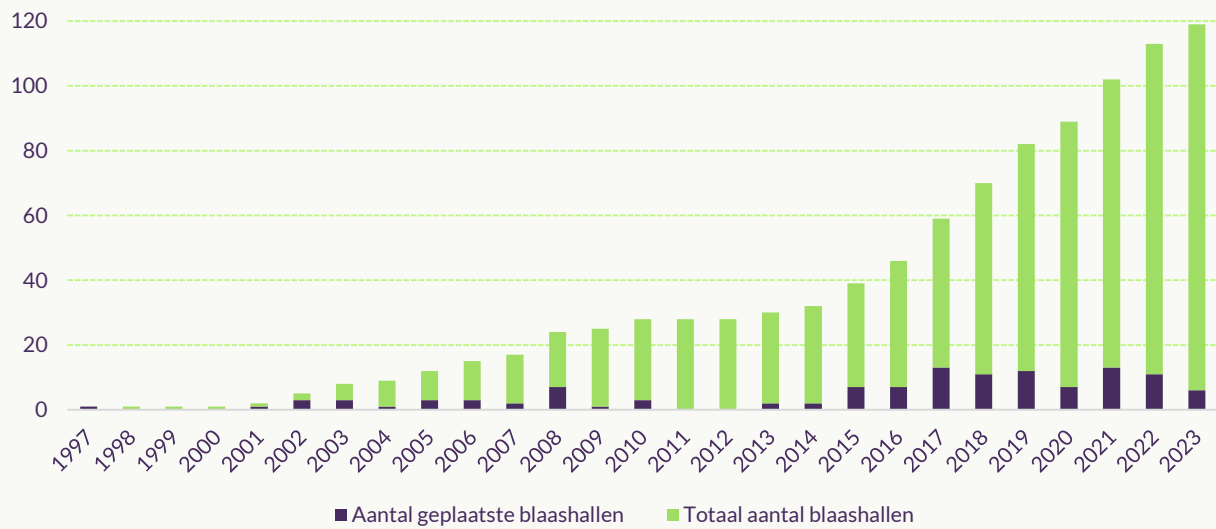
De KNVB laat zich beperkt uit over blaashallen. Profclubs als Ajax en AZ maken al gebruik van blaashallen om (kunst)grasspeelvelden mee te overdekken (Vakbeurs Sportaccommodaties, z.d.). Daarnaast kunnen blaashallen als overkapping dienen voor een zaalvoetbalaccommodatie, en zo een gemakkelijke optie vormen om een zaalvoetbalaccommodatie te realiseren. Dit past bij de ambitie van de KNVB om de positie van zaalvoetbal te versterken (KNVB, 2013).

De oudste blaashal in Nederland dateert uit 1997. Vanaf 1997 tot 2015 werden blaashallen vaak ingezet bij tennisverenigingen. Vanaf 2015 worden ze steeds vaker ingezet bij hockeyverenigingen (niet in figuur). De afgelopen tien jaar is er steeds meer vraag naar blaashallen (figuur 2.12). De afgelopen twee tot drie jaar is er steeds meer vraag vanuit gemeenten (Polyned, 2023).

Figuur 2.12

Ontwikkeling aantal blaashallen in Nederland (geplaatst per jaar en cumulatief)*

(aantallen, n=119)

Bron: DSA, 2023; Polyned, 2023; Open Cover, 2023; RSI Sports Group, 2023; KNHB, 2023; KNLTB, 2023.

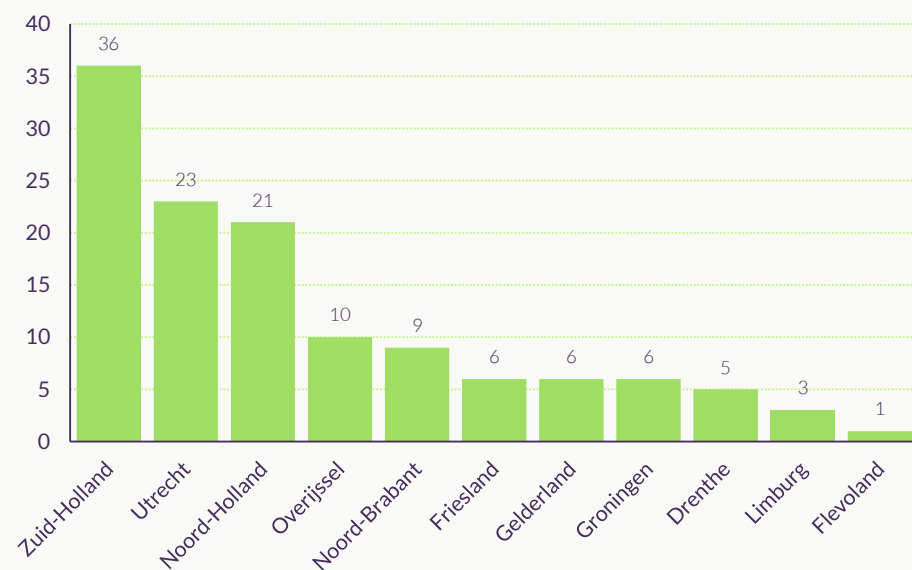
* Van zeven blaashallen is onbekend in welk jaar deze geplaatst zijn.

In Nederland staan voor zover bekend 126 blaashallen in 2023. In Zuid-Holland staan de meeste blaashallen (figuur 2.13). In Flevoland en Limburg staan slechts enkele blaashallen. Een blaashal wordt meestal in opdracht van een sportvereniging of van een gemeente geplaatst. De sportverenigingen zijn vaak hockey- (47%) of tennisverenigingen (42%, figuur 2.14). Een enkele blaashal wordt geplaatst over een handbal- (2%) of honkbalveld (2%).

Figuur 2.13

Blaashallen in Nederland in 2023, per provincie

(aantallen, n=126)

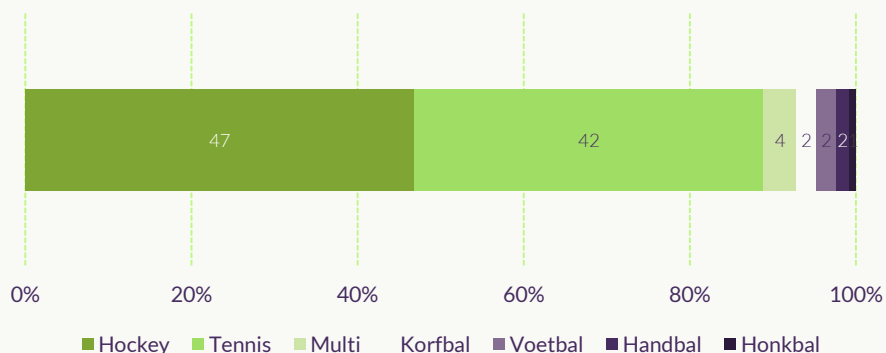

Bron: DSA, 2023; Polyned, 2023; Open Cover, 2023; RSI Sports Group, 2023; KNHB, 2023; KNLTB, 2023.

Figuur 2.14

Blaashallen per sport in Nederland in 2023

(in procenten, n=126)

Bron: DSA, 2023; Polyned, 2023; Open Cover, 2023; RSI Sports Group, 2023; KNHB, 2023; KNLTB, 2023.

Padel

Het aantal padellocaties en -banen is de afgelopen jaren fors toegenomen (tabel 2.13). Ongeveer 65 procent van de locaties is een locatie bij een vereniging, ruim 30 procent is een zelfstandig centrum. Een klein aantal locaties ligt bij campings of andersoortige locaties.

In totaal zijn er meer dan 2.000 padelbanen, wat overeenkomt met gemiddeld bijna vier banen per locatie. Op de zelfstandige centra zijn gemiddeld meer banen per locatie dan bij sportverenigingen. Het is niet bekend in welke mate de banen bij verenigingen ter vervanging zijn van tennisbanen.

Tabel 2.13
Ontwikkeling aantal padellocaties en -banen in Nederland

	2021	2022	2023 (prognose)
Locaties			
Locaties verenigingen (outdoor)	190	295	380
Locaties zelfstandige centra (indoor/outdoor)	95	135	182
Locaties overig (camping, hotel, etc.)	13	15	20
<i>Totaal</i>	298	445	582
Banen			
Banen verenigingen (incl. hockey, voetbal)	485	909	1.224
Banen zelfstandige centra	381	697	984
Banen overig (camping, hotel)	28	17	24
<i>Totaal</i>	894	1.623	2.232
Gemiddeld aantal banen			
Gemiddeld aantal banen vereniging	2,6	3,1	3,2
Gemiddeld aantal banen zelfstandige centra	4,0	5,2	5,4
Gemiddeld aantal banen overig (camping, hotel, etc.)	2,2	1,1	1,2

Bron: KNLTB, 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

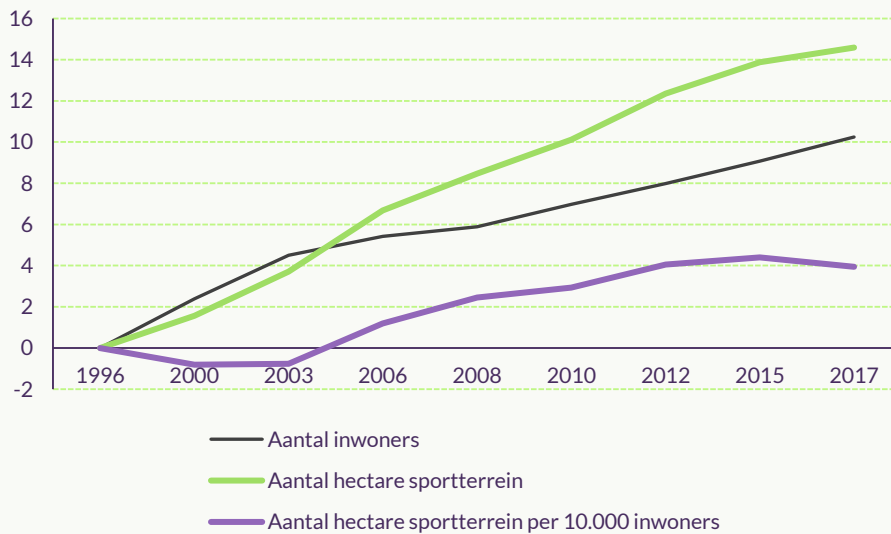
Sportterrein

Nederland heeft in 2017 ruim 36.000 hectare sportterrein. Dat is circa 15 procent (+14,6%) meer dan in 1996. In totaal beslaat sportterrein net iets meer dan 1 procent van het totale landoppervlak (1,1%). Het aantal inwoners van Nederland groeide in dezelfde periode minder hard dan het sportterrein, namelijk met ruim 10 procent (+10,2%). De oppervlakte aan sportterrein per inwoner is dus toegenomen (figuur 2.15).

Figuur 2.15

Ontwikkeling aantal inwoners en hectare sportterrein in Nederland

(in procenten, t.o.v. 1996)

Bron: CBS, Gecorrigeerd bodemgebruik 1996-2017 naar regio van het jaar 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Het aantal hectare sportterrein en de ontwikkelingen hierin verschillen sterk per regio. Het oppervlak aan sportterrein is in één VSG-regio daadwerkelijk afgenomen tussen 1996 en 2017, namelijk in VSG-regio Amsterdam. In een deel van de VSG-regio's is het aantal inwoners harder gegroeid dan het aantal hectare sportterrein, waardoor in totaal in tien regio's minder sportterrein beschikbaar is ten opzichte van het aantal inwoners. Dit is voornamelijk te zien in (Rand)stedelijke regio's (figuur 2.16).

Een groot deel van het voormalige sportterrein is getransformeerd tot woonterrein. Van de circa 4.300 hectare sportterrein dat tussen 1996 en 2017 verloren ging, werd 28 procent na transformatie geclassificeerd als woonterrein.

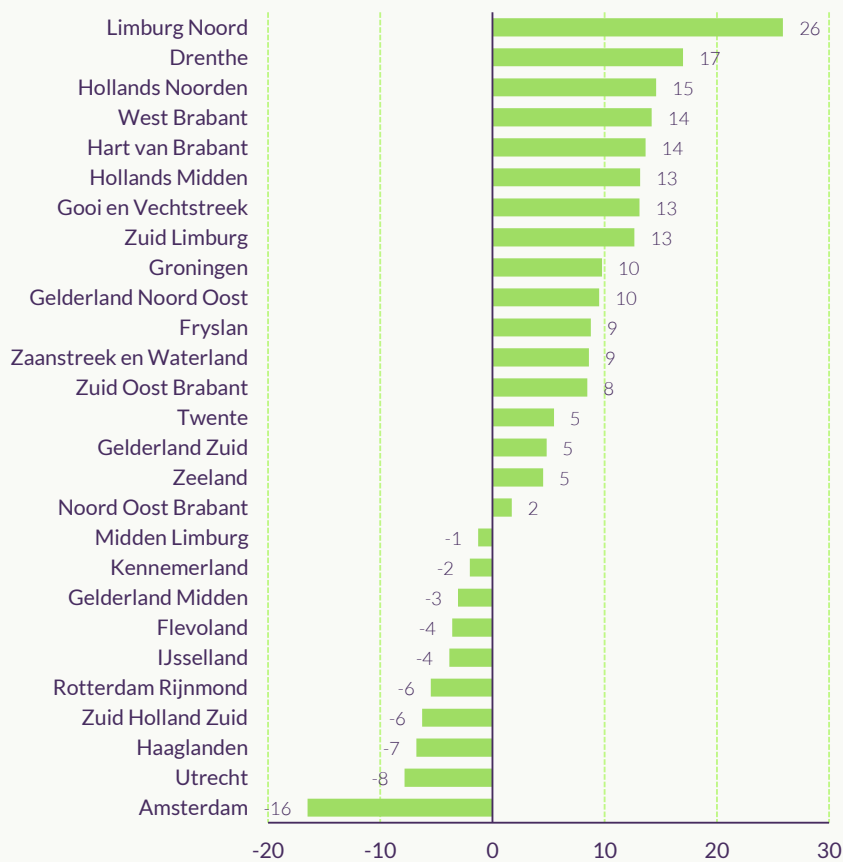
In alle typen gemeenten is de wijziging van sport- naar woonterrein het meest voorkomend. In grootstedelijke gemeenten zien we wel vaker dat sportterreinen een recreatieve functie behielden, in minder stedelijke gemeenten vaker dat ze een agrarische functie kregen.

Tussen 1996 en 2017 kreeg ongeveer 8.900 hectare een sportterreinfunctie. 74 procent van deze terreinen was voor de transformatie naar sportterrein als agrarisch terrein geclassificeerd.

Figuur 2.17

Ontwikkeling aantal hectare sportterrein per 10.000 inwoners naar VSG-regio tussen 1996-2017

(in procenten)

Bron: CBS, Gecorrigeerd bodemgebruik 1996-2017 naar regio van het jaar 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

2.6 Tot slot

De cijfers in dit hoofdstuk laten zien dat Nederland een fijnmazige en diverse sportinfrastructuur heeft. Gemiddeld zijn er bijna 31 sportaccommodaties per 25.000 inwoners, wat overeenkomt met één sportaccommodatie per 814 inwoners. De dichtheid is in werkelijkheid nog iets hoger, omdat dit aantal gebaseerd is op de 21.892 geselecteerde accommodaties uit de DSA.

Een accommodatie kan hierbij kleinschalig zijn, zoals een zaal waar een bridgevereniging actief is, maar ook grootschalig en ruimte bieden aan meerdere sporten (zoals een sporthal) of veel sporters (zoals een voetbalcomplex met kunst- en natuurgrasvelden).

Om recht te doen aan het verschil in capaciteit en diversiteit van sportaccommodatie is in 2015 de kernindicator Sportaccommodaties ontwikkeld. Bij de berekening van de kernindicator houden we rekening met verschillen in

diversiteit (hoeveel sporten kan een accommodatie herbergen) en capaciteit (zoals omvang speeloppervlak). De kernindicator bedraagt in 2023 21,7 en is qua score sinds 2015 vrij constant. In dezelfde periode is het aantal inwoners in Nederland wel met 900.000 gegroeid. Dit betekent dat het voorzieningenniveau in ongeveer even grote mate is meegegroeid in deze periode.

In het vorige brancherapport stelden we dat in het verleden de sportaccommodaties 'naar de mensen' toe zijn gebracht. Ook nu zien we, zowel voor de dichtheid aan sportaccommodaties als voor de kernindicator, een duidelijk patroon waarin het voorzieningenniveau toeneemt als de bevolkingsdichtheid en -omvang afneemt. Dit zien we ook bij krimp- en anticipeerregio's, die hoger scoren dan de rest van Nederland.

Een opvallende uitkomst is de variatie naar gemeentelijke sociaaleconomische statusscores. Hoe hoger de SES-WOA-score is, des te hoger is de score op de kernindicator Sportaccommodaties. Tegelijkertijd weten we dat de sportdeelname van mensen met een lage sociaaleconomische status lager is dan die van de gemiddelde Nederlander. Als vervolg op deze uitkomst voeren we hiervan begin 2024 een nadere analyse uit.

Naast de 'reguliere' breedtesportaccommodaties zijn er nog andere, meer 'bijzondere' sportaccommodaties die bijdragen aan een divers sportlandschap.

Accommodaties kunnen bijzonder zijn vanwege het niveau van wedstrijden en sportbeoefening, zoals voetbalstadions, topsportwedstrijdaccommodaties en nationale trainingscentra. Ook de 25 fieldlabs en/of innovatiecentra behoren tot de bijzondere accommodaties en bieden ruimte voor sportbeoefening en onderzoek.

Accommodaties kunnen ook bijzonder zijn omdat ze relatief veel kosten en daardoor een groot verzorgingsgebied nodig hebben, zoals kunstijsbanen. Verder zijn accommodaties voor typisch regionale sporten (zoals kaatsen) vanwege hun regionale differentiatie bijzonder te noemen.

Hoewel de gepresenteerde cijfers in dit hoofdstuk geen grote verschillen laten zien met het vorige brancherapport, zijn er wel degelijk ontwikkelingen in het sportlandschap zichtbaar. De stijging van het aantal accommodaties die bijdragen aan betere benutting van bestaande infrastructuur (zoals blaashallen), is duidelijk te zien. Ook accommodaties voor varianten van of alternatieven voor bestaande sporten zijn een toevoeging aan het sportlandschap. Te denken valt hierbij aan de opkomst van beachsporten en padel.

2.7 Bronnen

Literatuur

Beach Soccer Bond (z.d.). Over beach soccer.
<https://www.beachsoccerbond.nl/over-beach-soccer-3/>

Boersma, J.H., Keijsers, W. (2011). *Sportlandkaart verkenning ruimtelijke inrichting grootschalige topwedstrijdaccommodaties*. Bureau Nieuwe Gracht i.s.m. NOC*NSF.

CBS (2022), *Productbeschrijving Bestand Bodemgebruik 2017 (BBG2017)*.

CBS (z.d.-a.). Gemeentegrootte en stedelijkheid.

CBS (z.d.-b). Hoe interpreteer je de SES-WOA-scores en hoe zijn deze bepaald?
<https://www.cbs.nl/nl-nl/faq/infoservice/hoe-interpreteer-je-de-ses-woa-scores-en-hoe-zijn-deze-bepaald->

Cluster Sports & Technology (2023). *Sportfieldlabs*.
<https://sportsandtechnology.com/sportfieldlabs/>

Duol (2023). *Blaashallen*. <https://duol.eu/nl/innovatieve-sporthal-oplossingen/blaashal?page=1>

Expertisecentrum Voortgezet Onderwijs en Topsport (2023a).
<https://www.evot.nl/school-topsport/topsport-talentschool/scholen>

Expertisecentrum Voortgezet Onderwijs en Topsport (2023b).
<https://www.evot.nl/expertisecentrum/partnerorganisaties/noc-nsf/nationale-topsport-en-regionale-training-centra-ntc-rtc>

Gemeente Sittard-Geleen (2023).
<https://www.metsittardgeleen.nl/projecten/sportpark+glanerbrook/default.aspx>

Hoekman, R., Ruikes, D., & Schots, M. (2022). *Jaarrapport duurzame sportinfrastructuur 2022*. Mulier Instituut.

Hoekman, R., Ruikes, D., Davids, A., & Brus, J. (2019). *Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019*. Mulier Instituut.

Hoyng (2020). *De kansen en mogelijkheden van beachsport*.
<https://www.allesoversport.nl/thema/beleid/de-kansen-en-mogelijkheden-van-beachsport/>

KNHB (z.d.). *Tijdelijke zaalhockeyhallen*.
<https://www.knhb.nl/kenniscentrum/verenigingsondersteuning/accommodatie#tijdelijke-zaalhockeyhallen>

KNLTB (2023). *Handboek beachtennis 2023*. KNLTB.

KNRB (z.d). *Roeibanen*. <https://knrb.nl/artikel/roeibanen/>

KNVB (z.d.). *Beachsoccer*. <https://www.knvb.nl/beachsoccer>

KNWU (z.d.). *Introductie baanwielrennen*.
<https://www.knwu.nl/baanwielrennen/introductie>

NeVoBo (2023). *Jaarplan 2023*. NeVoBo.

NOC*NSF (2023). *Topinfrastructuur*. <https://nocnsf.nl/topsport/nederland-in-de-top-10/topsportinfrastructuur>

Rijksoverheid (z.d.). *Indeling gemeenten krimpregio's en anticiperregio's per 1 januari 2019*. <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2019/07/25/indeling-gemeenten-krimpregios-en-anticiperregios-per-1-januari-2019>

Sponsorvisie (z.d.). <https://www.knhb.nl/kenniscentrum/best-practice/met-eigen-blaashal-lost-mhc-leeuwarden-capaciteitsprobleem-zaalhockey-op>

SportInnovator (2023). <https://www.sportinnovator.nl/innovatiecentra/>

Sports & Technology (2023). *Sportfieldlabs*.
<https://sportsandtechnology.com/sportfieldlabs/>

Vakbeurs Sportaccommodaties (2023).
<https://vakbeurssportaccommodaties.nl/nl/over-de-beurs/nieuws/item/214/luchthallen-als-oplossing-voor-tijdelijke-binnensport>

Van der Poel, H., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Hoekman, R. (2016).
Sportaccommodaties in Nederland: kaarten en kengetallen. Mulier Instituut.

Van den Dool, R. (2023). *Welke groepen mensen bewegen minder? Vier groepen die achterblijven in beweegdeelname en de samenhang tussen deze groepen.*, [Factsheet 2023/14]. Mulier Instituut.

Van den Dool, R. (2022). *Deelname sport en bewegen van mensen met een lage sociaaleconomische status*. Mulier Instituut.

Voorwaarts Twello (z.d.). *Introductie Volleybal*.
<https://www.voorwaartstwello.nl/volleybal/beach/introductie/>

Datasets

CBS (2023). *Gecorrigeerd bodemgebruik 1996-2017 naar regio van het jaar 2023*.

CBS (2022). *Sociaal-economische status; scores per wijk en buurt, regio-indeling 2021*.

Mulier Instituut (2023). *Database Sportaanbod (DSA)*.

OpenCover (2023). *Overzicht blaashallen OpenCover*.

Polyned (2023). *Overzicht blaashallen Polyned*.

RSI Sports Group (2023). *Overzicht blaashallen RSI Sports Group*.

Aanvullende tabellen

Tabel B2.1.1

Accommodaties naar sporttype in de DSA

(in aantallen)

Accommodatietype	Aantal accommodaties in de DSA
Gymzaal	4.584
Fitness	2.762
Voetbal	2.286
Tennispark	1.968
Sporthal	1.582
Manege	942
Zwembad	807
Overig	784
Bridge	724
Sportzaal	747
Korfbal	585
Jeu de boules	437
Hockey	331
Squash	308
Golf	275
Handboogschieten	275
Handbal	271
Padel	270
Tafeltennis	239
Sportspecifieke hal (bijv. turnhal)	242
Biljart	224
Bowlen	204
Atletiek	195
Honk- en/of softbal	157
Roeien	103
Rugby	100
Klimwand	95
Klimhal	90
Motorsport	90
Skiën	86
Wielersport	71
Cricket	37
Schaatsbaan	21
Totaal	21.892

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

Tabel B2.1.2**Aantal gemeenten naar gemeentegrootte en stedelijkheid**

(in aantallen)

Gemeentegrootte	Niet stedelijk	Weinig stedelijk	Matig stedelijk	Sterk stedelijk	Zeer sterk stedelijk	Nederland
Minder dan 25.000 inwoners	25	58	26	4		113
25.000-85.000 inwoners	24	60	49	44	8	185
85.000-200.000 inwoners		4	3	21	8	36
200.000 inwoners of meer				1	7	8
Nederland	49	122	78	70	23	342

Bron: CBS, 2023.

Tabel B.2.1.3**Aantal sportaccommodaties naar VSG-regio**

(aantal en aantal per 25.000 inwoners)

VSG-regio	Aantal accommodaties	Aantal accommodaties per 25.000 inwoners
Amsterdam	943	21,0
Drenthe	813	40,5
Flevoland	419	23,6
Fryslân	1.160	44,0
Gelderland Midden	773	27,0
Gelderland Noord Oost	1.131	33,6
Gelderland Zuid	729	31,6
Gooi en Vechtstreek	312	30,8
Groningen	928	38,9
Haaglanden	1.169	25,4
Hart van Brabant	569	30,0
Hollands Midden	938	28,2
Hollands Noorden	959	35,4
IJsselland	735	33,7
Kennemerland	719	32,0
Limburg Noord	473	40,9
Midden Limburg	331	34,3
Noord Oost Brabant	954	38,1
Rotterdam Rijnmond	1.247	23,1
Twente	824	32,2
Utrecht	1.452	27,5
West Brabant	849	29,4
Zaanstreek en Waterland	374	27,0
Zeeland	638	40,8
Zuid Holland Zuid	560	26,4
Zuid Limburg	820	34,3
Zuid Oost Brabant	1.073	33,4
Nederland	21.892	30,7

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023. Analyse en bewerking: Mulier Instituut.

Tabel B2.1.4

Aantal accommodaties per 25.000 inwoners per VSG-regio, naar type accommodatie

(in aantal per 25.000 inwoners)

VSG-regio	Fitness		Gymzaal		Sporthal		Sport-zaal		Tennis	Voetbal	Zwembad
	Atletiek (n=195)	(n=2762)	Golf (n=275)	(n=4.584)	Hockey (n=331)	Korfbal (n=585)	(n=1.582)	(n=747)	(n=1.968)	(n=2.286)	(n=807)
Amsterdam	0,2	3,4	0,2	6,8	0,4	0,4	1,3	0,6	1,1	1,0	0,5
Drenthe	0,2	4,5	0,8	6,8	0,5	1,4	3,5	1,2	3,5	5,7	2,0
Flevoland	0,3	3,5	0,5	5,4	0,3	0,4	1,6	1,2	1,8	1,5	0,8
Fryslân	0,2	4,2	0,5	7,8	0,3	2,9	3,1	1,5	5,0	6,3	1,8
Gelderland Midden	0,3	4,4	0,3	4,1	0,5	0,9	1,9	1,3	2,2	2,8	1,2
Gelderland Noord Oost	0,3	3,9	0,5	6,5	0,4	0,6	2,8	1,5	3,1	4,2	1,5
Gelderland Zuid	0,2	3,3	0,3	5,7	0,5	0,9	1,8	1,8	3,6	4,5	0,9
Gooi en Vechtstreek	0,4	3,8	0,6	8,3	0,8	0,6	1,5	0,5	2,7	2,0	1,1
Groningen	0,2	3,7	0,3	9,9	0,5	1,1	3,2	0,8	3,4	5,1	1,8
Haaglanden	0,1	3,8	0,3	7,3	0,4	0,5	1,9	1,3	1,3	1,5	0,8
Hart van Brabant	0,4	3,5	0,5	6,4	0,7	0,5	2,1	0,7	2,5	3,0	1,3
Hollands Midden	0,3	3,8	0,4	5,3	0,6	0,7	2,0	0,9	2,6	2,4	1,1
Hollands Noorden	0,5	3,4	0,4	6,2	0,3	0,4	3,2	1,0	3,5	4,1	1,6
IJsselland	0,3	4,1	0,2	8,0	0,4	0,8	2,6	1,1	2,8	4,1	1,6
Kennemerland	0,2	4,9	0,4	8,3	0,6	0,5	1,8	0,8	2,4	2,2	0,9
Limburg Noord	0,3	3,9	1,0	6,7	0,5	1,3	2,2	0,6	4,7	4,9	1,2
Midden Limburg	0,3	4,3	0,4	3,8	0,2	0,2	3,1	0,9	4,9	5,1	1,6
Noord Oost Brabant	0,2	4,1	0,4	5,5	0,8	1,4	2,6	1,9	3,9	4,0	1,0
Rotterdam Rijnmond	0,1	4,0	0,2	6,0	0,4	0,5	1,6	0,7	1,4	1,8	0,9
Twente	0,4	3,6	0,5	6,6	0,4	0,8	2,7	1,4	3,0	4,1	0,9
Utrecht	0,2	3,8	0,3	6,1	0,6	0,7	1,9	1,1	2,3	2,2	0,8
West Brabant	0,4	3,8	0,3	4,8	0,5	0,5	1,9	0,7	3,0	3,4	1,4
Zaanstreek en Waterland	0,4	4,1	0,2	5,9	0,2	0,9	1,7	0,7	2,3	2,6	0,7
Zeeland	0,4	3,8	0,6	8,1	0,3	1,3	2,0	1,3	5,6	5,8	1,7
Zuid Holland Zuid	0,2	3,2	0,2	5,3	0,4	1,1	2,4	0,8	2,4	2,6	1,4
Zuid Limburg	0,3	4,7	0,3	8,0	0,4	0,1	2,1	1,1	3,1	4,4	0,9
Zuid Oost Brabant	0,4	3,7	0,6	5,5	0,6	1,6	3,0	0,8	3,5	3,1	1,3
Nederland	0,3	3,9	0,4	6,4	0,5	0,8	2,2	1,0	2,8	3,2	1,1

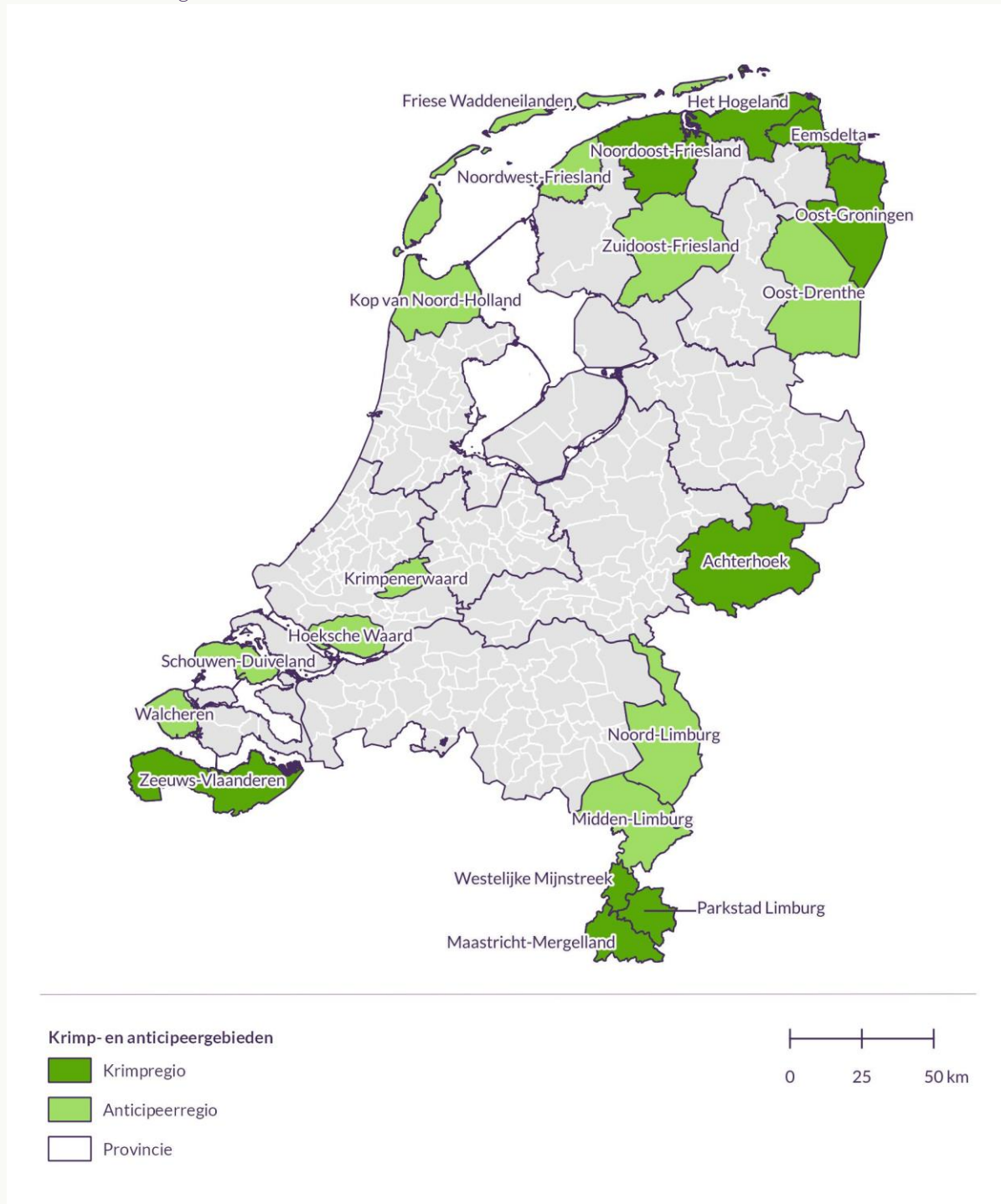
Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023. Analyse en bewerking: Mulier Instituut.

Aanvullende kaarten

Figuur B2.2.1

Krimp- en anticipeergebieden in Nederland

Gemeente-indeling 2023

Bron: Rijksoverheid, Krimpgebieden en anticipeergebieden, z.d.; CBS & Kadaster, Wijk- en buurtkaart 2023. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Hoofdstuk 3 | Afstand

Karin Wezenberg-Hoenderkamp & Robin Rauws

Afstand

Karin Wezenberg-Hoenderkamp & Robin Rauws

In dit hoofdstuk gaan we in op de afstand (over de weg) die Nederlanders gemiddeld moeten afleggen om een bepaald type sportaccommodatie te bereiken.

Hierbij kijken we zowel naar de afstanden op landelijk niveau als naar die op het niveau van VSG-regio's en krimp- en anticipeerregio's. Verder maken we uitsplitsingen naar gemeentegrootte en gemeentestedelijkheid. Daarnaast maken we onderscheid op basis van sociaaleconomische status (SES-WOA) op wijkniveau.

We doen dit voor de sporten fitness, golf, hockey, korfbal, tennis, voetbal, zaalsport (in een sporthal) en zwemmen.

3.1 Gemiddelde afstand over de weg tot sportaccommodaties

Nederland

Fitness, tennis, voetbal, een sporthal en een zwembad zijn voor de meeste Nederlanders binnen 2 kilometer te bereiken (over de weg) (tabel 3.1). Voor korfbal, hockey en met name golf ligt dit anders: gemiddeld gaat het om minstens 4 kilometer.

Nederlanders moeten gemiddeld de grootste afstand afleggen om in de omgeving te golfen (6,1 km). Dit is niet verwonderlijk: Nederland telt veel meer accommodaties voor fitness, tennis, voetbal en zaalsport dan voor golf. Vanwege hun omvang liggen de meeste golfbanen bovendien overwegend in het buitengebied. Golfbanen liggen dan ook logischerwijs verder weg voor de meeste Nederlanders.

Tabel 3.1**Gemiddelde afstand (over de weg) tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie per type sportaccommodatie**

(in kilometers)

Type sportaccommodatie	Gemiddelde afstand
Fitness	1,3
Tennis	1,5
Voetbal	1,5
Sporthal	1,6
Zwembad*	1,8
Korfbal	4,0
Hockey	4,2
Golf	6,1

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

In deze analyse hebben we alle zwembaden (openbaar, semi-openbaar en overig) meegenomen. Zie hoofdstuk 4 voor een definitie van deze categorieën.

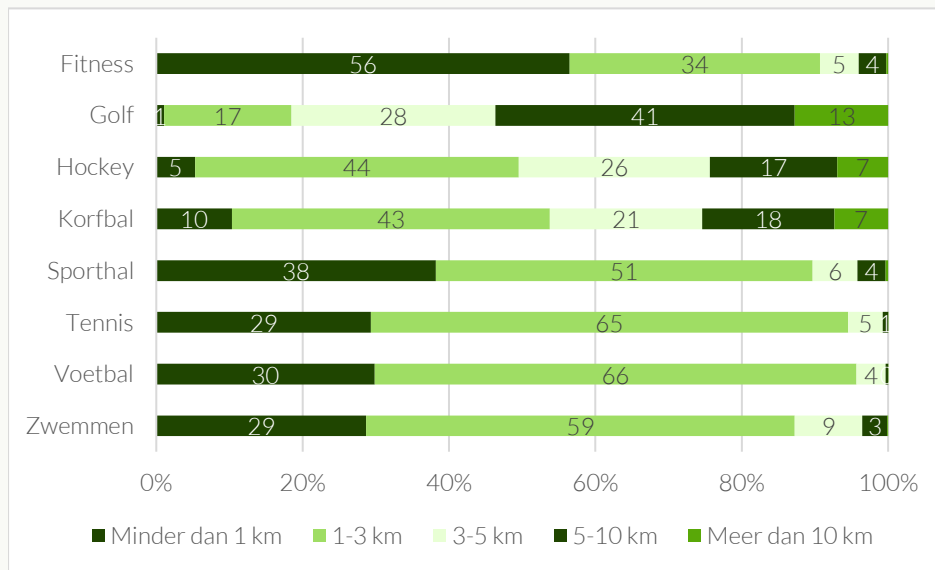
In *Sportaccommodaties in beeld* (Hoekman et al., 2013) stond een limiet van 3 kilometer als afstand die niet-sporters bereid zijn om te reizen voor sportdoeleinden.

Sportaccommodaties in de buurt zijn vooral belangrijk voor jonge sporters, maar ook volwassenen sporten vaak graag dicht bij huis. Sportaccommodaties in de buurt zijn verder van belang om redenen van duurzaamheid en het minimaliseren van vervoersbewegingen (auto).

Figuur 3.1

Afstandsverdeling inwoners naar verschillende sportaccommodaties

(percentage van de bevolking)

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Meer dan de helft van de bevolking heeft binnen 1 kilometer een fitnessaccommodatie, terwijl dit percentage voor hockey en korfbal veel lager ligt: 5 en 10 procent (figuur 3.1). Ruim de helft van de bevolking moet om te golfen meer dan 5 kilometer afleggen en 13 procent meer dan 10 kilometer. Sporthallen, tennis, voetbal en zwemmen kan meer dan een kwart van de bevolking binnen 1 kilometer bereiken en 90 procent binnen 3 kilometer.

VSG-regio

Gemiddeld hoeven Nederlanders niet ver te reizen naar de dichtstbijzijnde sportaccommodatie. Maar wanneer we kijken naar de reisafstand uitgesplitst naar VSG-regio, blijken de verschillen groot (tabel B3.1.1). Zo zijn voor de regio's Zeeland, Fryslân en Gelderland Zuid diverse typen sportaccommodaties verder weg dan gemiddeld. Dit geldt vooral voor golf, hockey en zwembaden, en in mindere mate voor fitness, voetbal en sporthallen.

Krimp- en anticipatiegebieden

Ook uitgesplitst naar type gebied (krimpregio, anticipatie regio of overig) zijn de verschillen groot (tabel 3.2). Met uitzondering van voetbal en tennis is voor alle sporten de gemiddelde afstand tot de dichtstbijzijnde accommodatie groter in de krimp- en anticipatiegebieden dan in de overige gebieden.

Ook tussen de afzonderlijke anticipatie- en krimpggebieden zijn grote verschillen te zien (tabel B3.1.2 en tabel B3.1.3). Voor tennis en voetbal is het verschil minimaal, maar voor golf, hockey en korfbal zijn de verschillen groot. Voor deze

accommodaties moeten inwoners van enkele krimp- en anticipeergebieden gemiddeld meer dan 10 kilometer reizen.

Op de Friese Waddeneilanden zijn geen accommodaties voor hockey en korfbal. Voor deze twee gebieden hebben we dus geen gemiddelde afstand berekend.¹

Tabel 3.2

Gemiddelde afstand (over de weg) tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie per type sportaccommodatie, naar type gebied
(in kilometers)

Type gebied	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemmen
Anticipeerregio	2,1	7,1	6,7	5,8	2,1	1,6	1,4	2,0
Krimpregio	1,8	7,7	6,8	6,3	1,9	1,6	1,3	2,0
Overige regio	1,2	5,7	3,7	3,6	1,6	1,5	1,5	1,7

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Stedelijkheid

Wanneer we de afstanden uitsplitsen naar gemeentestedelijkheid, ontstaat een interessant beeld (tabel 3.3). Overwegend geldt: hoe stedelijker een gemeente is, des te dichterbij zijn de sportaccommodaties voor de inwoners. Maar bij voetbal en tennis zien we dit niet, of in mindere mate.

Dit is interessant, want in hoofdstuk 2 zagen we juist dat de dichtheid aan sportaccommodaties (aantal per 25.000 inwoners) in stedelijke gebieden lager ligt. Daardoor zou je verwachten dat inwoners van stedelijke gebieden verder moeten reizen. De hogere omgevingsadressendichtheid en de grotere sportparken compenseren kennelijk voor de lagere dichtheid aan sportaccommodaties.

Tabel 3.3

Gemiddelde afstand (over de weg) tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie per type sportaccommodatie, naar stedelijkheid (gemeente)
(in kilometers)

Stedelijkheid gemeente	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemmen
Niet stedelijk	3,0	9,8	11,1	7,1	3,4	1,7	1,4	2,7
Weinig stedelijk	2,1	7,4	5,8	5,6	2,0	1,6	1,5	2,2
Matig stedelijk	1,3	6,2	3,3	4,0	1,5	1,5	1,5	1,8
Sterk stedelijk	1,0	5,4	3,3	3,6	1,4	1,5	1,5	1,7
Zeer sterk stedelijk	0,8	4,5	2,8	2,4	1,2	1,5	1,5	1,3

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

¹ Veerverbindingen zijn niet in het wegenbestand meegenomen.

De verschillen in de afstanden tot sportaccommodaties naar stedelijkheid uiten zich het sterkst bij de sporten golf, hockey en korfbal. Daarvoor moeten de inwoners van zeer sterk stedelijke gemeenten al relatief verder reizen dan voor de overige sporten, maar in niet- tot minder stedelijke gemeenten zijn de afstanden nog groter, met uitschieters tot ruim 11 kilometer reisafstand. Ook bij meer voorkomende sporten als fitness en zaalsport zijn de verschillen groot.

Gemeenten zijn niet even stedelijk in elk deel van een gemeente. Zo zijn er dichtbevolkte wijken in het centrum en dunbevolkte, uitgestrekte wijken in het buitengebied. We kijken daarom ook naar de reisafstand tot sportaccommodaties naar wijkstedelijkheid (tabel 3.4).

Daarbij zien we een patroon waarbij stedelijkheid en afstand samen lijken te hangen: voor de inwoners van zeer stedelijke wijken zijn sportaccommodaties dichterbij dan voor inwoners van minder stedelijke wijken. Ook voor fitness en zaalsport. De verschillen in reisafstand zijn op wijkniveau kleiner dan op gemeenteniveau.

Tabel 3.4
Gemiddelde afstand (over de weg) tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie per type sportaccommodatie, naar wijkstedelijkheid
(in kilometers)

Stedelijkheid wijk	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemmen
Niet stedelijk	3,7	8,3	8,4	6,7	3,4	1,9	1,5	3,2
Weinig stedelijk	1,5	7	5,8	5	1,7	1,5	1,4	2
Matig stedelijk	1,1	6,2	3,6	4,3	1,4	1,5	1,5	1,7
Sterk stedelijk	0,9	5,4	2,8	3,3	1,3	1,4	1,5	1,5
Zeer sterk stedelijk	0,6	4,6	2,7	2,3	1,2	1,5	1,5	1,2

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Gemeentegrootte

Naar gemeentegrootte doet zich overwegend hetzelfde patroon voor als bij stedelijkheid: hoe meer inwoners een gemeente heeft, des te minder ver zijn de verschillende sportaccommodaties voor inwoners van de gemeente (tabel 3.5).

Opnieuw is dit het sterkst zichtbaar bij korfbal, hockey, golf en fitness, en in mindere mate bij zaalsport en zwemmen. De verschillen in de afstand tot voetbal- en tennisaccommodaties tussen gemeenten van verschillende omvang zijn minimaal.

Tabel 3.5**Gemiddelde afstand (over de weg) tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie per type sportaccommodatie, naar gemeentegrootte**

(in kilometers)

Gemeentegrootte	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemmen
Minder dan 25.000 inwoners	1,9	7	6,2	5,6	2,1	1,5	1,5	2,1
25.000-85.000 inwoners	1,6	6,7	4,5	4,5	1,7	1,6	1,5	2,0
85.000-200.000 inwoners	1,1	5,4	3,7	3,4	1,5	1,5	1,4	1,7
200.000 inwoners of meer	0,8	4,7	2,9	2,7	1,2	1,5	1,6	1,3

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

De verschillen op basis van gemeentegrootte zijn kleiner dan die op basis van stedelijkheid. Dit heeft er mogelijk mee te maken dat de stedelijkheidsgraad (en daarmee de omgevingsadressendichtheid) van kleinere gemeenten relatief hoog kan zijn. Zo zijn er 44 sterk stedelijke gemeenten met tussen de 25.000 en 85.000 inwoners (tabel B2.1.2 in hoofdstuk 2).

Sociaaleconomische status (SES-WOA)

We hebben gekeken naar de afstanden die inwoners moeten afleggen naar verschillende sportaccommodaties op basis van de sociaaleconomische status (SES-WOA) van de wijk waarin ze wonen (tabel 3.6).

Tabel 3.6**Gemiddelde afstand (over de weg) tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie per type sportaccommodatie, naar sociaaleconomische status (SES-WOA)**

(in kilometers)

SES-WOA	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemmen
Minder dan -0,2	0,8	4,9	2,9	3,2	1,2	1,5	1,4	1,4
-0,2 tot -0,1	0,9	5,4	3,5	3,6	1,3	1,4	1,4	1,4
-0,1 tot 0	1,2	7,0	4,7	3,9	1,5	1,5	1,5	1,7
0 tot 0,1	1,4	6,5	4,7	4,3	1,7	1,5	1,5	1,7
0,1 tot 0,2	1,8	6,5	5,0	4,6	1,8	1,6	1,5	2,0
0,2 of meer	1,7	5,7	3,9	4,0	1,9	1,6	1,5	2,2
Onbekend	2,8	7,3	5,5	5,1	2,9	2,5	2,2	2,8

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Overwegend geldt: hoe hoger de sociaaleconomische status, des te groter de afstand tot de dichtstbijzijnde sportaccommodatie. Alleen bij tennis en voetbal is er geen verband tussen de sociaaleconomische status van de wijk en de af te leggen afstand.

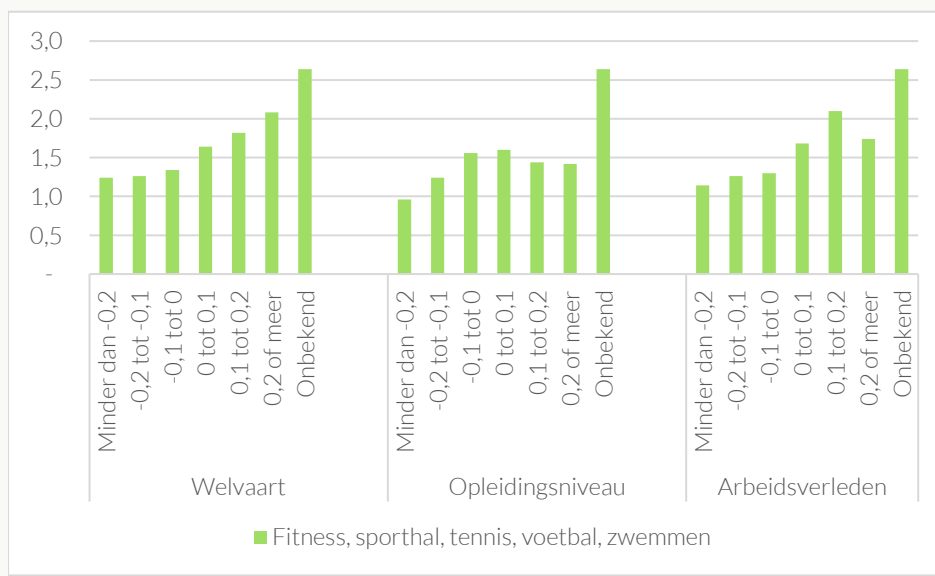
Inwoners van de wijken met de hoogste sociaaleconomische status hebben voor een aantal sporten (golf, hockey, korfbal) een accommodatie iets dichterbij dan inwoners uit een wijk met de een na hoogste SES-WOA-score. Een verklaring kan zijn dat sporten als hockey en golf relatief duur zijn om te beoefenen (Van Vugt & Hover, 2023) en daarmee een hogere deelname kennen in wijken met een hogere sociaaleconomische status. Accommodaties voor deze sporten bevinden zich mogelijk vanwege de hogere vraag vanuit deze wijken relatief dicht bij zulke wijken.

Binnen de SES-WOA-score wordt onderscheid gemaakt naar welvaart (W), opleidingsniveau (O) en arbeidsverleden (A). In de bijlage staan tabellen met de gemiddelde afstand naar de dichtstbijzijnde accommodatie naar deze drie aspecten (tabel B3.1.4, tabel B3.1.5 en tabel B3.1.6).

Bij de sporten fitness, zaalsport, tennis, voetbal en zwemmen geldt: hoe hoger de welvaart, hoe groter de afstand tot deze sportaccommodaties (figuur 3.2). Voor opleidingsniveau en arbeidsverleden is de afstand ook het laagst voor de wijken met het laagste opleidingsniveau en arbeidsverleden, maar het hoogst voor de middengroepen.

Figuur 3.2

Gemiddelde afstand (over de weg) naar dichtstbijzijnde sportaccommodatie voor vijf sporten, naar welvaart, opleidingsniveau en arbeidsverleden
(in kilometers)

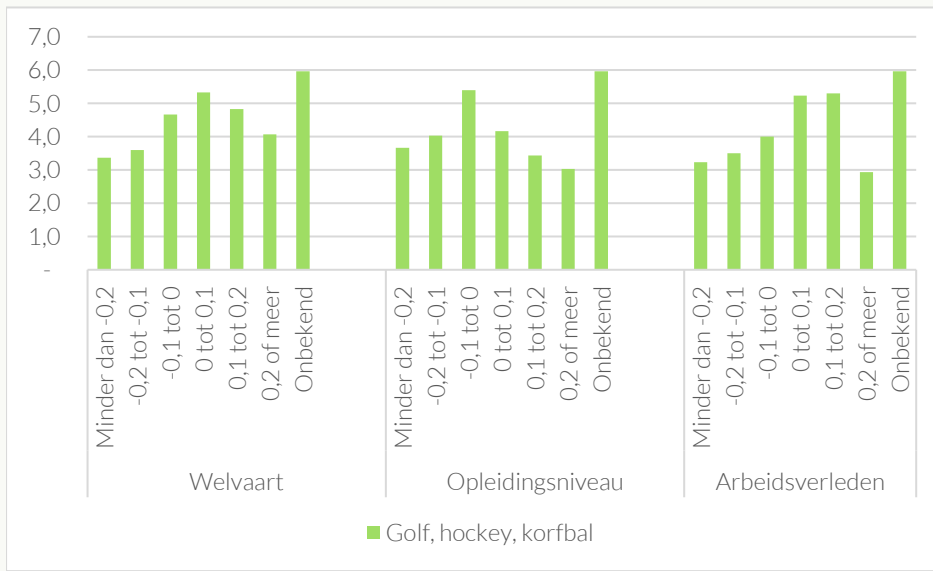
Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Bij golf, hockey en korfbal is voor welvaart, opleidingsniveau en arbeidsverleden de afstand voor de middengroepen het grootst (figuur 3.3). Bij opleidingsniveau is dit het beeld het duidelijkst te zien. Bij arbeidsverleden valt op dat de wijken met de

hoogste score op arbeidsverleden de laagste gemiddelde afstand tot golf, hockey en korfbal hebben.

Figuur 3.3

Gemiddelde afstand (over de weg) naar dichtstbijzijnde sportaccommodatie voor drie sporten, naar welvaart, opleidingsniveau en arbeidsverleden
(in kilometers)

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

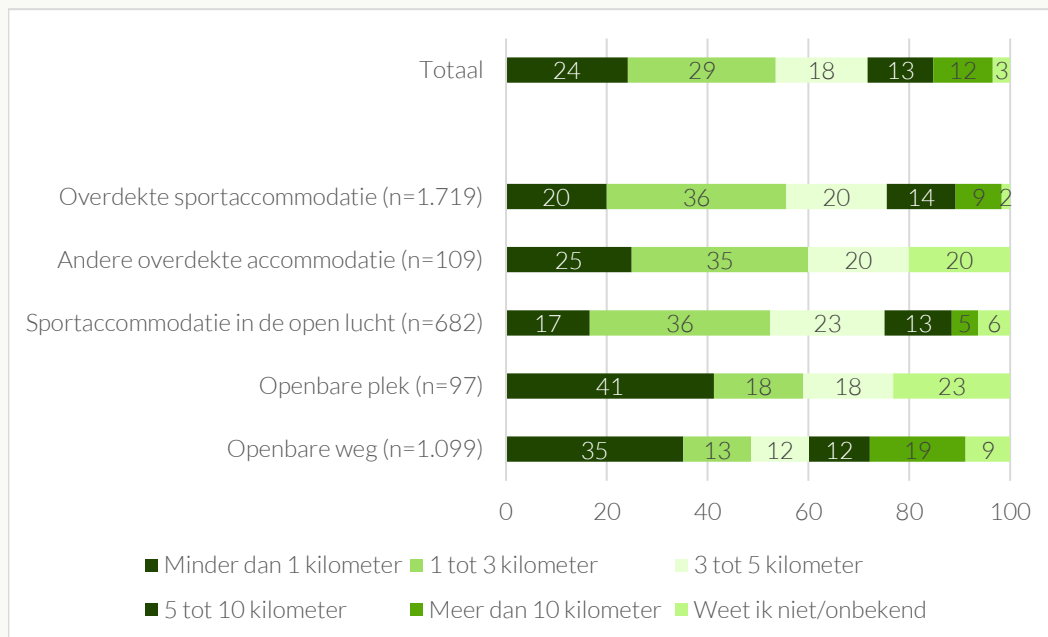
3.2 Afgelegde afstand en bereidheid tot reizen

In de Vrijetijdsomnibus 2022 (VTO) is respondenten gevraagd om aan te geven hoe ver ze reizen naar een sportaccommodatie voor de door hen beoefende sporten (maximaal drie sporten). Voor 24 procent van de activiteiten reizen mensen maximaal 1 kilometer en voor ruim 50 procent maximaal 3 kilometer (figuur 3.4). Voor 12 procent van de activiteiten reizen mensen meer dan 10 kilometer.

Figuur 3.4

Afgelegde afstand naar sportaccommodatie door sporters, naar type accommodatie*

(in procenten, n=3.706)

Bron: Vrijtijdsomnibus (VTO) 2022, CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Overdekte sportaccommodatie = overdekte sportaccommodatie, zoals een sporthal, gymzaal, zwembad of fitnesscentrum.

Andere overdekte accommodatie = andere overdekte accommodatie, zoals een buurthuis, wijkgebouw of kantine.

Sportaccommodatie in de open lucht = sportaccommodatie in de open lucht, zoals een sportveld, tennisbaan of openluchtzwembad.

Openbare plek = openbare plek, zoals een pleintje, trapveldje of hangplek.

Openbare weg = openbare weg of in de natuur, zoals een park, bos, strand of meer.

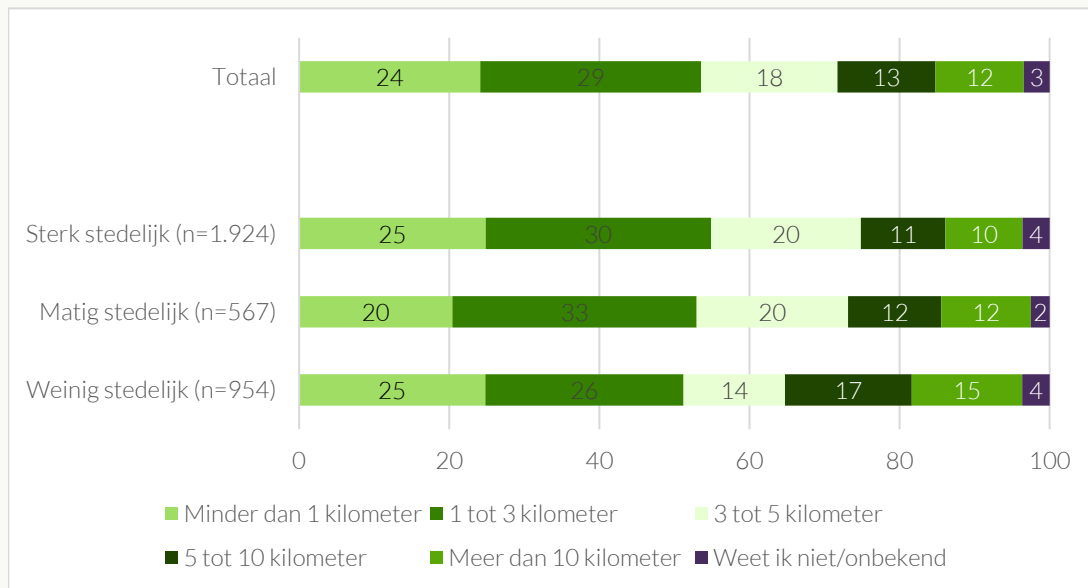
In de vorige paragraaf beschreven we dat de gemiddelde afstand tot sportaccommodaties kleiner is naarmate de stedelijkheid van gemeenten groter is (tabel 3.3). Als we kijken naar de afgelegde afstand tot sportaccommodaties naar stedelijkheid, zien we dit terug (figuur 3.5).

Drie kwart van de activiteiten in sterk stedelijke gemeenten vindt plaats binnen 5 kilometer, terwijl dit in weinig stedelijke gemeenten voor 65 procent van de activiteiten het geval is. Er is geen verschil in activiteiten binnen 1 kilometer van huis tussen sterk stedelijke en weinig stedelijke gebieden. Mogelijk is hierin de invloed te zien van activiteiten die mensen direct vanuit huis ondernemen.

Figuur 3.5

Afgelegde afstand naar sportaccommodatie door sporters, naar stedelijkheid

(in procenten, n=3.445)

Bron: Vrijtijdsomnibus (VTO) 2022, CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

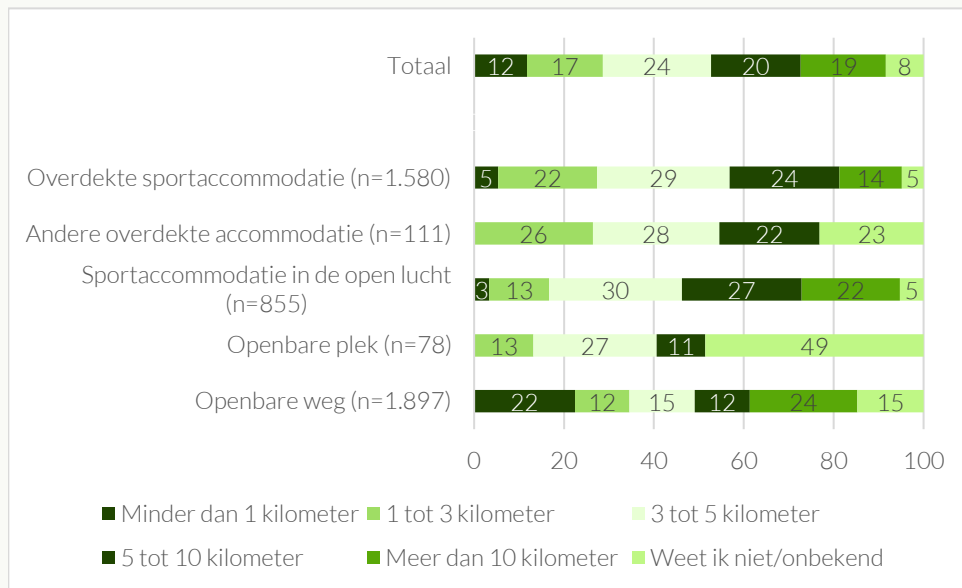
Naast de afgelegde afstand is gevraagd hoever men bereid is te reizen naar een sportaccommodatie voor de sport (maximaal drie sporten). In figuur 3.6 is te zien dat men voor 12 procent van de activiteiten bereid is maximaal 1 kilometer te reizen. Hieronder vallen ook activiteiten die direct vanuit huis zijn ondernomen, zoals voor (relatief) veel duursporten het geval is.

Dit betekent dat voor bijna negen op de tien activiteiten een langere afstand dan 1 kilometer acceptabel is. Voor bijna 70 procent van de activiteiten is men bereid meer dan 3 kilometer te reizen en voor ongeveer de helft van de activiteiten meer dan 5 kilometer.

Omdat alleen sporters deze vragen hebben beantwoord, zijn de resultaten niet een-op-een te vergelijken met de afstandsvervalcurve die we in *Sportaccommodaties in beeld* rapporteerden (Hoekman et al., 2013), waarbij we ook de reisbereidheid van niet-sporters meenamen.

Figuur 3.6**Bereidheid tot reizen naar sportaccommodatie door sporters, naar type accommodatie**

(in procenten, n=4.521)

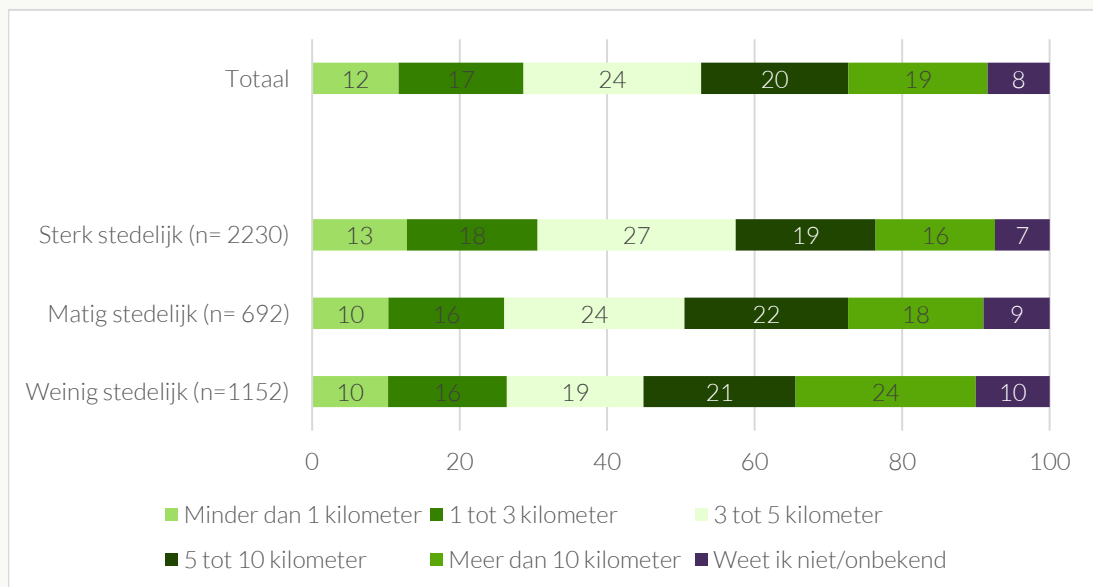

Bron: Vrijtijdsomnibus (VTO) 2022, CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

In sterk stedelijke gemeenten is voor 35 procent van de activiteiten een reisafstand van meer dan 5 kilometer acceptabel (figuur 3.7). In weinig stedelijke gemeenten geldt dit voor 45 procent van de activiteiten.

Figuur 3.8**Bereidheid tot reizen naar sportaccommodatie door sporters, naar stedelijkheid gemeenten**

(in procenten, n=4.074)

Bron: Vrijtijdsomnibus (VTO) 2022, CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

3.3 Verzorgingsgebieden van sportaccommodaties

Om een sportaccommodatie in stand te kunnen houden, is een bepaald verzorgingsgebied nodig waarbinnen voldoende sporters te vinden zijn voor een redelijke tot goede bezetting. Dat is ook nodig om de kosten van een accommodatie zo goed mogelijk te dekken. Zo wordt bijvoorbeeld voor sporthallen in stedelijke gebieden een richtlijn gehanteerd van 10.000 tot 17.500 inwoners per sporthal (Schadenberg et al., 2020).

Een manier om naar het verzorgingsgebied te kijken is om het aantal inwoners binnen 1 en 3 kilometer van een sportaccommodatie te bepalen (tabel 3.7 en tabel 3.8)

Kijken we naar het aantal inwoners dat binnen 1 kilometer van een sportaccommodatie woont, dan zien we dat fitnesscentra en sporthallen gemiddeld de meeste inwoners nabij hebben wonen (tabel 3.7). Dit komt overeen met de resultaten uit *Sportaccommodaties in Nederland* (Van der Poel et al., 2016).

In de huidige analyse hebben we inwoners alleen aan de *dichtstbijzijnde* sportaccommodatie toegewezen, terwijl we ze in het vorige rapport aan alle accommodaties binnen 1 kilometer afstand toewezen. Daardoor is het aantal inwoners binnen 1 kilometer per accommodatie nu lager dan in 2016.

Kijken we naar het aantal inwoners binnen 3 kilometer, dan zien we dat hockeyaccommodaties de meeste inwoners nabij hebben wonen (tabel 3.8). Ook korfbal en golf hebben per accommodatie veel inwoners binnen 3 kilometer. Bij onder andere fitness is de invloed van de grotere dichtheid aan voorzieningen te zien, met als gevolg een lager aantal inwoners per accommodatie binnen een straal van 3 kilometer, vergeleken met korfbal, hockey en golf.

Tabel 3.7

Gemiddeld aantal inwoners (x 1.000) per VSG-regio binnen 1 kilometer (over de weg) per dichtstbijzijnde accommodatie, naar type sportaccommodatie

(in aantal x 1.000)

VSG-regio	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemmen
Amsterdam	5,4	1,3	2,6	8,1	7,6	5,0	5,1	10,4
Drenthe	1,9	0,8	2,5	1,8	2,5	1,8	1,2	1,2
Flevoland	3,4	0,2	1,7	1,6	4,6	3,1	2,4	2,9
Fryslân	2,3	0,4	3	1,2	2,5	1,5	1,4	1,5
Gelderland Midden	3,3	0,5	2,7	2,5	4,6	2,4	2,1	1,9
Gelderland Noord Oost	2,8	0,1	2,3	2,5	3,2	1,7	1,4	1,2
Gelderland Zuid	3,2	0,4	2,2	2,4	3,8	2,0	1,9	2,9
Gooi en Vechtstreek	3,8	0,5	1,8	3,1	3,0	1,9	1,1	5,0
Groningen	2,5	0,6	2,0	2,2	2,4	2,0	1,6	2,2
Haaglanden	4,8	0,9	3,2	5,8	6,6	5,1	5,6	8,1
Hart van Brabant	3,7	0,8	3,2	3,1	4,3	2,6	2,2	2,6
Hollands Midden	3,6	1,4	4,1	5,3	4,6	3,8	3,1	3,7
Hollands Noorden	2,9	0,2	2,9	4,3	3,3	2,3	2,1	1,8
IJsselland	2,9	0,2	2,8	3,5	3,3	2,1	1,9	1,4
Kennemerland	3,5	0,5	4,4	7,5	5,5	3,7	3,7	4,4
Limburg Noord	3,0	0,8	1,6	1,3	4,2	1,3	1,5	1,1
Midden Limburg	2,5	0,1	4,4	2,5	2,8	1,8	1,5	1,2
Noord Oost Brabant	3,0	0,9	2,0	1,6	2,9	1,8	1,8	2,3
Rotterdam Rijnmond	4,4	1,2	2,9	5,1	6,3	4,7	3,0	6,7
Twente	3,2	0,7	3,1	2,8	3,6	2,4	1,9	1,6
Utrecht	3,9	0,9	2,9	4,0	5,1	3,2	3,2	4,1
West Brabant	3,0	0,2	2,3	1,9	3,9	2,7	2,5	2,3
Zaanstreek en Waterland	4,0	0,6	2,5	3,4	5,1	3,3	2,4	3,9
Zeeland	2,1	0,3	2,0	2,4	3,0	1,5	1,7	1,0
Zuid Holland Zuid	3,5	0,1	1,8	4,1	4,3	2,3	2,2	3,5
Zuid Limburg	3,1	1,1	2,6	2,9	3,8	2,8	2,3	2,4
Zuid Oost Brabant	3,5	0,6	2,4	1,8	3,3	2,0	2,0	2,3
Nederland	3,5	0,6	2,7	3,0	4,2	2,5	2,2	2,6

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel 3.8

Gemiddeld aantal inwoners (x 1.000) per VSG-regio binnen 3 kilometer (over de weg) per type sportaccommodatie

(in aantal x 1.000)

VSG-regio	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemmen
Amsterdam	7,1	30,3	28,1	48,2	18,4	20,6	22,9	25,2
Drenthe	4,2	5,3	16,3	7,2	5,4	5,5	3,8	4,3
Flevoland	6,3	3,3	30,9	23,3	12,7	11,2	12	10,2
Fryslân	3,9	4,5	23,3	4,6	5,7	4,1	3,4	4,2
Gelderland Midden	5,2	14,2	21,6	14,2	10,9	10,1	8,2	6,2
Gelderland Noord Oost	5,2	3,6	20,9	16,5	7,1	6,4	5,1	3,8
Gelderland Zuid	5,4	6,4	21,0	11,7	10,3	6,2	5,1	9,6
Gooi en Vechtstreek	6,0	16,6	16,9	18	8,9	6,6	5,7	16
Groningen	4,8	10,1	20,3	11,8	6,4	6,3	4,4	6,6
Haaglanden	6,5	24,9	42,1	36,7	13,1	17,8	15,6	18,1
Hart van Brabant	6,2	4,7	23,0	14,8	11,2	9,0	8,0	7,9
Hollands Midden	5,7	19,4	26,6	20,1	10,4	9,1	9,7	10,9
Hollands Noorden	5,7	8,0	22,7	17,9	6,8	6,3	5,7	6,7
IJsselland	4,9	7,2	21,3	15,6	8,0	7,3	5,4	4,2
Kennemerland	4,8	10,2	28,7	34,2	13	9,9	10,7	13,3
Limburg Noord	5,0	3,7	22,8	6,1	8,6	4,7	4,6	4,7
Midden Limburg	4,7	3,9	34,0	30,4	6,2	4,7	4,4	4,7
Noord Oost Brabant	5,0	11,7	15,4	7,8	7,3	5,7	5,6	7,9
Rotterdam Rijnmond	6,0	30,5	42,8	26,3	14,4	17	13	16,2
Twente	6,3	9,8	26,4	17,3	8,0	7,4	5,6	6,2
Utrecht	6,2	13,3	27,6	24,9	12,2	10,3	10,9	19,5
West Brabant	5,4	5,6	22,0	11,5	10,2	7,4	6,8	7,2
Zaanstreek en Waterland	5,7	13,4	20,5	18,2	12,9	10,1	9,1	16,2
Zeeland	4,0	4,4	18,7	8,6	7,3	3,8	3,7	2,7
Zuid Holland Zuid	6,4	7,9	18,4	15,7	9,1	8,9	8,5	10,9
Zuid Limburg	4,6	12,4	20,5	20,8	10,4	7,8	5,5	6,7
Zuid Oost Brabant	6,1	14,2	23,3	9,0	7,4	6,7	7,5	7,4
Nederland	5,6	11,4	25,3	15,6	9,8	8,1	7,1	8,0

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

3.4 Diversiteit van sportaccommodaties

In deze paragraaf kijken we naar de diversiteit van het aanbod van sportaccommodaties die binnen 3 kilometer voor inwoners bereikbaar zijn. Hierbij rekenen we alleen met de acht grote sporten uit de vorige twee paragrafen.

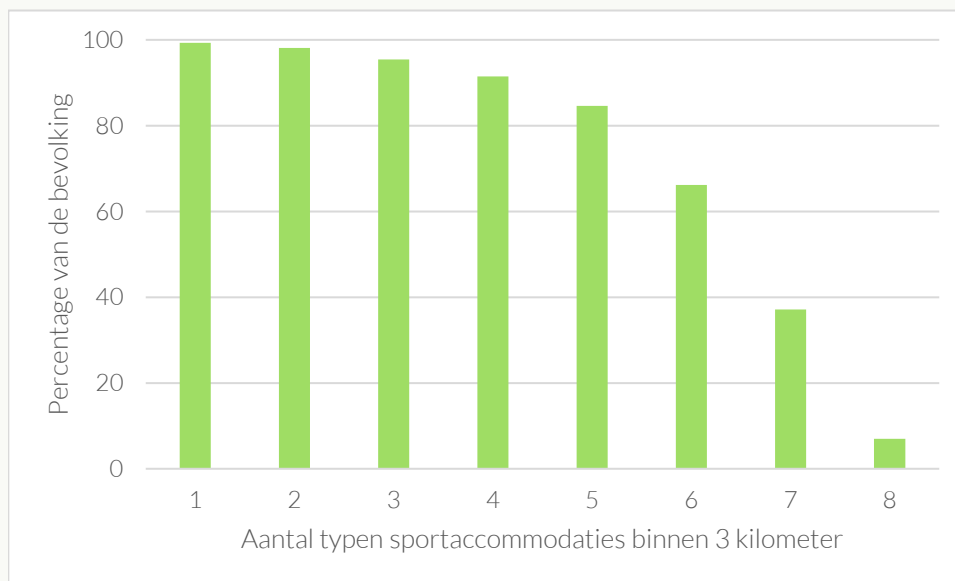
Nederland

Bijna iedereen (99,3%) kan minimaal één sportaccommodatie binnen 3 kilometer over de weg bereiken (figuur 3.8). Ruim 91 procent van de inwoners heeft zelfs vier

typen sportaccommodaties binnen een straal van 3 kilometer van het eigen huis. Het aandeel inwoners dat vijf of meer typen accommodaties binnen 3 kilometer kan bereiken is een stuk lager. Nog 7 procent van de bevolking heeft acht typen sportaccommodaties binnen 3 kilometer. In werkelijkheid is de diversiteit aan sportaccommodaties binnen drie kilometer nog iets groter, omdat we in figuur 3.9 uitgaan van acht veelvoorkomende typen sportaccommodaties, maar bijvoorbeeld gymzalen en atletiekbanen buiten beschouwing laten.

Figuur 3.9

Aantal verschillende typen sportaccommodaties binnen 3 kilometer (over de weg)*
(percentage inwoners)

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* In de analyse hebben we acht sporten meegenomen: fitness, golf, hockey, korfbal, tennis, voetbal, zandsport (in een sporthal) en zwemmen.

VSG-regio

Dat bijna iedereen binnen 3 kilometer een sportaccommodatie heeft, zien we terug als we naar de afzonderlijke VSG-regio's kijken (tabel 3.9). Verschillen tussen VSG-regio's worden groter bij toenemende diversiteit. Het percentage van de bevolking dat binnen 3 kilometer drie typen accommodaties heeft varieert tussen de 80 en 99 procent, terwijl dit tussen de 60 en 98 procent ligt voor vijf typen accommodaties binnen 3 kilometer.

In de dichter bevolkte regio's hebben inwoners veelal keus uit minimaal zes typen sportaccommodaties, in de dunbevolktere gebieden vaak uit drie of vier. Nogmaals, omdat we ons in de analyse beperken tot acht sporten, zal de keuze in werkelijkheid, wanneer je alle typen sportaccommodaties in beschouwing neemt, nog groter zijn.

Tabel 3.9**Aantal typen accommodaties binnen 3 kilometer (over de weg), per VSG-regio***

(percentage van de bevolking)

VSG-regio	1	2	3	4	5	6	7	8
Amsterdam	99,9	99,8	99,4	98,4	96,2	77,5	42,1	14,1
Drenthe	98,0	94,2	91,2	83,3	67,0	49,7	25,5	6,1
Flevoland	98,2	96,3	91,4	81,5	69,8	51,9	25,0	2,8
Fryslân	97,7	94,1	84,7	76,4	68,9	50,7	20,0	2,4
Gelderland Midden	99,5	98,7	95,8	91,7	86,1	67,3	32,4	5,2
Gelderland Noord Oost	98,7	96,7	93,3	89,4	80,9	50,6	24,4	2,3
Gelderland Zuid	98,7	96,0	90,1	79,5	68,5	52,3	30,3	1,5
Gooi en Vechtstreek	99,1	97,2	96,2	95,8	90,4	86,8	69,4	36,8
Groningen	97,8	95,5	90,6	83,9	76,2	64,6	40,6	0,5
Haaglanden	100,0	99,8	99,5	99,0	98,0	89,3	59,2	13,3
Hart van Brabant	99,8	99,6	98,7	96,2	89,4	77,3	22,9	-
Hollands Midden	99,5	98,7	97,1	93,8	82,1	66,0	58,4	18,5
Hollands Noorden	99,5	97,9	95,6	90,6	79,7	46,5	19,3	0,4
IJsselland	98,1	95,0	92,0	87,7	80,8	56,7	29,6	-
Kennemerland	99,8	99,6	99,3	98,2	96,0	88,7	63,6	3,2
Limburg Noord	99,5	99,0	96,4	89,9	76,3	58,6	26,5	0,8
Midden Limburg	99,7	98,7	93,1	87,1	71,3	39,8	19,7	-
Noord Oost Brabant	99,8	99,3	95,6	91,3	78,3	53,0	31,2	9,8
Rotterdam Rijnmond	100,0	99,3	98,3	96,8	92,7	79,1	45,0	10,6
Twente	99,5	98,6	97,0	92,5	87,6	67,2	37,6	10,2
Utrecht	99,4	98,6	97,5	96,5	94,1	80,0	53,0	8,8
West Brabant	99,4	98,3	94,0	88,3	81,7	55,2	13,4	2,7
Zaanstreek en Waterland	99,4	98,7	97,2	94,2	87,1	67,7	18,9	6,2
Zeeland	97,9	94,6	79,8	72,8	60,1	46,4	20,4	3,0
Zuid Holland Zuid	98,4	97,0	93,1	87,0	79,0	64,2	29,4	0,9
Zuid Limburg	100,0	99,2	97,6	93,4	85,2	43,7	8,2	1,3
Zuid Oost Brabant	99,9	99,7	98,7	97,0	92,6	78,1	56,8	9,8
Nederland	99,3	98,1	95,4	91,5	84,6	66,2	37,1	7,0

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* In de analyse hebben we acht sporten meegenomen: fitness, golf, hockey, korfbal, tennis, voetbal, zandsport (in een sporthal) en zwemmen.

Krimp- en anticipeergebieden

Inwoners van krimp- en anticipeerregio's kunnen binnen 3 kilometer uit minder typen sportaccommodaties kiezen (tabel 3.10). In deze regio's heeft bijna iedereen één sportaccommodatie binnen 3 kilometer, maar is het aandeel inwoners met keuze uit drie of meer typen accommodaties (veel) kleiner dan in het overige deel van Nederland.

Tabel 3.10

Aantal typen accommodaties binnen 3 kilometer (over de weg), naar krimp-, anticipeer- en overige regio's*

(percentage van de bevolking)

Type gebied	1	2	3	4	5	6	7	8
Anticipeerregio	98,8	96,8	91,5	83,8	68,1	47,2	18,3	1,2
Krimpregio	98,7	96,3	91,6	85,0	74,1	40,8	14,9	1,0
Overige regio	99,4	98,3	96,1	92,8	87,1	70,3	40,8	8,1
Nederland	99,3	98,1	95,4	91,5	84,6	66,2	37,1	7,0

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* In de analyse hebben we acht sporten meegenomen: fitness, golf, hockey, korfbal, tennis, voetbal, zandsport (in een sporthal) en zwemmen.

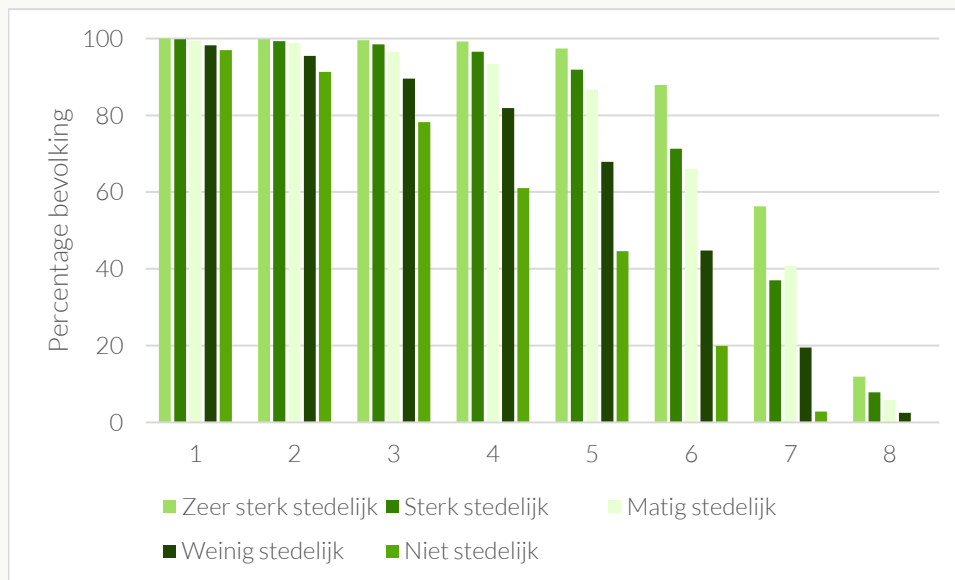
Stedelijkheid

Naarmate een gemeente stedelijker is, hebben inwoners meer verschillende typen sportaccommodaties binnen 3 kilometer van hun huis (figuur 3.10; tabel B3.1.7). Vooral inwoners van niet-stedelijke en weinig stedelijke gemeenten hebben minder keus uit typen sportaccommodaties binnen 3 kilometer dan inwoners uit stedelijker gemeenten.

Figuur 3.10

Aantal typen accommodaties binnen 3 kilometer (over de weg), naar gemeentestedelijkheid*

(percentage van de bevolking)

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* In de analyse hebben we acht sporten meegenomen: fitness, golf, hockey, korfbal, tennis, voetbal, zandsport (in een sporthal) en zwemmen.

Gemeentegrootte

Het aanbod aan sportaccommodaties binnen 3 kilometer is diverser naarmate een gemeente meer inwoners heeft (tabel 3.11). Het verschil tussen gemeenten is minder groot dan de verschillen die we zien naar stedelijkheid.

Tabel 3.11

Aantal typen accommodaties binnen 3 kilometer (over de weg), naar gemeentegrootte*

(percentage van de bevolking)

Gemeentegrootte	1	2	3	4	5	6	7	8
Minder dan 25.000 inwoners	98,7	96,5	91,4	83,4	71,4	45,2	17,5	1,9
25.000-85.000 inwoners	99,0	97,2	93,2	88,0	79,9	61,8	38,0	6,5
85.000-200.000 inwoners	99,6	99,1	97,8	96,0	90,1	69,2	34,6	8,8
200.000 inwoners of meer	99,8	99,6	99,3	98,2	95,6	84,1	49,0	8,6
Nederland	99,3	98,1	95,4	91,5	84,6	66,2	37,1	7,0

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* In de analyse hebben we acht sporten meegenomen: fitness, golf, hockey, korfbal, tennis, voetbal, zandsport (in een sporthal) en zwemmen.

Sociaaleconomische status (SES-WOA)

Naarmate de SES-WOA-score van een wijk hoger wordt, hebben de inwoners minder van de acht geselecteerde typen sportaccommodaties binnen 3 kilometer van hun huis (tabel 3.12). De inwoners van de wijken met de hoogste SES-WOA-score hebben wel vaker de keuze uit zes of zeven typen sportaccommodaties in de buurt dan inwoners van de wijken met de een-na-hoogste SES-WOA-score.

In *Sportaccommodaties in Nederland* was een ander beeld zichtbaar: toen hadden de inwoners van wijken met een gemiddelde sociale status de minste keuze uit typen accommodaties (Van der Poel et al., 2016). Zoals in hoofdstuk 2 beschreven, is de definitie van sociaaleconomische status veranderd ten opzichte van 2016. Een verdere analyse van sportaccommodaties in relatie tot sociaaleconomische status wordt in 2024 verwacht.

Tabel 3.12**Aantal typen accommodaties binnen 3 kilometer, naar SES-WOA***

(percentage van de bevolking)

SES-WOA	1	2	3	4	5	6	7	8
Minder dan -0,2	100,0	99,9	99,8	99,4	97,4	83,5	49,6	9,2
-0,2 tot -0,1	99,9	99,7	99,2	98,2	95,7	76,3	44,3	8,0
-0,1 tot 0	99,7	99,1	97,1	94,8	90,9	70,8	39,6	5,7
0 tot 0,1	99,4	98,4	95,9	92,0	83,8	65,1	33,6	7,5
0,1 tot 0,2	99,0	97,3	92,5	86,5	76,0	52,6	27,9	6,2
0,2 of meer	98,4	95,8	91,2	84,2	74,0	58,4	33,4	5,8
Onbekend	90,0	79,9	71,3	60,5	51,8	40,8	20,1	3,6
Nederland	99,3	98,1	95,4	91,5	84,6	66,2	37,1	7,0

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* In de analyse hebben we acht sporten meegenomen: fitness, golf, hockey, korfbal, tennis, voetbal, zaalsport (in een sporthal) en zwemmen.

3.5 Tot slot

De cijfers in dit hoofdstuk laten zien dat Nederland een fijnmazige en goed bereikbare sportinfrastructuur kent. Dit strookt met bevolkingsonderzoek uit 2020, waaruit bleek dat de volwassen bevolking grotendeels van mening is dat er voldoende sportaccommodaties in de omgeving zijn (85%; Hoekman et al., 2021). Bijna iedereen heeft minimaal één sportaccommodatie binnen 3 kilometer.

Reisafstand naar sportaccommodaties

De fijnmazige sportinfrastructuur zien we terug in de gegevens over de afstand die mensen naar sportaccommodaties afleggen. Voor meer dan de helft van de activiteiten reizen ze maximaal 3 kilometer en voor 70 procent van de activiteiten maximaal 5 kilometer.

Aantal accommodaties in de buurt

De meeste inwoners hebben keuze uit meerdere typen sportaccommodaties in de buurt. Ruim negen op de tien inwoners hebben vier typen sportaccommodaties binnen een straal van 3 kilometer van het eigen huis. Hierbij gaat het alleen om de acht onderscheiden sporten in dit hoofdstuk. Als we alle typen accommodaties mee zouden nemen in de analyse, was dit percentage nog hoger.

Ook dit sluit aan bij wat we uit bevolkingsonderzoek al wisten: 82 procent van de volwassen bevolking geeft aan in de buurt voldoende keuze uit verschillende sporten te hebben (Hoekman et al., 2021).

Verschillen tussen sporten en regio's

Accommodaties voor fitness, zaalsport (sporthal), tennis en voetbal zijn voor het overgrote deel van de bevolking in de buurt. Voor hockey, korfbal en golf zien we meer verschil tussen regio's, waarbij inwoners in gebieden met een hogere

stedelijkheid overwegend het dichtst bij deze voorzieningen wonen. Inwoners uit de landelijke gebieden moeten vaker verder reizen naar een sportaccommodatie.

Uit bevolkingsonderzoek naar de afstand die mensen bereid zijn om af te leggen naar een sportaccommodatie, blijkt dat inwoners van de minder stedelijke gebieden veelal ook bereid zijn om een grotere afstand af te leggen dan inwoners uit de stedelijke gebieden (VTO 2022).

Keuzemogelijkheden versus exploitatie

Vanuit sporters gezien is het aantrekkelijk om keuze te hebben uit diverse typen sportaccommodaties in de buurt. Vanuit het oogpunt van accommodaties ligt dit genuanceerder. Een groot verzorgingsgebied, in die zin dat er voldoende potentiële gebruikers in de buurt wonen, is belangrijk om een goede exploitatie mogelijk te maken. Niet voor niets richt het gemeentelijke sportaccommodatiebeleid zich tegenwoordig veelal op betere benutting van bestaande infrastructuur (Hoekman & Schadenberg, 2023).

De afweging tussen een goede exploitatie en voldoende nabije sportvoorzieningen speelt zeker in krimp- en anticipeergebieden: gebieden waar het aantal inwoners terugloopt, het aantal voorzieningen (nog) relatief hoog is (hoofdstuk 2), maar de afstand tot een aantal typen voorzieningen hoger is dan in de rest van Nederland.

Informatie voor gemeenten

De cijfers in dit hoofdstuk kunnen gemeenten een indruk geven van wat in de eigen of vergelijkbare regio's de gemiddelde afstand is naar een bepaald type voorziening. Bij vraagstukken over mogelijke sluiting van een accommodatie kunnen deze cijfers en afstandsanalyses helpen om te bepalen of de afstand tot de dichtstbijzijnde vergelijkbare accommodatie voor inwoners (te) groot wordt.

3.6 Bronnen

Hoekman, R. & Schadenberg, B. (2023). *Onderbenutting van sportaccommodaties: kennis- en Innovatiescan WP5*. Mulier Instituut.

Hoekman, R., Ruikes, D., Schots, M. Van der Meijde, M., & Geurink N. (2021). *Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2021*. Mulier Instituut.

Hoekman, R., Hoenderkamp, K., & Van der Poel, H. (Reds.) (2013). *Sportaccommodaties in beeld*. Mulier Instituut.

Schadenberg, B., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Hoekman, R. (2020). *Binnensportaccommodaties in Nederland*. Mulier Instituut.

Van der Poel, H., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Hoekman, R. (Reds.) (2016). *Sportaccommodaties in Nederland: kaarten en kengetallen*. Mulier Instituut.

Van Vugt, H., & Hover, P. (2023). *Contributiemonitor 2022/2023*. Mulier Instituut.

Datasets

Mulier Instituut (juli, 2023). *Database SportAanbod (DSA)*.

CBS/Mulier Instituut (2023). *Vrijetijdsomnibus (VTO) 2022*.

Aanvullende tabellen

Tabel B3.1.1

Gemiddelde afstand over de weg tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie, naar VSG-regio

(in kilometers)

VSG-regio	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemmen
Amsterdam	0,7	4,2	3,0	2,6	1,2	1,6	1,8	1,4
Drenthe	2,1	6,5	6,2	4,8	1,9	1,9	1,5	2,2
Flevoland	1,4	6,4	4,2	4,8	1,8	1,9	2,2	2,0
Fryslân	2,4	9,6	8,9	4,3	2,2	1,6	1,4	2,5
Gelderland Midden	1,1	6,3	3,7	4,2	1,7	1,6	1,6	1,8
Gelderland Noord Oost	1,5	6,9	5,3	4,4	1,6	1,8	1,6	1,8
Gelderland Zuid	1,9	8,1	4,5	4,0	2,5	1,6	1,3	2,5
Gooi en Vechtstreek	1,1	3,7	2,4	2,5	1,5	1,4	1,9	1,6
Groningen	1,9	7,9	5,0	5,1	1,7	1,6	1,4	2,0
Haaglanden	0,8	4,1	2,7	2,3	1,1	1,4	1,4	1,2
Hart van Brabant	1,2	6,2	2,6	5,2	1,4	1,5	1,4	1,6
Hollands Midden	1,2	5,7	3,0	3,0	1,7	1,3	1,4	1,6
Hollands Noorden	1,7	6,2	5,2	7,7	1,6	1,4	1,3	1,8
IJsselland	1,6	9,2	5,2	4,5	1,8	1,7	1,4	1,8
Kennemerland	0,8	5,0	2,4	2,3	1,3	1,3	1,4	1,5
Limburg Noord	1,8	5,3	4,7	4,5	1,8	1,6	1,4	2,0
Midden Limburg	1,5	6,8	6,6	7,0	1,8	1,3	1,4	1,9
Noord Oost Brabant	1,5	5,3	3,5	3,5	1,9	1,4	1,4	1,9
Rotterdam Rijnmond	0,9	5,5	3,2	3,1	1,4	1,5	1,6	1,4
Twente	1,4	5,0	4,7	4,4	1,4	1,5	1,4	1,9
Utrecht	1,1	5,5	2,7	2,8	1,3	1,4	1,5	2,1
West Brabant	1,5	6,6	4,3	5,6	1,9	1,4	1,3	1,8
Zaanstreek en Waterland	1,0	5,2	5,2	3,0	1,5	1,4	1,5	2,0
Zeeland	3,0	7,7	9,0	6,5	3,6	1,5	1,4	2,6
Zuid Holland Zuid	1,7	7,4	5,1	2,7	1,5	1,8	1,7	1,8
Zuid Limburg	1,1	6,1	4,5	6,8	1,6	1,3	1,2	1,6
Zuid Oost Brabant	1,2	4,0	3,2	2,9	1,4	1,4	1,5	1,6

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel B3.1.2**Gemiddelde afstand over de weg tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie, naar anticipeergebied**

(in kilometers)

Anticipeergebied	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemmen
Friese Waddeneilanden	5	6,3	-*	-*	1,3	2,3	2,1	1,0
Hoeksche Waard	3,1	8,6	8,9	3,9	1,7	1,5	1,5	2,0
Kop van Noord-Holland	1,9	6,7	7,1	10	2,3	1,4	1,2	2,0
Krimpenerwaard	2,3	11,3	5,5	5,5	1,8	1,2	1,1	1,6
Midden-Limburg	1,5	6,8	6,6	7	1,8	1,3	1,4	1,9
Noord-Limburg	1,8	5,3	4,7	4,5	1,8	1,6	1,4	2,0
Noordwest Friesland	2,4	15	9,8	9,5	2,5	1,5	1,2	2,3
Oost Drenthe	2,5	7,4	7,5	7,5	2,0	2,0	1,5	2,2
Schouwen-Duiveland	4,6	8,8	7,6	7,6	8,7	1,6	1,6	2,0
Walcheren	1,9	5,0	5,1	2,0	1,9	1,4	1,3	2,1
Zuidoost Friesland	2,2	6,7	7,8	2,6	2,1	1,8	1,5	2,0

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* Op de Friese Waddeneilanden zijn geen hockey- en korfbalvelden.

Tabel B3.1.3**Gemiddelde afstand over de weg tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie, naar krimpgebied**

(in kilometers)

Krimpgebied	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemen
Achterhoek	1,5	7,1	6,6	5,7	1,5	1,8	1,6	2,0
Eemsdelta	3,6	8,0	5,4	5,1	2,2	1,5	1,4	2,7
Het Hogeland	2,7	14,2	8,4	6,7	2,8	2,0	1,2	2,6
Maastricht-Mergelland	1,1	3,6	4,6	6,5	1,9	1,3	1,3	1,4
Noordoost Friesland	3,0	12,9	16	2,5	2,4	1,8	1,3	3,2
Oost-Groningen	2,3	8,7	6,0	7,6	1,8	2,0	1,4	2,3
Parkstad Limburg	1,1	5,9	4,2	7,3	1,4	1,3	1,1	1,7
Westelijke Mijnstreek	1,1	10,1	4,8	6,1	1,5	1,3	1,1	1,7
Zeeuws-Vlaanderen	3,3	8,9	12,2	8,0	4,0	1,5	1,3	2,4

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel B3.1.4

Gemiddelde afstand over de weg tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie, naar welvaartsniveau (onderdeel SES-WOA)

(in kilometers)

Welvaart	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemmen
Minder dan -0,2	0,7	4,7	2,8	2,6	1,2	1,6	1,4	1,3
-0,2 tot -0,1	0,8	4,8	2,9	3,1	1,2	1,5	1,4	1,4
-0,1 tot 0	1,0	6,3	4	3,7	1,3	1,4	1,5	1,5
0 tot 0,1	1,5	6,6	4,9	4,5	1,8	1,5	1,5	1,9
0,1 tot 0,2	1,9	5,9	4,4	4,2	2	1,5	1,5	2,2
0,2 of meer	1,9	4,9	3,4	3,9	2,4	1,8	1,9	2,4
Onbekend	2,8	7,3	5,5	5,1	2,9	2,5	2,2	2,8

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel B3.1.5

Gemiddelde afstand over de weg tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie, naar opleidingsniveau (onderdeel SES-WOA)

(in kilometers)

Opleidingsniveau	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemmen
Minder dan -0,2	0,6	5,3	3,7	2,0	0,6	1,5	1,2	0,9
-0,2 tot -0,1	0,8	5,7	3,1	3,3	1,2	1,5	1,3	1,4
-0,1 tot 0	1,4	6,7	4,9	4,6	1,7	1,5	1,4	1,8
0 tot 0,1	1,4	5,4	3,6	3,5	1,6	1,5	1,6	1,9
0,1 tot 0,2	0,9	4,6	2,9	2,8	1,5	1,5	1,7	1,6
0,2 of meer	1,1	4,4	2,6	2,1	1,3	1,4	1,2	2,1
Onbekend	2,8	7,3	5,5	5,1	2,9	2,5	2,2	2,8

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel B3.1.6**Gemiddelde afstand over de weg tot dichtstbijzijnde sportaccommodatie, naar arbeidsverleden (onderdeel SES-WOA)**

(in kilometers)

Arbeidsverleden	Fitness	Golf	Hockey	Korfbal	Sporthal	Tennis	Voetbal	Zwemmen
Minder dan -0,2	0,7	4,4	3,0	2,3	1,1	1,4	1,2	1,3
-0,2 tot -0,1	0,7	4,7	2,8	3,0	1,3	1,6	1,4	1,3
-0,1 tot 0	0,9	5,3	3,3	3,4	1,3	1,4	1,5	1,4
0 tot 0,1	1,6	6,5	4,8	4,4	1,8	1,5	1,5	2,0
0,1 tot 0,2	2,1	6,5	4,7	4,7	2,1	2,0	1,7	2,6
0,2 of meer	1,4	4,2	3,0	1,6	1,7	1,3	1,8	2,5
Onbekend	2,8	7,3	5,5	5,1	2,9	2,5	2,2	2,8

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel B3.1.7**Aantal typen accommodaties binnen 3 kilometer van woonhuis, naar gemeentestedelijkheid**

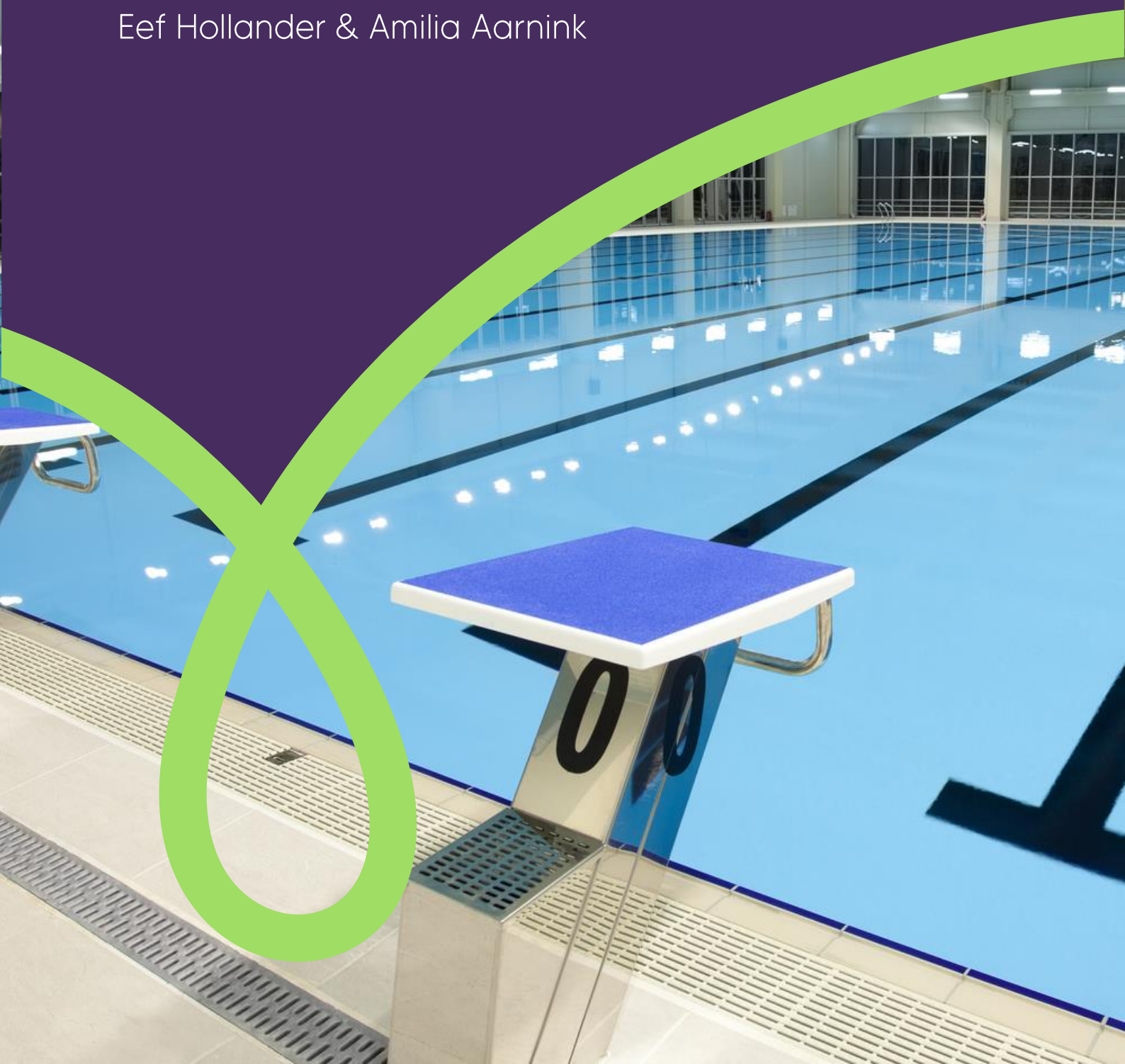
(percentage van de bevolking)

Stedelijkheid	1	2	3	4	5	6	7	8
Zeer sterk stedelijk	100,0	99,8	99,6	99,2	97,4	87,9	56,3	11,9
Sterk stedelijk	99,8	99,3	98,5	96,6	91,9	71,3	37,0	7,8
Matig stedelijk	99,5	98,8	96,5	93,4	86,7	66,1	40,8	5,8
Weinig stedelijk	98,2	95,5	89,6	81,9	67,9	44,8	19,5	2,5
Niet stedelijk	97,0	91,3	78,2	61,0	44,6	19,9	2,8	-
Nederland	99,3	98,1	95,4	91,5	84,6	66,2	37,1	7,0

Bron: Database Sportaanbod (DSA), juli 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Hoofdstuk 4 | Zwembaden in Nederland

Eef Hollander & Amilia Aarnink

Zwembaden in Nederland

Eef Hollander & Amilia Aarnink

In dit hoofdstuk gaan we dieper in op het aantal zwembaden, de functies van de zwembaden, de zwemlesaanbieders in de zwembaden en de buitenzwemplekken in Nederland.

4.1 Inleiding

In Nederland is zwemmen een van de meest beoefende sporten (CBS, 2021). Als Nederlanders komen zwemmen, is dat vaak voor aquafitness, aquajoggen, aquaspinnen, banen zwemmen, recreatief zwemmen of zwemlessen (Hollander & Hoekman, 2023). Per activiteit verschilt het wel hoe vaak de zwemmers naar het zwembad komen. Het merendeel van de zwemmers voor banenzwemmen en aquafitness komt minstens wekelijks. De recreatieve zwemmers komen enkele keren per jaar (Hollander & Hoekman, 2023).

Zwembaden zijn van groot belang voor de zwemvaardigheid en vrijetijdsbesteding. Negen op de tien Nederlanders vinden het zwembad een basisvoorziening in de gemeente (Mulier Instituut, 2019). Ze vinden het belangrijk dat kinderen de mogelijkheid hebben om te leren zwemmen in een zwembad in de buurt (Floor, Wezenberg-Hoenderkamp & Hoekman, 2020). Zwemmers vinden dat zwemmen in het zwembad echt voor ontspanning zorgt en geven de zwembaden in Nederland een 7,8 (Hollander & Hoekman, 2023).

In Nederland zijn er verschillen in toegankelijkheid van zwembaden: openbare, semi-openbare (of semi-private) zwembaden en private zwembaden. In dit hoofdstuk gaat de aandacht uit naar de (semi-)openbare zwembaden. Zwembaden in attractieparken, sauna- of wellnesscomplexen en dergelijke, die als privaat zijn gecategoriseerd, nemen we niet mee.

Openbare zwembaden

Openbare zwembaden zijn zwemaccommodaties waar het publiek tegen betaling kan zwemmen, al dan niet in combinatie met andere activiteiten. Dit zijn voornamelijk gemeentelijke zwembaden en commercieel geëxploiteerde zwembaden (Hoekman et al., 2013).

Semi-private (of semi-openbare) zwembaden

Semi-private zwembaden zijn sportaccommodaties die een deel van het jaar en/of van de openingsuren toegankelijk zijn voor leden, patiënten of gasten van de sportaccommodatie en een ander deel van het jaar en/of de openingsuren ook voor personen die geen lid, patiënt of gast zijn (Hoekman et al., 2013).

4.2 Dataverzameling

De data voor dit onderzoek komen uit de Database SportAanbod (DSA), stand 1 mei 2023. In deze database staat informatie over de locaties, de afmetingen en de exploitanten van zwembaden. De data van de DSA uit 2023 zijn verbeterd ten opzichte van de data over zwembaden in eerdere publicaties (Van der Werff & Breedveld, 2013; Hoekman et al., 2013; Van der Poel et al., 2016).

In 2016 waren er 853 zwembaden geregistreerd in de DSA (Van der Poel et al., 2016), maar hier ging het niet om alle zwembaden bij campings/bungalowparken, zorginstellingen, scholen, hotels en zwemscholen. In 2023 hebben we een beter beeld van de (semi-)openbare zwembaden dan in 2016. Er zijn nu 1.838 (semi-)openbare zwembaden geregistreerd in de DSA.

Een vergelijking tussen de jaren op basis van de data uit de DSA is dus moeilijk. Waar mogelijk vergelijken we de uitkomsten van 2023 wel met data over zwembaden uit andere bronnen en publicaties, in het bijzonder van het CBS.

We hebben gebruik gemaakt van data van het CBS over de inwoneraantallen en de stedelijkheid van gemeenten en provincies om zwembaden per gebied in kaart te brengen.

Voor de paragraaf over zwemlesaanbieders hebben we een databestand gebruikt dat is aangeleverd door de Nationale Raad Zwemveiligheid (NRZ). Dit bestand bevat de zwemlesaanbieders die geregistreerd staan bij de NRZ (Nationale Raad Zwemveiligheid (NRZ), 2023). Daarnaast hebben we een lijst van zwembaden van Optisport (een grote exploitant van zwembaden) toegevoegd aan het databestand (Optisport, 2023).

Het grootste deel van de zwemlesaanbieders is aangesloten bij de NRZ of Optisport. Zwemlesaanbieders die aangesloten zijn bij andere organisaties of zelf een diploma uitgeven, hebben we niet meegenomen. Per zwemlesaanbieder hebben we onderzocht of deze zwemles aanbiedt voor kinderen en/of volwassenen.

De data over buitenzwemplekken van Nederland komen van zwemwater.nl. Op deze website staan alle officiële zwemwaterlocaties van Nederland, met specificaties van de zwemplekken. Bijvoorbeeld waterkwaliteit, aanwezigheid van type faciliteiten en of de zwemplek openbaar, semi-openbaar of privaat is.

4.3 Soorten zwembaden

We kunnen zwembaden op verschillende manieren indelen: op de mate van toegankelijkheid, naar type, naar binnen- en buitenbassins en functies van die bassins, en naar rechts- en exploitatievorm. In deze paragraaf kijken we naar deze indelingen en naar combinaties van die indelingen.

Toegankelijkheid van zwembaden

Per 1 mei 2023 bevatte de Database SportAanbod (DSA) gegevens van 1.838 (semi-)openbare zwembaden in Nederland, waarvan er 535 geregistreerd staan als openbaar, 1.144 als semi-openbaar en 159 als onbekend (zie figuur 4.1).

In 2012 hebben we de zwembaden in beeld gebracht met de Zwemmonitor (Van der Werff et al., 2012). Er stonden toen 1.537 zwembaden geregistreerd, waarvan 691 als openbaar toegankelijk. Het CBS telde in 2009 een soortgelijk aantal openbare zwembaden: 690, plus dertig strand- en natuurbaden.

In 1988 telde het CBS nog 753 openbare zwembaden. Tussen 1988 en 2009 daalde het aantal openluchtbaden en nam het aantal overdekte baden toe, maar per saldo verdwenen er dus meer dan zestig openbare zwembaden, terwijl de bevolking groeide met meer dan 1,7 miljoen inwoners (Van der Werff & Breedveld, 2013).

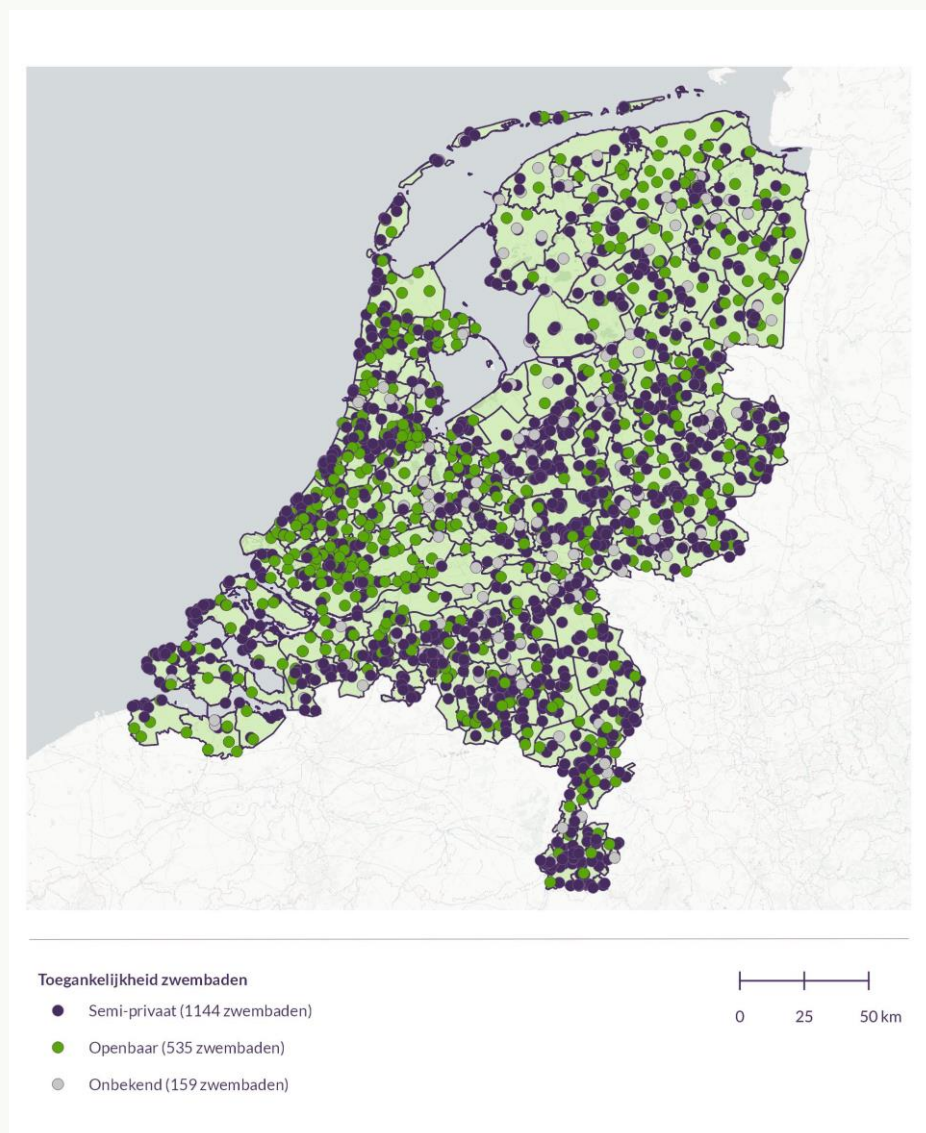
Figuur 4.1 laat zien dat er in 2023 535 openbare zwembaden zijn. Dit is ook af te leiden uit figuur 4.3. Als we aannemen dat van de 159 zwembaden waarvan de toegankelijkheid niet bekend is, ongeveer de helft openbaar is, hebben we in 2023 nog steeds zo'n 690 openbare zwembaden, net zo veel als 10-15 jaar geleden.

Omdat de bevolking sinds 2009 met 1,3 miljoen is gegroeid, is het aantal geregistreerde openbare zwembaden per hoofd van de bevolking wel afgenomen. Tegelijkertijd is het totale aanbod van (semi-)openbare zwembaden met 300 gegroeid sinds 2012. Waarschijnlijk is die groei deels optisch (door een betere registratie) en deels het gevolg van de groei van het aantal luxe hotels, vakantieparken en wellnesscentra.

Figuur 4.1

Spreiding van zwembaden in Nederland, naar mate van toegankelijkheid

(n=1.838)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; CBS, Wijk- en buurtkaart, 2023.

Kaartvervaardiging: Mulier Instituut, 2023

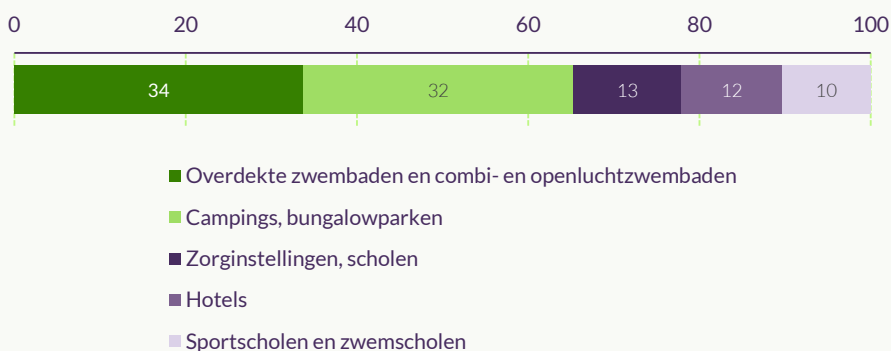
Typen zwembaden

Het merendeel van de Nederlandse zwembaden valt binnen de categorie (zwembaden bij) 'Campings, bungalowparken' (32%) (figuur 4.2) en 'Overdekte zwembaden en combi- en openluchtwembaden' (34%). Deze laatste categorie bestaat uit 275 overdekte zwembaden, 229 openluchtwembaden en 116 combibaden.

Figuur 4.2

Typen zwemaccommodaties in Nederland

(in procenten, n=1.838)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023

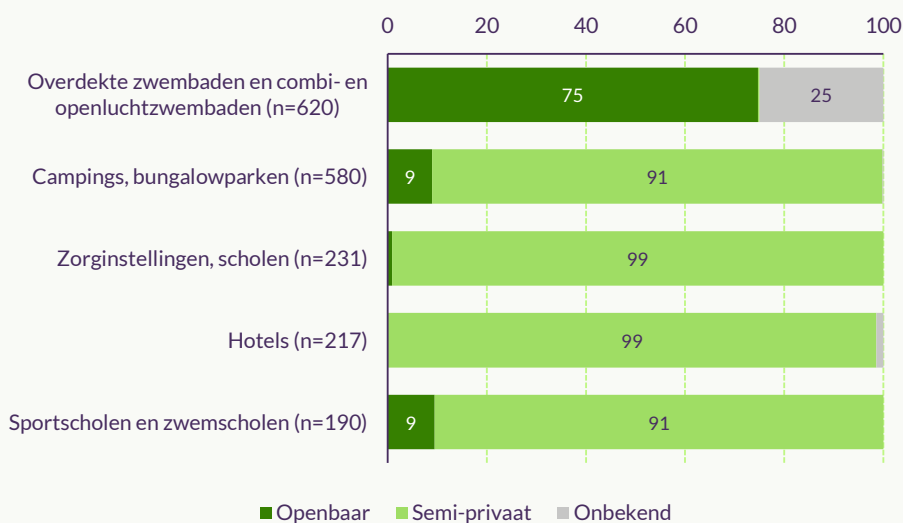
Toegankelijkheid van typen zwembaden

Het merendeel van de overdekte zwembaden en combi- en openluchtwembaden is openbaar (75%, figuur 4.3). Van de rest is niet geregistreerd of het zwembad openbaar of semi-privaat is (25%, figuur 4.3). Van de andere typen zwemaccommodaties is het merendeel semi-privaat, maar hier kunnen openbare zwembaden tussen zitten.

Figuur 4.3

Toegankelijkheid zwembaden per type zwemaccommodatie

(in procenten, n=1.838)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023

Typen en kenmerken van bassins

Er zijn zwembaden met alleen binnenbassin(s), zwembaden met alleen buitenbassin(s) en zwembaden met een combinatie van binnen- en buitenbassin(s). Bij die laatste categorie horen bijvoorbeeld zwembaden waarvan het dak open kan.

De helft van de zwembaden heeft alleen één of meer binnenbassins (55%). Een derde heeft alleen één of meer buitenbassins (33%). Het kleinste deel van de zwembaden heeft zowel minimaal één binnen- als minimaal één buitenbassin (11%).

Naast het onderscheid tussen binnen en buiten kunnen we de bassins onderscheiden naar type:

- wedstrijd­bassins;
- instructie­bassins;
- peuter­bassins;
- buiten­bassins;
- recreatie­bassins.

Elk type bassin heeft eigen kenmerken, zoals omvang, diepte, watertemperatuur en faciliteiten. In 2022 hebben we een overzicht gepresenteerd van de typen bassins en kenmerken van gemeentelijke overdekte en combizwembaden (Hollander & Davids, 2022). In deze monitor sportaccommodaties nemen we zowel de overdekte en combibaden mee als de openluchtzwembaden en de zwembaden bij campings en bungalowparken die geregistreerd staan als openbare zwembaden.

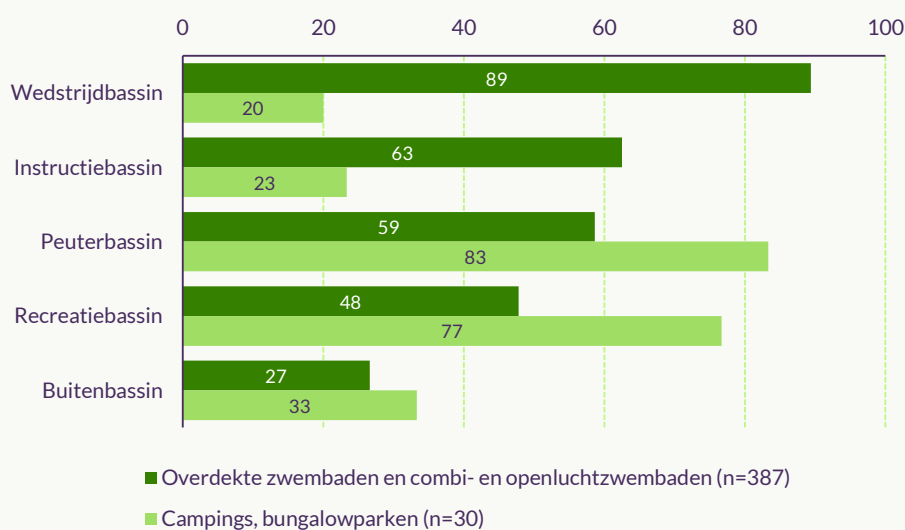
Van de 620 openluchtzwembaden, combibaden en overdekte zwembaden is van 387 zwembaden informatie beschikbaar over één of meerdere typen bassins. Bij de campings en bungalowparken geldt dit voor 30 van de 52 openbare zwembaden.

Het merendeel van de overdekte zwembaden, combizwembaden en openluchtzwembaden heeft een wedstrijd­bassin (89%). Een kwart heeft een buiten­bassin (27%) (figuur 4.4). Van de openbare zwembaden bij campings of bungalowparken heeft het merendeel een recreatie­bassin (77%) en/of een peuter­bassin (83%) (figuur 4.4).

De zwembaden bij campings en bungalowparken zijn dus meer ingericht voor het recreatieve zwemmen dan de overdekte zwembaden, combizwembaden en openluchtzwembaden. Die zijn ingericht voor activiteiten die in wedstrijd­bassins of instructie­bassins plaatsvinden (zoals zwemsport, banenzwemmen en leswemmen).

Figuur 4.4**Aandeel zwembaden met typen bassins**

(in procenten, n=417*)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023

* Dit is het aantal zwembaden waarvan informatie over bassins bekend is.

In tabel 4.1 staan de mediaanafmetingen per type bassin. De afmetingen van de peuterbassins en recreatiebassins geven we niet weer, omdat hiervan de vormen niet vaststaan. Van deze bassins geven we een gemiddelde oppervlakte weer. Het wedstrijdbassin is het grootste type bad met de laagste temperatuur.

Tabel 4.1**Afmetingen bassins en temperatuur van overdekte zwembaden, combizwembaden en openluchtzwembaden**

(mediaan*, n=387)

	Lengte (m)	Breedte (m)	Oppervlakte (m ²)	Minimale diepte (m)**	Maximale diepte (m)***	Temperatuur (°C)
Wedstrijdbassin	25	15	-	1,1	2,4	28
Instructiebassin	15	10	-	0,2	1,4	31
Peuterbassin	-	-	25	0,2	0,3	31
Recreatiebassin	-	-	250	0,4	1,4	31
Buitenbassin	25	15	-	0,5	1,25	29

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

* De mediaan is de middelste waarde van de dataset voor de variabele.

** Met minimale diepte bedoelen we het verloop van het bassin. Dit is dus de ondiepe kant van het bassin, als die er is.

*** Met maximale diepte bedoelen we het verloop van het bassin. Dit is dus de diepe kant van het bassin, als die er is.

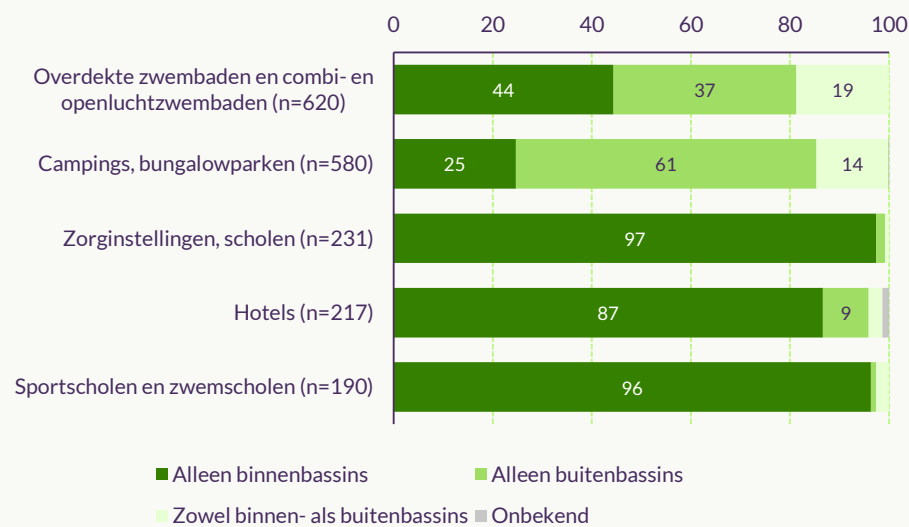
Binnen- en buitenbassins per type zwemaccommodatie

In figuur 4.5 is te zien dat de overdekte zwembaden en combi- en openluchtzwembaden deels alleen binnenbassins hebben (44%) en deels alleen buitenbassins (37%). Eén op de vijf baden heeft beide typen bassins. De zwembaden bij campings en bungalowparken hebben vooral buitenbassins (61%). De zwembaden bij zorginstellingen, scholen, hotels, sportscholen en zwemscholen hebben vooral binnenbassins.

Figuur 4.5

Binnenbassins, buitenbassins en combinaties per type zwemaccommodatie

(in procenten, n=1.838)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

Functies van bassins en het planningsinstrument zwembaden

Het Mulier Instituut heeft in 2020 in samenwerking met de Koninklijke Nederlandse Zwembond (KNZB), Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) en Werkgevers in Zwembaden en Zwemscholen (WiZZ) een planningsinstrument ontwikkeld. Dit instrument gebruiken we om de huidige en toekomstige behoefte aan overdekt zwemwater te berekenen (Floor et al., 2020).

Een van de onderdelen van het planningsinstrument is het berekenen van de behoefte aan zwemwater voor de verschillende functies of typen activiteiten die plaatsvinden in wedstrijdbassins, instructiebassins en recreatiebassins:

- leren zwemmen (leszwemmen en schoolzwemmen);
- zwemsport;
- banenzwemmen;
- doelgroepenzwemmen;
- pretzwemmen/recreatief zwemmen.

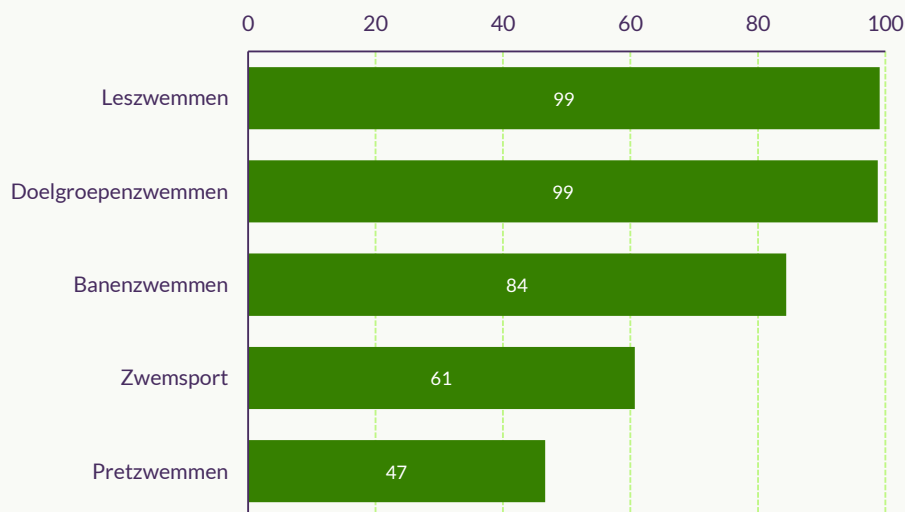
Niet al het zwemwater is geschikt voor alle activiteiten. Zo mag de temperatuur voor de zwemsport maximaal 28 graden zijn en is voor banenzwemmen minimaal een 20-meterbassin nodig (Floor et al., 2020).

Op basis van de definitie 'geschikt zwemwater' uit het planningsinstrument, is er in bijna alle overdekte zwembaden en combizwembaden een bassin dat geschikt is voor leswemmen (99%) en/of een bassin dat geschikt is voor doelgroepen zwemmen (99%) (figuur 4.6). In iets minder dan de helft is een bassin aanwezig dat geschikt is voor recreatiezwemmen/pretzwemmen. Voor de zwemsport is in bijna twee derde van de zwembaden een geschikt bassin aanwezig.

Figuur 4.6

Overdekte zwembaden en combizwembaden met een bassin geschikt voor type activiteit

(in procenten, n=341*)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023

* Dit is het aantal zwembaden waarvan informatie over de bassins bekend is.

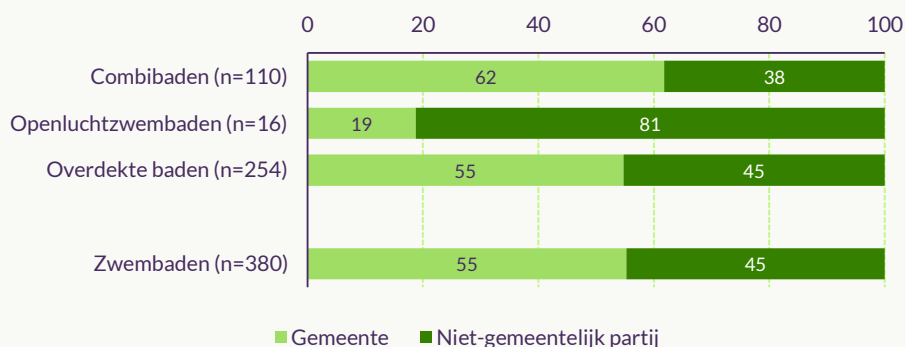
Eigendom en exploitatie van zwembaden

In Nederland is 55 procent van de overdekte zwembaden, combizwembaden en openluchtzwembaden in eigendom van een gemeente (figuur 4.7). De overige zwembaden zijn in handen van een niet-gemeentelijke partij, zoals een bv, stichting of vereniging. Soms is niet bekend bij welke niet-gemeentelijke partij het zwembad in eigendom is (figuur B4.1.1).

Figuur 4.7

Eigendom overdekte zwembaden, combibaden en openluchtbaden

(in procenten*)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

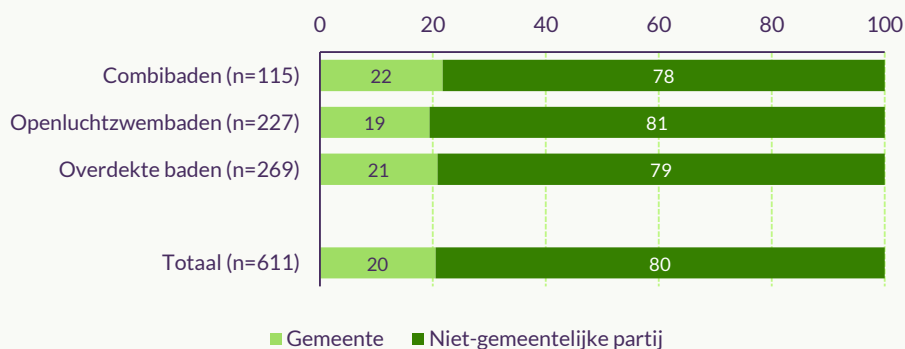
* Hier geven we alleen de zwembaden weer waarvan een eigenaar geregistreerd staat in de DSA.

Het merendeel van de Nederlandse zwembaden wordt door een niet-gemeentelijke partij geëxploiteerd (80%, figuur 4.8). In deze zwembaden is de exploitatie voornamelijk in handen van een bv, nv of stichting (figuur B4.1.2). De openluchtzwembaden hebben meestal een stichting als exploitant en de combibaden en overdekte baden een bv of nv. Een klein deel van de zwembaden wordt geëxploiteerd door de gemeente (20%, figuur 4.8).

Figuur 4.8

Exploitant van overdekte zwembaden, combibaden en openluchtbaden

(in procenten*)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

* Hier geven we alleen de zwembaden weer waarvan een exploitant geregistreerd staat in de DSA.

4.4 Spreiding en bereikbaarheid van zwembaden

In de hoofdstukken 2 en 3 van dit brancherapport hebben we de spreiding en bereikbaarheid van zwembaden in het algemeen besproken. In deze paragraaf gaan we in op de bereikbaarheid en spreiding van zwembaden, opgesplitst naar openbare en semi-openbare zwembaden.

Spreiding van zwembaden

● Provincie

In Gelderland liggen de meeste (semi-)openbare zwembaden en in Flevoland de minste (tabel 4.2). De meeste openbare zwembaden liggen in de provincie Zuid-Holland en de meeste semi-private in de provincie Gelderland. Alleen in de provincie Utrecht liggen meer openbare dan semi-private zwembaden.

Tabel 4.2

Zwembaden in Nederland, naar provincie en toegankelijkheid zwembad

(in aantallen)

	Totaal	Openbaar	Semi-privaat	Onbekend
Gelderland	313	54	223	36
Noord-Brabant	292	70	198	24
Zuid-Holland	240	116	123	1
Noord-Holland	196	77	109	10
Overijssel	189	51	129	9
Limburg	168	31	121	16
Fryslân	102	23	59	20
Zeeland	95	24	67	4
Drenthe	79	29	39	11
Groningen	69	30	30	9
Utrecht	60	24	22	14
Flevoland	35	6	24	5
Nederland	1.838	535	1.144	159

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

Als we kijken naar de dichtheid van de zwembaden per provincie, zien we dat Zeeland veel zwembaden heeft en Utrecht weinig zwembaden (tabel 4.3). Het hoge aantal in Zeeland valt deels te verklaren door de vele zwembaden bij bungalowparken, campings en hotels.

Tabel 4.3**Dichtheid zwembaden in Nederland, naar provincie en toegankelijkheid zwembad**

(per 25.000 inwoners)

	Totaal	Openbare zwembaden	Semi-private zwembaden
Zeeland	6,1	1,5	4,3
Overijssel	4,0	1,1	2,7
Drenthe	3,9	1,4	1,9
Fryslân	3,9	0,9	2,2
Limburg	3,7	0,7	2,7
Gelderland	3,7	0,6	2,6
Groningen	2,9	1,3	1,3
Noord-Brabant	2,8	0,7	1,9
Flevoland	2,0	0,3	1,3
Noord-Holland	1,7	0,7	0,9
Zuid-Holland	1,6	0,8	0,8
Utrecht	1,1	0,4	0,4
Nederland	2,6	0,8	1,6
Totaal (n)	1.838 ^A	535	1.144

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

^A De zwembaden waarvan de toegankelijkheid niet bekend is, nemen we hier wel in mee, maar splitsen we niet uit naar provincie vanwege het lage aantal (n=159).

De provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht hebben relatief weinig zwembaden vergeleken met de noordelijke provincies. De hoge bevolkingsdichtheid in de Randstadprovincies zorgt voor een relatief laag aantal zwembaden per 25.000 inwoners.

Uit ervaringen in onderzoeken naar zwemwaterbehoefte weten we dat in dichtbevolkte gebieden vaak grotere zwembaden zijn waar meer mensen tegelijk gebruik van kunnen maken. Het aantal zwembaden zegt dus niet per definitie iets over de beschikbare hoeveelheid zwemwater.

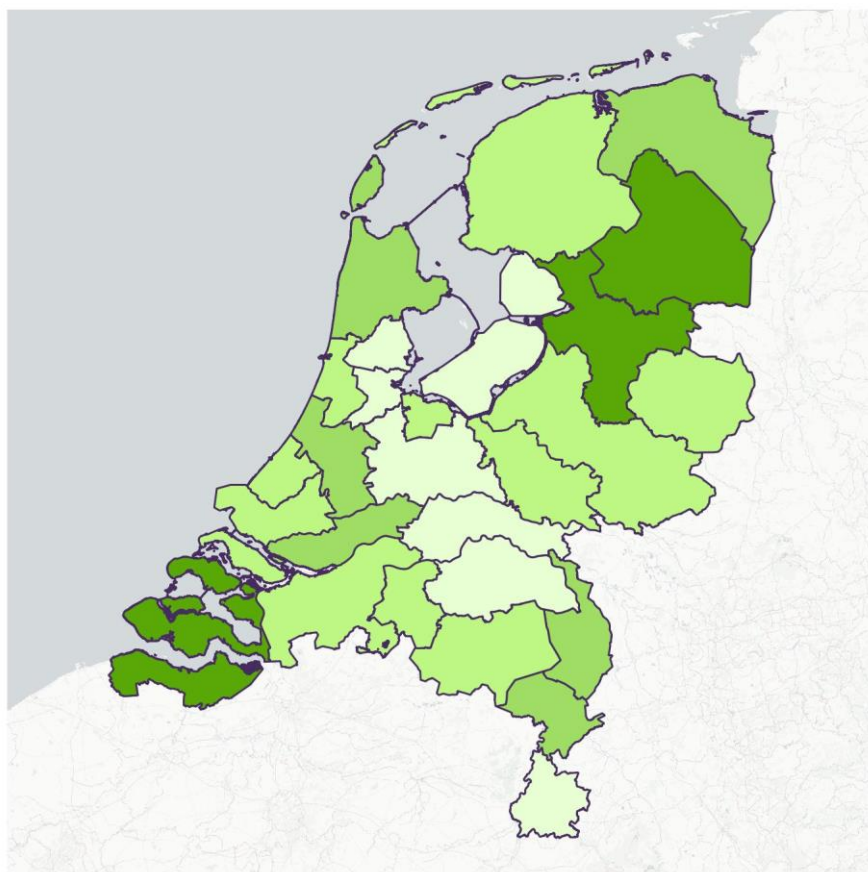
● VSG-regio

Uit tabel B4.2.1 blijkt dat het aantal openbare zwembaden per VSG-regio (dichtheid) geen grote uitschieters kent ten opzichte van het landelijke beeld (0,8 zwembaden per 25.000 inwoners). In figuur 4.9 geven we de dichtheid van zwembaden per VSG-regio visueel weer. De dichtheid van openbare zwembaden is in de regio's Gelderland Zuid en Zuid-Limburg laag (0,3) en in de regio's IJsselland en Zeeland het hoogst (1,6).

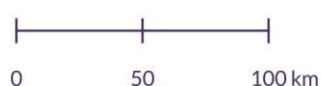
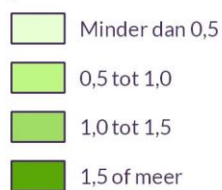
Figuur 4.9

Dichtheid openbare zwembaden, naar VSG-regio

(per 25.000 inwoners, n=535)

Aantal openbare zwembaden
per 25.000 inwoners

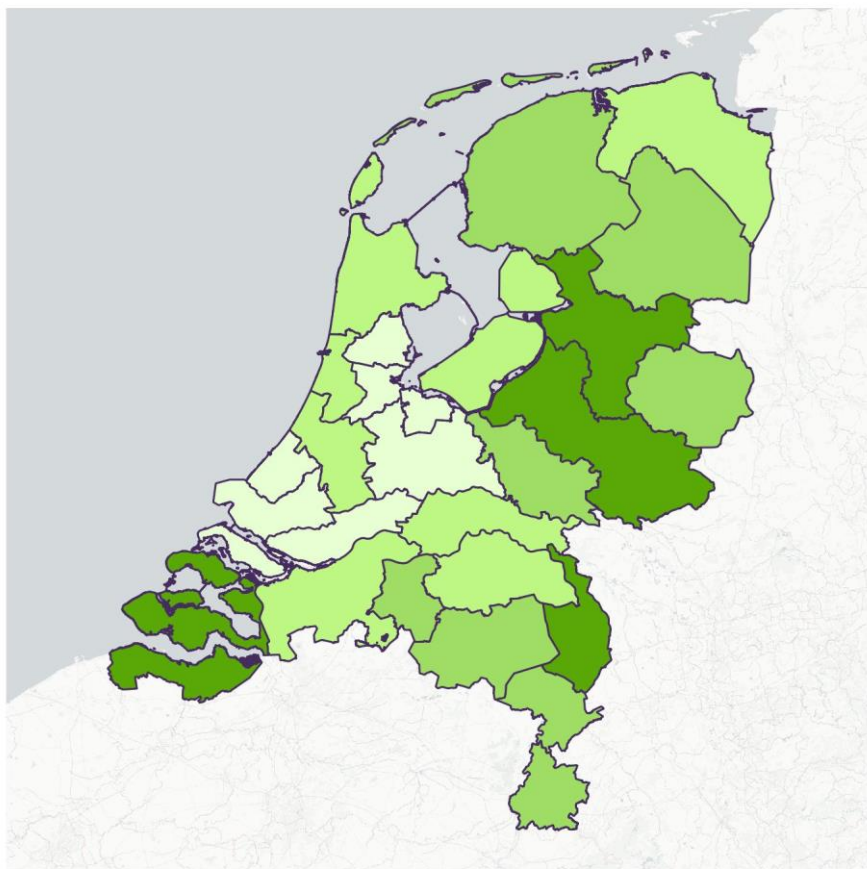

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

Bij de semi-private zwembaden zijn er behoorlijke afwijkingen in de dichtheid ten opzichte van het landelijke beeld (1,6 zwembaden per 25.000 inwoners). In figuur 4.10 is te zien dat de dichtheid laag is in de regio Utrecht (0,4) en hoog in de regio Zeeland (4,5). In Zeeland zijn er dus meer semi-private zwembaden per 25.000 inwoners dan in Utrecht.

De gebieden met een hoge bevolkingsdichtheid, zoals Utrecht, Amsterdam, Zaanstreek, Zuid-Holland Zuid en Rotterdam, hebben relatief weinig semi-private zwembaden. De wat minder dichtbevolkte gebieden, zoals Zeeland, delen van Gelderland en Overijssel, en Limburg Noord, hebben relatief veel semi-private zwembaden per 25.000 inwoners.

Figuur 4.10
Dichtheid semi-private zwembaden, naar VSG-regio
(per 25.000 inwoners, n=1.144)

Aantal semi-private zwembaden
per 25.000 inwoners

- Minder dan 1
- 1 tot 2
- 2 tot 3
- 3 of meer

0 50 100 km

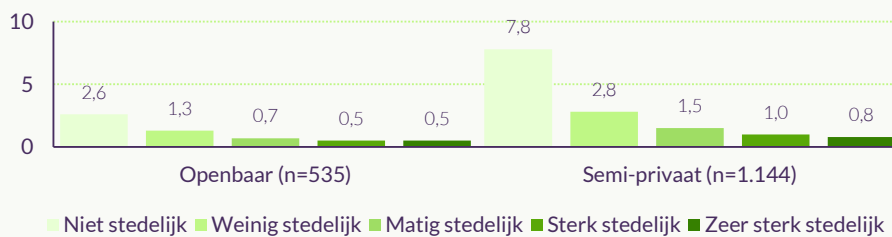
Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

● Stedelijkheid

In figuur 4.11 is te zien dat de dichtheid van openbare en semi-private zwembaden in de minder stedelijke gebieden hoger is dan in de meer stedelijke gebieden. Vooral van de semi-private zwembaden is de dichtheid van zwembaden heel hoog in de niet stedelijke gemeenten (7,8). Bij de openbare zwembaden zijn er minder grote verschillen in dichtheid, maar ook hier is de dichtheid van zwembaden in de niet-stedelijke gebieden aanmerkelijk hoger dan in de meer stedelijke gebieden.

Figuur 4.11

Dichtheid openbare en semi-private zwembaden, naar gemeentestedelijkheid
(per 25.000 inwoners)

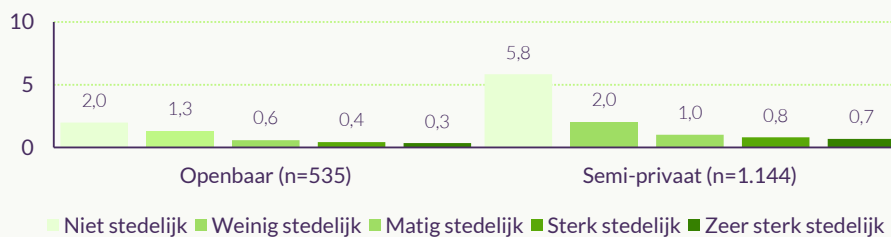

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023.
Bewerking: Mulier Instituut.

De verschillen in de dichtheid naar wijkstedelijkheid zijn niet anders dan die naar gemeentestedelijkheid (figuur 4.12). Ook hier steekt de dichtheid van semi-private in de niet stedelijke wijken boven de andere uit.

Figuur 4.12

Dichtheid openbare en semi-private zwembaden, naar wijkstedelijkheid
(per 25.000 inwoners)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023.
Bewerking: Mulier Instituut.

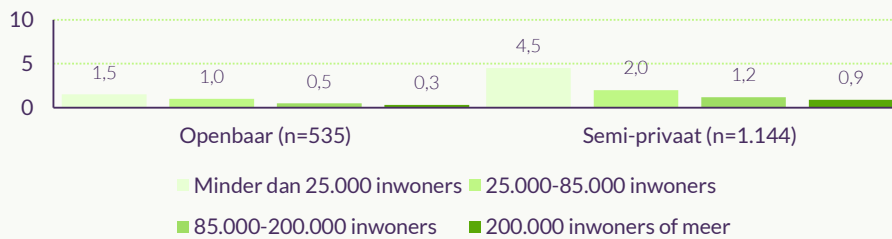
● Gemeentegrootte

De zwembaddichtheid is relatief hoog in de gemeenten met minder inwoners (figuur 4.13). Dit is hetzelfde patroon als bij de stedelijkheid van gemeenten. Hoe meer inwoners, hoe lager de dichtheid aan zwembaden. De hoogste dichtheid is die van semi-private zwembaden in de gemeenten met minder inwoners.

Figuur 4.13

Dichtheid openbare en semi-private zwembaden, naar gemeentegrootte

(per 25.000 inwoners)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023.
Bewerking: Mulier Instituut.

Afstanden inwoners tot zwembaden

● Nederland

De gemiddelde afstand in Nederland tot het dichtstbijzijnde openbare zwembad is 3,8 kilometer. Tot het dichtstbijzijnde semi-private zwembad is dit 3,0 kilometer. De landelijk gemiddelde afstand voor alle zwembaden samen (waaronder ook de categorie onbekend) is 1,8 kilometer (zie hoofdstuk 3).

● VSG-regio

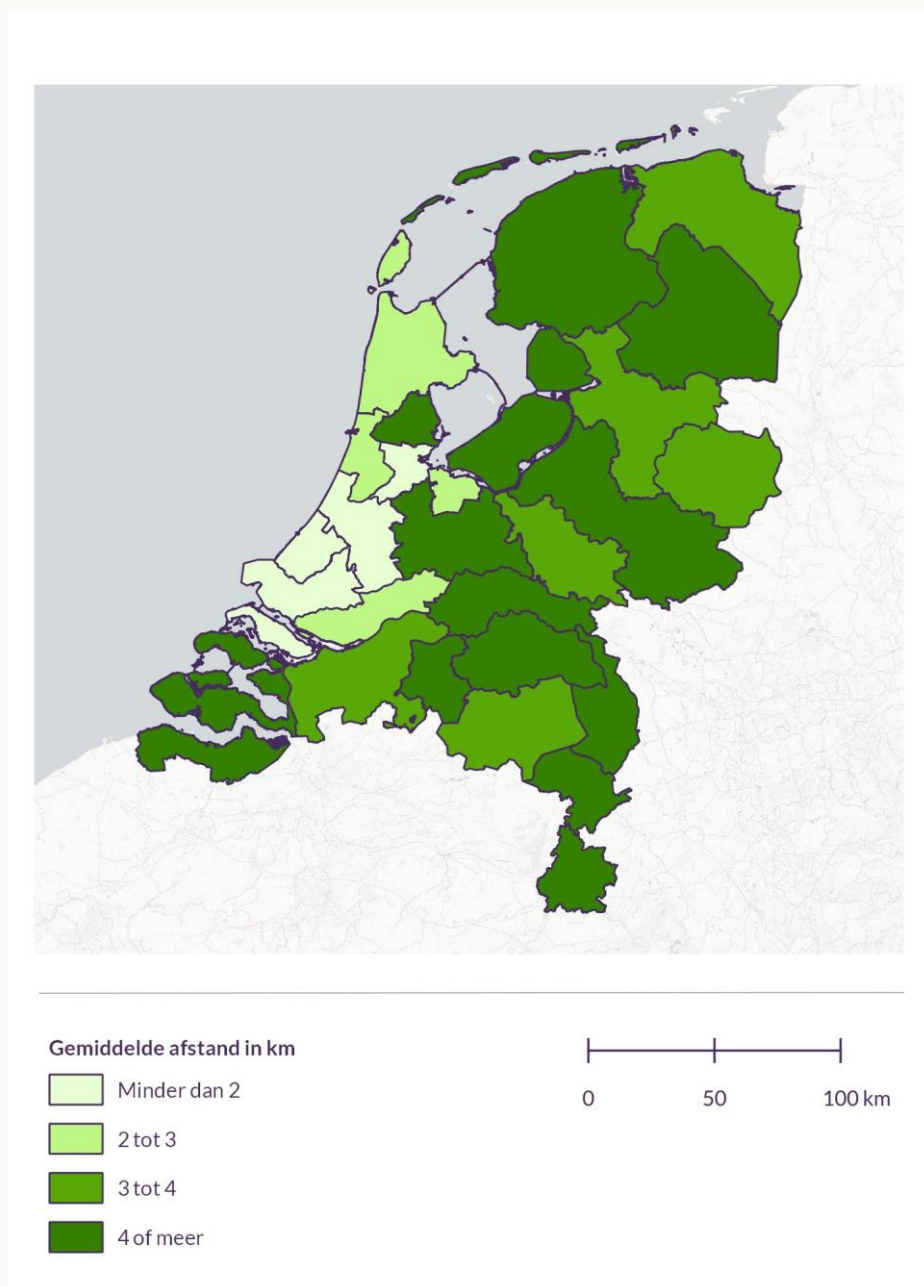
In figuur 4.14 en figuur 4.15 geven we de gemiddelde afstanden per type zwembad per VSG-regio visueel weer. In tabel B4.3.1 staan alle gemiddelde afstanden per type zwembad per VSG-regio.

De inwoners van Haaglanden, Amsterdam, Rotterdam Rijnmond en Hollands Midden wonen gemiddeld dicht bij een openbaar zwembad dan inwoners van Fryslân, Flevoland, Gelderland Zuid en Gelderland Noord Oost.

Voor de openbare zwembaden liggen de afstanden ver uiteen tussen de VSG-regio's. De inwoners van Fryslân en Flevoland moeten gemiddeld 8,0 kilometer reizen voor een openbaar zwembad, de inwoners van Haaglanden slechts 1,7 kilometer. Opvallend is de relatief grote afstand tot een openbaar zwembad in het 'Randstedelijke' Utrecht.

Figuur 4.14

Gemiddelde afstand tot dichtstbijzijnde openbare zwembad per VSG-regio
(n=535)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; CBS, Wijk- en buurtkaart, 2023.
Kaartvervaardiging: Mulier Instituut, 2023.

De inwoners van Haaglanden zijn de enigen die een gemiddelde reisafstand van minder dan 2,0 kilometer hebben naar een semi-privaat zwembad. Veel van de VSG-regio's hebben een reisafstand tussen de 2 en 4 kilometer.

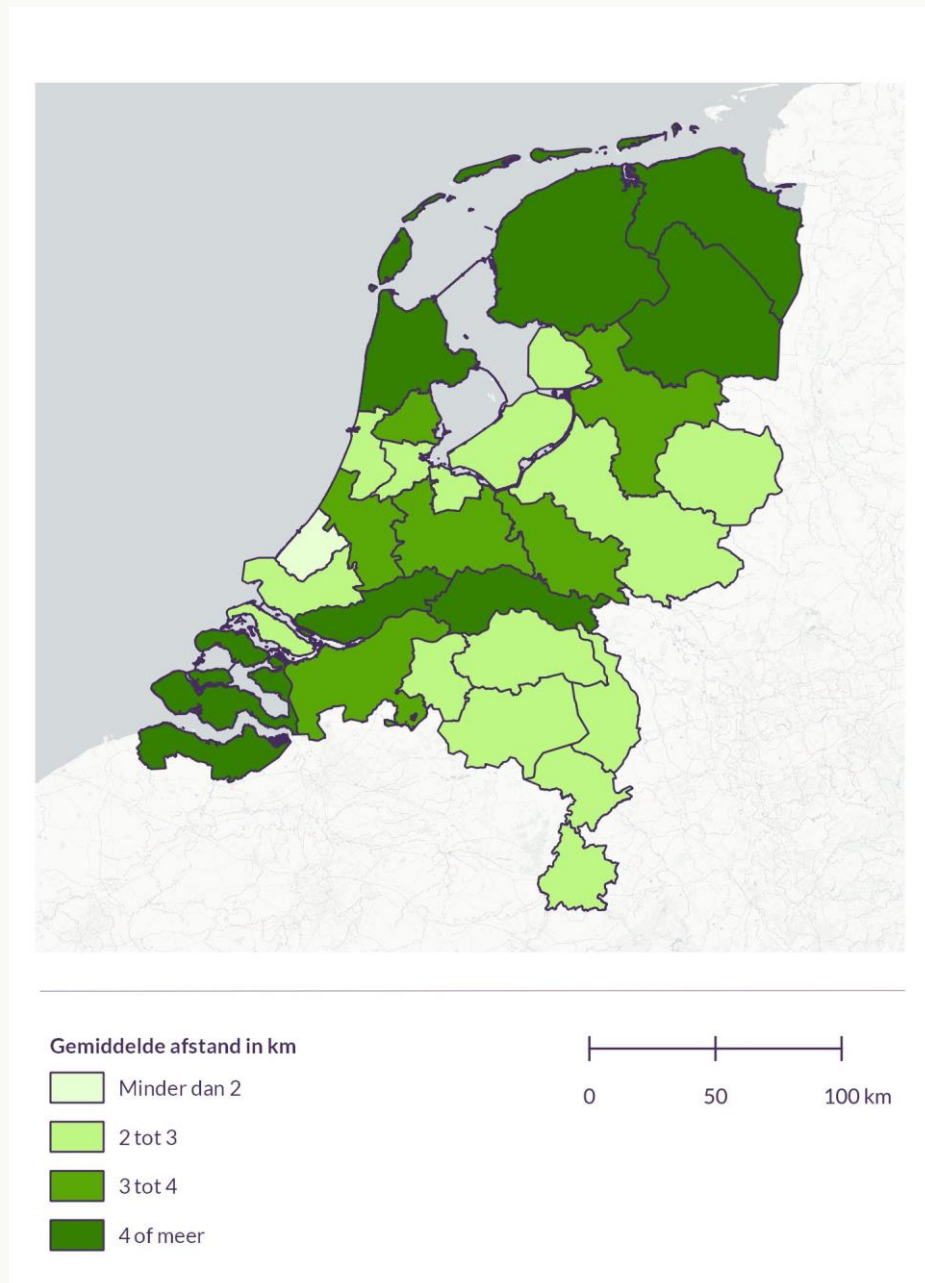
Fryslân, Hollands Midden, Zuid-Holland Zuid, Drenthe, Groningen, Zeeland en Gelderland Zuid hebben een reisafstand van meer dan 4 kilometer. Opvallend is dat

de inwoners van Flevoland veel minder ver hoeven te reizen naar een semi-privaat zwembad (2,9 kilometer) dan naar een openbaar zwembad (8,1).

Figuur 4.15

Gemiddelde afstand tot dichtstbijzijnde semi-privaat zwembad per VSG-regio

(n=1.144)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; CBS, Wijk- en buurtkaart, 2023.
Kaartvervaardiging: Mulier Instituut, 2023.

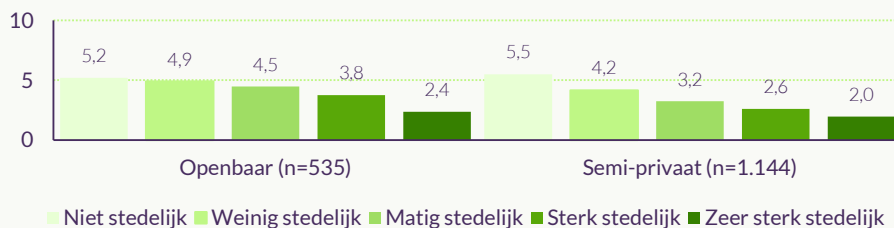
● Stedelijkheid

Inwoners die in minder stedelijke gebieden wonen, moeten gemiddeld een grotere afstand afleggen om bij een openbaar en/of semi-privaat zwembad te komen dan inwoners van meer stedelijke gemeenten (figuur 4.16).

Figuur 4.16

Gemiddelde afstand tot typen zwembaden, naar stedelijkheid

(in kilometers)

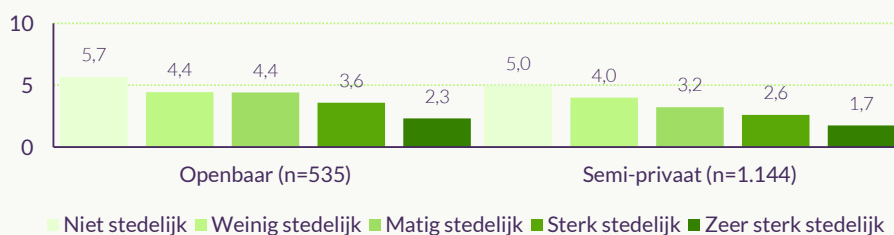
Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023.
Bewerking: Mulier Instituut.

Wanneer we kijken naar de stedelijkheid van de wijk waarin men woont, zien we dezelfde patronen voor de openbare en semi-private zwembaden: hoe sterker de stedelijkheid, hoe korter de reisafstand (figuur 4.17).

Figuur 4.17

Gemiddelde afstand tot typen zwembaden, naar wijkstedelijkheid

(in kilometers)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023.
Bewerking: Mulier Instituut.

● Gemeentegrootte

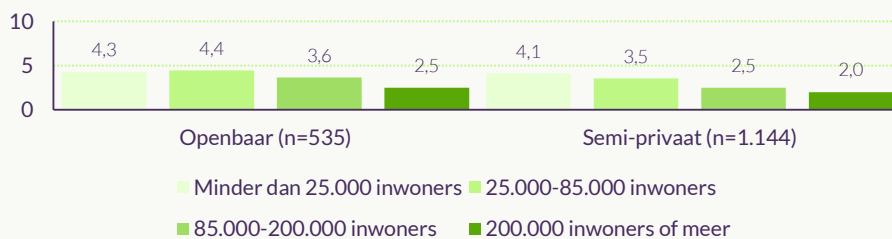
Bij de reisafstanden voor de gemeentegrootte is hetzelfde patroon zichtbaar als bij de reisafstanden naar stedelijkheid: hoe groter de gemeente, hoe korter de reisafstand voor de inwoners (figuur 4.18).

Wel opvallend is dat voor de inwoners van gemeenten met minder dan 25.000 inwoners de reisafstand naar openbare zwembaden iets korter is dan voor de gemeenten met een grootte van 25.000 tot 85.000 inwoners. Dit is anders dan in de patronen van stedelijkheid.

Figuur 4.18

Gemiddelde afstand tot typen zwembaden, naar gemeentegrootte

(in kilometers)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023.
Bewerking: Mulier Instituut.

Afstand onderwijs tot zwembaden

In Nederland is schoolzwemmen geen verplichting. Eén op de vier scholen in het primair onderwijs maakt gebruik van een zwembad (Hollander & Slot-Heijs, 2021). Schoolzwemmen wordt in Nederland aangeboden in twee vormen:

- gericht op het behalen van een zwemdiploma;
- gericht op kennismaken met water en het verkrijgen of behouden van vaardigheden in het water ('natte gymles').

De redenen waarom scholen geen schoolzwemmen aanbieden verschillen. Een van de redenen is dat er geen zwembad is dat goed bereikbaar is (21%) (Hollander & Slot-Heijs, 2021). We bekijken hier hoe ver de kinderen van het primair onderwijs moeten reizen naar het dichtstbijzijnde zwembad.

● Nederland

Landelijk is de gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde zwembad (n=1.838) voor scholen in het primair onderwijs 1,9 kilometer. De reisafstand naar het dichtstbijzijnde openbare zwembad ligt op 4,2 kilometer en die naar een semi-privaat zwembad op 3,3 kilometer.

Deze afstanden zullen in werkelijkheid iets kleiner zijn, omdat we van 159 zwembaden niet weten of ze openbaar of semi-openbaar zijn. Deze zwembaden hebben we wel meegenomen in het landelijke gemiddelde van 1,9 kilometer tot het dichtstbijzijnde zwembad.

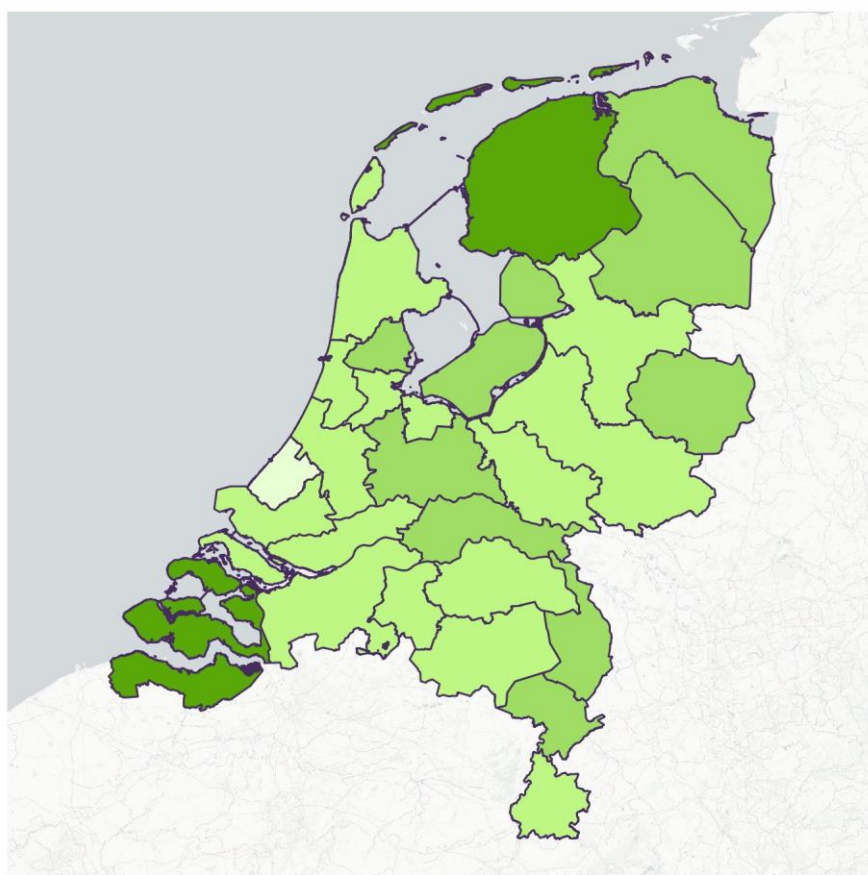
● VSG-regio

In figuur 4.19 geven we de gemiddelde afstanden voor het primair onderwijs naar het dichtstbijzijnde (semi-)openbare zwembad per VSG-regio weer. In tabel B4.4.1 zijn de precieze gemiddelde reisafstanden per VSG-regio opgenomen.

Figuur 4.19

Gemiddelde afstand van het primair onderwijs tot dichtstbijzijnde zwembad per VSG-regio

(in kilometers, n=1.838)

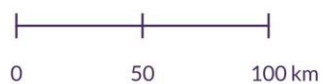
Gemiddelde afstand in km

Minder dan 1,25

1,25 tot 2

2 tot 2,75

2,75 of meer

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023; DUO Open Onderwijsdata, 2023. Kaartvervaardiging: Mulier Instituut, 2023.

De kinderen in het primair onderwijs in Zeeland en Fryslân moeten het verste reizen van alle VSG-regio's. De kinderen in Haaglanden hoeven het minst ver te reizen naar een zwembad. Ook hoeven deze kinderen gemiddeld minder ver te reizen naar een openbaar zwembad (niet in figuur).

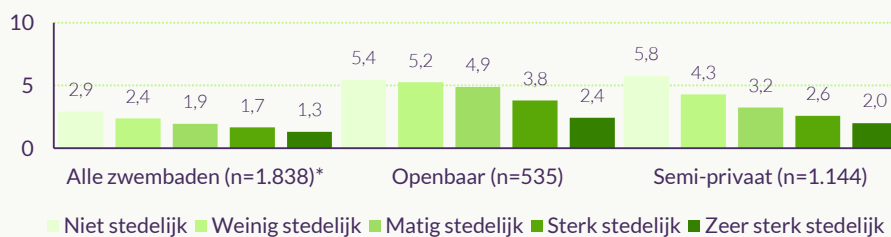
De kinderen van Flevoland moet het verst reizen naar een openbaar zwembad: maar liefst 9,3 kilometer. De reistijd naar een semi-privaat zwembad is daar 3,0 kilometer. De kinderen in Groningen moeten het verst reizen naar een semi-privaat zwembad (5,1 kilometer).

● Stedelijkheid

De kinderen in het primair onderwijs in de minder stedelijke gebieden moeten gemiddeld meer afstand afleggen om bij een openbaar of semi-privaat zwembad te komen dan kinderen uit meer stedelijke gemeenten (figuur 4.20).

Figuur 4.20

Gemiddelde afstand van het primair onderwijs tot dichtstbijzijnde zwembad naar stedelijkheid
(in kilometers)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023; DUO Open Onderwijsdata, 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

De zwembaden waarvan de toegankelijkheid niet bekend is, nemen we hier wel in mee, maar splitsen we niet uit naar stedelijkheid vanwege het lage aantal (n=159).

Wanneer we kijken naar de stedelijkheid van de wijk waar de school staat, zien we dezelfde patronen als voor de gemeentestedelijkheid (figuur 4.21). Wel zijn er enkele verschillen in de reisafstand.

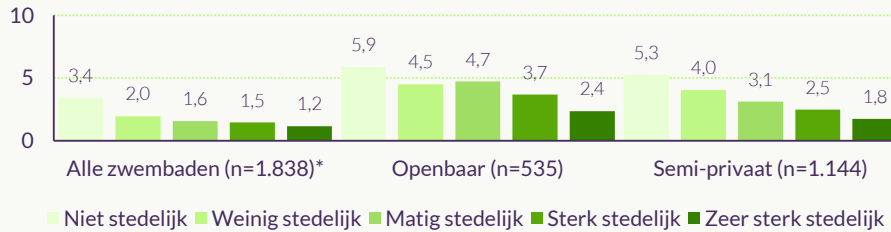
Zo moeten de kinderen in de niet-stedelijke wijken iets verder reizen voor alle zwembaden en de openbare zwembaden. Naar de semi-private zwembaden hoeven ze minder ver te reizen op basis van wijkstedelijkheid dan op basis van gemeentestedelijkheid.

Daarnaast is het opvallend dat de kinderen in de matig stedelijke wijken iets verder moeten reizen naar het dichtstbijzijnde openbare zwembad dan de kinderen in de weinig stedelijke wijken.

Figuur 4.21

Gemiddelde afstand van het primair onderwijs tot dichtstbijzijnde zwembad naar wijkstedelijkheid

(in kilometers)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023; DUO Open Onderwijsdata, 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* De zwembaden waarvan de toegankelijkheid niet bekend is, nemen we hier wel in mee, maar splitsen we niet uit naar toegankelijkheid vanwege het lage aantal (n=159).

● **Gemeentegrootte**

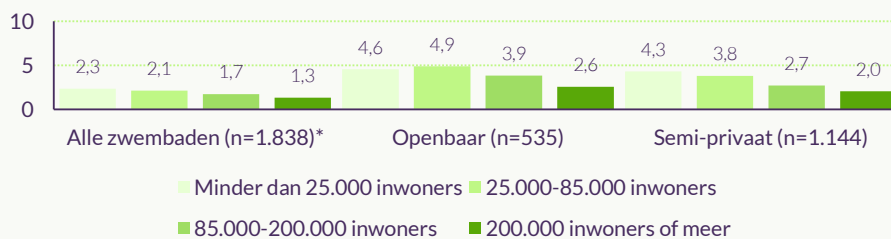
Op basis van gemeentegrootte is de reisafstand voor kinderen in het primair onderwijs tot zwembaden korter voor alle zwembaden (figuur 4.22). Wel is hetzelfde patroon te zien: hoe groter de gemeente, hoe korter de reisafstand naar het zwembad.

Wel is er weer een kleine uitzondering: de kinderen in de gemeenten met 25.000 tot 85.000 inwoners moeten iets verder reizen naar een openbaar zwembad dan de kinderen in de gemeenten met minder dan 25.000 inwoners.

Figuur 4.22

Gemiddelde afstand van het primair onderwijs tot dichtstbijzijnde zwembad naar gemeentegrootte

(in kilometers)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023; DUO Open Onderwijsdata, 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* De zwembaden waarvan de toegankelijkheid niet bekend is, nemen we hier wel in mee, maar splitsen we niet uit naar gemeentegrootte vanwege het lage aantal (n=159).

4.5 Aanbod zwemlessen

In deze paragraaf bespreken we het aanbod van zwemlessen. Met zwemles bedoelen we het onder leiding van een zweminstructeur leren zwemmen in een zwembad. Zwemles wordt vaak al aan kinderen gegeven vanaf een leeftijd van 4 jaar (Hollander & Westerbroek, 2023).

In zwembaden vinden verschillende activiteiten plaats. Een veelvoorkomende activiteit is leszwemmen: de zwemactiviteiten met als doel het behalen van een zwemdiploma. Hoewel de meeste mensen in Nederland hun zwemdiploma's behalen bij een zwembad, bieden ook veel zwemscholen en verenigingen zwemles aan. Zwemlesaanbieders zijn aangesloten bij verschillende organisaties die diploma's uitgeven, zoals NPZ|NRZ, KNZB, Optisport en ENVOZ. Of zij kiezen ervoor om een eigen diploma uit te geven.

Aantal zwemlesaanbieders

In Nederland zijn er 832 zwemlesaanbieders aangesloten bij NRZ of Optisport. 751 zwemlesaanbieders zijn aangesloten bij de NRZ en 81 bij Optisport. Ruim 95 procent van deze zwemlesaanbieders biedt zwemles aan voor kinderen. Vier op de tien (36%) bieden ook zwemles voor volwassenen aan. De zwemlesaanbieders bieden zwemlessen aan in 576 zwembaden in Nederland.

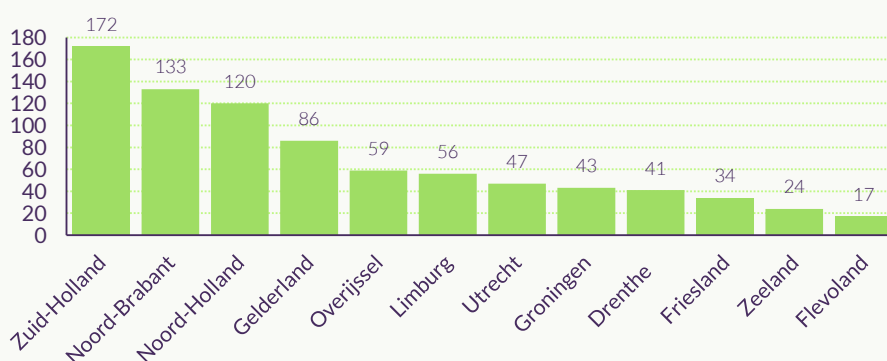
● Provincie

De meeste zwemlesaanbieders bieden zwemlessen aan in Zuid-Holland (21%), Noord-Brabant (16%) en Noord-Holland (14%). Flevoland (2%) en Zeeland (3%) hebben de minste zwemlesaanbieders (figuur 4.23).

Figuur 4.23

Aantal zwemlesaanbieders aangesloten bij NRZ en Optisport, naar provincie

(in aantal zwemlesaanbieders, n=832)

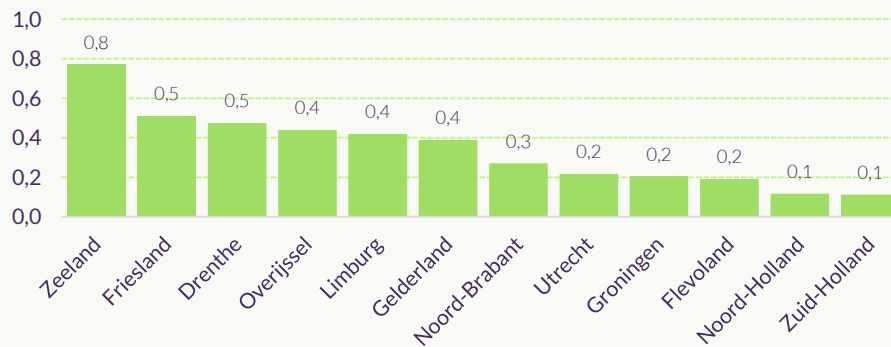
Bron: NRZ, 2023; Optisport, 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Zeeland heeft de meeste zwemlesaanbieders per 25.000 inwoners (0,8). Zuid-Holland (0,1) en Noord-Holland (0,1) hebben relatief weinig zwemlesaanbieders in vergelijking met de andere provincies (figuur 4.24).

Figuur 4.24

Dichtheid zwemlesaanbieders aangesloten bij NRZ en Optisport, naar provincie

(aantal zwemlesaanbieders per 25.000 inwoners, n=832)

Bron: NRZ, 2023; Optisport, 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

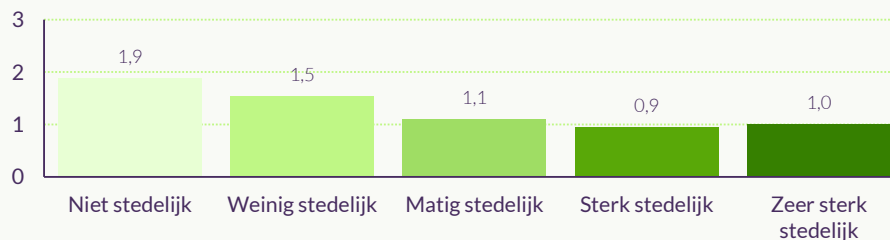
● **Stedelijkheid**

Niet-stedelijke gemeenten hebben relatief de meeste zwemlesaanbieders (1,9) (figuur 4.25). De sterk stedelijke gemeentes hebben relatief de minste zwemlesaanbieders (0,9).

Figuur 4.25

Dichtheid zwemlesaanbieders aangesloten bij NRZ en Optisport, naar stedelijkheid

(per 25.000 inwoners, n=832)

Bron: NRZ, 2023; Optisport, 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

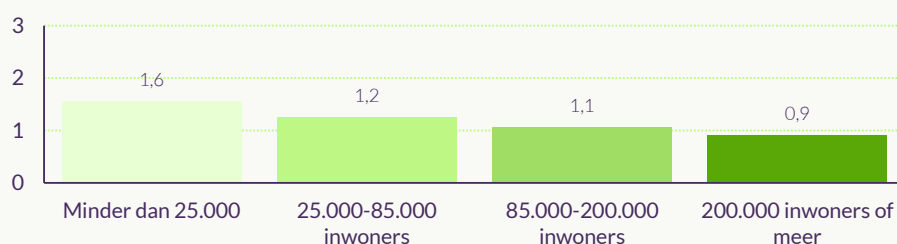
● Gemeentegrootte

Gemeenten met minder dan 25.000 inwoners hebben relatief de meeste zwemlesaanbieders per 25.000 inwoners (1,6) (figuur 4.26). De grootste gemeenten in Nederland (200.000 inwoners of meer) hebben relatief de minste zwemlesaanbieders per 25.000 inwoners (0,9).

Figuur 4.26

Dichtheid zwemlesaanbieders aangesloten bij NRZ en Optisport, naar gemeentegrootte

(per 25.000 inwoners, n=832)

Bron: NRZ, 2023; Optisport, 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Typen zwemlesaanbieders

● Organisatie Nationale Raad Zwemveiligheid

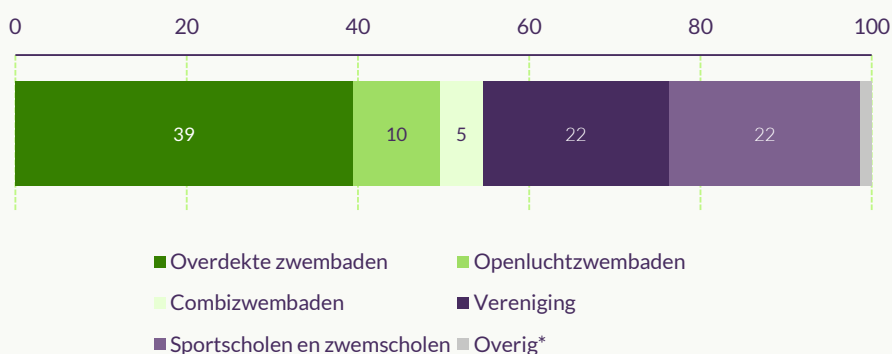
De Nationale Raad Zwemveiligheid (NRZ) labelt de zwemlesaanbieders als verschillende typen organisaties: overdekt zwembad, openluchtzwembad, combizwembad, sportschool of zwemschool, en vereniging. De meeste zwemlesaanbieders zijn de zwembaden: overdekte zwembaden, openluchtzwembaden en combizwembaden (54%). De andere zijn voornamelijk zwemscholen en verenigingen (beide 22%) (figuur 4.27).

In 2013 was 73 procent van de zwemlesaanbieders een zwembad, 16 procent een zwemvereniging en 8 procent een zwemschool (Van der Werff et al., 2013). De gegevens hebben we toen opgehaald via een vragenlijst (Van der Werff et al., 2012). Deze zijn niet goed vergelijkbaar met de cijfers uit 2023. De cijfers uit 2023 geven een duidelijker beeld van de zwemlesaanbieders dan de cijfers van 2013, omdat ze uit de registraties van NRZ en Optisport komen.

Figuur 4.27

Typen zwemlesaanbieders volgens Nationale Raad Zwemveiligheid (NRZ)

(in procenten, n=832)

Bron: NRZ, 2023; Optisport, 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* Onder de overige zwemlesaanbieders vallen de scholen, stichtingen en andere organisaties.

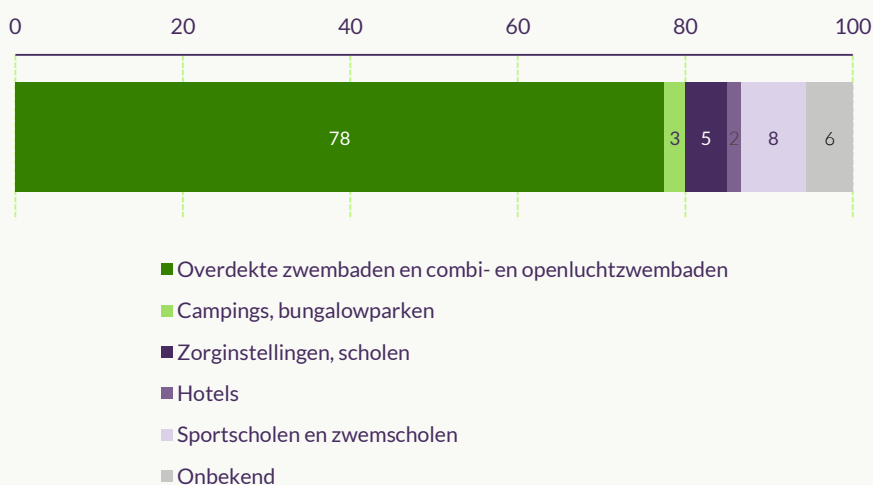
● **Locatie van zwemlesaanbieders volgens DSA-indeling**

Bijna 80 procent van de zwemlesaanbieders biedt zwemles aan in een overdekt zwembad, een combizwembad of een openluchtzwembad. Eén op de tien biedt zwemles aan in een sport- of zwemschool (figuur 4.28).

Figuur 4.28

Locaties van zwemlesaanbieders aangesloten bij NRZ en Optisport, per DSA-categorie

(in procenten, n=832)

Bron: NRZ, 2023; Optisport, 2023; Database SportAanbod (DSA), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

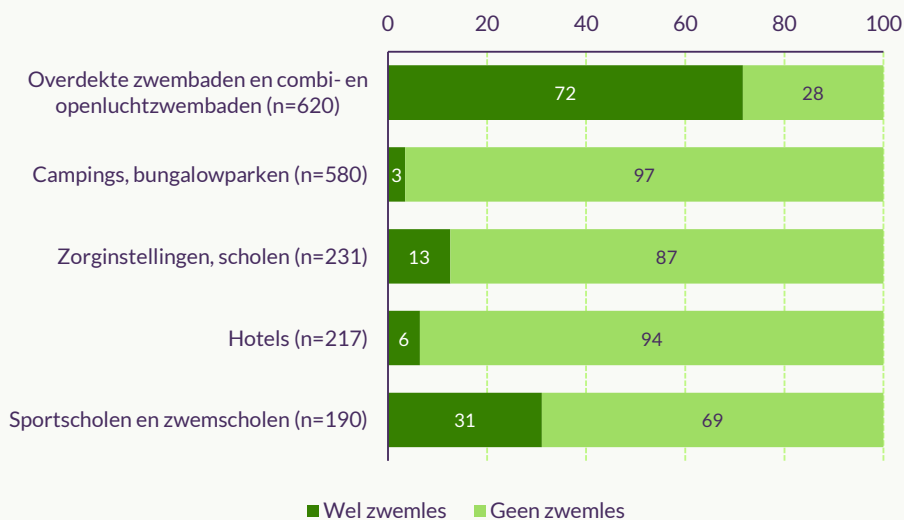
In figuur 4.29 geven we het percentage zwembaden per DSA-categorie weer waarin wel of geen zwemles wordt aangeboden. In drie kwart van de overdekte, combi- en openluchtzwembaden (72%) wordt zwemles aangeboden. Een derde van de sport- en zwemscholen biedt zwemles aan. In zwembaden bij campings, bungalowparken of hotels wordt nauwelijks zwemles aangeboden.

In de figuur hebben we alleen zwemlesaanbieders meegenomen die zijn aangesloten bij NRZ en Optisport. Organisaties die werkzaam zijn in hotels, campings, bungalowparken, scholen en zorginstellingen, kunnen zelf een diploma uitgeven.

Figuur 4.29

Zwembaden in Nederland waar zwemles wordt aangeboden door organisaties aangesloten bij NRZ en Optisport, per DSA-categorie zwembad

(in procenten)

Bron: NRZ, 2023; Optisport, 2023; Database SportAanbod (DSA), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

4.6 Buitenzwemwater

Nederland is een waterrijk land en op veel locaties wordt buitengezwommen. De helft van de Nederlanders zwemt in het openwaterseizoen, de maanden juli en augustus, wel eens in buitenwater. Ze doen dat voornamelijk in de zee, recreatie- of zwemplassen en meren (Westerbroek & Hollander, 2023). In deze paragraaf gaan we verder in op de locaties van deze zwemplekken en de faciliteiten die daar te vinden zijn.

Aantal zwemwaterlocaties in Nederland

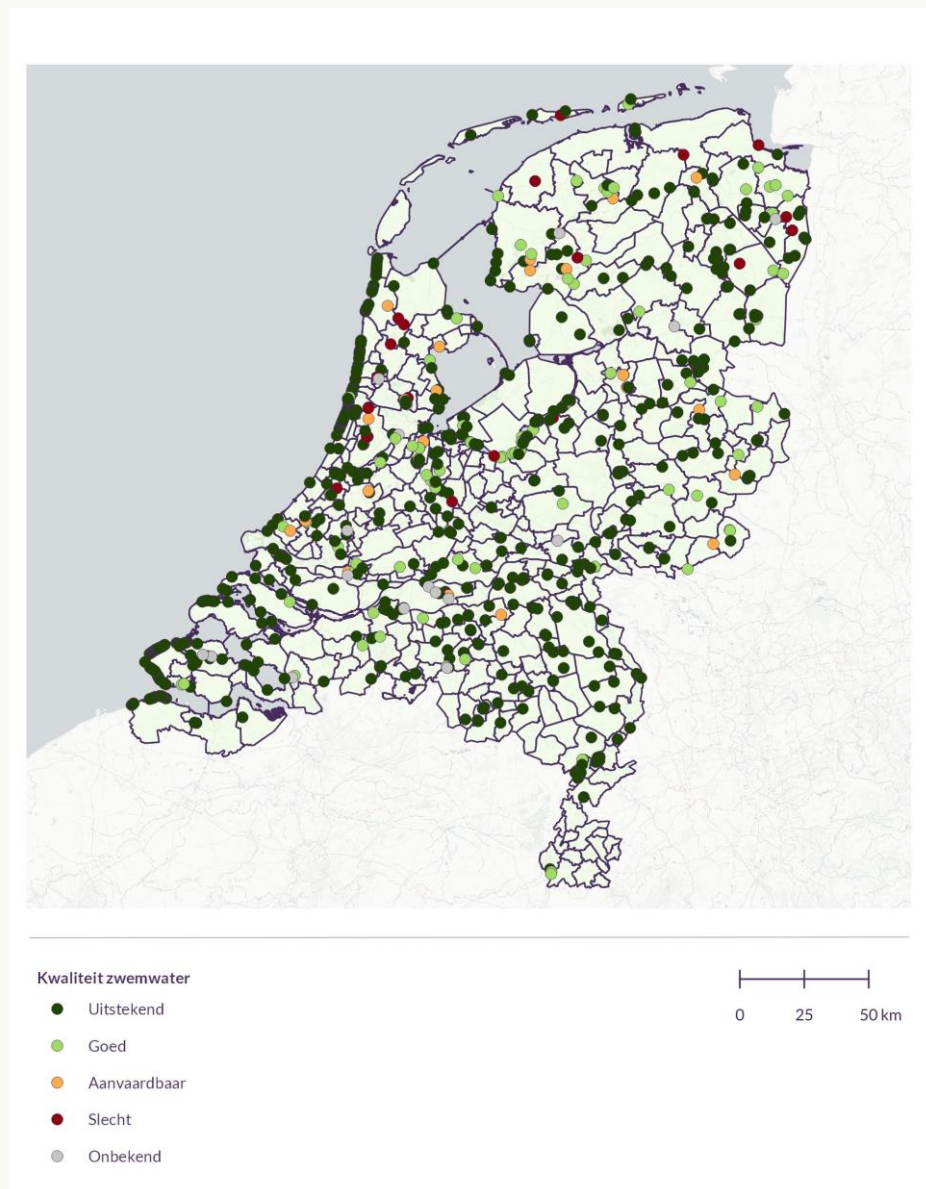
In Nederland zijn meer dan zevenhonderd officiële zwemwaterlocaties te vinden langs de kust, bij meren/plassen en bij (dode) armen van een rivier (n=752, figuur 4.30). Van deze officiële zwemlocaties worden de waterkwaliteit en de

fysieke veiligheid in de gaten gehouden. Op andere, niet-officiële zwemlocaties wordt zwemmen afgeraden vanwege gezondheid en veiligheid.

Figuur 4.30

Officiële zwemlocaties in Nederland in 2023

(n=752)

Bron: Zwemwater.nl, 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Een aantal van deze zwemlocaties is aan elkaar verbonden doordat het allemaal zwemlocaties zijn die vlak bij elkaar liggen op het strand aan zee. Aangezien deze locaties aan elkaar grenzen, beschouwen we ze in de verdere analyse als één zwemlocatie. Zo kunnen we onderzoeken welke gemeenten veel zwemlocaties hebben en evalueren in hoeverre deze geografisch dicht bij elkaar liggen. Na het

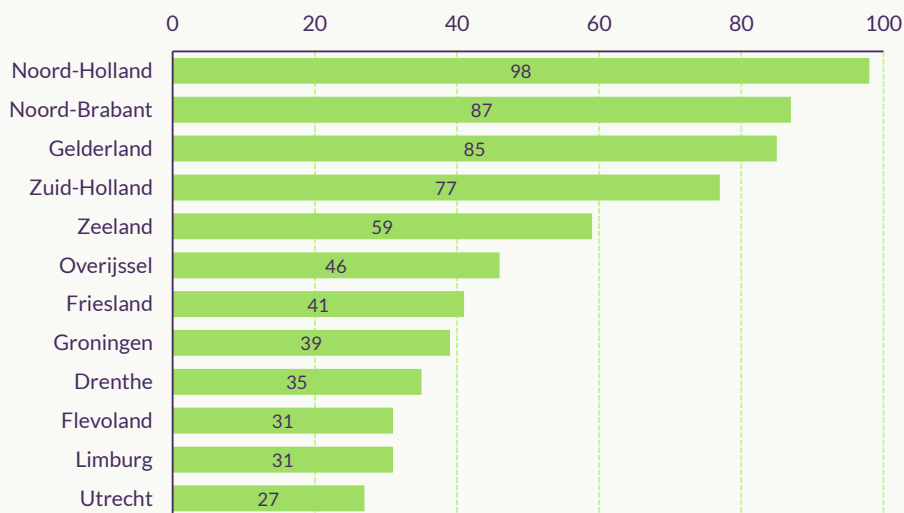
samenvoegen van deze verbonden zwemlocaties blijven er 656 individuele zwemlocaties over.

De meeste zwemlocaties bevinden zich in Noord-Holland en Noord-Brabant. In Limburg en Utrecht zijn de minste zwemlocaties (figuur 4.31).

Figuur 4.31

Officiële zwemlocaties per provincie

(in aantallen, n=656)

Bron: Zwemwater.nl, 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

● **Stedelijkheid**

De meeste zwemlocaties bevinden zich in niet- of weinig stedelijke gebieden: meer dan de helft (58%) van de 656 zwemlocaties (tabel 4.4). Deze zwemlocaties bevinden zich in gebieden waar minder dan 1.000 adressen per vierkante kilometer zijn.

Tabel 4.4

Officiële zwemlocaties per stedelijkheidstype

(in aantallen en procenten, n=656)

	Aantal	Percentage
Niet stedelijk	133	20
Weinig stedelijk	247	38
Matig stedelijk	119	18
Sterk stedelijk	109	17
Zeer sterk stedelijk	48	7

Bron: Zwemwater.nl, 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Openbare zwemlocaties

De zwemlocaties in Nederland zijn op te delen in:

- openbare zwemlocaties: toegankelijk voor iedereen;
- semi-openbare zwemlocaties: mogelijk beperkingen, zoals alleen toegang voor leden of gasten van campings, maar soms ook open voor het publiek;
- private (niet-openbare) zwemlocaties: beperkte toegang, alleen toegankelijk voor specifieke groepen of privégebruik.

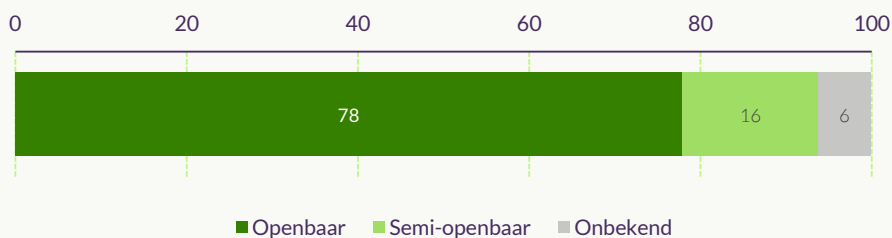
De meeste zwemlocaties in Nederland zijn openbaar (78%, figuur 4.32). Een kleiner deel is semi-openbaar (16%, figuur 4.32). Zwemlocaties kunnen ook privaat zijn, maar private zwemaccommodaties zijn heel beperkt aanwezig in Nederland en nemen we daarom niet op in de figuren.

Binnen de openbare en semi-openbare zwemlocaties kunnen we onderscheid maken tussen betaalde en onbetaalde plekken. Bij sommige zwemlocaties staat er een tarief tegenover om het terrein te kunnen betreden, omdat die zwemplek wordt onderhouden door een partij die er geld voor vraagt. Van de openbare zwemplekken is 85 procent onbetaald en 15 procent betaald. Van de semi-openbare zwemplekken is 84 procent betaald en 16 procent onbetaald.

Figuur 4.32

Verdeling openbare en semi-openbare zwemlocaties in Nederland

(in procenten, n=656)

Bron: Zwemwater.nl, 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Faciliteiten op zwemlocaties

Veel zwemlocaties bieden verschillende soorten faciliteiten aan om het comfort en de veiligheid van bezoekers te waarborgen. Deze faciliteiten kunnen variëren van praktische faciliteiten zoals toiletten, douches en afvalbakken tot recreatieve mogelijkheden zoals glijbanen en horecaplekken. We kijken hier naar de aanwezige faciliteiten voor de zwemveiligheid en de fysieke toegankelijkheid van de bezoekers.

● Faciliteiten voor zwemveiligheid

Enkele faciliteiten op de zwemlocaties zeggen iets over de zwemveiligheid van de zwemlocaties. De faciliteiten die geregistreerd staan en die we onder zwemveiligheid kunnen scharen, zijn een EHBO-post en een infobord.

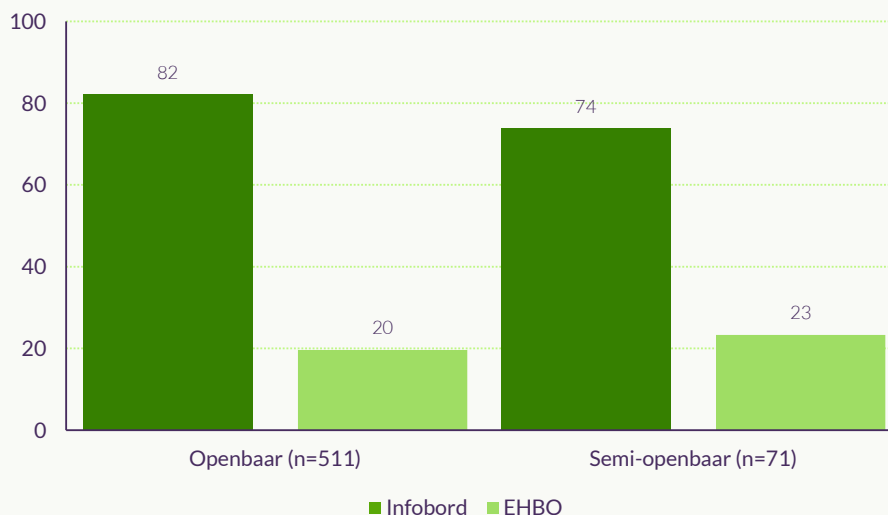
De aanwezigheid van EHBO-posten bij de zwemlocaties zorgt ervoor dat zwemmers die hulp nodig hebben, kunnen rekenen op vakkundige hulp. Een infobord kan bijdragen aan de zwemveiligheid doordat het zwemmers voorziet van een actuele weersverwachting, waarschuwingen, zwemzones en andere belangrijke informatie.

In figuur 4.33 is te zien hoeveel zwemwaterlocaties een faciliteit voor zwemveiligheid hebben. Op 82 procent van de openbare zwemplekken is een infobord aanwezig en op 20 procent een EHBO-post. Bij de semi-openbare zwemplekken is op iets minder zwemplekken een infobord aanwezig (74%), maar wel op iets meer locaties een EHBO-post (23%).

Figuur 4.33

Aanwezigheid van faciliteiten voor zwemveiligheid op zwemplekken

(in procenten)

Bron: Zwemwater.nl, 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

We hebben gekeken of de verschillende zwemlocaties fysiek goed toegankelijk zijn. Daarvoor hebben we allereerst bepaald of mensen met een beperking gebruik kunnen maken van de zwemlocaties. Dit betekent dat er bijvoorbeeld een strandrolstoel aanwezig is of een verlengde helling voor rolstoelgebruikers. Daarnaast hebben we gekeken naar hoe fysiek toegankelijk de zwemlocaties zijn in het algemeen. Dat gaat over de beschikbaarheid van parkeerfaciliteiten en mogelijkheden om fietsen te stallen.

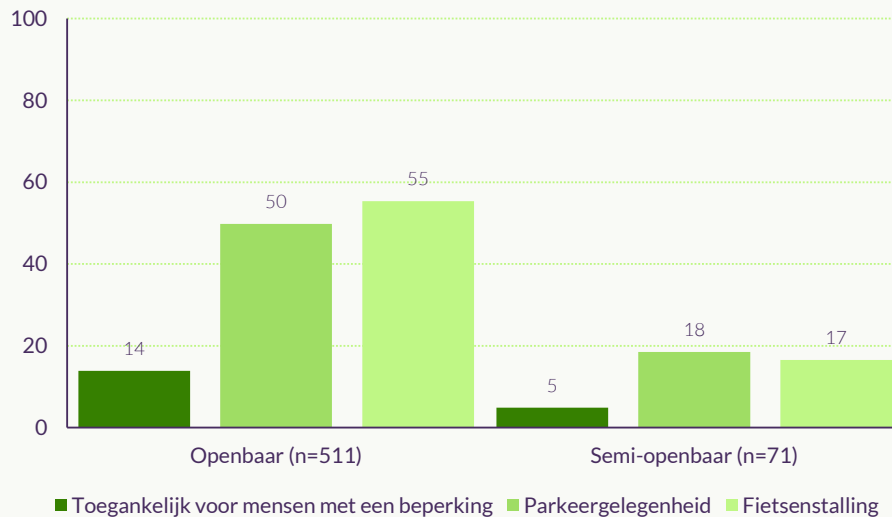
Op de openbare zwemlocaties zijn meer faciliteiten voor fysieke toegankelijkheid aanwezig dan op de semi-openbare zwemlocaties (figuur 4.34). Op de helft van de openbare zwemlocaties is er gelegenheid tot parkeren van de auto (50%) of de fiets

(55%). Op slechts 14 procent van de openbare zwemlocaties is er een faciliteit voor mensen met een beperking.

Figuur 4.34

Aanwezigheid van faciliteiten voor toegankelijkheid op zwemplekken

(in procenten, n=656)

Bron: Zwemwater.nl, 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

4.7 Tot slot

Aanbod zwembaden in Nederland

In Nederland zijn 1.838 zwembaden, waarvan een derde openluchtzwembaden, combibaden en overdekte zwembaden en een derde zwembaden bij campings of bungalowparken. De meeste openluchtbaden, combibaden en overdekte zwembaden beschikken ten minste over een wedstrijdbassin.

In 2023 zijn er zo'n 690 openbare zwembaden. Dat is net zo veel als tien jaar geleden werd geregistreerd (Van der Werff et al., 2013). De Nederlandse bevolking is de afgelopen jaren met 1 miljoen personen gegroeid, dus het aantal geregistreerde openbare zwembaden per hoofd van de bevolking is daarmee wel afgenomen. Dit lijkt een langdurige trend. In 1988 noteerde het CBS 753 openbare zwembaden, bij een bevolkingsomvang die 3 miljoen kleiner was dan in 2023.

Bij de trend naar minder openbare zwembaden per hoofd van de bevolking zijn twee kanttekeningen te plaatsen. Ten eerste kan het zijn dat het gemiddelde zwembad nu groter is dan 35 jaar geleden. Dan is de achteruitgang in capaciteit relatief minder. Ten tweede kan het zo zijn dat door de verdichting van de stedelijke gebieden ook de gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde openbare zwembad in die tijd nauwelijks is toegenomen.

Reisafstand naar de Nederlandse zwembaden

De afstand tot het dichtstbijzijnde zwembad was in het vorige Brancherapport Sportaccommodaties (Van der Poel et al., 2016) 2,3 kilometer. Nu is dat 1,8 kilometer (zie hoofdstuk 3). Deze kortere afstand is grotendeels optisch (door een betere registratie van de semi-openbare zwembaden). In de DSA staan nu zo'n duizend van die zwembaden meer geregistreerd dan in 2016 en driehonderd meer dan het CBS telde rond 2010. Daarnaast neemt door de verdichting van de steden het aantal mensen toe dat in de verzorgingsgebieden van de bestaande zwembaden woont.

Geschikte bassins voor typen activiteiten

De grotere bassins die geschikt zijn voor zwemsport, voor banenzwemmen en deels voor afzwemmen bij zwemlessen, vinden we vooral in de openbare zwembaden. Voor deze activiteiten is het belangrijk de ontwikkelingen te volgen op het niveau van de typen bassins, in het bijzonder wedstrijdbassins. De semi-openbare zwembaden bieden vooral mogelijkheden voor recreatief zwemmen, leswemmen en doelgroepenzwemmen, maar niet of nauwelijks voor de zwemsport en banenzwemmen.

Spreiding van zwembaden in Nederland

De meeste zwembaden bevinden zich in de provincie Gelderland en de minste in de provincie Flevoland. Voor alle categorieën zwembaden geldt: hoe dichter bevolkt de gemeente, hoe minder zwembaden. In dichtbevolkte gemeenten is de reisafstand naar een zwembad korter dan in minder dichtbevolkte gemeenten. De gemiddelde afstand in Nederland tot het dichtstbijzijnde openbare zwembad is 3,8 kilometer en tot het dichtstbijzijnde semi-private zwembad 3,0 kilometer. Gemiddeld moeten de kinderen in het primair onderwijs 1,9 kilometer reizen tot het dichtstbijzijnde zwembad.

Zwemlesaanbieders in de zwembaden

In Nederland zijn ruim 800 zwemlesaanbieders aangesloten bij NRZ of Optisport. Deze aanbieders geven in circa 575 zwembaden les. 95 procent biedt zwemlessen aan voor kinderen. Een op de drie biedt zwemlessen aan voor volwassenen.

Buitenzwemwater in Nederland

In Nederland zijn ruim 700 officiële buitenzwemwaterlocaties. De meerderheid is openbaar. Ongeveer 85 procent van de openbare zwemplekken is kosteloos te gebruiken. Van de semi-openbare locaties is ongeveer 84 procent betaald. Bij veel buitenzwemwaterlocaties worden diverse faciliteiten aangeboden om het comfort en de veiligheid van bezoekers te garanderen.

4.8 Bronnen

Literatuur

Floor, C., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Hoekman, R. (2020). *Planningsinstrument zwembaden: instrumentarium voor behoeftebepaling aan overdekte zwemwater binnen gemeenten en regio's*. Mulier Instituut.

Hoekman, R., Hoenderkamp, K., van der Poel, H. (Reds.) (2013). *Sportaccommodaties in beeld*. Utrecht: Mulier Instituut.

Hollander, E., & Davids, A. (2022). *Gemeentelijke zwembaden in Nederland*. Mulier Instituut.

Hollander, E., & Hoekman, R. (2023). *Publieksonderzoek zwembaden in Nederland 2022*. Utrecht: Mulier Instituut.

Hollander, E., & Slot-Heijs, J. (2021). *Schoolzwemmen in het primair onderwijs*. Mulier Instituut.

Hollander, E., & Westerbroek, M. (2023). *Zwemlesaanbieders 2022*. Mulier Instituut.

Van der Poel, H., Wezenberg-Hoenderkamp, K., Hoekman, R. (Reds.) (2016). *Sportaccommodaties in Nederland; kaarten en kengetallen*. Mulier Instituut.

Van der Werff, H., Breedveld, K. (Reds.) (2013). *Zwemmen in Nederland: de zwemsport in al zijn facetten nader belicht*. Mulier Instituut.

Van der Werff, H., van Bedaf, A., Hoenderkamp, K., & Breedveld, K. (2012). *Zwemmonitor 2012*. Mulier Instituut.

Westerbroek, M., & Hollander, E. (2023). *Buitenzwemmen 2022: de ervaren veiligheid bij buitenzwemplekken*. Mulier Instituut.

Datasets

CBS (2021). *Gezondheidsenquête/Leefstijlmonitor 2021*.

CBS (2023). *Wijk- en buurtkaart 2023*.

DUO (2023, april 3). *Primair onderwijs*. <https://duo.nl/open Onderwijsdata/primair-onderwijs/>

Kaart zwemwaterlocaties Nederland. (2023, mei 1). <https://www.zwemwater.nl/>

Mulier Instituut. (2019). *Nationaal Sportonderzoek 2019*.

Nationale Raad Zwemveiligheid (NRZ). (2023). *Databestand zwemlesaanbieders aangesloten bij NRZ*.

Optisport. (2023, juni 12). *Locaties*. <https://www.optisport.nl/locaties>

Registratie eigendom- en exploitatiegegevens van zwembaden in de DSA

Tabel B4.1.1

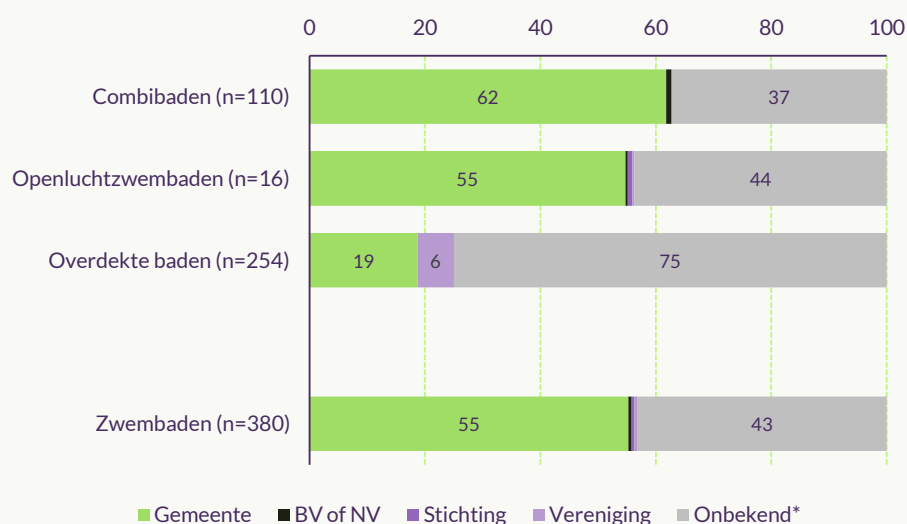
Aandeel zwembaden waarvan eigendom- en/of exploitatiegegevens zijn geregistreerd in de DSA

	Aantal in DSA	Dekking in DSA (in procenten)	
		Eigendom	Exploitant
Overdekte zwembaden	275	93	98
Openluchtzwembaden	229	7	99
Combibaden	116	95	99
Totaal	620	61	98

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

Figuur B4.1.1

Eigendom van overdekte zwembaden, combibaden en openluchtbaden, naar rechtsvorm
(in procenten)

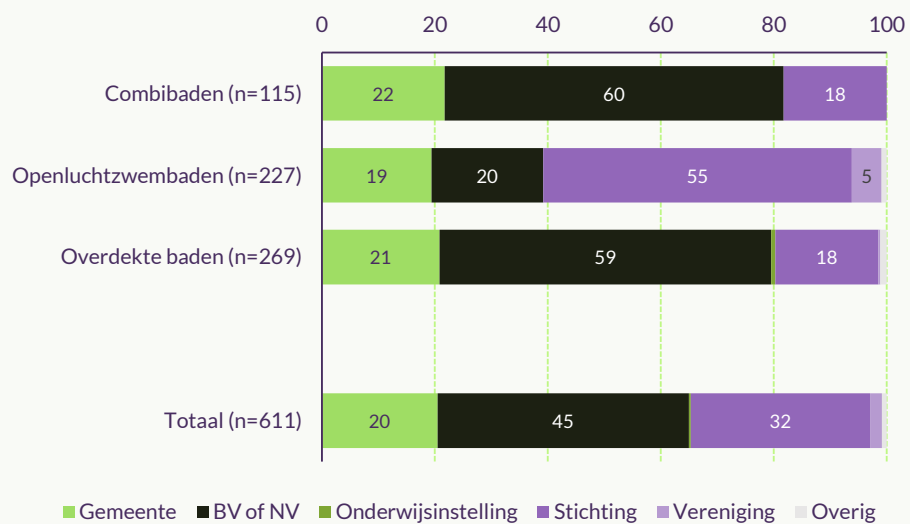
Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

Van enkele zwemaccommodaties weten we dat de eigenaar een niet-gemeentelijk partij is, maar welke rechtsvorm deze partij heeft weten we niet. Dit duiden we aan met het label 'onbekend'.

Figuur B4.1.2

Exploitant van overdekte zwembaden, combibaden en openluchtbaden, naar rechtsvorm

(in procenten)

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

Aanbod openbare en semi-private zwembaden per VSG-regio

Tabel B4.2.1

Dichtheid openbare en semi-private zwembaden, naar VSG-regio

(aantal per 25.000 inwoners)

VSG-regio	Openbare zwembaden (n=535)	Semi-private zwembaden (n=1.144)
Amsterdam	0,4	0,5
Drenthe	1,5	2,1
Flevoland	0,4	1,4
Fryslân	0,9	2,3
Gelderland Midden	0,7	2,4
Gelderland Noord Oost	0,8	4,0
Gelderland Zuid	0,3	1,1
Gooi- en Vechtstreek	0,8	0,8
Groningen	1,3	1,3
Haaglanden	0,5	0,9
Hart van Brabant	0,7	2,1
Hollands Midden	1,1	1,0
Hollands Noorden	1,4	1,8
IJsselland	1,6	3,1
Kennemerland	0,5	1,2
Limburg Noord	1,1	3,0
Midden Limburg	1,2	2,9
Noord Oost Brabant	0,4	1,8
Rotterdam Rijnmond	0,7	0,8
Twente	0,7	2,6
Utrecht	0,4	0,4
West Brabant	0,9	1,8
Zaanstreek en Waterland	0,4	0,6
Zeeland	1,6	4,5
Zuid Holland Zuid	1,2	0,7
Zuid Limburg	0,3	2,7
Zuid Oost Brabant	0,7	2,2
Nederland	0,8	1,6

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

Afstanden inwoners tot zwembaden per VSG-regio

Tabel B4.3.1

Gemiddelde afstand van huis tot dichtstbijzijnde type zwembad, per VSG-regio

(in kilometers)

VSG-regio	Openbare zwembaden	Semi-private zwembaden
Amsterdam	1,8	2,1
Drenthe	5,8	4,2
Flevoland	8,1	2,9
Fryslân	8,9	4,1
Gelderland Midden	3,9	3,6
Gelderland Noord Oost	6,0	2,6
Gelderland Zuid	6,6	4,4
Gooi- en Vechtstreek	2,1	2,8
Groningen	3,9	4,2
Haaglanden	1,7	1,7
Hart van Brabant	4,1	2,1
Hollands Midden	1,9	3,0
Hollands Noorden	2,7	4,1
IJsselland	2,9	3,0
Kennemerland	2,5	3,0
Limburg Noord	5,2	2,8
Midden Limburg	4,9	2,7
Noord Oost Brabant	5,1	2,9
Rotterdam Rijnmond	1,8	2,5
Twente	3,2	2,4
Utrecht	4,2	3,8
West Brabant	3,8	3,1
Zaanstreek en Waterland	5,8	3,9
Zeeland	4,2	4,3
Zuid Holland Zuid	2,7	4,2
Zuid Limburg	4,9	2,3
Zuid Oost Brabant	3,3	2,0
Nederland	3,8	3,0

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; CBS, Wijk- en buurtkaart, 2023.

Afstanden onderwijs tot zwembaden per VSG-regio

Tabel B4.4.1

Gemiddelde afstanden van onderwijslocaties in het primair onderwijs tot dichtstbijzijnde type zwembad per VSG-regio

(in kilometers)

VSG-regio	Alle zwembaden	Openbare zwembaden	Semi-private zwembaden
Amsterdam	1,6	2,0	2,3
Drenthe	2,4	5,7	4,5
Flevoland	2,1	9,3	3,0
Fryslân	2,8	8,6	4,6
Gelderland Midden	1,8	4,0	3,6
Gelderland Noord Oost	1,9	5,9	2,8
Gelderland Zuid	2,7	7,5	4,6
Gooi- en Vechtstreek	1,7	2,3	2,8
Groningen	2,2	4,0	5,1
Haaglanden	1,2	1,7	1,7
Hart van Brabant	1,6	3,9	2,1
Hollands Midden	1,6	1,9	3,0
Hollands Noorden	1,9	2,9	4,3
IJsselland	1,9	3,2	3,2
Kennemerland	1,5	2,5	2,9
Limburg Noord	2,1	5,3	2,9
Midden Limburg	2,0	5,2	2,8
Noord Oost Brabant	2,0	4,9	3,0
Rotterdam Rijnmond	1,5	1,9	2,6
Twente	2,0	3,4	2,7
Utrecht	2,1	4,3	4,0
West Brabant	1,9	4,2	3,2
Zaanstreek en Waterland	2,1	5,5	4,1
Zeeland	2,9	4,6	4,9
Zuid Holland Zuid	2,0	2,9	4,6
Zuid Limburg	1,6	4,9	2,2
Zuid Oost Brabant	1,7	3,4	2,1
Nederland	1,9	4,2	3,3

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023; Centraal Bureau van de Statistiek (CBS), 2023; DUO Open Onderwijsdata, 2023.

Hoofdstuk 5 | Bewegingsonderwijs en lichamelijke opvoeding

Sofie Vrieswijk & Björn Schadenberg

Bewegingsonderwijs en lichamelijke opvoeding

Sofie Vrieswijk & Björn Schadenberg

Scholen zijn naast sportverenigingen de grootste gebruikers van sportaccommodaties. Een deel van de accommodaties in onze sportinfrastructuur wordt zelfs gesticht voor de lessen bewegingsonderwijs en lichamelijke opvoeding van scholen. Dit hoofdstuk gaat over de (sport)accommodaties die voor het bewegingsonderwijs en lichamelijke opvoeding worden gebruikt.

We spreken over bewegingsonderwijs als het gaat om de gymlessen voor kinderen in de basisschoolleeftijd. Als kinderen op het voortgezet onderwijs komen, gebruiken we de term lichamelijke opvoeding (LO).

We schetsen allereerst het wettelijke kader van het bewegingsonderwijs en LO, om aansluitend een beeld te geven van de aanwezigheid en nabijheid van binnensportaccommodaties ten opzichte van scholen. Daarna kijken we naar het gebruik van en de tevredenheid van scholen over de (binnen)sportaccommodaties waar zij gebruik van maken. Ten slotte blikken we vooruit: wat kunnen we verwachten in de toekomst en welke uitdagingen liggen er?

5.1 Wettelijk kader

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor de huisvesting van scholen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en speciaal onderwijs. Onder de huisvestingsplicht vallen ook voorzieningen voor het bewegingsonderwijs en LO. Het beroepsonderwijs, de volwasseneneducatie en het hoger onderwijs zijn zelf verantwoordelijk voor hun huisvesting.

De gemeentelijke huisvestingsplicht is verankerd in de Wet op het Primair Onderwijs (artikel 102), de Wet op de Expertisecentra (artikel 100) en de Wet op het Voortgezet Onderwijs (artikel 76). Gemeenten moeten de huisvestingsplicht in een lokale verordening onderwijshuisvesting (OHV) onderwijs verwerken.

Bijna alle gemeenten maken hierbij gebruik van de modelverordening van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). Hierin zijn de minimale wettelijke kaders vastgelegd. Bij de totstandkoming van de lokale verordening moet de gemeente overleg met de schoolbesturen voeren.

Accommodatie

Gemeenten moeten zorgen voor accommodaties waar op een adequate manier invulling gegeven kan worden aan het bewegingsonderwijs en LO. Het uitgangspunt

hierbij is dat in de accommodaties kan worden gewerkt aan de kerndoelen die voor het bewegingsonderwijs en LO beschreven staan. De gemeente kan ervoor kiezen om de huur van niet-gemeentelijke accommodaties te vergoeden aan schoolbesturen.

In de modelverordening van de VNG en de lokale verordeningen OHV is opgenomen dat scholen voor het bewegingsonderwijs en LO recht hebben op een overdekte accommodatie met een vloeroppervlakte van minstens 252 vierkante meter en een hoogte van minstens 5 meter (zie kader). In de praktijk komt dit erop neer dat er voldoende gymzalen, sportzalen en sporthallen moeten zijn voor alle gymlessen. Daarom kijken we in paragraaf 5.2 specifiek naar het aanbod en de spreiding van deze typen binnensportaccommodaties.

Wat staat er in de lokale verordeningen?

We hebben vijftig lokale verordeningen OHV doorgenomen. Zonder uitzondering is daarin onderstaande bepaling opgenomen, die ook in de modelverordening van de VNG staat.

‘Oppervlakte lokaal bewegingsonderwijs

1. De netto vloeroppervlakte van een lokaal bewegingsonderwijs is minstens 252 vierkante meter en de hoogte minstens 5 meter.
2. Een lokaal bewegingsonderwijs bevat minstens twee kleedruimten met een was- of douchegelegenheid.’

Gemeenten kunnen naast de verordening aanvullende beleidslijnen hebben opgesteld waarin zij zeggen te streven naar verruimde accommodaties. Zo adviseert de KVLO als minimale afmetingseis 308 vierkante meter. Met deze afmetingen zouden nieuwe lesmethoden beter kunnen plaatsvinden en zijn er meer mogelijkheden tot medegebruik (KVLO, 2019a).

Voor de verdere inrichting van de accommodatie bestaan geen landelijke eisen, normen of voorschriften. Tot 1997 diende de Londo-lijst als basis voor het vergoedingstelsel. Maar met het verdwijnen daarvan verdween de verplichting om een standaard inventaris aan te schaffen. Sinds de komst van de lumpsum-financiering is men helemaal vrij in de keuze van de inrichting. De KVLO stelt periodiek een basisinventarislijst op, die veel gemeenten aanhouden (KVLO, 2019a).

Afstand

De gemeente moet zorgen voor een dusdanige spreiding van de accommodaties dat de afstand tussen het schoolgebouw en de gymlocatie niet te groot is. Als de afstand te groot is, is er een noodzaak tot uitbreiding. De gemeente is niet verplicht leerlingenvervoer te regelen. Wel kan zij besluiten dit soort vervoer te subsidiëren, als alternatief voor noodzakelijke capaciteitsuitbreiding.

In de modelverordening van de VNG en de meeste lokale verordeningen OHV is voor de maximale afstanden een staffel opgenomen. Hierbij is de maximale afstand afhankelijk van het aantal gymlessen waarvoor de gemeente een zorgplicht heeft (zie kader). In de praktijk zien we dat veel gemeenten streven naar een maximale afstand van 1.000 meter voor alle scholen in het primair onderwijs en 2.000 meter voor de scholen in het voortgezet onderwijs, ongeacht welke maximale afstand voor de school van toepassing is.

Wat staat er in de lokale verordeningen?

We hebben vijftig lokale verordeningen OHV doorgenomen. Op de verordening van de gemeente Tilburg na is in alle verordeningen een staffel vergelijkbaar met hieronder opgenomen. Met deze staffel moeten scholen voor (speciaal) basisonderwijs en speciaal onderwijs al gauw ruim 300 leerlingen tellen voordat de zorgplicht van de gemeente dusdanig is dat de maximale afstand van 1.000 meter geldt.

'Afstand tot lokaal bewegingsonderwijs

1. Een school voor basisonderwijs of speciaal basisonderwijs, bij noodzakelijk gebruik van:
 - ten minste 20 klokuren binnen 1 km of,
 - ten minste 15 klokuren binnen 3,5 km of,
 - ten minste 5 klokuren binnen 7,5 km;
2. een school voor speciaal onderwijs, speciaal en voortgezet speciaal onderwijs of voortgezet speciaal onderwijs, bij noodzakelijk gebruik van:
 - ten minste 10 groepen speciaal onderwijs binnen 1 km of,
 - ten minste 10 groepen voortgezet speciaal onderwijs binnen 2 km of,
 - ten minste 6 groepen speciaal onderwijs binnen 3,5 km of,
 - ten minste 3 groepen speciaal onderwijs binnen 7,5 km of,
3. een school voor voortgezet onderwijs binnen 2 km.'

De gemeente Tilburg hanteert als maximale afstand 1.000 meter voor scholen voor (speciaal) basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs, en 2.000 meter voor voortgezet onderwijs, ongeacht de schoolgrootte. In zes op de tien verordeningen (58%) heeft de afstand betrekking op de hemelsbrede afstand. In de andere verordeningen (42%) is opgenomen dat de afstand gemeten moet worden over de weg.

Omvang

De capaciteit van de accommodaties die de gemeente beschikbaar moet stellen, moet scholen minstens in staat stellen het wettelijk verplichte aantal gymlessen te verzorgen voor hun leerlingen. Het verplichte aantal gymlessen verschilt per onderwijssoort.

In de modelverordening van de VNG en de lokale verordeningen OHV is een berekeningsmethode opgenomen waarmee het aantal klokuren kan worden berekend waarop een school aanspraak kan maken (zie kader). We zien in sommige gevallen dat de theorie achter de berekeningsmethode niet (meer) aansluit op de praktijk. Bijvoorbeeld als het theoretische aantal groepen afwijkt van het werkelijke aantal groepen. Het aantal klokuren waar de school recht op heeft, is dan niet genoeg om de groepen gescheiden te laten gymmen.

Wat staat er in de verordeningen?

We hebben vijftig lokale verordeningen OHV doorgenomen. Op de verordening van de gemeente Zoetermeer na is in alle verordeningen de omvang van de huisvestingsplicht vastgesteld op het wettelijke minimumaantal gymlessen. Wel kunnen schoolbesturen extra uren aanvragen. Als de capaciteit het toelaat, kan de gemeente deze (tegen betaling) toekennen.

Aantal klokuren bewegingsonderwijs en lichamelijke opvoeding

1. De ruimtebehoefte wordt vastgesteld:

- > Voor een school voor basisonderwijs, op 1,5 klokuren per week per groep leerlingen van 6 jaar en ouder;
- > Voor een school voor speciaal basisonderwijs en een school voor speciaal onderwijs of voortgezet speciaal onderwijs, op 2,25 klokuren per week per groep leerlingen van 6 jaar en ouder, en
- > Als het schoolgebouw niet beschikt over een speellokaal, op 3,75 klokuren per week voor de leerlingen van 4 en 5 jaar.

2. Bij een school voor voortgezet onderwijs wordt de behoefte bepaald op basis van het aantal lestijden bewegingsonderwijs.

Hiervoor geldt als maximum het aantal lessen dat volgt uit berekening: $(\text{aantal leerlingen} * 32 * \text{vierkante meter bruto vloeroppervlakte bewegingsonderwijs per leerling}) \div 455$. Voor het leerwegondersteunend onderwijs en praktijkonderwijs wordt een aangepaste formule gehanteerd: $(\text{aantal leerlingen} * 32 * \text{vierkante meter bruto vloeroppervlakte bewegingsonderwijs per leerling}) \div 322$.

De gemeente Zoetermeer heeft opgenomen dat basisscholen voor de groepen leerlingen van 9 tot 12 jaar 2,25 klokuren (drie gymlessen van 45 minuten) kunnen aanvragen.

5.2 Gymzalen, sportzalen en sporthallen

Uit het wettelijke kader volgt dat gymzalen, sportzalen en sporthallen in beginsel geschikt zijn voor het accommoderen van het bewegingsonderwijs en LO. Sporthallen hebben minimaal drie (af te scheiden) zaaldelen en sportzalen twee, die afzonderlijk minimaal 252 vierkante meter zijn. De gymzalen en de zaaldelen in de sporthallen en sportzalen samen noemen we in het vervolg van dit hoofdstuk gymnastieklokalen.

In 2023 staan er in Nederland in totaal 1.555 sporthallen, 720 sportzalen en 4.301 gymzalen geregistreerd in de Database SportAanbod (DSA) (zie hoofdstuk 2). Uitgaande van drie gymnastieklokalen per sporthal en twee per sportzaal, betekent dit dat er in Nederland 10.406 gymnastieklokalen zijn.

In Sportaccommodaties in Nederland (Van der Poel et al., 2016) telden we meer sporthallen en iets minder sportzalen en gymzalen. Deze wijzigingen zijn grotendeels toe te schrijven aan een verbeterde registratie.

Spreiding

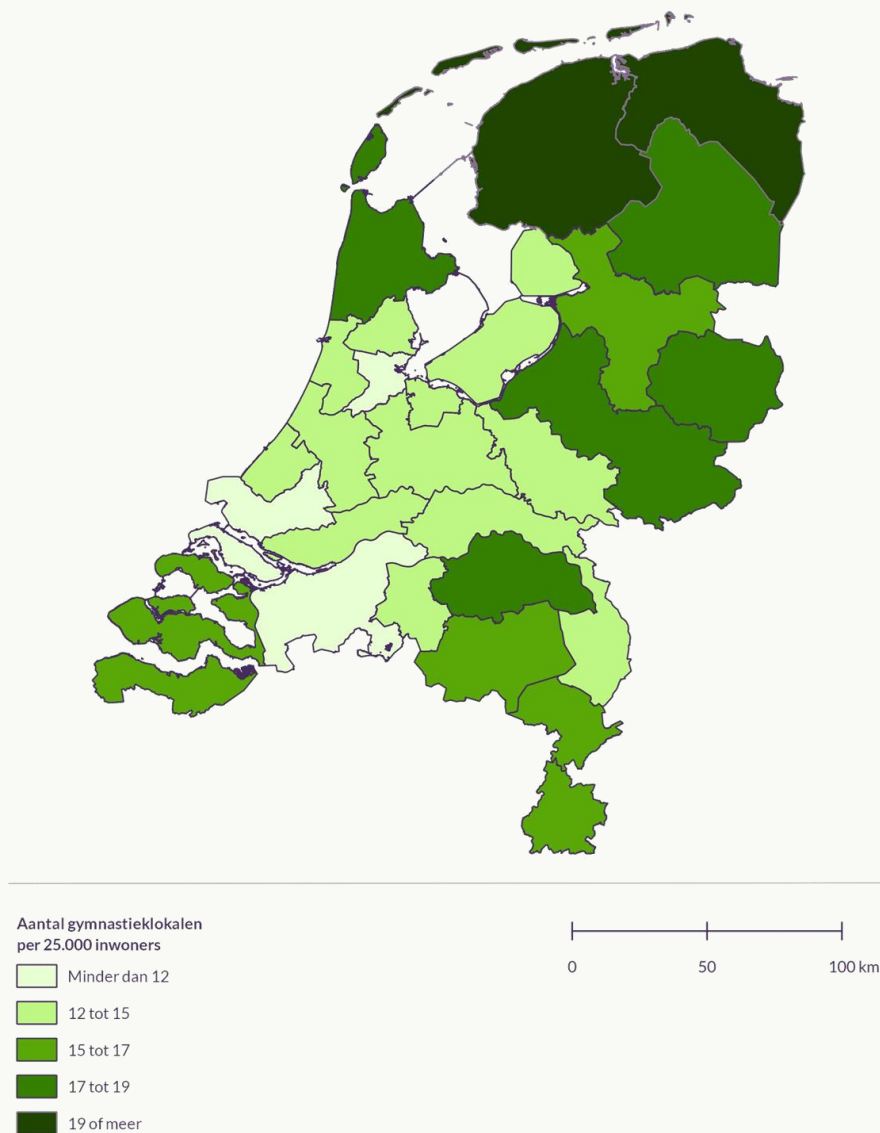
Fryslân en Groningen kennen ten opzichte van het aantal inwoners de meeste gymnastieklokalen, de regio Amsterdam de minste (figuur 5.1). Gemeenten met lagere bevolkingsaantallen beschikken over relatief meer gymnastieklokalen dan gemeenten met veel inwoners (tabel 5.1). Hetzelfde verband zien we bij gemeentestedelijkheid. Minder stedelijke gemeenten tellen meer gymnastieklokalen voor hun inwoners dan stedelijker gemeenten (tabel 5.1).

We zien geen duidelijke verschillen als we kijken naar het aanbod van gymnastieklokalen en de sociaaleconomische status van de wijken waar ze staan (tabel 5.1).

Bovenstaande waarnemingen zijn logisch. Uit het wettelijke kader volgt dat gymnastieklokalen binnen een bepaalde afstand van de scholen gesitueerd moeten zijn. In uitgestrekte gemeenten met relatief kleine scholen zijn daardoor meer gymnastieklokalen nodig om het bewegingsonderwijs en de lichamelijke opvoeding te accommoderen, ongeacht de sociaaleconomische status.

Figuur 5.1

Aantal gymnastieklokalen naar VSG-regio in 2023

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 2023.

Tabel 5.1
Aantal gymnastieklokalen naar diverse kenmerken

	Absoluut	Aantal per 25.000 inwoners
Gemeentestedelijkheid		
Zeer sterk stedelijk	2.391	13
Sterk stedelijk	2.861	14
Matig stedelijk	1.672	14
Weinig stedelijk	2.558	17
Niet stedelijk	924	19
Gemeentegrootte		
200.000 inwoners of meer	1.692	12
85.000-200.000 inwoners	2.549	14
25.000-85.000 inwoners	4.923	16
Minder dan 25.000 inwoners	1.242	15
Sociaaleconomische status wijk		
0,2 of meer	2.161	14
0,1 tot 0,2	2.092	15
0 tot 0,1	1.881	14
-0,1 tot 0	1.262	16
-0,2 tot -0,1	1.155	15
Minder dan -0,2	1.541	13
Nederland	10.406	15

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 2023.

Nabijheid scholen tot accommodaties

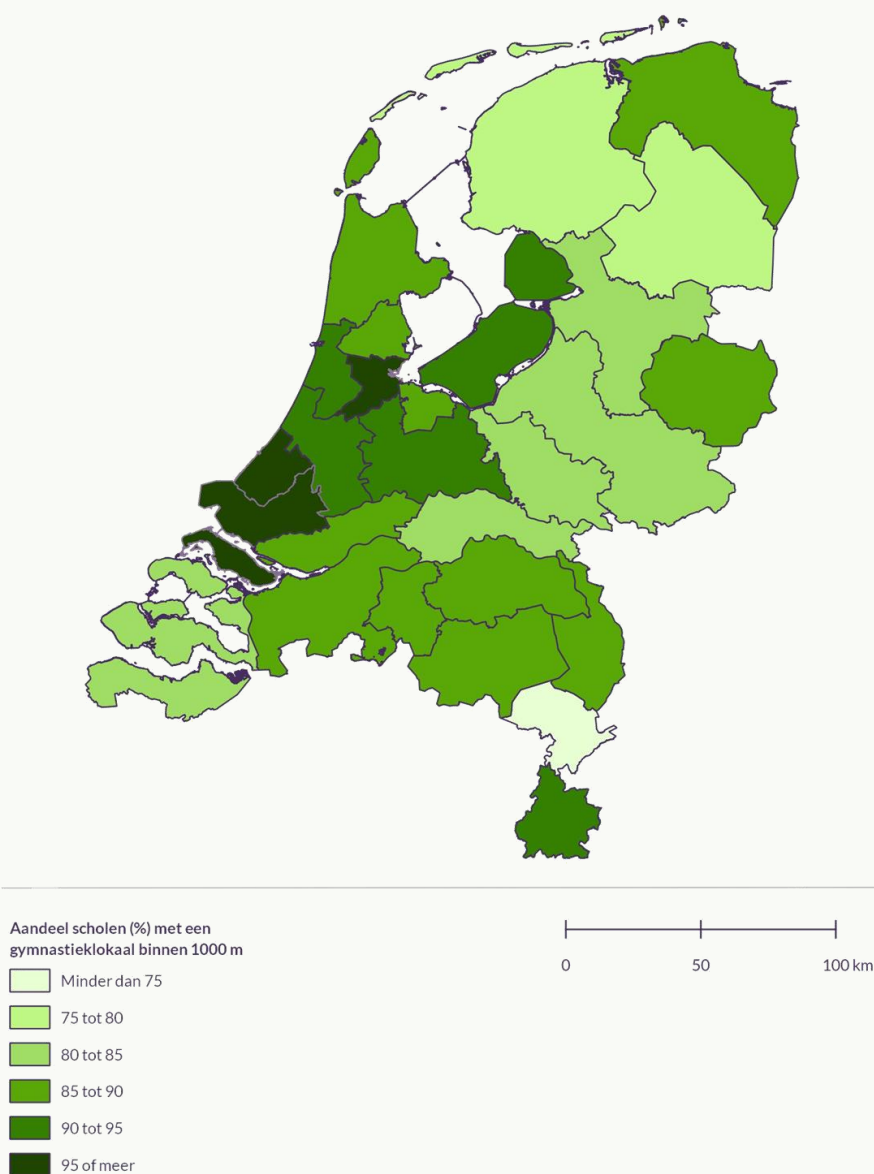
● Primair Onderwijs

De gemiddelde afstand van scholen in het primair onderwijs tot het dichtstbijzijnde gymnastieklokaal, ongeacht of de school gebruikmaakt van deze accommodatie, is 539 meter. De gemiddelde afstand is het kortst in de VSG-regio's Amsterdam en Haaglanden, en het langst in Midden Limburg en IJsselland.

Van alle scholen heeft 87 procent een of meer gymnastieklokalen binnen 1.000 meter van het schoolgebouw. Leerlingen van bijna 900 basisscholen moeten meer dan een kilometer afleggen naar het gymnastieklokaal, omdat er geen lokaal dichterbij is. De meeste van deze scholen zijn te vinden in de VSG-regio's Gelderland Noord Oost en Fryslân. Relatief gezien hebben de meeste scholen in Midden Limburg geen gymnastieklokaal binnen 1.000 meter (figuur 5.2).

Figuur 5.2

Percentage scholen voor primair onderwijs met een gymnastieklokaal binnen 1.000 meter van het schoolgebouw

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 2023; DUO, Hoofd- en nevenvestigingen speciaal basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs, 1-9-2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Naarmate de stedelijkheid van de gemeente waarin scholen zich bevinden afneemt, neemt de gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde gymnastieklokaal toe en het percentage scholen met een gymnastieklokaal binnen 1.000 meter af (tabel 5.2). Bij de gemeentegrootte is dit ook te zien (tabel 5.2).

Op basis van de sociaaleconomische status van de wijk waarin de school gelegen is, is de gemiddelde afstand van scholen in gebieden met een zeer lage sociale status tot de dichtstbijzijnde zaalsportaccommodatie het kleinst (tabel 5.2).

Tabel 5.2
Gemiddelde afstand scholen voor primair onderwijs tot dichtstbijzijnde gymnastieklokaal en percentage scholen met een gymnastieklokaal binnen 1.000 meter

(afstand in meters)

	Afstand	Percentage
Gemeentestedelijkheid		
Zeer sterk stedelijk	224	97
Sterk stedelijk	402	93
Matig stedelijk	554	86
Weinig stedelijk	748	79
Niet stedelijk	912	75
Gemeentegrootte		
200.000 inwoners of meer	254	96
85.000-200.000 inwoners	405	91
25.000-85.000 inwoners	629	85
Minder dan 25.000 inwoners	739	79
Sociaaleconomische status wijk		
0,2 of meer	750	79
0,1 tot 0,2	658	83
0 tot 0,1	559	87
-0,1 tot 0	388	93
-0,2 tot -0,1	309	96
Minder dan -0,2	245	97
Nederland	539	87

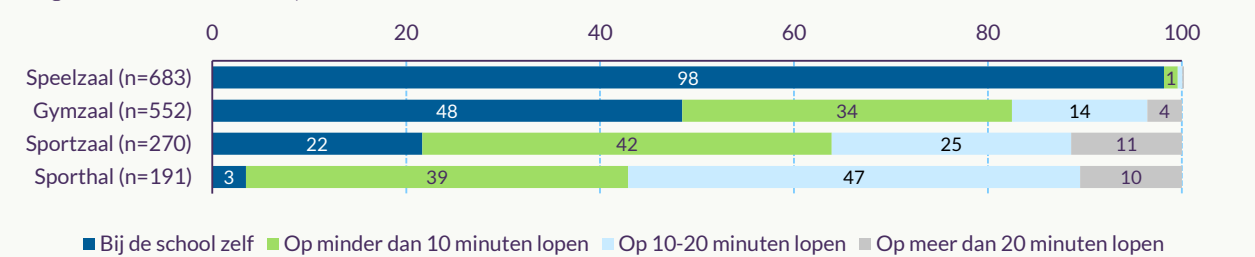
Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 2023; DUO, Hoofd- en nevenvestigingen (speciaal) basisonderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs, 1-9-2023. Bewerking: Mulier Instituut.

We hebben schoolleiders gevraagd naar de afstand van de school tot de gebruikte binnensportaccommodatie(s) voor bewegingsonderwijs. De meeste scholen in het primair onderwijs beschikken over een speelzaal, veelal gelegen bij de school zelf (figuur 5.3 en 5.4).

De gymzaal waar ze gebruik van maken, is bij bijna de helft van de scholen voor basisonderwijs bij de school zelf (48%) en bij ruim een derde op minder dan tien minuten lopen (34%). Voor de scholen voor speciaal onderwijs (sbo & (v)so) ligt de gymzaal waar ze gymmen vaker bij de school zelf.

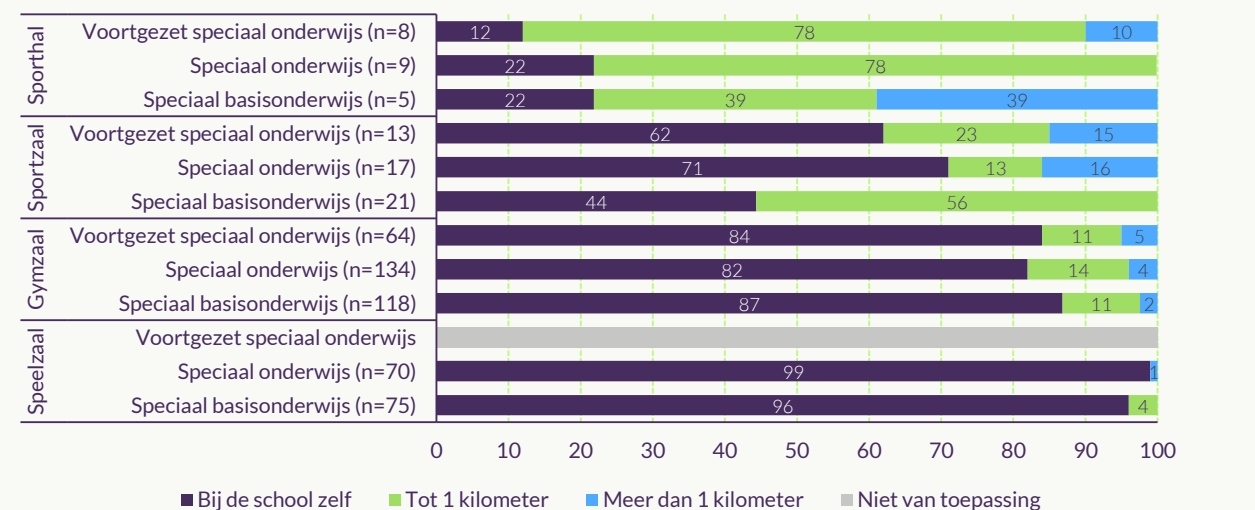
Naarmate de accommodatie waarvan ze gebruik maken groter is, is de reistijd vanaf de scholen over het algemeen langer (figuur 5.3 en 5.4). Naar de sporthal waar ze gymmen is het voor ruim de helft van de scholen minimaal 10 minuten lopen (57%). Dit was in het schooljaar 2016/2017 nagenoeg hetzelfde (Slot-Heijs et al., 2021).

Figuur 5.3
Afstand van de school voor regulier basisonderwijs tot de gebruikte binnensportaccommodatie(s) voor bewegingsonderwijs waar ze structureel gebruik van maken in 2021
 (volgens schoolleiders, in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs, 2021.

Figuur 5.4
Afstand van de school voor speciaal onderwijs tot de gebruikte binnensportaccommodatie(s) voor bewegingsonderwijs waar ze structureel gebruik van maken in 2023
 (volgens schoolleiders, in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het gespecialiseerd onderwijs, 2023.

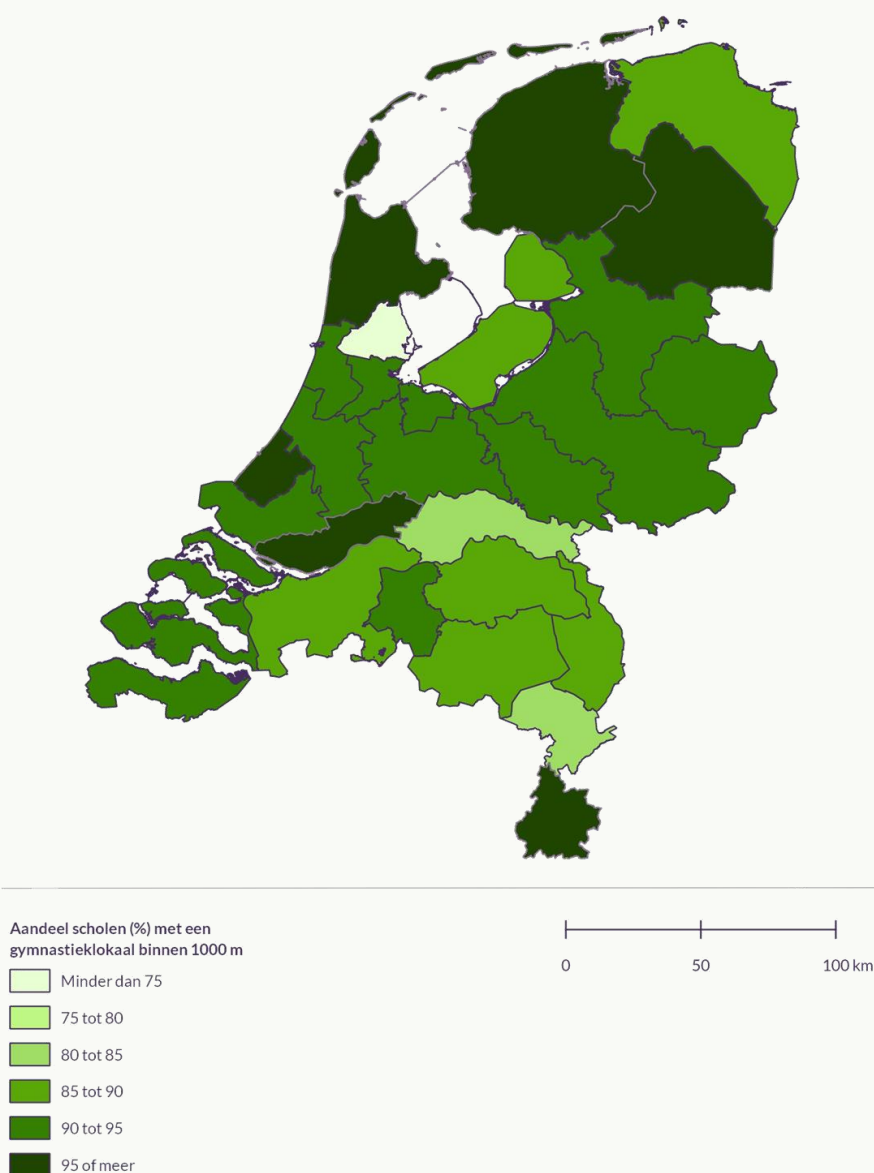
● Voortgezet onderwijs

De gemiddelde afstand van scholen in het voortgezet onderwijs tot het dichtstbijzijnde gymnastieklokaal, ongeacht of de school gebruikmaakt van deze accommodatie, is 276 meter. Dit is korter dan bij scholen voor primair onderwijs. De gemiddelde afstand is het kortst in de VSG-regio's Amsterdam en Zuid Limburg, en het langst in Flevoland en Midden Limburg.

Van alle scholen heeft 92 procent een of meerdere gymnastieklokalen binnen 1.000 meter van het schoolgebouw. Leerlingen van ruim 130 scholen moeten meer dan een kilometer afleggen naar het gymnastieklokaal waar ze gymmen. De meeste van deze scholen zijn te vinden in de VSG-regio's Groningen en Utrecht. Relatief gezien hebben de meeste scholen in Zaanstreek en Waterland geen gymnastieklokaal binnen 1.000 meter (figuur 5.5).

Figuur 5.5

Percentage scholen voor voortgezet onderwijs met een gymnastieklokaal binnen 1.000 meter van het schoolgebouw

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 2023; DUO, Hoofd- en voortgezet onderwijs, 1-9-2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Naarmate de stedelijkheid en grootte van de gemeente waarin scholen zich bevinden afneemt, neemt de gemiddelde afstand tot het dichtstbijzijnde gymnastieklokaal toe en het percentage scholen met een gymnastieklokaal binnen 1.000 meter af (tabel 5.3).

De gemiddelde afstand van scholen tot het dichtstbijzijnde gymnastieklokaal is het kleinst in wijken met een zeer lage sociale status (tabel 5.3).

Tabel 5.3
Gemiddelde afstand scholen voor voortgezet onderwijs tot dichtstbijzijnde gymnastieklokaal en percentage scholen met een gymnastieklokaal binnen 1.000 meter

(afstand in meters)

	Afstand	Percentage
Stedelijkheid		
Zeer sterk stedelijk	165	97
Sterk stedelijk	264	92
Matig stedelijk	238	87
Weinig stedelijk	401	86
Niet stedelijk	408	87
Grootte		
200.000 inwoners of meer	196	96
85.000-200.000 inwoners	215	94
25.000-85.000 inwoners	311	89
Minder dan 25.000 inwoners	331	84
Sociaaleconomische status wijk		
0,2 of meer	290	86
0,1 tot 0,2	274	91
0 tot 0,1	330	90
-0,1 tot 0	209	94
-0,2 tot -0,1	227	96
Nederland	276	92

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 2023; DUO, Hoofd- en voortgezet onderwijs, 1-9-2023. Bewerking: Mulier Instituut.

5.3 Gebruik accommodaties door scholen

In deze paragraaf komt het gebruik van sportaccommodaties voor het bewegingsonderwijs en LO aan bod. Dit bespreken we voor het regulier basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het speciaal onderwijs. Onder het speciaal onderwijs vallen het speciaal basisonderwijs (sbo), speciaal onderwijs (so) en voortgezet speciaal onderwijs (vso).

Regulier basisonderwijs

● Typen accommodaties

Basisscholen maken vooral gebruik van speelzalen en gymzalen. Dit blijkt uit de 2-meting bewegingsonderwijs in het primair onderwijs uit 2021, waarbij we 839 schoolleiders van basisscholen ondervroegen (Slot-Heijs et al., 2021).

Acht op de tien scholen gebruiken voor de kleuters/onderbouw de speelzaal structureel voor bewegingsonderwijs in 2021/2022 (83%, figuur 5.6). De gymzaal is daarna de meest structureel gebruikte voorziening (63%), maar dat gebruik is wel gedaald ten opzichte van 2016/2017 (71%) en 2012/2013 (79%). In het gebruik van de sporthal/-zaal (45%) is juist een stijging te zien ten opzichte van 2013 (36%).

In zeer sterk stedelijk gebied maken scholen meer dan in andere gebieden gebruik van een gymzaal (82% versus 53-68%). In matig stedelijke gebieden gebruiken ze vaker een sporthal/-zaal (35% versus 5-24%) en in niet-stedelijk gebied vaker een sportveld (21% versus 8-13%).

De stijging in het gebruik van de sporthal/-zaal kan erop duiden dat het bewegingsonderwijs steeds meer geclusterd wordt. We zien dat steeds vaker wordt besloten verouderde gymzalen te vervangen door een nieuwe, grotere binnensportaccommodatie.

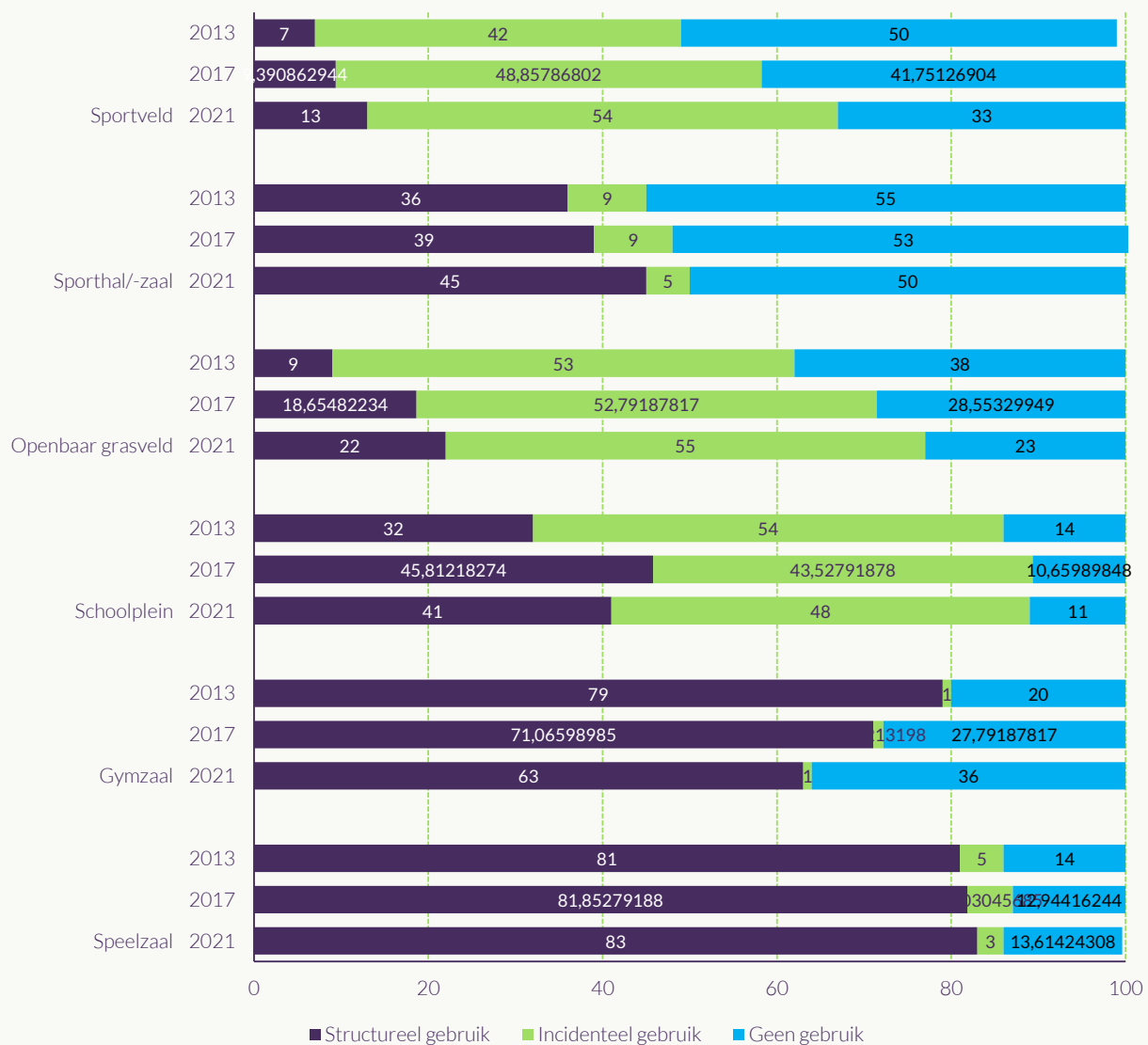
De daling in het gebruik van de gymzaal hangt ook samen met de trend dat het bewegingsonderwijs zich steeds meer naar buiten beweegt. Bewegingsonderwijs op een buitenvoorziening, zoals een sportveld of een openbaar speelplein, komt in 2021/2022 vaker voor dan in 2016/2017 (figuur 5.6).

Van een sportveld maken scholen zowel vaker incidenteel (van 42% naar 54%) als structureel (van 7% naar 13%) gebruik, en van een openbaar grasveld vaker structureel (van 9% naar 22%). De coronacrisis heeft tenminste tijdelijk geleid tot nog meer sporten en bewegen in de buitenlucht.

Uit peilingen onder gemeenteambtenaren blijkt ook dat het aantal gemeenten waar lessen bewegingsonderwijs op (sport)accommodaties in de buitenlucht wordt gegeven, sterk is toegenomen (Vrieswijk & Schadenberg, 2023). In meer dan de helft van de gemeenten wordt in 2023 op sportvelden (60%, in 2021 41%) en schoolpleinen (56%, in 2021 35%) gegymd (niet in figuur).

Figuur 5.6**Accommodatiegebruik voor lessen bewegingsonderwijs volgens schoolleiders**

(in procenten, in 2013 (n=1.083), 2017 (n=788) en 2021 (n=839), meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs, 2013, 2017 en 2021.

De KVLO heeft in een leerlijnanalyse inzichtelijk gemaakt hoe scholen accommodaties in de buitenlucht als aanvullende gymlocatie kunnen inzetten. Per type accommodatie tonen ze in welke mate deze geschikt is voor een leerlijn. Dit geven ze aan met de kleuren groen, lichtgroen, oranje en rood.

Als een leerlijn groen is gekleurd bij de locatie schoolplein, bijvoorbeeld bij bewegen op muziek, betekent dit dat deze zich goed leent om op het schoolplein uit te voeren tijdens de les bewegingsonderwijs. Er zijn dan volgens de KVLO genoeg mogelijkheden tot differentiatie en variatie in deze ruimte. Bij lichtgroen kan de leerlijn uitgevoerd worden, maar met beperkte differentiatie en variatie. Bij oranje kan de leerlijn worden uitgevoerd, mits er aan bepaalde voorwaarden is voldaan of

er een combinatie gemaakt wordt met lessen in de gymzaal. Rood leent zich volgens de KVLO niet om op het schoolplein gegeven te worden, bijvoorbeeld de leerlijn zwaaien.

● Gebruik door externe partijen

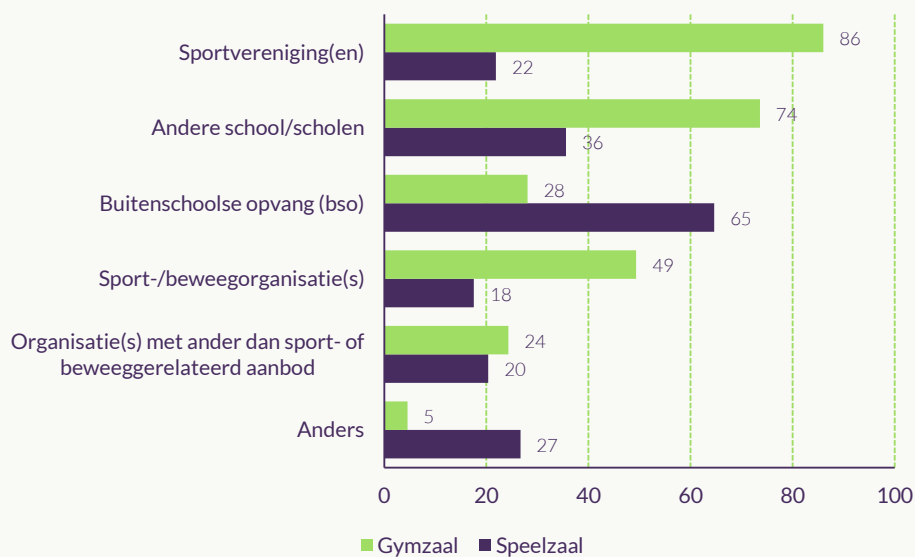
In ons onderzoek naar binnensportaccommodaties in Nederland (Schadenberg et al., 2020) benoemden we dat in vrijwel alle (gemeentelijke) binnensportaccommodaties sprake is van multifunctioneel gebruik. Dus bijvoorbeeld gebruik door zowel sportverenigingen als scholen. De Koninklijke Vereniging voor Lichamelijke Opvoeding (KVLO) constateert dit ook en zet zich daarom in voor de realisatie van multifunctionele accommodaties.

Dat binnensportaccommodaties vaak door meerdere partijen worden gebruikt, blijkt ook uit de peiling bewegingsonderwijs (Slot-Heijs et al., 2021). Hieruit blijkt dat bij zowel de gymzaal (88%) als de speelzaal (39%) regelmatig andere scholen/organisaties gebruikmaken van de accommodatie (niet in figuur). Speelzalen zijn vaker (in pandig) bij de scholen zelf, waardoor dit aandeel een stuk lager ligt dan bij een gymzaal.

Op scholen waar de accommodatie voor bewegingsonderwijs door andere partijen wordt gebruikt, wordt de speelzaal het meest gebruikt door de buitenschoolse opvang (65%) en de gymzaal het meest door sportverenigingen (86%) en andere scholen (74%, figuur 5.7). Er is dus veelvuldig sprake van meervoudig gebruik van deze onderwijsvoorzieningen. Dit geldt voor alle regio's in Nederland (niet in figuur).

Figuur 5.7

Andere scholen/organisaties die gebruikmaken van de speelzaal en de gymzaal
(in procenten, speelzaal (n=268) en gymzaal (n=462))

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs, 2021.

● Wettelijke verankering uren bewegingsonderwijs

Zoals al eerder benoemd, zijn gemeenten er volgens de wet voor verantwoordelijk om te zorgen voor voldoende voorzieningen voor scholen voor primair onderwijs. Onder deze wettelijke zorgplicht vallen de voorzieningen voor het bewegingsonderwijs, dus gymzalen, sportzalen en sporthallen.

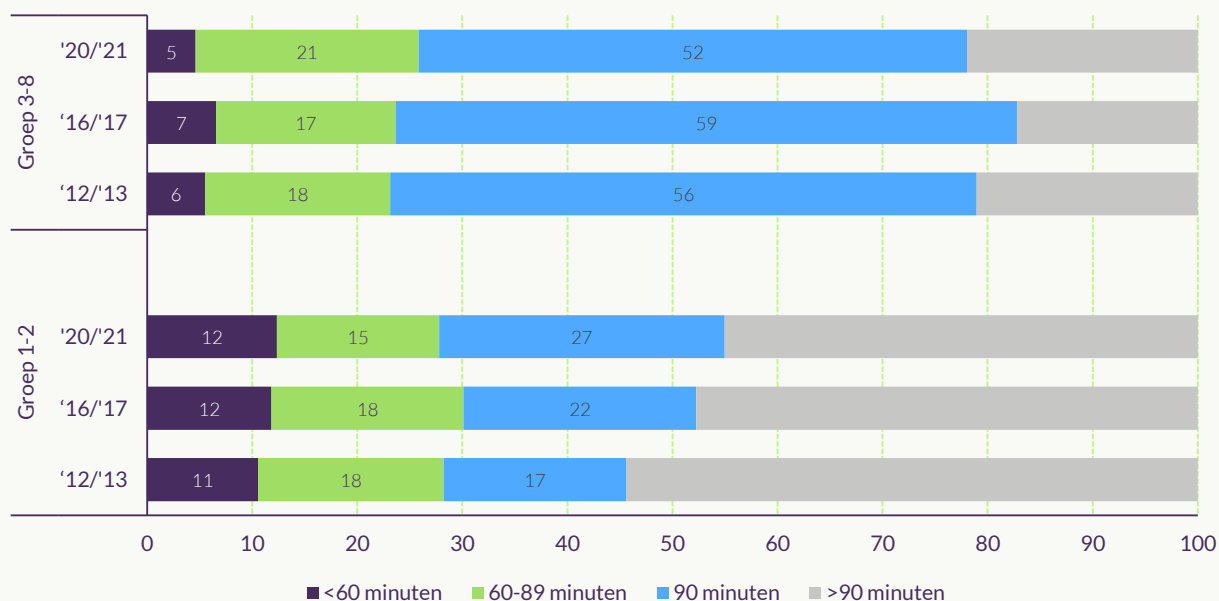
Volgens de verordeningen huisvesting, waarin invulling wordt gegeven aan de wettelijke taken van de gemeente, moeten de lessen bewegingsonderwijs plaatsvinden op een locatie die geschikt is om de kerndoelen te behalen. Daarnaast moeten deze accommodaties geschikt zijn voor alle leerlijnen van het bewegingsonderwijs.

Naast het verzorgen van een kwalitatief goede locatie, is de kwantiteit van de accommodaties de verantwoordelijkheid van een gemeente. De gemeente is verantwoordelijk voor het leveren van voldoende accommodaties voor het aantal lesuren bewegingsonderwijs dat elke school geeft. In figuur 5.8 is de ingeroosterde lestijd per week voor bewegingsonderwijs in de afgelopen jaren te zien.

Figuur 5.8

Ingeroosterde lestijd per week voor bewegingsonderwijs

(in procenten, in 2012/2013 (n=1.083), 2016/2017 (n=788) en 2020/2021 (n=839))

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs, 2013, 2017 en 2021.

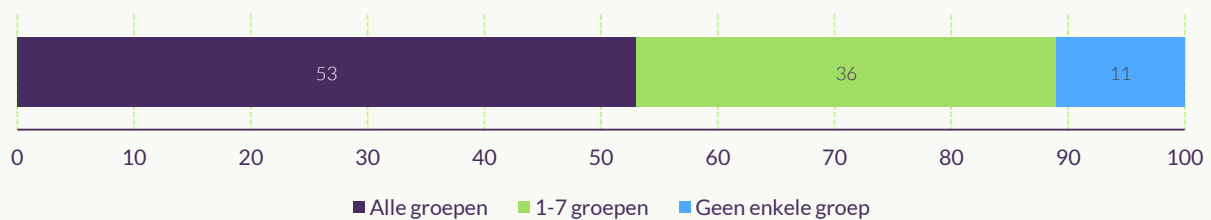
Over de hoeveelheid bewegingsonderwijs is in februari 2020 een wetsvoorstel aangenomen dat inhoudt dat vanaf het schooljaar 2023/2024 iedere basisschool verplicht in alle groepen minimaal twee lesuren per week bewegingsonderwijs moet geven (totaal 90 minuten).

In 2020/2021 voldeed 53 procent van de scholen volgens schoolleiders aan deze eis voor alle groepen (figuur 5.9, Slot-Heijs et al., 2021). Van de 47 procent die niet voldeed, bood 36 procent wel in minimaal één groep minimaal twee lesuren per week aan, maar niet in alle groepen. 11 procent van de scholen bood in geen van de acht groepen minimaal twee lesuren bewegingsonderwijs per week aan.

Figuur 5.9

Aantal groepen waarvoor scholen aan de aankomende wettelijke verplichting van minimaal twee lesuren bewegingsonderwijs per week voldoen

(in procenten, n=839)

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs, 2021.

Voortgezet onderwijs

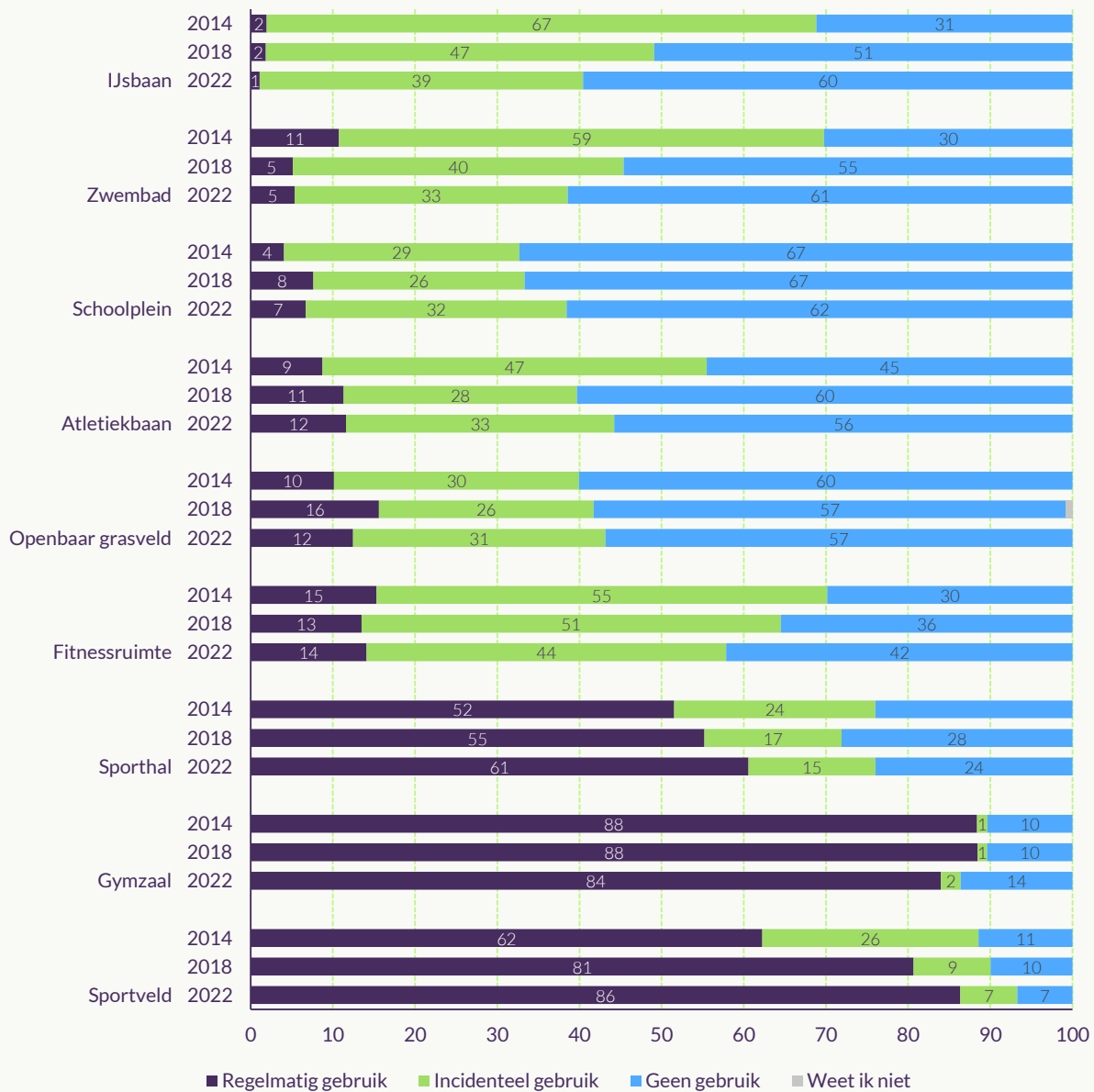
Veel scholen in het voortgezet onderwijs gebruiken gymzalen voor de lichamelijke opvoeding (84%, Slot-Heijs et al., 2022). Verder maken scholen in het voortgezet onderwijs regelmatig gebruik van sportvelden (86%). Dit blijkt uit de resultaten van de 2-meting van lichamelijke opvoeding en sport in het voortgezet onderwijs uit 2022, waarbij we 323 schoolleiders ondervroegen.

Drie kwart van de scholen gebruikt regelmatig (61%) of incidenteel een sporthal (15%, figuur 5.10). Het aandeel scholen dat regelmatig gebruik maakt van een sportveld is fors toegenomen (van 62% in 2014 naar 86% in 2022). De trend die in het regulier basisonderwijs te zien is – dat het bewegingsonderwijs zich naar buiten verplaatst – vindt dus ook in het voortgezet onderwijs plaats.

Ook de trend van toenemend gebruik van sporthallen die we in het primair onderwijs zagen, zien we hier terug. Schoolbesturen kiezen er steeds vaker voor om de aparte gymzalen te vervangen door een sporthal. Hoe minder stedelijk de gemeente, hoe minder regelmatig scholen gebruik maken van een gymzaal en hoe vaker regelmatig van een sporthal (niet in figuur).

Figuur 5.10**Accommodatiegebruik voor lessen LO volgens docenten**

(in procenten, in 2021/2022 (n=323), 2017/2018 (n=357) en 2013/2014 (n=343), meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, Lichamelijke opvoeding en sport in het voortgezet onderwijs, 2014, 2018 & 2022.

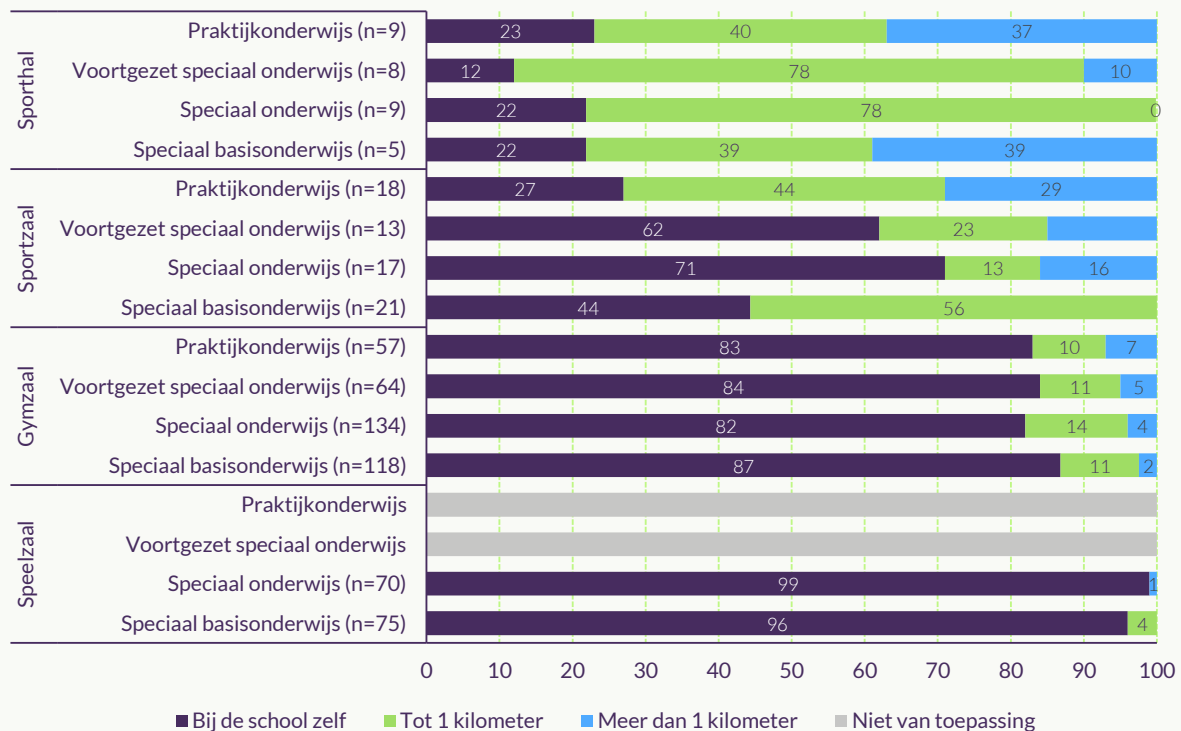
Speciaal (basis)onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs

Voor het bewegingsonderwijs maken scholen voor speciaal onderwijs (sbo &(v)so) voornamelijk gebruik van een gymzaal (figuur 5.11). Daarnaast maakt circa één derde van de scholen structureel gebruik van het schoolplein voor de les bewegingsonderwijs. Dit blijkt uit de resultaten van de 2-meting van het bewegingsonderwijs en het speciaal onderwijs in het voortgezet onderwijs uit 2023, waarbij we 490 schoolleiders ondervroegen (Slot-Heijs et al., 2023).

Figuur 5.11

Accommodatiegebruik voor lessen bewegingsonderwijs volgens schoolleiders, in 2023, voor speciaal basisonderwijs (n=137), speciaal onderwijs (n=148) en voortgezet speciaal onderwijs (n=73)

(in procenten, meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het speciaal onderwijs en praktijkonderwijs, 2023.

Vergeleken met voorgaande jaren lijkt het gebruik van grote locaties door het speciaal basisonderwijs af te nemen. In 2019 gebruikte nog 26 procent van deze scholen een sportzaal. In de peiling uit 2023 is dit gedaald naar 14 procent. Deze daling is ook te zien bij het aantal scholen uit het speciaal onderwijs dat gebruik maakt van een sporthal (13% in 2019 vs. 4% in 2023).

5.4 Tevredenheid en ervaren belemmeringen

In deze paragraaf komen de tevredenheid over en de ervaren belemmeringen bij sportaccommodaties voor het bewegingsonderwijs aan bod. Dit bespreken we weer voor het regulier basisonderwijs, het voortgezet onderwijs en het speciaal onderwijs.

Regulier basisonderwijs

● Tevredenheid

Schoolleiders van basisscholen zijn over het algemeen tevreden over de kwaliteit van de accommodaties waarvan zij gebruikmaken voor het bewegingsonderwijs. Van de basisscholen beoordeelt 87 procent de accommodatie als voldoende/goed (Slot-Heijs et al., 2021; figuur 5.12).

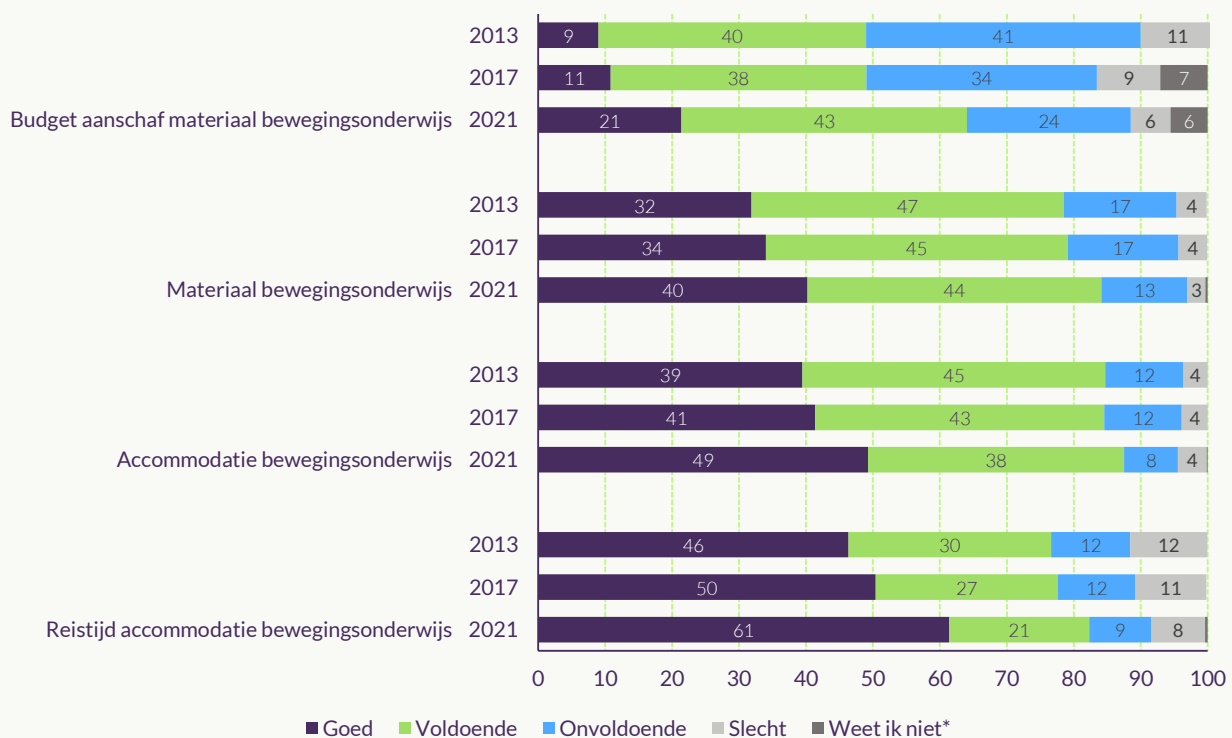
Daarnaast zijn schoolleiders tevreden over de reistijd naar de accommodatie (83% voldoende/goed), het materiaal dat aanwezig is voor het bewegingsonderwijs (84% voldoende/goed) en het budget voor de aanschaf van materiaal voor het bewegingsonderwijs (68% voldoende/goed).

Ten opzichte van voorgaande metingen (in 2017 en 2013) beoordelen schoolleiders de verschillende aspecten rondom accommodatie steeds vaker met goed.

Figuur 5.12

Beoordeling budget voor materiaal bewegingsonderwijs, materiaal bewegingsonderwijs, accommodatie bewegingsonderwijs en reistijd naar accommodatie, volgens schoolleiders

(in procenten, in 2013 (n=1.083), 2017 (n=788) en 2021 (n=839))

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs, 2013, 2017 en 2021.

* Antwoordoptie 'weet ik niet' was er niet in 2013.

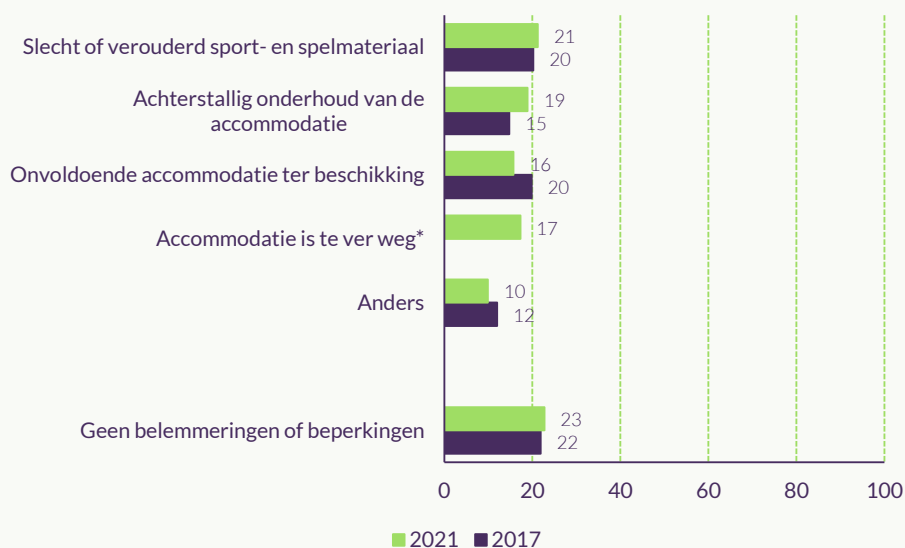
Belemmeringen

Drie kwart van de schoolleiders ervaart een of meer belemmeringen voor het bewegingsonderwijs (77%). In figuur 5.13 geven we alleen de belemmeringen weer die betrekking hebben op de accommodatie voor bewegingsonderwijs. Slecht of verouderd sport- en spelmateriaal (21%) en achterstallig onderhoud van de accommodatie (19%) noemen schoolleiders hierbij het meest.

Figuur 5.13

Ervaren belemmeringen bij de accommodatie voor het bewegingsonderwijs volgens schoolleiders

(in procenten, in 2017 (n=788) en 2021 (n=839), meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs, 2017 en 2021.

* Alleen gevraagd in 2021.

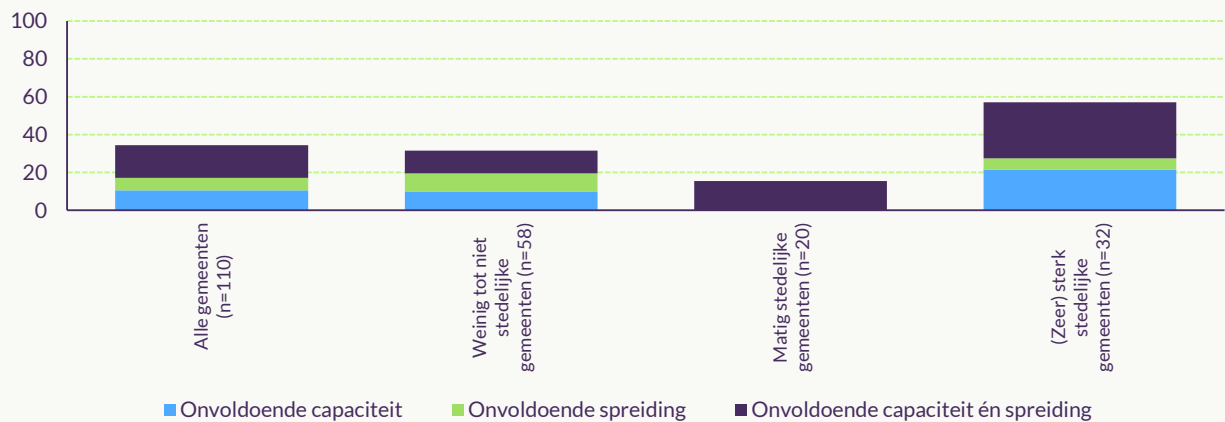
Ten opzichte van 2017 is er weinig veranderd. De meeste knelpunten worden iets meer genoemd, behalve het knelpunt 'onvoldoende accommodatie ter beschikking'. Hierbij is juist een daling te zien ten opzichte van 2017.

Dit is opvallend, want uit ander onderzoek (Vrieswijk & Schadenberg, 2023) blijkt dat de wettelijke verankering van de uren bewegingsonderwijs juist zorgt voor een gebrek aan accommodatie bij scholen en gemeenten. In één derde van de gemeenten zijn namelijk onvoldoende binnensportaccommodaties aanwezig om alle gymlessen te faciliteren, is de spreiding onvoldoende, of beide (figuur 5.14). Deze tekorten doen zich in grotere mate voor in de (zeer) sterk stedelijke gemeenten.

Figuur 5.14

Aandeel gemeenten waar de binnensportaccommodaties ontoereikend zijn voor het bewegingsonderwijs in het primair onderwijs

(in procenten)

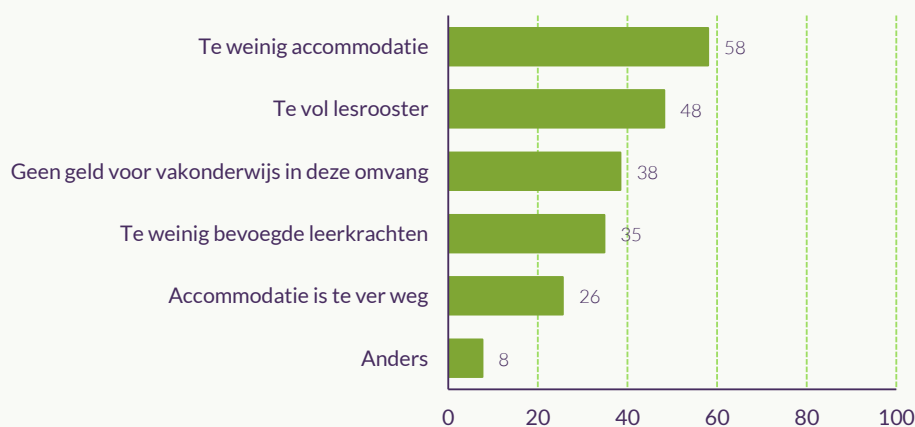
Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, maart 2023.

Het hebben van onvoldoende accommodatie voor bewegingsonderwijs is de meest genoemde reden bij de schoolleiders die aangaven niet te kunnen voldoen aan het wettelijk minimum aantal gymlessen. In totaal gaf 19 procent aan niet te kunnen voldoen, waarvan ruim de helft aangaf dat (onder andere) het aantal accommodaties tekort zou schieten (58%). Bij een kwart vormde de afstand tot de accommodatie een belemmering (figuur 5.15).

Figuur 5.15

Redenen dat schoolleiders aangeven niet te kunnen voldoen aan wettelijk minimum aantal gymlessen in 2023 (twee keer per week 45 minuten)

((in procenten, n=157, meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs, 2021.

Met name leiders van scholen in (zeer) sterk stedelijke gebieden gaven vaker aan dat de nieuwe wetgeving niet haalbaar is vanwege te weinig accommodatie (zeer sterk stedelijk: 65%; sterk stedelijk: 66%). In weinig en niet-stedelijke gebieden was dit minder (46%). Dit komt overeen met de eerder genoemde data uit de peiling onder gemeenteambtenaren uit 2023 (Vrieswijk & Schadenberg, 2023).

Naast de gemeente en schoolleiders geven vakleerkrachten in het primair onderwijs aan onvoldoende accommodatie ter beschikking te hebben om aan de nieuwe wetwijziging te voldoen. Dit blijkt uit een ledenpeiling van de KVLO (KVLO, 2023).

Meer dan één derde geeft aan niet genoeg accommodatie te hebben om twee lesuren bewegingsonderwijs per week te geven aan alle groepen. Van deze vakleerkrachten heeft 70 procent een beschikbare alternatieve sportlocatie om de lessen bewegingsonderwijs te verzorgen, namelijk het schoolplein, een sportveld, een openbaar speelplein/grasveld en/of een zwembad.

Deze alternatieve sportlocaties worden niet structureel ingezet om het tekort aan accommodatie op te lossen. Vakleerkrachten geven aan dat deze locaties niet voor alle leerlingen mogelijkheden bieden en niet altijd een veilige locatie zijn voor de leerlingen en de vakleerkracht. Ook spelen weersomstandigheden een rol.

Een klein deel (15%) heeft deze alternatieve sportlocaties niet tot hun beschikking en heeft mede daardoor onvoldoende accommodatie om aan de nieuwe wettelijke verplichting te voldoen.

Naast de geringe beschikbaarheid van gymnastieklokalen geeft één derde van de vakleerkrachten uit de ledenpeiling aan dat het gebouw en het onderhoud nog onvoldoende tot matig zijn. Dit komt overeen met de KVLO-peiling huisvesting in 2021.

● **Knelpunten oplossen**

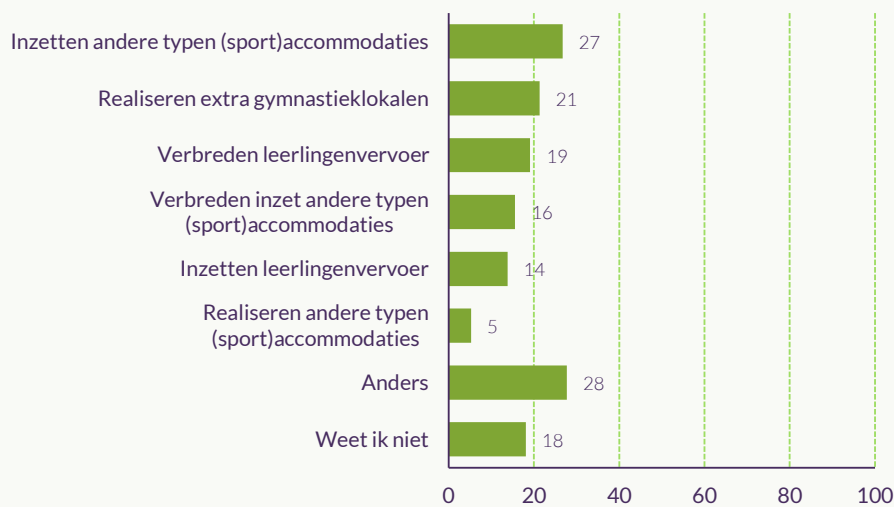
De knelpunten met betrekking tot accommodaties en de nieuwe wetgeving van twee lesuren bewegingsonderwijs lossen gemeenten op verschillende manieren op.

Aan gemeenten waar nog niet voor alle scholen voldoende gymnastieklokalen beschikbaar zijn bij aanvang van het schooljaar 2023/2024, hebben we gevraagd op welke manier zij de ervaren knelpunten oplossen. De meeste gemeenten willen andersoortige (sport)accommodaties inzetten of de inzet hiervan (verder) uitbreiden (figuur 5.16). Meest genoemde typen (sport)accommodaties hierbij zijn sportvelden (78%), schoolpleinen (60%), en openbare speelpleinen en grasvelden (58%, niet in figuur).

Figuur 5.16

Manieren waarop gemeenten knelpunten bij de accommodatie van het bewegingsonderwijs oplossen

(in procenten, n=48, meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, maart 2023.

Gemeenten gaan daarnaast kritisch kijken naar de wijze van inroostering. Het is de bedoeling accommodaties efficiënter in te zetten, om zo aan meer groepen ruimte te bieden voor de benodigde lesuren bewegingsonderwijs. Bijvoorbeeld door minder rekening te houden met voorkeuren van scholen voor gymtijden en -locaties.

Om de scholen te helpen de verplichte twee uur bewegingsonderwijs per week te realiseren, konden scholen in 2021 subsidie aanvragen. Met deze subsidie konden zij een procesbegeleider aanstellen om ze in het schooljaar 2022/2023 te helpen. De subsidieregeling heeft één jaar verlenging gekregen, dus ook in het schooljaar 2023/2024 kunnen scholen hier gebruik van maken.

Voortgezet onderwijs

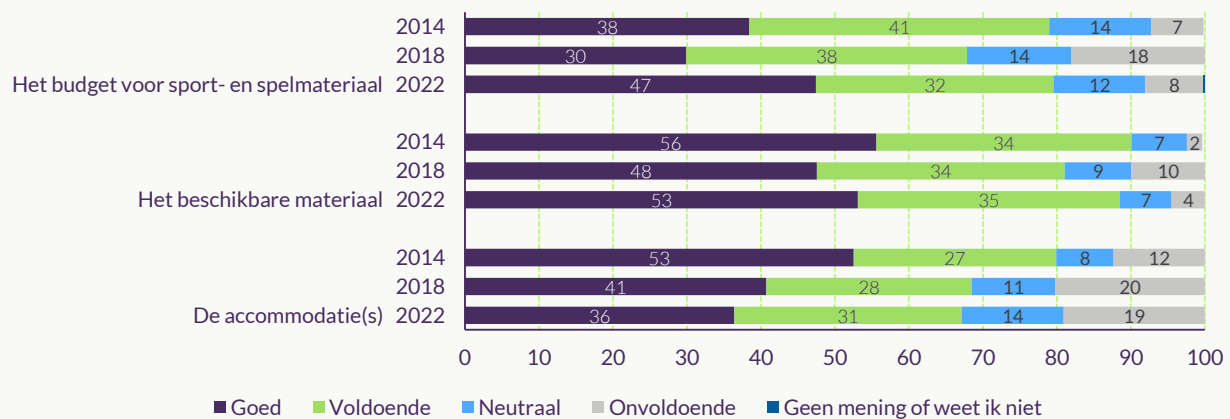
● Tevredenheid

Twee derde van de docenten LO (67%) beoordeelt de voor LO gebruikte accommodatie(s) met een voldoende of goed (figuur 5.17; Slot-Heijs et al., 2022). De tevredenheid over de accommodatie was tussen 2014 en 2018 gedaald, maar is sinds 2018 gelijk gebleven. Het beschikbare materiaal voor LO en het budget voor de aanschaf van sport- en spelmateriaal worden over het algemeen met voldoende of goed beoordeeld en zijn weer op hetzelfde niveau als in 2014.

Figuur 5.17

Beoordeling accommodatie(s), materiaal en budget voor LO volgens docenten LO

(in procenten, in 2022 (n=334), 2018 (n=361) en 2014 (n=250))

Bron: Mulier Instituut, Lichamelijke opvoeding en sport in het voortgezet onderwijs, 2014, 2018 & 2022.

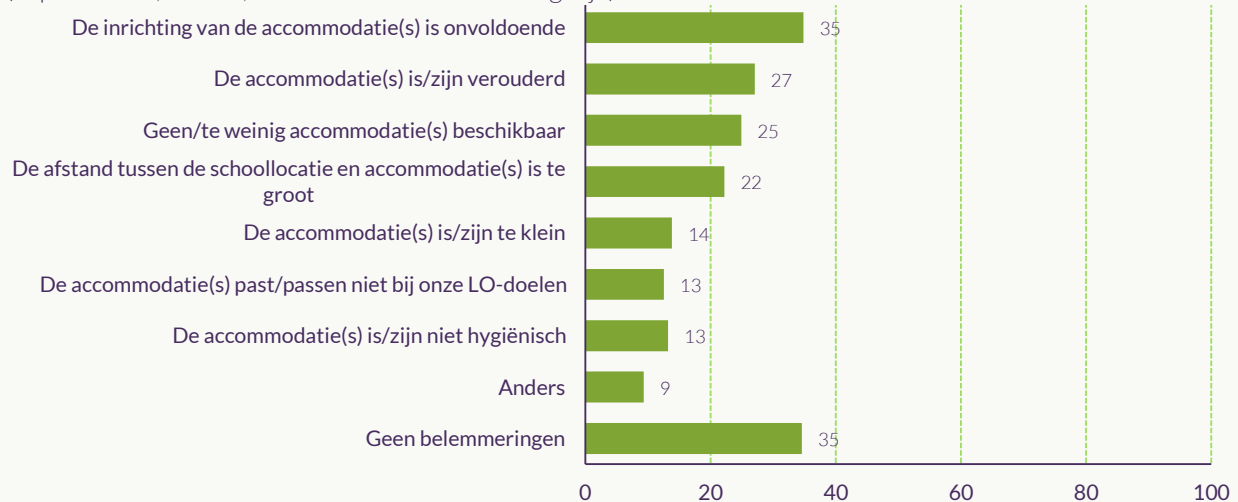
● Belemmeringen

Een meerderheid van de docenten LO geeft in de 2-meting Lichamelijke Opvoeding en sport (Slot-Heijs et al., 2022) aan minimaal één belemmering te ervaren op het gebied van LO die betrekking heeft op de accommodatie(s) (65%, figuur 5.18). De meeste belemmeringen hebben te maken met de inrichting van de accommodatie (35%), zoals onvoldoende luchtkwaliteit, slechte akoestiek, te weinig daglicht of een te gladde vloer. Een kwart van de docenten LO geeft aan dat de accommodatie verouderd is (27%) of dat er te weinig accommodatie beschikbaar is (25%). Een kwart van de docenten LO geeft aan dat de accommodatie verouderd is (27%) of dat er te weinig accommodatie beschikbaar is (25%). Een kwart van de docenten LO geeft aan dat de accommodatie verouderd is (27%) of dat er te weinig accommodatie beschikbaar is (25%).

Figuur 5.18

Belemmeringen die docenten LO ervaren met betrekking tot LO accommodatie(s)

(in procenten, n=334, meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, Lichamelijke opvoeding en sport in het voortgezet onderwijs, 2022.

De helft van de docenten LO ziet graag verandering in hoe het LO op dit moment wordt geaccommodeerd (49%, niet in figuur). Veel docenten LO willen een uitbreiding van de huidige capaciteit in gym- of sportzalen. Een deel hiervan wil grotere zalen of velden en een deel geeft aan meer zalen/velden nodig te hebben. Meestal is dit nodig omdat de huidige capaciteit niet voldoende is om alle klassen LO aan te bieden.

Enkele docenten LO willen meer zalen/velden om meer sport- en beweegaanbod voor leerlingen (naschools aanbod) of langere lessen te kunnen realiseren. Voor een aantal docenten LO is de afstand tussen de school en de accommodatie voor LO te groot. Zij zouden graag een locatie (dichter) bij de school hebben.

Het moderniseren van de bestaande accommodatie(s) is voor veel docenten LO een punt van aandacht. Ze vinden hun gym-/sportzaal verouderd en noemen daarbij voorbeelden als een slechte vloer, een slechte akoestiek en een gebrek aan moderne mogelijkheden (zoals een klimmuur) of materialen (zoals freerunmateriaal).

Meermaals noemen docenten LO dat zij voor de realisatie van meer capaciteit en vernieuwing van de LO-accommodatie afhankelijk zijn van de gemeente. De docenten LO vinden de samenwerking met de gemeente niet altijd optimaal. Sommigen geven aan dat hun wensen niet gehoord worden door de gemeente.

Speciaal (basis)onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs

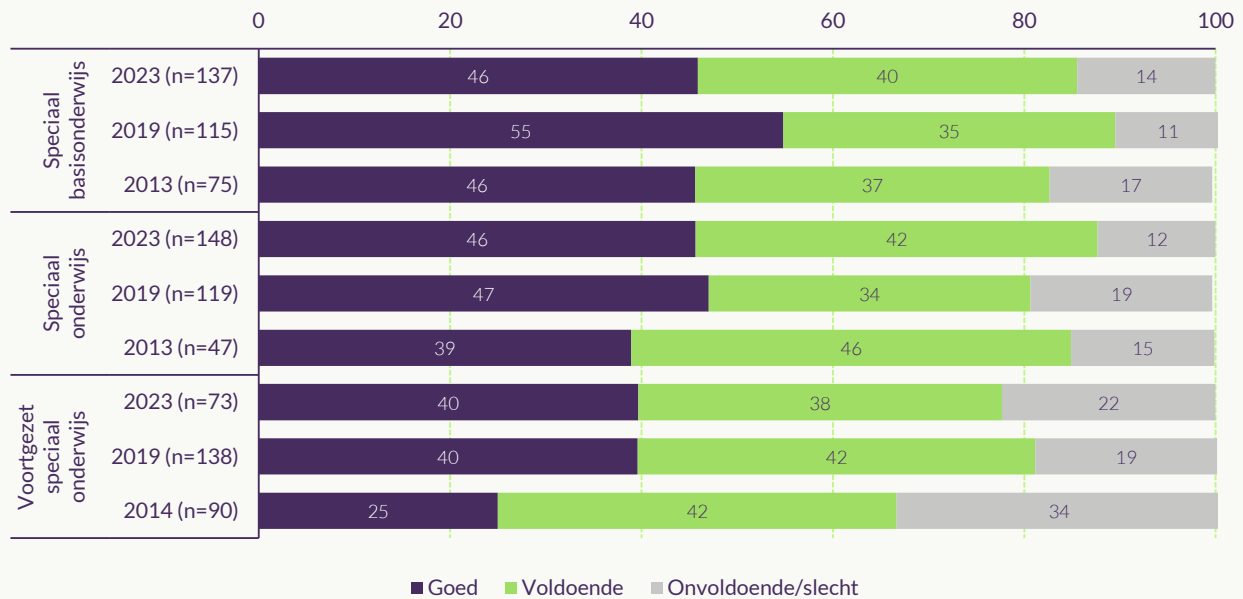
● Tevredenheid

Schoolleiders in het speciaal onderwijs (sbo & (v)so) beoordelen de kwaliteit van de accommodatie(s) waar het bewegingsonderwijs plaatsvindt in 2023 voornamelijk als goed of voldoende (figuur 5.19). Deze beoordeling verschilt niet erg tussen de verschillende onderwijssoorten.

In vergelijking met 2019 lijken de schoolleiders de kwaliteit van de accommodatie iets vaker als onvoldoende of slecht te beoordelen, met uitzondering van schoolleiders van het speciaal onderwijs. Bij het voortgezet speciaal onderwijs is er voornamelijk een verschil in de beoordeling tussen 2014 en 2019: in 2019 beoordeelden schoolleiders de accommodatie vaker als voldoende of goed.

Figuur 5.19**Beoordeling van de kwaliteit van de accommodatie volgens schoolleiders over de jaren**

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het speciaal (basis)onderwijs, 2013, 2019 en 2023; Mulier Instituut, Monitor bewegingsonderwijs en sport in het voortgezet onderwijs 2014.

● Belemmeringen

Het merendeel van de schoolleiders geeft aan één of meerdere knelpunten te ervaren in hoe het bewegingsonderwijs nu is geaccommodeerd (niet in figuur). Het meest genoemde knelpunt in het speciaal basisonderwijs is dat er slecht of verouderd sport- en spelmateriaal aanwezig is in de accommodatie (20%). Voor het speciaal onderwijs en het voortgezet speciaal onderwijs is het meest genoemde knelpunt dat er onvoldoende tijd voor de lessen beschikbaar is in de accommodatie (so: 21%; vso: 25%).

Zoals eerder beschreven is vanaf het schooljaar 2023/2024 iedere basisschool verplicht in alle groepen minimaal twee lesuren per week bewegingsonderwijs te geven (totaal 90 minuten). Deze wet is ook van toepassing op het speciaal (basis)onderwijs.

In de 2-meting bewegingsonderwijs in het speciaal onderwijs gaf 19 procent van de schoolleiders van het speciaal basisonderwijs en 33 procent uit het speciaal onderwijs aan niet te kunnen voldoen aan deze wet. De meest genoemde reden hiervoor is dat er te weinig accommodatie beschikbaar is (sbo: 37%; so: 35%). Dit probleem doet zich voornamelijk voor in (zeer) sterk stedelijk gebied (Slot-Heijs et al., 2023).

Als oplossingen voor dit probleem noemen de schoolleiders bijvoorbeeld om de gymlessen buiten te verzorgen, schoolzwemmen te overwegen, meer naar het speellokaal te gaan of in overleg te gaan met de gemeente (niet in figuur).

5.5 Tot slot

Sporthallen, sportzalen en gymzalen zijn onderdeel van de basissportinfrastructuur in Nederland. In tegenstelling tot tennisbanen en voetbalvelden, die ook geschaard kunnen worden onder de basisinfrastructuur, is er voor de binnensportaccommodaties een wettelijke basis voor dit aanbod. Daarom zijn de waargenomen ontwikkelingen en geïnventariseerde ervaren knelpunten in dit hoofdstuk extra relevant voor het toekomstige sport(accommodatie)beleid.

De (lokale) overheid heeft gezorgd voor een goed gespreid aanbod van binnensportaccommodaties voor het bewegingsonderwijs. Vrijwel alle scholen in Nederland hebben binnen 1.000 meter een gymnastieklokaal tot hun beschikking, terwijl de geldende normen ruimer zijn. Toch ervaren veel schoolleiders knelpunten in het aanbod, waarbij ze een tekort aan gymnastieklokalen het meest noemen (en in mindere mate de afstand).

Het (ervaren) tekort aan sporthallen, sportzalen en gymzalen voor het bewegingsonderwijs is niet nieuw. Door de verplichting in het primair onderwijs van minimaal 90 minuten bewegingsonderwijs in het lesrooster, die ingaat in het schooljaar 2023/2024, is de druk op het bestaande aanbod toegenomen.

Opvallend is dat met name in de grootstedelijke gemeenten een tekort bestaat (of wordt ervaren). Landelijk zal het aantal leerlingen afnemen, en hiermee mogelijk het benodigde aantal accommodaties voor het bewegingsonderwijs en LO. Maar in de meeste grootstedelijke gemeenten wordt juist een (sterke) toename verwacht.

Hoewel schoolleiders en leerkrachten de kwaliteit van de binnensportaccommodaties overwegend positief beoordelen, ervaren ze de nodige belemmeringen bij de accommodaties om te komen tot kwalitatief goed bewegingsonderwijs. Zo geven ze aan dat de inrichting onvoldoende is en dat het aanwezige materiaal verouderd is. Deze sluiten niet meer aan op de lessen bewegingsonderwijs van nu.

Overkoepelend hierbij is het feit dat het accommodatiebestand sterk verouderd is. Een groot deel van de sporthallen, sportzalen en gymzalen is in de jaren zestig en zeventig van de vorige eeuw gebouwd en gaat daarmee richting het einde van de levensduur.

Naar verwachting wordt het voor gemeenten in 2025 verplicht om een integraal huisvestingsplan (IHP) voor het onderwijs te hebben. Hierin moeten zij een kortetermijnplanning (vier jaar) en een langetermijndoorkijk (twaalf jaar) geven voor hoe zij het onderwijs willen accommoderen, inclusief het bewegingsonderwijs. Gelet op de structurele tekorten, de verankering van het aantal gymlessen in het primair

onderwijs, de ervaren belemmeringen, het verouderde aanbod en de toegenomen aandacht en nieuwe eisen, zijn het flinke opgaven die in de huisvestingsplannen aanbod moeten komen. Ze zullen bovendien vragen om forse investeringen.

5.6 Bronnen

KVLO (2019a). *Basisinventaris bewegingsonderwijs in het primair en voortgezet onderwijs (binnen)*.

KVLO (2019b). *Handboek huisvesting bewegingsonderwijs: wet- en regelgeving*.

KVLO (2023). *Huisvesting in kaart*.

<https://www.kvlo.nl/nieuws/artikel/detail.aspx?title=huisvesting-in-kaart&item=337>

Schadenberg, B., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Hoekman, R. (2020) *Binnensportaccommodaties in Nederland. Aanbod, gebruik en planning van sporthallen, sportzalen en gymzalen*. Mulier Instituut.

Slot-Heijs, J. J., Vrieswijk, S., & Lucassen, J. M. H. (2021). *Bewegingsonderwijs en sport in het primair onderwijs 2021: 2-meting*. Mulier Instituut.

Slot-Heijs, J. J., Vrieswijk, S., & Bronkhorst, A. (2022). *Lichamelijke opvoeding en sport in het voortgezet onderwijs: 2-meting*. Mulier Instituut.

Slot-Heijs, J. J., Vrieswijk, S., & Bronkhorst, A. (verwacht eind 2023). *Bewegingsonderwijs en sport in het gespecialiseerd onderwijs en praktijkonderwijs: 2-meting*. Mulier Instituut.

Van der Poel, H., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Hoekman, R. (2016) *Sportaccommodaties in Nederland. Kaarten en kengetallen*. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Vrieswijk, S., & Schadenberg, B. (2023). *Huisvesting bewegingsonderwijs: gemeentelijk perspectief op de wettelijke verplichting in het primair onderwijs* [Factsheet 2023/11]. Mulier Instituut.

Hoofdstuk 6 | Toegankelijkheid

Caroline van Lindert, Angelina Gómez Berns & Daniëlle Ruikes

Toegankelijkheid

Caroline van Lindert, Angelina Gómez Berns & Daniëlle Ruikes

In dit hoofdstuk staat de toegankelijkheid van sportaccommodaties centraal. Wat betekent toegankelijkheid en welke vormen kunnen we onderscheiden? Voor wie is dat van belang? En hoe staat het er op dit moment voor in Nederland qua toegankelijkheid van aanbod en accommodaties?

6.1 Wat is een toegankelijke sportaccommodatie?

Toegankelijkheid is een breed begrip. Het bestaat uit verschillende componenten en wordt door verschillende factoren beïnvloed. Het is daardoor lastig om het begrip toegankelijkheid en de bijbehorende aspecten in een definitie te vangen.

In het Nationaal Sportakkoord II wordt over een toegankelijke sportsector gesproken als 'een sector waarin iedereen die mee wil doen daadwerkelijk mee kan doen en waarin sprake is van kansengelijkheid in en door sport- en beweegdeelname' (Ministerie van VWS et al., 2022).

In het vorige brancherapport omschreven we toegankelijkheid als 'een eigenschap van de omgeving die het mogelijk maakt dat mensen (zo divers als ze zijn) ergens datgene kunnen doen, wat ze volgens de bestemming zouden moeten kunnen doen, zodat iedereen zelfstandig en op een gelijkwaardige manier gebruik kan maken van gebouwen, voorzieningen, producten, diensten en informatie' (Scholten & Van Lindert, 2016, pp. 287-288; zie ook Wijk, 2012).

In deze definitie is de toegankelijkheid van een locatie een voorwaarde om te kunnen participeren in de samenleving. Daarbij gaat het om het bieden van dezelfde keuzemogelijkheden, ongeacht iemands achtergrond. Om mensen dezelfde keuzemogelijkheden te kunnen bieden, zijn voldoende geschikte voorzieningen nodig. Want hoe groter het aanbod, des te meer gelijkheid, zo is de redenatie (Damen et al., 2019).

Zo bezien gaat toegankelijkheid over inclusie. Daarmee sluiten we aan bij de ambitie van het sportakkoord: iedereen kan zonder obstakels bij een bestemming komen, er toegang toe krijgen en er (op een prettige manier) verblijven en activiteiten doen. Bij deze laatste toevoeging gaat het specifiek om de ervaringen die mensen hebben als ze eenmaal op hun bestemming zijn. Toegankelijke plekken zijn volgens Vermeij & Hamelink (2021) namelijk plekken waar mensen niet alleen kunnen komen, maar waar zij ook graag willen komen en zijn, net als ieder ander.

In dit hoofdstuk focussen we op de toegankelijkheid van sportaccommodaties. We gaan ervan uit dat sportaccommodaties toegankelijk zijn wanneer iedereen die ervan gebruik wil maken, er zonder obstakels kan komen en de accommodatie kan

gebruiken zonder daarbij belemmeringen te ervaren. Zowel om zelf te sporten en bewegen als om gebruik te maken van andere voorzieningen op de accommodatie, zoals de kantine, de tribunes of de kleedruimten. En met de toevoeging van Vermeij & Hamelink (2021) dat iedereen er kan verblijven met het gevoel er welkom en thuis te zijn.¹

Toegankelijkheid voor mensen met een beperking

Bij de toegankelijkheid van sportaccommodaties denken we vaak als eerste aan toegankelijkheid voor mensen met een beperking. Zij ervaren dikwijls meerdere belemmeringen om te (gaan) sporten en bewegen (zie ook paragraaf 6.5).

Voor bijvoorbeeld mensen met een beperking die rolstoelafhankelijk zijn, spreekt het voor zich dat een ontoegankelijke sportaccommodatie een direct obstakel vormt voor sportbeoefening en daarmee inclusie in de sport tegengaat. De aanname is dan dat de sportdeelname toeneemt als we zorgen voor een drempelloze ingang of aangepaste kleedruimte. In de praktijk is de puzzel om mensen met een beperking te stimuleren om te gaan sporten toch wat ingewikkelder (zie Van den Dool et al., 2022).

Maar dat doet niets af aan de noodzaak om te zorgen voor toegankelijke sportaccommodaties. Gelijkwaardig meedoen aan de samenleving voor mensen met een beperking, in dit geval aan sport, is een mensenrecht dat is vastgelegd in het VN-verdrag Handicap. In 2016 heeft Nederland het VN-verdrag inzake de rechten van personen met een handicap ondertekend (hierna te noemen VN-verdrag Handicap) (VN, 2006). De uitbreiding van artikel 1 van de Grondwet, waarbij 'handicap' per 1 januari 2023 specifiek als discriminatiegrond is toegevoegd, is een extra stok achter de deur om voor toegankelijke voorzieningen te zorgen (Rijksoverheid, z.d.-a) (zie verder paragraaf 6.2).

Toch moeten we bij toegankelijkheid niet alleen denken aan mensen met een beperking. Ook andere bevolkingsgroepen in de samenleving ervaren belemmeringen om te sporten en bewegen en gebruik te maken van sportaccommodaties.

Ouderen hebben dikwijls baat bij dezelfde oplossingen als mensen met een beperking. En denk ook aan personen met een lage sociaaleconomische status of personen met een migratieachtergrond (Reitsma et al., 2022). Toegankelijkheid wordt in het Nationaal Sportakkoord II niet voor niets vanuit het thema inclusie en diversiteit opgepakt, waarbij onderscheid wordt gemaakt naar verschillende vormen van toegankelijkheid (Ministerie van VWS et al., 2022).

¹ Zoals gezegd: 'toegankelijkheid' afbakenen is lastig. In hoofdstuk 4 hebben we 'toegankelijkheid' gebruikt om een onderscheid te maken tussen openbare, semi-openbare en private zwembaden, waarbij de eerste 'voor iedereen' toegankelijk zijn, de semi-openbare alleen op gezette tijden en de laatste alleen voor een specifieke groep mensen. We hebben in dat hoofdstuk 'fysiek toegankelijk' gebruikt voor zaken als (aangepaste) parkeergelegenheid en (aangepaste) toegang tot de sportvoorziening voor mensen met een beperking. Beide hoofdstukken wijken dus enigszins van elkaar af wat betreft het gebruikte begrip toegankelijkheid.

Sporten en bewegen moeten voor iedereen mogelijk zijn, ongeacht iemands achtergrond. Wel kunnen ervaringen met toegankelijkheid van persoon tot persoon verschillen. In paragraaf 6.5 gaan we specifiek in op de ervaringen van burgers met verschillende aspecten van toegankelijkheid.

Vormen van toegankelijkheid

De mate van (ervaren) toegankelijkheid van (sport)accommodaties en de bredere participatie van mensen in sport en bewegen worden beïnvloed door omgevingsfactoren en persoonlijke factoren.

Persoonlijke factoren hebben te maken met iemands omstandigheden. Denk aan leeftijd, gezondheidssituatie, financiële omstandigheden, zelfvertrouwen, angsten, motieven en gedragsvoorkeuren. Deze kunnen invloed hebben op de mogelijkheid om gebruik te maken van sportaccommodaties.

Bij omgevingsfactoren kunnen we onderscheid maken naar verschillende vormen van toegankelijkheid die beïnvloeden in hoeverre iemand daadwerkelijk in staat is om gebruik te maken van een sportaccommodatie (Van Lindert et al., 2021):

- fysieke toegankelijkheid;
- sociale toegankelijkheid;
- praktische toegankelijkheid;
- informatietoegankelijkheid (en/of digitale toegankelijkheid).

Overheden en organisaties kunnen met beleid en maatregelen invloed uitoefenen op de omgevingsfactoren, als daarvoor voldoende budget, menskracht en ambitie aanwezig zijn. Persoonlijke factoren zijn minder makkelijk te beïnvloeden en vragen vaak om langetermijninzet en maatwerk gericht op het individu (Van Lindert et al., 2021).

In dit hoofdstuk focussen we (voornamelijk) op de omgevingsfactoren die de toegankelijkheid van sportaccommodaties beïnvloeden. We spreken ook wel over integrale toegankelijkheid (alle vormen van toegankelijkheid samen). Dit gaat over de bereikbaarheid, toegankelijkheid en bruikbaarheid van gebouwen, buitenruimtes, verkeer- en vervoerssystemen, producten, diensten en informatie (CROW, 2021). In dit hoofdstuk hebben we daarbij ook oog voor de sociale aspecten van toegankelijkheid.

We lichten hieronder de verschillende vormen van toegankelijkheid toe.

● Fysieke toegankelijkheid

Als een sportaccommodatie fysiek toegankelijk is, bedoelen we dat iedereen gebruik kan maken van alle ruimten die erbij horen. Het gaat hierbij onder andere om de bereikbaarheid, betreedbaarheid en bruikbaarheid van en de veiligheid in en rondom de sportaccommodatie. Naast het kunnen gebruiken van de sportvoorzieningen betekent dit dat iedereen, zonder belemmeringen te ervaren,

gebruik kan maken van de andere ruimten op de sportaccommodatie, zoals de kleedkamers, toiletten, tribunes en kantines.

De fysieke toegankelijkheid van (sport)accommodaties is in te delen in de volgende componenten (VCP, 2007; Van Aller & Wenting, 2014; Van Aller, 2015):

- Betreedbaarheid: kan iedereen de accommodatie en de ruimten makkelijk binnenkomen? Zijn er bijvoorbeeld automatische en brede deuren, drempels, liften en brede gangen (zonder obstakels)?
- Bruikbaarheid: kan iedereen wat aangeboden wordt gebruiken? Dat gaat over zowel sportruimten (vloeren, banen, materialen) als nevenruimten (kleed- en doucheruimten, toiletten, kantine).
- Uitgangelijkheid: kan iedereen (in geval van nood) snel en veilig de accommodatie verlaten?
- Toegankelijke informatie op de locatie: kan iedereen de informatie ter plaatse makkelijk lezen en begrijpen?

In het vorige brancherapport sportaccommodaties splitsten we toegankelijkheid uit naar fysieke en sociale toegankelijkheid. De bereikbaarheid van de accommodatie namen we toen mee onder fysieke toegankelijkheid (Scholten & Van Lindert, 2016). Nu nemen we bereikbaarheid mee onder praktische toegankelijkheid, aangezien het verbeteren van de bereikbaarheid andere maatregelen vergt dan alleen (fysieke) aanpassingen op de sportaccommodatie zelf.

Fysieke toegankelijkheid is in grote mate meetbaar en concreet uit te drukken in algemene richtlijnen en sportspecifieke richtlijnen. In beleid gaat het vaak over de fysieke toegankelijkheid, terwijl ook andere vormen van toegankelijkheid als knelpunt of belemmering worden ervaren (Van Lindert et al., 2017; Van den Dool et al., 2022; Van Lindert & De Jonge, 2022; Vermeij & Hamelink, 2021). De bestaande richtlijnen voor fysieke toegankelijkheid van (sport)accommodaties/gebouwen bespreken we in paragraaf 6.3.

● Sociale toegankelijkheid

Het begrip sociale toegankelijkheid is in tegenstelling tot het begrip fysieke toegankelijkheid minder scherp gedefinieerd in de literatuur. Sociale toegankelijkheid heeft onder andere te maken met hoe de gebruiker wordt ontvangen of behandeld door medewerkers en beheerders van de sportaccommodaties. Maar ook met hoe de gebruiker in de sportaccommodatie contact kan hebben met andere gebruikers, en met de aanwezigheid van voldoende aanbod voor verschillende doelgroepen (Van Lindert et al., 2017).

Uit eerder onderzoek komt naar voren dat de aanwezigheid van een helpende hand bij de balie om een bezoeker met een visuele beperking wegwijs te maken het gevoel van gastvrijheid kan vergroten. Ontmoetingen en contacten met anderen in de accommodatie kunnen beïnvloed worden door de inrichting van de horecaruimte (Van Impelen, 2016). Het kan voor mensen met een beperking positief bijdragen aan de sociale toegankelijkheid van sportaccommodaties als er deskundige begeleiding is, medewerkers kennis hebben over onzichtbare beperkingen en men gebruikers

het gevoel geeft erbij te horen (Van Lindert et al., 2021). Sociale toegankelijkheid is daardoor een meer subjectieve component en lastig te vangen in definities en richtlijnen.

In een onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) naar de ervaringen van Nederlanders met een lichamelijke beperking en de toegankelijkheid van publieke plekken kwam onder andere naar voren dat vaak veel aandacht uitgaat naar fysieke en praktische barrières. Deze barrières kunnen het mensen moeilijk of zelfs onmogelijk maken om gelijkwaardig gebruik te maken van deze plekken.

De sociale kant van toegankelijkheid blijft hierbij vaak onderbelicht. Uit de interviews kwam naar voren dat sociale barrières wel degelijk een rol spelen: het handelen van andere mensen maakt een plek meer of minder toegankelijk. De geïnterviewden gaven aan dat ze deze sociale barrières eerder als 'normaal' of niet ter zake doende beoordeelden, omdat ze wel gewend waren aan bijvoorbeeld negatieve sociale bejegening (Vermeij & Hamelink, 2021).

De studie van het SCP is een verkenning naar wat een toegankelijke samenleving in de weg staat. Hierin kwam de wisselwerking tussen de verschillende vormen van toegankelijkheid naar voren. Fysieke en praktische barrières kunnen uiteindelijk sociale gevolgen hebben voor de gebruikers. Bijvoorbeeld doordat ze gebruik moeten maken van aparte/andere ruimten. Of doordat hun beperking meer opvalt of ze meer hulp nodig hebben bij een slechte fysieke toegankelijkheid (Vermeij & Hamelink, 2021). De verschillende vormen van toegankelijkheid kunnen elkaar door deze wisselwerking versterken, zowel in positieve als in negatieve zin.

Vermeij & Hamelink (2021) halen in dit verband het begrip 'validisme' aan (in het Engels *ableism*). De barrières die mensen met een beperking ervaren, zijn onderdeel van een diepgewortelde maatschappelijke cultuur en structuur. In de samenleving krijgen het sterke lichaam en de sterke geest een hoge waardering en wordt een beperking gezien als iets wat afwijkt van wat we als normaal beschouwen. Dit werkt door in hoe we, soms onbewust, mensen met een beperking bejegenen (ook in de sport): als personen met minder mogelijkheden, die afhankelijk of hulpbehoevend zijn.

Validisme heeft ook betrekking op de manier waarop we zaken organiseren en regelen. Daarbij houden we onvoldoende rekening met wat nodig is zodat mensen met een beperking op een gelijkwaardige manier gebruik kunnen maken van voorzieningen (zie Van Lindert & De Jonge, 2022). Dit betekent dikwijls dat beleid of wet- en regelgeving achteraf moet worden 'gerepareerd'. En dat er in sociaal opzicht te weinig bewustzijn is van wat nodig is in de omgang met mensen met een beperking (in de sportaccommodatie). Vanuit het oogpunt van het VN-verdrag Handicap en artikel 1 van de Grondwet is duidelijk dat dit niet kan.

● Praktische toegankelijkheid

Praktische toegankelijkheid is een kleiner onderdeel van de sportaccommodatie zelf, maar het is wel een belangrijke component. Mensen moeten bij een

sportaccommodatie kunnen komen en daadwerkelijk van het sportaanbod gebruik kunnen maken.

Hierbij valt te denken aan de volgende aspecten (Van Lindert et al., 2021; VCP, 2007; Van Aller & Wenting, 2014; Van Aller, 2015):

- Bereikbaarheid: kan iedereen makkelijk bij de sportaccommodatie komen (vervoer/route)? Zijn er mogelijkheden om met het openbaar vervoer of specifieke vervoersdiensten te komen en zijn er voldoende (geschikte) parkeerplaatsen in de buurt van de sportaccommodatie? Is de afstand naar de accommodatie te overzien?
- Betaalbaarheid: kan iedereen het vervoer, de activiteiten op de locatie en eventueel benodigde hulpmiddelen betalen?
- (Voldoende) aanbod: worden (op de sportaccommodatie) voldoende activiteiten voor diverse doelgroepen op passende en verschillende tijden aangeboden?
- Aanwezigheid van hulpmiddelen: is er de mogelijkheid tot het aanvragen, verstrekken of uitproberen van sporthulpmiddelen?

Los van hoe organisaties de verschillende aspecten van praktische toegankelijkheid regelen, kunnen persoonlijke factoren zorgen voor verschillende ervaringen met en beperkingen aan de (praktische) toegankelijkheid. Mensen met een laag besteedbaar inkomen zullen meer moeite hebben met de betaalbaarheid van de activiteiten op een sportaccommodatie dan mensen die meer te besteden hebben. En niet iedereen heeft een sporthulpmiddel nodig of is afhankelijk van speciaal vervoer.

● Informatietoegankelijkheid

Informatietoegankelijkheid heeft te maken met de vindbaarheid van en de communicatie over de mogelijkheden om te sporten en bewegen op sportaccommodaties. Om ergens te gaan en kunnen sporten is het belangrijk dat er voldoende informatie beschikbaar is over de mogelijkheden op sportaccommodaties en dat deze informatie voor iedereen toegankelijk, vindbaar en begrijpelijk is.

Het gaat hierbij om de informatie ter plekke en om informatie die vooraf beschikbaar is om te kijken of de accommodatie geschikt is voor wat iemand wil gaan doen en of diegene er makkelijk kan komen. Hierbij valt te denken aan de beschikbare informatie over het aanbod van sportieve activiteiten op de sportaccommodaties voor verschillende doelgroepen en aan informatie over lidmaatschappen en contributies of bestaande regelingen (Van Lindert et al., 2021).

Het is bijvoorbeeld niet van alle sportaccommodaties in Nederland inzichtelijk of ze wel of niet toegankelijk zijn voor iedereen. Vindbare, overzichtelijke en begrijpelijke (digitale) informatie over het beschikbare aanbod, de fysieke toegankelijkheid van accommodaties en bestaande regelingen kan bijdragen aan de algehele ervaren toegankelijkheid.

Bij informatietoegankelijkheid speelt digitale toegankelijkheid een rol. Is iedereen in staat om alle informatie te krijgen? Kan iedereen volledig gebruik maken van websites en apps, de informatie daarop lezen of beluisteren en gebruik maken van diensten die via het internet worden aangeboden? (Week van de Toegankelijkheid, z.d.-a).

Er is een wet voor digitale toegankelijkheid die voorschrijft hoe toegankelijke websites en apps moeten worden ontworpen, gebouwd en beheerd (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, z.d.). Daarvoor is een standaard ontwikkeld: de Richtlijnen voor de Toegankelijkheid van Webcontent (WCAG) (Digitale Overheid, 2023).

6.2 Toegankelijkheid in (sport)beleid en regelgeving

In Nederland bestaat een lange traditie van zorgen voor mensen in een achterstandspositie. Hierbij hoort het streven naar een hogere sport- en beweegdeelname van deze doelgroepen (Von Heijden-Brinkman et al., 2013; Van Lindert & De Jonge, 2022).

De afgelopen jaren is de bewustwording van en de (beleids)aandacht voor inclusief sporten en bewegen verder toegenomen, op zowel gemeentelijk als landelijk niveau (Reitsma et al., 2022). Dat geldt specifiek voor mensen met een beperking (Gutter & Van Lindert, 2020).

In gemeentelijk sportaccommodatiebeleid is steeds meer aandacht voor toegankelijkheid. In 2020 was 'goede toegankelijkheid' de doelstelling die gemeenten het op één na vaakst noemden voor sportaccommodaties in het gemeentelijk sportbeleid. In 2016 noemden gemeenten deze nog een stuk minder vaak (Hoogendam et al., 2021).

In deze paragraaf beschrijven we het huidige overheidsbeleid op verschillende niveaus waarin toegankelijkheid een plek heeft of kan krijgen.

Rechten van mensen met een beperking

In 2016 heeft Nederland het VN-verdrag Handicap ondertekend. De doelstelling van het verdrag luidt: 'Het volledige genot door alle personen met een handicap van alle mensenrechten en fundamentele vrijheden op voet van gelijkheid te bevorderen, beschermen en waarborgen, en ook de eerbiediging van hun inherente waardigheid te bevorderen' (VN, 2006, p. 4). Deze doelstelling is in een aantal grondbeginselen uitgewerkt (zie tekstkader).

Grondbeginselen VN-verdrag Handicap

- Respect voor inherente waardigheid, persoonlijke autonomie, met inbegrip van de vrijheid zelf keuzes te maken en de onafhankelijkheid van personen.
- Non-discriminatie.
- Volledige en daadwerkelijke participatie in en opname in de samenleving.
- Respect voor de verschillen en aanvaarding dat personen met een handicap deel uit maken van de mensheid en de menselijke diversiteit.
- Gelijke kansen.
- Toegankelijkheid.
- Gelijkheid van man en vrouw.
- Respect voor de zich zelf ontwikkelende capaciteiten van kinderen met een handicap en eerbiediging van het recht van de kinderen met een handicap op het behoud van hun eigen identiteit.

Bron: VN, 2006, p. 5

Artikel 9 gaat in op Toegankelijkheid. Om mensen met een handicap in staat te stellen tot volledige deelname aan alle facetten van het leven, roept dit artikel deelnemende landen onder andere op passende maatregelen te nemen om 'personen met een handicap op voet van gelijkheid met anderen de toegang te garanderen tot de fysieke omgeving, tot vervoer, informatie en communicatie, met inbegrip van informatie- en communicatietechnologieën en –systemen, en tot andere voorzieningen en diensten die openstaan voor, of verleend worden aan het publiek, in zowel stedelijke als landelijke gebieden' (VN, 2006, p. 9).

Deze maatregelen zijn onder andere van toepassing op gebouwen, wegen, vervoer en andere voorzieningen in gebouwen en daarbuiten en op informatie, communicatie en andere diensten, zo zegt het artikel. Bij de maatregelen gaat het ook om het identificeren en bestrijden van obstakels en barrières voor de toegankelijkheid. Landen worden daarnaast opgeroepen om te waarborgen dat private instellingen die faciliteiten en diensten aanbieden die openstaan voor of verleend worden aan het publiek, zich rekenschap geven van alle aspecten van de toegankelijkheid voor personen met een handicap.

Artikel 30.5 van het verdrag gaat in op het recht van personen met een handicap om op voet van gelijkheid met anderen deel te nemen aan sportactiviteiten. Toegankelijkheid en het waarborgen van de toegang tot sportlocaties (zie tekstkader) worden specifiek benoemd.

Artikel 30.5 VN-verdrag Handicap

- a. Teneinde deelname van personen met een handicap aan algemene sportactiviteiten op alle niveaus zo veel mogelijk aan te moedigen en te bevorderen;
- b. teneinde te waarborgen dat personen met een handicap de kans krijgen handicapspecifieke sport- en recreatieactiviteiten te organiseren, ontwikkelen en daaraan deel te nemen en daartoe te bevorderen dat hen op voet van gelijkheid met anderen passende instructie, training en middelen worden verschaft;
- c. teneinde te waarborgen dat personen met een handicap toegang hebben tot sport-, recreatie- en toeristische locaties.
- d. teneinde te waarborgen dat kinderen met een handicap op voet van gelijkheid met andere kinderen kunnen deelnemen aan spel-, recreatie-, vrijetijds- en sportactiviteiten, met inbegrip van activiteiten in schoolverband;
- e. teneinde te waarborgen dat personen met een handicap toegang hebben tot diensten van degenen die betrokken zijn bij de organisatie van recreatie-, toeristische, vrijetijds- en sportactiviteiten.

Bron: VN, 2006, p. 23

Verder is een van de uitgangspunten van het verdrag om mensen met een beperking te betrekken bij het ontwikkelen van beleid en activiteiten.

● Wet gelijke behandeling en Grondwet

In Nederland is het VN-verdrag Handicap grotendeels uitgewerkt in de wet 'Gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz)'. Daardoor zijn Nederlandse gemeenten verplicht zich bezig te houden met dit beleid.

Volgens de wet is het verboden om (in)direct onderscheid te maken tussen mensen met en zonder handicap. Direct onderscheid maken betekent rechtstreeks discrimineren, dus achterstellen vanwege de handicap (Rijksoverheid, z.d.-b). Met de uitbreiding van artikel 1 van de Grondwet per 1 januari 2023 met 'handicap' als discriminatiegrond wordt dit verankerd in het eerste grondrecht.

● Opgave voor gemeenten

Duidelijk is dat het VN-verdrag, de Wgbh/cz en artikel 1 van de Grondwet het recht van Nederlanders met een beperking bevestigen om gelijkwaardig deel te nemen aan de samenleving, net als ieder ander. En dat zijzelf, in alle redelijkheid, kunnen vragen om 'doeltreffende aanpassingen' (Rijksoverheid, z.d.-b).

Gemeenten hebben hiermee daadwerkelijk een opgave. Daarbij is wel sprake van enige vrijblijvendheid, zoals blijkt uit een uitleg van de Vereniging Nederlandse Gemeenten (VNG, 2018, p. 3): 'Dit houdt niet in dat alle voorzieningen in de gemeente direct volledig toegankelijk moeten zijn, maar het gaat om een geleidelijke verbetering'.

Uit een analyse van de gemeentelijke collegeprogramma's (2018-2022) lijkt het er door deze uitwerking op dat gemeenten de toegankelijkheid van accommodaties als een minder urgente opgave beschouwen dan bijvoorbeeld de opgaven die ze

hebben rondom duurzaamheid en de Omgevingswet, in ieder geval in relatie tot sport (Hoekman & Reitsma, 2018).

Een VSG-peiling onder sportbeleidsmedewerkers in 2020 wijst ook in deze richting. 15 procent van de respondenten gaf aan dat de gemeente uitvoering gaf aan het VN-verdrag. De rest kende het verdrag niet (28%), had er wel eens van gehoord (28%) of meende dat de gemeente er geen uitvoering aan gaf (29%) (Gutter & Van Lindert, 2020).

Met flitspeilingen monitoren VNG en Movisie sinds 2018 de voortgang op de implementatie van het VN-verdrag Handicap in gemeenten. Uit de peiling van 2023 blijkt dat 53 procent van de gemeenten die aan de flitspeiling deelnamen (n=201) een Lokale Inclusie Agenda (LIA) in ontwikkeling of uitvoering heeft (Harnacke & Fitzpatrick, 2023). Gemeenten zijn verplicht om een LIA op te stellen, waarin ze afspraken vastleggen over de uitvoering van het verdrag in hun gemeente.

In de peiling van 2022 geeft 72 procent van de ondervraagde gemeenten (n=160) aan dat in het beleid aandacht is voor het wegnemen van belemmeringen in het domein 'toegankelijkheid sport'. 78 procent heeft in 2022 in het beleid aandacht voor het domein 'toegankelijkheid openbare gebouwen' en 82 procent voor het 'betrekken van mensen met een beperking' (Briels, 2022).

Vanuit het oogpunt van ervaringsdeskundigen doen gemeenten nog te weinig om het VN-verdrag daadwerkelijk uit te rollen en is de samenwerking met hen voor verbetering vatbaar. Dat blijkt uit onderzoek van Movisie onder 250 ervaringsdeskundigen (Timmerman & Moonen, 2021).

Vanuit het VNG-project 'Iedereen doet mee' kunnen gemeenten ondersteuning, hulpmiddelen en inspiratie krijgen om aan de slag te gaan met het opstellen van een LIA (VNG, z.d.). Dat dit nodig is blijkt uit de flitspeilingen. Gemeenten benoemen de benodigde uitvoeringscapaciteit het vaakst als knelpunt bij de uitvoering van het VN-verdrag. Ze geven aan dat zij behoefte hebben aan ondersteuning en uitleg over het VN-verdrag (Harnacke & Fitzpatrick, 2023).

● Global Goals

In 2015 heeft de VN de *Sustainable Development Goals* (SDG's), ook wel *Global Goals*, vastgesteld. Dit zijn zeventien doelen om de wereld duurzamer en inclusiever te maken. De SDG's bieden als universeel raamwerk een kompas om tot brede welvaart in Nederland te komen. Een inclusieve samenleving met gelijke kansen en een open overheid is een van de zes grote opgaven waar Nederland voor staat in het kader van de SDG's.

In samenwerking met een aantal gemeenten heeft VNG een handreiking opgesteld over hoe gemeenten de *Global Goals* kunnen verbinden aan lokaal inclusiebeleid. De handreiking is een routekaart met praktische punten waarmee gemeenten aan de slag kunnen. Zo wordt inzichtelijk waar kansen en uitdagingen liggen voor

gemeenten. Ook de verbinding met toegankelijke sport en het lokale sportakkoord komen hierin aan de orde (VNG, 2022).

● Onbeperkt Meedoen

Sinds 2018 geeft de Rijksoverheid praktische uitwerking aan het VN-verdrag Handicap met het programma 'Onbeperkt Meedoen!'. Dit programma beschrijft wat de regering, gemeenten en bedrijven gaan doen om de situatie van mensen met een beperking te verbeteren in Nederland (Ministerie van VWS, 2018b). De Nederlandse Staat rapporteert de stand van zaken aan de VN en neemt daarin op hoe het met de gemaakte afspraken staat.

Ze monitort onder andere de participatie van de doelgroep en analyseert hoe de Nederlandse overheid op centraal en decentraal niveau invulling geeft aan de verplichtingen (College voor de rechten van de mens, 2020). In 2021 is de eindrapportage van 'Onbeperkt Meedoen!' opgesteld over de inzet en opbrengsten van het programma in de periode 2018-2021 (Ministerie van VWS, 2021).

Omgevingswet

Op 1 januari 2024 treedt naar verwachting de Omgevingswet in werking. Daarin is de verplichting opgenomen om op Rijks-, provinciaal en gemeentelijk niveau een omgevingsvisie vast te stellen (art. 3.2) (Rijksoverheid, z.d.-c). De overheid wil met deze wet de regels voor ruimtelijke ontwikkeling vereenvoudigen.

In de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) wordt nadrukkelijk benoemd dat gemeenten een gezonde en veilige leefomgeving moeten nastreven (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2020). Dit biedt gemeenten kansen om sport en bewegen een plek te geven in de omgevingsvisies, wat ook een ambitie is vanuit het Nationaal Sportakkoord (Ministerie van VWS et al., 2022).

Sportaccommodaties zijn meestal geen onderdeel van de openbare ruimte, maar maken wel degelijk deel uit van een beweegvriendelijke en een gezonde leefomgeving. In een analyse van het Mulier Instituut naar alle toen opgestelde gemeentelijke omgevingsvisies kwam naar voren dat gemeenten in hun omgevingsvisie niet veel tekst wijden aan sportvoorzieningen en sportaccommodaties (14 september 2022; 116 omgevingsvisies).

Maar de verschillende geanalyseerde omgevingsvisies komen op dit thema wel overeen: sportvoorzieningen en sportaccommodaties dienen van kwaliteit en toegankelijk voor iedereen te zijn. Het aanbod ervan moet voldoende zijn. De sportaccommodaties en sportvoorzieningen spelen een belangrijke rol in het bevorderen en behouden van de sociale cohesie in gemeenten, en hun aanwezigheid is belangrijk voor de gezondheid van inwoners die er gebruik van maken. Gemeenten erkennen in hun visie dus de brede maatschappelijke waarde die sportvoorzieningen en sportaccommodaties hebben (Hoekman et al., 2022).

Het Informatie Punt Leefomgeving geeft in een fictieve casusbeschrijving over toegankelijkheid en de Omgevingswet voorbeelden van welke mogelijkheden een

gemeente heeft om binnen het kader van deze wet de toegankelijkheid te verbeteren. De gemeente kan bijvoorbeeld in haar omgevingsvisie een specifieke toegankelijkheidsparagraaf opnemen. Of een uitvoeringsparagraaf met een omgevingsagenda, waarin ze bijvoorbeeld de toegankelijkheid van (publieke) gebouwen agendeert (IPLO, z.d.).

Nationaal Sportakkoord

Het eerste Nationaal Sportakkoord werd in 2018 ondertekend door het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), NOC*NSF en de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG). In de doelstelling die de partijen benoemen komt meteen de aandacht voor inclusie en toegankelijkheid naar voren: 'Met dit sportakkoord willen we bereiken dat iedereen, écht iedereen, plezier in sport kan hebben. Nu en in de toekomst. Ongehinderd, in een veilige en gezonde omgeving. Een leven lang. Als sporter, vrijwilliger of toeschouwer' (Ministerie van VWS, 2018a).

Met name binnen de deelakkoorden 'Inclusief sporten en bewegen' en 'Duurzame sportinfrastructuur' was aandacht voor de toegankelijkheid van sport- en beweegvoorzieningen.

Een doel van het deelakkoord 'Inclusief sporten en bewegen' was om de randvoorwaarden voor inclusief sporten en bewegen te verbeteren. Hierbij werd gedoeld op de diverse vormen van toegankelijkheid: sociale toegankelijkheid, financiële toegankelijkheid, praktische toegankelijkheid, en informatietoegankelijkheid (Van Lindert & De Jonge, 2022).

Onder het deelakkoord 'Duurzame sportinfrastructuur' kwam voornamelijk het verbeteren van de fysieke toegankelijkheid aan de orde. Met de BOSA (zie hieronder) is subsidie beschikbaar gekomen om accommodaties duurzamer én toegankelijker te maken (Ministerie van VWS, 2018a).

In december 2022 is het Sportakkoord II ondertekend, waarin ambities en kaders zijn vastgelegd als vervolg op het Nationaal Sportakkoord I. Ook in dit hernieuwde sportakkoord is aandacht voor toegankelijkheid.

Onder het thema 'Inclusie en diversiteit' (voorheen het deelakkoord 'Inclusief sporten en bewegen') wordt ingezet op een toegankelijke en laagdrempelige sector, waarin iedereen die mee wil doen daadwerkelijk mee kan doen en waarin sprake is van kansengelijkheid in en door sport- en beweegdeelname.

Hierbij wordt vanuit dit thema gericht op het vergroten van de financiële, sociale en praktische toegankelijkheid en op actieve toeleiding naar passend sportaanbod. Door passend en toegankelijk aanbod moet het directe bereik van sport vergroot worden. Bij praktische toegankelijkheid gaat het onder andere om het wegnemen van belemmeringen ten aanzien van ontoegankelijke voorzieningen voor mensen met een beperking.

Binnen het thema 'Ruimte voor sport en bewegen' (voorheen 'Duurzame sportinfrastructuur') wordt gefocust op het creëren van een toekomstbestendige sportinfrastructuur die uitnodigend, faciliterend en toegankelijk is voor iedereen. Door meer aandacht te geven aan de spreiding, toegankelijkheid en bereikbaarheid van voorzieningen is het doel om binnen dit thema breder bij te dragen aan het bereik van sport.

Hiernaast wordt vanuit het thema 'Vitale sportaanbieders' aandacht besteed aan toegankelijk sportaanbod en de toegankelijkheid van activiteiten (Ministerie van VWS et al., 2022).

Dit laat zien dat toegankelijkheid in het nationaal sportbeleid een grote rol heeft en in veel verschillende thema's binnen de sport aandacht is voor een toegankelijke sportsector.

Lokale sportakkoorden

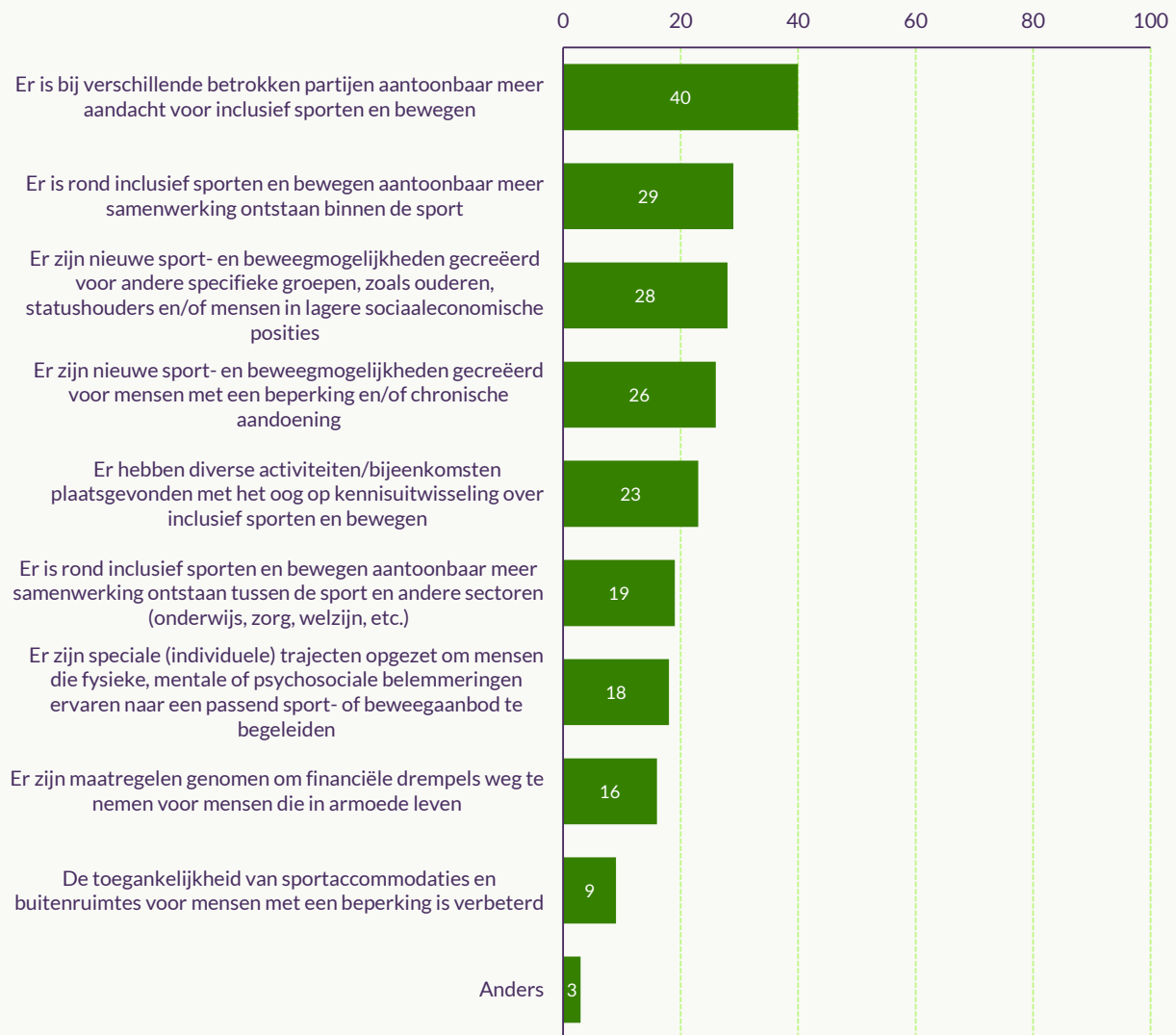
Gemeenten worden vanuit de lokale lijn van het Nationale Sportakkoord gestimuleerd om lokale (of regionale) sportakkoorden op te stellen (Reitsma & Van der Poel, 2019). Vanuit de middelen voor het Nationaal Sportakkoord is een jaarlijks uitvoeringsbudget beschikbaar voor de uitvoering van het lokale (of regionale) sportakkoord.

Vragenlijstonderzoek van het Mulier Instituut onder de kerngroepen van de lokale sportakkoorden in 2022 liet een toename in de aandacht voor het thema inclusief sporten en bewegen zien (40% van de ondervraagde gemeenten). Ook benoemden gemeenten maatregelen en trajecten om ervaren belemmeringen en drempels weg te nemen. Slechts 9 procent van de gemeenten gaf aan dat de toegankelijkheid van sportaccommodaties en buitenruimtes voor mensen met een beperking is verbeterd (figuur 6.1).

Figuur 6.1

Behaalde resultaten op het thema inclusief sporten en bewegen volgens kernteams lokale sportakkoorden

(in procenten, n=91)

Bron: Mulier Instituut/VSG, Vragenlijstonderzoek kerngroepen lokale sportakkoorden, oktober 2022.

Collegeprogramma's en coalitieakkoorden

Voor elke nieuwe collegeperiode stelt het college na de gemeenteraadsverkiezingen voor de komende vier jaar een collegeprogramma op. Het collegeprogramma is een concrete uitwerking van het coalitieakkoord, dat de belangrijkste beleidsdoelstellingen voor de komende periode bevat.

In de analyse van de collegeprogramma's van 2018-2022 kwam naar voren dat in 26 procent van de collegeprogramma's (n=104) toegankelijkheid als thema werd benoemd. In 2014 was dit thema nog in geen enkel collegeprogramma opgenomen. In 2018 ging het in de collegeprogramma's vaak over toegankelijkheid voor

kwetsbare groepen, waarbij niet alleen gedacht kan worden aan sporten voor mensen met een beperking, maar ook andere doelgroepen die belemmeringen ervaren bij de toegankelijkheid tot sport (zoals ouderen of kinderen uit arme gezinnen).

Naarmate de gemeente groter is, werd de term toegankelijkheid in relatie tot sport vaker genoemd. Op basis van de analyses lijkt toegankelijkheid van sport en sportmogelijkheden voor mensen met een beperking bij de grote gemeenten hoger op de prioriteitenlijst te staan dan bij kleinere gemeenten (Hoekman & Reitsma, 2018).

In de paragrafen over toegankelijkheid gaan de opmerkingen van gemeenten meestal over de fysieke toegankelijkheid van accommodaties, en dus sportvoorzieningen. In de paragrafen over sport spreken gemeenten ook over sociale toegankelijkheid in de sport. Het belangrijkste doel van gemeenten lijkt hierbij het toegankelijk maken van de sport voor iedereen. Dit is een uitwerking van het VN-verdrag Handicap en de wet Wgbh/cz in Nederland, waarin staat dat gemeenten aandacht moeten besteden aan de sociale toegankelijkheid voor mensen met een beperking.

In veel collegeprogramma's wordt gesteld dat sport voor iedereen toegankelijk, bereikbaar of betaalbaar moet zijn, zonder dat daarbij onderscheid wordt gemaakt naar specifieke doelgroepen. Inclusief sporten en bewegen, de pijler uit het toen gesloten landelijke sportakkoord (Ministerie van VWS, 2018a), werd niet genoemd in de collegeprogramma's.

De programma's die wel gedetailleerd ingaan op de toegankelijkheid van sport richten zich in de uitvoering vaak op specifieke doelgroepen. (Kinderen uit) gezinnen met een laag inkomen, mensen met een beperking en ouderen krijgen de meeste aandacht. De fysieke toegankelijkheid van sport wordt in sportparagrafen genoemd en gekoppeld aan het wegnemen van drempels om te gaan sporten. Gemeenten benoemen vaak een combinatie van meer sociaal gerichte maatregelen en fysieke aanpassingen aan de accommodatie (Hoekman & Reitsma, 2018).

Subsidieregeling Stimulering bouw en onderhoud sportaccommodaties (BOSA)

De subsidieregeling Stimulering bouw en onderhoud sportaccommodaties (BOSA) is een subsidie die amateursportverenigingen sinds 2019 kunnen aanvragen voor bouw- en onderhoudskosten van sportaccommodaties en aanschaf van sportmaterialen.

Kosten voor de bouw en onderhoud van sportaccommodaties en de aanschaf van sportmaterialen komen in aanmerking voor 20 procent subsidie. Activiteiten gericht op duurzaamheid en toegankelijkheid komen in aanmerking voor 10 procent aanvullende subsidie.

Het Ministerie van VWS hoopt met het verstrekken van subsidie voor deze maatregelen een extra stimulans te bieden aan sportverenigingen om investeringen in toegankelijkheid te doen.

De volgende toegankelijkheidsmaatregelen komen in aanmerking voor de subsidie (DUS-I, 2022):

- automatische deur;
- toegang sportrolstoelen;
- lift;
- integraal toegankelijk toilet;
- doelgroepspecifieke voorzieningen:
 - > tillift voor personen;
 - > luie zwembadtrap;
 - > akoestiek;
 - > voorziening slechthorenden;
 - > klok (licht- of geluidsignaal);
- toegang sportrolstoelen voor buitensportvelden, -banen, -terreinen.

In de categorie toegankelijkheid is voor circa 1,6 miljoen euro subsidie aangevraagd, waarvan zo'n 895.000 euro is goedgekeurd (57%). In 2021 was het aangevraagde bedrag voor toegankelijkheidsmaatregelen lager dan in 2022, en ook het goedgekeurde bedrag lag een stuk lager: 1,1 miljoen euro aan aanvragen, waarvan 590.000 euro goedgekeurd (tabel 6.1).

Sportaanbieders kunnen via de BOSA momenteel 30 procent subsidie krijgen voor investeringen in toegankelijkheidsmaatregelen bij sportaccommodaties, onder de voorwaarde dat het subsidiebedrag boven het drempelbedrag van 2.500 euro uit komt (vanaf 2022). In 2021 was dit drempelbedrag nog 5.000 euro. Met de verlaging van het drempelbedrag worden meer aanvragen mogelijk gemaakt. Knelpunt kan nog wel zijn dat de exploitanten de investering eerst zelf moeten doen voor ze subsidie krijgen. Mogelijk is dit een belemmering voor het doorvoeren van (toegankelijkheids)maatregelen (Hoekman & Schadenberg, 2023).

Tabel 6.1
Aanvragen en goedkeuringen BOSA-subsidie voor toegankelijkheidsmaatregelen en aandeel aanvragen dat is goedgekeurd, 2019-2022
 (bedragen in euro's x 1.000)

Jaar	Aangevraagd	Goedgekeurd	% goedgekeurd
2019	1.000	580	58%
2020	1.238	758	61%
2021	1.114	589	53%
2022	1.576	894	57%

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2023. BOSA. Bewerking: Mulier Instituut.

6.3 Landelijke richtlijnen toegankelijkheid (sport)accommodaties

Om handvatten te bieden voor (het verbeteren van de) de toegankelijkheid van sportaccommodaties zijn in de loop der jaren verschillende documenten opgesteld met richtlijnen.

Bij de bouw en renovatie van accommodaties en bij het beheer en onderhoud van accommodaties zijn documenten met richtlijnen voor de toegankelijkheid van (sport)accommodaties behulpzaam. Deze documenten richten zich voornamelijk op de inrichting van veilige, toegankelijke en beweegvriendelijke omgevingen. De bestaande richtlijnen focussen voornamelijk op fysieke toegankelijkheid, die eenvoudiger in concrete richtlijnen uit te drukken is dan bijvoorbeeld sociale toegankelijkheid.

Bouwbesluit

In Nederland geldt sinds 1992 het Bouwbesluit. In het Bouwbesluit zijn voorschriften vastgesteld voor het bouwen, gebruiken en slopen van bouwwerken. Dit zijn minimale technische eisen waaraan elk nieuw te bouwen gebouw in Nederland moet voldoen. Hier zijn toegankelijkheidseisen in opgenomen die voor alle gebouwen en openbare voorzieningen gelden.

De eisen zijn dus niet specifiek gericht op sportaccommodaties. Ze gelden, wanneer ze toegepast worden op sportaccommodaties, niet voor het hele gebouw, omdat het besluit zich beperkt tot het gedeelte van het gebouw dat bestemd is voor gebruik door bezoekers. Het Bouwbesluit richt zich hiermee niet op het gedeelte van het gebouw dat gebruikt wordt door sporters om te sporten.

De richtlijnen specifiek voor sportaccommodaties (zie hieronder) zijn daarmee een aanvulling op het Bouwbesluit. Het Bouwbesluit is gewijzigd in 2003 en 2012 en op kleine onderdelen aangepast in 2013, 2016, 2018 en 2021 (Rijksoverheid, z.d.-d). De gewijzigde onderdelen hebben geen betrekking op de toegankelijkheidseisen.

Handboek voor Toegankelijkheid

Het Handboek voor Toegankelijkheid is een uitgave van de voormalige Chronisch zieken en Gehandicapten Raad Nederland (CG-raad²) en bevat richtlijnen voor toegankelijke buitenruimten, gebouwen en woningen. Het handboek is bestemd voor iedereen die betrokken is of kan zijn bij het ontwerp, de inrichting en het beheer van de fysieke leefomgeving. De richtlijnen in dit handboek hebben, net als die in het Bouwbesluit, betrekking op alle typen gebouwen, en dus niet specifiek op sportaccommodaties (Wijk, 2013).

Handboek Sportaccommodaties

Het Handboek Sportaccommodaties van NOC*NSF bevat informatie over de planning, de bouw, het beheer, de inrichting en het onderhoud van

² Op 1 januari 2014 is de CG-raad met het Platform VG gefuseerd tot de nieuwe koepelorganisatie Ieder(in), een 'netwerk voor mensen met een beperking of chronische ziekte'.

sportaccommodaties. Het boek bevat normen, eisen, wensen, aanbevelingen en richtlijnen die gelden bij sportaccommodaties. Het bevat zowel algemene sporttak-overstijgende richtlijnen voor accommodaties als specifieke eisen per sporttak.

De inhoud komt tot stand onder leiding van ISA Sport, en de sporttak-specifieke onderdelen worden in nauw overleg met de betreffende sportbond samengesteld. Van het handboek verschijnen meerdere keren per jaar supplementen.

In het handboek is een hoofdstuk over voorzieningen voor gehandicapten opgenomen (Ariëns et al., 2008). In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de Richtlijnen Toegankelijkheid Buitensportaccommodaties (Van Aller, 2015) en Richtlijnen Toegankelijkheid Indoor Sportaccommodaties (Van Aller & Wenting, 2014).

Richtlijnen toegankelijkheid binnen- en buitensportaccommodaties

In 2014 heeft de toenmalige Stichting Onbeperkt Sportief de toegankelijkheidsrichtlijnen voor binnensportaccommodaties geactualiseerd (Van Aller & Wenting, 2014). In 2015 hebben ze dit in samenwerking met de Branchevereniging Sport en Cultuurtechniek (BSNC) voor de buitensportaccommodaties gedaan (Van Aller, 2015).

De richtlijnen in deze documenten gaan in op de fysieke toegankelijkheid van sportaccommodaties en hebben betrekking op zowel de sporters als de bezoekers van een sportaccommodatie. Toegankelijkheidseisen van sportgebouwen worden omschreven en concreet en toepasbaar gemaakt voor ontwerpers en bouwers van deze accommodaties. De richtlijnen volgen het BTB-principe: achtereenvolgens belichten ze dus de Bereikbaarheid, de Toegankelijkheid en de Bruikbaarheid van sportaccommodaties.

De richtlijnen zijn verstrekkender dan het huidige Bouwbesluit, doordat ze zich ook richten op ruimten die niet voor bezoekers toegankelijk zijn (de ruimten waar gesport wordt). Daarnaast bevatten ze aanbevelingen voor de inrichting van accommodaties.

In de richtlijnen wordt een onderscheid gemaakt tussen basiseisen en aanbevelingen. Een basiseis is een duidelijk collectieve ondergrens voor de integrale toegankelijkheid van de sportaccommodaties. Hieraan moet iedere sportaccommodatie voldoen (bijvoorbeeld vrije doorgangsruijnte van voetpaden en obstakelvrije looproutes).

Aanbevelingen zijn aanvullingen op de basiseisen, om meer te doen dan alleen het realiseren van basiskwaliteitseisen. De aanbevelingen kunnen gebruikt worden om sportaccommodaties toegankelijker te maken voor een specifieke doelgroep. De richtlijnen zijn hierbij een aanvulling op het Bouwbesluit, het Handboek voor Toegankelijkheid en het Handboek Sportaccommodaties.

Internationaal Toegankelijkheidssymbool (ITS)

Het Internationaal Toegankelijkheidssymbool (ITS) is een algemeen en onafhankelijk keurmerk dat aangeeft dat een gebouw bereikbaar, toegankelijk en bruikbaar is voor iedereen die het zelfstandig kan bereiken. Bezoekers en gebruikers moeten op een zo onafhankelijke en gelijkwaardig mogelijke manier de voor hen bestemde voorzieningen van een gebouw kunnen bereiken en gebruiken. De eisen gelden voor de voor het publiek bestemde gebouwfuncties.

De criteria voor het ITS Keurmerk zijn in de loop der jaren regelmatig aangepast aan de actuele stand van zaken van de algemeen in Nederland geldende opvattingen over toegankelijkheid. Vanaf 2008 zijn de criteria voor het verkrijgen van het keurmerk vastgelegd in de ITstandaard.

De ITstandaard ziet Ieder(in), als initiatiefnemer en eigenaar van het ITS Keurmerk, als de minimale eis voor het verkrijgen van het keurmerk. Wanneer een opdrachtgever van een bouwproject heeft bepaald dat dit project moet voldoen aan de ITstandaard en/of het ITS Keurmerk moet behalen, is het verstandig om dit in het Programma van Eisen op te nemen. De praktijk leert dat op deze manier herstelkosten kunnen worden voorkomen.

Nieuwe toegankelijkheidsnorm: NEN 9210

De Wet gelijke behandeling op grond van handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz) is aangepast op basis van het VN-verdrag Handicap. Dit betekent dat sinds 1 januari 2017 een norm voor algemene toegankelijkheid in de wet is opgenomen. Scholen, werkgevers en bedrijven moeten nu bijvoorbeeld ook toegankelijk zijn voor mensen met een beperking.

Als het verbeteren van de toegankelijkheid bijvoorbeeld te veel tijd of geld kost (onevenredig belastend is), hoeft het niet. Vanuit deze norm zijn dus geen specifieke eisen of richtlijnen vastgesteld (Rijksoverheid, z.d.-b). De bestaande toegankelijkheidseisen waar sportaccommodaties aan moeten voldoen, zijn opgenomen in de hierboven beschreven richtlijnen.

In Nederland is het VN-verdrag Handicap uitgewerkt in het actieplan toegankelijkheid voor de bouw. Het ontwikkelen van één toegankelijkheidsnorm voor Nederland is onderdeel van dit plan (Ieder(in), 2023). Op dit moment werkt de normcommissie Toegankelijkheid van Gebouwen aan een nieuwe norm voor de toegankelijkheid van gebouwen (NEN 9120).

Zij heeft alle bestaande richtlijnen bekeken. Daarbij heeft ze de Europese norm op het gebied van toegankelijkheid als uitgangspunt genomen en op basis daarvan een nieuwe norm opgesteld. De norm wordt niet verplicht, maar is er wel op ingericht om in het Bouwbesluit te kunnen verankeren en is bedoeld voor nieuwbouw van zowel woningen als publieke gebouwen, voor zowel de publieke als niet-publieke ruimtes. Naar verwachting wordt de norm in het voorjaar van 2024 definitief gepubliceerd (Bouwwereld, 2023; Ieder(in), 2023).

Nederlands Keurmerk voor Toegankelijkheid (NLKT)

Het Nederlands Keurmerk voor Toegankelijkheid (NLKT) is bedoeld om gebouwen toegankelijk te maken voor mensen met een beperking in Nederland (mensen met een auditieve, visuele, motorische of verstandelijke beperking en mensen die gebruikmaken van een assistentiehond).

Het NLKT biedt gebouweigenaren en -beheerders de handvatten om hun gebouwen stapsgewijs en binnen de mogelijkheden toegankelijk te maken voor iedereen, om tegemoet te kunnen komen aan de algemene norm voor Toegankelijkheid in de Wgbh/cz. De criteria van het keurmerk zijn onder andere gebaseerd op NEN-ISO 21542, de Integrale Toegankelijkheidsstandaard en uitgebreid ervaringsdeskundigenonderzoek, zo vermeldt de website van de Stichting Nederlands Keurmerk voor Toegankelijkheid (z.d.).

Toegankelijkheid is in veel bestaande gebouwen een groeiproses. Daarom kent het NLKT vier gradaties: Brons, Zilver, Goud en Platina (Stichting Nederlands Keurmerk voor Toegankelijkheid, z.d.). Het bedrijf Ongehinderd is de uitvoerende partij voor het NLKT (Oosterwijk, 2023, zie ook paragraaf 6.4).

6.4 Toegankelijkheid toetsen

In het hoofdstuk over toegankelijkheid van sportaccommodaties in het vorige brancherapport (Scholten & Van Lindert, 2016) constateerden we dat er geen landelijke gegevens bekend zijn over de stand van zaken met betrekking tot de toegankelijkheid van sportaccommodaties. Er was geen algemene registratie. Wel werden voorbeelden gegeven van verschillende manieren waarop de toegankelijkheid van sportaccommodaties kan worden getoetst.

We constateren dat landelijke gegevens over de toegankelijkheid van sportaccommodaties nog steeds ontbreken. Er is geen algemeen overzicht waaruit we kunnen opmaken welke typen sportaccommodaties of sportruimten in welke mate toegankelijk zijn en voor welke groepen. We tasten in het duister wat betreft het percentage of aantal sportaccommodaties in Nederland dat getoetst is en wat daarvan de resultaten zijn. Dat wil overigens niet zeggen dat er geen ontwikkelingen zijn in het toetsen van sportaccommodaties en het verkrijgen van landelijk inzicht.

Schouwen

Zoals Scholten & Van Lindert (2016) schreven, kan de toegankelijkheid worden gemeten met een schouwlijst. Dit is een formulier waarmee aan de hand van vragen de toegankelijkheid in kaart wordt gebracht. Om dit formulier in te vullen, moet iemand fysiek langs de accommodatie gaan.

De toegankelijkheid wordt beoordeeld vanuit het perspectief van degene die de schouw uitvoert. Daarmee is de schouw onderhevig aan interpretatie. Mensen zonder beperking en mensen met diverse typen beperkingen kunnen aspecten van de toegankelijkheid op verschillende wijzen beoordelen. Tijdens de jaarlijkse Week van de Toegankelijkheid (eerste week van oktober) deelt Ieder(in) informatie over

schouwlijsten, waarbij mensen met een beperking kunnen aangeven hoe zij de toegankelijkheid van een gebouw of activiteit ervaren.

Een schouw geeft een globale indruk van de toegankelijkheid en kan een goede basis zijn om in gesprek te gaan met ondernemers of de gemeente over verbeteringen. Een schouw is geen officiële keuring, zo wordt benadrukt, want je voert geen metingen uit. Het gaat om de ervaring (Week van de Toegankelijkheid, z.d.-b).

Schouwen wordt dikwijls gedaan met behulp van ervaringsdeskundigen. In diverse gemeenten trekken belangenorganisaties van mensen met een beperking er regelmatig op uit om de toegankelijkheid van openbare gebouwen, waaronder sportaccommodaties, te schouwen. De resultaten van deze schouwen zijn dikwijls niet openbaar en vanwege de verschillende manieren waarop wordt geschouwd onvergelijkbaar.

Via de app en website van Uniek Sporten, het digitale platform van Fonds Gehandicaptensport waarop mensen met een beperking een sport en andere diensten kunnen vinden, hebben bezoekers de mogelijkheid om een sportlocatie te beoordelen (Uniek Sporten, 2023). Deze beoordeling werkt ook op basis van een vragenlijst, oftewel een schouw.

Het Mulier Instituut heeft de vragenlijst destijds ontwikkeld, in nauwe samenspraak met mensen met een beperking en op basis van aspecten van toegankelijkheid uit de eerder genoemde Richtlijnen voor de toegankelijkheid van binnen- en buitensportaccommodaties. De vragenlijst is gekoppeld aan de Database SportAanbod van het Mulier Instituut (Van Lindert et al., 2017). Doel van de verzamelde beoordelingen is om de toekomstige bezoeker van een sportaccommodatie van informatie te voorzien over de toegankelijkheid van de locatie, zodat deze zich op het bezoek kan voorbereiden.

De app en website van het bedrijf Ongehinderd werken op een vergelijkbare manier. Gebruikers kunnen via een eenvoudige vragenlijst beoordelingen toevoegen van de toegankelijkheid van vrijetijdslocaties, waaronder sportvoorzieningen, zodat andere gebruikers de informatie kunnen inzien en beter voorbereid zijn op een eventueel bezoek (Ongehinderd, 2023).

Ongehinderd en Uniek Sporten zijn voornemens in samenwerking met (de Database SportAanbod van) het Mulier Instituut het inzicht in de toegankelijkheid van Nederlandse sportaccommodaties te vergroten, toegankelijkheid onder de aandacht te brengen en de bewustwording daarover te stimuleren. Op dit moment zijn er nog geen data die zicht geven op landelijke cijfers.

Metten en keuren

Waar het bij schouwen gaat om de ervaring, gaat het bij het meten van de toegankelijkheid om centimeters, graden en hoeken. Bij een keuring gaat het dan om het beoordelen van de objectieve gegevens. Het keuren is een professionele controle op basis van nationale en Europese richtlijnen. Vaak wordt na deze

metingen een keurmerk afgegeven, zoals de eerder beschreven Integrale Toegankelijkheidsstandaard (ITS): het blauwe bordje met de rolstoel. Keuringen mogen alleen door een gecertificeerde organisatie uitgevoerd worden (PBTconsult, 2023).

Naast schouwen met de app Ongehinderd, die door gebruikers wordt ingevuld, voert Ongehinderd keuringen uit voor gemeenten aan de hand van de criteria van het eerder beschreven Nederlands Keurmerk voor Toegankelijkheid (NLKT). Hiervoor zetten ze een inspecteur in.

Na de keuringen van de locaties verwerkt deze de resultaten in een rapportage, waarmee de gemeente zicht heeft op de verbetermogelijkheden. Bij een positief resultaat ontvangt de locatie het keurmerk (in Brons, Zilver, Goud of Platina). De gegevens worden gepubliceerd in de app en op de website van Ongehinderd, zodat gebruikers de informatie kunnen bekijken (Stichting Nederlands Keurmerk voor Toegankelijkheid, z.d.).

Bij deze keuringen wordt getoetst op universele toegankelijkheid. Dat wil zeggen dat de locatie voor alle mensen met een beperking toegankelijk is, en niet alleen voor een specifieke groep.

Ongehinderd en NOC*NSF zijn voornemens de scan waarmee Ongehinderd de keuringen uitvoert onderdeel te maken het kwaliteitszorgsysteem van Sportinfrastructuur.nl (Oosterwijk, 2023). Dit platform is een initiatief vanuit het Nationaal Sportakkoord en de Routekaart Verduurzaming Sport en bedoeld als expertisecentrum op het gebied van sportaccommodaties.

Een toegankelijkheidsinspecteur van Ongehinderd heeft de toegankelijkheid van ongeveer 1.000 sportlocaties in Nederland in kaart gebracht (Oosterwijk, 2023). Volgens Ongehinderd gaat het daarbij om sporthallen, buitensportaccommodaties en zwembaden.

Uit de scans komt naar voren dat een deel van de verbeterpunten eenvoudig is op te lossen en niet veel hoeft te kosten. Voorbeelden daarvan zijn een gehandicaptenparkeerplaats waarvan het vak te klein is, een te zware deur, het ontbreken van een deurbeugel en een betaalautomaat die te hoog is geplaatst. Een ander deel is wat moeilijker op te lossen, zoals een deurdranger, deurautomaat of hellingbaan of het realiseren van een aangepaste kleedkamer, aangepast sanitair of een lift. De bruikbaarheid van sportruimten en aanvullende voorzieningen zijn in de keuring van Ongehinderd niet meegenomen.

Een andere organisatie die metingen verricht naar (rolstoel)toegankelijkheid van vrijetijdslocaties is de Zonnebloem. Met het toegankelijkheidsprogramma Onbeperkt Eropuit geeft de Zonnebloem verbeteradviezen aan (grote) vrijetijdslocaties in Nederland, waaronder bijvoorbeeld voetbalstadions of het Formule-1 circuit van Zandvoort. In het advies worden de resultaten gecombineerd van een technische keuring en belevingsonderzoek door vrijwilligers met een

lichamelijke beperking ('*mystery guests*'). Het gaat om bijna 100 locaties. Onbekend is hoeveel sportlocaties zijn gekeurd (Zonnebloem, z.d.).

Locaties met sport- en beweegaanbod voor mensen met een beperking

Een andere manier om een indruk te krijgen van de toegankelijkheid van sportaccommodaties in Nederland is door te kijken op welke locatie mensen met een beperking kunnen sporten en bewegen.

De aanwezigheid van sport- en beweegaanbod of -activiteiten voor mensen met een beperking op een sportaccommodatie zegt op zichzelf nog niets over de mate van toegankelijkheid van de betreffende accommodatie. Maar het is aannemelijk dat beheerders of eigenaren van accommodaties waar al mensen met een beperking sporten en bewegen, meer oog hebben voor de toegankelijkheid en daadwerkelijk actie ondernemen of hebben ondernomen om die in orde te brengen.

In de app en op de website van Uniek Sporten is het sport- en beweegaanbod voor mensen met verschillende typen beperkingen in kaart gebracht. [Uniek Sporten](#) heeft 43 regionale samenwerkingsverbanden om het sportaanbod voor mensen met een beperking in kaart te brengen en ervoor te zorgen dat meer mensen met een beperking kunnen sporten en bewegen in Nederland (RIVM, 2022). Via Uniek Sporten is van 327 gemeenten het sportaanbod inzichtelijk in 2023. In totaal staan er 7.379 sport- en beweegactiviteiten op de website (peildatum 31 augustus, zie tabel 6.2 en 6.3).

Voor de duidelijkheid: het gaat hierbij om sport- en beweegaanbod voor mensen met een beperking en niet om het aantal sportaccommodaties. Als mensen met een beperking op één sportaccommodatie meerdere sporten kunnen beoefenen, wordt deze accommodatie meerdere keren meegenomen in het aanbod. Daarnaast is niet bekend hoe vaak dit aanbod wordt aangeboden (bijv. op verschillende tijdstippen en voor verschillende doelgroepen).

Tabel 6.2

Aanwezig sportaanbod* via Uniek Sporten voor mensen met een beperking, per leeftijdscategorie

(in aantallen en procenten, n=7.379)

Leeftijdscategorie	Aanbod	Percentage
Kinderen	3.055	41%
Jongeren	4.573	62%
Volwassenen	5.640	76%
Senioren	4.779	65%

Bron: Uniek Sporten, sportaanbod voor mensen met een beperking, 31 augustus 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Dit gaat om sport- en beweegactiviteiten. Deze kunnen plaatsvinden in eenzelfde accommodatie. Meerdere sport- en beweegactiviteiten zijn geschikt voor mensen met diverse leeftijden.

Tabel 6.3**Aanwezig sportaanbod* via Uniek Sporten voor mensen met een beperking, per type beperking**

(in aantallen en procenten, n=7.379)

Type beperking	Aanbod	Percentage
Chronische aandoening	4.401	60%
Lichamelijk	4.381	59%
Verstandelijk	3.770	51%
Autisme Spectrum Stoornis	3.355	45%
Niet-aangeboren hersenletsel	2.706	37%
Gedragsproblematiek	2.578	35%
Auditief (doof/slechthorend)	2.330	32%
Psychisch	2.044	28%
Visueel (blind/slechtziend)	1.761	24%
Meervoudig	1.661	23%

Bron: Uniek Sporten, sportaanbod voor mensen met een beperking, 31 augustus 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Dit gaat om sport- en beweegactiviteiten. Deze kunnen plaatsvinden in eenzelfde accommodatie. De meeste sport- en beweegactiviteiten zijn geschikt voor mensen met diverse beperkingen.

De vijf meest voorkomende sport- en beweegactiviteiten op de website van Uniek Sporten zijn:

- (medisch/fysio)fitness;
- sport, spel en bewegen;
- voetbal;
- zwemmen; en
- gymnastiek.

Het Mulier Instituut en Uniek Sporten werken momenteel aan een koppeling van data van het sportaanbod voor mensen met een beperking aan de locaties van sportaccommodaties in de Database SportAanbod. Hiermee ontstaat een beeld van in welk deel van de ruim 24.000 sportaccommodaties mensen met een beperking terecht kunnen voor sport- en beweegaanbod.

6.5 Ervaringen van burgers

In deze paragraaf beschrijven we de ervaringen van burgers in Nederland met toegankelijkheid van sportaccommodaties (en sportaanbod). We presenteren cijfers over verschillende aspecten van toegankelijkheid, zoals de bereikbaarheid, betaalbaarheid en veiligheid. Waar dat kan, vergelijken we de cijfers van meerdere meetjaren (tussen 2012 en 2022). Daarnaast gaan we in op de toegankelijkheid voor mensen met een beperking.

De data zijn afkomstig uit verschillende bronnen, zoals de Vrijtijdsomnibus uitgevoerd door het CBS, het Nationaal Sportonderzoek van het Mulier Instituut en aanvullend behoeftenonderzoek onder mensen met een beperking.

De aspecten van toegankelijkheid waarover we kunnen rapporteren zijn divers en hebben meestal betrekking op de ervaringen van Nederlanders in het algemeen. Ze zijn niet ingedeeld naar de vier vormen van toegankelijkheid zoals gepresenteerd in paragraaf 6.1. Op dit moment ontbreekt een uniforme basisvragenset voor bevolkingsonderzoek naar ervaringen met de toegankelijkheid van sportaccommodaties.

Bereikbaarheid

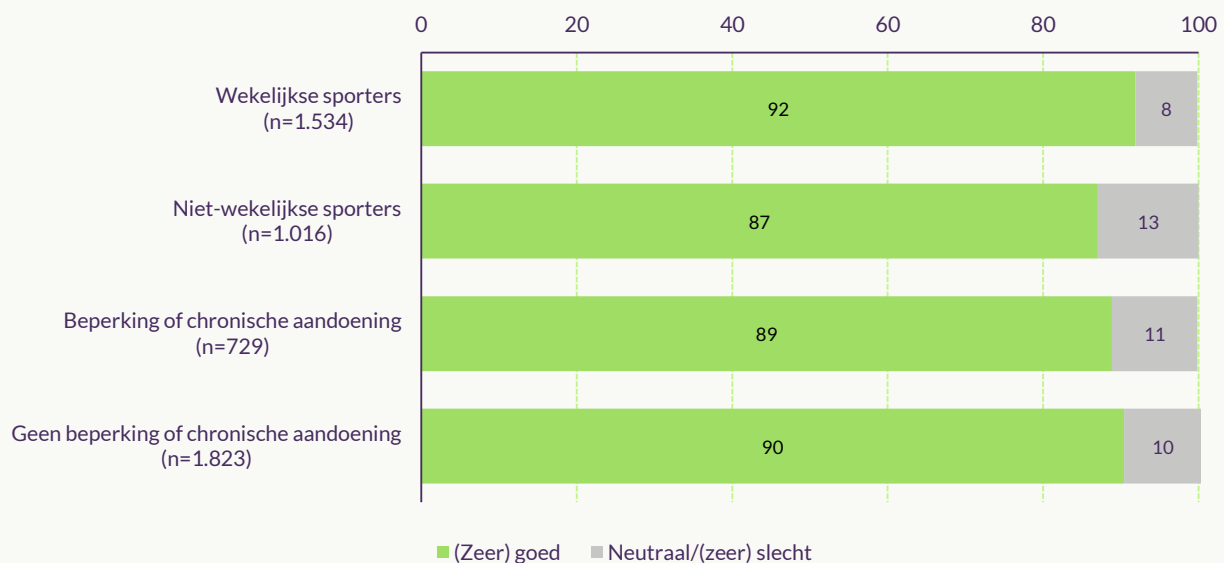
In 2018 vonden negen op de tien Nederlanders (90%) de bereikbaarheid van sportaccommodaties in de buurt (zeer) goed. Dit aandeel is sinds 2012 niet veranderd. Dat blijkt uit de Vrijtijdsomnibus, uitgevoerd door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS).

Nederlanders die wekelijks sporten (92%) vinden iets vaker de bereikbaarheid van sportaccommodaties in de buurt (zeer) goed dan Nederlanders die niet wekelijks sporten (87%) (figuur 6.2). Het aspect bereikbaarheid is in paragraaf 6.1 ondergebracht bij praktische toegankelijkheid (vervoer).

Figuur 6.2

Beoordeling Nederlanders van de algemene bereikbaarheid van sportaccommodaties in de buurt, naar sporters en niet-sporters en naar beperking/aandoening

(in procenten)

Bron: SCP/CBS, Vrijtijdsomnibus (VTO), 2018. Bewerking: Mulier Instituut.

In figuur 6.2 zien we dat mensen met een beperking of chronische aandoening net zo tevreden zijn met de bereikbaarheid van sportaccommodaties als mensen zonder beperking of chronische aandoening. Als we binnen de groep mensen met een beperking of chronische aandoening onderscheid maken naar de ernst van de beperking, zien we wel een klein verschil. Degenen die zich bij het sporten door de beperking of aandoening matig tot ernstig belemmerd voelen, vinden de

bereikbaarheid van sportaccommodaties in de buurt minder vaak (zeer) goed (86%) dan degenen die zich niet of licht belemmerd voelen (92%, niet in figuur).

Nederlanders (met en zonder beperking of aandoening) zijn het meest tevreden over de bereikbaarheid van de sportaccommodaties met de auto of fiets (zie tabel 6.4). De bereikbaarheid te voet scoort iets lager. Ten opzichte van de jaren 2012 en 2014 is de tevredenheid over de bereikbaarheid van sportaccommodaties iets gestegen. Over de bereikbaarheid met het openbaar vervoer blijven Nederlanders het minst tevreden (SCP/CBS (VTO), 2012, 2014, 2020 en 2022).

Tabel 6.4

Tevredenheid Nederlanders over de bereikbaarheid van sportaccommodaties

(in procenten)

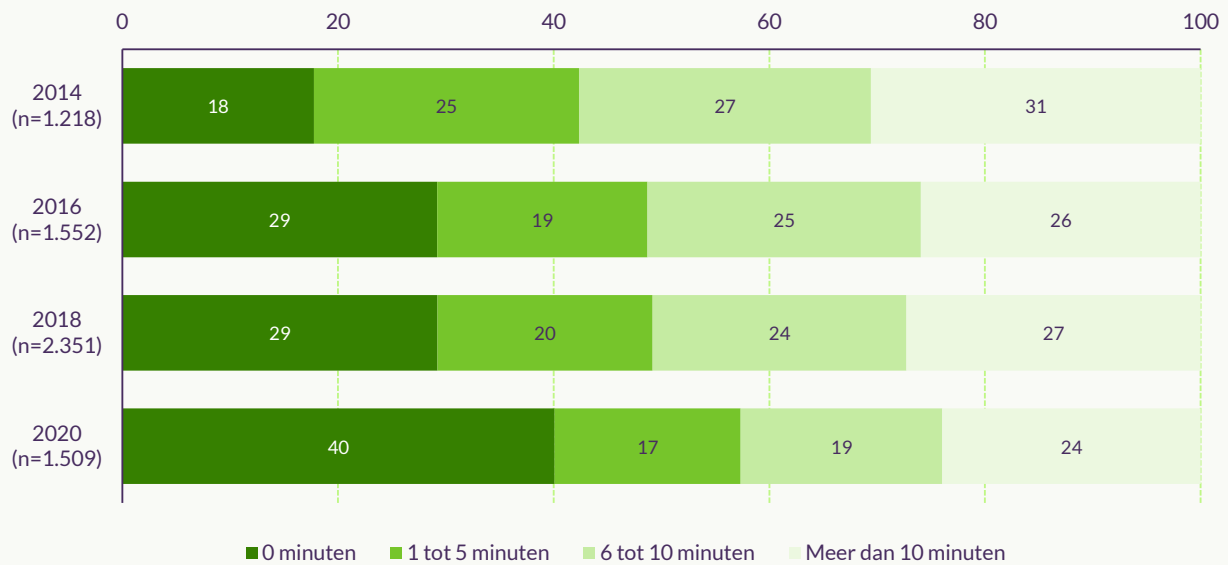
	2012-2014		2020-2022	
	n totaal	% (zeer) tevreden	n totaal	% (zeer) tevreden
De bereikbaarheid te voet	1.607	75	1.260	76
De bereikbaarheid per fiets	1.764	89	1.372	92
De bereikbaarheid per auto	1.822	92	1.386	93
De bereikbaarheid met het openbaar vervoer	993	51	731	52
Het aantal parkeerplekken	1.831	76	1.398	78

Bron: SCP/CBS, Vrijetijdsomnibus (VTO), 2012, 2014, 2020 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

In figuur 6.3 zien we dat Nederlanders de afgelopen jaren steeds minder reistijd kwijt zijn om te gaan sporten en bewegen. In 2014 had bijna één op de vijf Nederlanders (18%) geen reistijd. In 2020 was dit bij twee op de vijf Nederlanders (40%) het geval. Het aandeel Nederlanders dat meer dan tien minuten reist om te sporten en bewegen, is tussen 2014 (31%) en 2020 (24%) gedaald.

Figuur 6.3

Totale reistijd die Nederlanders (16-79 jaar) doorgaans kwijt zijn om te gaan sporten en bewegen
(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Nationaal Sportonderzoek (NSO), 2014, 2016, 2018 en 2020.

Het is aannemelijk dat de coronapandemie invloed heeft gehad op de reistijd van Nederlanders in 2020. Sportaccommodaties moesten in dat jaar meermaals hun deuren sluiten. Hierdoor hadden Nederlanders alleen de mogelijkheid om thuis of in de openbare ruimte te sporten (Pulles et al., 2022). Toch is het de vraag of de coronapandemie de enige oorzaak is van de dalende reistijd van Nederlanders. In 2016 en 2018 was de reistijd ook al iets lager dan in 2014. Het toenemende aantal individuele sporters (hardlopen, wielrennen) kan een rol spelen in deze trend (Van den Dool, 2019).

De meerderheid van de Nederlanders (69%) vindt het (zeer) belangrijk dat de overheid zorgt voor bereikbare sportaccommodaties. Slechts één op de vijf Nederlanders (22%) is bereid verder te reizen voor betere sportaccommodaties. Onder mensen met een beperking of chronische aandoening is dit aandeel lager (18%). Een iets kleiner aandeel (17%) vindt dat sportaccommodaties te ver weg zijn. Onder mensen met een beperking is dit aandeel 19 procent (NSO, 2022).

Toegankelijkheid voor mensen met een hulpmiddel

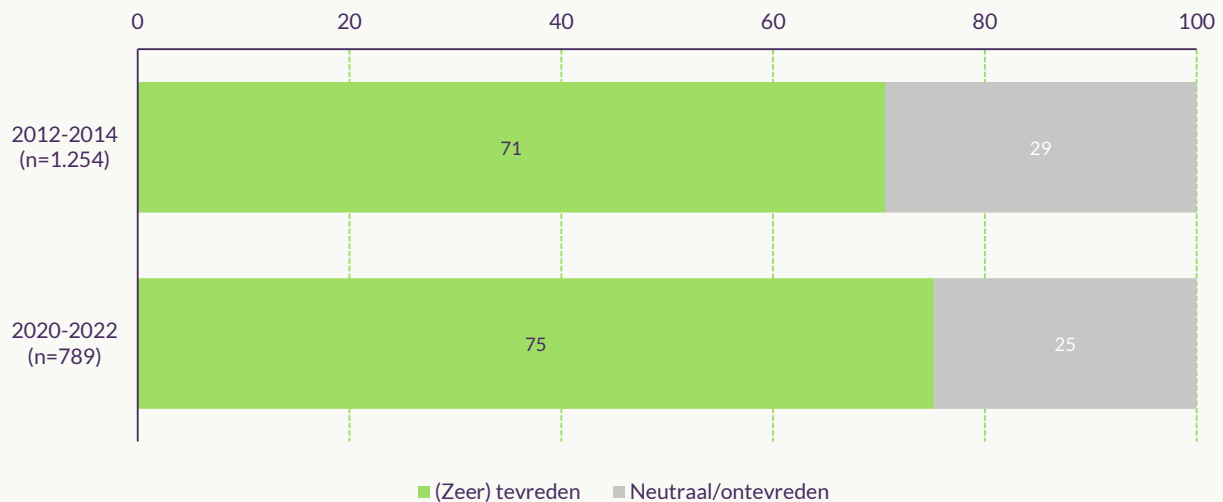
De toegankelijkheid van sportaccommodaties voor mensen in een rolstoel of met een rollator kan beter. In totaal is drie kwart van de Nederlanders hier tevreden over (zie figuur 6.4). Dat is iets meer dan in 2012 en 2014 (Van der Poel et al., 2016). Binnen de groep Nederlanders met een beperking of chronische aandoening die wekelijks sporten (n=55) is het aandeel dat (zeer) tevreden is over de toegankelijkheid voor mensen in een rolstoel of met een rollator een stuk lager

(66%, niet in figuur). Dit aspect is in paragraaf 6.1 gevat onder fysieke toegankelijkheid.

Figuur 6.4

Tevredenheid van de algemene Nederlandse bevolking over de toegankelijkheid van sportaccommodaties met een rolstoel of rollator

(in procenten)

Bron: SCP/CBS, Vrijtijdsomnibus (VTO), 2012, 2014, 2020 en 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Aanwezigheid sportmogelijkheden

Over de aanwezigheid van sportmogelijkheden in de directe woonomgeving zijn Nederlanders positief. Dit aspect heeft te maken met de sociale toegankelijkheid (zie paragraaf 6.1). In de periode 2018-2022 vindt 83 procent dat er voldoende sportaccommodaties aanwezig zijn. 81 procent vindt dat er voldoende keuze is uit verschillende sporten in de buurt (SCP/CBS (VTO), 2018, 2020 en 2022). Dit is nauwelijks veranderd ten opzichte van 2014 (Van der Poel et al., 2016).

Uit het Nationaal Sportonderzoek 2022 van het Mulier Instituut blijkt dat 66 procent van de Nederlanders tevreden is over de mogelijkheden voor sport en bewegen in de buurt. Over de mogelijkheden voor kinderen zijn iets meer Nederlanders tevreden (74%). Slechts 7 procent is ontevreden over de sport- en beweegmogelijkheden in de buurt voor zichzelf en voor kinderen.

Toch kan het aantal sportvoorzieningen in de buurt beter. 15 procent van de Nederlanders ouder dan 15 jaar mist sportvoorzieningen in de buurt voor zichzelf. 23 procent mist sportvoorzieningen in de buurt voor hun kinderen (Mulier Instituut (NSO), 2022). In paragraaf 8.4 is meer informatie te vinden over de sportvoorzieningen die mensen missen in de buurt (zie figuur 8.18).

Volwassenen met een beperking of chronische aandoening zijn minder vaak tevreden over de sport- en beweegmogelijkheden in de buurt (57% t.o.v. 71%). Het

aandeel dat sportvoorzieningen voor zichzelf mist (16%) is vergelijkbaar met het aandeel onder mensen zonder een beperking of chronische aandoening (14%). De sportvoorzieningen zijn er dus wel, maar voor mensen met een beperking of chronische aandoening is het minder vaak mogelijk om hiervan gebruik te maken.

Voor de helft van deze groep mensen (52%) is het missen van bepaalde sportmogelijkheden in de buurt een reden om niet te sporten. Dat is vaker dan voor mensen zonder beperking of chronische aandoening (38%).

Typen sportvoorzieningen in de buurt

In 2022 woonden bijna drie op de vier Nederlanders (73%) in de buurt van een sportschool of fitnesscentrum (zie tabel 6.5). In 2014 was dit 64 procent. Ook het aandeel Nederlanders dat in de buurt van een zwembad woont, is iets gestegen ten opzichte van 2014. Nederlanders wonen in 2022 iets minder vaak in de buurt van een tennisbaan dan in 2014.

In hoofdstuk 8 beschrijven we voor welk aandeel Nederlanders deze sportvoorzieningen in een andere wijk of een ander dorp of op verder dan tien kilometer afstand liggen in 2022.

Tabel 6.5

Aandeel Nederlanders waarbij reguliere mogelijkheden om te sporten in de buurt liggen

(in procenten)

	2014 (n=1.620)	2022 (n=1.500)
Sportschool/fitnesscentrum	64	73
Sportveld	71	71
Sporthal	65	64
Tennisbaan	58	52
Zwembad	42	47

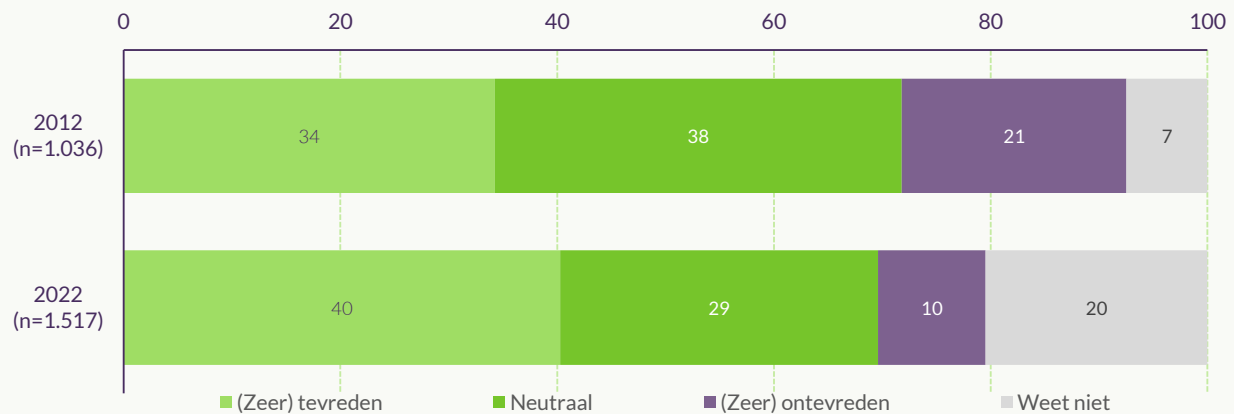
Bron: Mulier Instituut, Nationaal Sportonderzoek (NSO), 2014 & 2022.

Betaalbaarheid

Meer Nederlanders zijn in 2022 (zeer) tevreden over de betaalbaarheid van sportaccommodaties (40%) dan in 2012 (34%, figuur 6.5). Dat blijkt uit het Nationaal Sportonderzoek 2022 en 2012 van het Mulier Instituut. Daarnaast zijn ten opzichte van 2012 minder Nederlanders (zeer) ontevreden.

Figuur 6.5**Tevredenheid van Nederlanders over de betaalbaarheid van sportaccommodaties in de omgeving**

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Nationaal Sportonderzoek (NSO), 2012 en 2022.

30 procent van de Nederlanders vindt de kosten verbonden aan sport in het algemeen bezwaarlijk (Mulier Instituut (NSO), 2019). Een derde (32%) vindt dat de gemeente moet investeren in lagere tarieven voor het gebruik van sportaccommodaties door verenigingen en anderen (Mulier Instituut (NSO), 2017). Dit aspect valt onder praktische toegankelijkheid.

Verlichting en veiligheid

Het merendeel van de Nederlanders (84%) is tevreden over de verlichting rondom sportaccommodaties (SCP/CBS (VTO), 2020 en 2022). Dit verschilt weinig van 2014 (Van der Poel et al., 2016). 23 procent van de Nederlanders vindt dat de buurt aantrekkelijker kan worden om te sporten en bewegen door de verlichting te verbeteren (Mulier Instituut (NSO), 2020). Verlichting kan een aspect van fysieke toegankelijkheid zijn (inrichting), maar ook van sociale toegankelijkheid (veiligheid).

58 procent van de Nederlanders is (zeer) tevreden over de kwaliteit van de sportaccommodaties in de omgeving. Slechts 4 procent is hier (zeer) ontevreden over en 21 procent heeft een neutrale mening. 17 procent van de Nederlanders heeft hier geen mening over (Mulier Instituut (NSO), 2022). De tevredenheid is hoger onder Nederlanders zonder een beperking of chronische aandoening (63%) dan onder mensen met een beperking of chronische aandoening (51%).

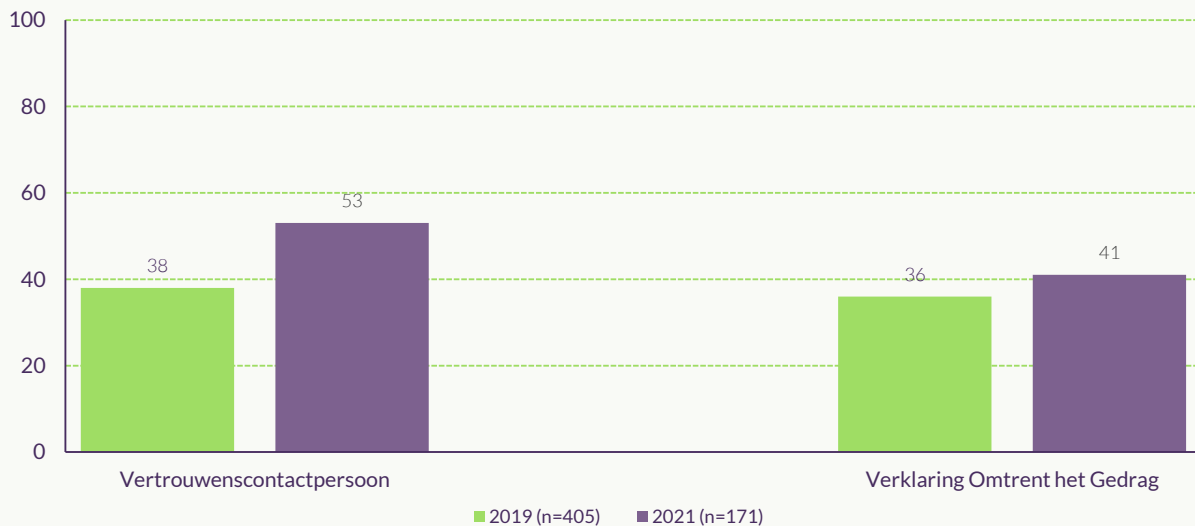
De afgelopen jaren is de aandacht voor sociale toegankelijkheid toegenomen. Zo vond 44 procent van de Nederlanders het in 2020 goed dat sportaccommodaties ook seksneutrale toiletten en kleedruimtes krijgen, om de toegankelijkheid voor transgender/interseks mensen te vergroten. In 2017 was dit nog maar 28 procent (Mulier Instituut (NSO), 2017 en 2020). Daarnaast hebben steeds meer sportverenigingen een vertrouwenscontactpersoon en vragen ze vrijwilligers en medewerkers vaker om een Verklaring Omtrent het Gedrag (figuur 6.6).

De meeste Nederlanders (91%) vinden dat er een goede sfeer is bij de sportclub of -groep (SCP/CBS (VTO), 2018).

Figuur 6.6

Aanwezigheid vertrouwenscontactpersoon en gebruik Verklaring Omtrent het Gedrag bij sportverenigingen in Nederland

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Verenigingsmonitor, 2019, 2021.

Ledenstop verenigingen

Van de sportverenigingen in Nederland hanteert 7 procent een wachtlijst en 3 procent een ledenstop (Mulier Instituut (Verenigingspanel), 2021). Deze cijfers impliceren dat de sociale toegankelijkheid van een (klein) deel van het sportaanbod suboptimaal is, in de zin dat het één of meer jaren kan duren voordat iemand tot de gewenste sportvereniging wordt toegelaten.

Ervaren belemmeringen

Volgens het Nationaal Sportonderzoek 2020 van het Mulier Instituut ervaart het merendeel van de volwassenen in Nederland geen belemmerende omstandigheden in hun omgeving voor sport en bewegen (68%, tabel 6.6). Mensen die wel belemmeringen ervaren, noemen vooral belemmeringen die te maken hebben met het sportaanbod in de buurt.

Op de eerste plaats vindt 12 procent dat er geen leuke activiteiten worden georganiseerd in de buurt. Op de tweede plaats geeft 10 procent aan dat veel sporten niet in de buurt of wijk mogelijk zijn. 7 procent geeft aan dat voorzieningen voor sport en bewegen vaak door een bepaalde groep (bijvoorbeeld kinderen) zijn bezet. Eenzelfde aandeel geeft aan dat er geen goede wandel- en/of fietspaden zijn (Mulier Instituut (NSO), 2020).

Individuele omstandigheden, zoals tijdgebrek vanwege werk, studie of gezin (44%), beperkte motivatie (25%) en lichamelijke beperkingen (22%), worden vaker als belemmering ervaren voor het sporten en bewegen (Mulier Instituut (NSO), 2018).

Tabel 6.6

Omstandigheden die het minder aantrekkelijk maken om te sporten en bewegen in de buurt volgens Nederlanders van 16-79 jaar

(in procenten, n=1.509, meerdere antwoorden mogelijk)

Ervaren belemmeringen	Kinderen*	Volwassenen
Er worden geen leuke activiteiten om te sporten en bewegen georganiseerd	12	12
Geen trapveldjes en speelplekken aanwezig	11	4
Veel sporten zijn niet in de buurt of de wijk mogelijk	9	10
De voorzieningen voor sport en bewegen zijn vaak bezet door een bepaalde groep	8	7
De voorzieningen voor sport en bewegen zijn slecht onderhouden	8	4
Geen goede wandel- /fietspaden	4	7
Het is niet veilig in mijn buurt	7	3
Anders	3	4
Geen van deze	60	68

Bron: Mulier Instituut, Nationaal Sportonderzoek (NSO), 2020.

* Volwassenen met een of meer kinderen hebben in het NSO aangegeven wat belemmeringen voor hun kind(eren) zijn.

Volgens volwassenen zijn er voor kinderen iets meer omstandigheden die het minder aantrekkelijk maken om in de buurt te sporten en te bewegen. Dat heeft vooral te maken met de afwezigheid van trapveldjes en speelplekken en met onveiligheid in de buurt (tabel 6.6).

Belemmeringen ervaren door mensen met een beperking

Mensen met een beperking ervaren vaker belemmeringen bij sport en bewegen dan mensen zonder beperkingen. Dit zijn belemmeringen die te maken hebben met persoonlijke factoren en met omgevingsfactoren. De meest voorkomende belemmeringen hebben te maken met persoonlijke factoren, waarbij vermoeidheid en gebrek aan energie het vaakst genoemd worden (27%-48%) (De Jonge et al., 2022).

In tabel 6.7 staan de meest genoemde belemmeringen die te maken (kunnen) hebben met omgevingsfactoren en waar met beleid op ingespeeld kan worden. Daarbij maken we onderscheid tussen vier groepen:

- kinderen met een lichamelijke beperking (motorisch/visueel/auditief);
- volwassenen met een lichamelijke beperking (motorisch/visueel/auditief);
- volwassenen met een chronische aandoening, zonder lichamelijke beperking;
- volwassenen met psychische klachten.

Tabel 6.7

(Zeer) vaak ervaren belemmerende omstandigheden door kinderen en volwassenen met een lichamelijke beperking (motorisch/visueel/auditief), volwassenen met een chronische aandoening en volwassenen met psychische klachten*

(in procenten)

	Kinderen - lichamelijke beperking (n=105)	Volwassenen - lichamelijke beperking (n=801)	Volwassenen - chronische aandoening (n=509)	Volwassenen - psychische klachten (n=504)
Het tijdstip komt niet uit	20	20	15	22
Weinig financiële middelen	16	29	16	32
Vervoersproblemen	20	17	7	11
Het aanbod van activiteiten is beperkt	19	19	8	12
Voelt zich niet welkom/op het gemak bij de sportaanbieder	16	15	6	13
Sportmaterialen/-lessen zijn onvoldoende aangepast	17	13	4	5
Aanvraag van sporthulpmiddelen is lastig	17	13	5	7
Accommodaties zijn onvoldoende aangepast	13	10	4	6
Ervaart nooit belemmering	10	2	6	4

Bron: De Jonge et al., 2022.

* In deze tabel staan omgevingsfactoren. Dit zijn minder vaak belemmeringen dan persoonlijke factoren, zoals vermoeidheid.

Het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) noemt vervoer en hulpmiddelen cruciale randvoorwaarden om publieke plekken te bereiken. Sportaccommodaties zijn een voorbeeld van een publieke plek.

Tijdens het reizen naar de sportaccommodatie kan er veel verkeer gaan. Het speciaal vervoer is weinig punctueel en het lokale openbaar vervoer wordt als minder toegankelijk ervaren. Verder ervaren mensen met een beperking problemen met het aanvragen van hulpmiddelen, zoals een rolstoel. Onder meer complexe bureaucratische processen maken dat de aanvraag van hulpmiddelen moeizaam en tijdrovend is.

Daarnaast blijken de standaard sportvoorzieningen vaak onvoldoende toegankelijk te zijn voor mensen met een beperking. De sfeerverlichting is bijvoorbeeld te donker of er ontbreekt een tillift in het zwembad (Vermeij & Hamelink, 2021). De participatiemonitor van het Nivel onderschrijft dit (Knapen et. al, 2023).

6.6 Tot slot

Een toegankelijke sportaccommodatie draagt bij aan inclusie

In dit hoofdstuk hebben we uitgelegd wat kan worden verstaan onder een toegankelijke sportaccommodatie. Het is duidelijk geworden dat een toegankelijke sportaccommodatie om veel meer gaat dan of iemand er zonder obstakels kan

komen of de locatie kan betreden. Een toegankelijke sportaccommodatie is een voorwaarde om de sport- en beweegdeelname van iedereen, ongeacht achtergrond, op een gelijkwaardige manier mogelijk te maken.

Een accommodatie bereiken en gebruiken: sporten, kijken én ontmoeten

Een sportaccommodatie is toegankelijk wanneer alle mensen die dat willen er zonder obstakels kunnen komen, er gebruik van kunnen maken en datgene kunnen doen wat zij willen. Om zelf te sporten, sport te kijken of sporters en bezoekers te ontmoeten. Een toegankelijke sportaccommodatie is een plek waar je kunt verblijven met het gevoel er welkom en thuis te zijn en waar je niet anders wordt bejegend vanwege je achtergrond.

Integrale benadering

Toegankelijkheid van sportaccommodaties vraagt om een integrale benadering, waarbij onderscheid gemaakt kan worden in fysieke, sociale, praktische en informatie-aspecten, en om een universele blik. Dit laatste houdt in dat een accommodatie in principe toegankelijk is voor iedereen, en niet alleen voor een specifieke groep.

Toegankelijkheid is een mensenrecht

Toegankelijkheid heeft alles te maken met inclusie en het recht van mensen op gelijke behandeling en gelijkwaardige voorzieningen. Dit recht is, specifiek voor mensen met een beperking, vastgelegd in allerlei verdragen, wetten en richtlijnen. Deze moeten bevorderen of zelfs afdwingen dat iedereen onvoorwaardelijk toegang heeft tot, in dit geval, sportaccommodaties en de diensten die daarbinnen worden aangeboden.

Toch merken we op dat het met de toegankelijkheid van sportaccommodaties nog niet goed (genoeg) gaat. Dit ondanks de vele richtlijnen en keurmerken voor het ontwerpen, bouwen, beheren en keuren van toegankelijke sportaccommodaties en de ontwikkelingen die hierin nog steeds plaatsvinden.

In wetgeving is afgesproken dat het ontzeggen van de toegang tot een sportaccommodatie (dat gebeurt als mensen door hun beperking of anderszins er geen gebruik van kunnen maken) kan worden opgevat als een vorm van discriminatie en een schending van de mensenrechten.

Redelijkheidsbeginsel vertraagt veranderingen

Wel is het redelijkheidsbeginsel, dat stelt dat aanpassingen niet hoeven als ze te kostbaar of tijdrovend zijn, een flinke adder onder het gras. Gemeenten en organisaties mogen zelf afwegen of een in hun ogen forse investering voor een relatief kleine groep gebruikers opweegt tegen de inzet van diezelfde investering voor een ander maatschappelijk belang. De intentie lijkt wel aanwezig, gezien het hoge percentage gemeenten dat zegt in het beleid aandacht te hebben voor inclusief sporten en bewegen en voor toegankelijkheid van de sport.

Gebruik BOSA kan beter

Verbeterpunten aan de toegankelijkheid hoeven niet altijd veel te kosten als ze simpel zijn. Hier kan weinig weerstand tegen zijn. Bij grote aanpassingen die veel kosten, is de BOSA een uitkomst. Deze wordt nog weinig gebruikt voor aanpassingen aan de toegankelijkheid. Wellicht komt dit doordat exploitanten de investering eerst zelf moeten doen voor ze subsidie krijgen. Een kritische blik op de mogelijk belemmerende werking van voorwaarden om subsidie aan te vragen zou zinvol zijn.

Landelijke gegevens over mate van toegankelijkheid ontbreken nog

Of we nu op de goede weg zijn met de verbetering van de toegankelijkheid van sportaccommodaties is moeilijk te zeggen. Het lijkt er wel op, gezien het totaal van 7.379 sport- en beweegactiviteiten voor mensen met een beperking in 327 gemeenten. En gezien de mooie voorbeelden die worden getoond op websites van keuringsorganisaties.

Maar het ontbreekt nog steeds aan landelijke gegevens over de mate waarin sportaccommodaties in Nederland gekeurd zijn en voldoen aan toegankelijkheidseisen. Het gebrek daaraan is voor burgers hinderlijk, omdat zij op deze manier onvoldoende geïnformeerd zijn over wat hen te wachten staat bij een bezoek aan een sportaccommodatie.

De toekomst zal uitwijzen of de samenwerking tussen organisaties als Ongehinderd (Keurmerk), Uniek Sporten (aangepast aanbod), het Mulier Instituut (Database Sportaccommodaties) en NOC*NSF (Sportinfrastructuur.nl) bij het in kaart brengen van en delen van informatie over de toegankelijkheid van sportaccommodaties zijn vruchten zal afwerpen.

Ervaringen toegankelijkheid goed, belemmeringen voor specifieke groepen

Nederlanders lijken de toegankelijkheid van sportvoorzieningen over het algemeen overigens goed te waarderen, beter dan in de ons omringende landen. Maar mensen met een beperking hebben specifieke belemmeringen voor het bereiken en gebruiken van sportvoorzieningen. Voor andere bevolkingsgroepen gelden weer andere belemmeringen, zoals de betaalbaarheid.

Uniform instrument voor meten ervaringen burgers nodig

Een uniform instrument om de ervaringen van verschillende groepen Nederlanders met de toegankelijkheid van sportaccommodaties te meten ontbreekt. Het is aan te bevelen deze aspecten meer in integraliteit (naar de vier beschreven vormen) uit te vragen, zodat landelijk beleid hierop kan worden afgestemd.

Drie belemmerende factoren

Samenvattend belemmeren drie zaken de voortgang in het verbeteren van de toegankelijkheid van sportaccommodaties en het zicht op de ontwikkelingen daarin: de vrijblijvendheid in de aanpak van toegankelijkheid, het ontbreken van landelijke data over de toegankelijkheid van sportaccommodaties en het gebrek aan een goed instrument ervaringen van burgers met toegankelijkheid te meten.

6.7 Bronnen

Ariëns, J. P. E., Joosten, T. A., Schriemer, W., Sloos, R., Tets, J. J. J., & Van Eyssen, N. A. E. (2008). *Handboek sportaccommodaties*. ISA Sport/NOC*NSF/Arko Sport Media BV.

Bouwwereld (26 juni 2023). *Nieuwe NEN-norm Toegankelijkheid: eenduidig, praktisch en voor iedereen*. Geraadpleegd op 14 augustus 2023, van <https://www.bouwwereld.nl/bouwtechniek/wetten-regels-normen/nieuwe-norm-toegankelijkheid-eenduidig-praktisch-en-voor-iedereen/>

Briels, B. (2022). *VN-verdrag Handicap in gemeenten; Flitspeiling stand van zaken*. Flitspeiling 5 (2022). VNG & Movisie.

College voor de rechten van de mens (2020). *Participatie van mensen met een beperking bij de totstandkoming van wetgeving en beleid. Jaarlijkse rapportage over de naleving van het VN-verdrag handicap in Nederland 2020*.

CROW (2021). *Toegankelijkheid en Omgevingswet. Op weg naar een toekomstbestendig mobiliteitssysteem voor iedereen*.

Damen, M., Broxterman, E., & Wittkämper, L. (2019). *Toegankelijk (ver)bouwen? Een vergelijking van normen en richtlijnen*. RIGO Research en Advies.

De Jonge, M., Gómez Berns, A., & Van Lindert, C. (2022). *Behoeftonderzoek mensen met een beperking, chronische aandoening en psychische klachten 2022*. Mulier Instituut.

Digitale Overheid (2023). *Hoe ontwerp, bouw en beheer ik?* Geraadpleegd op 12 oktober 2023, van <https://www.digitaleoverheid.nl/overzicht-van-alle-onderwerpen/digitale-inclusie/digitaal-toegankelijk/wegwijzer-digitale-toegankelijkheid/hoe-ontwerp-bouw-en-beheer-ik/>

DUS-I (2022). *Bijlage aanvullende subsidie BOSA 2023*. Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I)/Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport.

Gutter, L., & Van Lindert, C. (2020). *Sporten en bewegen voor mensen met een beperking: beleid en activiteiten van gemeenten* [Factsheet 2020/34]. Mulier Instituut.

Harnacke, C., & Fitzpatrick, H. (2023). *Flitspeiling 2023. VN-verdrag Handicap in gemeenten*. Flitspeiling 6 (2023). VNG & Movisie.

Hoekman, R., & Reitsma, M. (2018). *Sport in collegeprogramma's 2018-2022*. Mulier Instituut.

Hoekman, R., & Schadenberg, B. (2023). *Onderbenutting van sportaccommodaties. Kennis- en Innovatiescan WP5*. Mulier Instituut.

Hoekman, R., Schots, M., & Ruikes, D. (Reds.) (2022). *Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2022*. Mulier Instituut.

Ieder(In) (2023, 24 mei). *Webinar over nieuwe norm toegankelijkheid van gebouwen*. Geraadpleegd op 14 augustus 2023, van <https://iederin.nl/webinar-nieuwe-norm-toegankelijkheid-gebouwen/>

Hoogendam, A., Ruikes, D., & Hoekman, R. (2021). *Monitor lokaal sportbeleid 2020*. Mulier Instituut.

IPLO (z.d.). *Casus toegankelijkheid en de Omgevingswet*. Informatiepunt Leefomgeving.

Knapen, J., Bottenheft, E., Zonneveld, E., Aussems, C., & Boeije, H. (2023). *Nivel participatiemonitor 2020-2020. Deelname aan de samenleving van mensen met een beperking*. Nivel.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (2020). *Nationale omgevingsvisie*. <https://www.denationaleomgevingsvisie.nl/publicaties/novistukken+publicaties/HandlerDownloadFiles.ashx?idnv=1760380>

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (z.d.). *DigiToegankelijkheid. Wetgeving*. Geraadpleegd op 12 oktober 2023, van <https://www.digitoegankelijk.nl/wetgeving>

Ministerie van VWS (2018a). *Nationaal Sportakkoord – Sport Verenigt Nederland*.

Ministerie van VWS (2018b). *Programma VN-verdrag Onbeperkt meedoen! Implementatie VN-verdrag inzake de rechten van mensen met een handicap*.

Ministerie van VWS (2021). *Eindrapportage 2021. Onbeperkt meedoen!*

Ministerie van VWS, VSG, VNG, NOC*NSF & POS (2022). *Hoofdlijnen Sportakkoord II – Sport versterkt*.

Ongehinderd (2023). *Ongehinderd voor gebruikers*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van <https://ongehinderd.nl/voor/gebruikers/>

Oosterwijk, F. (2023). Sport inclusief maken. Toegankelijkheidsscan Ongehinderd wordt onderdeel van het kwaliteitssysteem. *Sportaccom*. 2023(2), 106-108.

PBTconsult (2023). *ITstandaard*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van <https://www.pbtconsult.nl/ontwerprichtlijnen/itstandaard/213/56/>

Pulles, I., Van Eldert, P., & Van der Poel, H. (Reds.) (2022). *Monitor Sport en corona V*. Mulier Instituut.

Reitsma, M., Hoogedam, A., De Kwaasteniet, R., & Van der Poel, H. (Reds.) (2022). *Monitor Sportakkoord 'Sport verenigt Nederland': De oogst van het sportakkoord – Voortgangsrapportage juni 2022*. Mulier Instituut.

Reitsma, M., & Van der Poel, H. (2019). *Monitoring Sportakkoord. Start lokale akkoorden*. Mulier Instituut.

Rijksoverheid (z.d.-a) *Non-discriminatiegronden Grondwet uitgebreid met handicap en seksuele gerichtheid*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/actueel/nieuws/2023/01/17/non-discriminatiegronden-grondwet-uitgebreid-met-handicap-en-seksuele-gerichtheid>

Rijksoverheid (z.d.-b). *Wet gelijke behandeling handicap of chronische ziekte (Wgbh/cz)*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/rechten-van-mensen-met-een-handicap/gelijke-behandeling-mensen-met-beperking-of-chronische-ziekte>

Rijksoverheid (z.d.-c). *Omgevingswet*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/omgevingswet>

Rijksoverheid (z.d.-d). *Bouwregelgeving. Bouwbesluit 2012*. Geraadpleegd op 14 augustus 2023, van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/bouwregelgeving/bouwbesluit-2012>

RIVM (2022). *Samenwerkingsverbanden aangepast sporten*. Geraadpleegd op 29 september 2023, van <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/kaarten/onbeperktbewegen/beleid>

Scholten, V., & Van Lindert, C. (2016). *Toegankelijkheid*. In H. Van der Poel, K. Wezenberg-Hoenderkamp, & R. Hoekman (Reds.), *Sportaccommodaties in Nederland: kaarten en kengetallen* (pp. 286-311). Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Stichting Nederlands Keurmerk voor Toegankelijkheid (z.d.). *Nederlands Keurmerk voor Toegankelijkheid*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van <https://keurmerktogankelijkheid.nl/>

Timmerman, S., & Moonen, J. (2021). *Inzet ervaringsdeskundigheid en uitrol VN-verdrag Handicap. Uitkomsten van de uitvraag, najaar 2021*. Movisie.

Uniek Sporten (2023). *Toegankelijkheid. Sportlocatie beoordelen*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van <https://www.unieksporten.nl/accommodatie-beoordelen>

Van Aller, H. (2015). *Richtlijnen Toegankelijkheid Buitensportaccommodaties*. Stichting Onbeperkt Sportief/Branchevereniging Sport en Cultuurtechniek (BSNC).

Van Aller, H., & Wenting, O. (2014). *Richtlijnen Toegankelijkheid Indoor Sportaccommodaties*. Stichting Onbeperkt Sportief.

Van den Dool, R. (2019). *Zonder anderen sporten en bewegen neemt toe*. Mulier Instituut.

Van den Dool, R., Van Lindert, C., Van den Berg, S., & Wendel-Vos, G. C. W. (2022). *Deelname sport en bewegen door mensen met een beperking: de stand van zaken eind 2019*. Mulier Instituut.

Van der Poel, H., Wezenberg-Hoenderkamp, K., Hoekman, R., Bakker, S., Davids, A., Hoffmans, W., Van Lindert, C., Lucassen, J. M. H., Rewijk, D., Schadenberg, B., & Scholten, V. (2016). *Sportaccommodaties in Nederland: kaarten en kerngetallen*. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Van Impelen, J. (2016). *Volwaardig meedoen in de maatschappij, begint met volwaardige toegang* [Scriptie]. Universiteit Utrecht.

Van Lindert, C., Scholten, V., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Van Aller, H. (2017). *Drempelvrij Sporten: eindrapportage project 'Sportaccommodaties onbeperkt toegankelijk'*. Mulier Instituut/Focus Consultancy.

Van Lindert, C., Wezenberg-Hoenderkamp, K., De Jonge, M., Ruikes, D., Noordzij, M., & Van der Meijde, L. (2021). *Sport in Rotterdam toegankelijk voor iedereen? Onderzoek naar de sportmogelijkheden voor mensen met een beperking in Rotterdam*. Mulier Instituut.

Van Lindert, C., & De Jonge, M. (2022). *Inclusief sporten en bewegen voor mensen met een beperking. Landschap en betekenissen*. Mulier Instituut.

VCP (2007). *Bereikbaarheid, Toegankelijkheid en Bruikbaarheid. Beknopte handreiking voor lokale belangenbehartigers*. Versterking CliëntenPositie.

Vermeij, L., & Hamelink, W. (2021). *Lang niet toegankelijk: Ervaringen van Nederlanders met een lichamelijke beperking als spiegel van de samenleving*. Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP).

VN (2006, 13 december). *Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap*.

VNG (z.d.). *Iedereen doet mee!* Geraadpleegd op 10 augustus 2023, van <https://vng.nl/rubrieken/onderwerpen/iedereen-doet-mee>

VNG (2022). *Handreiking Global Goals verbinden met lokaal inclusiebeleid*.

VNG (2018). *VN-Verdrag Handicap: Wat betekent het VN-Verdrag voor gemeenten?* [Factsheet]. https://vng.nl/files/vng/pagina_attachments/2016/vn-verdrag-handicap_20180227.pdf

Von Heijden-Brinkman, A., Van den Dool, R., Van Lindert, C., & Breedveld, K. (2013). *(On)beperkt sportief 2013: monitor sport- en beweegdeelname van mensen met een handicap*. Mulier Instituut.

Week van de Toegankelijkheid (z.d.-a). *Wat is toegankelijkheid?* Geraadpleegd op 29 september 2023, van <https://weekvandetoegekankelijkheid.nl/over-de-week/wat-is-digitale-toegankelijkheid/>

Week van de Toegankelijkheid (z.d.-b). *Schouwen in de Week van de Toegankelijkheid: altijd een geslaagde activiteit*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van <https://weekvandetoegekankelijkheid.nl/schouwen-in-de-week-van-de-toegankelijkheid-altijd-een-geslaagde-activiteit/>

Wijk, M. (2012). *Handboek voor toegankelijkheid*. BIM Media BV.

Zonnebloem (z.d.). *Toegankelijkheid van vrijetijdslocaties*. Geraadpleegd op 13 oktober 2023, van <https://www.zonnebloem.nl/doe-mee/toegankelijke-locaties/overzicht-locaties>

Hoofdstuk 7 | Exploitatie en financiering

Peter van Eldert & Janne van der Heijden

Exploitatie en financiering

Peter van Eldert & Janne van der Heijden

Van oudsher zien gemeenten een rol voor zichzelf weggelegd om te voorzien in sportaccommodaties. Tegenwoordig bestaan er tal van sportbedrijven, stichtingen en marktpartijen die ook een rol spelen in de exploitatie van sportaccommodaties. In de afgelopen jaren zorgden sociaaleconomische ontwikkelingen voor een toenemende (beleidsmatige) aandacht voor exploitatie- en financieringsvraagstukken bij sportaccommodaties. Met name de coronacrisis en energiecrisis spelen hierbij een grote rol. In dit hoofdstuk staan exploitatie en financiering van sportaccommodaties centraal.

7.1 Exploitatie en eigendom

De exploitatie van sportaccommodaties omvat alle taken van het uitbaten van een sportaccommodatie. Deze taken raken zowel de software (planning, communicatie met gebruikers, etc.) als de hardware (beheer, onderhoud, etc.) van sportaccommodaties (Hoekman et al., 2019). Bij deze definitie focussen we enkel op de exploitatie van de sportaccommodatie zelf en laten we de eigendom, huur of erfpacht van de grond eronder buiten beschouwing.

We onderscheiden vier exploitatievormen van sportaccommodaties (Hoekman et al., 2019):

- **Gemeentelijke sportaccommodatie**
 - De gemeente is eigenaar van de sportaccommodatie en financieel en bestuurlijk verantwoordelijk. De exploitatie ligt bij de gemeente. Hierdoor houdt de gemeente zich bezig met zowel de ontwikkeling als de uitvoering van het sportaccommodatiebeleid.
- **Intern verzelfstandigde sportaccommodatie**
 - De exploitatietaken van de sportaccommodatie liggen bij een zelfstandig onderdeel van de gemeente. Dit onderdeel krijgt een budget van de gemeente voor de uitvoering van de exploitatietaken en deze taken zijn vastgelegd in een contract. De gemeente blijft financieel en bestuurlijk (eind)verantwoordelijk, maar de taken en verantwoordelijkheden voor de ontwikkeling en de uitvoering van het sportaccommodatiebeleid zijn (intern) van elkaar gescheiden.
- **Extern verzelfstandigde sportaccommodatie**
 - De exploitatietaken van de sportaccommodatie liggen bij een organisatie of bedrijf met een eigen rechtspersoonlijkheid. Deze taken zijn vastgelegd in een (exploitatie)overeenkomst of subsidiekader, waarvoor de exploitant een (exploitatie)subsidie van de gemeente ontvangt. De

exploitant is in een bepaalde mate zelfstandig en (mede) verantwoordelijk voor de taakuitvoering. De gemeente blijft risicodragend en daarmee eindverantwoordelijk voor de sportaccommodatie. Op deze manier behoudt de gemeente invloed op de sportaccommodatie.

- **Geprivatiseerde sportaccommodatie**

- Een private organisatie is eigenaar of risicodrager van de sportaccommodatie en draagt de financiële en bestuurlijke verantwoordelijkheid. Deze organisatie regelt alle exploitatietaken. In deze exploitatievorm heeft de gemeente (vrijwel) geen zeggenschap (meer).

Een gemeente kan de exploitatie van sportaccommodaties binnen de gemeente per sportvoorziening verschillend vormgeven. Daarnaast kan de concrete vormgeving van de vier exploitatievormen verschillen, met name bij extern verzelfstandigde en geprivatiseerde sportaccommodaties (vorm 3 en 4). Deze variatie kan zitten in het takenpakket van de niet-gemeentelijke partij en afspraken over grond (erfpacht, etc.) en opstellen (tribunes, kantines, etc.). De verschillen in de vormgeving van de exploitatievormen beïnvloeden de exploitatie en kostendekkendheid van de sportaccommodaties.

Een verandering van exploitatievorm komt voort uit een verzelfstandiging of (de)privatisering. Verzelfstandiging is het proces van overdragen van (een aantal) gemeentelijke exploitatietaken (vorm 1) naar een intern organisatieonderdeel (vorm 2) of een externe organisatie (vorm 3) (Hoekman et al., 2019). Bij privatisering worden de exploitatietaken risicodragend overgedragen aan een externe partij (vorm 4). Hierbij kan ook de eigendom van de sportaccommodatie naar de externe partij gaan. Deprivatisering is het omgekeerde proces, waarbij de gemeente de exploitatie of het eigendom terugneemt.

Als achterliggende reden voor verzelfstandiging of privatisering van gemeentelijke sportaccommodaties noemden gemeenten in 2020 het vaakst kostenbesparing (39%; tabel 7.1). Daarnaast geven ze aan te verzelfstandigen of privatiseren omdat ze de exploitatie van sportaccommodaties niet meer als taak van de gemeente zien (38%) of omdat ze streven naar een verbetering van de effectiviteit (36%). In 2016 kwam een vergelijkbaar beeld naar voren (Hoekman & Van der Maat, 2017).

Tabel 7.1**Reden voor verzelfstandiging of privatisering van sportaccommodaties in 2020**

(meerdere antwoorden mogelijk, in procenten, gewogen naar stedelijkheidsgraad, n=104)

Reden	Percentage
Kostenbesparing	39
Wordt niet (meer) gezien als taak van de gemeente	38
Verbetering effectiviteit	36
Onbekend/bestaat al lange tijd zo	16
Omdat bedrijven en/of verenigingen aangeven taken van de gemeente te willen overnemen	14
Invloed van de Wet Markt en Overheid	4
Weet niet	13
Anders	8

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, Monitor Lokaal Sportbeleid, 2020.

Sinds 2021 verrijkt het Mulier Instituut de Database SportAanbod (DSA) met exploitatievormen. Hiervoor verzamelen en registreren we eigendoms- en exploitatiegegevens (eigenaar en exploitant) van sportvoorzieningen.

Stand van zaken registratie eigendom en exploitatie sportaccommodaties

In tabel B7.1.1 in de bijlage laten we zien van hoeveel sportvoorzieningen we de eigendoms- en/of exploitatiegegevens hebben geregistreerd per 9 september 2023. Hierbij focussen we op een selectie binnen- en buitensportvoorzieningen. Op basis van deze gegevens beschrijven we in deze paragraaf de stand van zaken bij eigendom en exploitatie.

● Eigenaar

Gemeenten zijn eigenaar van ruim de helft van de binnensportvoorzieningen (figuur 7.1). Met name bij sporthallen is dit vaak het geval (64%). Voor buitensportvoorzieningen ligt het aandeel dat eigendom is van een gemeente een stuk hoger. Bij de meeste typen buitensportvoorzieningen geldt dit voor ruim 90 procent van de voorzieningen.

Uitzonderingen hierop zijn hockeyvelden (66%) en openlucht tennisvoorzieningen (31%). Bij tennisvoorzieningen zien we zelfs dat het merendeel in handen is van een niet-gemeentelijke partij. Deze niet-gemeentelijke partij is relatief vaak een sportvereniging (55%; figuur B7.1.1).

● Exploitant

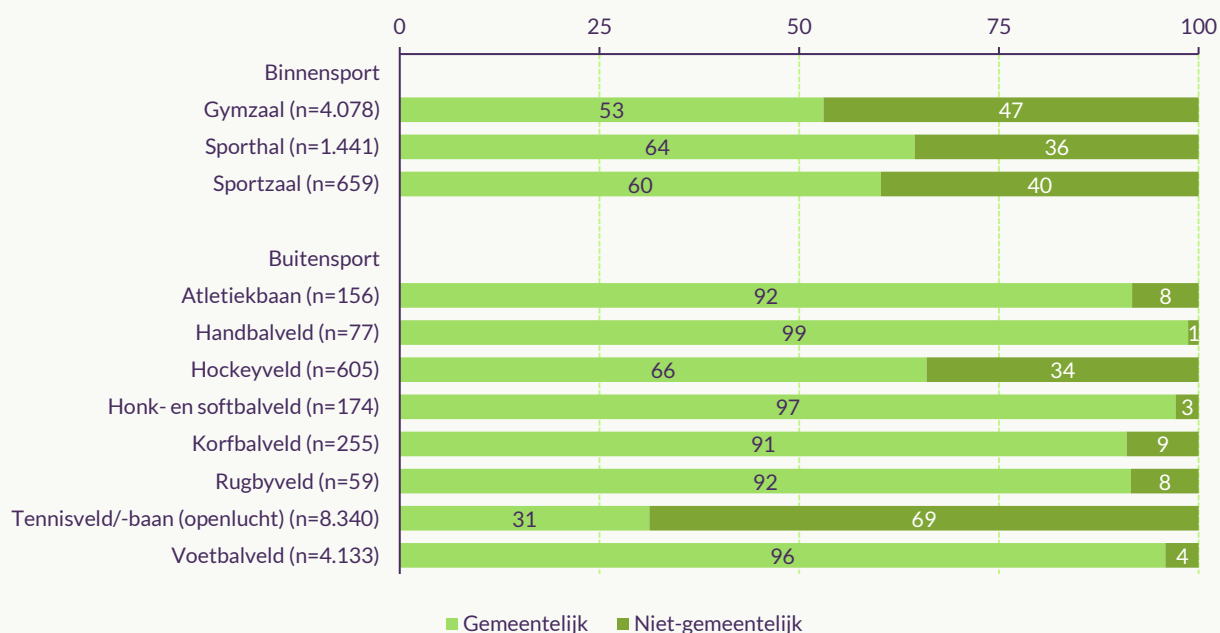
Ongeveer de helft van de gymzalen (52%; figuur 7.2) en sporthallen (51%) wordt door gemeenten geëxploiteerd. Voor de overige gymzalen en sporthallen ligt de exploitatie relatief vaak bij een bv of nv, een onderwijsinstelling of een sportvereniging (figuur B7.1.2). Bij sportzalen ligt de exploitatie in de meeste gevallen (61%; figuur 7.2) bij een niet-gemeentelijke partij.

Bij buitensportvoorzieningen ligt de exploitatie in de meeste gevallen bij gemeenten (figuur 7.2). Openlucht-tennisvoorzieningen zijn hier de grootste uitzondering op. Hiervan ligt bij slechts 17 procent de exploitatie bij een gemeente. Stichtingen (23%; figuur B7.1.2) en sportverenigingen (40%) exploiteren relatief vaak tennisvoorzieningen.

Figuur 7.1

Type eigenaar van sportvoorzieningen*

(in procenten)

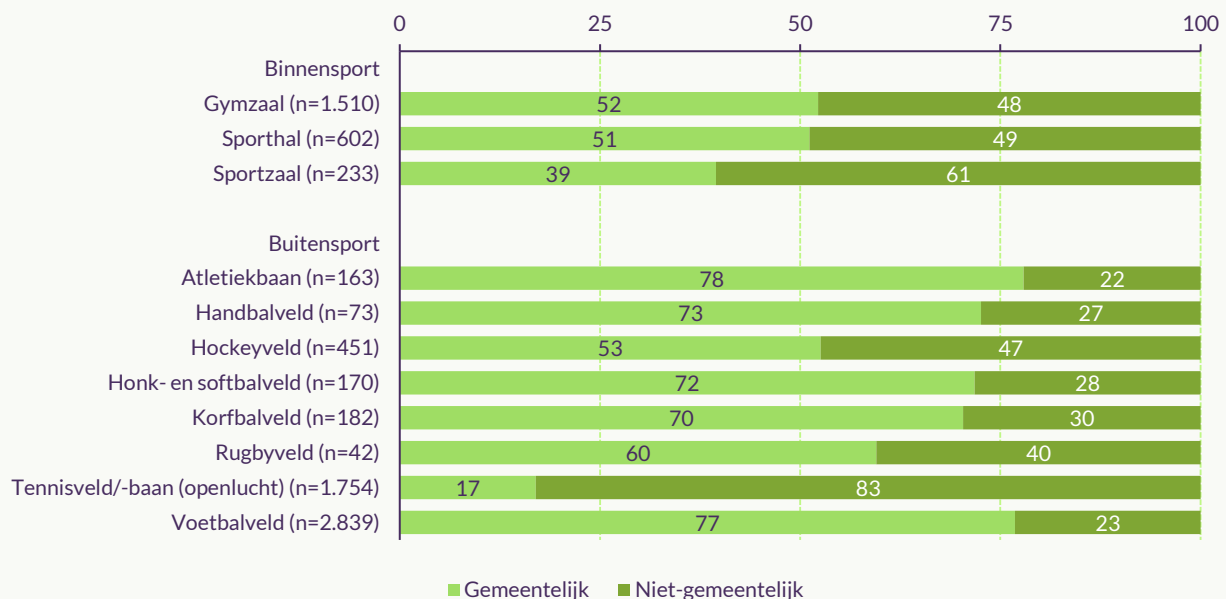

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 9 september 2023.

* Hierbij nemen we alleen de sportvoorzieningen mee waarvan we de eigendomsgegevens in beeld hebben.

Figuur 7.2**Type exploitant van sportvoorzieningen***

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 9 september 2023.

* Hierbij nemen we alleen de sportvoorzieningen mee waarvan we de exploitatiegegevens in beeld hebben.

● Zwembaden

In hoofdstuk 4 *Zwembaden* beschreven we de stand van zaken wat betreft eigendom en exploitatie van zwembaden. Een krappe meerderheid van de zwembaden is in eigendom van een gemeente (55%). De exploitatie ligt juist bij een ruime meerderheid van de zwembaden bij een niet-gemeentelijke partij (80%). Dit is vaak een bv, nv of stichting.

Ontwikkelingen

De gegevens uit de DSA geven de stand van zaken weer van de eigendoms- en exploitatiekenmerken in 2023. Op basis van deze gegevens kunnen we vooralsnog geen ontwikkelingen of verschuivingen laten zien. Om toch enig zicht te krijgen op deze ontwikkelingen kijken we naar cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en resultaten uit peilingen onder sportambtenaren via het panel van de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG).

● Private sportaccommodaties

Volgens cijfers van het CBS nam het aantal private sportaccommodaties¹ in Nederland flink toe in de afgelopen jaren (figuur 7.3). Het CBS telde in 2020 3.685 private sportaccommodaties, waar dit er in 2000 nog 2.525 waren. Met name het aantal private binnen- en buitensportaccommodaties nam flink toe.

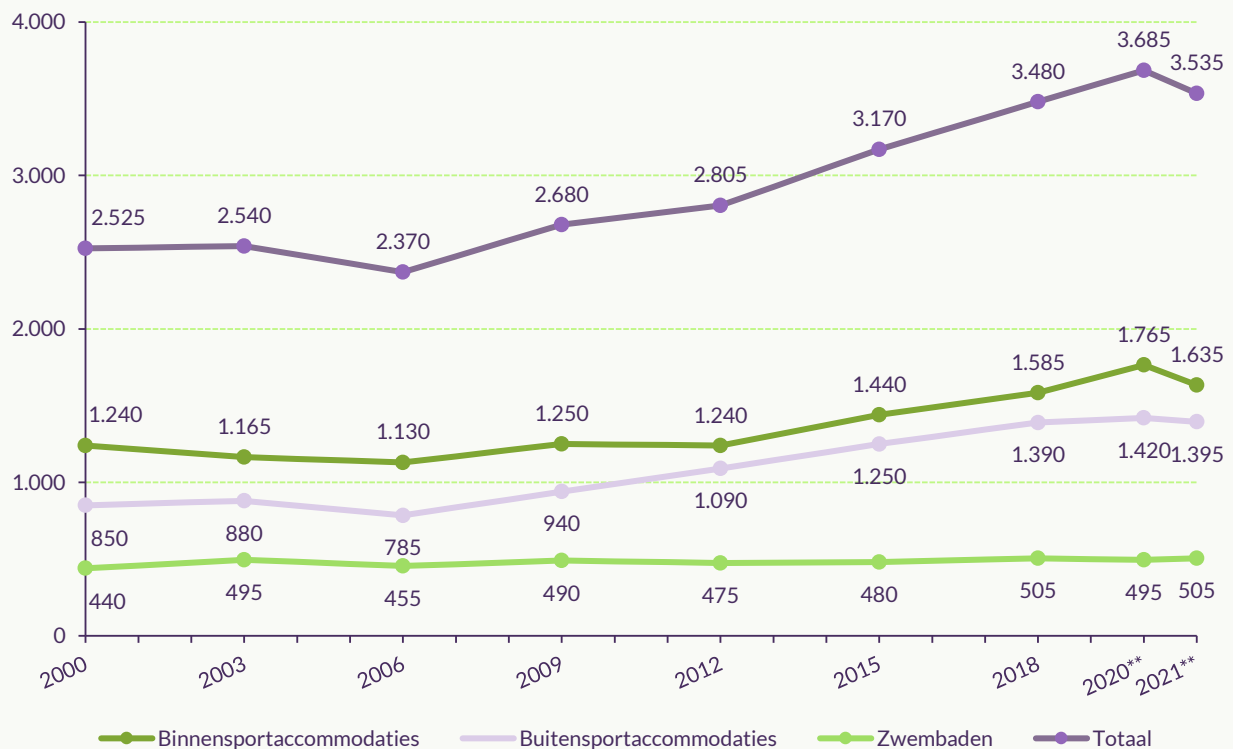
Naast privatisering van gemeentelijke sportaccommodaties kan deze stijging voortkomen uit de bouw van nieuwe typen sportaccommodaties, zoals trampoline- en boulderhallen en padelaccommodaties.

Tussen 2020 en 2021 zien we het aantal private sportaccommodaties weer dalen, met name het aantal binnensportaccommodaties. Mogelijk heeft dit te maken met sluitingen vanwege de coronacrisis. De binnensportaccommodaties hadden tijdens de coronacrisis namelijk te maken met de meeste beperkende maatregelen.

¹ Het CBS definieert sportaccommodaties voor haar statistiek 'Exploitanten sportaccommodaties' als: sportaccommodaties van commerciële (eenmanszaken, nv's en bv's) en niet-commerciële organisaties (stichtingen) die staan ingeschreven bij de Kamer van Koophandel, met als hoofdactiviteit de exploitatie van één of meerdere accommodaties. Het zijn zwembaden, overdekte en openluchtsportaccommodaties. Bij overdekte sportaccommodaties noemt het CBS multifunctionele sporthallen en -zalen, schaats-, tennis- en klimhallen, kegel-, bowling-, squash- en biljartcentra en schietaccommodaties als voorbeelden en bij openluchtaccommodaties tennisparken, golfbanen, sportveldencomplexen, circuits voor auto-, motor-, of wielersport, accommodaties voor boogschieten, schaatssport, jeu de boules en paardensport. Fitnesscentra, maneges, sportscholen en jachthavens neemt het CBS niet mee in zijn statistiek 'Exploitanten sportaccommodaties'. Hiervoor heeft het CBS losse statistieken.

Figuur 7.3**Aantal private sportaccommodaties naar type accommodatie, 2000-2021***

(in absolute aantallen)

Bron: CBS (Statline), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voor haar statistiek 'Exploitanten sportaccommodaties' gebruikt het CBS een driejaarlijkse onderzoekscyclus. In 2020 is hier eenmalig van afgeweken vanwege de coronacrisis.

** Voorlopige cijfers.

● Verzelfstandiging en privatisering

Gemeenten besteedden in hun collegeprogramma's voor de collegeperioden 2014-2018, 2018-2022 en 2022-2026 aandacht aan het vraagstuk van de gewenste exploitatievorm (Hoekman & Van der Bol, 2014; Hoekman & Reitsma, 2018; Geurink & Hoekman, 2023). Hierin komt onder andere verzelfstandiging en privatisering aan bod.

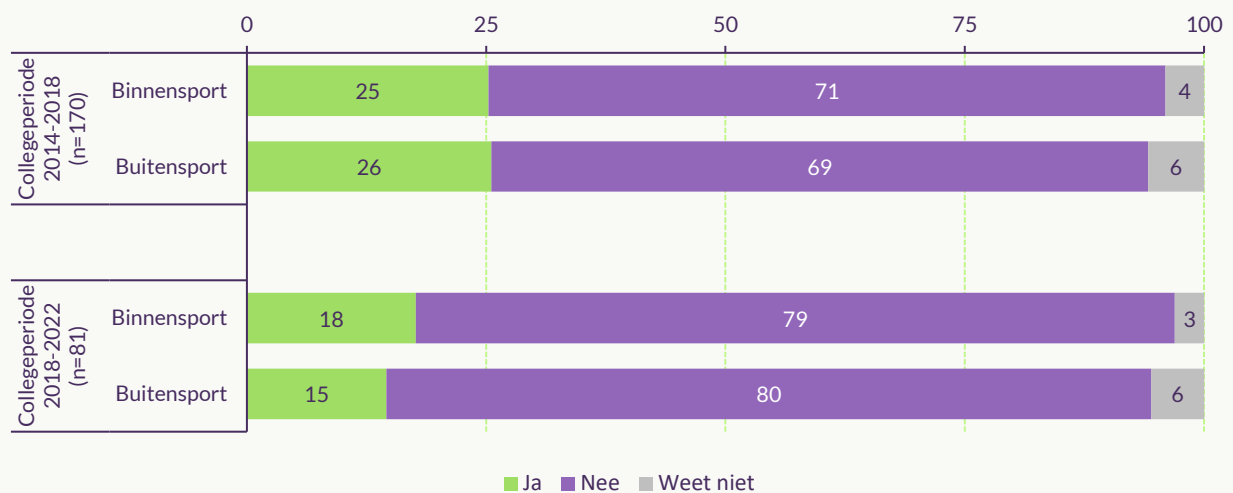
In twee peilingen onder sportambtenaren via het VSG-panel (oktober 2019 en mei 2023) zien we dat het niet bij woorden in de collegeprogramma's is gebleven. In de collegeperiode 2014-2018 heeft een kwart van de gemeenten (25%; figuur 7.4) minstens één binnensportaccommodatie geprivatiseerd of extern verzelfstandigd. Een vergelijkbaar aandeel gemeenten (26%) deed dit met minstens één buitensportaccommodatie.

In de collegeperiode erna (2018-2022) kwam een verzelfstandiging of privatisering van minstens één binnensportaccommodatie bij 18 procent van de gemeenten voor en 15 procent van de gemeenten verzelfstandigde of privatiseerde minstens één buitensportaccommodatie. Dit laat zien dat verzelfstandiging en privatisering van gemeentelijke sportaccommodaties nog steeds plaatsvindt, maar dat dit wel minder vaak gebeurt.

Figuur 7.4

Aandeel gemeenten dat één of meerdere binnen- en/of buitensportaccommodaties heeft verzelfstandigd of geprivatiseerd in de collegeperioden 2014-2018 en 2018-2022, volgens sportambtenaren

(in procenten, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

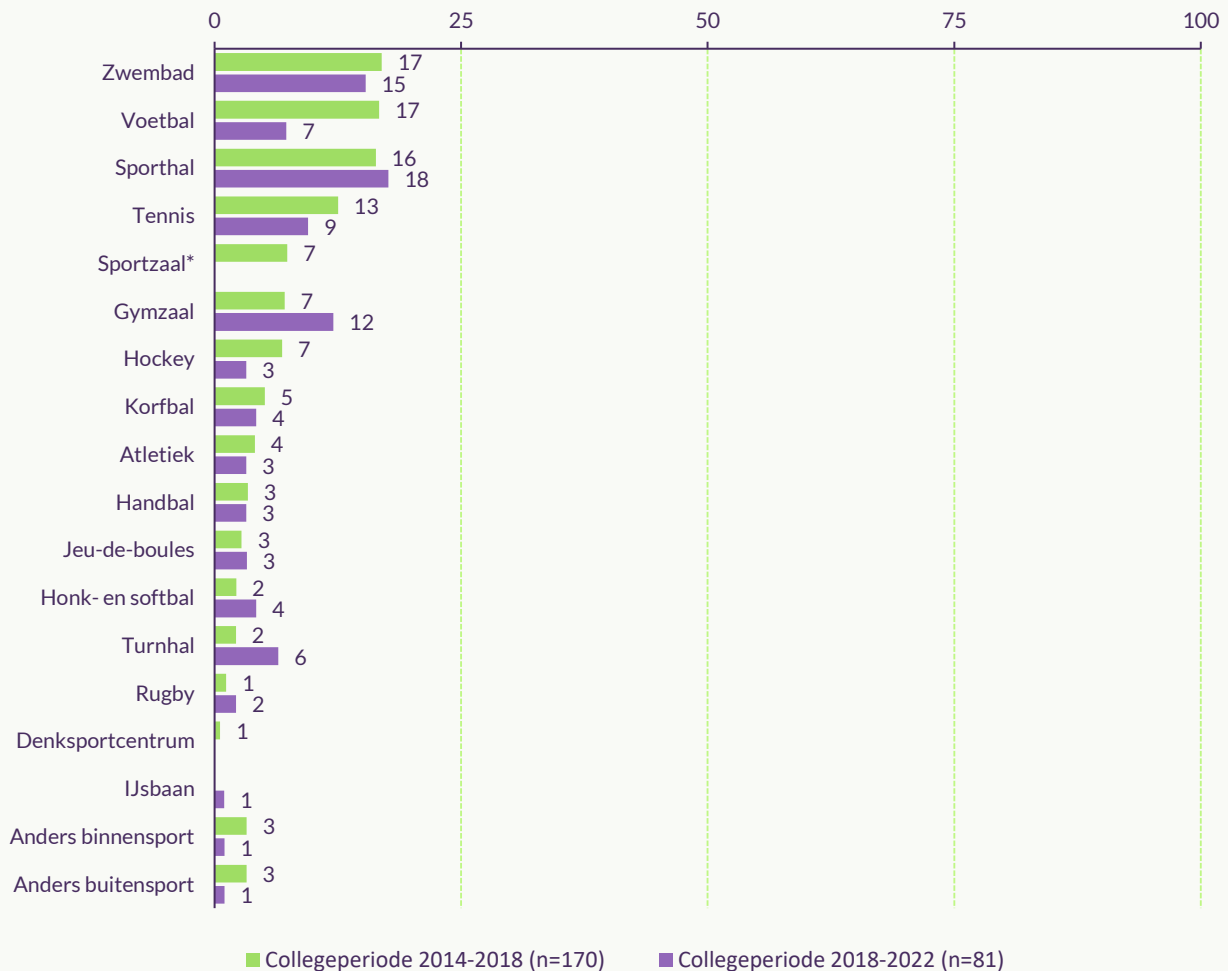

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019 & mei 2023.

In de collegeperiode 2014-2018 plaatsten de meeste gemeenten een zwembad op afstand (17%; figuur 7.5), gevolgd door een voetbalaccommodatie (17%) en een sporthal (16%). Een verzelfstandiging of privatisering van een sporthal (18%) of zwembad (15%) kwam in de collegeperiode 2018-2022 ook relatief vaak voor. Verder plaatsten gemeenten een voetbalaccommodatie (7%) in de collegeperiode 2018-2022 minder vaak op afstand dan in de collegeperiode ervoor, en een gymzaal (12%) juist vaker.

Figuur 7.5

Aandeel gemeenten dat één of meerdere sportaccommodaties heeft verzelfstandigd of geprivatiseerd in de collegeperiodes 2014-2018 en 2018-2022, naar type accommodatie, volgens sportambtenaren
(in procenten, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019 & mei 2023.

* In de peiling van mei 2023 ontbrak dit type accommodatie als antwoordmogelijkheid.

In mei 2023 verwachtte ruim een op de tien sportambtenaren (13%; figuur 7.6) dat er in de (huidige) collegeperiode 2022-2026 sprake gaat zijn van verzelfstandiging of privatisering van één of meerdere binnensportaccommodaties in de gemeente. Voor buitensportaccommodaties verwacht een vergelijkbaar aandeel (14%) verzelfstandiging of privatisering.

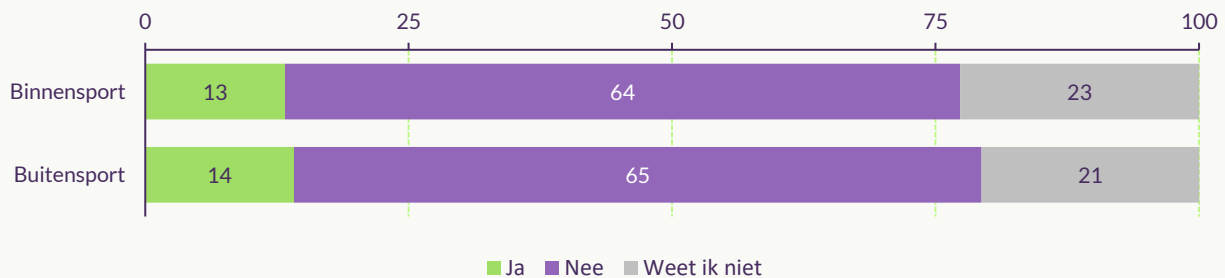
Vergeleken met de ontwikkeling in de afgelopen twee collegeperiodes (figuur 7.4) verwachten gemeenten daarmee minder vaak te verzelfstandigen of privatiseren. Dit kan komen doordat een relatief grote groep gemeenten aangeeft nog niet

(zeker) te weten of er sprake gaat zijn van verzelfstandiging of privatisering van één of meerdere binnen- en/of buitensportaccommodaties in de gemeente.

Figuur 7.6

Verwachting sportambtenaren of in de huidige collegeperiode (2022-2026) sprake gaat zijn van verzelfstandiging of privatisering van één of meerdere binnen- en/of buitensportaccommodaties in de gemeente

(in procenten, gewogen naar stedelijkheidsgraad, n=81)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, mei 2023.

● Extern verzelfstandigd sportbedrijf

Naast exploitatietaken van individuele sportaccommodaties kunnen gemeenten ervoor kiezen om (een deel van) de uitvoering van het sport(accommodatie)beleid uit te besteden. Vaak besteden ze deze taken uit aan een extern verzelfstandigd sportbedrijf.

Gemeentelijke sportbedrijven bestaan in verschillende soorten en maten, waarbij de een het hele sport(accommodatie)beleid van een gemeente voor zijn rekening neemt en de ander alleen een deel. Een deel van de sportbedrijven in Nederland heeft zich aangesloten bij een overkoepelende branchevereniging: Vereniging Sportbedrijven Nederland (VSBN).²

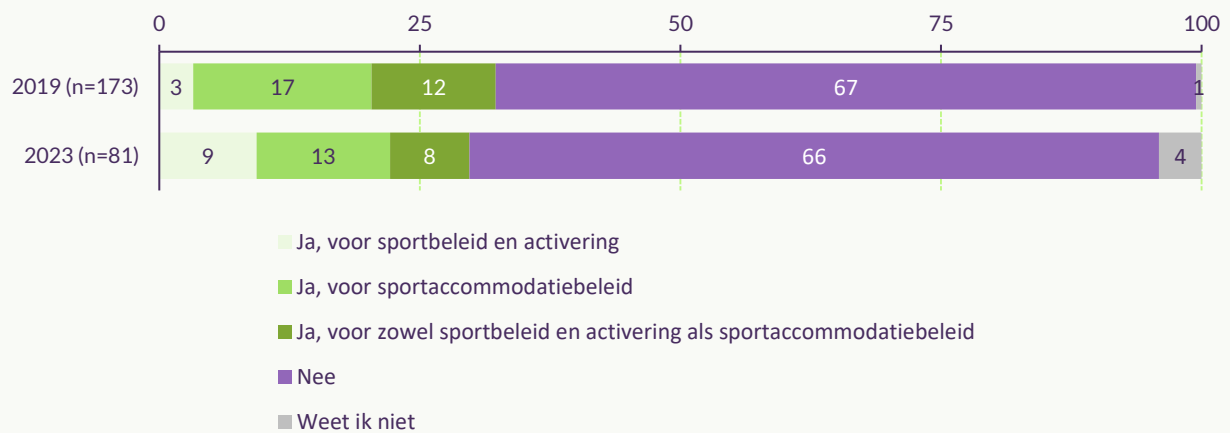
Uit peilingen onder sportambtenaren via het VSG-panel (oktober 2019 en mei 2023) komt naar voren dat ongeveer een op de drie gemeenten gebruikmaakt van een extern verzelfstandigd sportbedrijf (figuur 7.7). Tussen 2019 en 2023 veranderde dit aandeel nauwelijks.

² Zie voor meer informatie over de VSBN: <https://sportbedrijven.nu/>.

Figuur 7.7

Aandeel gemeenten dat gebruikmaakt van een extern verzelfstandigd sportbedrijf in 2019 en 2023

(in procenten, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

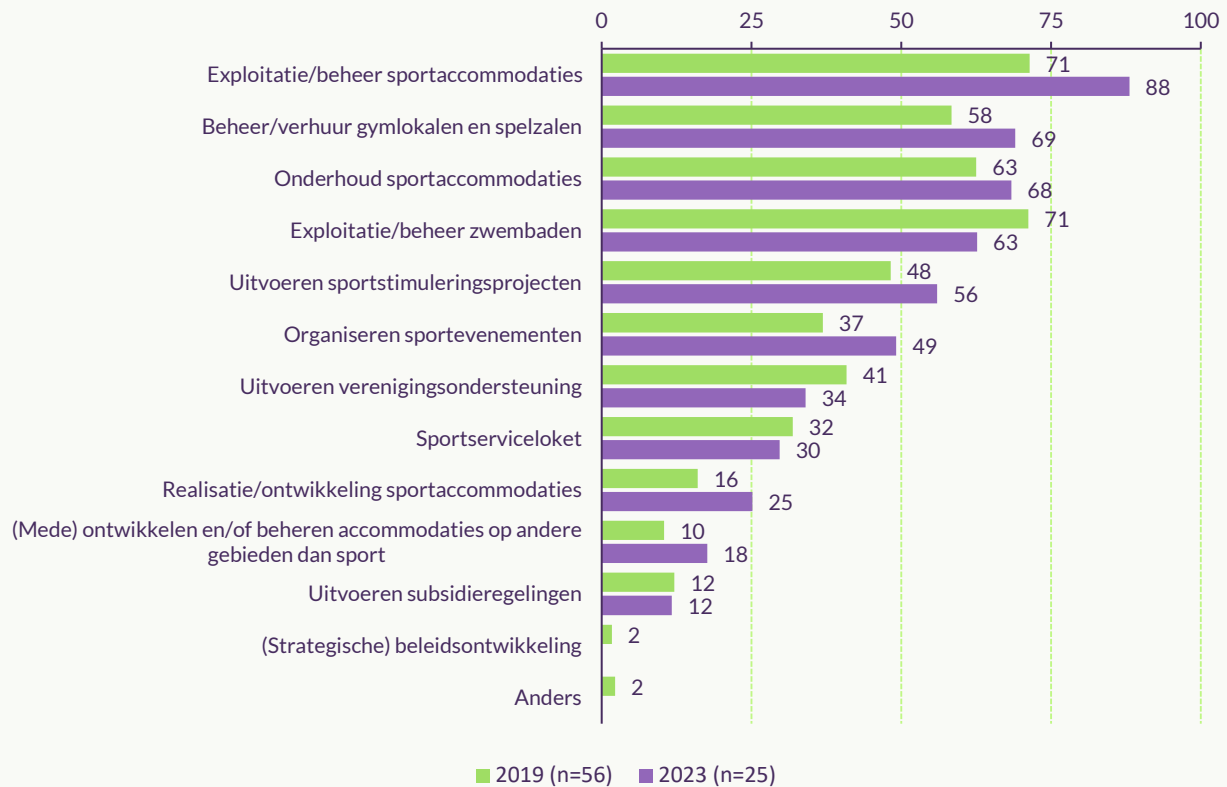
Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019 & mei 2023.

Gemeenten met een extern verzelfstandigd sportbedrijf besteedden het vaakst sportaccommodatie-gerelateerde taken uit aan de sportbedrijven (figuur 7.8). Een aantal taken lag in 2023 relatief vaker bij het sportbedrijf dan in 2019, zoals exploitatie/beheer van sportaccommodaties. Enkele andere taken waren juist relatief minder vaak uitbesteed, zoals exploitatie/beheer van zwembaden.

Figuur 7.8

Taken overgedragen door gemeenten aan een extern verzelfstandigd sportbedrijf, in 2019 en 2023

(meerdere antwoorden mogelijk, in procenten van de gemeenten met een sportbedrijf, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019 & mei 2023.

7.2 Financiering en ondersteuning

Gemeentelijke sportuitgaven

Gemeenten spelen een grote rol in de financiering van de Nederlandse breedtesport. Ze investeren in de sport- en beweegparticipatie, onder andere door (co)financiering van buurtsportcoaches en door subsidies te verstrekken voor sportstimulering. Daarnaast investeren ze in de fijnmazige sportinfrastructuur die Nederland rijk is en dragen ze als exploitant bij aan het betaalbaar houden van de sport.

Ten tijde van de coronacrisis speelden gemeenten een belangrijke rol in de financiële ondersteuning van de sport, mede doordat enkele financiële steunmaatregelen (deels) via gemeenten liepen (Pulles et al., 2022). Vervolgens sprongen gemeenten (financieel) bij aan het begin van 2023 om de sport te ondersteunen in een periode met stijgende energiekosten (Dalhuisen et al., 2023).

Het Mulier Instituut volgt sinds 2015 de ontwikkelingen in de gemeentelijke sportuitgaven en rapporteert hier jaarlijks over in de Monitor sportuitgaven gemeenten.³ Hiervoor gebruiken we de lv3-data (informatie voor derden) van het CBS.

Het lv3-systeem is een informatiesysteem waarin decentrale overheden, waaronder gemeenten, zelf financiële gegevens registreren. Daarvoor vullen ze een gestandaardiseerd formulier in. Sinds 2010 stelt het CBS de lv3-data openbaar beschikbaar.

In de lv3 moeten gemeenten op verschillende taakvelden de uitgaven en inkomsten registreren. Sinds 2017 zijn twee sportspecifieke taakvelden gedefinieerd:

- **Sportbeleid en activering:** uitgaven en inkomsten voor de niet-fysieke maatregelen ter stimulering van professionele en amateursport.
- **Sportaccommodaties:** uitgaven en inkomsten aan sportaccommodaties voor sportbeoefening.

In 2021 bedroegen de uitgaven aan sport 2,2 procent van de totale gemeentelijke uitgaven (Van Eldert, 2022). In voorgaande jaren lag dit aandeel op een vergelijkbaar niveau. In totaal gaven gemeenten in 2021 bijna 1,7 miljard euro uit aan sport (tabel 7.2). Hiertegenover stond zo'n 585 miljoen euro aan inkomsten.

De netto-uitgaven aan sport door gemeenten kwamen daarmee in totaal uit op bijna 1,1 miljard euro. Bijna drie kwart (72%) van deze netto-uitgaven kwam voor rekening van het taakveld Sportaccommodaties, de rest voor Sportbeleid en activering.

³ De recentste publicatie van de Monitor Sportuitgaven gemeenten had betrekking op het verslagjaar 2021. Zie: Van Eldert (2022).

Tabel 7.2**Uitgaven, inkomsten en netto-uitgaven gemeenten, per taakveld en totaal voor sport, 2017 tot en met 2021**

(in miljoenen euro's)

		Sport (totaal)*	Sportbeleid en activering	Sportaccommodaties
Uitgaven	2017	1.428	324	1.104
	2018	1.448	311	1.137
	2019	1.555	341	1.214
	2020	1.597	361	1.235
	2021	1.685	380	1.305
Inkomsten	2017	373	21	351
	2018	364	25	339
	2019	441	30	411
	2020	423	42	381
	2021	585	74	511
Netto uitgaven (uitgaven - inkomsten)	2017	1.056	303	753
	2018	1.084	285	799
	2019	1.114	311	803
	2020	1.174	320	854
	2021	1.099	305	794

Bron: Door CBS verzamelde gemeentelijke data (Iv3), 2018-2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* De taakvelden Sportbeleid en activering en Sportaccommodaties vormen samen het totaal voor sport.

Tussen 2017 en 2020 stegen de totale netto-uitgaven aan sportaccommodaties van 753 miljoen euro naar 854 miljoen euro. In 2021 namen de netto-uitgaven aan sportaccommodaties voor het eerst sinds 2017 af tot 794 miljoen euro. Zowel de uitgaven als de inkomsten stegen in 2021, maar doordat de inkomsten sterker stegen dan de uitgaven, kwamen de netto-uitgaven (uitgaven min inkomsten) lager uit. Dit geldt ook voor het taakveld Sportbeleid en activering en het totaal voor sport. De sterkere stijging van de inkomsten heeft vermoedelijk te maken met de financiële coronasteunmaatregelen, zoals we later in deze paragraaf beschrijven.

Per Nederlander gaven gemeenten in 2021 netto 63,1 euro uit aan sport, waarvan 17,7 euro voor Sportbeleid en activering en 45,4 euro voor Sportaccommodaties (tabel 7.3). Net zoals de *totale* netto-uitgaven namen de netto-uitgaven *per inwoner* in 2021 voor het eerst sinds 2017 af.

Tabel 7.3**Netto-uitgaven van gemeenten per inwoner, per taakveld en totaal voor sport, 2017 tot en met 2021**

(in euro's)

	Sport (totaal)*	Sportbeleid en activering	Sportaccommodaties
2017	62,4	18,1	44,4
2018	63,6	17,0	46,6
2019	65,3	18,3	46,9
2020	67,8	18,6	49,2
2021	63,1	17,7	45,4

Bron: Door CBS verzamelde gemeentelijke data (lv3), 2018-2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* De taakvelden Sportbeleid en activering en Sportaccommodaties vormen samen het totaal voor sport.

Gemeenten moeten in het lv3-systeem de inkomsten en uitgaven registreren op onderliggende categorieën. In totaal zijn er per taakveld 43 categorieën, die voor elk taakveld hetzelfde zijn. Ondanks de algemene formulering van de categorieën geven ze een indruk van hoe de gemeentelijke sportuitgaven in grote lijnen zijn opgebouwd.

Deze opbouw maken we in de Monitor Sportuitgaven gemeenten inzichtelijk door de verschillende categorieën voor beide sportgerelateerde taakvelden samen te nemen in bij elkaar passende groepen. Binnen deze indeling hanteren we per taakveld vier overkoepelende groepen met daarbinnen in totaal acht subgroepen. In de Monitor sportuitgaven gemeenten 2021 (Van Eldert, 2022) beschrijven we de (sub)groepen en lichten we deze verder toe.

Tabel 7.4

Onderverdeling netto-uitgaven* gemeenten per inwoner voor Sportaccommodaties, 2017 tot en met 2021
(in euro's)

	2017	2018	2019	2020	2021
Totaal per inwoner	44,4	46,6	46,9	49,2	45,4
Totaal interne exploitatie sportaccommodaties	12,3	11,6	11,4	12,8	7,6
<i>Pacht, huur en leges</i>	-12,8	-13,5	-14,9	-13,0	-13,2
<i>(Specifieke) uitkeringen van het Rijk</i>	0,0	0,0	-2,6	-4,6	-9,7
<i>Personeel</i>	10,0	9,5	10,3	9,5	10,2
<i>Overige interne exploitatie</i>	15,2	15,6	18,6	20,9	20,4
Totaal investeringen en afschrijvingen	13,4	13,5	14,2	14,4	13,8
<i>Investerings</i>	0,5	0,3	0,6	0,7	0,4
<i>Afschrijvingen</i>	12,9	13,2	13,6	13,7	13,4
Totaal externe exploitatie sportaccommodaties	10,4	13,3	14,2	14,1	16,9
<i>Uitbestedingen/subsidies sportstimulering of exploitatiebijdragen</i>	9,5	12,1	13,1	13,4	16,1
<i>Overige overdrachten</i>	0,9	1,2	1,0	0,7	0,8
Totaal transacties en verrekeningen	8,2	8,3	7,1	7,9	7,0

Bron: Door CBS verzamelde gemeentelijke data (lv3), 2018-2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Netto-uitgaven zijn de uitgaven min inkomsten. Een negatief bedrag betekent dat de inkomsten hoger waren dan de uitgaven.

Binnen het taakveld Sportaccommodaties gaven gemeenten in 2021 netto het meest uit aan externe exploitatie (netto 16,9 euro per inwoner; tabel 7.4), gevolgd door investeringen en afschrijvingen (netto 13,8 euro per inwoner). De netto-uitgaven aan interne exploitatie waren in 2021 zo'n 7,6 euro per inwoner.

Ten opzichte van de voorgaande jaren stegen binnen het taakveld Sportaccommodaties alleen de netto-uitgaven aan externe exploitatie in 2021 (tabel 7.4). De netto-uitgaven van de andere drie overkoepelende groepen namen af, met name voor interne exploitatie.

De afname van de netto-uitgaven aan interne exploitatie lijkt met name veroorzaakt door een forse stijging van de inkomsten vanuit (specifieke) uitkeringen van het Rijk. Hieronder vallen waarschijnlijk uitkeringen vanuit de financiële coronasteunmaatregelen die gemeenten in deze periode ontvingen.

● Kostendekkendheid

Aan de gemeentelijke sportuitgaven zien we dat de lokale overheid sport faciliteert onder de kostprijs: de uitgaven aan sport zijn namelijk groter dan de inkomsten

vanuit de sport. Gemeenten hebben daardoor voor sportaccommodaties te maken met exploitatietekorten.

In het Nationaal Sportakkoord 2018-2022 (Ministerie van VWS) ging aandacht uit naar het terugdringen van deze exploitatietekorten. Dit zou de exploitatie van sportaccommodaties (financieel) sterk verbeteren en bijdragen aan een duurzame sportinfrastructuur.

Zowel het verhogen van de inkomsten als het verlagen van de kosten kan leiden tot een verbetering in de kostendeckendheid⁴ van sportaccommodaties. In Sportakkoord II (Ministerie van VWS, VNG, VSG, NOC*NSF & POS, 2022) ligt naast een kosteneffectieve exploitatie de nadruk ook op het optimaliseren van de maatschappelijke waarde van sportvoorzieningen. Dit biedt meer ruimte om sportaccommodaties beter te benutten, vanuit zowel economisch als maatschappelijk perspectief.

Ondanks deze beleidsmatige aandacht hebben veel gemeenten de kostendeckendheid van sportaccommodaties niet in beeld. Dit was in 2019 al het geval (Schadenberg & Van Eldert, 2020), en in 2023 is dit nauwelijks verbeterd.⁵ Voor sporthallen (53%; niet in figuur), sportzalen (57%), gymzalen (56%), overdekte zwembaden (62%), voetbalaccommodaties (53%), tennisaccommodaties (66%) en hockeyaccommodaties (56%) had in 2023 meer dan de helft van de gemeenten waarin zo'n sportaccommodatie aanwezig was, de kostendeckendheid niet in beeld.

Gemeenten die de kostendeckendheid van hun sportaccommodaties wel in beeld hebben, schatten die van tennisaccommodaties het vaakst het hoogst in (figuur 7.9). Zowel in 2019 (46%) als in 2023 (48%) schatte bijna de helft van de gemeenten de kostendeckendheid van de tennisaccommodaties op meer dan 60 procent. De kostendeckendheid van voetbalaccommodaties schatten ze het laagst in. Ongeveer drie kwart gaf in 2019 (72%) en 2023 (77%) aan dat de kostendeckendheid daarvan lager was dan 40 procent.

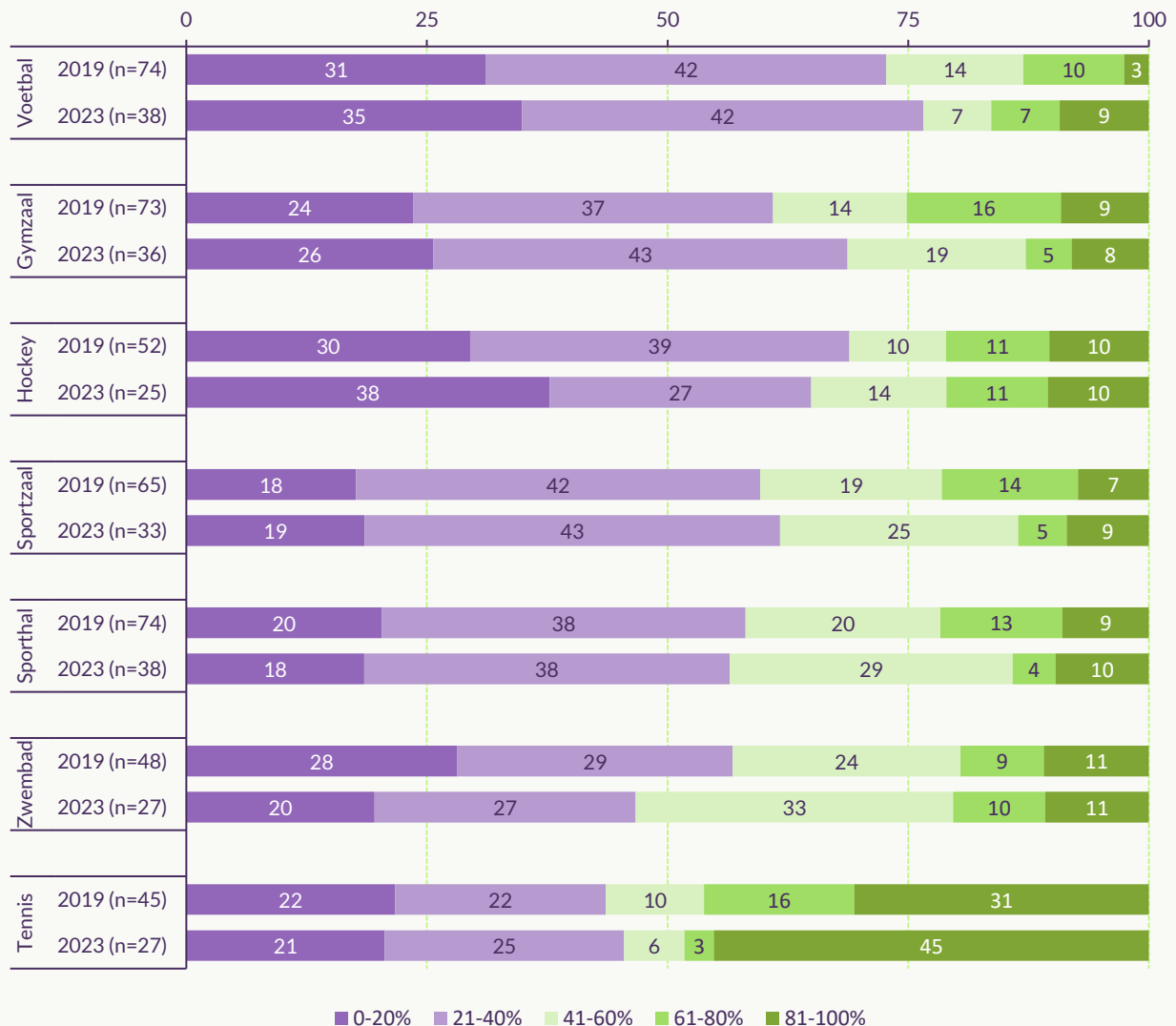
⁴ Het aandeel van de kosten dat door opbrengsten uit de verhuur wordt gedekt.

⁵ Dit blijkt uit een peiling onder sportambtenaren via het VSG-panel in mei 2023.

Figuur 7.9

Door gemeenten geschatte kostendeekkendheid* van sportaccommodaties, naar type accommodatie

(in procenten van gemeenten waarin de accommodatie aanwezig is en de kostendeekkendheid in beeld is, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, december 2019 & mei 2023.

* Het aandeel van de kosten dat door opbrengsten uit de verhuur wordt gedekt.

● Terugdringen exploitatietekorten

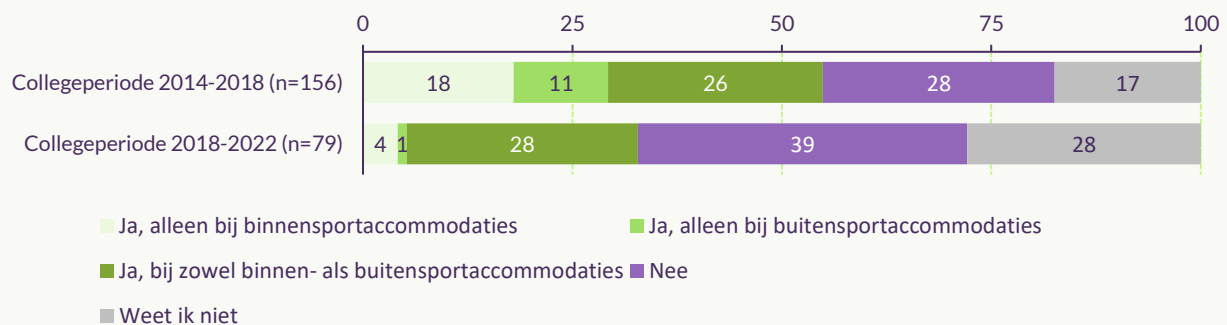
In de afgelopen collegeperiodes (2014-2018 en 2018-2022) trof een deel van de gemeenten maatregelen om exploitatietekorten of -kosten bij sportaccommodaties terug te dringen (figuur 7.10). In de collegeperiode 2014-2018 gold dit voor ruim de helft van de gemeenten (55%) en in de collegeperiode 2018-2022 voor een derde (33%).

Mogelijk speelt in de afname in het aandeel gemeenten dat maatregelen treft om de tekorten terug te dringen mee dat de coronacrisis plaatsvond tijdens de collegeperiode 2018-2022. Gemeenten hadden vanwege het (financieel) ondersteunen van sportorganisaties toen mogelijk andere prioriteiten.

Figuur 7.10

Aandeel gemeenten dat al dan niet maatregelen heeft getroffen om exploitatietekorten of -kosten bij binnen- en/of buitensportaccommodaties terug te dringen, naar collegeperiode

(in procenten, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019 & mei 2023.

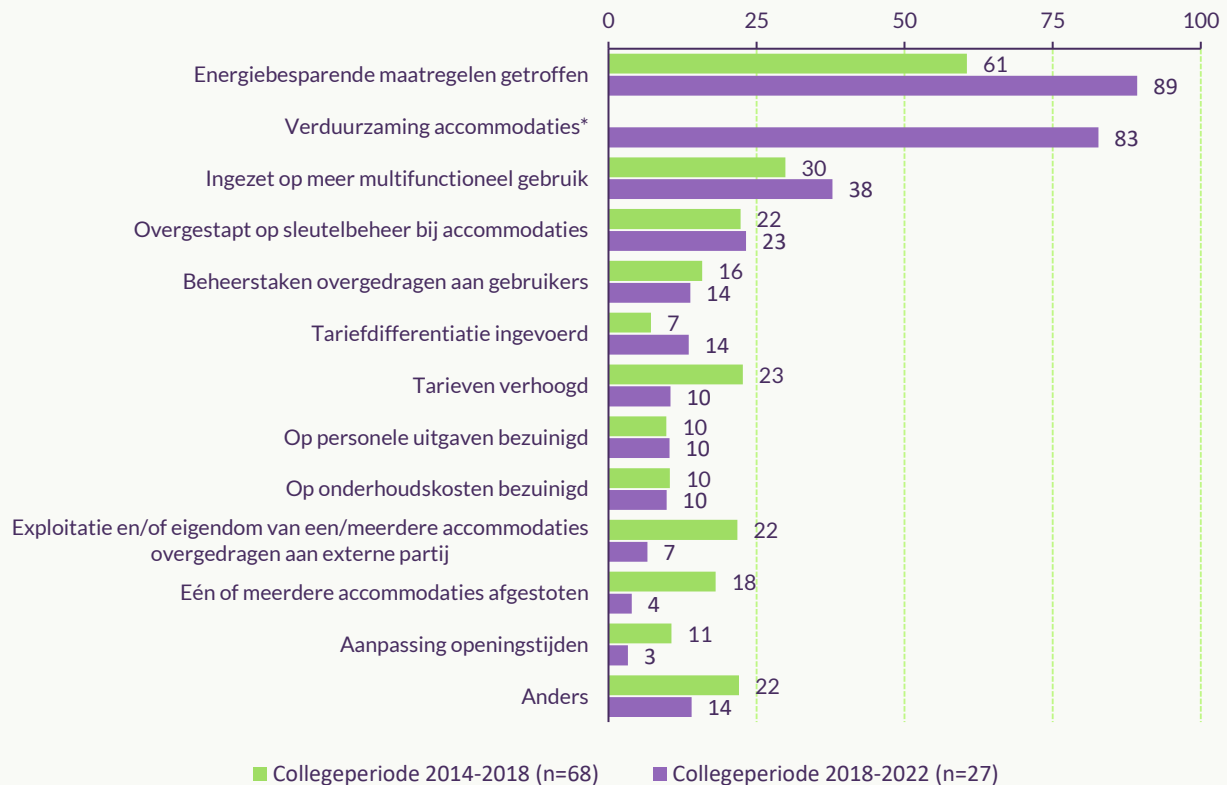
Een ruime meerderheid van de gemeenten die maatregelen troffen bij binnensportaccommodaties, kwam in de collegeperiode 2018-2022 tot energiebesparende maatregelen (89 procent; figuur 7.11) en/of verduurzaming van accommodaties (83%). In de collegeperiode ervoor (2014-2018) waren energiebesparende maatregelen de meest getroffen maatregelen door gemeenten bij binnensportaccommodaties, al lag het aandeel destijds lager (61%).

Andere maatregelen die gemeenten vaak troffen (in beide collegeperioden) waren inzetten op meer multifunctioneel gebruik van de binnensportaccommodaties en overstappen op sleutelbeheer bij de binnensportaccommodaties.

Figuur 7.11

Door gemeenten getroffen maatregelen om exploitatietekorten of -kosten bij *binnensportaccommodaties* terug te dringen, naar collegeperiode

(meerdere antwoorden mogelijk, in procenten, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019 & mei 2023.

* In de peiling van oktober 2019 was dit geen antwoordmogelijkheid.

Bij buitensportaccommodaties waren de maatregelen die gemeenten in de collegeperiode 2018-2022 namen om exploitatietekorten en -kosten terug te dringen het vaakst verduurzaming van accommodaties (85%; figuur 7.12) en energiebesparende maatregelen (77%).

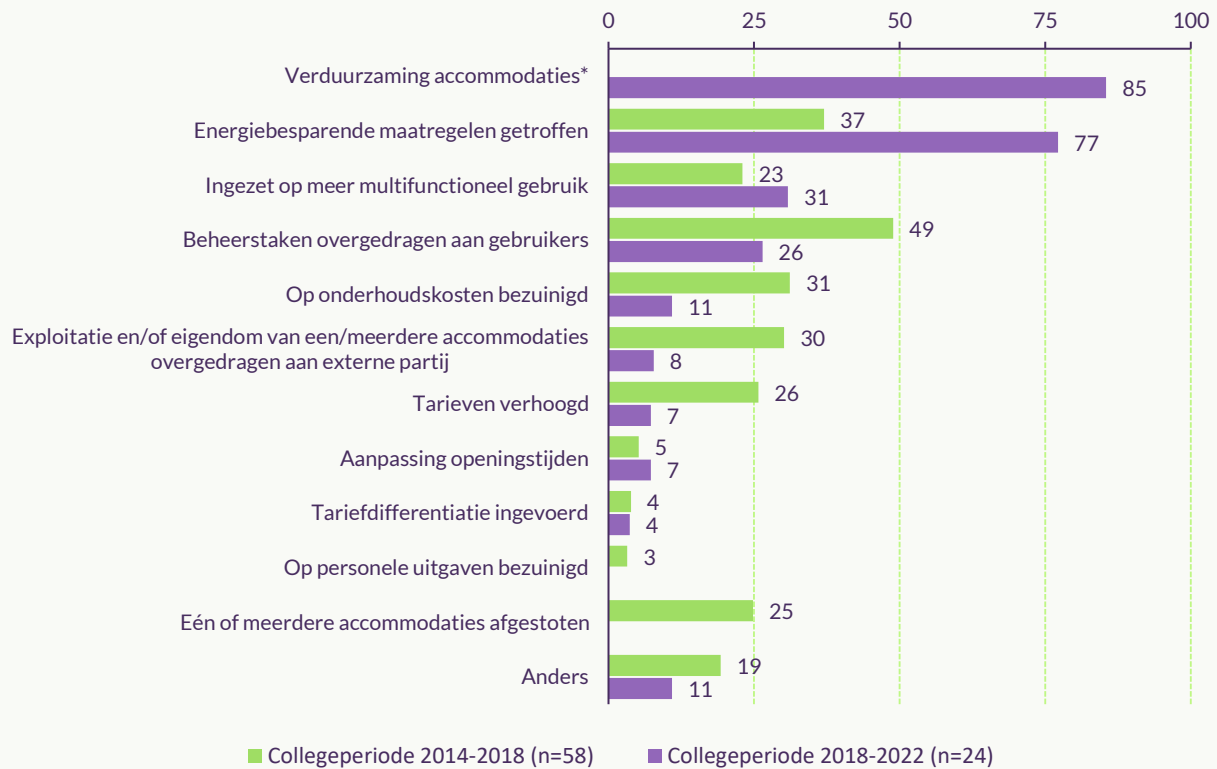
Ten opzichte van de collegeperiode 2014-2018 is daarmee voor de buitensportaccommodaties een verschuiving te zien. In de collegeperiode 2014-2018 was namelijk de overdracht van beheerstaken aan gebruikers (49%) de meest getroffen maatregel.

Andere maatregelen die te maken hebben met de verzelfstandiging of privatisering van sportaccommodaties, zoals de overdracht van exploitatie en eigendom of het afstoten van accommodaties, werden in de collegeperiode 2018-2022 minder vaak getroffen dan in de collegeperiode ervoor.

Figuur 7.12

Door gemeenten getroffen maatregelen om exploitatietekorten of -kosten bij buitensportaccommodaties terug te dringen, naar collegeperiode

(meerdere antwoorden mogelijk, in procenten, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019 & mei 2023.

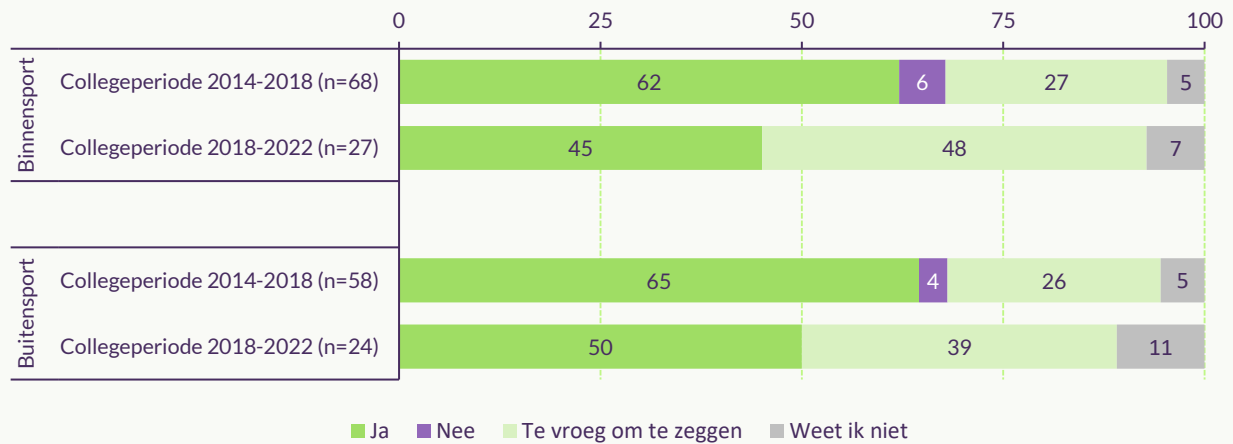
* In de peiling van oktober 2019 was dit geen antwoordmogelijkheid.

Volgens een groot deel van de gemeenten die maatregelen troffen om exploitatietekorten of -kosten terug te dringen, hebben de maatregelen geholpen (figuur 7.13). Dit geldt zowel voor de maatregelen uit de collegeperiode 2014-2018 als voor die uit de collegeperiode 2018-2022. Wel wisten gemeenten dat voor de collegeperiode 2014-2018 vaker zeker.

Figuur 7.13

Aandeel gemeenten waarvoor de getroffen maatregelen om exploitatietekorten of -kosten terug te dringen daadwerkelijk dat effect hadden, naar collegeperiode

(in procenten, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, oktober 2019 & mei 2023.

● Financiering nieuwbouw en groot onderhoud

Een aanzienlijk deel van de gemeenten werkt met meerjarenplannen voor het onderhoud van de gemeentelijke sportaccommodaties (Hoogendam et al., 2021). Deze plannen geven gemeenten houvast voor wanneer ze nieuwbouw en groot onderhoud moeten financieren.

Een groot deel van de gemeenten financiert nieuwbouw en groot onderhoud namelijk vanuit de gemeentebegroting op basis van de meerjarenplannen (respectievelijk 57 en 79%; tabel 7.5). Een deel van de gemeenten (29%) financiert nieuwbouw niet op een vaste manier en laat dit afhangen van het type accommodatie.

Tabel 7.5**Wijze van financiering nieuwbouw en groot onderhoud van gemeentelijke sportaccommodaties in 2020**

(meerdere antwoorden mogelijk, in procenten, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

Wijze van financiering	Nieuwbouw (n=152)	Groot onderhoud (n=154)
Vanuit de begroting van de gemeente, o.b.v. meerjarenplan	57	79
Op basis van reserveringen	11	17
Met een (vaste) combinatie van bijdragen van gemeente, vereniging en financier (zoals een eenderde-regeling)	10	*
Met behulp van leningen	9	1
Op basis van meevallers, ad hoc	3	2
Anders	8	8
Geen vaste manier van financieren (wisselt per accommodatie)	29	9

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, Monitor Lokaal Sportbeleid, 2020.

* Bij groot onderhoud was dit geen antwoordmogelijkheid.

Huurtarieven gemeentelijke sportaccommodaties

De huurtarieven van sportaccommodaties zijn een belangrijk element in de exploitatie van sportaccommodaties. Verhuurders compenseren met deze inkomsten (een deel van) de investeringen in en onderhouds- en exploitatielasten van de accommodaties. De hoogte van de huurtarieven beïnvloedt de betaalbaarheid van de sport. Hoge huurlasten voor sportaanbieders werken door in de contributies en toegangsprijzen die de sporters betalen.

De huurtarieven die gemeenten hanteren bij de verhuur van gemeentelijke binnen- en buitensportaccommodaties en zwembaden, zijn voor het merendeel van de gemeenten historisch gegroeid (respectievelijk 60, 58 en 50%; tabel 7.6). Voor binnen- en buitensportaccommodaties voert daarnaast een kwart van de gemeenten kostprijsberekeningen uit voor het bepalen van de huurtarieven. Voor zwembaden doet ongeveer 30 procent van de gemeenten dit.

Tabel 7.6**Grondslag tariefstelsel bij verhuur/exploitatie van gemeentelijke binnen- en buitensportaccommodaties en zwembaden in 2020**

(in procenten, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

Grondslag	Binnensport Buitensport Zwembaden		
	(n=124)	(n=121)	(n=92)
Historisch gegroeid	60	58	50
Kostprijsberekeningen	25	25	30
Gemeente betaalt een gelijk aandeel van de kosten per sporttak	1	3	2
Gemeente betaalt een vast aandeel van de kosten per sporter	2	1	0
Vereniging betaalt een vaste vergoeding per sportend lid	1	1	0
Anders	12	12	18

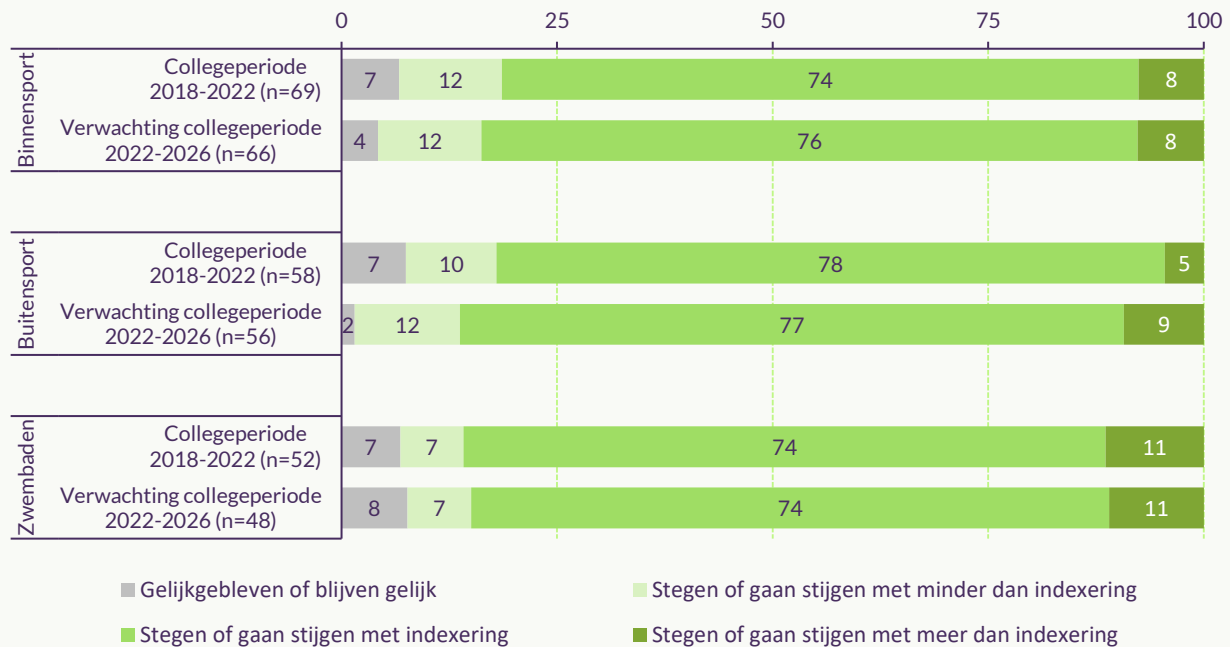
Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, Monitor Lokaal Sportbeleid, 2020.

Volgens ongeveer drie kwart van de sportambtenaren stegen de huurtarieven voor gemeentelijke sportaccommodaties gedurende de collegeperiode 2018-2022 met de indexering⁶ (figuur 7.14). Dit gold voor binnen- en buitensportaccommodaties en voor zwembaden. Voor de komende collegeperiode (2022-2026) gelden vergelijkbare verwachtingen. Deze (verwachte) ontwikkelingen geven een globaal beeld van de gehele collegeperiode. De ontwikkeling per jaar of type sportvoorziening komt hieruit niet naar voren.

⁶ De indexering is een vooraf opgesteld percentage of een vooraf opgestelde methode die de gemeente hanteert voor de verhoging van de huurtarieven. De grondslag van deze indexering verschilt sterk tussen gemeenten. Dit kan bijvoorbeeld op basis van de inflatie, een gemiddelde over de afgelopen jaren of een vast percentage per jaar zijn. Indexering op basis van inflatie is afhankelijk van de referentieperiode die de gemeente hiervoor hanteert.

Figuur 7.14**Ontwikkeling huurtarieven gemeentelijke sportaccommodaties in collegeperiode 2018-2022 en verwachte ontwikkeling in collegeperiode 2022-2026, volgens sportambtenaren**

(in procenten, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, mei 2023.

Om in meer detail zicht te houden op de ontwikkelingen in de huurtarieven ontwikkelt het Mulier Instituut sinds 2021 een (landelijke) huurtarievenmonitor. Daarin registreren we de huurtarieven van gemeentelijke sportaccommodaties op basis van overzichten die gemeenten of exploitanten publiceren op hun websites. Daarnaast vragen we (incidenteel) de huurtarieven op in peilingen via het VSG-panel. Voor de registratie hanteren we 1 september als peildatum.

In de eerste rapportage van de huurtarievenmonitor (Van Eldert & Hollander, 2022), over 2021, presenteerden we de resultaten over de gemeentelijke binnensportaccommodaties. In de tweede rapportage (Van Eldert & Hollander, 2023), over 2022, voegden we de resultaten van gemeentelijke voetbalvelden (natuurgras en kunstgras) daaraan toe.

● Sporthallen, sportzalen en gymzalen

Gemeenten en exploitanten geven het huurtarievenstelsel voor gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen verschillend vorm (Van Eldert & Hollander, 2023). Ze variëren hierin vooral naar type gebruiker.

Om de huurtarieven tussen gemeenten te vergelijken brengen we in de huurtarievenmonitor bij de analyse voor de binnensportaccommodaties

afbakeningen aan. We nemen alleen de huurtarieven mee die gelden voor de verhuur van de hele accommodatie en focussen op de uurtarieven. Daarnaast vatten we de huurtarieven samen aan in vijf typen tarieven:

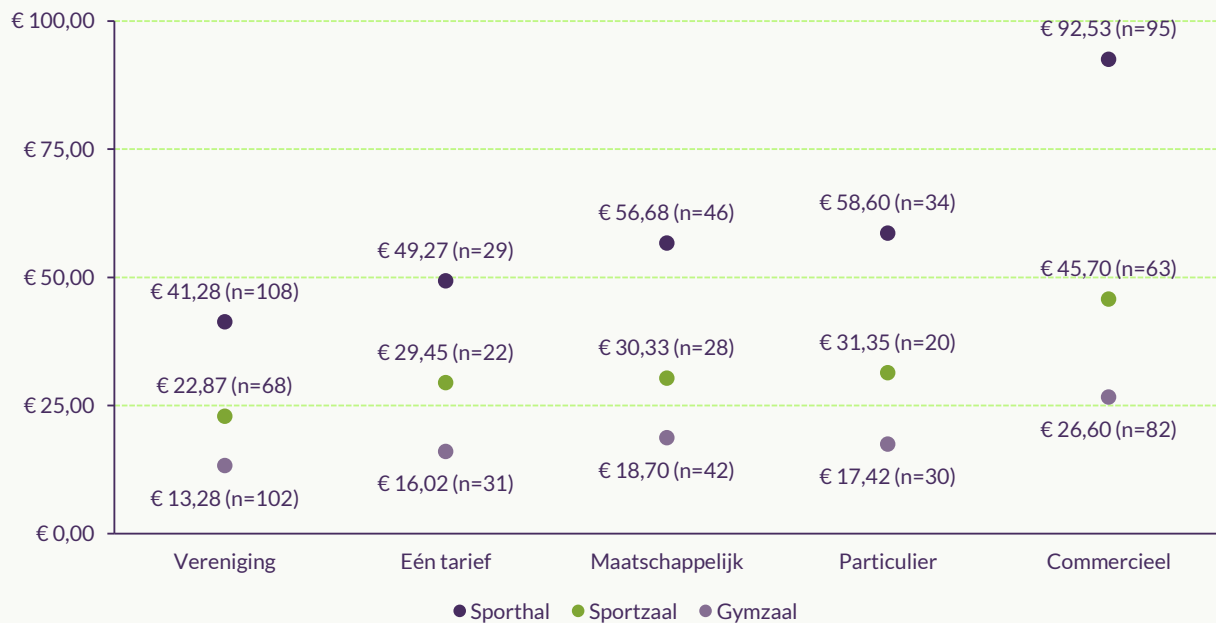
- verenigingstarief: het tarief dat de plaatselijke sportverenigingen betalen, die doorgaans de vaste gebruikers van de sportaccommodaties zijn;
- maatschappelijk tarief: geldt voor alle organisaties zonder winstoogmerk, buiten de sportverenigingen;
- particulier tarief: geldt voor de verhuur aan individuen, bijvoorbeeld voor kinderfeestjes;
- commercieel tarief: geldt voor alle organisaties met winstoogmerk;
- één tarief voor alle gebruikers: bij dit type tarief maakt de gemeente of exploitant geen onderscheid naar type huurder en betalen alle gebruikers hetzelfde huurtarief.

In 2022 betaalden sportverenigingen voor alle typen gemeentelijke binnensportaccommodaties het laagste gemiddelde huurtarief (figuur 7.15). Voor het gebruik van een sporthal betaalden ze gemiddeld 41,28 euro per uur, voor sportzalen en gymzalen gemiddeld respectievelijk 22,87 en 13,28 euro per uur. Andere typen gebruikers betaalden meer voor de huur van deze accommodaties. Met name voor organisaties met een winstoogmerk golden doorgaans fors hogere tarieven.

Sportverenigingen in gemeenten die geen onderscheid maken naar type gebruiker betaalden in 2022 gemiddeld meer voor de huur van een binnensportaccommodatie dan wanneer een gemeente een specifiek verenigingstarief hanteert (figuur 7.15). Het gemiddelde tarief voor alle gebruikers was in 2022 wel lager dan het gemiddelde maatschappelijke, particuliere en commerciële tarief.

Figuur 7.15**Gemiddeld uurtarief in 2022 voor de verhuur van een gemeentelijke sporthal, sportzaal of gymzaal, naar type tarief**

(in euro's per uur, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

Bron: Mulier Instituut, databestand huurtarieven gemeentelijke sportaccommodaties, 2022.

Voor sporthallen, sportzalen en gymzalen lagen in 2021 en 2022 het gemiddelde verenigingstarief en het gemiddelde commerciële tarief hoger bij een sterkere mate van stedelijkheid (Van Eldert & Hollander, 2022; Van Eldert & Hollander, 2023). Beide tarieftypen waren ook hoger wanneer een andere partij dan de gemeente verantwoordelijk is voor de exploitatie van de sportaccommodaties.

De wijze van exploitatie kan dus gevolgen hebben voor de huurlasten van sportverenigingen. Ze betalen bij exploitatie door een andere partij dan de gemeente nog steeds minder huur dan organisaties met een winstoogmerk, maar gemiddeld wel een hoger huurtarief dan in gemeenten waar de gemeente zelf de exploitatie doet.

Tussen 2021 en 2022 stegen de gemiddelde huurtarieven voor gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen met ongeveer 3 procent (tabel 7.7). Een uitzondering hierop was het verenigingstarief voor sportzalen (+0,6%). Deze lagere stijging wordt grotendeels veroorzaakt doordat het verenigingstarief voor sportzalen in één gemeente flink is verlaagd tussen 2021 en 2022. Dit is vermoedelijk het resultaat van een herijking van het huurtariefstelsel.

Tabel 7.7**Ontwikkeling gemiddeld uurtarief voor verhuur van een gemeentelijke sporthal, sportzaal of gymzaal in 2022 t.o.v. 2021**

(van gemeenten die in beide metingen zijn meegenomen*, gewogen naar stedelijkheidsgraad, peilmoment 1 september)

		2021 (in euro's per uur)	2022 (in euro's per uur)	2022 t.o.v. 2021 (in procenten)
Sporthal	Vereniging (n=95)	39,61	40,98	3,5
	Commercieel (n=78)	91,96	95,19	3,5
Sportzaal	Vereniging (n=54)	22,29	22,43	0,6
	Commercieel (n=48)	45,30	46,85	3,4
Gymzaal	Vereniging (n=86)	12,60	13,00	3,2
	Commercieel (n=66)	27,05	27,82	2,8

Bron: Mulier Instituut, databestand huurtarieven gemeentelijke sportaccommodaties, 2021 & 2022.

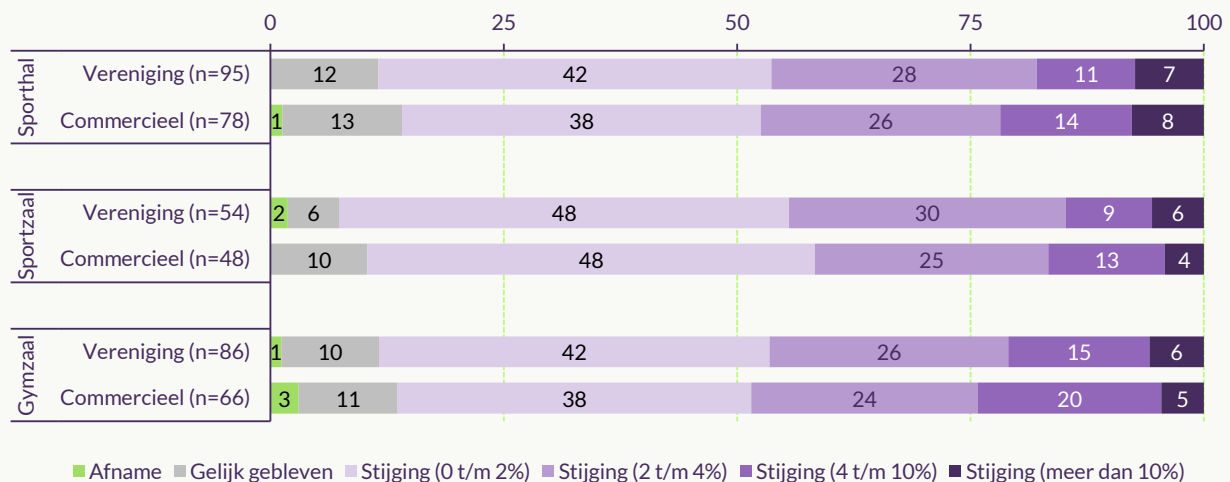
* Doordat we in de huurtarievenmonitor van een aantal gemeenten slechts in een van de twee metingen de huurtarieven in beeld hebben, kan een vergelijking tussen de jaren een scheef beeld geven. Daarom nemen we voor een goede vergelijking door de tijd alleen de gemeenten mee waarvan we in beide metingen de huurtarieven hebben.

In een enkele gemeente namen de huurtarieven voor een binnensportaccommodatie af tussen 2021 en 2022 (figuur 7.16). Dit lijkt in de meeste gevallen een correctie of herijking van het tarievenstelsel. Daarnaast bleven de huurtarieven in ongeveer 10 procent van de gemeenten gelijk. In het overgrote overige deel van de gemeenten zien we wel een stijging van de huurtarieven.

In ongeveer 40 procent van de gemeenten stegen de huurtarieven met maximaal 2 procent en in ongeveer een kwart van de gemeenten met 2 tot en met 4 procent. Er zijn ook gemeenten waar de huurtarieven meer dan 4 procent stegen, en in sommige gevallen zelfs met meer dan 10 procent.

Figuur 7.16**Ontwikkeling uurtarief voor verhuur van een gemeentelijke sporthal, sportzaal of gymzaal in 2022 t.o.v. 2021, per gemeente**

(in procenten van gemeenten die in beide metingen zijn meegenomen*, gewogen naar stedelijkheidsgraad, peilmoment 1 september)

Bron: Mulier Instituut, databestand huurtarieven gemeentelijke sportaccommodaties, 2021 & 2022.

Doordat we in de huurtarievenmonitor van een aantal gemeenten slechts in een van de twee metingen de huurtarieven in beeld hebben, kan een vergelijking tussen de jaren een scheef beeld geven. Daarom nemen we voor een goede vergelijking door de tijd alleen de gemeenten mee waarvan we in beide metingen de huurtarieven hebben.

Als we de stijgingen van de huurtarieven voor sporthallen, sportzalen en gymzalen tussen 2021 en 2022 vergelijken met de inflatie over deze periode, lijken deze stijgingen voor een deel van de gemeenten mee te vallen. Vanaf november 2021 lag de inflatie boven de 4 procent (CBS Statline, 2023), terwijl de gemiddelde huurtarieven met ongeveer 3 procent stegen (tabel 7.7) en we voor het merendeel van de gemeenten een stijging van minder dan 4 procent zien (figuur 7.16). Daarmee lijken de huurverhogingen achter te lopen op de inflatie.

● Voetbalvelden

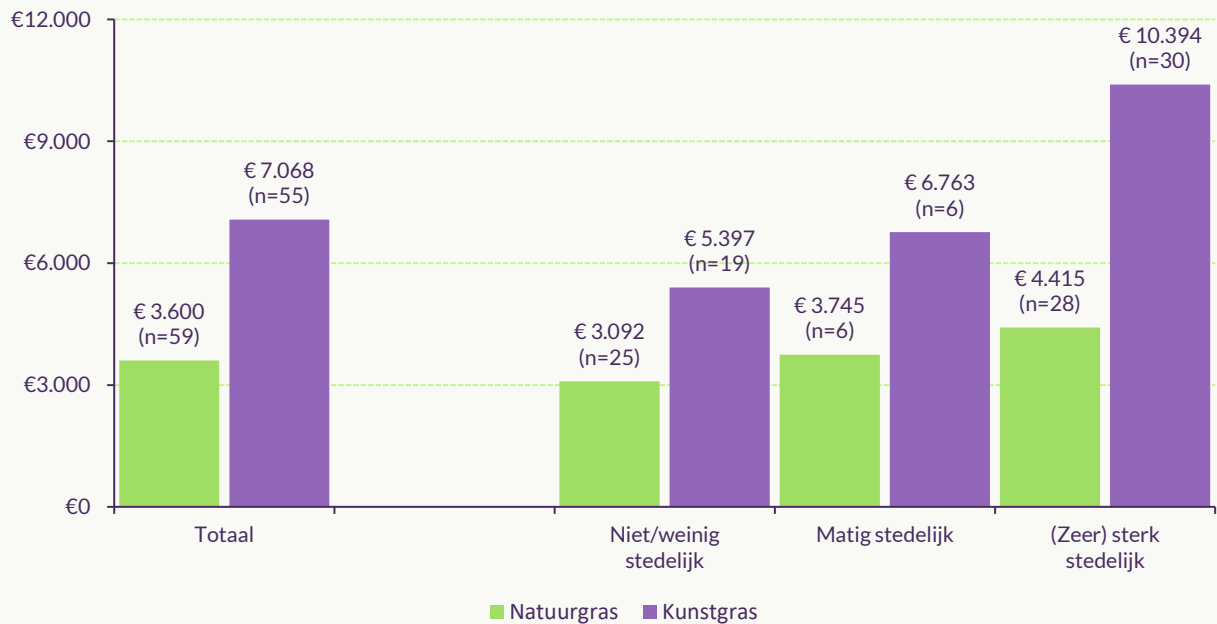
In de huurtarievenmonitor 2022 (Van Eldert & Hollander, 2023) focussen we voor de huurtarieven voor gemeentelijke voetbalvelden (natuur- en kunstgras) enkel op seizoen- en jaartarieven die sportverenigingen betalen als hoofdgebruiker van de velden. Deze tarieven hanteren gemeenten het vaakst en zijn het meest vergelijkbaar.

In 2022 betaalden sportverenigingen gemiddeld zo'n 3.600 euro per seizoen/jaar voor het gebruik van een natuurgrasvoetbalveld (figuur 7.17). Voor een kunstgrasvoetbalveld betaalden ze bijna het dubbele: gemiddeld zo'n 7.068 euro per seizoen/jaar. Voor zowel natuurgras- als kunstgrasvoetbalvelden was het gemiddelde huurtarief hoger bij een sterkere mate van stedelijkheid.

Figuur 7.17

Gemiddeld seizoen-/jaartarief in 2022 voor de verhuur van een gemeentelijk voetbalveld aan sportverenigingen, naar stedelijkheidsgraad en type veld

(in euro's per seizoen/jaar, gewogen naar stedelijkheidsgraad)

Bron: Mulier Instituut, databestand huurtarieven gemeentelijke sportaccommodaties, 2022.

Baten en lasten private sportaccommodaties

Het aantal private sportaccommodaties in Nederland nam tussen 2000 en 2020 toe (figuur 7.1). Voor de totale baten en lasten zien we een vergelijkbare ontwikkeling (tabel 7.8): tot 2018 namen de totale baten en lasten namelijk jaarlijks toe. Na 2018 namen ze af. Omdat de baten sterker afnamen dan de lasten, resulteerde dit, voor het eerst sinds de publicatie van de cijfers door het CBS, in een negatief saldo van 68 miljoen euro. In 2021 zien we vervolgens met name de totale baten weer stijgen, wat resulteert in een positief saldo van 44 miljoen euro.

Tabel 7.8**Totale baten en lasten exploitanten private sportaccommodaties in de periode 2000-2021* uitgesplitst naar onderliggende categorieën**

(in miljoenen euro's)

	2000	2003	2006	2009	2012	2015	2018	2020**	2021**	Vershil '20-'18	Vershil '21-'20
Entree- en lesgelden	455	556	582	673	685	649	695	570	634	-125	64
Sponsor- en reclamegelden	17	19	20	23	27	30	26	15	10	-11	-5
Subsidies en bijdragen	108	147	159	205	212	241	208	326	325	118	-1
Overige baten	162	208	226	274	273	296	358	203	236	-155	33
Totaal baten	742	929	986	1.176	1.197	1.215	1.289	1.115	1.205	-174	90
Lonen en sociale lasten	228	298	292	371	384	386	405	374	347	-31	-27
Personeel niet in loondienst	15	20	28	25	26	43	46	34	80	-12	46
Huisvestingskosten	130	165	178	230	237	252	260	246	293	-14	47
Onderhoud en schoonmaak	57	74	80	120	125	110	123	144	119	21	-25
Kapitaallasten	107	110	118	128	122	120	124	132	127	8	-5
Overige lasten	163	208	213	254	247	249	250	253	230	3	-23
Totaal lasten	701	876	911	1.127	1.142	1.161	1.209	1.182	1.196	-27	14
Saldo	41	53	75	49	55	54	80	-68	44	-148	112

Bron: CBS (Statline), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voor zijn statistiek 'Exploitanten sportaccommodaties' gebruikt het CBS een driejaarlijkse onderzoekscyclus. In 2020 is hier eenmalig van afgeweken vanwege de coronacrisis.

** Voorlopige cijfers.

De sterke afnames van de totale baten en lasten in 2020 komen waarschijnlijk voort uit de gevolgen van de coronacrisis. In 2020 waren sportaccommodaties lange tijd gesloten vanwege de beperkende coronamaatregelen. Hierdoor konden private exploitanten in deze perioden geen entree- en lesgelden innen. Dit zien we terug in de sterke afname van de baten uit deze post (tabel 7.8). In 2021 golden ook beperkende maatregelen, maar was er al meer mogelijk dan in 2020. Waarschijnlijk zien we daarom de baten uit entree- en lesgelden weer stijgen in 2021.

Om te compenseren voor de verliezen door de coronamaatregelen stelde de overheid verschillende financiële steunmaatregelen op. Vermoedelijk zijn deze steunmaatregelen de voornaamste oorzaak van de flinke stijging aan baten uit subsidies en bijdragen die we bij de private sportaccommodaties zien (tabel 7.8).

Toch bleek de compensatie vanuit de steunmaatregelen niet voldoende om het verlies te beperken voor de exploitanten van private sportaccommodaties. Dit geldt overigens breder voor de groep sportondernemers (Pulles et al., 2022).

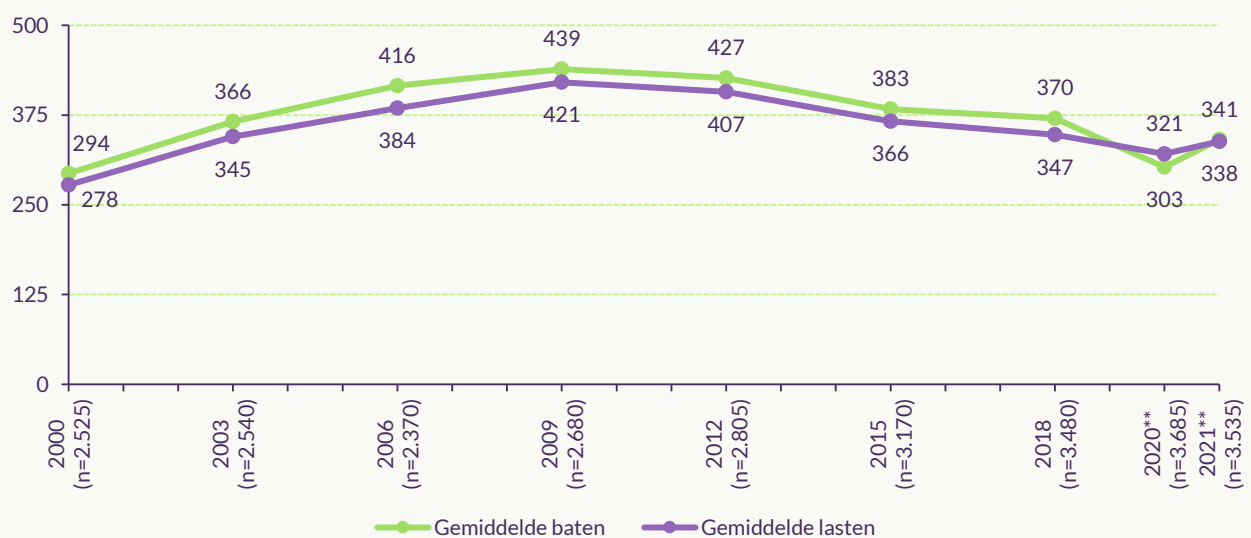
Naast het verlies aan inkomsten zorgden de perioden van sluiting ervoor dat exploitanten van private sportaccommodaties kosten bespaarden. Dit zien we onder andere terug in de afname van de totale lasten aan lonen en sociale lasten en aan huisvestingskosten in 2020 (tabel 7.8). In 2021 was er weer wat meer mogelijk. Vermoedelijk zien we hierdoor de huisvestingskosten weer toenemen.

De gemiddelde baten en lasten per exploitant stegen tussen 2000 en 2009, maar vanaf 2009 tot en met 2020 namen ze weer elk jaar af (figuur 7.18). In 2021 zien we weer een lichte toename, met name van de gemiddelde baten per exploitant. Het gemiddelde saldo (baten min lasten) per exploitant schommelde tot en met 2018 tussen 16.000 en 32.000 euro, tot het in 2020 negatief werd. De stijging van de gemiddelde baten in 2021 zorgde er vervolgens voor dat het gemiddelde saldo in 2021 weer licht positief werd.

Figuur 7.18

Gemiddelde baten en lasten per exploitant van een private sportaccommodatie in de periode 2000-2021*

(in euro's x 1.000)

Bron: CBS (Statline), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* Voor haar statistiek 'Exploitanten sportaccommodaties' gebruikt het CBS een driejaarlijkse onderzoekscyclus. In 2020 is hier eenmalig van afgeweken vanwege de coronacrisis.

** Voorlopige cijfers.

De afnames van de gemiddelde baten en lasten duiden er vermoedelijk op dat de nieuwe private sportaccommodaties, die er gezien het stijgende totale aantal private sportaccommodaties nog steeds bij komen, met name kleinere sportaccommodaties zijn. Dit zien we ook terug aan het aantal werkzame personen per private sportaccommodatie, dat sinds 2003 jaarlijks afneemt (niet in figuur).

Subsidieregelingen

De overheid stelt verschillende subsidies beschikbaar voor organisaties in de sportsector. In deze paragraaf beschrijven we de subsidies die (deels) betrekking hebben op sportaccommodaties.⁷

● Specifieke uitkering stimulering Sport (SPUK Sport)

Gemeenten kunnen sinds 2019 gebruikmaken van subsidieregeling Specifieke uitkering stimulering Sport (SPUK Sport). Deze regeling is opgesteld om de ontwikkeling en instandhouding van sportaccommodaties en de aanschaf van sportmaterialen te stimuleren. Via de SPUK Sport kunnen gemeenten een aanvraag indienen voor compensatie van de btw die aan hen in rekening is gebracht voor investeringen in de hardware van sportaccommodaties (bouw, renovatie en onderhoud) en voor exploitatie van sportaccommodaties (beheer).

Het beschikbare budget voor de SPUK Sport ligt jaarlijks op ruim 180 miljoen euro en wordt elk jaar overvraagd door gemeenten (figuur 7.19). Het verschil tussen het aangevraagde en beschikbare budget is elk jaar gestegen. Omdat gemeenten steeds meer aanvragen dan beschikbaar is, worden de bedragen naar rato verdeeld bij verlening. Bij de vaststelling van de definitieve bedragen blijkt vervolgens dat er minder is gerealiseerd dan toegekend.

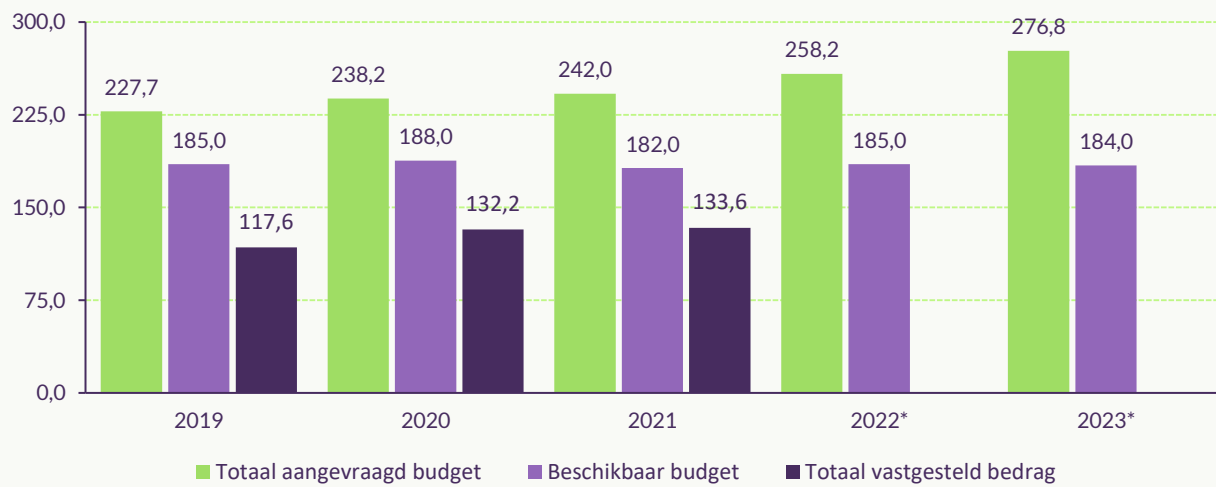
De achterliggende reden voor het verschil tussen het beschikbare budget en het vastgestelde bedrag verschilt tussen gemeenten (Hoekman et al., 2022). Zo gaven gemeenten aan dat geplande investeringen en werkzaamheden werden uitgesteld, geplande sportactiviteiten niet doorgingen (bijvoorbeeld vanwege coronamaatregelen) of de begrote kosten uiteindelijk lager uitvielen.

⁷ Daarnaast zijn er andere subsidieregelingen die niet direct met sportaccommodaties te maken hebben, zoals de Brede SPUK-regeling (met onder meer de onderdelen Lokaal Sportakkoord en Brede Regeling Combinatiefuncties).

Figuur 7.19

Totaal aangevraagd bedrag, beschikbaar budget en vastgesteld bedrag SPUK Sport in 2019 t/m 2023

(in miljoenen euro's)

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* De totale vastgestelde bedragen voor 2022 en 2023 zijn nog niet bekend.

De SPUK Sport is aan te vragen voor drie categorieën: onroerende zaken, roerende zaken en overige kosten. Deze categorieën zijn op te delen in verschillende subcategorieën. Elk jaar werd het meeste aangevraagd voor onroerende zaken, met name voor nieuwbouw (tabel 7.9).

Tabel 7.9**Aangevraagd bedrag SPUK Sport naar categorie en subcategorie in 2019 t/m 2023**

(in miljoenen euro's)

Categorie	Subcategorie	Aangevraagde uitkering				
		2019	2020	2021	2022	2023
1. Onroerende zaken		142,2	156,1	168,9	186,0	194,8
	1.1 Nieuwbouw	71,8	84,4	95,5	99,4	100,2
	1.2 Renovatie	29,9	32,5	35,3	48,6	54,1
	1.3 Onderhoud	40,5	39,2	38,1	38,0	40,5
2. Roerende zaken		44,4	40,3	38,2	39,4	46,0
	2.1 Aankoop (sport)materialen	5,9	6,3	6,3	4,6	5,0
	2.2 Dienstverlening door derden	12,0	11,6	10,6	9,7	10,5
	2.3 Beheer en exploitatie	26,5	22,4	21,3	25,1	30,5
3. Overige kosten*		42,2	41,7	34,9	32,7	36,0
	3.1 Mengpercentage	-	11,6	11,2	10,8	10,5
	3.2 Verbonden lichamen	-	18,0	10,9	6,8	13,6
	3.3 Overig	-	12,1	12,8	15,1	11,9
Totaal		227,7	238,1	242,0	258,1	276,8

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

* In 2019 werd voor de categorie overige kosten geen uitsplitsing gemaakt.

● Stimulering bouw en onderhoud van sportaccommodaties (BOSA)

De subsidieregeling Stimulering bouw en onderhoud van sportaccommodaties (BOSA) is specifiek bedoeld voor amateursportorganisaties met een eigen sportaccommodatie. Via de BOSA kunnen zij een subsidieaanvraag doen voor de bouw- en onderhoudskosten van sportaccommodaties en voor de aanschaf van sportmaterialen. In hoofdstuk 9 Duurzaamheid beschrijven we de BOSA en geven we een overzicht van het gebruik van de regeling voor de bekostiging van duurzaamheidsmaatregelen. Voor het gebruik van de regeling voor de bekostiging van maatregelen ter vergroting van de toegankelijkheid: zie hoofdstuk 6.

● Coronasteunmaatregelen

Om de financiële gevolgen van de coronamaatregelen te verzachten riep de overheid verschillende steunmaatregelen in het leven. Het steunpakket omvatte naast een aantal generieke steunmaatregelen ook branchespecifieke maatregelen voor de sport. Een daarvan richtte zich specifiek op sportverenigingen: de Tegemoetkoming amateursportorganisaties (TASO). Twee andere sportspecifieke steunmaatregelen hadden te maken met de financiering van sportaccommodaties:

- Tegemoetkoming verhuurders sportaccommodaties (TVS);
- Specifieke uitkering IJsbanen en Zwembaden (SPUK IJZ).

In de Monitor Sport en corona V (Pulles et al., 2022) beschrijven we deze maatregelen en geven we een overzicht van het gebruik ervan.

In totaal, over alle rondes, ontvingen verhuurders van sportaccommodaties 166 miljoen euro compensatie vanuit de TVS-regeling voor de misgelopen huurinkomsten. Daarvan ging 93 miljoen euro naar gemeenten, 39 miljoen euro naar particuliere verhuurders en 35 miljoen naar sportorganisaties. Daarnaast ontvingen gemeenten in totaal 191 miljoen euro SPUK IJZ-steun om ijsbanen en zwembaden te ondersteunen.

● **Steunmaatregelen energieproblematiek**

Na de coronacrisis ondervonden diverse sectoren, waaronder de sportsector, financiële gevolgen van de prijsstijgingen op de energiemarkt. Om deze gevolgen te verzachten stelde de overheid een reeks steunmaatregelen op.

De Tegemoetkoming energiekosten (TEK)⁸ werd als generieke steunmaatregel beschikbaar gesteld voor ondernemingen waarvan de energiekosten meer dan 7 procent van de jaaromzet bedroegen. Amateursportverenigingen konden hier gebruik van maken.

Maar dit gold niet voor alle sportverenigingen. Daarom riep de overheid de regeling Specifieke uitkering noodfonds energie amateursportverenigingen (SPUK NEAS) in het leven. Gemeenten kunnen de SPUK NEAS aanvragen voor financiële ondersteuning van sportverenigingen die in 2022 en/of 2023 door de gestegen energieprijzen in de problemen zijn gekomen. Dit kan alleen voor sportverenigingen waarvoor geen TEK-aanvraag is gedaan. In totaal is een budget van 6 miljoen euro beschikbaar. Gemeenten konden tot en met 15 september 2023 de SPUK NEAS aanvragen.⁹

Verder hebben de hoge energieprijzen een grote impact op zwembaden, aangezien deze doorgaans een hoog energieverbruik hebben. Ter ondersteuning van de openbare zwembaden kunnen gemeenten gebruikmaken van de regeling Specifieke uitkering meerkosten energie openbare zwembaden. Met deze regeling kunnen gemeenten een gedeeltelijke vergoeding geven aan de openbare zwembaden voor de meerkosten voor energie in 2022 en 2023. In totaal is een budget van 205,5 miljoen euro beschikbaar. Gemeenten konden de regeling tot en met 23 juni 2023 aanvragen.¹⁰

⁸ Zie voor meer informatie over de TEK-regeling: <https://www.rvo.nl/subsidies-financiering/tek>.

⁹ Zie voor meer informatie over de SPUK NEAS-regeling: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2023-14190.html>.

¹⁰ Zie voor meer informatie over de Specifieke uitkering meerkosten energie openbare zwembaden: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/stcrt-2023-14208.html>.

7.3 Tot slot

In Sportaccommodaties in Nederland (Van der Poel et al., 2016) brachten we de kennis over exploitatie en financiering van sportaccommodaties samen in hoofdstuk 9 Beleid, beheer en financiering. Sindsdien hebben we veel (nieuwe) kennis verzameld op dit thema. Hiermee blijven we de ontwikkelingen in de exploitatie en financiering van sportaccommodaties volgen.

Over het algemeen zien we een grote mate van continuïteit bij het thema exploitatie en financiering van sportaccommodaties. Ontwikkelingen die jaren geleden zijn ingezet, zetten zich geleidelijk door. Uiteraard werken onvoorziene ontwikkelingen, zoals de corona- en energiecrisis, door op de exploitatie en financiering van sportaccommodaties. Maar met de inzet van verschillende subsidieregelingen vanuit het Rijk en de investeringen door gemeenten helpen overheden de sportsector door de crises heen.

In 2016 zagen we een verschuiving van de rol die gemeenten innemen binnen het sportaccommodatiebeleid. De uitvoering van dit beleid werd niet meer altijd als een taak van de gemeente gezien en steeds vaker keken gemeenten naar verzelfstandiging en privatisering met als doel meer rendement uit het sportbudget te halen. Ook in de afgelopen jaren zien we gemeenten sportaccommodaties verzelfstandigen en privatiseren, maar dit lijkt in de recentere jaren wel minder vaak voor te komen. Verzelfstandiging en privatisering van sportaccommodaties is nog steeds een thema voor gemeenten, maar de mate waarin dit gebeurt is wat afgezwakt.

Verder wezen we in 2016 op de mogelijke negatieve gevolgen van de afschaffing van het Sportbesluit (de vrijstelling van btw voor de sport), zonder compenserende maatregelen, voor de betaalbaarheid en kwaliteit van sportaccommodaties. Destijds verwachtten we geen aanvullende financiering vanuit gemeenten, omdat de financiële positie van gemeenten onder druk stond. Compenserende maatregelen zijn er uiteindelijk wel gekomen, in de vorm van de SPUK Sport en BOSA. Daarnaast zien we dat de gemeentelijke sportuitgaven in de afgelopen jaren stegen. Hiermee zijn de negatieve gevolgen van de afschaffing van het Sportbesluit grotendeels opgevangen.

Tot slot verwachtten we in 2016 dat sportaanbieders en sporters een hogere bijdrage van de werkelijke kosten van sportaccommodaties op zich zouden moeten nemen. Gemeenten zouden bijvoorbeeld naar kostendekkende huurtarieven kunnen gaan. De mate van kostendekkendheid en de verdeling van de kosten blijft een belangrijk thema voor veel gemeenten. Dit leidt vooralsnog niet tot sterke stijgingen van de huurtarieven en volledig kostendekkende huurtarieven.

7.4 Bronnen

Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) Statline (2023). *Consumentenprijzen; prijsindex 2015=100*. <https://opendata.cbs.nl/#/CBS/nl/dataset/83131NED/table>

Dalhuisen, C., Van Eldert, P., & Van Kalmthout, J. (2023). *Gevolgen energiecrisis voor sportaanbieders in de gemeente: een notitie over een peiling onder gemeenteambtenaren sport*. Mulier Instituut.

Geurink, N., & Hoekman, R. (2023). *Sport in collegeprogramma's 2022-2026*. Mulier Instituut.

Hoekman, R., Floor, C., & Van Stam, W. (2019). *Exploitatie van sportaccommodaties. Een verkennende studie*. Mulier Instituut.

Hoekman, R., & Reitsma, M. (2018). *Sport in collegeprogramma's 2018-2022: samen, duurzaam en gezond*. Mulier Instituut.

Hoekman, R., Schots, M., & Ruikes D. (2022). *Jaarrapport duurzame sportinfrastructuur 2022*. Mulier Instituut.

Hoekman, R., & Van der Maat, K. (2017). *Monitor Lokaal Sportbeleid 2016: faciliteren, activeren en inspireren*. Mulier Instituut.

Hoekman, R., & Van der Bol, P. (2014). *Sport in collegeprogramma's 2014: van armoedebeleid tot zelfredzaamheid*. Mulier Instituut.

Hoogendam, A., Ruikes, D., & Hoekman, R. (2021). *Monitor Lokaal Sportbeleid 2020: de gemeente als coproducent*. Mulier Instituut.

Ministerie van VWS (2018). *Nationaal Sportakkoord 2018-2022*.

Ministerie van VWS, VNG, VSG, NOC*NSF & POS (2022). *Hoofdpijnen Sportakkoord II. Sport versterkt*.

Pulles, I., Van Eldert, P., & Van der Poel, H. (Reds.) (2022). *Monitor Sport en corona V: de gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector*. Mulier Instituut.

Schadenberg, B., & Van Eldert, P. (2020). *Kostendekkendheid van gemeentelijke sportaccommodaties* [Factsheet 2020/26]. Mulier Instituut.

Van Eldert, P. (2022). *Monitor sportuitgaven gemeenten 2021: gemeentelijke uitgaven aan sport in de periode 2017 tot en met 2021*. Mulier Instituut.

Van Eldert, P., & Hollander, E. (2022). *Huurtarieven gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen 2021* [Factsheet 2022/12]. Mulier Instituut.

Van Eldert, P., & Hollander, E. (2023). *Huurtarievenmonitor gemeentelijke sportaccommodaties 2022. Huurtarieven van gemeentelijke sporthallen, sportzalen, gymzalen en voetbalvelden*. Mulier Instituut.

Van der Poel, H., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Hoekman, R. (Reds.) (2016). *Sportaccommodaties in Nederland. Kaarten en kengetallen*. Mulier Instituut.

Registratie eigendoms- en exploitatiegegevens in DSA

Tabel B7.1.1

Aandeel sportvoorzieningen waarvan eigendom- en/of exploitatiegegevens zijn geregistreerd in de DSA op peilmoment 9 september 2023, per sportvoorziening

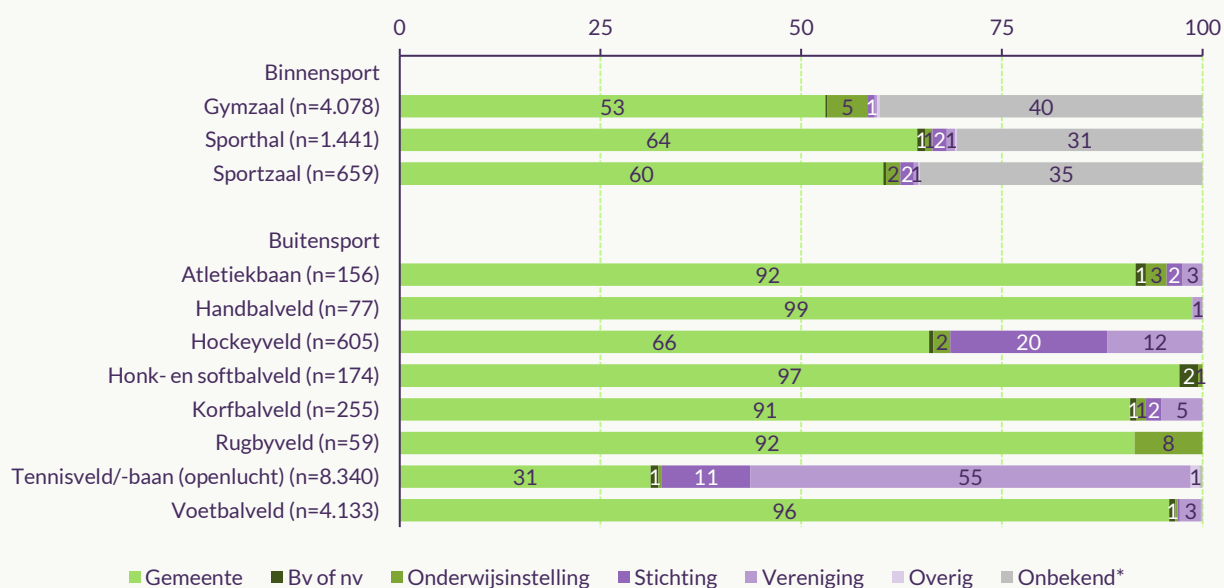
	Aantal in DSA (in absolute aantallen)	Dekking in DSA (in procenten van totaal)	
		Eigendom	Exploitant
Binnensport			
Gymzaal	4.584	89	33
Sporthal	1.582	91	38
Sportzaal	767	86	30
Buitensport			
Atletiekbaan	195	80	84
Handbalveld	336	23	22
Hockeyveld	1.068	57	42
Honk- en softbalveld	388	45	44
Korfbalveld	943	27	19
Rugbyveld	129	46	33
Tennisveld/-baan (openlucht)	11.749	71	15
Voetbalveld	8.629	48	33

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 9 september 2023.

Figuur B7.1.1

Type eigenaar sportvoorzieningen, uitgesplitst naar type organisatie

(in procenten)

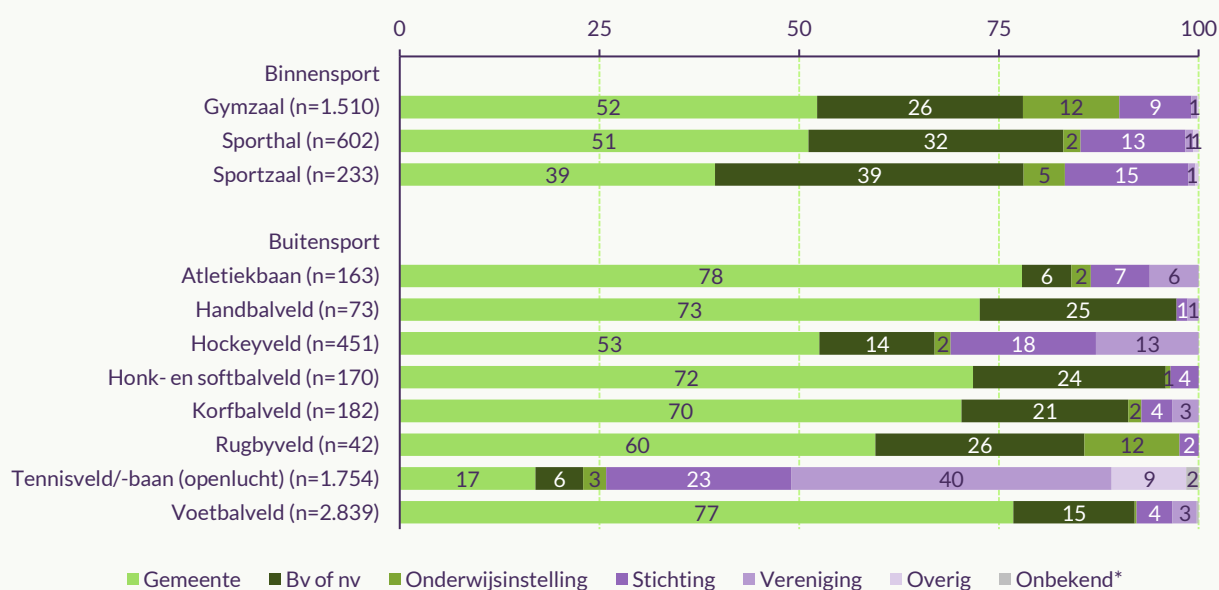
Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 9 september 2023.

* Van enkele sportvoorzieningen weten we dat de eigenaar een niet-gemeentelijke partij is, maar welke rechtsvorm deze partij heeft weten we niet. Dit duiden we aan met het label 'onbekend'.

Figuur B7.1.2

Type exploitant sportvoorzieningen, uitgesplitst naar type organisatie

(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), 9 september 2023.

* Van enkele sportvoorzieningen weten we dat de exploitant een niet-gemeentelijke partij is, maar welke rechtsvorm deze partij heeft weten we niet. Dit duiden we aan met het label 'onbekend'.

Hoofdstuk 8 | Gebruik en tevredenheid

Daniëlle Ruikes & Amilia Aarnink

Gebruik en tevredenheid

Daniëlle Ruikes & Amilia Aarnink

In dit hoofdstuk gaan we in op het gebruik van sportaccommodaties. We bespreken ook de ervaringen van gebruikers met die accommodaties.

Een groot deel van de sportaccommodaties wordt voornamelijk gebruikt door de georganiseerde sport, namelijk door sportverenigingen. We brengen daarom eerst de ontwikkeling in sportbondlidmaatschappen voor de grootste buitensporten en zaalsporten in beeld. Daarna presenteren we kengetallen die een beeld geven van de druk op de huidige sportaccommodaties.

Op basis van verschillende onderzoeken gaan we in op de ervaringen met het gebruik van, en de tevredenheid over sportaccommodaties. We sluiten af met recente ontwikkelingen in het gebruik van sportaccommodaties, waaronder de toenemende aandacht voor efficiënter (ruimte)gebruik en verruiming van de openstelling van sportparken.

In dit hoofdstuk laten we het gebruik van sportaccommodaties voor bewegingsonderwijs en zwemmen buiten beschouwing. Dit kwam uitgebreid aan bod in hoofdstuk 4 en 5.

8.1 Ontwikkeling sportbondlidmaatschappen

Sportverenigingen zijn de belangrijkste gebruikers van de formele sportaccommodaties in Nederland. In de afgelopen jaren zijn wel verschillende initiatieven ontplooid om sportaccommodaties toegankelijker te maken voor niet-verenigingsleden. Het Meet & Play-concept van de KNLTB is hier een voorbeeld van.

Gemeenten die zicht hebben op het gebruik van open sportparken geven aan dat deze vaak buiten verenigingsverband gebruikt worden (Hoekman & Schadenberg, 2023). Maar vooralsnog worden sportaccommodaties in de openlucht, zoals hockey- en voetbalvelden, atletiek- en tennisbanen, en zaalsportaccommodaties voor het grootste deel gebruikt door sportverenigingen en daarmee voornamelijk door Nederlanders die lid zijn van een sportbond.

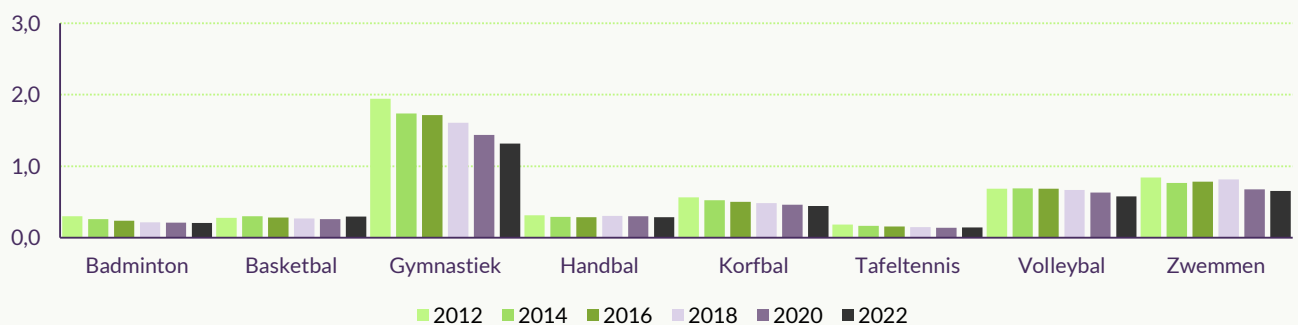
In 2022 waren in totaal circa 4,3 miljoen Nederlanders lid van één of meerdere sportbonden aangesloten bij NOC*NSF, zo'n 24 procent van de bevolking. Met name onder kinderen en jongvolwassenen is het sportbondlidmaatschap hoog. Het totale aantal sportbondleden in Nederland is tussen 2021 en 2022, na een jarenlange afname, voor het eerst weer toegenomen (NOC*NSF, 2023).

Bij sporten die voornamelijk in zaalsportaccommodaties beoefend worden, is tussen 2012 en 2022 een afname in het percentage sportbondleden te zien (figuur 8.1).

Gymnastiek is in Nederland de sport met de meeste bondsleden onder de binnensporten: circa 1,3 procent van de Nederlanders is lid van een vereniging aangesloten bij de gymnastiekbond KNGU. Het percentage Nederlanders dat lid is van de KNGU is (flink) afgenomen in deze periode, net als het percentage inwoners dat bondslid is bij een badminton-, korfbal-, volleybal- of zwemvereniging. Het percentage basketballende en handballende Nederlanders is redelijk stabiel gebleven.

Figuur 8.1

Percentage Nederlanders dat lid is van een bij de NOC*NSF aangesloten sportbond in 2012-2022, van sporten die grotendeels in een overdekte sportaccommodatie beoefend worden
(in procenten van de bevolking)

Bron: NOC*NSF, 2023. Lidmaatschappen sportbonden 2012-2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Bij de buitensporten is een ander beeld te zien dan bij de binnensporten (figuur 8.2). Voetbal is in Nederland de grootste sport, met een ledenpercentage van zo'n 6,7 procent in 2022, gevolgd door tennis (3,4%).

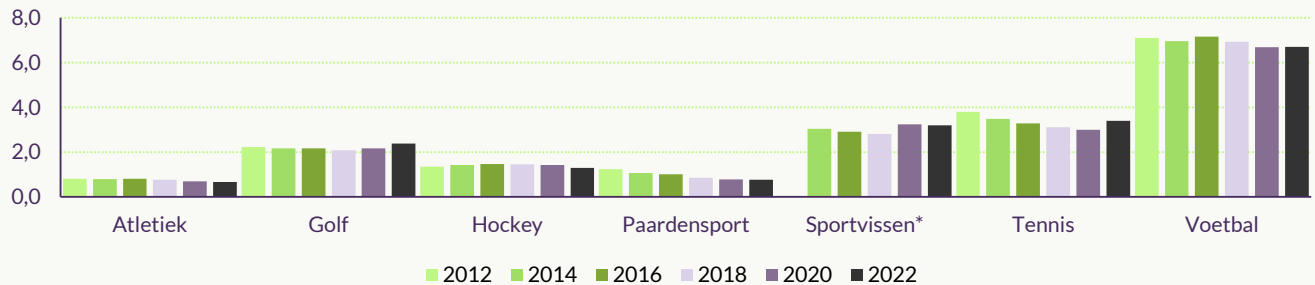
Tussen 2012 en 2022 is het percentage Nederlanders dat lid is van een atletiek- of hockeyvereniging licht afgenomen. De afname in bondsleden bij paardensport en voetbal is groter. Het percentage sportbondleden van golf-, sportvis-, en tennisverenigingen nam ook af, maar bij deze sporten is recent weer een toename te zien.

Vooraf het aantal leden van tennisverenigingen is vanaf 2020, na een jarenlange afname, flink toegenomen. Tennis behoort tot de sporten op een formele sportvoorziening die tijdens de coronacrisis relatief mild getroffen zijn door de beperkende maatregelen, net als golf en sportvissen. In dezelfde tijd zijn veel tennisverenigingen naast tennis padel gaan aanbieden. Een deel van de nieuwe leden bij de KNLTB zijn dus padelspelers.

Figuur 8.2

Percentage Nederlanders dat lid is van een bij de NOC*NSF aangesloten sportbond in 2012-2022, van sporten die grotendeels op een sportaccommodatie in de openlucht beoefend worden

(in procenten)

Bron: NOC*NSF, 2023. Lidmaatschappen sportbonden 2012-2022. Bewerking: Mulier Instituut.

* Over 2012 zijn geen gegevens van Sportvisserij Nederland bekend.

De bevolking in Nederland sinds 2012 met 900.000 gegroeid. Een gelijkblijvend percentage betekent dan een groei in absolute aantallen. Omgekeerd kan een (beperkte) absolute groei in aantal leden gepaard gaan met een percentuele daling, als het aantal inwoners harder groeit dan het aantal bondsleden.

Gebiedskenmerken

In onderstaande tabellen (tabel 8.1 en 8.2) kijken we hoe het ledenpercentage van de verschillende sportbonden zich verhoudt tot de mate van stedelijkheid van gemeenten, het aantal inwoners van gemeenten en het al dan niet een krimp- of anticipeerregio zijn (zie hoofdstuk 2 voor meer informatie over deze achtergrondkenmerken).

Stedelijkheid

Bij de binnensportbonden is het ledenpercentage vaker hoger in niet-stedelijke gebieden. Dit geldt voor gymnastiek, handbal, korfbal en volleybal. In niet stedelijke gemeenten zijn over het algemeen relatief veel sporthallen en -zalen aanwezig ten opzichte van het aantal inwoners (zie hoofdstuk 2). Het aantal leden bij de basketbalbond is hoger in stedelijke gebieden. Basketbalverenigingen zijn vaker in een stadse dan in een dorpse omgeving te vinden. Bij de badminton-, tafeltennis- en zwembond is een minder eenduidig beeld te zien naar stedelijkheid.

Bij de buitensportbonden is het aantal Nederlanders dat lid is bij de atletiek-, golf- of tennisbond relatief het hoogst in matig stedelijke gemeenten. Doordat zeker voor atletiek- en golfaccommodaties veel ruimte nodig is, zijn deze accommodaties minder vaak in sterk stedelijke gemeenten te vinden. Hier ontbreekt de ruimte voor dit soort accommodaties.

Voetbal, sportvissen en paardensport worden relatief vaker beoefend in niet-stedelijke gemeenten dan in stedelijke gemeenten. Het aanbod van

voetbalaccommodaties neemt toe naarmate de gemeentestedelijkheid afneemt (zie hoofdstuk 2). In stedelijke gemeenten zijn relatief meer inwoners lid bij de hockeybond.

Gemeentegrootte

Bij gemeentegrootte op basis van inwonertal is een vergelijkbaar beeld te zien als bij stedelijkheid. In grotere gemeenten is het percentage Nederlanders dat lid is bij de basketbalbond hoger dan in gemeenten met een lager inwonertal. Inwoners van kleinere gemeenten zijn relatief vaker aangesloten bij de gymnastiek-, handbal-, korfbal- of volleybalbond. Bij het aantal Nederlanders dat is aangesloten bij de badminton-, tafeltennis- of zwembond is geen duidelijk verband te zien met gemeentegrootte. Bij de buitensporten zijn er in grotere gemeenten relatief meer inwoners lid van een hockeyvereniging dan in kleinere gemeenten. Bij de andere buitensporten is het aantal Nederlanders dat lid is van de bond relatief hoger in kleinere gemeenten.

Tabel 8.1

Percentage Nederlanders dat lid is van diverse sportbonden in 2022, van sporten die grotendeels in een overdekte sportaccommodatie beoefend worden, naar diverse gebiedskenmerken
(in procenten)

Gebied	Badminton	Basketbal	Gymnastiek	Handbal	Korfbal	Tafel- tennis	Volleybal	Zwemmen
<i>Nederland</i>	0,2	0,3	1,3	0,3	0,4	0,1	0,6	0,7
<i>Gemeentestedelijkheid</i>								
Zeer sterk stedelijk	0,2	0,3	0,8	0,1	0,3	0,1	0,4	0,7
Sterk stedelijk	0,2	0,3	1,3	0,2	0,4	0,2	0,5	0,6
Matig stedelijk	0,2	0,3	1,6	0,4	0,6	0,2	0,6	0,7
Weinig stedelijk	0,2	0,2	1,7	0,4	0,5	0,2	0,9	0,7
Niet stedelijk	0,1	0,1	1,8	0,4	0,5	0,1	0,9	0,5
<i>Inwonertal gemeente</i>								
200.000 of meer	0,2	0,3	0,7	0,1	0,2	0,1	0,4	0,7
85.000 tot 200.000	0,2	0,3	1,3	0,3	0,4	0,2	0,5	0,6
25.000 tot 85.000	0,2	0,3	1,5	0,3	0,6	0,2	0,7	0,7
Minder dan 25.000	0,2	0,2	1,7	0,4	0,5	0,2	0,7	0,5
<i>Krimp-/anticipeerregio</i>								
Krimpregio	0,2	0,2	1,6	0,3	0,2	0,1	0,7	0,6
Anticipeerregio	0,2	0,2	1,5	0,5	0,5	0,1	0,8	0,6
Overige regio	0,2	0,3	1,3	0,3	0,5	0,1	0,5	0,7

Bron: NOC*NSF, 2023. Lidmaatschappen sportbonden 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Krimp- en anticipere regio's

Bij de meeste sportbonden is het percentage leden lager in gemeenten in krimp- en anticipere regio's dan de overige regio's. Alleen het percentage gymnastiek-, sportvis-, voetbal- en volleyballeden ligt hoger in de krimp- en anticipere regio's.

Tabel 8.2

Percentage Nederlanders dat lid is van diverse sportbonden in 2022, van sporten die grotendeels op een sportaccommodatie in de openlucht beoefend worden, naar diverse gebiedskenmerken

(in procenten)

Gebied	Atletiek	Golf	Hockey	Paardensport	Sportvissen	Tennis	Voetbal	
Nederland	0,7	2,4	1,3		0,8	3,2	3,4	6,7
Gemeentestedelijkheid								
Zeer sterk stedelijk	0,6	2,4	1,7		0,4	1,9	2,8	4,8
Sterk stedelijk	0,7	2,5	1,3		0,7	3,0	3,3	6,1
Matig stedelijk	0,8	3,0	1,6		0,8	3,7	4,3	7,4
Weinig stedelijk	0,6	2,1	0,9		1,1	4,2	3,7	8,6
Niet stedelijk	0,5	1,4	0,3		1,3	5,0	3,1	8,8
Inwonertal gemeente								
200.000 of meer	0,5	2,3	1,6		0,4	1,7	2,6	4,7
85.000 tot 200.000	0,7	2,3	1,3		0,7	2,9	3,3	6,2
25.000 tot 85.000	0,7	2,4	1,2		0,9	3,9	3,6	7,4
Minder dan 25.000	0,7	2,6	1,1		1,1	3,6	4,2	8,2
Krimp-/anticipbeerregio								
Krimpregio	0,6	1,2	0,4		0,8	3,5	2,4	7,7
Anticipbeerregio	0,6	1,7	0,5		1,0	4,0	3,0	7,4
Overige regio	0,7	2,6	1,4		0,7	3,1	3,5	6,5

Bron: NOC*NSF, 2023. Lidmaatschappen sportbonden 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

VSG-regio's

VSG-regio's laten grote verschillen zien in het percentage leden bij de gymnastiek-, handbal-, korfbal-, volleybal- en zwembond. Het percentage gymnastiekleden is relatief hoog in de VSG-regio's Drenthe en IJsselland. Het percentage handballeden is hoger in Hollands Noorden dan in de rest van de VSG-regio's. In Fryslân is het percentage korfballeden juist hoog. In het oosten van Nederland, in Gelderland Noord Oost, IJsselland, Twente en Limburg Noord is het percentage volleyballeden hoog. Het percentage leden van de zwembond is hoog in de VSG-regio Haaglanden (zie bijlage 8.1).

Bij de buitensporten zijn er ook grote verschillen tussen de VSG-regio's. Zo is het ledenpercentage bij hockey en golf hoog in de Gooi- en Vechtstreek. In Drenthe en

Fryslân is het ledenpercentage van sportvissers hoog. Het ledenpercentage van voetbal is hoog in Gelderland Noord Oost: daar is bijna 9 procent van de inwoners lid van de bond (zie bijlage 8.1).

8.2 Kengetallen druk buitensportaccommodaties

We bespreken in deze paragraaf de druk op de buitensportaccommodaties voor hockey, tennis, en voetbal. Het aantal velden per 25.000 inwoners, het ledenpercentage en de veld- of baandruk zijn kengetallen voor deze druk. Het ledenpercentage is het aantal mensen dat een lidmaatschap heeft bij een sportbond, afgezet tegen het aantal inwoners. De veld- of baandruk is het aantal inwoners met een lidmaatschap bij een sportbond dat gebruik maakt van één veld of baan.

Veld- en baandruk

De veld- of baandruk is per gemeente berekend door het aantal inwoners met een lidmaatschap van de betreffende sportbond te delen door het aantal velden of banen voor de betreffende sport in de gemeente. Inwoners van een gemeente hoeven niet lid te zijn van een sportvereniging in de eigen gemeente, maar kunnen lid zijn van een vereniging in een andere gemeente. Daarnaast zijn in de lidmaatschapscijfers ook niet-spelende leden opgenomen, zoals bijvoorbeeld scheidsrechters. Tot slot zijn er bij voetbal grote verschillen in de belastbaarheid per type veld, waar een kunstgrasveld intensiever bespeeld kan worden dan een natuurgrasveld. In de tabel voor voetbal is daarom ook het percentage kunstgrasvelden opgenomen.

Hockey

Eén op de honderd (1,3%) inwoners in Nederland heeft zich aangesloten bij de Koninklijke Nederlandse Hockeybond (KNHB). In Nederland zijn er gemiddeld 1,5 hockeyvelden per 25.000 inwoners beschikbaar. Er maken gemiddeld 210 hockeyers gebruik van een hockeyveld.

De cijfers verschillen als we kijken naar gemeentestedelijkheid en regio's. In stedelijke gemeenten zijn meer hockeyvelden per 25.000 inwoners aanwezig dan in niet-stedelijke (tabel 8.3). In de VSG-regio Gooi- en Vechtstreek zijn er meer dan drie velden per 25.000 inwoners. In Zaanstreek en Waterland, Fryslân en Midden Limburg is er ongeveer een half veld per 25.000 inwoners (figuur 8.3).

De velddruk is een stuk hoger in gemeenten met meer dan 200.000 inwoners dan in gemeenten met minder dan 200.000 inwoners (tabel 8.3 en figuur 8.4). De druk op hockeyvelden is in niet-stedelijke gemeenten nog groter. Dit komt onder andere door het lage aanbod aan velden in niet-stedelijke gemeenten.

Daarnaast zijn veel leden die in het buitengebied wonen lid van een vereniging in een stedelijker gebied. Dit betekent dat in werkelijkheid de velddruk in de stedelijke gemeenten hoger zal zijn en in minder stedelijke gemeenten lager (tabel 8.3).

In krimp- en anticipeerregio's is over het algemeen het aantal velden en het ledenpercentage, maar ook de velddruk lager.

Tabel 8.3

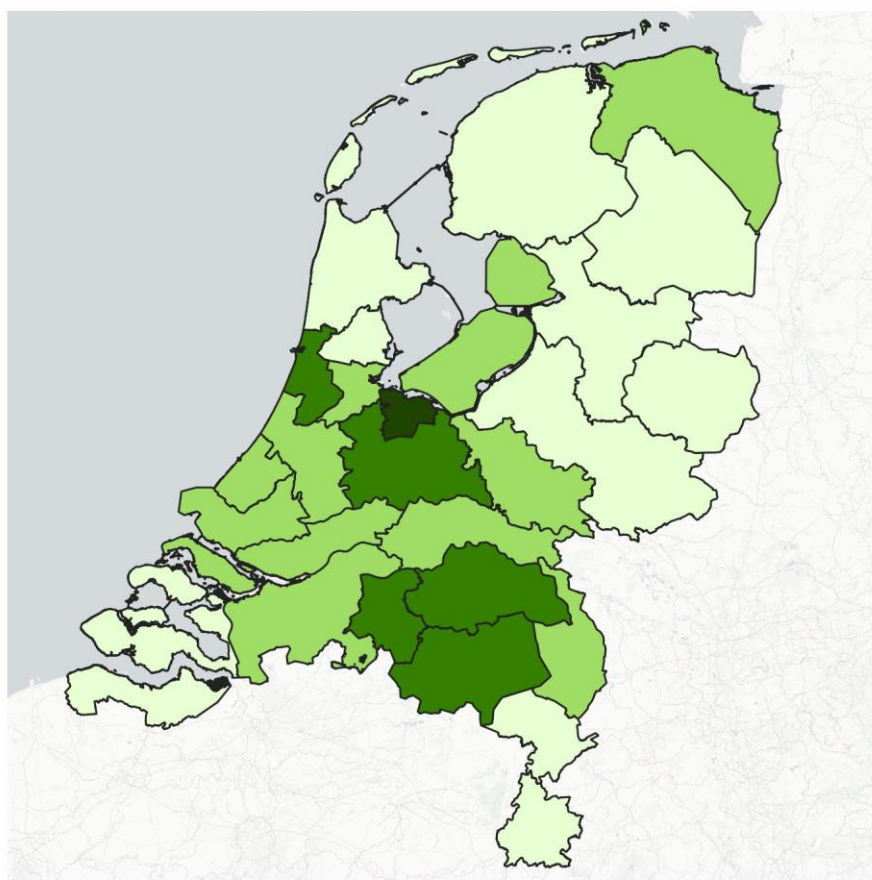
Aantal hockeyvelden, ledenpercentage KNHB en gemiddelde velddruk, naar diverse gebiedskenmerken

Gebied	Aantal velden per 25.000 inwoners	Ledenpercentage	Velddruk
<i>Nederland</i>	1,5	1,3	216
<i>Gemeentestedelijkheid</i>			
Zeer sterk stedelijk	1,6	1,7	259
Sterk stedelijk	1,5	1,3	218
Matig stedelijk	2,3	1,6	174
Weinig stedelijk	1,3	0,9	168
Niet stedelijk	0,2	0,3	329
<i>Inwonertal gemeente</i>			
200.000 of meer	1,3	1,6	294
85.000 tot 200.000	1,5	1,3	209
25.000 tot 85.000	1,6	1,2	189
Minder dan 25.000	1,5	1,1	178
<i>Krimp-/anticipeerregio</i>			
Krimpregio	0,7	0,4	140
Anticipeerregio	0,8	0,5	161
Overige regio	1,7	1,4	215

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), juli 2023; NOC*NSF 2023, lidmaatschappen 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Figuur 8.3

Aantal hockeyvelden per 25.000 inwoners in 2023 per VSG-regio

Gemiddelde Nederland: 1,5 veld

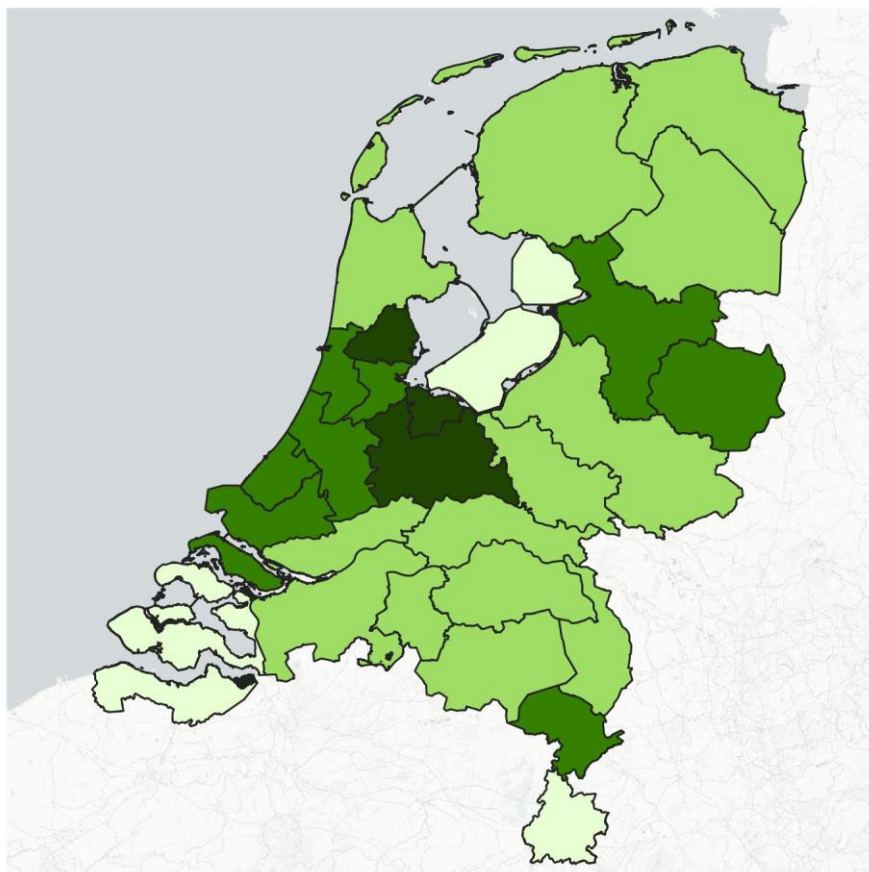
- Minder dan 1
- 1 tot 2
- 2 tot 3
- 3 of meer

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Figuur 8.4

Velddruk hockeyvelden in 2023 per VSG-regio

(in aantal leden per veld)

Gemiddelde Nederland: 210 leden

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Tennis

Ruim 3 procent (3,4%) van de inwoners in Nederland heeft zich aangesloten bij de Koninklijke Nederlandse Lawn Tennis Bond (KNLTB). In Nederland zijn er gemiddeld 16,6 tennisbanen per 25.000 inwoners beschikbaar. Er maken gemiddeld 51 tennissers gebruik van een tennisbaan (tabel 8.4).

In de grotere en stedelijke gemeenten zijn relatief minder banen beschikbaar dan in kleine en niet-stedelijke gemeenten (tabel 8.4). In VSG-regio Amsterdam zijn relatief weinig banen beschikbaar: 9,2 per 25.000 inwoners. In regio Midden Limburg zijn er 26,2 banen per 25.000 inwoners (figuur 8.5).

Het ledenpercentage is lager in de grotere en stedelijke gemeenten. Maar het aantal banen per 25.000 inwoners is daar ook in vergelijking met het ledenpercentage laag, waardoor de baandruk hoger is in stedelijke gemeenten (tabel 8.4). De baandruk in VSG-regio Amsterdam is het hoogst met 85 leden per baan (figuur 8.6). De baandruk in kleine en niet-stedelijke gemeenten is circa de helft van de grotere en stedelijke gemeenten. Dit geldt ook voor de anticipeer- en krimpregio's.

Tabel 8.4

Aantal tennisbanen, ledenpercentage KNLTB en gemiddelde baandruk, naar diverse gebiedskenmerken

Gebied	Aantal banen per 25.000 inwoners	Ledenpercentage	Baandruk
<i>Nederland</i>	16,6	3,6	54
<i>Gemeentestedelijkheid</i>			
Zeer sterk stedelijk	10,1	2,8	68
Sterk stedelijk	14,5	3,3	57
Matig stedelijk	20,3	4,3	53
Weinig stedelijk	22,4	3,7	42
Niet stedelijk	24,7	3,1	31
<i>Inwonertal gemeenten</i>			
200.000 of meer	8,7	2,6	73
85.000 tot 200.000	15,1	3,3	55
25.000 tot 85.000	18,5	3,6	48
Minder dan 25.000	25,9	4,2	41
<i>Krimp-/anticipeerregio</i>			
Krimpregio	18,8	2,4	32
Anticipeerregio	22,1	3,0	34
Overige regio	15,9	3,5	55

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), juli 2023; NOC*NSF 2023, lidmaatschappen 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Figuur 8.5

Aantal tennisbanen per 25.000 inwoners in 2023 per VSG-regio

Gemiddelde Nederland: 16,6 banen

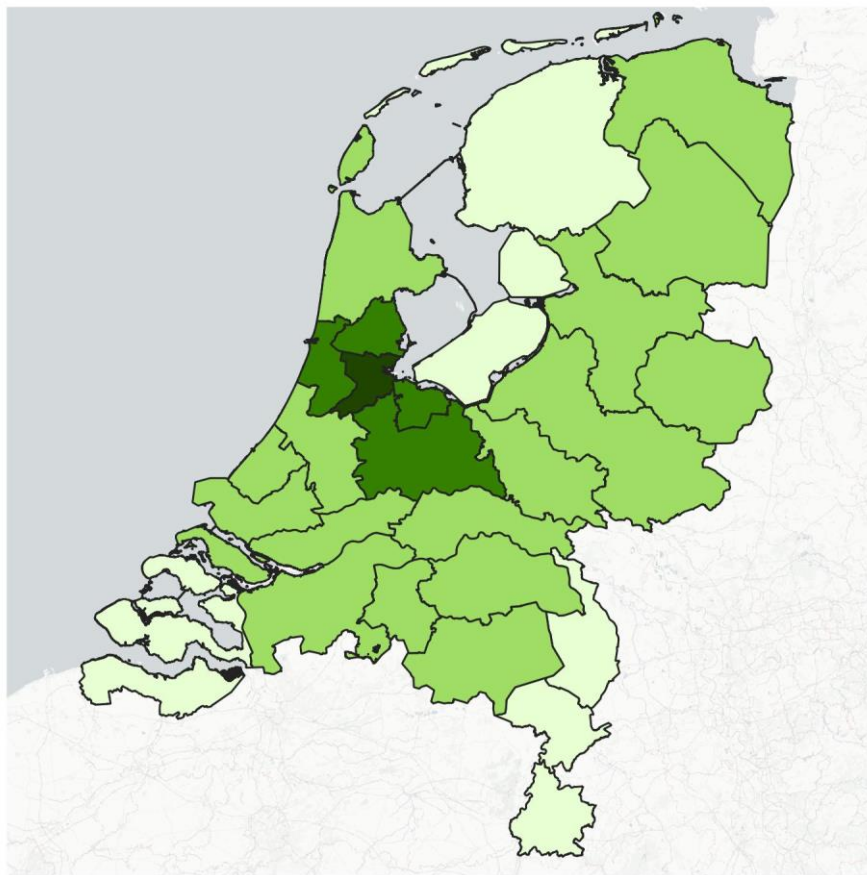

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Figuur 8.6

Baandruk tennisbanen in 2023 per VSG-regio

(in aantal leden per baan)

Gemiddelde Nederland: 51 leden

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Voetbal

7 procent van de Nederlandse bevolking is lid van de Koninklijke Nederlandse Voetbalbond. In Nederland zijn er 12,2 voetbalvelden per 25.000 inwoners. Een kwart (24%) van de velden is een kunstgrasveld. Het percentage kunstgrasvelden is de afgelopen jaren licht gestegen. Kunstgrasvelden kunnen intensiever gespeeld worden dan natuurgrasvelden. Van de voetbalvelden geregistreerd in de DSA in

2015 was 19 procent een kunstgrasveld. Een voetbalveld wordt gemiddeld door 137 voetballers gebruikt (tabel 8.5).

Het aantal velden per 25.000 inwoners is lager in grotere gemeenten dan in kleinere: in grote gemeenten zijn slechts 5,8 velden beschikbaar en in kleine 18,8 (tabel 8.5). Hetzelfde is te zien als we kijken naar stedelijkheid. Stedelijke gemeenten, zoals gemeenten in VSG-regio Amsterdam, hebben minder velden per 25.000 inwoners dan niet-stedelijke gemeenten, zoals gemeenten in de VSG-regio Fryslân, (tabel 8.5 en figuur 8.7). De velddruk is hier ook hoger.

Het lagere aantal velden in de stedelijke gemeenten wordt deels gecompenseerd door het hoge percentage kunstgrasvelden. Zo heeft VSG-regio Amsterdam de hoogste velddruk van 208 leden per veld, maar ook het hoogste percentage kunstgrasvelden (55%, tabel 8.5 en figuur 8.8). In stedelijke gemeenten zijn vier op de tien voetbalvelden kunstgrasvelden, in niet-stedelijke gemeenten twee op de tien (tabel 8.5). Kunstgrasvelden kunnen intensiever worden benut en bieden hiermee ruimte aan meer voetballers dan natuurgrasvelden.

In krimp- en anticipeerregio's is het aantal velden per 25.000 inwoners hoog en de velddruk laag.

Tabel 8.5

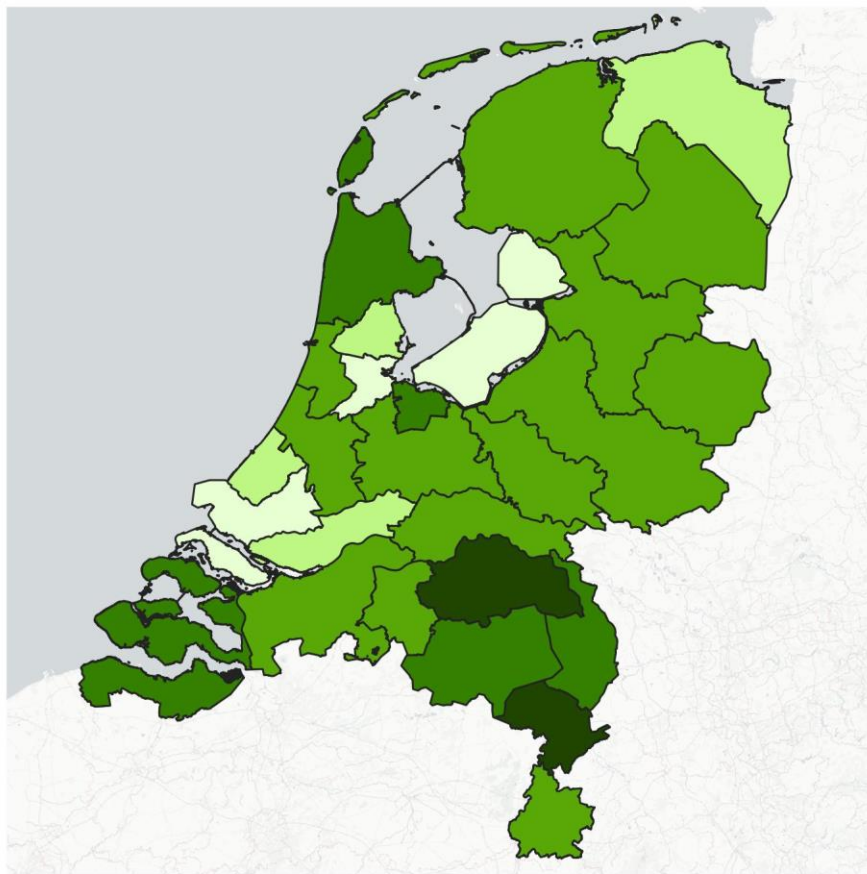
Aantal voetbalvelden, percentage kunstgrasvelden, ledenpercentage KNVB en gemiddelde velddruk, naar diverse gebiedskenmerken

Gemeentestedelijkheid	Aantal velden per 25.000 inwoners	% kunstgrasvelden	Ledenpercentage	Velddruk
<i>Nederland</i>	12,2	24	6,9	142
<i>Gemeentestedelijkheid</i>				
Zeer sterk stedelijk	6,1	40	4,8	199
Sterk stedelijk	9,3	32	6,1	166
Matig stedelijk	13,1	25	7,4	141
Weinig stedelijk	19,1	18	8,6	112
Niet stedelijk	25,0	10	8,8	88
<i>Inwonertal gemeente</i>				
200.000 of meer	5,8	42	4,7	202
85.000 tot 200.000	10,1	28	6,2	154
25.000 tot 85.000	14,5	21	7,4	128
Minder dan 25.000	18,8	19	8,3	110
<i>Krimp-/anticipeerregio</i>				
Krimpregio	18,8	18	7,7	102
Anticipeerregio	19,2	11	7,4	96
Overige regio	10,9	27	6,5	150

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), juli 2023; NOC*NSF 2023, lidmaatschappen 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Figuur 8.7

Aantal voetbalvelden per 25.000 inwoners in 2023 per VSG-regio

Gemiddelde Nederland: 12,2 veld

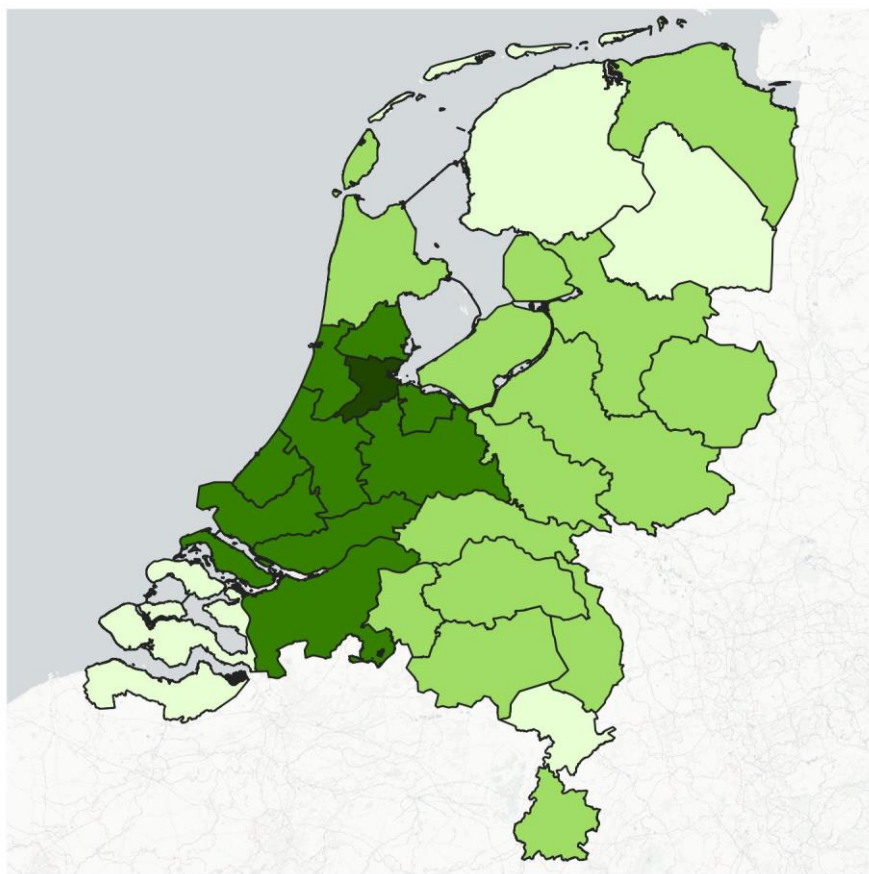

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Figuur 8.8

Velddruk voetbalvelden in 2023 per VSG-regio

(in aantal leden per veld)

Gemiddelde Nederland: 137 leden

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA). Kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

8.3 Kengetallen druk binnensportaccommodaties

We bespreken in deze paragraaf de druk op binnensportaccommodaties: sporthallen, sportzalen en gymzalen. Dit doen we aan de hand van door gemeenten aangeleverde verhuuroverzichten.

In totaal hebben we 1.058 verhuuroverzichten geanalyseerd (249 sporthallen, 112 sportzalen en 697 gymzalen). Gelet op de diversiteit in stedelijkheid en regio van de betrokken gemeenten gaan we ervan uit dat de verhuuroverzichten een representatief beeld geven van de verhuur bij gemeentelijke binnensportaccommodaties. De kengetallen voor de druk op de binnensportaccommodaties zijn het jaargebruik en de bezettingsgraden.

Het is van belang om te benadrukken dat alleen het gebruik van binnensportaccommodaties in *gemeentelijke eigendom* in beeld is. Het gebruik van sporthallen, sportzalen en gymzalen in eigendom van schoolbesturen, schoolgemeenschappen, verenigingen, stichtingen en andere partijen is niet bekend. Het is aannemelijk dat in accommodaties bij scholen voornamelijk sprake is van onderwijsgebruik en in verenigingsaccommodaties voornamelijk van sportgebruik (door de eigen vereniging).

De in deze paragraaf gepresenteerde cijfers over het gebruik van de binnensportaccommodaties gaan uit van het gewogen aantal bezette uren. Hiermee bedoelen we het aantal bezette uren gecorrigeerd met een deelfactor: als volgens het verhuuroverzicht de helft van een sporthal bezet is, nemen we deze uren voor de helft mee in het totale aantal bezette uren.

Jaargebruik

Gemeentelijke sporthallen in Nederland worden op jaarbasis gemiddeld circa 2.000 uur gebruikt. De sporthallen worden 60 procent van de tijd ingezet voor sport (tabel 8.6 en figuur 8.9). De mate waarin de sporthallen voor het bewegingsonderwijs worden gebruikt, is sterk afhankelijk van de lokale context, zoals de ligging van de sporthal ten opzichte van onderwijslocaties en de aanwezigheid van (in pandige) gymzalen bij scholen (Schadenberg et al., 2020).

Sportzalen worden op jaarbasis minder gebruikt dan de sporthallen: gemiddeld circa 1.800 uur. In de sportzalen is het aantal uur sport (53%) en bewegingsonderwijs (47%) redelijk in evenwicht.

Gymzalen worden op jaarbasis minder gebruikt dan de sportzalen en -hallen. Het jaargebruik van de gymzalen ligt gemiddeld op 1.600 uur. In de gymzalen is het aantal uur sport (47%) en bewegingsonderwijs (53%) ook redelijk vergelijkbaar.

Tabel 8.6 laat zien dat het gebruik voor onderwijs van sporthallen, sportzalen en gymzalen van dezelfde orde is en ligt rond 860 uur op jaarbasis. Dit gebruik wordt in hoge mate gedictieerd door de lesroosters van de scholen. De variatie in gebruik tussen de typen zaalsportaccommodaties zit vooral in het gebruik voor sportdoeleinden. Sporthallen lenen zich beter voor meer takken en vormen van sportbeoefening dan gymzalen.

Tabel 8.6**Gemiddelde jaargebruik gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen naar doeleinde**

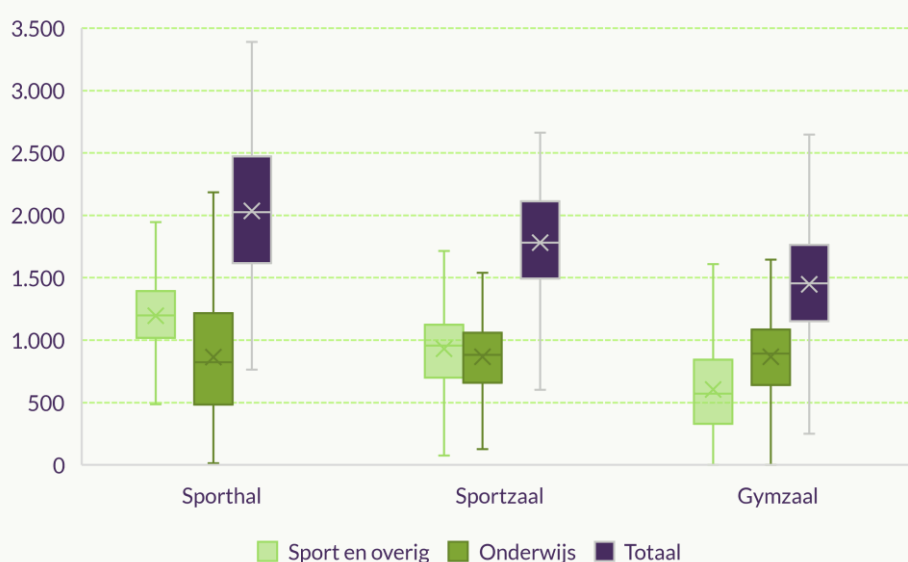
(in aantal uren)

	Sporthal (n=249)	Sportzaal (n=112)	Gymzaal (n=697)
Sport en overig	1.195	947	782
Onderwijs	862	868	866
Totaal	2.034	1.797	1.623

Bron: door gemeenten aangeleverde verhuuroverzichten (2016-2023). Bewerking: Mulier Instituut.

Figuur 8.9**Gemiddelde jaargebruik gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen naar doeleinde**

(in aantal uren)

Bron: door gemeenten aangeleverde verhuuroverzichten (2016-2023). Bewerking: Mulier Instituut.

Stedelijkheid

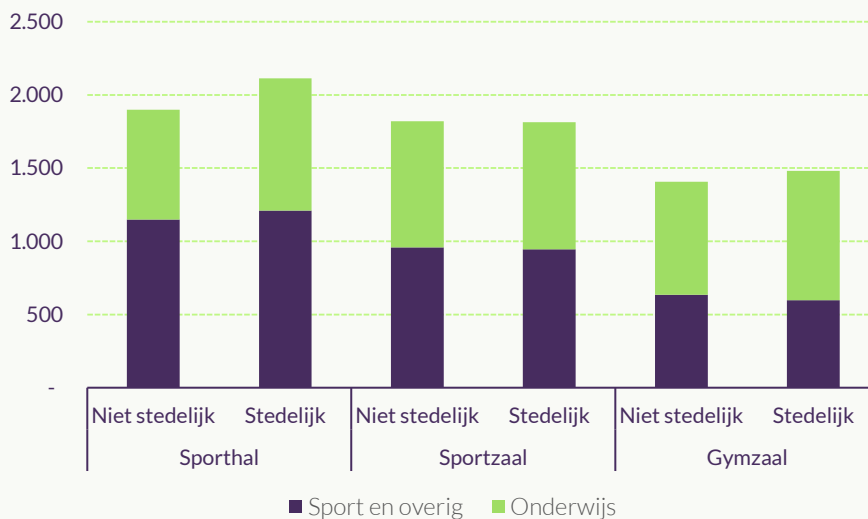
In stedelijke gemeenten worden sporthallen gemiddeld 200 uur per jaar meer gebruikt (figuur 8.10). Dat verschil is grotendeels te verklaren door het onderwijsgebruik van de sporthallen. Sporthallen in stedelijke gemeenten worden over het algemeen (in aantal uren) meer gebruikt door scholen dan sporthallen in niet-stedelijke gemeenten. In sportzalen in stedelijke gemeenten wordt daarentegen niet meer gesport dan in sportzalen in minder stedelijke gemeenten.

Het gebruik van sportzalen en gymzalen in stedelijke gemeenten wijkt niet af van dat van sportzalen en gymzalen in niet-stedelijke gemeenten. Dit geldt ook voor het gebruik uitsplitst naar sport- en onderwijsgebruik (figuur 8.10).

Figuur 8.10

Gemiddelde jaargebruik gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen naar doeleinde, naar stedelijkheid

(in aantal uren)

Bron: door gemeenten aangeleverde verhuuroverzichten (2016-2023). Bewerking: Mulier Instituut.

Bezettingsgraden

● Doordeweeks

In tabel 8.7 staan de doordeweeks bezettingsgraden per tijdvak. Tussen 8:00 en 16:00 uur worden de binnensportaccommodaties overwegend gebruikt voor het bewegingsonderwijs. De bezettingsgraad tussen 8:00 en 16:00 uur in de binnensportaccommodaties ligt tussen de 50 en 60 procent. Er zit weinig verschil tussen het reguliere seizoen en winterseizoen en tussen de verschillende typen binnensportaccommodaties.

In de avonduren (tussen 16:00 en 23:00 uur) is de gemiddelde bezettingsgraad hoger in de sporthallen en sportzalen dan in de gymzalen. Sporthallen en sportzalen zijn geschikt voor meerdere zaalsporten. Gymzalen worden primair gebouwd om het bewegingsonderwijs te faciliteren en bieden alleen mogelijkheden voor training en/of competitie voor badminton, gymnastiek/turnen, diverse gevechts- en verdedigingssporten en tafeltennis.

Door onder andere de zaalcompetities van 'veldsporten' (o.a. handbal, hockey en korfbal) is de bezettingsgraad van sportzalen en -hallen in het winterseizoen hoger dan in het reguliere seizoen, met name in de namiddag en de avonduren. De piekuren van de sporthallen, dat wil zeggen de uren dat de bezetting over het

algemeen het hoogst is, zijn de uren tussen 18:00 en 22:00 uur in de wintermaanden. De gemiddelde bezettingsgraad van sporthallen in het winterseizoen ligt tussen 18:00 en 22.00 uur boven de 80 procent. Vaak zitten de knelpunten in de bezetting van de binnensportaccommodaties in deze piekuren.

Tabel 8.7

Gemiddelde doordeweekse bezettingsgraden gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen per seizoen

(in procenten, feest- en vakantiedagen buiten beschouwing gelaten)

	Sporthal		Sportzaal		Gymzaal	
	Regulier seizoen	Winterseizoen	Regulier seizoen	Winterseizoen	Regulier seizoen	Winterseizoen
08:00-16:00	51	58	56	58	55	56
16:00-23:00	41	67	41	51	27	32
18:00-22:00	52	83	52	65	34	41

Bron: door gemeenten aangeleverde verhuuroverzichten (2016-2023). Bewerking: Mulier Instituut.

o Stedelijkheid

De bezettingsgraden verschillen per gebied als we kijken naar gemeentestedelijkheid. Gemeenten met de stedelijkheidsgraad niet stedelijk, weinig stedelijk en matig stedelijk volgens de CBS-indeling hebben we samengenomen in de groep niet stedelijk. Zeer sterk stedelijke gemeenten en sterk stedelijke gemeenten nemen we samen in de groep stedelijk. In stedelijke gemeenten worden alle binnensportaccommodaties gemiddeld beter bezet tussen 08:00 en 16:00 uur (tabel 8.8). Sporthallen in stedelijke gemeenten worden doordeweeks overdag meer gebruikt dan sporthallen in niet-stedelijke gemeenten. Dit houdt verband met de constatering dat het onderwijsgebruik van sporthallen in stedelijke gemeenten over het algemeen hoger is.

Sporthallen in minder stedelijke gemeenten hebben van maart tot en met oktober (regulier seizoen) doordeweeks in de avond gemiddeld een gelijke bezetting aan die van sporthallen in stedelijke gemeenten. De toename in gebruik in de wintermaanden is in de niet-stedelijke gemeenten iets lager dan bij de sporthallen in stedelijke gemeenten.

De bezetting overdag (08:00-16:00 uur) in sportzalen is hoger in stedelijke gemeenten. In de bezetting van sportzalen in de avonden zien we geen verschillen tussen stedelijke en niet-stedelijke gemeenten.

De bezetting in de gymzalen tussen 08:00 en 16:00 uur is hoger in de stedelijke gemeenten. Dit komt voornamelijk doordat het onderwijsgebruik in gymzalen in stedelijke gemeenten over het algemeen hoger is. De avondbezetting is daarentegen hoger in gymzalen in niet-stedelijke gemeenten.

Tabel 8.8**Gemiddelde doordeweekse bezettingsgraden gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen per seizoen, naar gemeentestedelijkheid**

(in procenten, feest- en vakantiedagen buiten beschouwing gelaten)

Tijdvak	Stedelijkheid*	Sporthal		Sportzaal		Gymzaal	
		Regulier seizoen	Winterseizoen	Regulier seizoen	Winterseizoen	Regulier seizoen	Winterseizoen
08:00-16:00	Niet stedelijk	45	53	49	52	50	51
	Stedelijk	53	60	58	60	56	57
16:00-23:00	Niet stedelijk	39	63	41	50	31	38
	Stedelijk	41	68	41	52	26	31
18:00-22:00	Niet stedelijk	52	81	53	66	38	47
	Stedelijk	52	84	51	65	34	40

Bron: door gemeenten aangeleverde verhuuroverzichten (2016-2023). Bewerking: Mulier Instituut.

* In deze tabel hebben we gemeenten met de stedelijkheidsgraad niet stedelijk, weinig stedelijk en matig stedelijk volgens de CBS-indeling samengenomen in de groep niet stedelijk. Zeer sterk stedelijke gemeenten en sterk stedelijke gemeenten nemen we samen in de groep stedelijk.

● Weekend

Het meeste weekendgebruik in de sporthallen, zowel op zaterdag als zondag, vindt plaats tussen 09:00 en 19:00 uur. Sportzalen en gymzalen worden ten opzichte van sporthallen beduidend minder gebruikt in het weekend (tabel 8.9). Sportzalen en gymzalen voldoen niet aan de afmetingseisen om competities van de zaalsporten (en veldsporten die een zaalcompetitie hebben) te accommoderen.

In hoeverre sportzalen en gymzalen in het weekend gebruikt worden, is sterk afhankelijk van de lokale context, bijvoorbeeld of de zaal thuishonk is van een vereniging of dat in de ochtenden bijvoorbeeld conditietrainingen worden aangeboden aan de inwoners (Schadenberg et al., 2020). De capaciteit op zaterdag en zondag is meestal voldoende om naast de niet-seizoensgebonden competities ook de zaalcompetities van de 'veldsporten' te accommoderen.

Tabel 8.9**Gemiddelde weekendbezettingsgraden gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen per seizoen tussen 9:00 en 19:00 uur**

(in procenten, feest- en vakantiedagen buiten beschouwing gelaten)

	Sporthal		Sportzaal		Gymzaal	
	Regulier seizoen	Winter-seizoen	Regulier seizoen	Winter-seizoen	Regulier seizoen	Winter-seizoen
Zaterdag	25	56	19	28	13	15
Zondag	16	42	12	16	5	7

Bron: door gemeenten aangeleverde verhuuroverzichten (2016-2023). Bewerking: Mulier Instituut.

o Stedelijkheid

In niet-stedelijke gemeenten is de bezettingsgraad van de sportzalen op zaterdag hoger dan in stedelijke gemeenten. De bezettingsgraad in de sporthallen en gymzalen op zaterdag is vergelijkbaar (tabel 8.10).

Op zondag is de bezettingsgraad in stedelijke gebieden in alle binnensportaccommodaties hoger dan in niet-stedelijke gebieden.

Tabel 8.10**Gemiddelde weekendbezettingsgraden gemeentelijke sporthallen, sportzalen en gymzalen per seizoen tussen 9:00 en 19:00, per stedelijkheid**

(in procenten, feest- en vakantiedagen buiten beschouwing gelaten)

		Sporthal		Sportzaal		Gymzaal	
		Regulier seizoen	Winterseizoen	Regulier seizoen	Winterseizoen	Regulier seizoen	Winterseizoen
Zaterdag	Niet-stedelijk	25	56	25	33	11	16
	Stedelijk	25	56	18	26	13	15
Zondag	Niet-stedelijk	11	35	8	11	2	3
	Stedelijk	18	44	13	17	6	8

Bron: door gemeenten aangeleverde verhuuroverzichten (2016-2023). Bewerking: Mulier Instituut.

8.4 Ervaringen met gebruik en tevredenheid over sportaccommodaties

In deze paragraaf geven we inzicht in de ervaringen van gebruikers met sportaccommodaties en de tevredenheid over sportaccommodaties. Tot slot kijken we naar het belang van bereikbaarheid, betaalbaarheid en kwaliteit van de sportaccommodaties volgens gebruikers.

De cijfers in deze paragraaf komen uit verschillende onderzoeken. Een deel van de vraagstellingen is meerdere jaren herhaald, waardoor vergelijkingen door de tijd mogelijk zijn.

Gebruikte vragenlijstonderzoeken

Het Nationaal Sportonderzoek (NSO) is een initiatief van het Mulier Instituut. Bij een steekproef van de Nederlandse bevolking wordt ongeveer twee keer per jaar een vragenlijst uitgezet over diverse sportgerelateerde onderwerpen, waaronder de ervaringen van de gebruikers met gebruik van en hun tevredenheid over sportaccommodaties.

Het onderzoek Vrijetijdsomnibus (VTO) wordt tweejaarlijks gehouden. Het onderzoek wordt door het CBS uitgevoerd in samenwerking met de ministeries OCW en VWS. Het onderzoek bestaat uit de kernthema's cultuurparticipatie en sportbeoefening. Het onderzoek stelt vragen over interesse in, en bezoek en beoefening van cultuur en sport. Het Mulier Instituut bewerkt de sportgegevens uit dit onderzoek

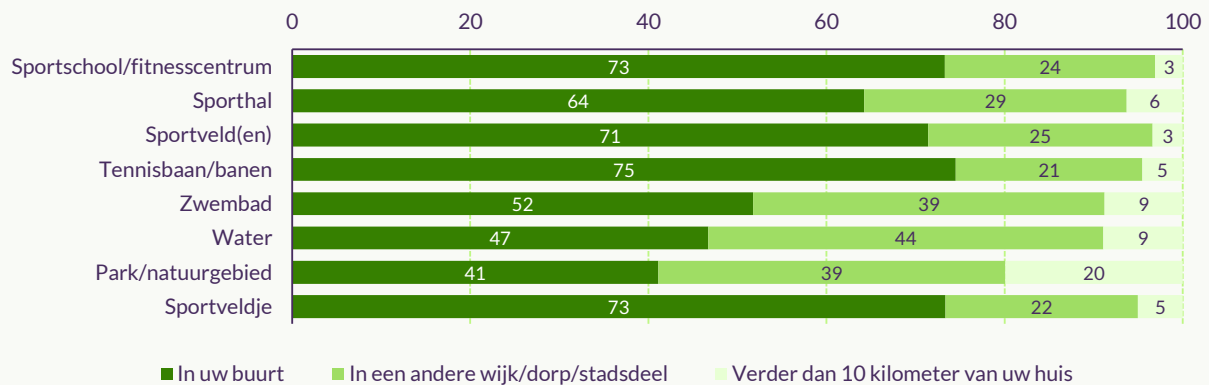
De Eurobarometer 525 is een vragenlijst over sport en lichaamsbeweging die in april/mei 2022 is afgenomen in 27 lidstaten van de EU. De vragenlijst is afgenomen bij 26.580 personen uit verschillende sociale en demografische categorieën, onder wie 1.033 Nederlanders.

Gebruik

Drie kwart van de Nederlandse bevolking geeft aan in de buurt van hun woning een tennisbaan (75%), sportschool/fitnesscentrum (73%) of sportveldje (73%) te hebben. Vier op de tien Nederlanders hebben een park of natuurgebied (41%) in de buurt om te sporten. Een op de vijf Nederlanders (20%) geeft aan dat dit verder dan 10 kilometer van hun huis ligt (figuur 8.11).

Figuur 8.11**Locatie van dichtstbijzijnde mogelijkheden om te sporten per type sportlocatie volgens de Nederlandse bevolking (16-79 jaar) in 2022**

(in procenten, n=1.517)

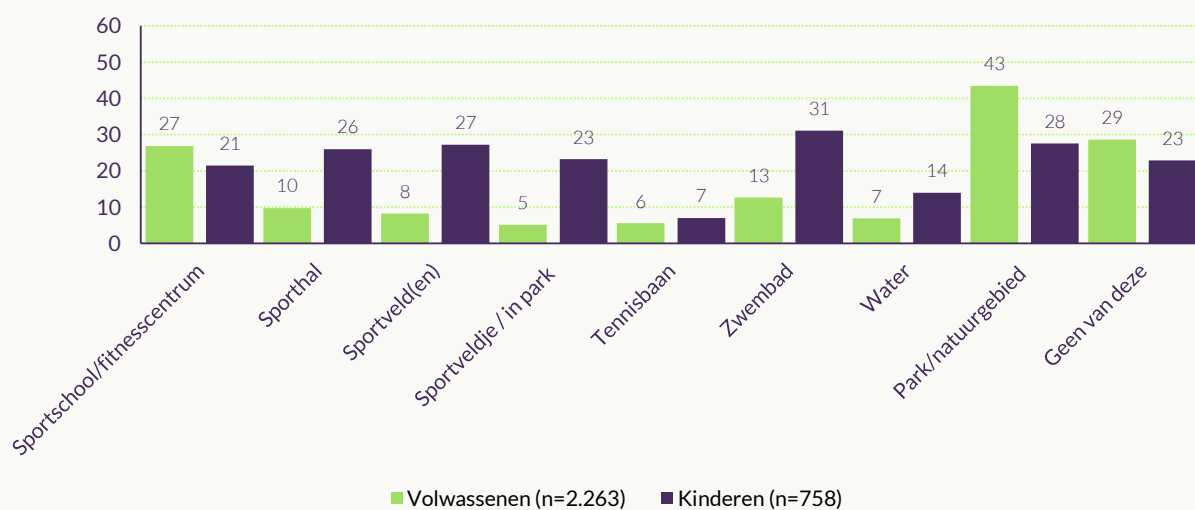

Bron: Mulier Instituut, Nationaal Sportonderzoek (NSO), najaar 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Een park of natuurgebied is een vaak gebruikte locatie om te sporten en bewegen, voor zowel volwassenen (43%) als kinderen (28%). Een kwart van de volwassen bevolking gaat naar de sportschool of een fitnesscentrum (27%). Een derde van de kinderen gaat naar een zwembad en een kwart naar een sportveld om te sporten en bewegen (figuur 8.12).

Figuur 8.12**Locaties waarvan gebruik wordt gemaakt om te sporten en bewegen volgens de Nederlandse bevolking (16-79 jaar) in 2022**

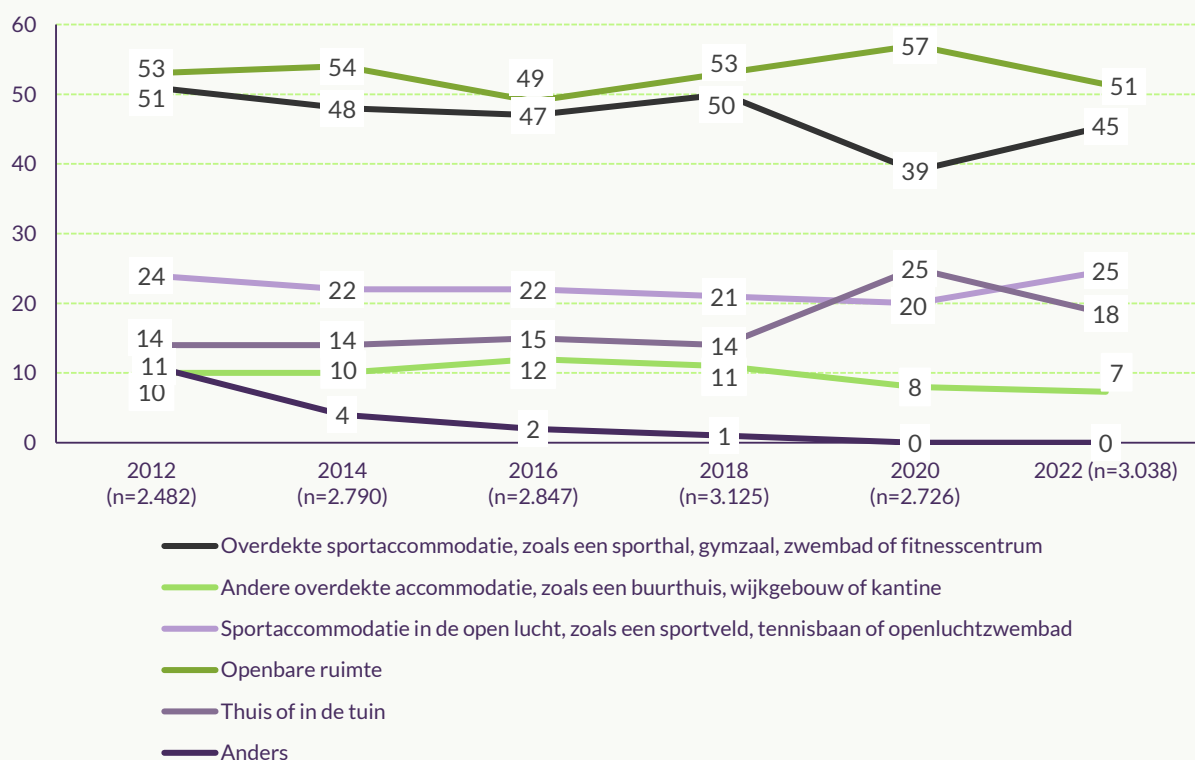
(in procenten)

Bron: Mulier Instituut, Nationaal Sportonderzoek (NSO), najaar 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Over de tijd verandert de mate waarin de Nederlandse bevolking (12 jaar en ouder) bepaalde locaties voor sportieve activiteiten bezoekt. Tijdens de coronamaatregelen zijn de grootste schommelingen te zien, toen de openbare ruimte en thuis of in de tuin populairdere locaties werden om te sporten. Deze toename is in 2022 afgevlakt (figuur 8.13).

Figuur 8.13
Beoefening van sportactiviteiten naar locatie volgens de Nederlandse bevolking (12 jaar en ouder) in de periode 2012-2022
(in procenten)

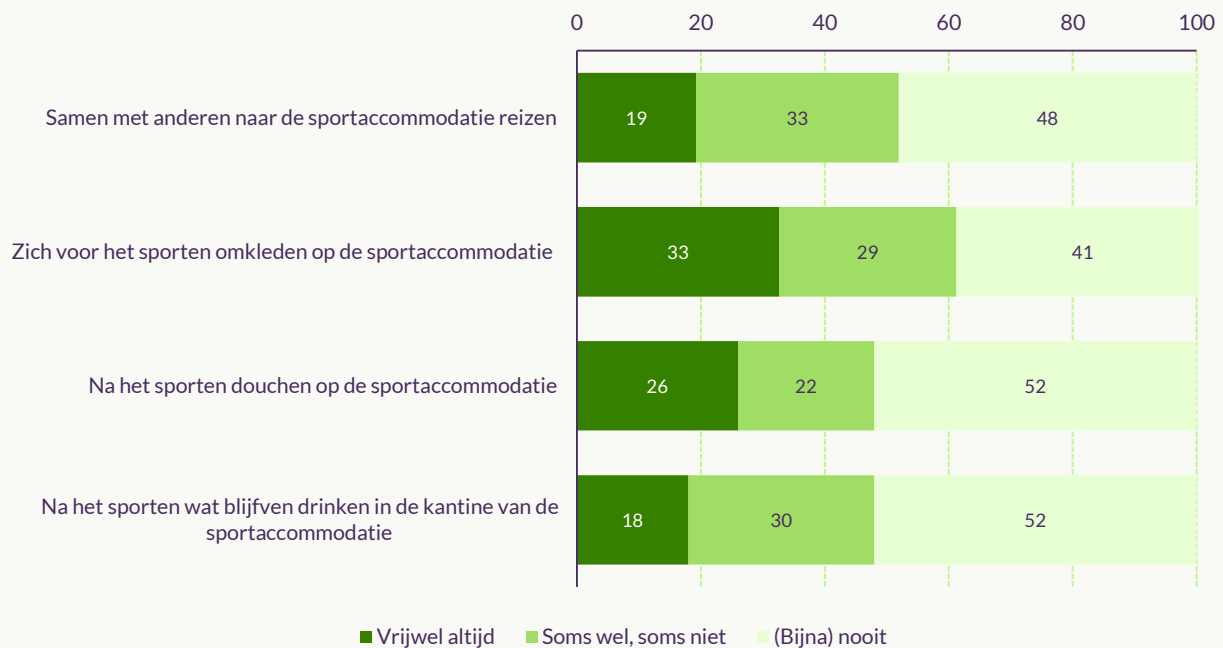
Bron: (SCP)/CBS Vrijtijdsomnibus (VTO), 2012-2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Circa 31 procent van de Nederlanders die gebruikmaken van een sportaccommodatie, kleeft zich voor het sporten vrijwel altijd om op de sportaccommodatie. Meer dan de helft van de gebruikers reist vrijwel altijd of af en toe samen met anderen naar de sportaccommodatie. Twee op de tien Nederlanders blijven vrijwel altijd wat drinken in de kantine van de sportaccommodatie na het sporten (figuur 8.14)

Figuur 8.14

Frequentie activiteiten op de sportaccommodatie anders dan sporten volgens de Nederlandse bevolking die gebruikmaakt van een sportaccommodatie (16-79 jaar) in 2022

(in procenten, n=1.517)

Bron: Mulier Instituut, Nationaal Sportonderzoek (NSO), najaar 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Tevredenheid

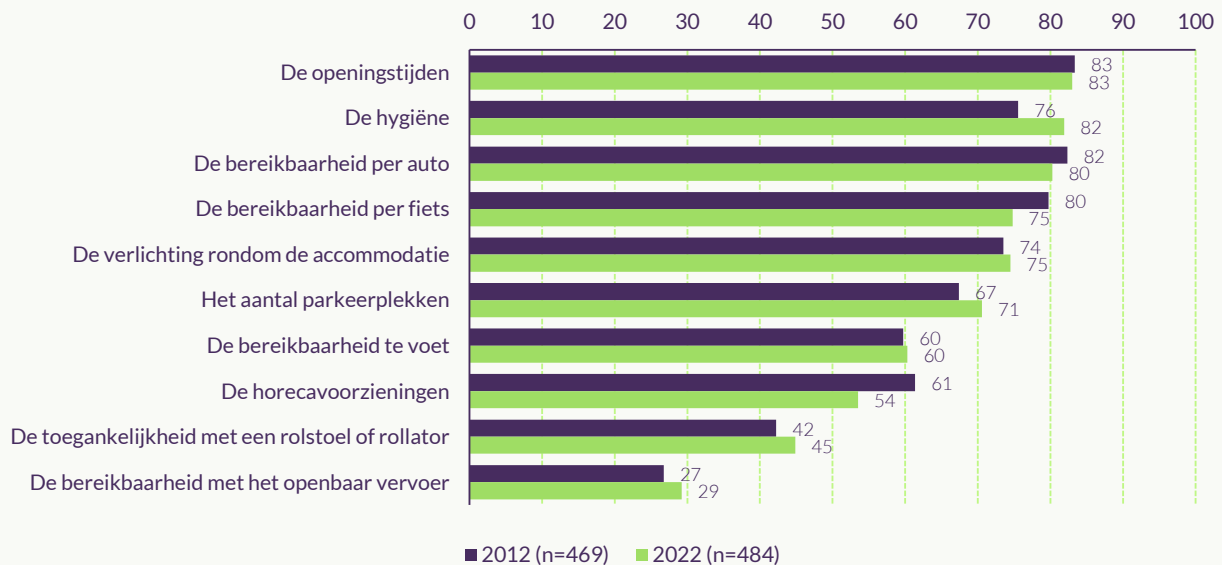
De Nederlandse bevolking is even tevreden als tien jaar geleden over de openingstijden en bereikbaarheid (te voet en per auto) van de sportaccommodatie en de verlichting rondom de accommodatie. Ze zijn iets tevredener over de hygiëne van de sportaccommodatie, maar minder tevreden over de horecavoorzieningen bij de sportaccommodatie.

Nederlanders zijn, zowel in 2012 als in 2022, minder tevreden over de bereikbaarheid met het openbaar vervoer en de toegankelijkheid met een rolstoel of rollator (figuur 8.15).

Figuur 8.15

Tevredenheid over de bereikbaarheid, parkeerplekken, toegankelijkheid, verlichting, openingstijden, hygiëne en horecavoorzieningen van sportaccommodaties volgens de Nederlandse bevolking in 2022

(in percentage tevreden)

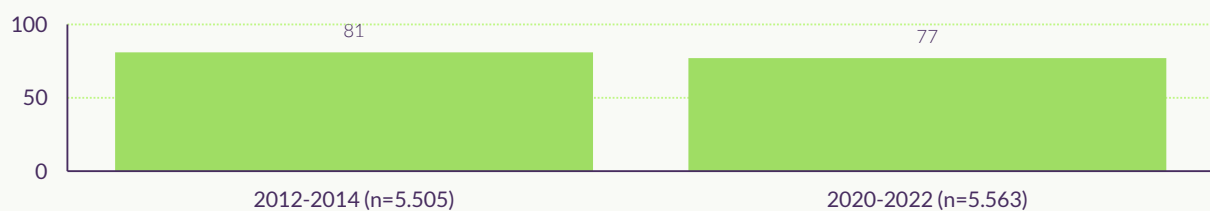
Bron: CBS Vrijtijdsomnibus (VTO), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Acht op de tien Nederlanders (77%) vinden dat er voldoende sportaccommodaties in de omgeving van hun woning zijn. Dit percentage is iets afgenomen ten opzichte van 2012-2014: toen was het 81 procent (figuur 8.16).

Figuur 8.16

Tevredenheid over aanwezigheid voldoende sportaccommodaties in de omgeving volgens de Nederlandse bevolking in 2012-2014 en 2020-2022

(in percentage tevreden)

Bron: CBS Vrijtijdsomnibus (VTO), 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

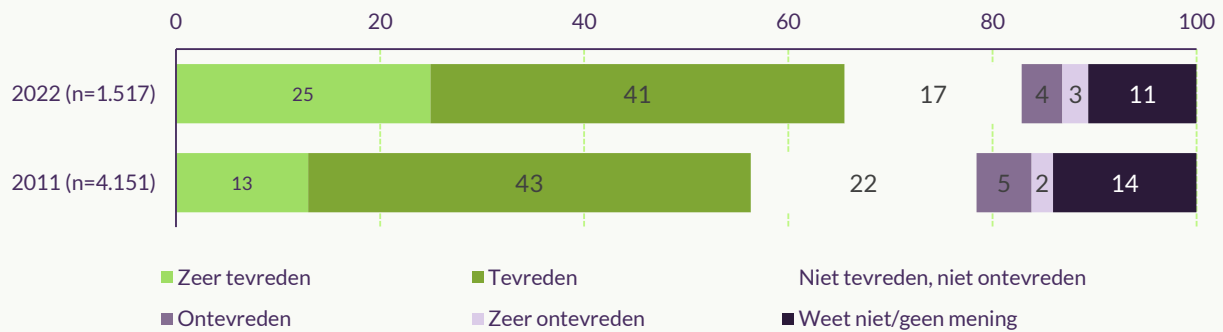
Twee derde van de Nederlanders is (zeer) tevreden over de sport- en beweegmogelijkheden in de buurt. Dit is meer dan in 2011. Slechts 7 procent is (zeer) ontevreden (figuur 8.17). 15 procent van de Nederlanders mist bepaalde

sportvoorzieningen (niet in figuur). Een zwembad (4%) en fitnesscentrum (4%) worden het meest gemist als sportvoorziening in de buurt (figuur 8.18).

Figuur 8.17

Tevredenheid over de sport- en beweegmogelijkheden in de buurt volgens de Nederlandse bevolking in 2011 (6 jaar en ouder) en 2022 (16 jaar en ouder)

(in procenten)

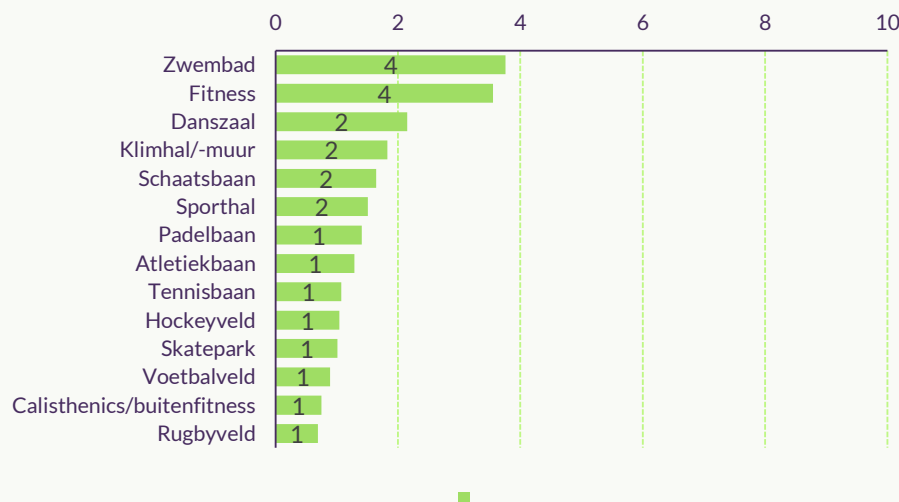

Bron: Mulier Instituut, Nationaal Sportonderzoek (NSO), 2011, najaar 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Figuur 8.18

Sportvoorzieningen die de Nederlandse bevolking mist in 2022

(in procenten, n=402)

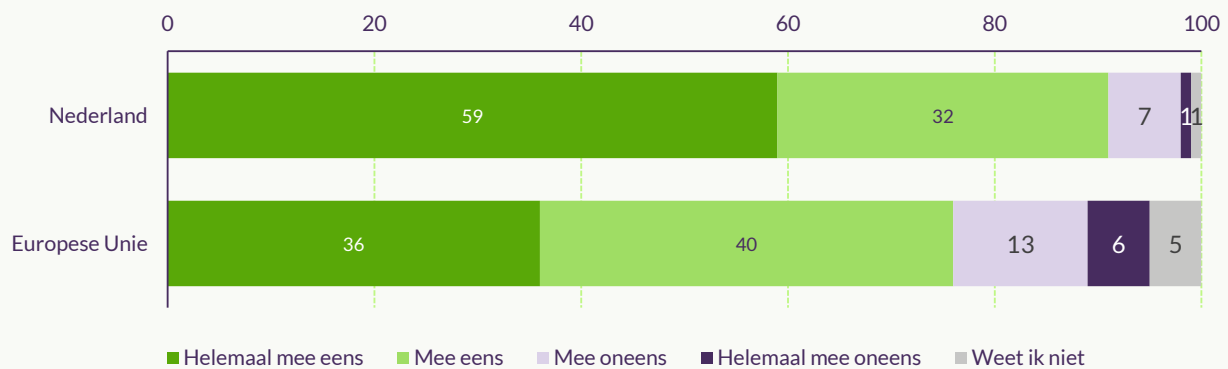
Bron: Mulier Instituut, Nationaal Sportonderzoek (NSO), najaar 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Drie kwart van de inwoners van de EU is tevreden over de mogelijkheden tot fysieke activiteit in de woonomgeving (76%, figuur 8.19). Van alle lidstaten zijn mensen in Nederland hier het meest tevreden over: 91 procent.

Figuur 8.19

Antwoord op de stelling: 'de woonomgeving biedt voldoende fysieke activiteit', volgens inwoners Nederland en Europese Unie in 2022

(in procenten)

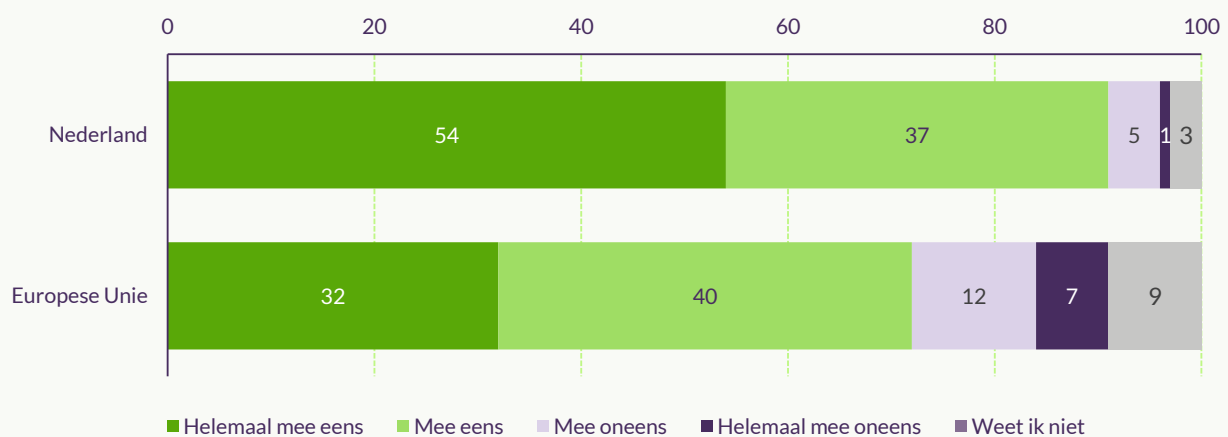
Bron: European Commission, Eurobarometer 525, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Nederlanders zijn ook het meest tevreden over de mogelijkheden die lokale sportverenigingen en andere lokale aanbieders bieden om fysiek actief te zijn. In Nederland is 91 procent van de inwoners hier tevreden over (figuur 8.20). Gemiddeld in de EU is 72 procent hier tevreden over.

Figuur 8.20

Antwoord op de stelling: 'lokale sportverenigingen en aanbieders bieden voldoende mogelijkheden om fysiek actief te zijn', volgens inwoners Nederland en Europese Unie in 2022

(in procenten)

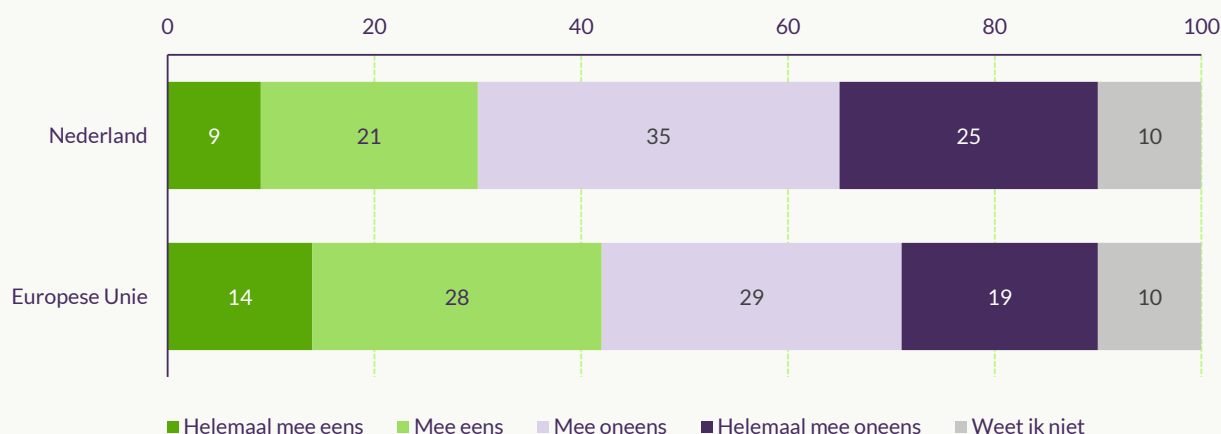

Bron: European Commission, Eurobarometer 525, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

In Nederland zijn drie op de tien inwoners van mening dat de lokale autoriteiten niet genoeg doen voor inwoners in relatie tot fysieke activiteit (30%, figuur 8.21). Zes op de tien vinden juist dat lokale autoriteiten zich hier wel voldoende voor inzetten (60%).

Nederlanders zijn tevredener over de mate waarin de lokale autoriteiten zich inzetten voor fysieke activiteit dan over de hele EU gezien: EU-breed vindt 42 procent dat lokale autoriteiten niet genoeg doen. Er zijn drie landen die beter scoren dan Nederland op dit punt: in Duitsland (27%), Estland (27%) en Finland (20%) is het aandeel inwoners dat vindt dat de lokale autoriteiten zich niet genoeg inzetten voor fysieke activiteit lager.

Figuur 8.21
Antwoord op de stelling: ‘lokale autoriteiten zetten zich niet voldoende in om als inwoners fysiek actief te kunnen zijn’, volgens inwoners Nederland en Europese Unie in 2022
(in procenten)

Bron: European Commission, Eurobarometer 525, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Belang bereikbaarheid, betaalbaarheid en kwaliteit

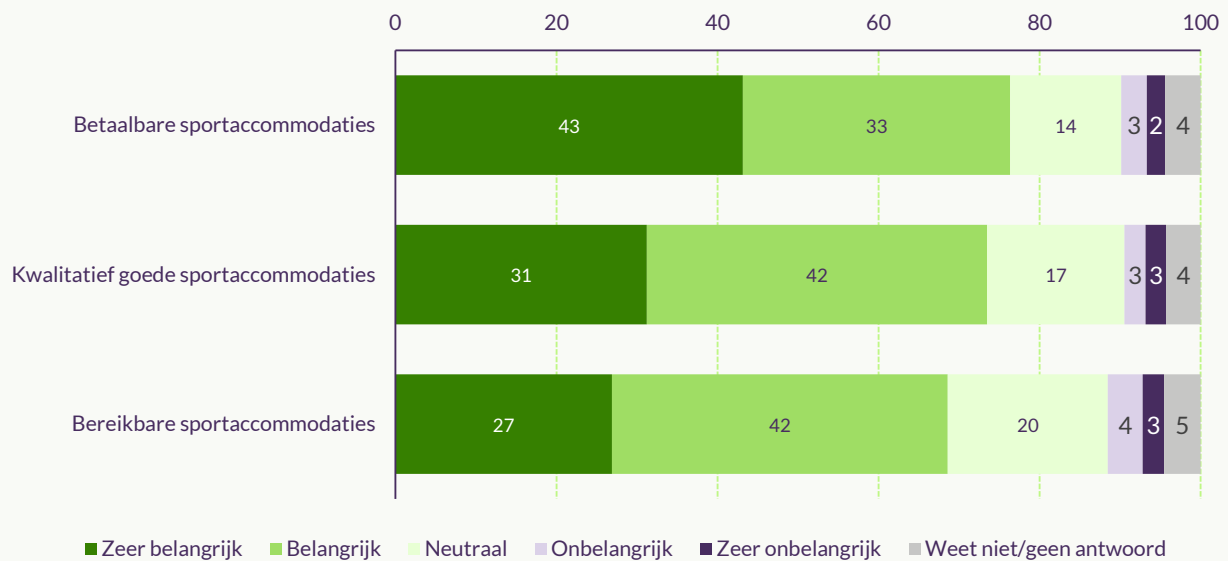
Meer dan 70 procent van de Nederlandse bevolking vindt dat de overheid ervoor moet zorgen dat sportaccommodaties betaalbaar (76%), kwalitatief goed (73%) en bereikbaar (69%) zijn. Dit is vergelijkbaar met tien jaar geleden (niet in figuur). Vier op de tien Nederlanders vinden het zeer belangrijk (43%) dat de overheid zorgt voor betaalbare sportaccommodatie.

Slechts een klein deel vindt het (zeer) onbelangrijk dat de overheid zorgt voor een bereikbare (7%), betaalbare (5%) en kwalitatief goede (6%) sportaccommodatie (figuur 8.22).

Figuur 8.22

Belang dat de overheid zorgt voor bereikbare/betaalbare/kwalitatief goede sportaccommodaties volgens de Nederlandse bevolking in 2022

(in procenten, n=1.517)

Bron: Mulier Instituut, Nationaal Sportonderzoek (NSO), najaar 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

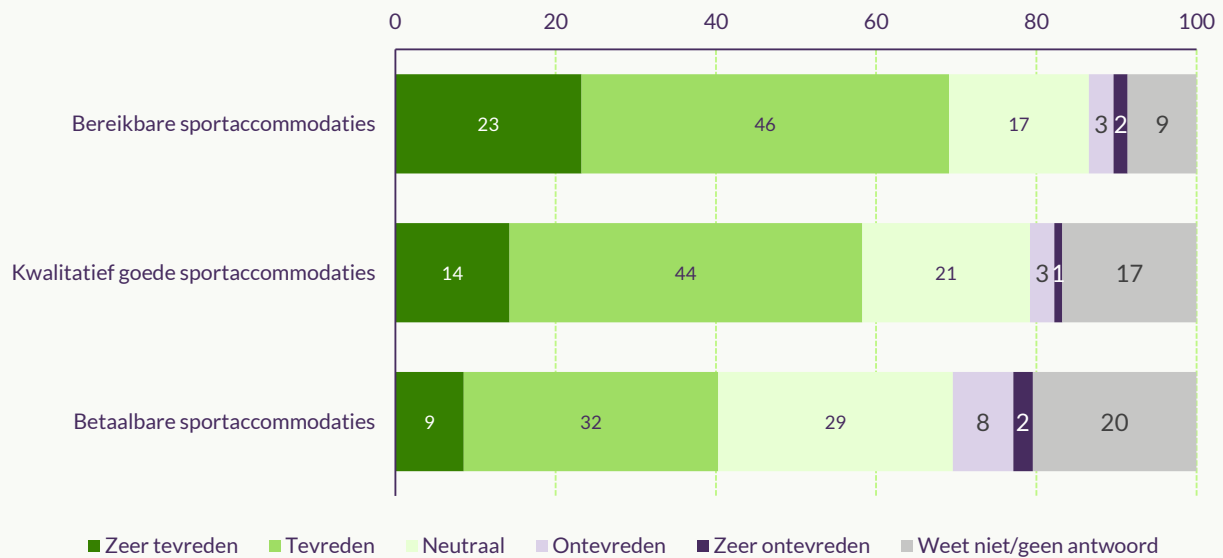
De Nederlandse bevolking is het meest tevreden over de bereikbaarheid van de sportaccommodaties (69%). Meer dan de helft van de Nederlanders is tevreden over de kwaliteit van de sportaccommodaties (58%). Vier op de tien zijn tevreden over de betaalbaarheid (41%).

Daarentegen is een op de tien Nederlanders (zeer) ontevreden over de betaalbaarheid van de sportaccommodaties (10%), terwijl Nederlanders het vaakst aangeven dat ze het belangrijk vinden dat de overheid zorgt voor betaalbare sportaccommodaties.

Figuur 8.23

Tevredenheid over bereikbare/betaalbare/kwalitatief goede sportaccommodaties volgens de Nederlandse bevolking in 2022

(in procenten, n=1.517)

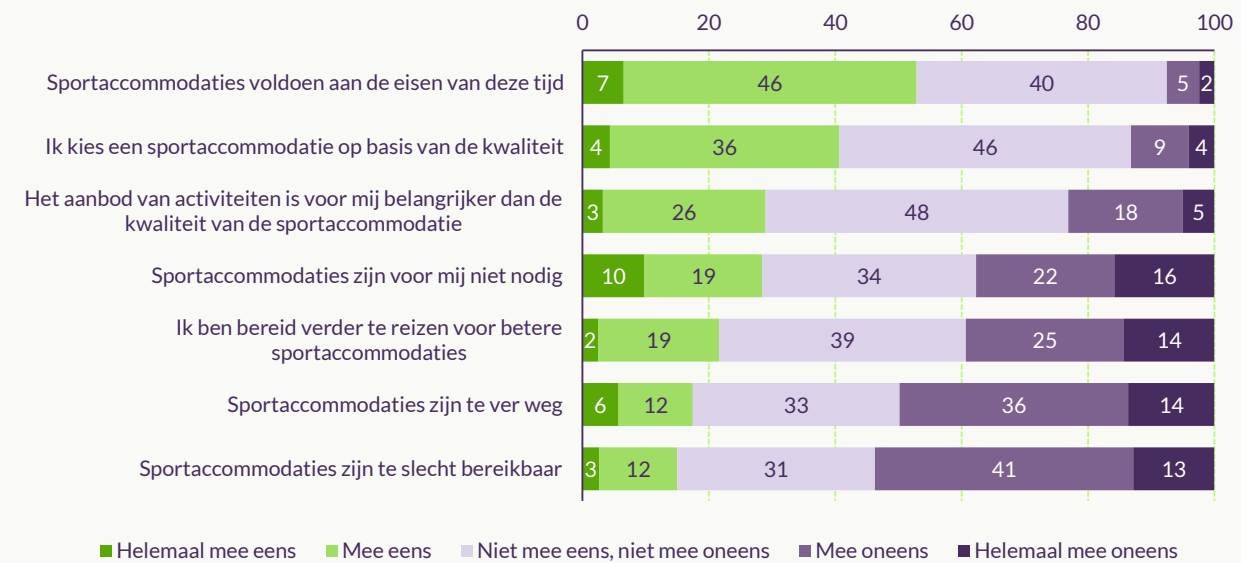
Bron: Mulier Instituut, Nationaal Sportonderzoek (NSO), najaar 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Meer dan de helft van de Nederlanders vindt dat de sportaccommodaties voldoen aan de eisen van deze tijd (53%). Vier op de tien (40%) kiezen een sportaccommodatie op basis van de kwaliteit. Een op de vijf Nederlanders (21%) is bereid om verder te reizen voor een betere sportaccommodatie. Een klein deel van de Nederlanders vindt dat sportaccommodaties te ver weg zijn (18%) of dat sportaccommodaties te slecht bereikbaar zijn (15%).

Daarentegen is voor een op de drie Nederlanders het aanbod van activiteiten belangrijker dan de kwaliteit van de sportaccommodatie. 30 procent van de Nederlanders (29%) vindt sportaccommodaties voor henzelf niet nodig.

Figuur 8.24**Mening Nederlandse bevolking over stellingen over sportaccommodaties in 2022**

(in procenten, n=1.517)

Bron: Mulier Instituut, Nationaal Sportonderzoek (NSO), najaar 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

8.5 Beter benutten van sportaccommodaties

In de sport- en beweegsector is de mate van gebruik van de huidige sportinfrastructuur een belangrijk en steeds meer opkomend thema. De MOOI-adviesraad en de opdrachtgevers van het programma hebben dit vastgesteld als een van de *wicked problems* in de sector.¹

Ook in Sportakkoord II (Ministerie van VWS, VNG, VSG, NOC*NSF & POS, 2022) wordt binnen de pijler Ruimte voor sport en bewegen nadrukkelijk ingezet op het optimaliseren van de maatschappelijke waarde van sportvastgoed en efficiënter (ruimte)gebruik van de sportinfrastructuur.

Daarnaast staat het beter benutten en het verhogen van de bezetting van sportaccommodaties hoog op de gemeentelijke agenda. In 2020 gaven gemeenten 'het stimuleren van multifunctionaliteit en medegebruik van sportaccommodaties' het vaakst aan als belangrijke doelstelling van het sportaccommodatiebeleid. 'Het verbeteren van de bezettingsgraad van sportaccommodaties' stond op plek vier (Hoogendam et al., 2021).

De benutting van sportaccommodaties kan onder andere worden verbeterd door sportparken open te stellen, meervoudig en multifunctioneel gebruik van sportvoorzieningen te stimuleren en hiervoor te innoveren, en nieuwe vormen van

¹ MOOI (Missiegedreven Ontwikkeling van Onderzoek en Innovatie) is een onderzoeksprogramma van ZonMw. De opdrachtgevers zijn het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) en NOC*NSF.

gebruik door (nieuwe) doelgroepen te stimuleren. Naast het verbeteren van het gebruik van de accommodaties kan op deze manier de verbinding tussen sport andere domeinen worden versterkt.

Open sportparken

Een open sportpark is een sportpark dat in meer of mindere mate is geïntegreerd in de (openbare) ruimte en dat meer is dan alleen een plek voor verenigingen en hun leden om sport te beoefenen (Van Holsteijn & Scholte, 2022).

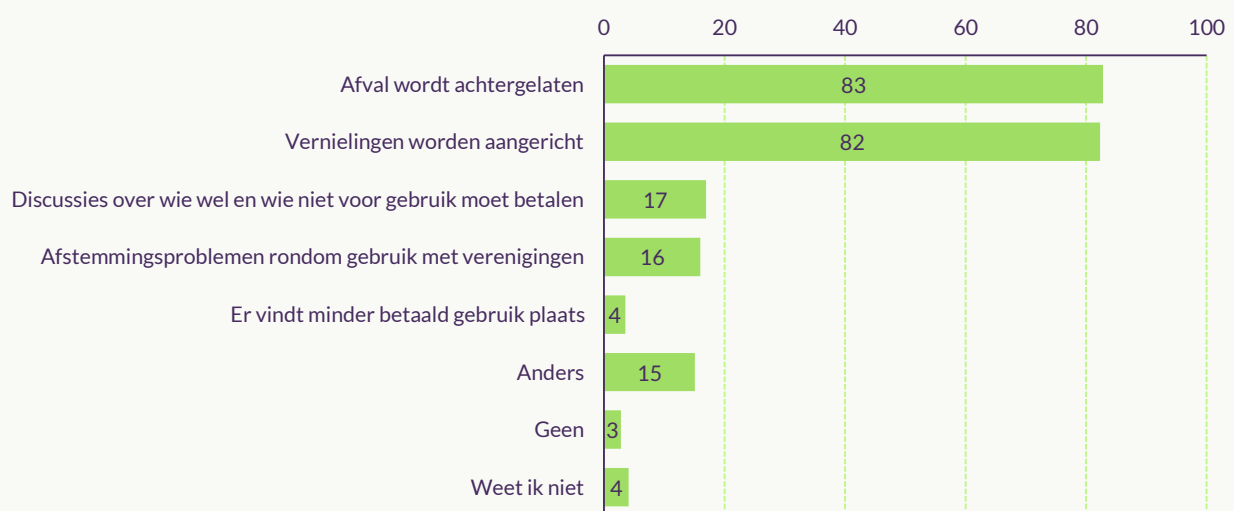
In 2019 gaf iets minder dan de helft van de Nederlandse gemeenten (48%) aan dat ten minste één gemeentelijk sportpark vrij toegankelijk was voor iedereen en dat hierbij gebruik gemaakt kon worden van de aanwezige voorzieningen op het sportpark. In 2022 was dit in 69 procent van de gemeenten het geval. (Zeer) sterk stedelijke gemeenten hebben vaker minstens één vrij toegankelijk sportpark dan minder stedelijke gemeenten.

Het merendeel van de gemeenten (70%) die zicht hebben op het gebruik van de open sportparken binnen de gemeente, geeft aan dat de sportparken daadwerkelijk (heel) vaak gebruikt worden door inwoners buiten verenigingsverband. Een groot deel van de gemeenten ervaart wel negatieve neveneffecten van het openstellen van de sportparken. Onder andere het achterlaten van afval en vandalisme noemt ruim 80 procent van de gemeenten als negatief waargenomen effect bij het gebruik van open sportparken (Van Eldert & Schadenberg, 2022).

Figuur 8.25

Door gemeenten waargenomen negatieve neveneffecten van openstelling sportparken

(in procenten, gewogen naar gemeentestedelijkheid, n=103)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, maart 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

In een onderzoek naar open clubs en vitale sportparken in Gelderland kwam naar voren dat de vereniging op het sportpark er beter voorstaat dan voordat het sportpark opengesteld werd. Zo is er meer samenwerking met verschillende partijen tot stand gekomen, is het gebruik toegenomen en zijn de ledentallen gegroeid. Wel blijkt het lastig om de samenwerking met zorg- en welzijnspartijen van de grond te krijgen en lukte het slechts in enkele gevallen om specifieke doelgroepen (kwetsbare groepen die belemmeringen bij sport en bewegen ervaren) te bereiken (Schoemaker et al., 2021).

Door sportparken open te stellen voor verschillende maatschappelijke functies kan de ruimte beter benut worden, bijvoorbeeld met gebruik door onderwijs, kinderopvang of zorg- en welzijnsorganisaties. Het openstellen van sportparken voor meer gebruikers dan alleen verenigingen biedt daarnaast kansen voor een verhoging van de sportdeelname, het halen van de beweegnormen en betere bezettingsgraden. Open sportparken dragen zo bij aan een gezondere samenleving (Van Holsteijn & Scholte, 2022).

Verbreding en efficiënter gebruik

In de afgelopen coalitieperiode (2018-2022) hebben zeven op de tien gemeenten actief ingezet op het verhogen en/of verbreden van het gebruik van gemeentelijke sportaccommodaties (69%). Gemeenten hebben fysieke aanpassingen in de hardware doorgevoerd, zoals het toevoegen van voorzieningen en het verbeteren van de toegankelijkheid. Maar ze hebben ook aanpassingen in de orgware en software gedaan, zoals het (financieel) ondersteunen van nieuwe initiatieven en het mogelijk maken van onderverhuur (figuur 8.26).

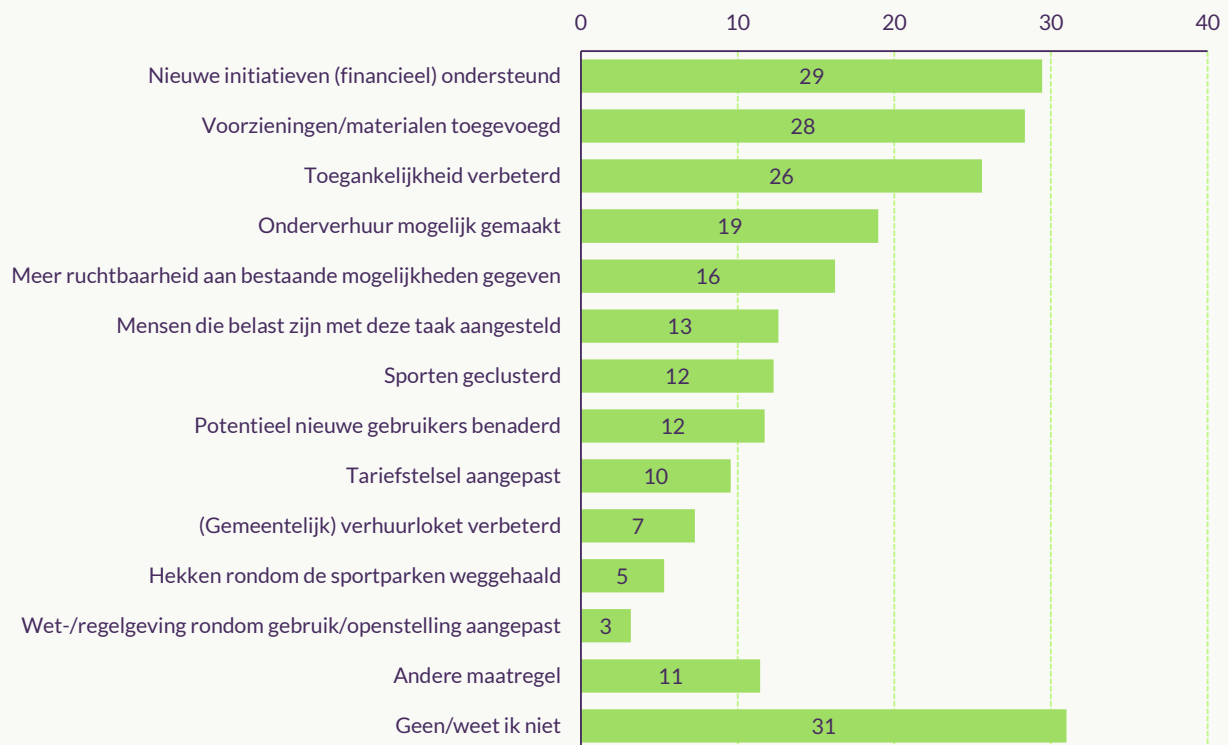
Om sportaccommodaties beter te benutten moet verder gekeken worden dan het fysieke aspect van accommodaties. Naast een goede sportvoorziening (hardware) is de organisatie/vereniging (orgware) die actief is op de sportvoorziening van groot belang. Daarnaast moeten de activiteiten (software) aansluiten bij de behoeften van de (potentiële) gebruikers (Hoekman & Schadenberg, 2023).

Meer dan de helft van de gemeenten (58%) geeft aan dat de maatregelen in hun geheel of deels het gewenste effect hebben bereikt (Van Eldert & Schadenberg, 2022).

Figuur 8.26

Getroffen maatregelen door gemeenten om intensiever en/of breder gebruik van gemeentelijke sportaccommodaties te realiseren in de coalitieperiode 2018-2022

(in procenten, gewogen naar gemeentestedelijkheid, n=103)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, maart 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Naar betere benutting van sportaccommodaties

Om sportaccommodaties beter te benutten is aandacht voor de combinatie van hardware, software en orgware nodig. Het niet optimaal benutten van sportaccommodaties is veelal het gevolg van een combinatie van factoren, zoals (Hoekman & Schadenberg, 2023):

- verschillende belangen;
- monofunctioneel karakter van een accommodaties of andere vereisten voor gebruik door andere partijen;
- beperkte organisatiekracht van vereniging(en);
- beperkende wet- en regelgeving in bestemmingsplan.

Een optimale wisselwerking van hardware, orgware en software met de context is van belang voor betere benutting van sportaccommodaties. In het onderzoek naar de onderbenutting van sportaccommodaties worden verschillende ontwikkelingen genoemd die bij kunnen dragen aan beter gebruik van sportaccommodaties. De ontwikkelingen zijn ingedeeld op hardware-, orgware- en softwareniveau (zie kader).

Ontwikkelingen die bij kunnen dragen aan beter gebruik van sportaccommodaties

Hardware:

- multi-inzetbare velden;
- modules in binnensportaccommodaties;
- openstelling van sportparken of toevoegen van vrij toegankelijke voorzieningen;
- toevoegen van maatschappelijke functies.

Orgware:

- doorvoeren van veranderingen door sportbonden, zoals: blaashallen toestaan en flexibele speeldagen instellen;
- aanpassen van het exploitatiemodel door gemeenten (differentiatie, onderverhuur);
- samenwerking: integreren van sportieve BSO's, verenigingen met gezamenlijke voorzieningen/aanbod.

Software:

- inzet voor bewegingsonderwijs;
- aangepaste sportactiviteiten;
- goedkopere lidmaatschappen/activiteiten.

Bron: Hoekman & Schadenberg, 2023.

8.6 Tot slot

In *Sportaccommodaties in Nederland* (Van der Poel et al., 2016) gingen we in verschillende hoofdstukken in op de kennis over het gebruik van sportaccommodaties. Toen hebben we dit voornamelijk voor voetbal- en tennisaccommodaties in kaart gebracht.

Voor de zaalsportaccommodaties lag in 2016 de focus vooral op het gebruik van en de tevredenheid over deze accommodaties voor het bewegingsonderwijs. In de ervaringen van gebruikers, de tevredenheid over sportaccommodaties en het beter benutten van sportaccommodaties hebben we toen geen tot beperkt inzicht gegeven.

Vergelijkingen met het vorige rapport zijn daardoor beperkt mogelijk gebleken in dit hoofdstuk. Dit komt aan de ene kant door nieuw gepresenteerde data, zoals ledentallen van meerdere sportbonden, bezettingsgraden van de binnensportaccommodaties en verkregen informatie over open sportparken en intensivering van het gebruik van sportaccommodaties door gemeenten. Aan de andere kant komt het door een verbeterde kwaliteit van databronnen, zoals de registratie van sportvoorzieningen in de DSA.

Aantal sportbondleden na jarenlange daling weer gegroeid

Van oudsher worden sportaccommodaties voor een groot deel gebruikt door de georganiseerde sport, oftewel leden van sportverenigingen. De afgelopen jaren dragen verschillende initiatieven van onder andere sportbonden en gemeenten bij aan het verbreden van het gebruik van sportaccommodaties, maar vooralsnog

worden formele sportaccommodaties in de open lucht en zaalsportaccommodaties nog steeds voor het grootste deel gebruikt door sportverenigingen.

Maar het aantal sportbondleden van sportbonden aangesloten bij NOC*NSF is jarenlang afgenomen. Sinds 2021 vlakt deze afname weer af en ontstaat zelfs een lichte groei. Dit kan van invloed zijn op de verdere ontwikkeling van het gebruik van sportaccommodaties door verenigingen.

De acht sportbonden van de grotere sporten die voornamelijk in een zaalsportaccommodatie beoefend worden (badminton, basketbal, gymnastiek, handbal, korfbal, tafeltennis, volleybal en zwemmen) hebben tussen 2012 en 2022 bijna allemaal een afname in het percentage sportbondleden gehad. Alleen het percentage Nederlanders lid van een basketbal- of handbalvereniging is redelijk stabiel gebleven.

De ontwikkeling van de ledenaantallen van de grootste buitensporten (atletiek, golf, hockey, paardensport, sportvissen, tennis en voetbal) verschilt sterk per sport. Het percentage sportbondleden van de golf-, sportvis-, en tennisverenigingen is recent weer toegenomen. Dit zijn sporten die relatief mild getroffen zijn door de beperkende maatregelen tijdens de coronacrisis. Bij tennis komt de stijging voor een deel door de opkomst van padel.

Het ledenpercentage verschilt sterk per gebied. Voor een groot deel is hier een vergelijkbaar beeld te zien met de spreiding van de accommodaties (zie hoofdstuk 2). In gebieden waar relatief veel accommodaties ten opzichte van het aantal inwoners aanwezig zijn voor een bepaalde sport, is vaak ook het ledenpercentage van die sport hoger.

Vanuit het oogpunt van sportstimulering zijn vooral de ledenpercentages van belang. Vanuit het oogpunt van de (exploitatie van) sportaccommodaties zijn de absolute aantallen leden het meest belangrijk, omdat deze het verzorgingsgebied en het draagvlak van de accommodatie bepalen.

Regionale verschillen in druk op sportvelden/-banen

De druk op buitensportaccommodaties wordt bepaald door het aanbod en het ledenpercentage, en verschilt daardoor sterk per gebied.

Voor hockey ligt de velddruk over het algemeen een stuk hoger in dichtbevolkte gebieden, de stedelijke gemeenten met een hoger inwoneraantal. Toch is de velddruk voor hockey het hoogst in niet-stedelijke gemeenten. Dat komt voornamelijk door het hele lage aanbod aan hockeyvelden in deze gemeenten. In werkelijkheid zal de hoge bezetting van de hockeyvelden in de niet-stedelijke gemeenten lager uitvallen, doordat inwoners van deze gemeenten vaak lid zijn van een sportvereniging in een stedelijker gebied.

Voor tennis en voetbal is hetzelfde beeld te zien en neemt de veld-/baandruk toe naarmate de stedelijkheid en het inwoneraantal van de gemeenten toenemen.

Het is dus erg belangrijk om in deze stedelijke gemeenten met een hoog inwoneraantal te kijken op welke manier alle leden geacommodeerd kunnen (blijven) worden en hoe in de behoefte van de inwoners voorzien kan blijven worden. Een te hoge veld-/of baandruk kan namelijk betekenen dat niet alle leden terecht kunnen op de accommodatie. Dit geeft vooral druk op de momenten dat verenigingen gebruikmaken van de velden/banen. Dat is voornamelijk op de doordeweekse avonden en in het weekend. De voetbalbond speelt in op de druk op de voetbalvelden door bijvoorbeeld te kijken naar de mogelijkheden van flexibele speeldagen, waarbij teams enkele keren per jaar op een andere speeldag spelen.

Op andere momenten kan het zijn dat de accommodaties amper gebruikt worden en dat er kansen liggen om het gebruik buiten de piekmomenten om te verhogen. In minder stedelijke gemeenten en gemeenten met een lager inwoneraantal kan juist gekeken worden op welke manier de sportaccommodaties nog beter ingezet kunnen worden, bijvoorbeeld door sportparken open te stellen voor bewoners of het gebruik met andere doelgroepen te verbreden.

In het winterseizoen doordeweeks in de avond hogere druk op binnensportaccommodaties

De druk op de binnensportaccommodaties is te zien in de piekuren. De bezetting is doordeweeks tussen 18:00-22:00 uur het hoogst in sporthallen en -zalen, met name tijdens het winterseizoen. In het reguliere seizoen worden de sporthallen minder door sportverenigingen gebruikt, omdat veldsporten alleen in de winter gebruikmaken van een sporthal (zoals handbal, hockey en korfbal).

Gymzalen worden voornamelijk gebruikt voor bewegingsonderwijs en zijn qua afmetingen beperkt geschikt voor sportverenigingen. Hierdoor is in de avonden in veel gymzalen nog volop ruimte.

In de weekenden is de bezetting van de zaalsportaccommodaties over het algemeen laag. Alleen in het winterseizoen op zaterdag komt de gemiddelde bezetting van sporthallen boven de 50 procent uit.

De bezettingscijfers van de sporthallen, sportzalen en gymzalen laten zien dat op specifieke momenten de druk hoger is, maar dat er op verschillende momenten voldoende ruimte is voor (aanvullend) gebruik van de accommodaties. Bezettingscijfers verschillen bovendien sterk per gebied. Lokaal moet dan ook gekeken worden welke knelpunten en kansen er liggen voor het gebruik van de accommodaties.

Betaalbare, bereikbare en kwalitatief goede sportaccommodaties belangrijk

De ervaringen van gebruikers van sportaccommodaties laten zien wat er verder verbeterd kan worden aan de accommodaties. Een groot deel van de Nederlandse bevolking is (zeer) tevreden over verschillende aspecten van de sportaccommodaties, zoals de openingstijden, hygiëne, de bereikbaarheid (met de auto/fiets) en de verlichting rondom de accommodaties. Nederlanders zijn minder

tevreden over de bereikbaarheid met het openbaar vervoer, de toegankelijkheid met een rolstoel of rollator en de horecavoorzieningen.

Nederlanders geven aan dat ze het belangrijk vinden dat de overheid zorgt voor betaalbare, bereikbare en kwalitatief goede sportaccommodaties. Vier op de tien Nederlanders zijn ontevreden over de betaalbaarheid van sportaccommodaties. Minder Nederlanders zijn ontevreden over de kwaliteit (25%) en de algemene bereikbaarheid (22%). Dit zijn voor de gebruikers dus belangrijke aspecten bij het gebruikmaken van een sportaccommodatie. Deze betaalbaarder en beter bereikbaar maken met openbaar vervoer, de kwaliteit verbeteren en het aanbod beter laten aansluiten op de behoeften van de inwoners kunnen bijdragen aan intensiever gebruik van sportaccommodaties.

Aandacht voor efficiënter en verbreding gebruik

Tot slot zien we dat er steeds meer aandacht is voor het beter benutten van sportaccommodaties, onder andere door druk op de beschikbare ruimte. Hierdoor groeit de aandacht voor open sportparken, waarbij het gebruik buiten verenigingsverband toeneemt.

Gemeenten noemen verschillende knelpunten die het openstellen van sportparken en andere manieren om accommodaties efficiënter te gebruiken bemoeilijken. De meeste gemeenten zien het achterlaten van afval en het aanrichten van vernielingen als negatieve neveneffecten van het openstellen van sportparken. De positieve effecten zijn dat openstelling de samenwerking tussen verschillende partijen kan vergroten, de sportdeelname kan verhogen en de bezetting kan verbeteren.

Voor betere benutting van sportaccommodaties is een optimale samenwerking van hardware, orgware en software met de context van groot belang. Het is dus belangrijk om met al deze factoren rekening te houden.

8.7 Bronnen

Literatuur

Hoekman, R., & Schadenberg, B. (2023). *Onderbenutting van sportaccommodaties; kennis- en Innovatiescan WP5*. Mulier Instituut.

Hoogendam, A., Ruikes, D., & Hoekman, R. (2021). *Monitor Lokaal sportbeleid 2020: de gemeente als coproductent*. Mulier Instituut.

Ministerie van VWS, VNG, VSG, NOC*NSF & POS (2022). *Hoofdlijnen Sportakkoord II. sport versterkt*.

Schadenberg, B., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Hoekman, R. (2020). *Binnensportaccommodaties in Nederland. Aanbod, gebruik, en planning van sporthallen, sportzalen en gymzalen*. Mulier Instituut.

Schoemaker, J., Reitsma, M., Van Kalmthout, J., Hoeijmakers, R., & Van de Ven, R. (2021). *Gelderse open clubs en vitale sportparken. Opbrengsten en succes- en verbeterfactoren bij de ontwikkeling van Open Clubs & Vitale Sportparken*. HAN & Mulier Instituut.

Van Eldert, P., & Schadenberg, B. (2022). Exploitatie, beheer, financiering en openstelling. In: R. Hoekman, M. Schots, & D. Ruikes (Reds.). *Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2022* (pp. 55-74). Mulier Instituut.

Van Holsteijn, I., & Scholte, D. (2022, 3 oktober). *Open sportpark: zo benut je de schaarse ruimte beter*. Allesoversport.
<https://www.allesoversport.nl/thema/beleid/open-sportpark-zo-benut-je-de-schaarse-ruimte-beter/#:~:text=Bij%20een%20open%20sportpark%20wordt,zorg%2D%20en%20welzijnsorganisaties%20of%20omwonenden>

Datasets

Europese Unie (2022). *Eurobarometer 525*.

Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) (2019). *VSG-panel oktober 2019*.

Mulier Instituut (2020). *Verenigingspanel maart 2020*.

Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) (2022). *VSG-panel maart-april 2022*.

Mulier Instituut (juli, 2023). *Database SportAanbod (DSA)*.

Mulier Instituut (2023). *Nationaal Sportonderzoek (NSO) 2012-2022*.

NOC*NSF (2023). *Lidmaatschappen sportvereniging per gemeente 2012-2022*.

(SCP)/CBS (2023). *Vrijetijdsomnibus (VTO) 2012-2022*.

Ledenpercentage per VSG-regio

Tabel B8.1.1

Aandeel Nederlanders dat lid is van een bij NOC*NSF aangesloten sportbond in 2022, van sporten die grotendeels in een overdekte sportaccommodatie beoefend worden, per VSG-regio (in procenten)

	Badminton	Basketbal	Gymnastiek	Handbal	Korfbal	Tafel-tennis	Volleybal	Zwemmen
Amsterdam	0,2	0,3	0,7	0,1	0,1	0,1	0,3	0,5
Drenthe	0,2	0,2	2,0	0,5	0,5	0,1	0,9	0,6
Flevoland	0,2	0,4	0,9	0,1	0,3	0,1	0,5	0,4
Fryslân	0,2	0,2	1,6	0,1	1,0	0,1	1,0	0,6
Gelderland Midden	0,3	0,3	1,3	0,2	0,7	0,2	0,7	0,9
Gelderland Noord Oost	0,3	0,2	2,1	0,3	0,4	0,2	1,2	0,7
Gelderland Zuid	0,2	0,3	1,4	0,1	0,4	0,2	0,6	0,4
Gooi en Vechtstreek	0,1	0,3	1,1	0,2	0,2	0,2	0,5	0,6
Groningen	0,2	0,4	1,2	0,1	0,3	0,1	0,9	0,6
Haaglanden	0,3	0,2	1,0	0,4	0,5	0,1	0,3	1,0
Hart van Brabant	0,2	0,2	1,1	0,4	0,2	0,1	0,3	0,4
Hollands Midden	0,3	0,4	1,6	0,2	0,6	0,2	0,6	0,9
Hollands Noorden	0,1	0,3	1,4	1,0	0,1	0,2	0,4	0,5
IJsselland	0,2	0,2	2,0	0,6	0,4	0,2	1,1	0,9
Kennemerland	0,2	0,5	1,3	0,2	0,2	0,1	0,3	0,9
Limburg Noord	0,2	0,1	1,1	0,5	0,7	0,3	1,1	0,5
Midden Limburg	0,1	0,2	0,8	0,6	0,0	0,1	0,7	0,8
Noord Oost Brabant	0,1	0,4	1,1	0,2	0,6	0,2	0,5	0,7
Rotterdam Rijnmond	0,1	0,3	0,9	0,2	0,4	0,1	0,3	0,5
Twente	0,2	0,4	1,9	0,6	0,4	0,2	1,2	0,7
Utrecht	0,3	0,3	1,3	0,2	0,5	0,2	0,7	0,7
West Brabant	0,2	0,3	1,0	0,2	0,2	0,1	0,2	0,4
Zaanstreek en								
Waterland	0,1	0,3	1,8	0,3	0,8	0,1	0,4	0,9
Zeeland	0,2	0,2	1,6	0,1	0,7	0,2	0,2	0,5
Zuid Holland Zuid	0,2	0,3	2,1	0,1	1,2	0,2	0,7	0,6
Zuid Limburg	0,2	0,2	1,0	0,5	0,0	0,1	0,3	0,4
Zuid Oost Brabant	0,2	0,3	0,9	0,3	0,5	0,1	0,3	0,8

Bron: NOC*NSF, 2023. Lidmaatschappen sportbonden 2022.

Tabel B8.1.2

Aandeel Nederlanders dat lid is van een bij NOC*NSF aangesloten sportbond in 2022, van sporten die grotendeels op een sportaccommodatie in de openlucht beoefend worden, per VSG-regio

(in procenten)

	Atletiek	Golf	Hockey	Paardensport	Sportvissen	Tennis	Voetbal
Amsterdam	0,5	2,7	1,7	0,4	1,3	3,1	4,4
Drenthe	0,6	1,6	0,5	1,1	6,2	2,6	8,1
Flevoland	0,6	1,8	0,7	0,7	3,7	1,4	4,8
Fryslân	0,5	1,0	0,4	1,0	6,2	2,5	8,0
Gelderland Midden	0,5	1,9	1,1	0,9	2,7	3,2	6,7
Gelderland Noord Oost	0,8	2,0	0,7	1,2	3,6	2,9	8,7
Gelderland Zuid	0,6	1,8	1,3	0,8	3,6	3,8	7,2
Gooi en Vechtstreek	1,2	5,9	3,8	1,0	2,7	5,9	5,8
Groningen	0,6	1,4	0,9	0,8	5,6	2,5	7,2
Haaglanden	0,6	2,9	1,7	0,5	2,5	2,9	5,0
Hart van Brabant	0,8	2,8	2,1	0,6	2,4	4,1	6,7
Hollands Midden	0,9	2,9	1,5	0,7	3,6	4,2	6,7
Hollands Noorden	0,8	2,4	0,6	0,9	4,0	4,2	6,9
IJsselland	0,7	1,5	0,7	0,9	4,7	2,6	8,6
Kennemerland	0,5	3,8	2,3	0,9	2,8	4,8	5,8
Limburg Noord	0,4	1,9	0,8	1,1	2,2	3,0	8,3
Midden Limburg	0,6	1,6	0,5	0,6	2,1	3,3	7,2
Noord Oost Brabant	0,7	3,1	1,9	0,7	3,0	5,5	8,6
Rotterdam Rijnmond	0,5	2,2	1,2	0,6	2,3	2,1	5,1
Twente	0,7	1,9	0,8	1,0	4,0	3,6	9,3
Utrecht	0,8	3,5	2,4	0,8	2,8	4,5	6,5
West Brabant	1,0	3,1	1,5	0,7	3,1	4,0	7,2
Zaanstreek en Waterland	1,0	1,8	0,5	0,6	3,7	3,6	6,6
Zeeland	0,6	1,3	0,4	0,7	2,0	2,9	6,3
Zuid Holland Zuid	0,6	1,9	0,7	0,8	4,2	2,5	6,3
Zuid Limburg	0,5	1,2	0,5	0,5	1,4	2,3	6,2
Zuid Oost Brabant	0,8	3,0	1,6	0,8	2,4	4,3	7,2

Bron: NOC*NSF, 2023. Lidmaatschappen sportbonden 2022.

Kengetallen druk buitensportaccommodaties

Tabel B8.2.1

Aantal velden/banen per 25.000 inwoners, ledenpercentage, veld-/baandruk per VSG-regio

	Hockey			Tennis			Voetbal			
	Aantal		Veld- druk	Aantal		Baan- druk	Aantal		% Leden	Veld- druk
	velden per			banen per			velden per			
	25.000 inwoners	Leden %		25.000 inwoners	Leden %		25.000 inwoners	kunstg ras		
Amsterdam	1,8	1,7	237	9,2	3,1	85	5,3	55	4,4	208
Drenthe	0,9	0,5	156	15,9	2,6	41	20,5	9	8,1	98
Flevoland	1,2	0,7	144	10,0	1,4	36	8,5	24	4,8	140
Fryslân	0,6	0,4	168	19,0	2,5	33	21,3	17	8,0	94
Gelderland Midden	1,6	1,1	179	17,1	3,2	47	11,5	31	6,7	145
Gelderland Noord Oost	1,0	0,7	184	17,1	2,9	43	16,7	22	8,7	130
Gelderland Zuid	1,8	1,3	177	16,9	3,8	56	15,1	23	7,2	119
Gooi en Vechtstreek	3,2	3,8	299	22,9	6,1	66	9,4	39	5,8	155
Groningen	1,1	0,9	199	14,7	2,5	42	17,6	17	7,2	102
Haaglanden	1,7	1,7	245	12,7	2,9	58	6,4	36	5,0	194
Hart van Brabant	2,7	2,1	195	18,3	4,1	56	11,6	17	6,7	145
Hollands Midden	1,8	1,5	212	18,7	4,2	57	9,0	41	6,7	186
Hollands Noorden	0,9	0,6	156	20,6	4,2	51	15,3	19	6,9	113
IJsselland	0,8	0,7	208	16,2	2,6	40	15,6	25	8,6	138
Kennemerland	2,3	2,3	242	18,9	4,8	63	9,3	36	5,8	154
Limburg Noord	1,2	0,8	173	22,8	3,0	32	20,3	5	8,3	102
Midden Limburg	0,6	0,5	210	26,2	3,3	31	18,1	6	7,2	99
Noord Oost Brabant	2,6	1,9	185	25,2	5,5	55	15,4	15	8,6	139
Rotterdam Rijnmond	1,2	1,2	243	9,4	2,1	56	7,2	30	5,1	178
Twente	0,9	0,8	211	18,3	3,6	48	16,1	30	9,3	144
Utrecht	2,4	2,4	255	16,3	4,5	69	8,8	43	6,5	184
West Brabant	1,9	1,5	195	19,2	4,0	51	11,7	19	7,2	155
Zaanstreek en Waterland	0,4	0,5	265	13,9	3,6	65	10,3	42	6,6	161
Zeeland	0,8	0,4	115	22,4	2,9	32	18,1	10	6,3	87
Zuid Holland Zuid	1,1	0,7	166	13,0	2,5	47	10,3	23	6,3	152
Zuid Limburg	0,9	0,5	126	18,1	2,3	31	13,5	27	6,2	114
Zuid Oost Brabant	2,1	1,6	194	22,3	4,3	49	13,2	15	7,2	136

Bron: Mulier Instituut, Database SportAanbod (DSA), juli 2023; NOC*NSF 2023, lidmaatschappen 2022.

Hoofdstuk 9 | Duurzaamheid

Chris Dalhuisen & Remco Hoekman

Duurzaamheid

Chris Dalhuisen & Remco Hoekman

In dit hoofdstuk bespreken we de beleidsmatige inbedding van de aandacht voor duurzame sportaccommodaties en de voortgang in de verduurzaming van de sportinfrastructuur in Nederland.

We bouwen voort op het hoofdstuk Duurzaamheid in Sportaccommodaties in Nederland (Van der Poel et al., 2016) en de hoofdstukken Duurzaamheid in de Jaarrapporten Duurzame Sportinfrastructuur uit de jaren 2020, 2021 en 2022 (Hoekman et al., 2020; Hoekman et al., 2021; Hoekman et al., 2022).

Na een korte schets van de (beleids)context kijken we naar ontwikkelingen in de energielevering aan sportaccommodaties (paragraaf 9.2). Vervolgens bespreken we energie, circulariteit en klimaatadaptatie vanuit het perspectief van de sportverenigingen (paragraaf 9.3) en daarna vanuit gemeentelijk perspectief (paragraaf 9.4).

Het onderwerp milieuvriendelijk beheer lichten we toe in paragraaf 9.5. Verder betrekken we een internationaal perspectief dat zich met name richt op de reactie op de stijgende energieprijzen in een aantal omringende landen (paragraaf 9.6).

In de slotparagraaf (paragraaf 9.7) bieden we een reflectie op de voortgang op de ambities van de Routekaart Verduurzaming Sport.

9.1 Inleiding en beleidscontext

In Sportaccommodaties in Nederland deden we een oproep tot meer monitoring van de duurzaamheidsaspecten van sportaccommodaties (Van der Poel et al., 2016). We concludeerden dat hiervoor de beleidsmatige aandacht wel beter uitgewerkt moest worden in heldere doelstellingen voor verduurzaming van sportaccommodaties.

Op basis daarvan kon gewerkt worden aan een kengetallenonderzoek en monitoring. Daarbij moest dan bijzondere aandacht uitgaan naar goed inzicht in de mate van reducering van de totale CO₂-uitstoot en de financiële voordelen die energiebesparingen met zich meebrengen.

Routekaart Verduurzaming Sport

Met het klimaatakkoord (Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 2019) is de aandacht voor verduurzaming in een stroomversnelling gekomen. Dit heeft doorwerking gehad in de sportsector. Uiteindelijk heeft dit geleid tot de ondertekening van de Routekaart Verduurzaming Sport in 2020.

Hiermee zetten het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS), Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), Platform Ondernemende Sportaanbieders (POS) en NOC*NSF zich samen in om de sportinfrastructuur te verduurzamen. De routekaart kent vier centrale punten: CO₂-reductie, circulair gebruik van materialen, uitbannen van gewasbeschermingsmiddelen en een klimaatadaptieve sportomgeving.

Voorafgaand aan de ondertekening hebben CFP Green Buildings en het Mulier Instituut in 2018 een O-meting uitgevoerd van de energetische waarde van het sportvastgoed, die is opgenomen in de Routekaart. In lijn met de constatering in Sportaccommodaties in Nederland ging in de Routekaart veel aandacht uit naar inzicht in de CO₂-uitstoot en financiële implicaties van energiereductie.

Daarnaast was relatief veel aandacht voor het milieuvriendelijk beheer van grassportvelden. De achtergrond hiervan is dat de Green Deal Sportvelden, gestart in 2015, over is gegaan in de afspraken van de Routekaart. De Green Deal Sportvelden gaat om het uitbannen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (pesticiden) en het beperken van biociden op de sportvelden om de gezondheid van alle sporters te waarborgen en het milieu te beschermen.

Nationaal Sportakkoord

De uitvoering van de Routekaart is aangesloten op het Nationaal Sportakkoord. Het Nationaal Sportakkoord 2018-2022 kende zes ambities, waar Duurzame Sportinfrastructuur er één van was. Naast duurzaamheidsaspecten van de sportinfrastructuur richtte deze ambitie zich op exploitatie- en beheervraagstukken, aanwezigheid en gebruik van sportaccommodaties, en de beweegvriendelijke omgeving.

Binnen de duurzaamheidsaspecten ging in lijn met bovenstaande de meeste aandacht uit naar CO₂-reductie (en de relatie met een betere exploitatie van sportaccommodaties). Circulaire en klimaatadaptieve maatregelen en milieuvriendelijk beheer krijgen in lijn met de Routekaart Verduurzaming Sport ook aandacht, maar duidelijk in mindere mate.

Door de koppeling met het Nationaal Sportakkoord waren aspecten van duurzame sportinfrastructuur onderdeel van de jaarlijkse monitoring die het Mulier Instituut verrichtte voor het Nationaal Sportakkoord. Sinds Sportaccommodaties in Nederland hebben we hiermee meer gegevens verzameld over de duurzaamheid van de sportaccommodaties.

Herijking Routekaart Duurzame Sportinfrastructuur

In de Routekaart Verduurzaming Sport is afgesproken om na twee jaar een herijking te doen op basis van de voortgang in de eerste jaren. In de Herijking Routekaart 2022 is de periode 2019-2021 geëvalueerd en bepaald wat de komende jaren nodig is.

Een belangrijke constatering bij de herijking is dat de routekaart zich vooral richt op de duurzame sportinfrastructuur. Voor evenementen is bijvoorbeeld een apart verduurzamingsprogramma ingericht. Dit heeft ertoe geleid dat de Routekaart Verduurzaming Sport is omgedoopt in de Routekaart Duurzame Sportinfrastructuur.

De herijking heeft niet geleid tot een bijstelling van de doelstellingen. Wel is het besef dat vooralsnog vooral laaghangend fruit is geplukt en meer ingrijpende maatregelen nodig zijn. Genoteerd wordt dat er meer en andere inspanningen en innovaties nodig zijn. Daar is een rol weggelegd voor het Innovatieplatform Duurzame Sportsector en het breder uitdragen van goede voorbeelden via de Sportaccommodatie van het Jaar-verkiezing en de BSNC Innovatieprijs.

Sportakkoord II

In het nieuwe sportakkoord, Sportakkoord II, is de ambitie Duurzame sportinfrastructuur ondergebracht in het bredere thema 'Ruimte voor sport en bewegen' (Sportakkoord II, 2022). Hierin wordt verwezen naar het doorzetten van de koers van de Routekaart Verduurzaming Sport.

De insteek lijkt alleen wel wat anders te zijn met de toevoeging dat het resultaat, 'een duurzamere sportinfrastructuur', het fundament versterkt waarop de sport verder kan bouwen. Hiermee wordt vooral de link gelegd met een toekomstbestendige exploitatie van sportaccommodaties en minder met bredere klimaatdoelstellingen. Wel worden verbindingen gelegd tussen ruimte voor sport en bewegen en andere relevante domeinen, zoals natuur, energie en wijkontwikkeling.

Verder wordt in de bijlage van het Sportakkoord II de verduurzaming van sportinfrastructuur genoemd als specifieke opgave waar onverminderd op wordt ingezet en waarbij de Routekaart leidend is om deze opgave aan te pakken.

De aandacht blijft dus gericht op CO₂-reductie, circulair gebruik van materialen, uitbannen van gewasbeschermingsmiddelen en een klimaatadaptieve sportomgeving. Hierin is ook aandacht voor onderwerpen zoals water (klimaatadaptieve omgeving) en afval (circulariteit), die wij in het vorige brancherapport nog behandelden als aparte thema's.

Aan de hand van verschillende databronnen bespreken we nu in dit hoofdstuk de voortgang op deze vier onderwerpen in de Routekaart Duurzame Sportinfrastructuur.

9.2 Energie

Energieverbruik

De meest recente gegevens over energieverbruik in de sportsector zijn door het CBS afgegeven over de periode 2018 tot en met 2021. Deze gegevens hebben we eerder gepubliceerd in het Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2022. Deze cijfers zijn in dit rapport te zien in bijlage 9.1.

Op basis van deze cijfers stellen we vast dat het gas- en elektriciteitsverbruik in de periode 2018 tot en met 2021 is afgenomen. De dalingen in gas- en elektriciteitsverbruik zijn alleen lastig toe te schrijven aan inspanningen vanuit de sportsector zelf om het energieverbruik naar beneden te brengen. Dit komt door de beperkende maatregelen tijdens de coronacrisis die, met verplichte sluitingen van sportaccommodaties, veel invloed hebben gehad op het gas- en elektriciteitsverbruik van sportaccommodaties.

Voor een goed inzicht in de ontwikkeling van het verbruik is het wachten op data over het verbruik in 2022. In 2022 hadden sportaccommodaties nauwelijks nog te maken met beperkingen door de coronacrisis. Naar verwachting komen deze data beschikbaar in de loop van 2024. Om verwachtingen van afnemend energieverbruik vanuit de sportsector te onderbouwen moeten we ons in dit hoofdstuk vooral baseren op informatie over genomen energiebesparende maatregelen door verenigingen en gemeenten. Dit krijgt verderop in dit hoofdstuk aandacht.

● Zwembaden

Uit de 0-meting voor de Routekaart Verduurzaming Sport is bekend dat zwembaden een groot energieverbruik kennen. Daar zijn grote stappen te zetten om het energieverbruik van de sportsector terug te brengen. Het ministerie van BZK heeft Syntraal opdracht gegeven om de potentie van alternatieve warmtebronnen voor zwembaden te verkennen. Op basis van dit onderzoek stellen ze vast dat de zwembaden jaarlijks 141 miljoen kubieke meter gas gebruiken (Syntraal, z.d.).

Onderzoek Omgevingswarmte zwembaden van Syntraal

Het doel van dit onderzoek was om de potentie van aquathermie als alternatieve warmtebron te verkennen. Hierbij gebruikt een zwembad warmte uit afval-, riool- of oppervlaktewater.

Om de zwembaden in kaart te brengen heeft Syntraal gebruik gemaakt van de Database SportAanbod (DSA) van het Mulier Instituut. Het gaat hierbij om de typen: overdekte, combi- en openluchtwzembaden, en zwembaden op campings, bungalowparken en hotels. Niet meegenomen in deze groep zijn de zwembaden bij zorginstellingen, sportscholen en zwemscholen.

In totaal hebben ongeveer tachtig zwembaden gegevens aangeleverd over hun jaarlijkse gasverbruik. Deze gegevens zijn geëxtrapoleerd naar de rest van de zwembaden en met steekproeven gecontroleerd. Syntraal concludeert dat de zwembaden 95 procent van het gasverbruik kunnen verminderen door over te stappen op aquathermie.

● IJsbanen

Om te onderzoeken of een overkapping van de Jaap Edenbaan voor lager energieverbruik kan zorgen, verzamelde Andersson Elffers Felix informatie over energieverbruik van vijf ijsbanen in Nederland (AEF, 2020). De vijf onderzochte

ijsbanen verbruiken (omgerekend) tussen de 875.000 en 1.800.000 kWh in een schaatsseizoen.

Deze grote verschillen worden op verschillende manieren toegelicht. Zo kan de overkapping van een ijsbaan ervoor zorgen dat meer elektriciteit nodig is omdat de hal wordt bijverwarmd, en verschilt de lengte van het schaatsseizoen per ijsbaan. Tot slot is de energievraag van één ijsbaan die van het totale complex, terwijl bij de rest de energievraag alleen het ijs maken betreft.

Energielabels

Sinds 2021 maakt het Mulier Instituut een overzicht van de energielabels bij sportaccommodaties. De beschikbare data over energielabels vanuit EP-Online hebben we gekoppeld aan de DSA. Deze onafhankelijke evaluaties van de gebouwen geven inzicht in de energiezuinigheid. Hierbij hebben we vooral aandacht voor de isolatie en warmtevoorziening van een gebouw.

Het aantal sportaccommodaties waarvoor een energielabel te achterhalen is, is sterk toegenomen, van 288 in 2021 naar 1.744 in 2023. Dit vertegenwoordigt nog altijd een klein deel van de 18.720 sportaccommodaties in Nederland die zijn meegenomen in de analyse.

In de groep sportaccommodaties met energielabel uit 2023 hebben ongeveer zes op de tien een label tussen de C en A+. Van de overige sportaccommodaties zit 17 procent boven A+ en 23 procent onder C (figuur 9.1). Voor sportaccommodaties gelden geen richtlijnen voor een bepaald energielabel. Voor kantoorgebouwen is sinds 1 januari 2023 een energielabel C of hoger verplicht (RVO, 2018). Dit wordt gezien als de ondergrens van de wenselijke energieprestatie.

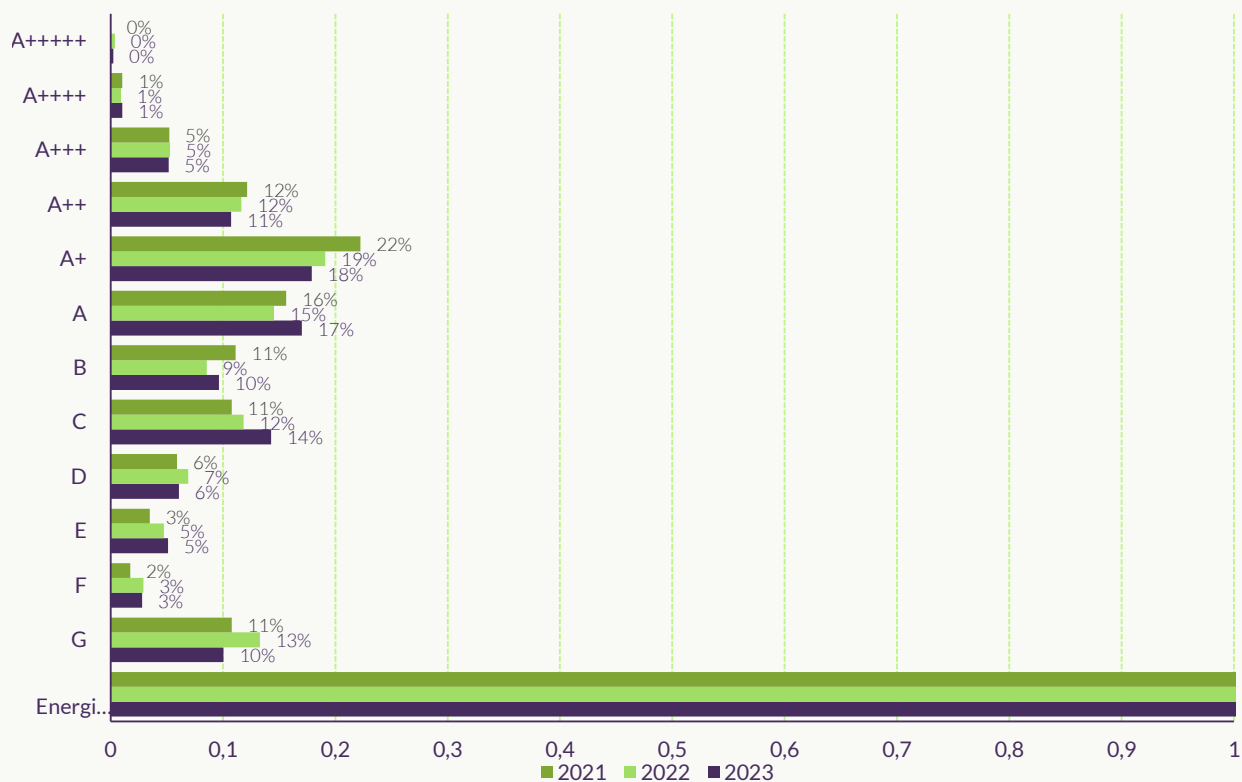
EP-Online

Landelijk worden alle energielabels van gebouwen vastgelegd in EP-online. De Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland beheert deze database.

Figuur 9.1

Energielabels van sportaccommodaties met energielabel

(in procenten, 2021 n=288, 2022 n=550 en 2023 n=1.744)

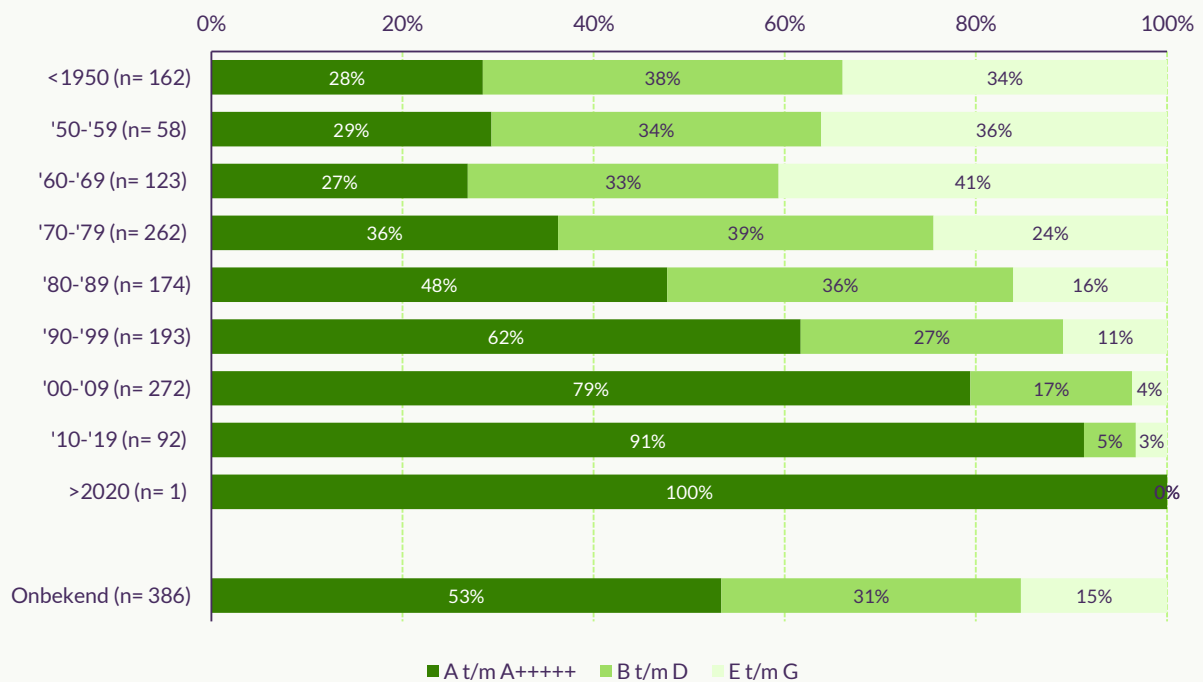

Bron: EP-Online, 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Recenter gebouwde sportaccommodaties hebben vaker een hoger energielabel. Drie op de tien sportaccommodaties gebouwd voor 1970 hebben een energielabel A of hoger. Dit geldt voor acht op de tien sportaccommodaties die gebouwd zijn in deze eeuw (figuur 9.2).

Figuur 9.2**Energielabels van sportaccommodaties met energielabel in 2023, naar bouwjaar**

(in procenten , n=1.744)

Bron: Bron: EP-Online, 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

9.3 Duurzaamheidsmaatregelen bij verenigingen

Op basis van de energieverbruikgegevens van het CBS is nog weinig inzicht in de gerealiseerde energiebesparingen. De energielabels lijken de goede kant uit te bewegen, maar vertegenwoordigen maar een klein deel van de sportaccommodaties in Nederland.

Via andere data kunnen we wel meer inzicht geven in de duurzaamheidsmaatregelen die verenigingen hebben toegepast. We beperken ons hierbij niet alleen tot energiebesparende maatregelen, maar besteden ook aandacht aan de andere doelen van de Routekaart (met uitzondering van milieuvriendelijk beheer; zie daarvoor paragraaf 9.5).

Het Mulier Instituut volgt de duurzaamheidsmaatregelen bij sportverenigingen via vragenlijsten onder een panel verenigingsbestuurders. De vragen stellen we aan verenigingen die zelf in meer of mindere mate beschikken over een eigen accommodatie. Ook de kantine kan hieronder vallen. Eigendom hebben we hierbij breed gedefinieerd: als een vereniging geen eigenaar is, maar wel verantwoordelijk voor de dagelijkse exploitatie en het onderhoud, is er sprake van een eigen accommodatie/kantine.

Elektriciteitsvoorziening

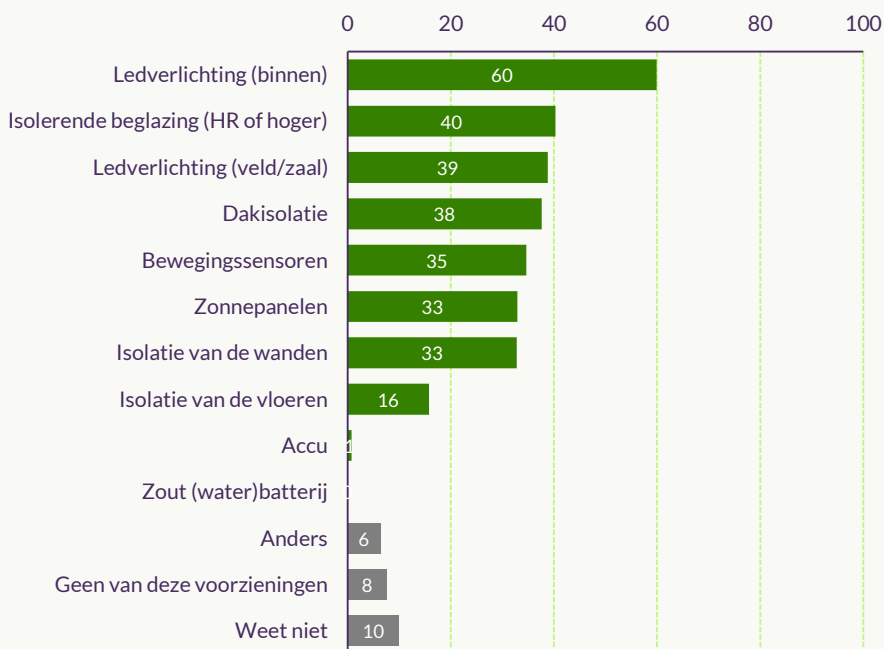
Tijdens de meting in september 2023 blijkt dat ledverlichting de meest getroffen maatregel is. Het merendeel van de sportverenigingen geeft aan te beschikken over ledverlichting in het clubhuis en/of de kantine (60 procent). Een kleiner deel heeft ook ledverlichting in de sportzaal of op het sportveld (39 procent). Van de veldsporten heeft 60 procent inmiddels ledverlichting op de velden (figuur 9.3).

Het aandeel verenigingen dat bezig is met duurzame energieopwekking is in de afgelopen jaren gestegen. Sinds de laatste meting in 2020 is het aandeel verenigingen dat over zonnepanelen beschikt met 11 procentpunten gestegen. Dit staat nu op 33 procent. Hiermee zet de trend door die sinds de eerste meting in 2014 te zien is; toen had nog 3 procent van de verenigingen zonnepanelen.

Figuur 9.3

Energievoorzieningen aanwezig bij sportaccommodaties en/of clubhuis/kantine van sportverenigingen

(percentage verenigingen, n=219, meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Warmtevoorziening

Dit is het eerste jaar waarin we de volledige warmtevoorziening bij sportverenigingen in kaart hebben gebracht. Hieruit blijkt dat de meeste verenigingen in warmte voorzien door een HR-verwarmingsketel. Het totaal komt ruim boven de 100 procent uit (139 procent), wat betekent dat sportverenigingen regelmatig beschikken over meerdere warmtevoorzieningen (figuur 9.4).

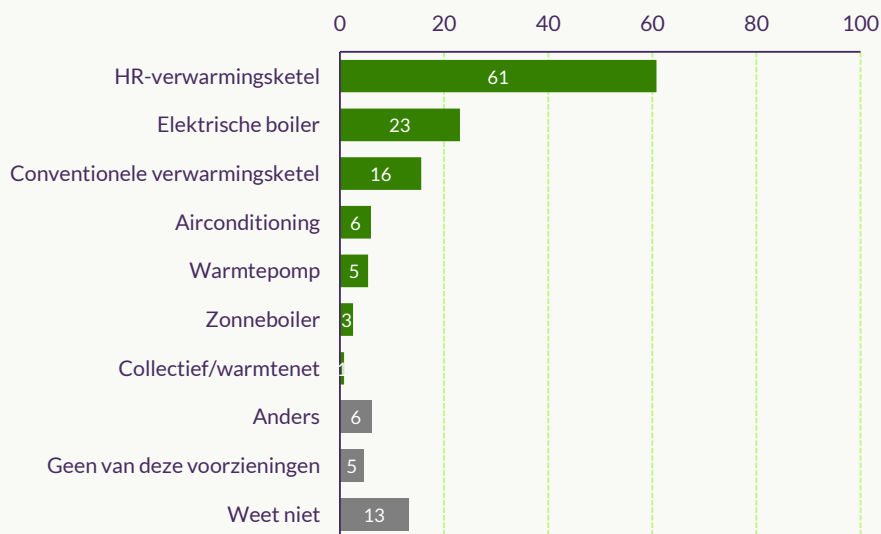
Tijdens eerdere metingen vroegen we wel naar de aanwezigheid van een aantal specifieke warmtevoorzieningen, zoals de warmtepomp. Ten opzichte van de laatste meting in 2020 is het aandeel verenigingen met een warmtepomp iets gestegen, van 3 naar 5 procent. Dit is nog altijd ruim minder dan het aandeel met een conventionele verwarmingsketel (16 procent).

Voor een aantal warmtevoorzieningen is dit de eerste meting: de elektrische boiler, de conventionele verwarmingsketel, airconditioning en het collectief/warmtenet.

Figuur 9.4

Warmtevoorziening(en) aanwezig bij sportaccommodaties en/of clubhuis/kantine van sportverenigingen

(percentage verenigingen, n=219, meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

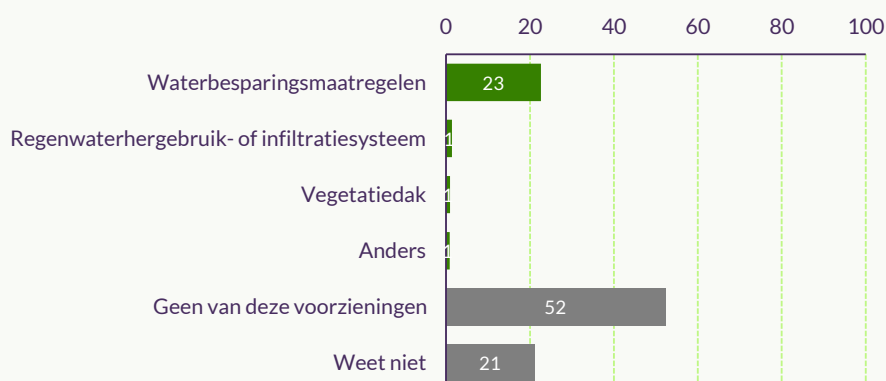
Klimaatadaptatie

Op het gebied van klimaatadaptatie is de aanwezigheid van specifieke maatregelen nog zeer beperkt. 23 procent van de verenigingen geeft aan waterbesparingsmaatregelen te treffen, andere maatregelen worden elk door slechts 1 procent van de verenigingen genoemd (figuur 9.5).

Figuur 9.5

Klimaatadaptieve voorzieningen aanwezig bij sportaccommodaties en/of clubhuis/kantine van sportverenigingen

(percentage verenigingen, n=219, meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

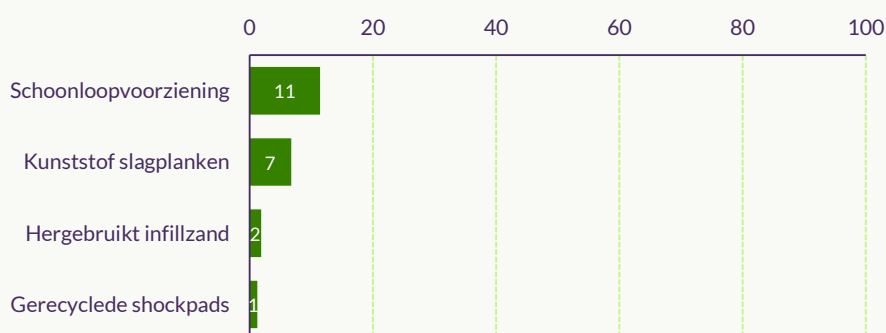
Circulariteit

Enkele circulaire maatregelen in de sportsector zijn met name toepasbaar door veldsporten. Deze tonen we in figuur 9.6.

Figuur 9.6

Circulaire voorzieningen aanwezig bij veldsportaccommodaties en/of clubhuis/kantine van veldsportverenigingen

(percentage verenigingen, n=113)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Met het aanstaande verbod op wegwerpplastics in de horeca en sportkantines (Rijksoverheid, 2023) lijkt voor de meeste sportverenigingen geen probleem te ontstaan. 6 procent van de verenigingen geeft aan dat dit een groot probleem wordt (figuur 9.7). Van de verenigingen die dit een groot probleem vinden, stelt de meerderheid dat er geen geschikte alternatieven zijn. 11 procent noemt het een matig probleem en voor een kwart van de verenigingen is het een klein probleem.

Figuur 9.7

Verwachte problemen door verbod op wegwerpplastics in de kantine

(percentage verenigingen, n=219)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

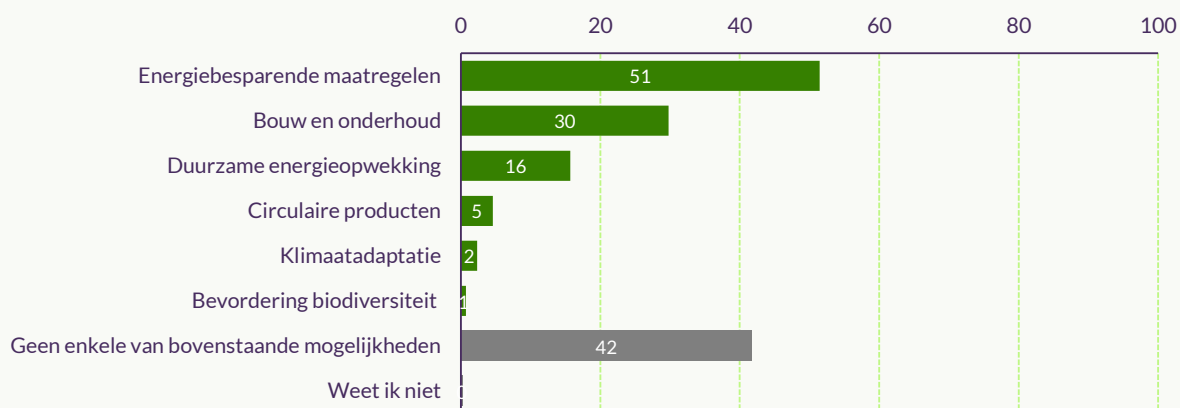
Investerings in duurzaamheid sportaccommodatie

De helft van de sportverenigingen heeft sinds juli 2022 geïnvesteerd in energiebesparende maatregelen (51%; figuur 9.8). Dit is meer dan het jaar daarvoor (36%). Het aantal verenigingen dat investeert in duurzame energieopwekking is iets gestegen, van 12 naar 16 procent.

Figuur 9.8

Investerings in het verduurzamen van de sportaccommodatie en/of kantine/clubhuis sinds juli 2022

(percentage verenigingen, n=219, meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Voor de financiering van duurzaamheidsmaatregelen maken verenigingen in ruim 80 procent van de gevallen gebruik van eigen middelen. De BOSA-subsidie spreken ze aan bij ongeveer de helft van de investeringen in energiebesparende maatregelen of duurzame energieopwekking. Dit gebeurt vaker dan in 2021 (38%). 18 procent van de verenigingen gaat een lening aan bij investeringen in duurzame energieopwekking (tabel 9.1).

Tabel 9.1

Manieren waarop sportverenigingen verduurzaming financieren

(in procenten, meerdere antwoorden mogelijk)

	Eigen middel- en	BOSA subsidie	Andere subsidies	Leningen	Sponsor- ing	Crowd- funding	Anders	Weet ik niet
Energiebesparende maatregelen (n=124)	85	41	26	8	11	1	4	4
Duurzame energieopwekking (n=52)	83	56	23	18	17	3		2
Circulaire producten (n=16)	87	13	5	8	5			8
Bevordering biodiversiteit (n=3)	80							20
Klimaatadaptatie (n=5)	72	20	20	10	10			28
Bouw en onderhoud (n=66)	90	38	18	12	15	4	1	3

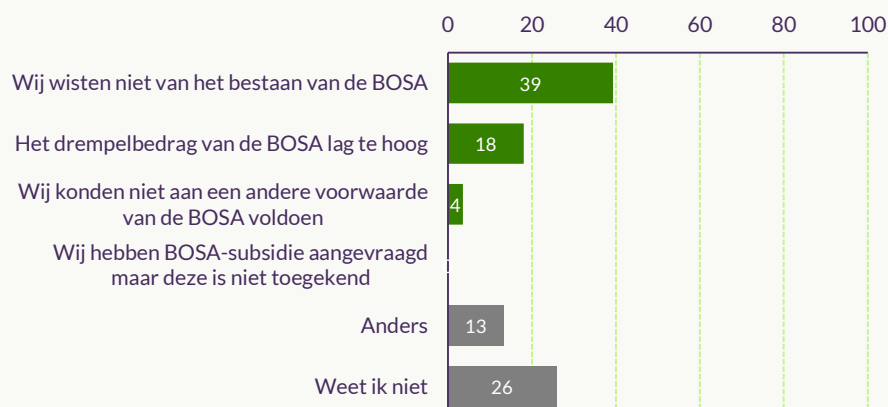
Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Vier op de tien verenigingen noemen onbekendheid met de BOSA-subsidie als reden waarom ze hier geen gebruik van hebben gemaakt bij investeringen. De hoogte van het drempelbedrag noemt sinds de verlaging in 2022 nog 18 procent van de verenigingen als reden waarom ze geen BOSA-subsidie hebben gebruikt (figuur 9.9).

Figuur 9.9

Redenen van sportverenigingen om geen gebruik te maken van BOSA-subsidie bij investeringen in verduurzaming

(percentage verenigingen, n=58)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Vooruitkijkend naar de komende twee jaar zijn minder verenigingen dan afgelopen jaar van plan om te investeren in energiebesparende maatregelen (40% vs. 51%). Het aandeel verenigingen dat in duurzame energieopwekking wil investeren, is wel hoger dan het aandeel dat hier afgelopen jaar in heeft geïnvesteerd (26% vs. 16%) (figuur 9.10).

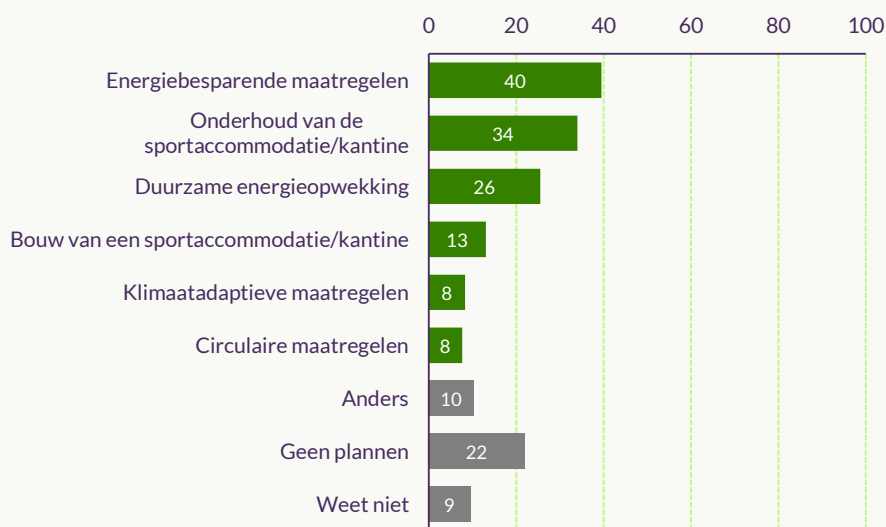
We vroegen een verdere toelichting van de verenigingen die de komende twee jaar geen investeringsplannen hebben. Hiervan geven vier op de tien aan geen zeggenschap te hebben over de accommodatie, ondanks dat ze het wel als 'eigen' accommodatie beschouwen. Verder hebben drie op de tien verenigingen recent al alle gewenste stappen op dit gebied gezet. Zij hebben dus geen verdere plannen.

Overige zaken die bij enkele verenigingen meespelen, zijn een gebrek aan financiële middelen en een onduidelijk toekomstperspectief voor de accommodatie in de ruimtelijke planning van de gemeente.

Figuur 9.10

Geplande investeringen in sportaccommodatie en/of clubhuis/kantine van sportverenigingen in de komende twee jaar

(percentage verenigingen, n=219, meerdere antwoorden mogelijk)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Het gros van de geplande investeringen staat voor 2024 in de agenda (tabel 9.2).

Tabel 9.2**Jaar waarin sportverenigingen verwachten te investeren in de sportaccommodatie en/of kantine/clubhuis**

(percentage verenigingen)

	2023	2024	2025	Nog niet bekend
Onderhoud van de sportaccommodatie/kantine (n=82)	24	52	12	12
Energiebesparende maatregelen (n=94)	20	56	9	16
Klimaatadaptieve maatregelen (n=17)	11	67	11	11
Duurzame energieopwekking (n=60)	7	51	15	26
Bouw van een sportaccommodatie/kantine (n=30)	4	42	19	35
Circulaire maatregelen (n=14)	0	53	16	31
Anders (n=19)	5	20	8	67

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Landelijke steunmaatregelen

Naast de BOSA-subsidie, waarmee een aanvullende subsidie voor duurzaamheidsmaatregelen kan worden gekregen bij investeringen in sportaccommodaties, zijn sinds de stijging van de energieprijzen in de winter van 2022-2023 twee landelijke steunmaatregelen opgetuigd om sportverenigingen te helpen op het gebied van energie. Dit gaat om de Tegemoetkoming Energiekosten energie-intensief mkb (TEK) en de Specifieke uitkering noodfonds energie amateursportverenigingen (SPUK NEAS) (zie ook hoofdstuk 7).

TEK

De TEK kon worden aangevraagd door mkb-ondernemingen waarvan de energiekosten minstens 7 procent van de omzet bedragen. De regeling liep vanaf 21 maart 2023 tot en met 2 oktober 2023. Ondernemingen kunnen aanvragen met terugwerkende kracht indienen over de periode van 1 november 2022 tot en met 31 december 2023.

Hierbij worden de kosten boven de drempelprijs van 0,35 euro per kilowattuur elektriciteit en 1,19 euro per kubieke meter gas vergoed tot aan het plafond van 0,95 en 3,19 euro. Aanvragen worden tot maximaal 160.000 euro per aanvraag vergoed.

SPUK NEAS

De SPUK NEAS was een indirecte uitkering die de gemeente kon aanvragen om de amateursportverenigingen eenmalig te compenseren voor de gestegen energiekosten. De regeling was specifiek bedoeld voor verenigingen die geen gebruik konden maken van de TEK. Hier gold een maximum subsidiebedrag dat gelijk was aan de energiekosten van 2019. De gehele subsidiepot bedroeg 6 miljoen euro. De regeling liep van 29 mei tot en met 15 september 2023.

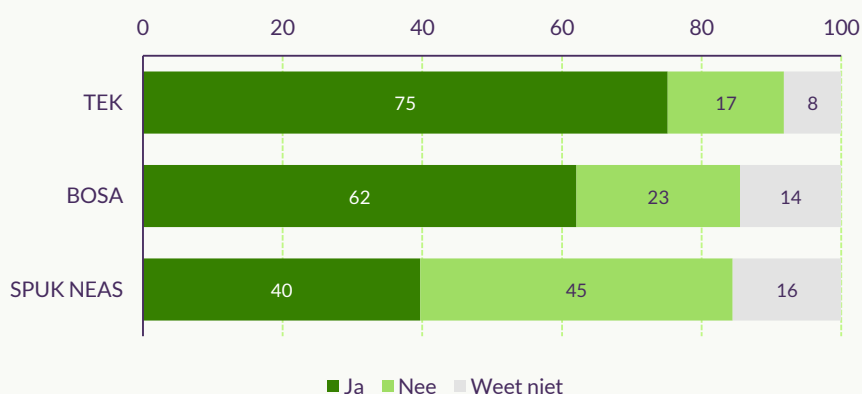
Bekendheid met steunmaatregelen

Bijzonder is dat de meeste verenigingen beter bekend zijn met de TEK, terwijl de BOSA-subsidie al veel langer bestaat (figuur 9.11). Wel is de bekendheid met de BOSA-subsidie gestegen ten opzichte van 2022: toen was 55 procent van de verenigingen hier bekend mee.

Figuur 9.11

Bekendheid steunmaatregelen onder sportverenigingen

(percentage verenigingen, n=219)

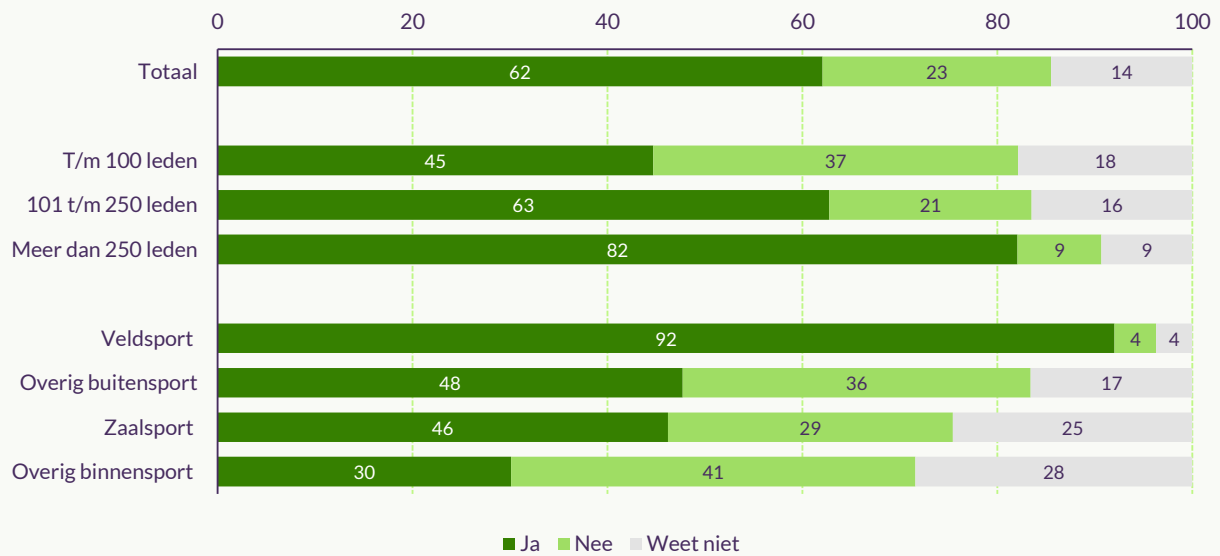
Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

De BOSA-subsidie blijkt minder bekend onder de sportverenigingen van gemiddelde grootte en de kleinere sportverenigingen. Naar type sport blijkt dat ruim negen op de tien veldsportverenigingen bekend zijn met de BOSA-subsidie, terwijl dat bij de overige categorieën voor minder dan de helft geldt (figuur 9.12).

Figuur 9.12

Bekendheid BOSA subsidie onder sportverenigingen

(percentage verenigingen, n=219)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

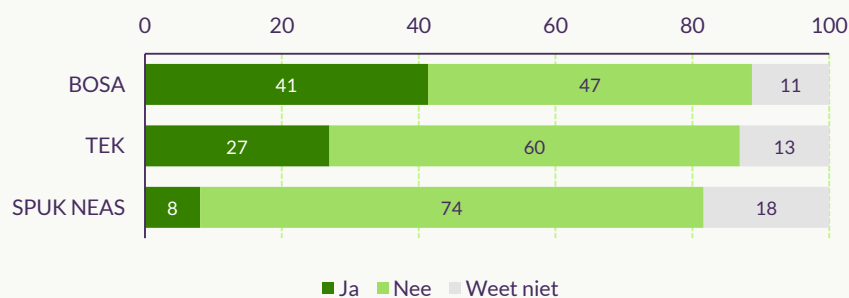
Gebruik van steunmaatregelen

Ondanks de mindere bekendheid is de BOSA-subsidie de meest gebruikte steunmaatregel van de drie (figuur 9.13). Omdat de subsidie al sinds 2019 beschikbaar is voor verenigingen, is het niet geheel verrassend dat vier op de tien verenigingen deze wel eens hebben gebruikt.

Figuur 9.13

Gebruik steunmaatregelen onder sportverenigingen (meer antwoorden mogelijk)

(percentage verenigingen, n=219)

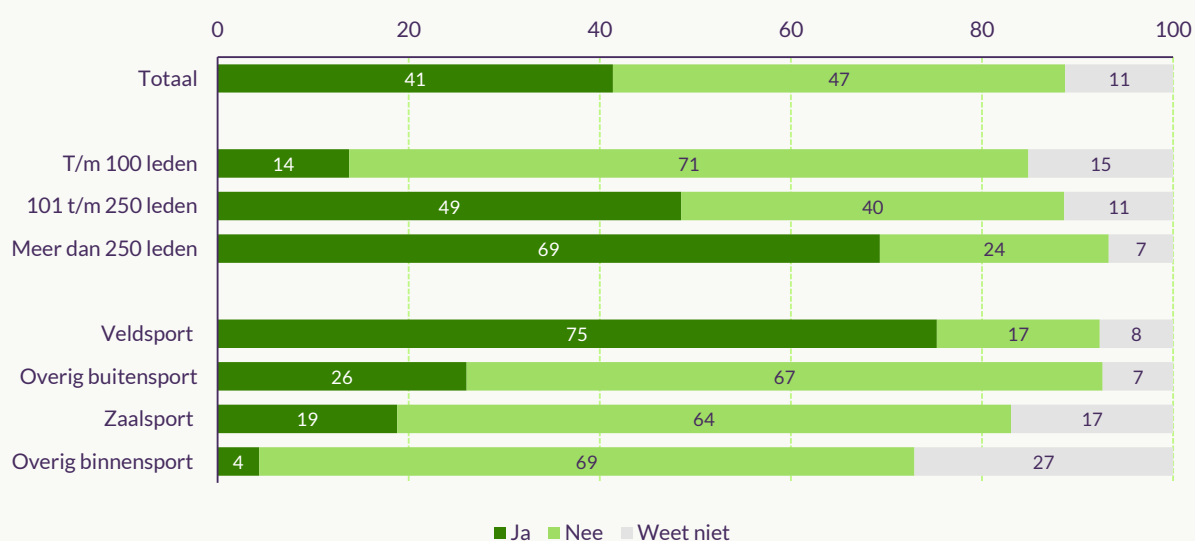

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Bij het gebruik van de drie steunmaatregelen valt op dat zowel de TEK als de BOSA-subsidie vooral gebruikt worden door de grotere verenigingen en de veldsportverenigingen. Van de verenigingen met minder dan 100 leden heeft ongeveer 15 procent gebruik gemaakt van de BOSA-regeling (figuur 9.14).

Verder valt bij de SPUK NEAS op dat vooral overige binnensportverenigingen aangeven deze te hebben gebruikt (14 procent). Veldsportverenigingen gebruikten deze regeling nauwelijks (6 procent). Dit is niet geheel onverwacht gezien de voorwaarden van de verschillende regelingen en subsidies. Zo zijn binnensporten vaak huurder van een sportaccommodatie en betalen ze zelf niet direct de energiekosten (Dalhuisen et al., 2023a). Hierdoor kunnen ze geen gebruik maken van de TEK of SPUK NEAS.

Figuur 9.14
Gebruik BOSA-subsidie onder sportverenigingen
(percentage verenigingen, n=219)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Figuren over de bekendheid en het gebruik van de TEK en SPUK NEAS zijn te vinden in bijlage 9.2.

Gebruik van BOSA-subsidie

Amateursportorganisaties kunnen subsidie aanvragen voor de bouw- en onderhoudskosten van sportaccommodaties en voor de aanschaf van sportmaterialen. Dit gaat via de subsidieregeling Stimulering bouw en onderhoud sportaccommodaties (BOSA).

Via de BOSA kunnen amateursportorganisaties 20 procent subsidie ontvangen voor algemene bouw- en onderhoudsinvesteringen of de aanschaf van sportmaterialen. Als zij investeringen doen in energiebesparing, toegankelijkheid, circulariteit, klimaatadaptatie en/of veiligheidsbeleving, ontvangen ze een extra subsidie van 10 procent, dus een totale subsidie van 30 procent.

Door aanvragen voor de BOSA te analyseren krijgen we inzicht in de investeringen in sportaccommodaties door amateursportorganisaties, zoals sportverenigingen. Hier kijken we met het oog op duurzaamheid in het bijzonder naar maatregelen gericht op energiebesparing, circulariteit en klimaatadaptatie. Deze maatregelen noemen we samen de specifieke maatregelen.

In deze paragrafen kijken we zowel naar aantallen BOSA-aanvragen en het totale investeringsbedrag dat hierbij hoort, als naar goedgekeurde BOSA-aanvragen.

BOSA-subsidie

Amateursportorganisaties kunnen zowel voorafgaand aan een investering als achteraf subsidie aanvragen via de BOSA-regeling. Als een organisatie de investering al heeft gedaan en achteraf BOSA-subsidie aanvraagt (BOSA artikel 8 of artikel 10), stelt de Dienst Uitkeringen Subsidies aan Instellingen (DUS-I) van het ministerie van VWS het subsidiebedrag na goedkeuring direct vast.

Vraagt een amateursportorganisatie voorafgaand aan een investering al subsidie aan (BOSA artikel 11 of artikel 12), dan verleent DUS-I de subsidie eerst voor het verwachte investeringsbedrag. Zodra de investering daadwerkelijk is gedaan, stelt DUS-I het daadwerkelijke subsidiebedrag vast (vastgesteld na verlening).

BOSA-subsidie in 2022

Sportverenigingen hebben in 2022 subsidie aangevraagd voor ruim 54 miljoen euro aan investeringen in specifieke maatregelen. Het gaat in totaal om 1.290 aanvragen, waarvan acht op de tien zijn goedgekeurd (vooraf verleend of achteraf vastgesteld). In lijn met voorgaande jaren is het grootste deel van de specifieke maatregelen gericht op energiebesparing (tabel 9.3).

Tabel 9.3

Aanvragen en goedkeuringen BOSA-subsidie voor duurzaamheidsmaatregelen in 2022 per maatregel (investeringsbedragen)

(in aantallen, procenten, en euro's)

Maatregel	Aantallen			Bedragen (x1.000)		
	Aangevraagd	Goedgekeurd	Percentage goedgekeurd	Aangevraagd	Goedgekeurd	Percentage goedgekeurd
Energiebesparing	1.244	1.017	82%	52.623	44.129	84%
Circulair	33	11	33%	896	254	28%
Klimaatadaptatie	13	8	62%	1.056	1.018	96%
Totaal	1.290	1.036	80%	54.575	45.401	83%

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Het totale investeringsbedrag waarvoor verenigingen subsidie aanvragen voor specifieke maatregelen, nam in 2022 met ruim 40 procent toe. Dit is een bijzonder sterke toename in vergelijking met de voorgaande jaren (tabel 9.4).

Tabel 9.4**Investeringsbedragen van aanvragen en goedkeuringen BOSA-subsidie voor duurzame maatregelen, van 2019 tot en met 2022**

(in euro's x1.000)

Maatregel	Aangevraagd				Goedgekeurd			
	2019	2020	2021	2022	2019	2020	2021	2022
Energiebesparing	35.003	37.533	36.987	52.623	24.216	31.097	30.970	44.129
Circulair		517	526	896	-	160	247	254
Klimaatadaptatie		-	363	1.056	-	-	479	1.018
Totaal	35.003	38.050	37.876	54.575	24.216	31.257	31.696	45.401

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Ruim de helft van het investeringsbedrag waarvoor BOSA-subsidie werd aangevraagd in 2022 was voor sportverlichting en ledverlichting (28 van de 54 miljoen euro). Het grootste deel hiervan komt van buitensportverenigingen (26 van de 28 miljoen euro).

Verder vertegenwoordigen onder de circulaire maatregelen de zoutwaterbatterij en kunststof slagplanken de meerderheid van het bedrag waarvoor verenigingen subsidie aanvroegen (515.000 van de 896.000 euro). Bij de klimaatadaptieve maatregelen betreft vrijwel het gehele investeringsbedrag regenwaterhergebruik- of infiltratiesystemen (1,03 van de 1,05 miljoen euro) (tabel 9.5).

Tabel 9.5**Investeringsbedragen aangevraagde BOSA-subsidie in 2022 naar type sportaccommodatie en maatregel.**

(in euro's x 1.000)

Maatregel	Binnensport	Buitensport	Overig	Watersport	Zwembaden	Eindtotaal
Energiebesparing						
<i>1. Verlichting</i>						
Sportverlichting	346	14.887	1.256	-	1	16.490
Ledverlichting	822	9.612	1.138	99	122	11.797
<i>2. Ventilatie, verwarming, koeling en tapwater</i>						
Warmteterugwinning voor bestaande accommodaties	746	394	60	29	1	1.230
Warmtepomp	743	2.695	1.401	350	735	5.924
Warmteterugwinning uit douchewater	-	83	-	2	-	85
Zwembadafdekking	-	-	10	-	489	499
Adiabatische koeling	-	115	2	-	-	117
Infrarood verwarmingspaneel	19	179	158	16	6	378
<i>3. Bouwkundig</i>						
HR glas voor bestaande accommodaties	-	901	146	175	-	1.222
HR glas voor nieuwe accommodaties	5	210	44	35	-	293
Isolatie voor bestaande accommodaties	353	2.511	491	606	169	4.129
Zonnecollectorsysteem	78	476	86	48	66	754
Zonnepanelen	1.404	5.513	2.068	288	130	9.402
Zonnewarmtecollector voor kunstgrasvelden	10	-	-	-	-	10
Slimme meter	90	119	98	1	-	307
Circulair						
Hergebruikt infillzand	-	139	9	-	-	149
Kunststof kantplanken	-	201	11	33	-	245
Schoonloopvoorzieningen	1	26	15	-	1	43
Gerecyclede sportvloer in sporthal	76	2	18	-	-	95
Zout(water) batterij	-	270	-	-	-	270
Gerecyclede shockpads	-	95	-	-	-	95
Klimaatadaptief						
Regenwaterhergebruik	-	1.027	-	-	-	1.027
Vegetatiedak	1	2	-	6	5	13
Infiltratiesysteem	7	10	-	-	-	16

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

BOSA-subsidie in 2023

In 2023 lijkt het erop dat het totale subsidiebudget van de BOSA opgaat. Van het subsidieplafond van 77 miljoen euro is per 3 november 73,3 miljoen euro besteed en 24,7 miljoen euro aan aanvragen in behandeling (DUS-I, 2023).

Het subsidiebudget van een bepaald jaar wordt ook gebruikt voor subsidies die in eerdere jaren zijn vastgelegd. De aanvragen die dit jaar niet meer gebruik kunnen maken van het subsidiebudget, komen in 2024 als eerste in aanmerking voor het nieuwe subsidiebudget.

Tot en met 29 augustus 2023 hebben sportverenigingen voor bijna 57 miljoen euro aan investeringen in specifieke maatregelen subsidie aangevraagd (tabel 9.6). Hiermee is eind augustus het investeringsbedrag waarvoor subsidie is aangevraagd in 2023 al hoger dan het totale bedrag over het jaar 2022.

Tabel 9.6

Voorlopige investeringsbedragen voor specifieke maatregelen BOSA in 2023, naar type maatregel en status (peildatum 29 augustus 2023)

(in euro's x 1.000)

Maatregel	Aangevraagd	Vastgesteld	Verleend	Vastgesteld na verlening
Energiebesparing	54.751	17.572	15.018	193
Circulair	1.230	106	116	-
Klimaatadaptatie	622	80	1.009	-
Totaal	56.603	17.758	16.143	193

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

De stijging ten opzichte van 2022 wordt vooral veroorzaakt door een sterke stijging in het aantal aanvragen voor zonnepanelen (tabel 9.7). Dit speelt vooral bij buitensportaccommodaties. Waar dit in 2022 nog om een investeringsbedrag van 5,5 miljoen euro ging, was dit bij de tussentijdse meting in 2023 al een investeringsbedrag van ruim 13 miljoen euro.

Tabel 9.7**Voorlopig aangevraagde BOSA-subsidie in 2023 naar maatregel (investeringsbedragen, peildatum 29 augustus 2023)**

(in euro's x 1.000)

Maatregel	Binnensport	Buitensport	Overig	Watersport	Zwembaden	Eindtotaal
Energiebesparing						
<i>1. Verlichting</i>						
Sportverlichting	380	10.442	879	10	101	11.811
Ledverlichting	745	6.547	1.353	48	39	8.731
<i>2. Ventilatie, verwarming, koeling en tapwater</i>						
Warmteterugwinning voor bestaande accommodaties	80	466	334	19	342	1.240
Warmtepomp	993	4.110	608	10	614	6.336
Warmteterugwinning uit douchewater	-	158	65	-	-	224
Zwembadafdekking	-	-	11	-	150	161
Adiabatische koeling	170	1	-	-	-	171
Infrarood verwarmingspaneel	59	189	21	14	-	283
<i>3. Bouwkundig</i>						
HR glas voor bestaande accommodaties	69	1.264	146	25	37	1.541
HR glas voor nieuwe accommodaties	608	474	163	63	-	1.308
Isolatie voor bestaande accommodaties	999	2.947	642	143	479	5.210
Zonnecollectorsysteem	65	1.029	145	96	254	1.589
Zonnepanelen	1.098	13.036	1.538	359	890	16.920
Zonnewarmtecollector voor kunstgrasvelden	-	-	-	-	-	-
Slimme meter	47	59	10	4	141	262
HR glas voor bestaande accommodaties	69	1.264	146	25	37	1.541
Circulair						
Hergebruikt infillzand	-	201	41	-	-	242
Kunststof kantplanken	-	224	-	-	-	224
Schoonloopvoorzieningen	8	7	2	0	-	17
Gerecyclede sportvloer in sporthal	369	-	42	-	-	411
Zout(water) batterij	-	193	-	-	-	193
Gerecyclede shockpads	-	144	-	-	-	144
Klimaatadaptief						
Regenwaterhergebruik	-	335	2	-	-	337
Vegetatiedak	24	67	20	26	-	136
Infiltratiesysteem	-	107	42	-	-	149

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Het investeringsbedrag bij zonnepanelen is in vier jaar tijd ruim verdubbeld (tabel 9.8). In 2023 liggen de voorlopige aanvragen voor sport- en ledverlichting nog achter op het totaal in 2022. Deze bedragen zijn wel vergelijkbaar met de situatie bij de tussentijdse peiling die vorig jaar een maand later plaatsvond, op 28 september 2022. Het is goed mogelijk dat ook deze twee maatregelen aan het eind van het jaar hoger eindigen dan in 2022.

Tabel 9.8

Ontwikkeling investeringsbedrag op vijf grootste energiebesparende maatregelen BOSA-subsidie

(in euro's x1.000)

	2020	2021	2022	2023 (29-08)
Sportverlichting	10.808	11.743	16.490	11.811
Ledverlichting	9.643	9.469	11.797	8.731
Zonnepanelen	7.149	6.773	9.402	16.920
Warmtepomp	3.508	2.362	5.924	6.336
Isolatie voor bestaande accommodaties	3.495	3.270	4.129	5.210

Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

Met de BOSA-gegevens tot nu toe kunnen we evalueren of de investeringen in energiebesparende maatregelen door sportverenigingen in lijn liggen met de doelstellingen uit het klimaatakkoord. Hierbij gaat het voornamelijk om een CO₂-reductie van 95 procent in 2050 ten opzichte van 1990.

CFP Green Buildings heeft in samenwerking met het Mulier Instituut een berekening gemaakt van de benodigde investeringen van verschillende partijen in de sportsector tussen 2019 en 2050 (Routekaart Verduurzaming Sport, 2020). Hierin staan specifieke bedragen voor voetbal-, tennis- en hockeyverenigingen.

Door de investeringsbedragen in energiebesparende maatregelen met BOSA-subsidie te analyseren, kunnen we meten hoeveel sportverenigingen in deze drie sporten tot nu toe hebben geïnvesteerd. Hieruit blijkt dat de sportverenigingen al een aanzienlijk deel van de berekende bedragen hebben geïnvesteerd.

Waarschijnlijk liggen de werkelijke investeringsbedragen van sportverenigingen hoger, omdat verenigingen aangeven dat ze niet alle investeringen doen met BOSA-subsidie. Om welk bedrag dit gaat is niet bekend. Wel zijn de investeringskosten gestegen ten opzichte van het jaar waarin de berekeningen zijn gemaakt (2019). Het deel dat geïnvesteerd is ten opzichte van het werkelijk benodigde bedrag is hierdoor wat lager.

Tabel 9.9**Investeringsbedragen in energiebesparende maatregelen met BOSA-subsidie, in drie sporten tussen 2019 en 2023**

(in miljoenen euro's)

Sport	2019	2020	2021	2022	2023 (t/m 29-08)	Totaal	Benodigd t/m 2050	Percentage
Voetbal	9.8*	12.3	15.4	24.0	16.0	77.5	287	27.0%
Tennis	4.9*	6.2	8.2	10.7	5.25	35.3	191	18.5%
Hockey	1.4*	1.7	2.4	4.8	3.3	13.6	48	28.3%

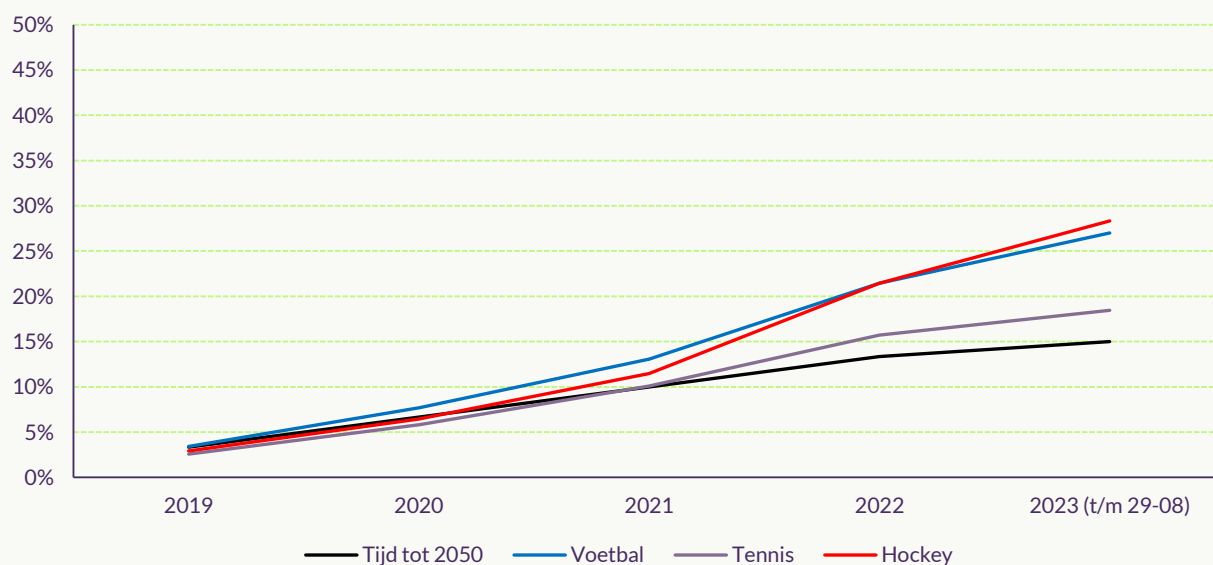
Bron: Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

In 2019 maken de data geen onderscheid in sport, alleen buitensport en binnensport. Op basis van de verdeling in 2020 hebben we een schatting gemaakt van de verdeling in 2019.

Het bedrag dat buitensportverenigingen investeren in energiebesparende maatregelen lijkt voor te lopen op de planning. Voetbalverenigingen en hockeyverenigingen hebben al investeringen gedaan die samen uitkomen op ruim een kwart van het berekende totaalbedrag, terwijl nog maar 15 procent van de tijd tot 2050 is verstreken.

Figuur 9.15**Aandeel investeringen van voetbal-, tennis-, en hockeyverenigingen in energiebesparende maatregelen ten opzichte van de benodigde investeringsbedragen volgens CFP Green Buildings uit 2019**

(in procenten)

Bron: CFP Green Buildings, 2019 & Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2023. Bewerking: Mulier Instituut.

We kunnen aan de hand van de berekeningen van CFP per maatregel niet exact bepalen hoe ver sportverenigingen zijn met de benodigde investeringen in energiebesparende maatregelen. Hiervoor ontbreekt een uitsplitsing van investeringsbedragen per maatregel per sport. Wel weten we dat in totaal 900 miljoen euro nodig is vanuit sportverenigingen. Dit zetten we naast de plannen van sportverenigingen (aanvragen BOSA-subsidie) per maatregel.

In tabel 9.10 valt in lijn met de conclusies in de herijking van de routekaart te zien dat sportverenigingen de pijlen vooral richten op het laaghangende fruit. Sportverenigingen investeren het meest in maatregelen met de kortste terugverdientijd, zoals ledverlichting en zonnepanelen. Ingrijpendere maatregelen zoals een warmtepomp of volledige isolatie krijgen minder aandacht.

Tabel 9.10

Investerings van sportverenigingen in energiebesparende maatregelen

(in euro's x1.000 en in procenten)

	Tot nu toe aangevraagd	Aandeel aangevraagd
Totaal	216.897	24%
Ledverlichting	106.853	12%
Zonnepanelen	45.963	5%
Warmtepomp	20.936	2%
Isolatie	18.900	2%

Bron: CFP Green Buildings, 2019 & Dienst Uitvoering Subsidies aan Instellingen (DUS-I), 2023.
Bewerking: Mulier Instituut.

BOSA-subsidie in 2024

DUS-I geeft aan dat *'het voornemen is om per 1 januari 2024 een nieuwe BOSA-regeling in werking te laten treden'*. In het najaar van 2023 loopt een internetconsultatie over de invulling hiervan. Een van de plannen voor 2024 is om de subsidie voor specifieke maatregelen te verhogen van 30 naar 40 procent van de subsidiabele kosten. Omdat het kabinet najaar 2023 demissionair is, kunnen er nog geen toezeggingen gedaan worden voor 2024.

Energiebegeleidingstrajecten

Sportverenigingen kunnen sinds 2021 met hulp van Sport NL Groen aanspraak maken op gratis energiebegeleidingstrajecten. Dit vervangt de energiecoaches die NOC*NSF eerder beschikbaar stelde voor sportverenigingen. In deze trajecten krijgen sportverenigingen ondersteuning bij het verduurzamen van de accommodatie.

Tussen november 2022 en juni 2023 heeft Sport NL Groen data verzameld bij 1.522 verenigingen die een aanvraag hebben ingediend. In totaal zijn zestig hiervan

ergens in het traject afgehaakt of afgewezen. Het verwachte investeringsbedrag van de overgebleven aanvragen komt uit op ruim 187 miljoen euro.

Vooralsnog hebben zes verenigingen de implementatie van het traject afgerond. Welke maatregelen zijn aanbevolen of geïmplementeerd is nog niet te achterhalen uit de data. NOC*NSF geeft aan hiermee bezig te zijn. Op basis van eerdere ervaringen met energicoaches voor sportverenigingen verwacht NOC*NSF dat de meeste trajecten pas na twee tot drie jaar tot volledige implementatie komen.

In combinatie met de eerdere energicoachtrajecten zijn nu ongeveer 3.100 sportverenigingen ondersteund bij de verduurzaming van de accommodatie.

9.4 Duurzaamheidsmaatregelen bij gemeenten

Gemeenten hebben we gevraagd naar hun inspanningen om bij te dragen aan de verduurzaming van het gemeentelijk sportvastgoed. Op meerdere momenten hebben we vragen over duurzaamheid uitgezet bij het VSG-panel. In deze paragraaf beschrijven we de uitkomsten van deze onderzoeken.

Gemeenten investeren in 2023 bij sportaccommodaties vaker in led-buitenverlichting en isolatie dan in 2022. Verder zijn de investeringen in energiebesparende maatregelen relatief gelijk gebleven, en is het aandeel gemeenten dat in warmtepompen investeert met 5 procentpunten gedaald (tabel 9.11).

Tabel 9.11

Gemeentelijke investeringen in energiebesparende maatregelen bij gemeentelijke sportaccommodaties (in de afgelopen twaalf maanden)

(in procenten, 2023 n=77 en 2022 n=69, gewogen naar gemeentestedelijkheid)

	2023	2022
Led-buitenverlichting	67	58
Led-binnenverlichting	58	58
Warmteterugwinning	17	14
Warmtepomp	21	26
Infrarood verwarmingspaneel	7	3
Hr-glas	22	16
Isolatie wand, vloer, dak	38	31
Zonnecollectorsysteem	9	5
Zonnepanelen	54	52
Weet ik niet	13	-
Geen investeringen in energiebesparende maatregelen	11	12
Niet van toepassing	3	-
Anders	3	8

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni 2023

De meeste gemeenten hebben beperkt zicht op de mate waarin hernieuwbare energie wordt gebruikt bij de gemeentelijke sportaccommodaties. Zo weet 51 procent niet welk deel van de accommodaties over hernieuwbare energie beschikt (tabel 9.12), en is voor 66 procent niet in te schatten welk aandeel van de verbruikte energie uit hernieuwbare bronnen komt (tabel 9.13).

De gemeenten die wel een inschatting kunnen maken, geven aan dat het aandeel hernieuwbare energie meestal 25 procent of minder bedraagt.

Tabel 9.12**Aandeel van de gemeentelijke sportaccommodaties dat beschikt over energie uit hernieuwbare bronnen, 2023**

(in procenten, n=77)

Aandeel hernieuwbaar	Percentage gemeenten
0-5 procent	10
6-25 procent	16
26-50 procent	10
51-75 procent	7
76-95 procent	3
96-100 procent	2
Weet ik niet	51

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni 2023.

Tabel 9.13**Aandeel van de energie verbruikt door gemeentelijke sportaccommodaties dat komt uit hernieuwbare bronnen, 2023**

(in procenten, n=77)

Aandeel hernieuwbaar	Percentage gemeenten
0-5 procent	9
6-25 procent	11
26-50 procent	7
51-75 procent	2
76-95 procent	2
96-100 procent	2
Weet ik niet	66

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni 2023.

Hernieuwbare energie

Hernieuwbare energie lichtten we als volgt toe in de vragenlijst:

‘Hernieuwbare energie is energie afkomstig van natuurlijke bronnen die constant worden aangevuld. Dit is energie uit wind, water, zon, bodem, luchtwarmte en biomassa. Fossiele energie en kernenergie vallen niet onder hernieuwbare energie.’

Vooralsnog is voor een meerderheid van de gemeenten niet duidelijk in welke circulaire maatregelen is geïnvesteerd bij de gemeentelijke sportaccommodaties (tabel 9.14). Een aantal maatregelen, zoals kunststof slagplanken en hergebruikt infillzand, noemde zowel in 2022 als 2023 een klein deel van de gemeenten. Nieuwe innovaties zoals gerecyclede sportvloeren in sporthallen en zout(water)batterijen hebben dit jaar enkele gemeenten toegepast bij de sportaccommodaties.

Tabel 9.14

Gemeentelijke investeringen in circulaire maatregelen bij gemeentelijke sportaccommodaties (in de afgelopen twaalf maanden)

(in procenten, 2023 n=77 en 2022 n=69)

	2023	2022
Hergebruikt infillzand kunstgrasvelden	9	11
Kunststof slagplanken kunstgrasvelden	22	24
Schoonloopvoorziening	23	-
Regenwaterhergebruik- of infiltratiesysteem	9	9
Gerecyclede sportvloer in sporthal	5	-
Zout(water)batterij	1	-
Gerecyclede shockpads	5	-
Weet ik niet	56	-
Geen	12	-
Niet van toepassing	1	-

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni 2023 en juni 2022.

De stijging van de energieprijzen in de winter van 2022-2023 heeft de gevoeligheid van de sportsector voor schommelingen in de energieprijzen laten zien (Dalhuisen et al., 2023a; Stuij et al., 2023). Voor een groot deel van de gemeenten heeft dit invloed gehad op de investeringen bij gemeentelijke sportaccommodaties.

Ter vergelijking: tijdens de coronacrisis in 2021 stelde 74 procent van de gemeenten dat de situatie geen invloed had op voorgenomen investeringen bij sportaccommodaties. In 2023 stelt slechts 27 procent dat de (stijgende) energieprijzen geen invloed hebben gehad. Het verschil zit voor een groot deel bij investeringen in energiebesparende maatregelen, maar ook nieuwbouw en onderhoud zijn dit jaar vaker beïnvloed (tabel 9.15).

Tabel 9.15**Invloed van de coronacrisis en de stijgende energieprijzen op voorgenomen investeringen bij gemeentelijke sportaccommodaties**

(in procenten, 2023 n=77 en 2021 n=135)

	2023 (energie)	2021 (corona)
Nieuwbouw van sportaccommodaties	20	6
Onderhoud van sportaccommodaties	33	12
Energiebesparende maatregelen	42	6
Duurzame energieopwekking	15	3
Circulaire maatregelen	12	2
Toegankelijkheidsmaatregelen	4	1
Nee, geen invloed	27	74
Nee, geen voorgenomen investeringen	7	-
Weet ik niet	19	10

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, december 2021 en juni 2023.

In de meeste categorieën zijn de investeringen voornamelijk vervroegd (tabel 9.16).

Alleen bij nieuwbouw zijn de investeringen vaker uitgesteld dan vervroegd. Een aanzienlijk deel van de investeringen is op een andere manier beïnvloed door de energieprijzen. Dit heeft in een aantal gevallen te maken met de hoogte van de investering, maar de gemeenten geven hier veel verschillende antwoorden.

Tabel 9.16**Invloed van de stijgende energieprijzen op de voorgenomen investeringen bij gemeentelijke sportaccommodaties, 2023**

(in aantallen en procenten, n=77)

	Nieuwbouw		Onderhoud		Energie- besparing		Energie- opwekking		Circulariteit		Totaal Totaal percen- tage	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Totaal	16	21%	25	32%	32	42%	13	17%	8	10%	94	100%
Uitgesteld	5	7%	2	3%	3	4%	0	0%	0	0%	10	11%
Vervroegd	2	2%	13	17%	24	31%	9	12%	6	8%	54	57%
Anders	9	12%	9	12%	4	5%	5	6%	2	3%	29	31%

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni 2023.

Gemeenten helpen sportverenigingen op verschillende manieren. In vergelijking met de coronacrisis zijn meer gemeenten subsidies gaan verstrekken tijdens de energiecrisis. Drie op de tien gemeenten hebben energiecoaches beschikbaar gesteld. Verder is het aandeel gemeenten dat verenigingen helpt door ze te

attenderen op en te begeleiden bij subsidies en regelingen vergelijkbaar met tijdens de coronacrisis in 2021 (tabel 9.17).

Tabel 9.17

Hulp vanuit de gemeente aan sportverenigingen met een eigen accommodatie

(in procenten, 2023 n=77 en 2021 n=135)

	2023 (energie)	2021 (corona)
Subsidie(s) verstrekken	35	25
Lening verstrekken	29	-
Helpen met aanvragen van subsidie/begeleiding bij duurzaamheidsregeling (bv. BOSA, provinciale subsidie EDS, groene club)	53	50
Attenderen op relevante subsidies/regelingen (bv. via een informatieavond of voorlichtingsavond)	79	81
Energiecoach beschikbaar stellen	30	-
Weet ik niet	1	-
Anders	8	18
De gemeente heeft sportverenigingen niet geholpen bij het verduurzamen van hun accommodatie	5	3

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), VSG-panel, juni 2021 en juni 2023.

9.5 Milieuvriendelijk beheer

Tussen 2019 en 2022 heeft het Mulier Instituut meerdere onderzoeken gedaan naar de wijze waarop gemeenten en groenbedrijven grassportvelden beheren. Hierin hebben we gemeenten en groenbedrijven gevraagd naar hun ervaringen, overwegingen en knelpunten bij het beheer van grassportvelden. Het doel van deze onderzoeken was om inzicht te creëren en handvatten te bieden om milieuvriendelijk beheer te bevorderen (Schots et al., 2020; 2022; Dalhuisen et al., 2023b).

In deze paragraaf geven we een overzicht van de uitkomsten van het onderzoek dat het Mulier Instituut heeft uitgevoerd op dit thema.

Milieuvriendelijk beheer is één van de vier doelstellingen in de Routekaart Verduurzaming Sport. De voornaamste inzet bij deze doelstelling is het (terugdringen van het) gebruik van gewasbeschermingsmiddelen (Schotanus & KCSB, 2020).

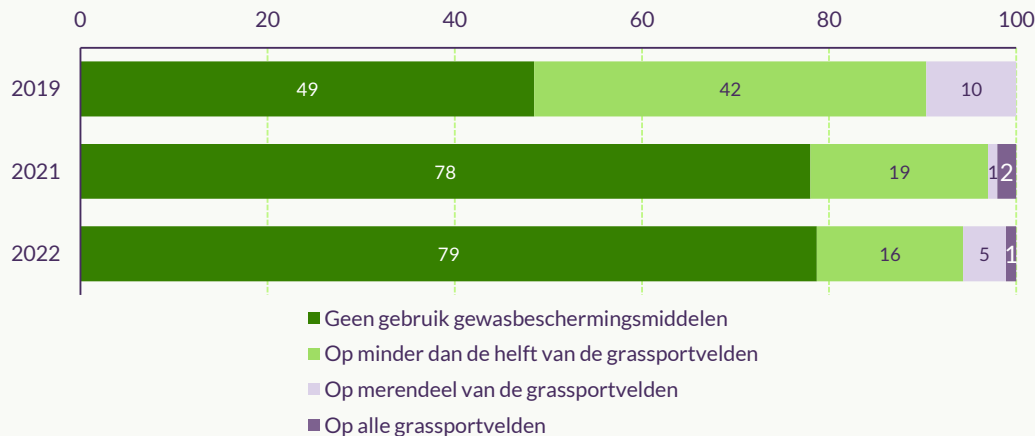
Sinds de Routekaart milieuvriendelijk beheer onder de aandacht heeft gebracht, is het aantal gemeenten dat gewasbeschermingsmiddelen gebruikt gedaald (figuur 9.16). De gemeenten die in 2021 nog wel gewasbeschermingsmiddelen gebruikten, spraken in de meeste gevallen (72%) de intentie uit om hiermee te

stoppen in 2022 (figuur 9.17). Maar bij de meting in 2022 is het aandeel gemeenten dat gewasbeschermingsmiddelen gebruikt gelijk gebleven (figuur 9.16).

Figuur 9.16

Gebruik gewasbeschermingsmiddelen op grassportvelden in gemeentelijk beheer in 2019 (n=72), 2021 (n=97) en 2022 (n=68)

(in procenten, gewogen naar stedelijkheid)

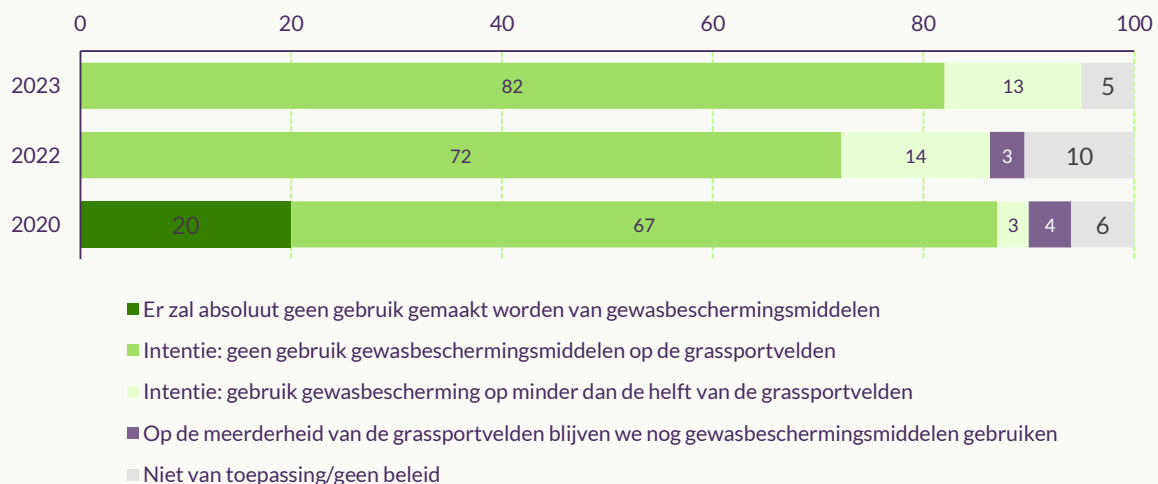
Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), Monitor milieuvriendelijk beheer grassportvelden, 2022, 2021 en 2020.

* De percentages zijn van alle gemeenten die zelf verantwoordelijk zijn voor (een deel van) het groot onderhoud.

Figuur 9.17

Voornemens om het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op grassportvelden in gemeentelijk beheer te verminderen in 2020 (n=84), 2022 (n=21) en 2023 (n=16)

(in procenten*)

Bron: Mulier Instituut/Vereniging Sport en Gemeenten (VSG), Monitor milieuvriendelijk beheer grassportvelden, 2022, 2021 en 2019.

A De percentages zijn van alle gemeenten die gebruik maken van gewasbeschermingsmiddelen.

B In de meting over 2023 is de groep respondenten klein. De resultaten zijn daarom minder representatief.

Naast de vragenlijsten onder gemeenten hebben we interviews gehouden met zeven groenbedrijven. Samen voeren ze het onderhoud uit van meer dan 1.800 grassportvelden in Nederland (ongeveer 28% van alle velden). Drie van hen gebruiken helemaal geen gewasbeschermingsmiddelen meer. De overige vier geven aan dat het vooral om uitzonderlijke situaties gaat waarin de opdrachtgever er naar vraagt. Volgens hen zijn de drie belangrijkste redenen dat opdrachtgevers er om vragen:

- Budget en personeel: zonder gewasbeschermingsmiddelen is meer handmatige arbeid nodig. Dit kan 20 tot 30 procent duurder uitvallen. Bovendien zorgt dit voor een hogere druk bij de groenbedrijven, die steeds vaker met personele tekorten te maken hebben.
- Perceptie gebruikers: overmatig onkruid kan volgens sommige groenbeheerders voor gevaarlijke spelsituaties zorgen. Ze zeggen daarbij dat de tolerantie van veel verenigingen te laag ligt. Volgens hen belemmeren kleine hoeveelheden onkruid het spel niet, en is de mooiste grasmat zeker niet de gezondste op de lange termijn. Helaas blijft de focus van de verenigingen liggen op het visuele plaatje.
- Organisatorische knelpunten: de regelgeving is in een aantal jaren veel veranderd. In korte tijd wisselde dit van een algeheel verbod naar geen verbod en vervolgens naar een situatie waarin het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen was toegestaan onder bepaalde voorwaarden. Hierdoor is er per gemeente verschillend beleid en kan de kwaliteit van de grasmat lokaal sterk verschillen. Dit zorgt voor onbegrip bij de verenigingen.

9.6 Internationaal perspectief

De ecologische duurzaamheid van de sportsector speelt ook buiten de landsgrenzen een rol.

Engeland

Sport England ontwikkelt een plan om de sector te helpen, waarin de sector zelf aangeeft wat ze op dit moment doet en welke hulp ze daarbij kan gebruiken.

Daarnaast heeft de energiecrisis de sportsector in Engeland geraakt. De overheid en Sport England hebben een fonds van 63 miljoen pond opgericht om de zwembaden door de crisis te helpen. Hierbij was er geen verplichting om te investeren in energiebesparende maatregelen. Voor de energiecrisis bestond al een subsidie voor publieke (sport)organisaties om de CO₂-uitstoot te reduceren op de accommodatie.

Momenteel verzamelt Sport England data over de invloed van de energiecrisis op het sportaanbod (D. Ludlam, persoonlijke communicatie, 3 augustus 2023).

Denemarken

Niet ieder land heeft financiële steun aan de sportsector verleend. In Denemarken is er ondanks veel lobby uit de sportsector geen landelijke steun geweest. Het heeft

wel de discussie over energiebesparing geopend. Momenteel is het afhankelijk van de gemeente of een sportaccommodatie steun krijgt. Hier lijken geen signalen te zijn van sportaccommodaties die door de energielasten zijn omgevallen.

Verder richt de Deense kennisontwikkeling zich vooral op efficiënt gebruik maken van de bestaande sportaccommodaties (P. Forsberg, persoonlijke communicatie, 1 juni 2023).

Vlaanderen

In Vlaanderen is een andere weg ingeslagen om de sportsector te helpen in de energiecrisis. Hier is in de winter van 2022-2023 50 miljoen euro aan noodleningen tegen 1 procent rente en een subsidiepot van 3 miljoen euro beschikbaar gekomen voor sportverenigingen. Hiermee kunnen ze meerkosten opvangen of investeren in duurzame energie. De subsidie is verdeeld over ruim 1.300 verenigingen. Enkele tientallen hebben een lening aangevraagd.

Voor zwembaden bestond een aparte subsidiepot van 10,5 miljoen. Hierbij was een voorwaarde dat de subsidie werd geïnvesteerd in energiebesparende maatregelen. Hierin was duurzame energieopwekking expliciet uitgesloten, omdat er volgens Sport Vlaanderen op dit moment de meeste winst te behalen is in besparing (D. van Briel, persoonlijke communicatie, 27 juli 2023).

9.7 Tot slot

De aandacht voor een duurzame sportsector neemt toe. Sportverenigingen vragen ieder jaar meer subsidie aan voor investeringen in energiebesparing, circulariteit en klimaatadaptatie. Van de gemeenten heeft de meerderheid de afgelopen jaren geïnvesteerd in energiebesparende maatregelen bij gemeentelijke sportaccommodaties. Verder is het aandeel gemeenten dat gewasbeschermingsmiddelen gebruikt op grassportvelden tussen 2019 en 2021 gedaald van 51 naar 22 procent.

Hieruit blijkt dat de sportsector voortgang boekt richting de ambities uit de Routekaart Duurzame Sportinfrastructuur. Wel is het lastig vast te stellen of deze voortgang voldoende is om de doelstellingen ook te halen.

CO₂-reductie

Bij de eerste doelstelling, 50 procent minder CO₂-uitstoot in 2030, is beperkt zicht op de voortgang. Zo kunnen we de daling in energieverbruik in 2020 en 2021 niet toeschrijven aan de inspanningen van de sportsector vanwege de beperkende maatregelen die golden tijdens de coronacrisis. Zodra energieleveringsdata over 2022 beschikbaar zijn, kunnen we beter inschatten welk deel van de bespaarde energie volgt uit energiebesparende maatregelen in de sportsector en wat de impact is geweest van de verplichte sluiting van sportaccommodaties in coronatijd.

De investeringsbedragen van sportverenigingen bieden ons wel enige houvast. We zien dat voetbal-, tennis- en hockeyverenigingen relatief veel investeren in energiebesparende maatregelen. Ze lijken voor te lopen ten opzichte van het

berekende investeringsbedrag om het doel in het klimaatakkoord voor 2050 te halen. In totaal hebben alle sportverenigingen tussen 2019 en (september) 2023 167 miljoen euro geïnvesteerd in energiebesparende maatregelen (of duurzame opwekking).

Ruim 1.500 sportverenigingen zijn bezig met een energiebegeleidingstraject. Het verwachte investeringsbedrag van deze trajecten ligt op 187 miljoen euro. Een traject duurt volgens NOC*NSF vaak twee tot drie jaar. Bij deze investeringen gebruiken sportverenigingen steeds vaker BOSA-subsidie. De bekendheid van deze subsidie onder sportverenigingen stijgt.

In de herijking van de routekaart wordt geconcludeerd dat het laaghangende fruit veelal geplukt is en dat ingrijpendere maatregelen nodig zijn. Onze cijfers over de uitgevoerde duurzaamheidsmaatregelen bij verenigingen bevestigen dit.

Verder zien we dat in de winter van 2022-2023 de energieprijzen fors zijn gestegen en veel sportverenigingen hierdoor hun reserves hebben aangesproken om de rekening te betalen (Dalhuisen et al., 2023a). Bij verenigingen zowel als gemeenten zijn investeringen in energiebesparende maatregelen vaak vervroegd. Het is najaar 2023 onzeker of de financiële huishouding van sportverenigingen sterk genoeg is om de komende jaren de volgende stappen te zetten in de verduurzaming, en dan met name om de grotere investeringen in de sportaccommodatie rond te krijgen.

Gewasbeschermingsmiddelen

Het terugdringen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen is een aandachtspunt. Tussen 2021 en 2022 is dit gebruik op gemeentelijke grassportvelden ongeveer gelijk gebleven. Het aantal velden waarop nog gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt is niet precies te bepalen. De gemeente doet het onderhoud namelijk niet altijd zelf en heeft vaak onvoldoende zicht op hoe het dan gebeurt.

Factoren die het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in stand houden zijn de hogere kosten (20-30%) bij beheer zonder gewasbeschermingsmiddelen en de lage tolerantie van gebruikers voor onkruid.

Circulariteit

Op het gebied van circulariteit en klimaatadaptatie zijn geen meetbare doelstellingen geformuleerd. Bij een klein deel van de sportverenigingen en gemeenten zien we circulair gebruik van infill op kunstgrasvelden en systemen om regenwater te hergebruiken. De komende jaren is het interessant om nieuwe innovaties te volgen, zoals circulaire sportvloeren (zaal en kunstgras) en wateropslag onder kunstgrasvelden.

Verder is, afgaande op het bouwjaar, een groot deel van de sportaccommodaties in Nederland binnenkort aan vervanging toe (Duurzame Sportsector, 2022). Hierbij stelt de routekaart dat het belangrijk is om zoveel mogelijk rekening te houden met circulaire bouwtechnieken en materialen. In de herijking van de routekaart wordt

gesteld dat de schaalvergroting van circulaire bouw weerbarstig blijkt. Dit wordt enerzijds verklaard door de beperkte waardering van hergebruik. Anderzijds worden de schaarste en toegenomen kosten van bouwmaterialen genoemd.

Internationaal

Kijkend naar een aantal landen om ons heen is er in Nederland veel landelijke steun voor sportverenigingen om te verduurzamen. Het belangrijkste aspect van duurzaamheid is ook in omringende landen de CO₂-uitstoot. De komende jaren zal het groeiende aandeel hernieuwbare bronnen in de elektriciteitssector in Nederland invloed hebben op de voortgang van de CO₂-doelstellingen in de sportsector, los van haar eigen inspanningen.

Kortom, de sportsector heeft nog een grote investeringsopgave voor zich om alle doelstellingen van de Routekaart te halen.

9.8 Bronnen

Andersson Elffers Felix (2020) *Herontwikkeling Jaap Edenbaan*.

https://openresearch.amsterdam/image/2020/10/19/herontwikkeling_jaap_edenbaan.pdf

Dalhuisen, C., Aarnink, A., Van Kalmthout, J., & Van Eldert, P. (2023a). *Gevolgen van de energiecrisis voor sportverenigingen*. Mulier Instituut.

Dalhuisen, C., Van der Meijde, L., & Hoekman, R. H. A. (2023b). *Monitor milieuvriendelijk beheer van grassportvelden 2022*. Mulier Instituut.

Duurzame Sportsector (2022). *Herijking Routekaart Verduurzaming Sportsector 2022*. Geraadpleegd op 1 oktober 2023 van

<https://www.duurzamesportsector.nl/routekaart-verduurzaming-sport/>

Hoekman, R. H. A., Ruikes, D., & Davids, A. (Reds.) (2019). *Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2019*. Mulier Instituut.

Hoekman, R. H. A., Ruikes, D., Schots, M., & Brus, J. (2020). *Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2020*. Mulier Instituut.

Hoekman R. H. A., Ruikes, D., Schots, M., Van der Meijde, L., & Geurink, N. (2021). *Jaarrapport Duurzame Sportinfrastructuur 2021*. Mulier Instituut.

Hoekman, R. H. A., Schots, M., & Ruikes, D. (2022). *Jaarrapport duurzame sportinfrastructuur 2022*. Mulier Instituut.

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (2019). *Klimaatakkoord*.

<https://open.overheid.nl/documenten/ronl-7f383713-bf88-451d-a652-fbd0b1254c06/pdf>

Rijksoverheid (2023). *Regels over wegwerpplastic*. Geraadpleegd op 1 oktober 2023 van <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/afval/regels-voor-wegwerpplastic>

RVO (2018). *Energielabel C kantoren*. Geraadpleegd op 1 oktober 2023 van <https://www.rvo.nl/onderwerpen/wetten-en-regels-gebouwen/energielabel-c-kantoren>

Schotanus, F., & Kenniscentrum Sport & Bewegen (2020). *Routekaart verduurzamen sport voor verenigingen: succesvol verduurzamen in de sportsector doe je zo*. Kenniscentrum Sport & Bewegen.

Schots, M., Brus, J., & Hoekman, R. H. A. (2020). *Milieuvriendelijk beheer van grassportvelden in gemeentelijk beheer*. Mulier Instituut.

Schots, M., Van der Meijde, L., & Hoekman, R. H. A. (2022) *Monitor milieuvriendelijk beheer van grassportvelden 2021*. Mulier Instituut.

Sportakkoord II. (2022). *Hoofdpijnen Sportakkoord II: Sport versterkt*. <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-63d5bdfa84001663afe8b400d82817edba5af7d8/pdf>

Stuij, M., Hoeijmakers, R., Van Kalmthout, J., Cremers, R., & Slot-Heijs, J. (2023). *Sportverenigingen en hun uitdagingen*. Mulier Instituut.

Syntraal (2023). Artikel Min.BZK: "Warmte uit afvalwater verduurzaamt zwembaden". <https://www.syntraal.nl/actualiteiten/min-bzk-warmte-uit-afvalwater-verduurzaamt-zwembaden/>

Syntraal (z.d.). *Omgevingswarmte zwembaden*. <https://syntraal.omgevingswarmte.nl/omgevingswarmte/zwembaden#f99671ba-296e-45d7-87f2-f446c605507c>

Van der Poel, H., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Hoekman, R. H. A. (Reds.) (2016). *Sportaccommodaties in Nederland. Kaarten en kengetallen*. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Energieverbruik van de sportsector in 2019 tot en met 2021

Tabel B9.1.1

Ontwikkeling totale energieleveringen sportaccommodaties in 2018, 2019, 2020 en 2021

(in kilowatturen, kWh, kubieke meters gas en procenten)

	2018		2019		2020		2021	2018 -> 2021
Aantal accommodaties*	10.530	-1% ->	10.471	0% ->	10.426	-1% ->	10.331	-2%
Totaal oppervlak accommodaties (x1.000 m ²)	7.083	-1% ->	7.028	0% ->	7.003	-1% ->	6.947	-2%
Totale gaslevering (x 1.000 m ³)	178.235	-5% ->	168.481	-14% ->	144.848	+5% ->	152.554	-14%
Gemiddelde gaslevering per accommodatie (x1.000 m ³)	17	-6% ->	16	-13% ->	14	+7% ->	15	-12%
Totale elektriciteitslevering (x1.000 kWh)	982.757	-4% ->	942.758	-15% ->	802.733	-6% ->	755.562	-23%
Gemiddelde elektriciteitslevering per accommodatie (x1.000 kWh)	93	-3% ->	90	-14% ->	77	-5% ->	73	-22%

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Het gaat hier om sportaccommodaties geïdentificeerd in 2018, gecorrigeerd voor leegstand/sloop in het betreffende jaar. Nieuwe sportaccommodaties hebben we niet meegenomen.

Tabel B9.1.2**Gaslevering in m³ per m² gebruiksoppervlakte van zaalsporten en zwembaden in 2018, 2019, 2020 en 2021**

(in kubieke meters gas en procenten)

Type accommodatie	2018		2019		2020		2021	2018 -> 2021
Biljart/bowlen	9,4	-7,45% ->	8,7	-12,64% ->	7,6	-10,53% ->	6,8	-27,66%
Fitness	7,3	-1,37% ->	7,2	-6,94% ->	6,7	+4,48% ->	7	-4,11%
Zwembad alleen binnenbaden	41	-2,68% ->	39,9	-3,26% ->	38,6	-11,66% ->	34,1	-16,83%
Paardensport binnen	10,1	-5,94% ->	9,5	-1,05% ->	9,4	+11,70% ->	10,5	+3,96%
Zaalsport	11,7	-3,42% ->	11,3	-7,96% ->	10,4	+7,69% ->	11,2	-4,27%
Zaal- en overige sporten	7,8	-2,56% ->	7,6	-14,47% ->	6,5	0,00% ->	6,5	-16,67%
Zaalsport en zwembad	25,5	+0,78% ->	25,7	-14,40% ->	22	+5,00% ->	23,1	-9,41%

Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel B9.1.3**Elektriciteitslevering in kWh per m² gebruiksoppervlakte van zaalsporten en zwembaden in 2018, 2019, 2020 en 2021**

(in kilowatturen en procenten)

Type accommodatie	2018		2019		2020		2021	2018 -> 2021
Biljart/bowlen	76	-3,95% ->	73	-15,07% ->	62	-20,97% ->	49	-35,53%
Fitness	47	0,00%	47	-12,77% ->	41	-12,20% ->	36	-23,40%
Zwembad alleen binnenbaden	147	+3,40%	152	-12,50% ->	133	-7,52% ->	123	-16,33%
Paardensport binnen	40	+7,50%	43	0,00%	43	0,00%	43	+7,50%
Zaalsport	24	0,00%	24	-12,50% ->	21	-14,29% ->	18	-25,00%
Zaal- en overige sporten	42	-2,38% ->	41	-17,07% ->	34	-14,71% ->	29	-30,95%
Zaalsport en zwembad	110	-1,82% ->	108	-18,52% ->	88	-6,82% ->	82	-25,45%

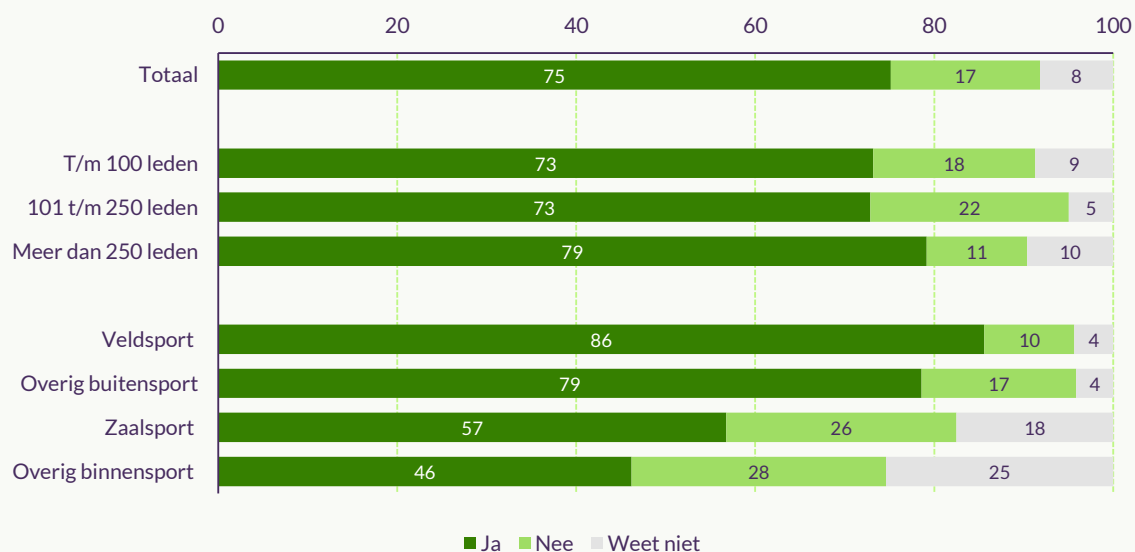
Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, 2022. Bewerking: Mulier Instituut.

Bekendheid en gebruik van landelijke steunmaatregelen

Figuur B9.2.1

Bekendheid TEK onder sportverenigingen

(percentage verenigingen, n=219)

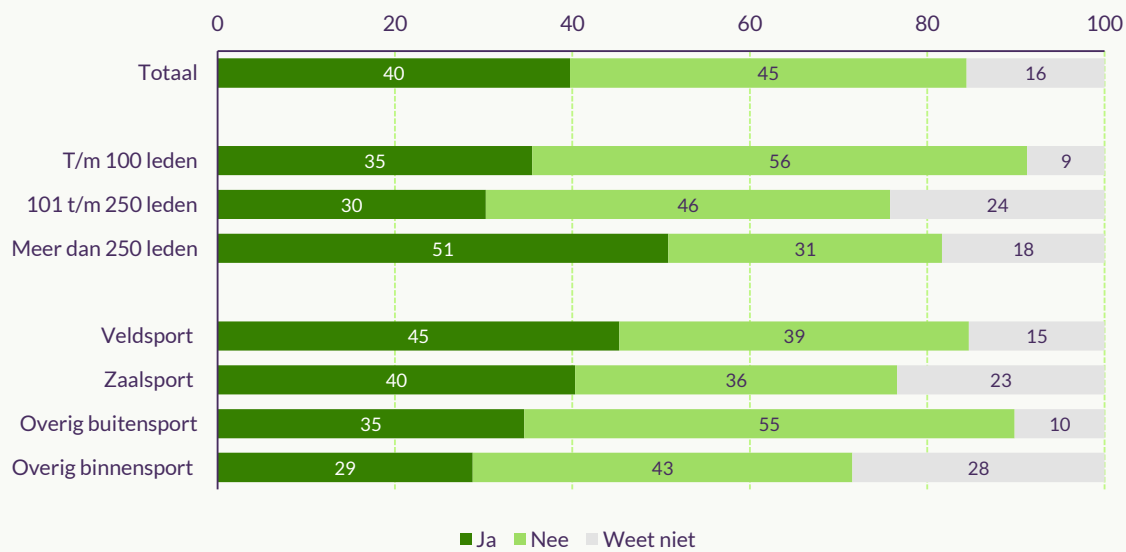

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Figuur B9.2.2

Bekendheid SPUK NEAS onder sportverenigingen

(percentage verenigingen, n=219)

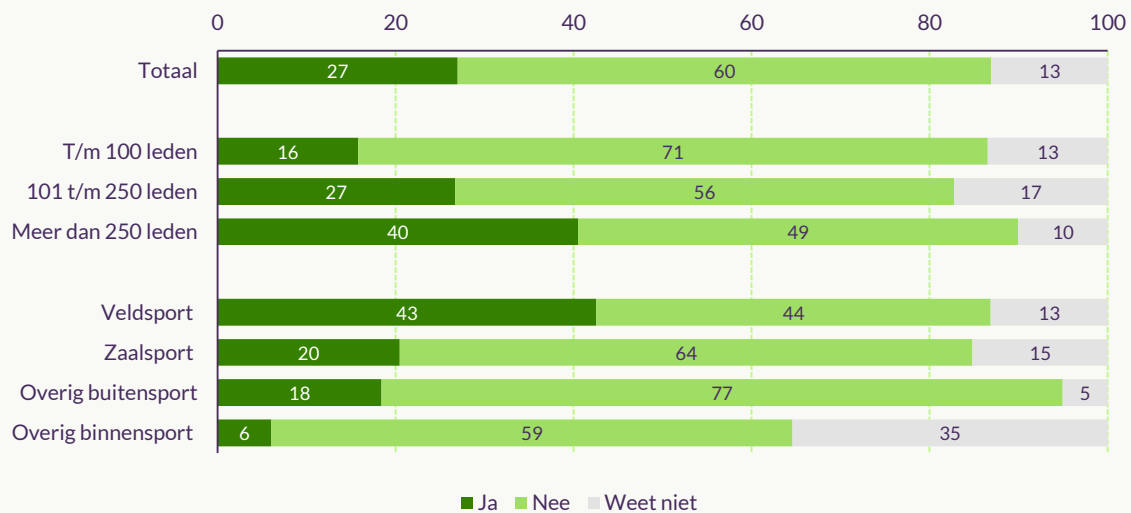

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Figuur B9.2.3

Gebruik TEK onder sportverenigingen

(percentage verenigingen, n=219)

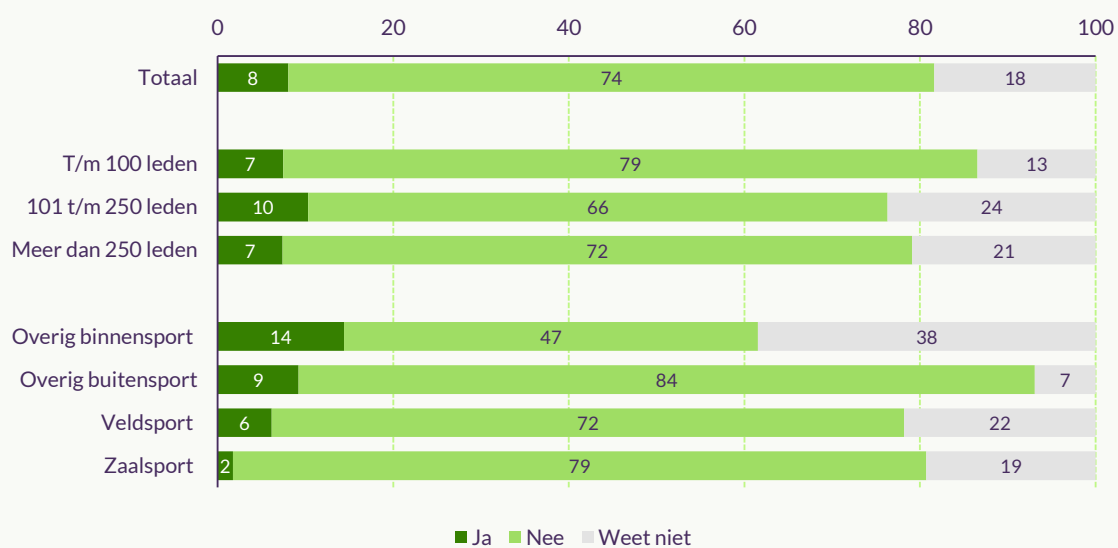

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Figuur B9.2.4

Gebruik SPUK NEAS onder sportverenigingen

(percentage verenigingen, n=219)

Bron: Mulier Instituut, MI Verenigingspanel september 2023.

Hoofdstuk 10 | Sportaccommodaties in de toekomst

Janne van der Heijden & Daniëlle Ruikes

Sportaccommodaties in de toekomst

Janne van der Heijden & Daniëlle Ruikes

In het begin van dit rapport hebben we een beeld geschetst van de huidige stand van zaken van het aanbod aan sportaccommodaties en de (recente) ontwikkelingen hierin in Nederland. In hoofdstuk 8 hebben we (ontwikkelingen in) het accommodatiegebruik besproken. In dit hoofdstuk werpen we een blik op de toekomst.

In Sportaccommodaties in Nederland (Van der Poel et al., 2016) brachten we de verwachte ontwikkeling van sportaccommodaties tot 2030 in beeld gebracht. In dit hoofdstuk geven we een doorkijk in de verwachte ontwikkeling tot 2035. Op basis van recente ontwikkelingen in bevolkingsaantallen, sportdeelname en accommodatiegebruik van verschillende leeftijdsgroepen geven we in verschillende scenario's weer wat de invloed hiervan is op de behoefte aan sportaccommodaties in de toekomst.

We beschrijven eerst de ontwikkeling in de sportdeelname en het accommodatiegebruik voor de sport, waarbij we ingaan op verschillen tussen leeftijdsgroepen en regio's. Op basis van de bevolkingsprognoses en recente ontwikkelingen in sportdeelname en accommodatiegebruik hebben we vervolgens aandacht voor de toekomst. Tot slot beschrijven we wat de verwachte ontwikkelingen betekenen voor het sportaccommodatielandschap in de toekomst.

Door beperkingen in de beschikbare data en nieuwe inzichten verschilt de methode in dit hoofdstuk gedeeltelijk van de methode in het vorige brancherapport. In bijlage 10.1 geven we het verschil in methode weer.

10.1 Sportdeelname

De ontwikkeling in het gebruik van sportaccommodaties is afhankelijk van verschillende factoren. Om een inschatting te maken van het te verwachten accommodatiegebruik in de toekomst, hebben we naast de bevolkingsprognoses inzicht nodig in de huidige sportdeelname en het accommodatiegebruik en de recente ontwikkelingen hierin. We beschrijven in deze paragraaf eerst de ontwikkelingen in sportdeelname en vervolgens maken we in paragraaf 10.2 de ontwikkelingen in het accommodatiegebruik inzichtelijk.

Zoals in eerdere hoofdstukken te zien is, verschilt het aanbod, maar ook de sportdeelname en daarmee het gebruik van sportaccommodaties sterk per regio. Net zoals in 2016 hebben we er daarom voor gekozen om op basis van schattingen inzicht te geven in het (toekomstige) accommodatiegebruik op het niveau van

COROP-gebieden (zie bijlage 10.2).¹ Nederland is ingedeeld in veertig COROP-gebieden, die deels overeenkomen met de VSG-regio's.

Sportdeelname

In het vorige brancherapport hebben we de (ontwikkeling in) sportdeelname in beeld gebracht op basis van de Richtlijn voor Sportdeelname Onderzoek (RSO-norm). Sporters die aan de RSO-norm voldoen (RSO-sporters) hebben minstens twaalf keer gesport in de afgelopen twaalf maanden ('maandelijkse sportdeelname'). In deze groep zit ook het deel van de bevolking dat slechts maandelijks of een enkele keer per maand sport en dus sporadisch gebruikmaakt van sportaccommodaties.

In deze rapportage hebben we ervoor gekozen om te kijken naar het aandeel van de bevolking dat ten minste veertig keer per jaar heeft gesport in de afgelopen twaalf maanden ('wekelijkse sportdeelname'). De groep wekelijkse sporters is relevanter als we in het vervolg van dit hoofdstuk naar accommodatiegebruik gaan kijken, omdat zij regelmatigere gebruikmaken van één of meerdere typen sportaccommodaties. Een kanttekening hierbij is dat van de wekelijkse sporters niet bekend is in welke mate (hoe vaak) ze van welke accommodatie gebruik maken.²

De wekelijkse sportdeelname in Nederland van de bevolking van 6 jaar en ouder is het afgelopen decennium stabiel gebleven. Zoals te zien is in figuur 10.1, is de sportdeelname in 2020 gezakt, om vervolgens in 2022 weer te herstellen naar 60 procent. Het is aannemelijk dat dit komt door de coronacrisis en de beperkende maatregelen voor de sport destijds.

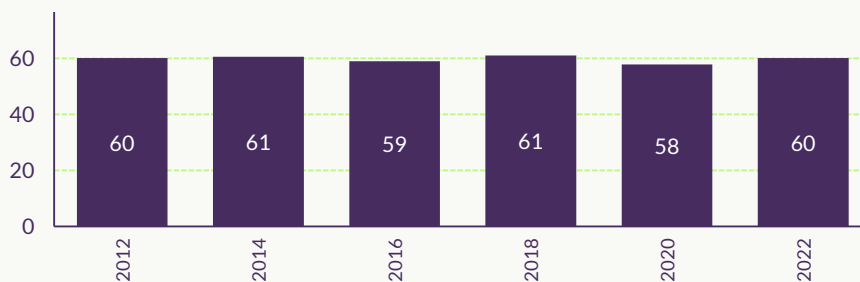
¹ In het vorige brancherapport waren sportdeelnamecijfers beschikbaar op het niveau van COROP-gebieden. Aangezien we nu niet beschikken over cijfers op COROP-niveau, hebben we op basis van bevolkingssamenstelling schattingen gemaakt.

² In de Vrijetijdsomnibus (VTO) wordt aan de respondent gevraagd hoe vaak hij of zij per jaar sport. Respondenten die aangeven meer dan veertig keer per jaar te sporten, worden beschouwd als wekelijkse sporters. Respondenten geven in de vragenlijst de (maximaal) drie meest beoefende sporten aan in het afgelopen jaar en de locatie waar ze deze hebben beoefend. Het is op basis van de vragenlijst niet vast te stellen of ze op een bepaalde locatie wekelijks sporten. Het is wel aannemelijk dat respondenten die wekelijks sporten, regelmatigere gebruikmaken van deze accommodaties dan respondenten die aangeven minder vaak te sporten. In de berekening hebben we er daarom voor gekozen alleen de wekelijkse sporters mee te nemen.

Figuur 10.1

Ontwikkeling sportdeelname in Nederland, 2012-2022, bevolking 6 jaar en ouder

(in procenten)

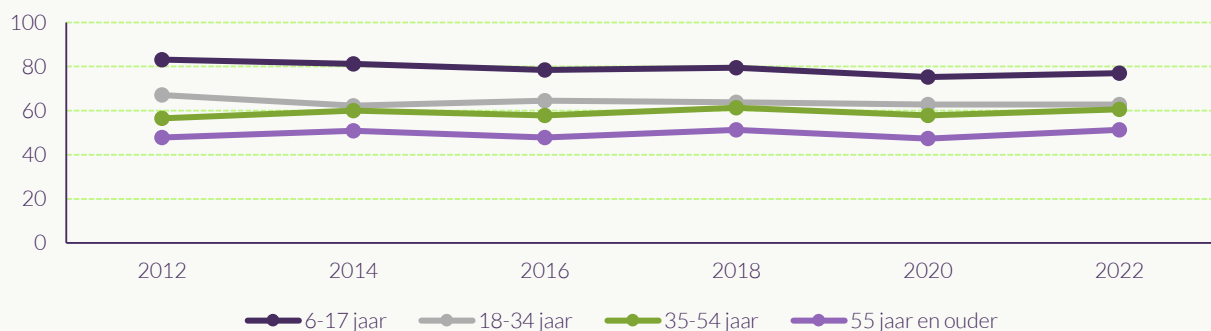
Bron: Vrijetijdsomnibus (VTO) 2012, 2014, 2016, 2018 SCP/CBS, 2020, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

De sportdeelname verschilt sterk per leeftijdsgroep. Over het algemeen zien we dat kinderen en jongeren meer sporten dan volwassenen. Als we naar de verschillende leeftijdsgroepen kijken, valt op dat de sportdeelname van kinderen afneemt. De sportdeelname van (jong)volwassenen blijft stabiel; in de leeftijdsgroep 55+ is juist een lichte stijging te zien (zie figuur 10.2).

Figuur 10.2

Ontwikkeling wekelijkse sportdeelname in Nederland naar leeftijdsgroep, 2012 tot en met 2022

(in procenten)

Bron: Vrijetijdsomnibus (VTO) 2012, 2014, 2016, 2018 SCP/CBS, 2020, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Doordat de sportdeelname verschilt per leeftijdsgroep, hebben ontwikkelingen in bevolkingssamenstelling invloed op de te verwachten sportdeelname in de toekomst. Als we de wekelijkse sportdeelname van de bevolking van 6 jaar en ouder op COROP-niveau berekenen aan de hand van bevolkingssamenstelling van de COROP-gebieden, zien we dat deze varieert van 58,8 procent in Zuid-Limburg tot 61,0 procent in Flevoland.

10.2 Accommodatiegebruik

Naast sportdeelname nemen we (de ontwikkeling van) het accommodatiegebruik mee in de bepaling van het te verwachten gebruik van sportaccommodaties in de toekomst. Hierbij kijken we naar het accommodatiegebruik van Nederlanders die in het afgelopen jaar minimaal veertig keer gesport hebben. We kijken hierbij naar de volgende typen sportaccommodaties:

- sporthallen;
- overdekte zwembaden;
- fitnesscentra;
- overige overdekte sportgebouwen (bijvoorbeeld gymzaal/turnzaal);
- sportvelden;
- openbare plekken (zoals een pleintje, trapveld of hangplek).

Onder sportvelden rekenen we de buitensportvelden/-banen voor atletiek, basketbal, handbal, hockey, honk- en softbal, korfbal, tennis, voetbal en volleybal. Openbare plekken zijn bijvoorbeeld een pleintje of trapveld. Hierbij zit niet het gebruik van de openbare weg of natuur (bos, park, strand) voor sportactiviteiten.

Circa een derde van de bevolking van 6 jaar en ouder die in 2022 wekelijks sport, sport in een fitnesscentrum (34%). Een vijfde (22%) maakt gebruik van sportvelden, zoals een voetbal- of hockeyveld. 18 procent sport in overige overdekte sportaccommodaties, zoals een gymzaal of turnzaal. 15 procent van de wekelijkse sporters gebruikte een zwembad voor hun sportbeoefening.

Sportbeoefening vond het minst vaak plaats in sporthallen en op openbare plekken (respectievelijk 13 en 12 procent). Het is niet zeker of de wekelijkse sporters daadwerkelijk altijd in de benoemde sportaccommodatie sporten.

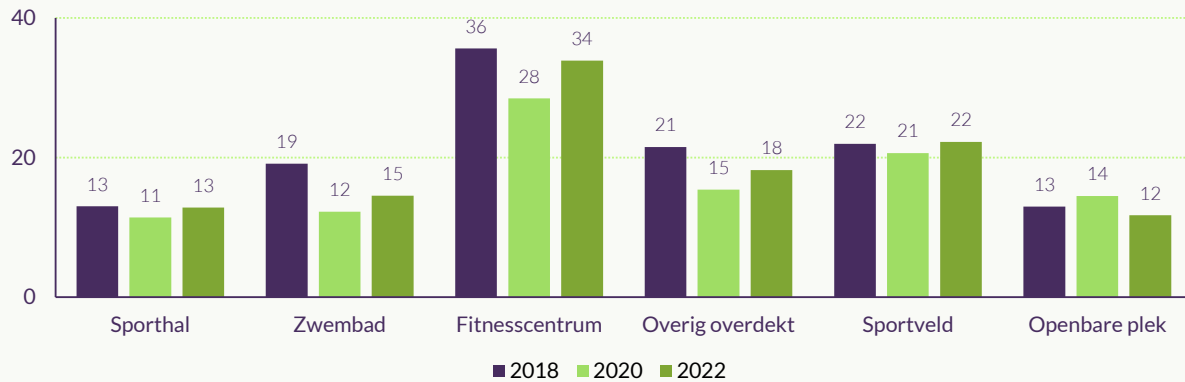
Daarnaast zien we, net als bij sportdeelname, in het gebruik van sportaccommodaties in 2020 de beperkingen voor de georganiseerde sport door de coronamaatregelen. In de vijfde Monitor Sport en corona kwam naar voren dat enkele sporttakken hebben kunnen profiteren van de coronacrisis ((individuele) buitensporten en sporten in de openbare ruimte). Voornamelijk de binnensporten hebben een harde klap gehad, met onder andere een afname in het klanten- en ledenbestand (Pulles et al., 2022). Dit beeld is te zien in de cijfers van 2020 over het accommodatiegebruik, waar een (grotere) afname te zien is in het gebruik van binnensportaccommodaties (figuur 10.3).

In vergelijking met 2018 valt op dat fitnesscentra, zwembaden en overige overdekte sportaccommodaties in 2022 minder vaak gebruikt worden. Het gebruik van sporthallen en sportvelden is gelijk gebleven ten opzichte van 2018. In het vorige brancherapport constateerden we in de daaraan voorafgaande jaren ook een afname in het gebruik van zwembaden. Het gebruik van fitnesscentra en sportvelden liet een lichte toename zien en het gebruik van sporthallen/-zalen en gymzalen was stabiel.

Figuur 10.3

Gebruik van typen sportaccommodaties voor sportbeoefening bij een sportdeelname van veertig keer per jaar, 2018, 2020 en 2022, bevolking 6 jaar en ouder

(in procenten)

Bron: Vrijtijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2020, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

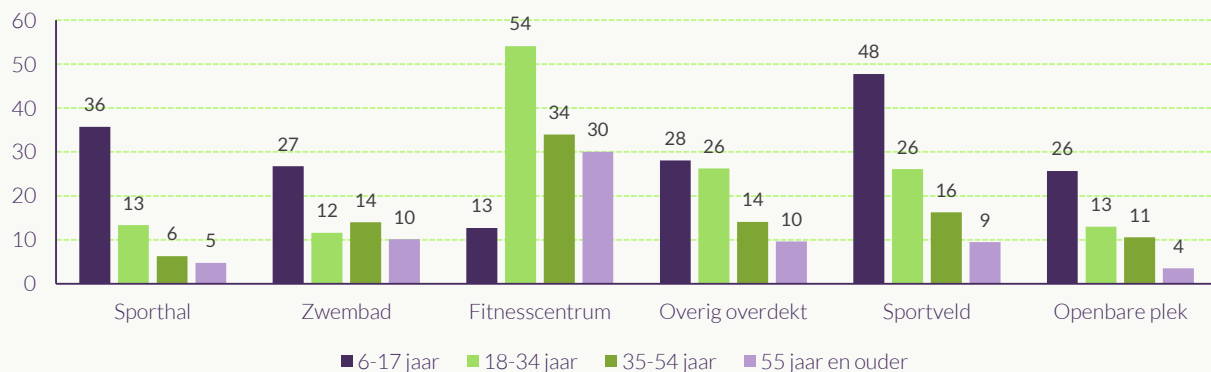
Bij het accommodatiegebruik zien we grote verschillen tussen de leeftijdsgroepen. Sporthallen en sportvelden worden voornamelijk gebruikt door kinderen van 6-17 jaar. Het gebruik hiervan neemt af met de leeftijd. Dit patroon zien we ook bij het gebruik van een openbare plek voor sportbeoefening.

Het gebruik van zwembaden voor sportbeoefening ligt het hoogst in de groep 6-17 jaar en blijft vanaf 18 jaar redelijk stabiel. Fitnesscentra worden veel gebruikt door sporters van 18-34 jaar (figuur 10.4). Deze patronen per leeftijdsgroep zijn vergelijkbaar met de bevindingen in 2016.

Figuur 10.4

Gebruik sportaccommodaties door wekelijkse sporters naar leeftijdsgroep in 2022

(in procenten van sporters die minimaal 40 keer per jaar sporten)

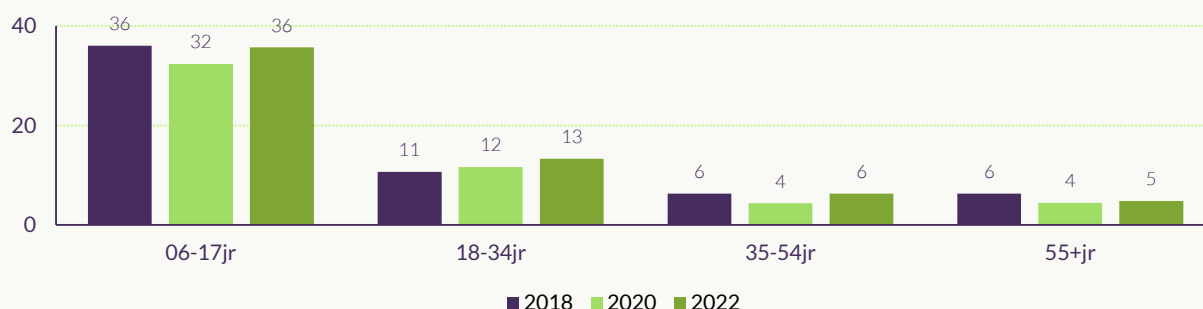
Bron: Vrijtijdsomnibus (VTO) 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Jongvolwassenen (18-34 jaar) die wekelijks sporten, zijn in 2022 meer gebruik gaan maken van sporthallen. Het gebruik van sporthallen is onder ouderen (55 jaar en ouder) juist licht gedaald. In de leeftijdsgroepen 6-17 jaar en 35-54 jaar was een daling te zien in 2020, waarschijnlijk als gevolg van de coronacrisis. Dit heeft zich in 2022 weer hersteld naar het niveau van 2018 (figuur 10.5).

Het gebruik van sportvelden is iets afgenomen onder kinderen (6-17 jaar). Jongvolwassenen (18-34 jaar) maken in 2022 juist meer gebruik van sportvelden dan in 2018 (figuur 10.6).

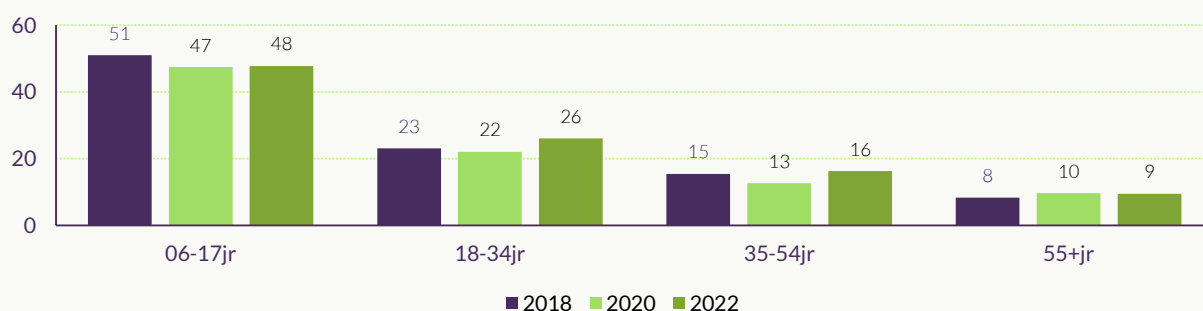
Het zwembad wordt steeds minder gebruikt als sportaccommodatie. Deze afname is in alle leeftijdsgroepen te zien (figuur 10.7). Het is niet bekend of de afname van het gebruik van zwembaden als sportlocatie komt doordat zwemmen minder populair is of doordat het aanbod krimpt en het zwembad nu voor veel mensen te ver weg is of te duur wordt.

Figuur 10.5
Gebruik sporthallen door sporters naar leeftijdsgroep, 2018, 2020 en 2022
(in procenten van wekelijkse sporters)

Bron: Vrijetijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2020, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Figuur 10.6
Gebruik sportvelden door sporters naar leeftijdsgroep, 2018, 2020 en 2022
(in procenten van wekelijkse sporters)

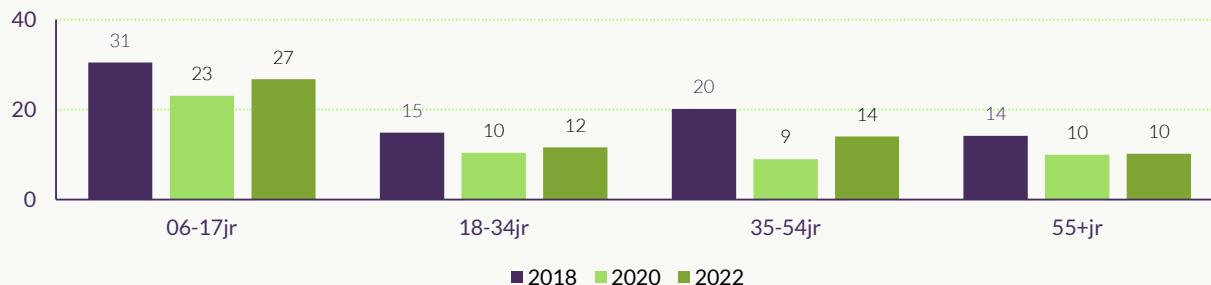

Bron: Vrijetijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2020, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Figuur 10.7

Gebruik zwembaden door sporters naar leeftijdsgroep, 2018, 2020 en 2022

(in procenten van wekelijkse sporters)

Bron: Vrijetijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2020, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

10.3 Ontwikkeling sportdeelname in de toekomst

Om een inschatting te maken van het accommodatiegebruik in de toekomst, berekenen we in deze paragraaf het toekomstige aantal wekelijkse sporters in drie verschillende scenario's. We focussen op sporters die minimaal veertig keer gesport hebben in de afgelopen twaalf maanden: de wekelijkse sporters.

Ten eerste gaan we na hoe de sportdeelname door bevolkingsontwikkeling verandert, waarbij de sportdeelname per leeftijdsgroep hetzelfde blijft als in 2022.

In het tweede scenario kijken we hoe de sportdeelname zich ontwikkelt als we niet alleen de bevolkingsontwikkeling, maar ook de trend in sportdeelname meenemen.

Sportstimulering staat hoog op de (gemeentelijke) agenda en daarom is het te verwachten dat de inzet op het faciliteren van sportbeoefening hoog blijft. In het derde scenario kijken we daarom hoe het aantal wekelijkse sporters zich ontwikkelt wanneer de totale sportdeelname gestimuleerd wordt tot 65 procent in 2035.

De afgelopen jaren is de sportdeelname vrijwel stabiel geweest, rond de 60 procent. Een wekelijkse sportdeelname van 65 procent betekent dus een flinke toename van het aantal sporters bovenop de bevolkingsgroei.

In het vorige brancherapport hebben we gekeken wat er gebeurt als een sportdeelname van 75 procent wordt bereikt. Toen ging het om 75 procent van de bevolking dat voldeed aan de RSO-norm, dus een sportdeelname van twaalf keer of meer per jaar. Inzetten op een hogere wekelijkse sportdeelname dan 65 procent lijkt niet realistisch gezien de ontwikkelingen van de afgelopen jaren, ondanks de inzet op het stimuleren van sportbeoefening.

Ontwikkeling sportdeelname op basis van bevolkingsprognose

Het aantal wekelijkse sporters in 2035 berekenen we in eerste instantie op basis van de huidige landelijke sportdeelname (per leeftijdscategorie) en bevolkingsprognoses per COROP-gebied.

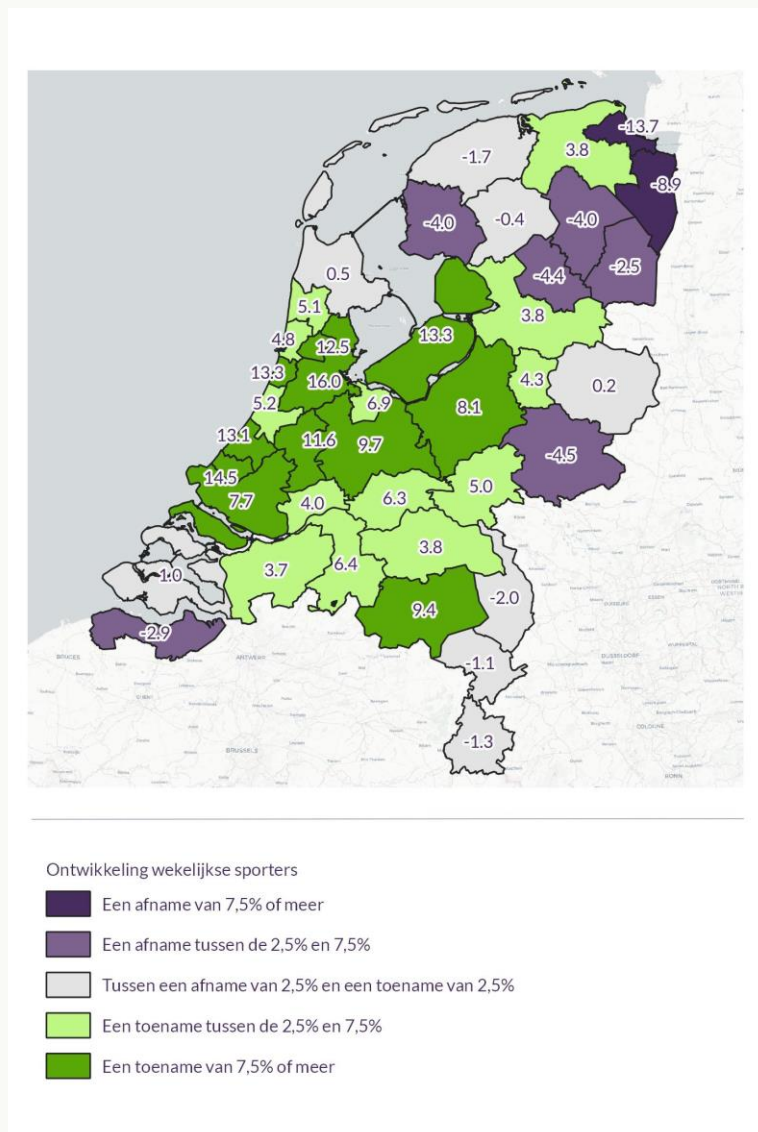
De totale bevolking in Nederland is in 2035 naar verwachting met circa 7 procent gegroeid. Vooral het aantal inwoners in de leeftijdscategorie 55+ neemt flink toe (met bijna 14%). Als gevolg van de bevolkingsgroei neemt het aantal sporters naar verwachting toe, maar door vergrijzing minder hard dan de bevolking. In absolute aantallen betekent dit dat op basis van de bevolkingsprognose het aantal wekelijkse sporters in Nederland toeneemt met circa 608.200 tot 2035.

Door regionale verschillen in bevolkingssamenstelling en bevolkingsgroei zien we grote verschillen in de toekomstige ontwikkeling van het aantal sporters tussen de COROP-gebieden. Dit varieert van een toename van ruim 223.000 wekelijkse sporters in Groot-Amsterdam tot een afname van circa 14.000 wekelijkse sporters in de Achterhoek (figuur 10.8).

Als we deze absolute aantallen vertalen naar relatieve stijging of daling van het aantal wekelijkse sporters, zien we de grootste daling in het aantal sporters in noordelijke gebieden zoals Delfzijl en omstreken (-13,7%) en Oost-Groningen (-8,9%). Grote groei in het aantal sporters verwachten we voornamelijk in Flevoland (13,3%) en de Randstad, waaronder Groot-Amsterdam (16,0%), Delft en Westland (14,5%), Agglomeratie Haarlem (13,3%) en Agglomeratie 's-Gravenhage (13,1%) (figuur 10.8).

Figuur 10.8

Ontwikkeling aantal wekelijkse sporters, op basis van bevolkingsontwikkeling
(in procenten)

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021, Vrijtijdsomnibus (VTO) 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking en kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Ontwikkeling sportdeelname op basis van bevolkingsprognose en trendmatige ontwikkeling in sportdeelname

Bij de berekening van het toekomstige aantal sporters hierboven gingen we uit van een stabiele sportdeelname. Maar in figuur 10.2 zagen we dat de sportdeelname de afgelopen jaren voor verschillende leeftijdsgroepen is gestegen (55+) of juist gedaald (6-17 jaar). In het tweede scenario kijken we daarom wat het aantal sporters doet wanneer de trend in sportdeelname zich voortzet.

We hebben ervoor gekozen de ontwikkeling in sportdeelname tussen 2018 en 2022 door te trekken naar de periode 2022-2035. In 2022 waren er zo goed als geen beperkingen meer voor de sport door de coronacrisis. Wanneer we de trendmatige ontwikkeling in sportdeelname per leeftijdsgroep op deze manier doortrekken richting 2035, zien we dat de sportdeelname voor alle leeftijdsgroepen (licht) afneemt (tabel 10.1).

Tabel 10.1

Sportdeelname in 2018, 2022 en 2035 (prognose), naar leeftijdsgroep
(in procenten)

	2018	2022	2035 (trend)	2035 (sportdeelname totaal 65%)
6-17 jaar	79,5	77,0	74,5	83,3
18-34 jaar	63,9	62,8	61,7	67,9
35-54 jaar	61,3	60,6	59,9	65,6
55 jaar en ouder	51,3	51,3	51,2	55,5
Totaal	61,0	60,1	59,2	65,0

Bron: Vrijetijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Wanneer we deze trendmatige ontwikkeling in sportdeelname meenemen in de berekening, zien we een toename van 4,8 procentpunt in het aantal wekelijkse sporters van 6 jaar en ouder ten opzichte van 2022. In absolute aantallen betekent dit dat het aantal wekelijkse sporters in Nederland met circa 475.200 sporters stijgt richting 2035 (tabel 10.2).

Tabel 10.2

Aantal wekelijkse sporters in Nederland op basis van verschillende scenario's
(in aantallen, x 1.000)

Scenario	Totaal (6 jaar en ouder)	6-17 jaar	18-34 jaar	35-54 jaar	55 jaar en ouder
2022	9.931	1.740	2.419	2.721	3.050
2035 met gelijkblijvende sportdeelname voor alle leeftijdsgroepen	10.539	1.784	2.413	2.872	3.471
2035 met trendmatige ontwikkeling sportdeelname voor alle leeftijdsgroepen	10.406	1.726	2.372	2.839	3.469
2035 met ontwikkeling totale sportdeelname naar 65 procent	11.400	1.929	2.610	3.106	3.754

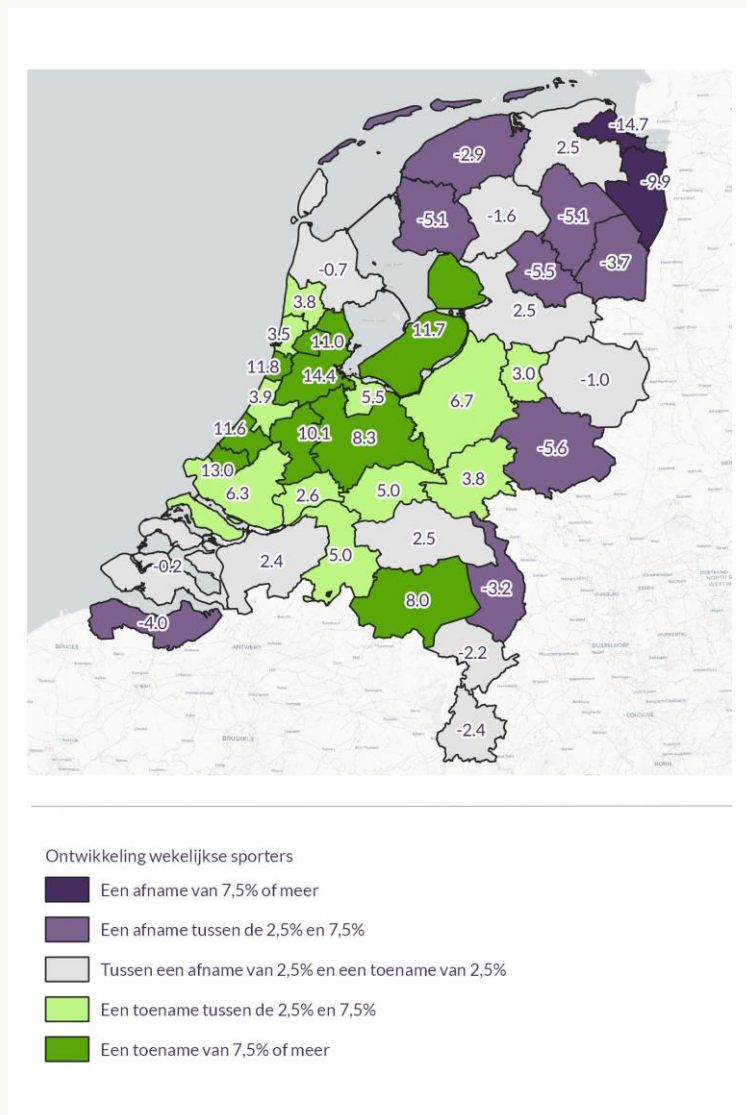
Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021, Vrijetijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Vooral in Delfzijl en omgeving leidt dit scenario tot een grote daling in wekelijkse sporters, namelijk -14,7 procentpunt. Net als hierboven zien we in dit scenario voornamelijk grote groei in Flevoland (11,7%) en de Randstad, waaronder Groot-Amsterdam (14,4%), Delft en Westland (13,0%), Agglomeratie Haarlem (11,8%) en Agglomeratie 's-Gravenhage (11,6%) (figuur 10.9).

Figuur 10.9

Ontwikkeling aantal wekelijkse sporters, op basis van bevolkingsontwikkeling en trendmatige ontwikkeling sportdeelname

(in procenten)

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021, Vrijetijdsomnibus (VTO) 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking en kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Sportdeelname naar 65 procent in 2035

Voor het derde scenario kijken we naar de ontwikkeling van het aantal sporters wanneer de sportdeelname gestimuleerd wordt tot een totale deelname van

65 procent. De verhouding in sportdeelname tussen de leeftijdsgroepen veronderstellen we hierbij constant.

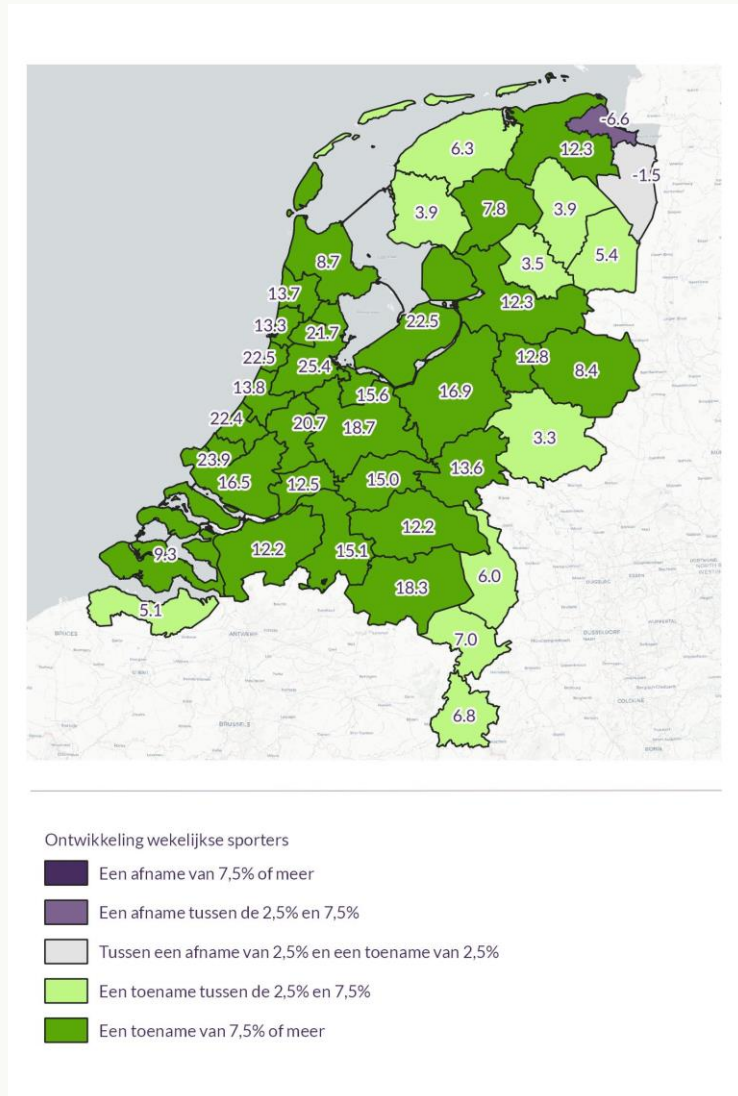
Dit zou voor alle leeftijdsgroepen een groei in sportdeelname betekenen (tabel 10.1). In absolute aantallen vertaalt een sportdeelname van 65 procent zich naar circa 11.400.000 wekelijkse sporters in 2035, een stijging van circa 1.468.500 sporters ten opzichte van 2022 (tabel 10.2). Dit zijn circa 860.300 sporters meer in 2035 dan bij een gelijkblijvende sportdeelname.

Wanneer we het scenario van 65 procent sportdeelname vertalen naar de regionale ontwikkeling in sportdeelname, zien we dat het aantal sporters in bijna alle COROP-gebieden stijgt. Alleen in COROP-gebieden Delfzijl en omgeving en Oost-Groningen verwachten we een daling van het aantal sporters (respectievelijk -6,6% en -1,5%) (figuur 10.10 en 10.11).

Figuur 10.10

Ontwikkeling aantal wekelijkse sporters, op basis van bevolkingsontwikkeling en sportdeelname van 65% in 2035

(in procenten)

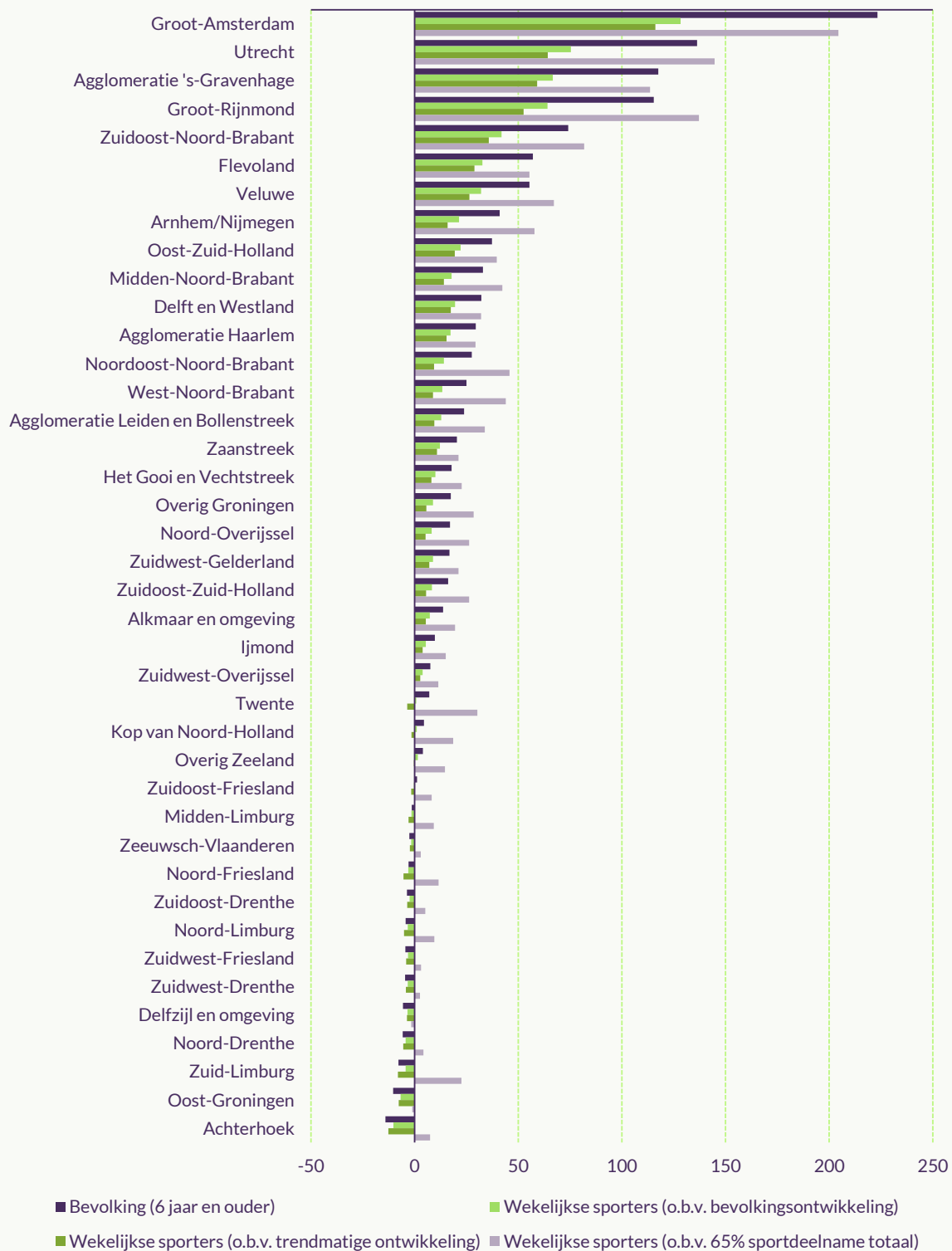

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021, Vrijtijdsomnibus (VTO) 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking en kaartvervaardiging: Mulier Instituut.

Figuur 10.11

Ontwikkeling bevolking (6 jaar en ouder) en het aantal wekelijkse sporters 2022-2035, op basis van bevolkingsontwikkeling, trendmatige ontwikkeling en 65% sportdeelname

(in aantallen, x 1.000)

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021, Vrijtijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

10.4 Scenario's voor toekomstig accommodatiegebruik

In de voorgaande stappen hebben we gezien dat het geschatte aantal sporters in 2035 met 6,1 procentpunt stijgt ten opzichte van 2022 op basis van gelijkblijvende sportdeelname. Het stijgt met 4,8 procentpunt op basis van de trendmatige ontwikkeling in sportdeelname en met maar liefst 14,8 procentpunt op basis van een sportdeelname van 65 procent in 2035.

In de volgende stap berekenen we wat dit betekent voor het toekomstige accommodatiegebruik. Hier gaan we uit van twee opties: 1) een gelijkblijvend percentage sporters dat een bepaalde accommodatie gebruikt voor sportbeoefening en 2) doorzetting van de trend in accommodatiegebruik. Voor de trend in accommodatiegebruik nemen we – net als bij sportdeelname – aan dat de ontwikkeling in accommodatiegebruik tussen 2018 en 2022 zich ook voordoet tussen 2022 en 2035.

Scenario's

We berekenen zes scenario's voor het toekomstige gebruik van sportaccommodaties (tabel 10.3). In alle scenario's nemen we de bevolkingsprognoses voor 2035 per COROP-gebied mee.

In **scenario A** gaan we uit van een stabiele sportdeelname en stabiel accommodatiegebruik. Hierbij brengen we dus puur de invloed van de verwachte bevolkingsontwikkeling in kaart. In **scenario D** gaan we uit van een stabiele sportdeelname en de trendmatige ontwikkeling in het accommodatiegebruik. In **scenario B en E** trekken we de trend in sportdeelname en in accommodatiegebruik op basis van eerdere jaren door tot 2035. In **scenario C en F** gaan we uit van een sportdeelname van 65 procent in 2035.

Tabel 10.3

Scenario's toekomstig gebruik sportaccommodaties

		Sportdeelname		
		Stabiel	Volgt trend	65%
Accommodatie- gebruik	Stabiel	Scenario A	Scenario B	Scenario C
	Volgt trend	Scenario D	Scenario E	Scenario F

Scenario A, B en C

Bij gelijkblijvende sportdeelname (scenario A) zien we een lichte toename van accommodatiegebruik richting 2035. Ook wanneer we rekening houden met voortzetting van de trendmatige ontwikkeling in sportdeelname (scenario B), laat

het aantal sporters per type sportaccommodatie een geringe verandering zien. Vooral het aantal sporters in fitnesscentra en zwembaden stijgt (met respectievelijk 4,1 en 3,5 procentpunt). Wanneer gestreefd wordt naar een sportdeelname van 65 procent in 2035 (scenario C), neemt het accommodatiegebruik toe met 12 procentpunt in de sporthallen en op openbare plekken tot 13,9 procentpunt in de fitnesscentra (tabel 10.4).

Tabel 10.4

Toename in sportaccommodatiegebruik door wekelijkse sporters in 2035 bij gelijkblijvend accommodatiegebruik

(in indexcijfers (2022 = 100) en absolute aantallen (x 1.000))

	O.b.v. gelijkblijvende sportdeelname (scenario A)		O.b.v. trendmatige ontwikkeling in sportdeelname (scenario B)		O.b.v. sportdeelname van 65% (scenario C)	
	Index	Absolute aantallen (x 1.000)	Index	Absolute aantallen (x 1.000)	Index	Absolute aantallen (x 1.000)
Sporthal	103,5	44	101,3	16	112,0	151
Zwembad	105,2	75	103,5	50	113,8	198
Fitnesscentrum	105,3	180	104,1	139	113,9	469
Overig overdekt	104,0	72	102,3	41	112,5	225
Sportveld	103,8	83	101,8	40	112,3	269
Openbare plek	103,6	41	101,5	17	112,0	139

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021, Vrijtijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

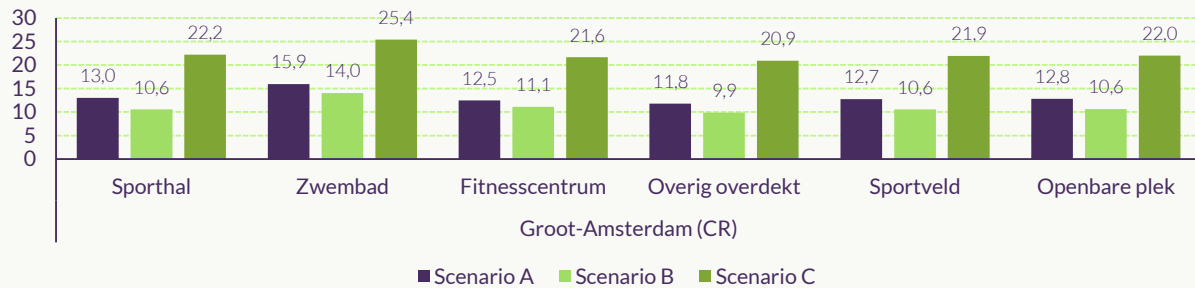
Tussen de afzonderlijke COROP-gebieden ontwikkelt het aantal gebruikers van de diverse accommodaties zich verschillend. Voor alle typen sportaccommodaties zijn er COROP-gebieden die te maken krijgen met groei, maar ook regio's die te maken krijgen met daling van het aantal sporters.

Figuur 10.12 en 10.13 tonen de ontwikkeling van het aantal sporters per type accommodatie voor de regio met de grootste relatieve stijging (Groot-Amsterdam) en de grootste relatieve daling (Delfzijl en omgeving).

Figuur 10.12

Ontwikkeling aantal sporters in Groot-Amsterdam dat gebruikmaakt van de sportaccommodaties in 2035 bij gelijkblijvend accommodatiegebruik (o.b.v. bevolkingsprognose, drie scenario's*)

(in procenten ten opzichte van 2022)

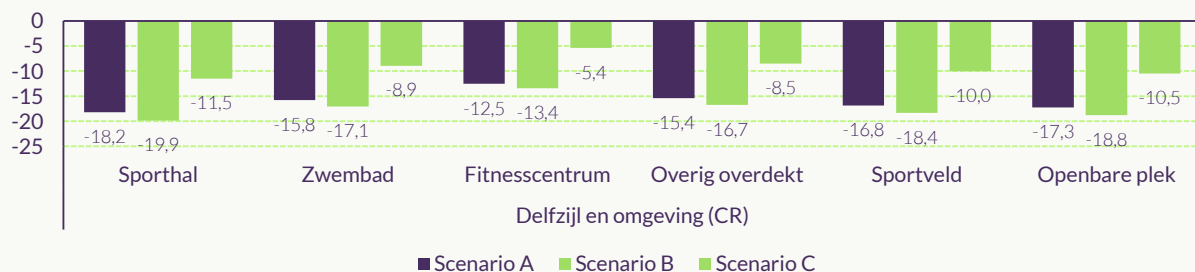
Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021, Vrijtijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

* Scenario A: gelijke sportdeelname; scenario B: trendmatige ontwikkeling sportdeelname; scenario C: sportdeelname van 65 procent.

Figuur 10.13

Ontwikkeling aantal sporters in Delfzijl en omgeving dat gebruikmaakt van de sportaccommodaties in 2035 bij gelijkblijvend accommodatiegebruik (o.b.v. bevolkingsprognose, drie scenario's*)

(in procenten ten opzichte van 2022)

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021, Vrijtijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

* Scenario A: gelijke sportdeelname; scenario B: trendmatige ontwikkeling sportdeelname; scenario C: sportdeelname van 65 procent.

Scenario D, E en F

In de scenario's D, E en F gaan we ervan uit dat de trend die we zien in het accommodatiegebruik tussen 2018 en 2022 zich ook voordoet tussen 2022 en 2035. Voor de meeste sportaccommodaties betekent dit dat de dalende trend zich verder doorzet. Alleen van het sportveld wordt naar verwachting het gebruik hoger.

In tabel 10.5 zien we wat de trend in accommodatiegebruik per leeftijdsgroep betekent voor het accommodatiegebruik in 2035. Hierbij gaan we ervan uit dat de ontwikkeling die tussen 2018 en 2022 is opgetreden, ook optreedt tussen 2022 en 2035.

Tabel 10.5**Accommodatiegebruik per type sportaccommodatie in 2035 (prognose) door wekelijkse sporters, naar leeftijdsgroep**

(in procenten)

Sportaccommodatie	6-17 jaar	18-34 jaar	35-54 jaar	55 jaar en ouder	Totaal
Sporthal	35,4	16,0	6,3	3,3	12,6
Zwembad	23,0	8,3	7,8	6,2	10,0
Fitnesscentrum	11,6	52,2	26,9	31,5	32,1
Overig overdekt	19,1	29,5	10,2	5,8	14,9
Sportveld	44,6	29,1	17,1	10,6	22,5
Openbare plek	23,8	10,9	10,1	3,4	10,5

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021, Vrijtijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Bij gelijkblijvende sportdeelname (scenario D) laat het accommodatiegebruik landelijk nu grote veranderingen zien. Vooral het gebruik van zwembaden en overige overdekte sportaccommodaties neemt naar verwachting flink af, zowel relatief als absoluut. Opvallend is dat het gebruik van sporthallen naar verwachting stijgt, terwijl we in 2016 nog verwachtten dat dit zou afnemen.

Wanneer zowel sportdeelname als accommodatiegebruik de trendmatige ontwikkeling laten zien (scenario E), wordt de stijging van het aantal gebruikers voor sporthallen kleiner dan in scenario D. De daling van het aantal wekelijkse sporters voor zwembaden, fitnesscentra, overige overdekte sportaccommodaties en openbare plekken wordt juist sterker.

In scenario F gaan we ervan uit dat er in 2035 een totale sportdeelname van 65 procent is en dat het accommodatiegebruik de trendmatige ontwikkeling laat zien. In dit scenario zien we een forse stijging in het aantal wekelijkse sporters in sporthallen, in fitnesscentra en op sportvelden. In het aantal sporters op openbare plekken verwachten we een lichte stijging. De zwembaden en overige overdekte sportaccommodaties krijgen in dit scenario naar verwachting te maken met een forse terugloop in het aantal wekelijkse sporters (tabel 10.6).

Tabel 10.6**Toe- of afname in sportaccommodatiegebruik door wekelijkse sporters in 2035 bij trendmatige ontwikkeling in accommodatiegebruik**

(in indexcijfers (2022 = 100) en absolute aantallen (x 1.000))

	O.b.v. gelijkblijvende sportdeelname (scenario D)		O.b.v. trendmatige ontwikkeling in sportdeelname (scenario E)		O.b.v. sportdeelname van 65% (scenario F)	
	Index	Absolute aantallen (x 1.000)	Index	Absolute aantallen (x 1.000)	Index	Absolute aantallen (x 1.000)
Sporthal	104,1	51	101,7	22	112,5	158
Zwembad	73,0	-387	71,7	-407	79,0	-302
Fitnesscentrum	98,9	-36	97,8	-74	107,0	236
Overig overdekt	85,9	-254	84,4	-281	92,9	-128
Sportveld	107,3	161	105,4	118	116,1	353
Openbare plek	94,7	-61	92,9	-82	102,5	29

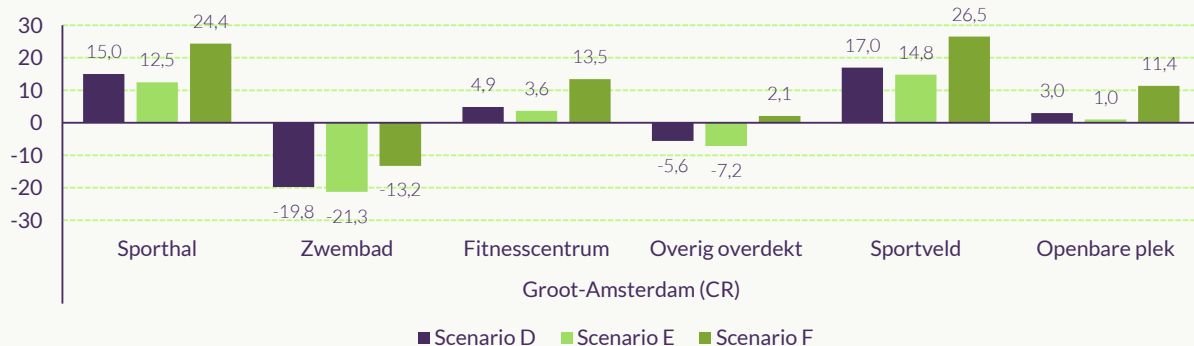
Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021, Vrijtijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Het aantal gebruikers van de diverse sportaccommodaties ontwikkelt zich verschillend tussen de afzonderlijke COROP-gebieden. Alle COROP-gebieden krijgen te maken met een daling van het aantal sporters in de zwembaden. In scenario D en E geldt dat ook voor de overige overdekte sportaccommodaties. Voor de overige typen sportaccommodaties zijn er COROP-gebieden die te maken krijgen met groei, maar ook regio's die te maken krijgen met een daling van het aantal sporters.

Figuur 10.14 en 10.15 tonen de ontwikkeling van het aantal sporters per type accommodatie voor de regio met de grootste relatieve stijging (of laagste relatieve daling) (Groot-Amsterdam) en de grootste relatieve daling (Delfzijl en omgeving).

Figuur 10.14

Ontwikkeling aantal sporters in Groot-Amsterdam dat gebruikmaakt van de sportaccommodaties in 2035 bij trendmatige ontwikkeling sportaccommodatiegebruik (o.b.v. bevolkingsprognose, drie scenario's)*
(in procenten ten opzichte van 2022)

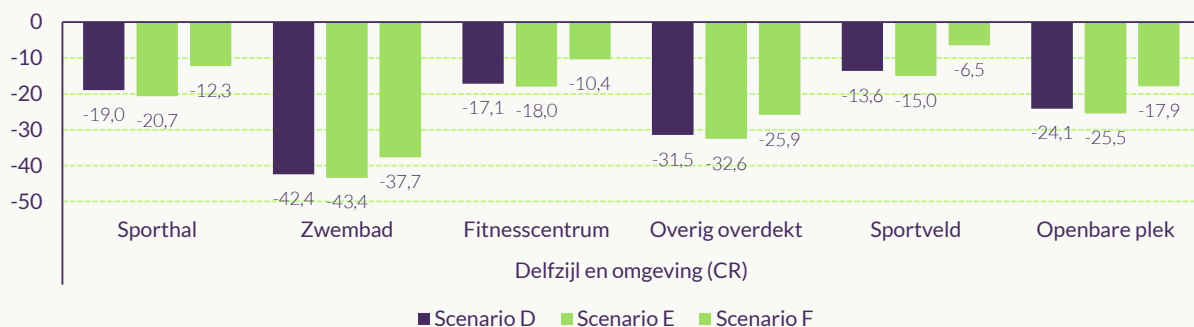

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021, Vrijtijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

* Scenario D: gelijke sportdeelname; scenario E: trendmatige ontwikkeling sportdeelname; scenario F: sportdeelname van 65%

Figuur 10.15

Ontwikkeling aantal sporters in Delfzijl en omgeving dat gebruikmaakt van de sportaccommodaties in 2035 bij trendmatige ontwikkeling sportaccommodatiegebruik (o.b.v. bevolkingsprognose, drie scenario's)*
(in procenten ten opzichte van 2022)

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021, Vrijtijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

* Scenario D: gelijke sportdeelname; scenario E: trendmatige ontwikkeling sportdeelname; scenario F: sportdeelname van 65%

10.5 Toekomstige behoefte

In deze paragraaf schetsen we een beeld van wat het veranderende accommodatiegebruik kan betekenen voor het aantal sporthallen, sportvelden en zwembaden. Hierbij gaan we ervan uit dat het aantal sporters per sportaccommodatie in de toekomst gelijk blijft.

Sporthallen

In 2022 maken in Nederland van elke sporthal circa 1.150 sporters gebruik voor hun sportbeoefening. Deze verhouding kunnen we doorrekenen naar de verschillende toekomstscenario's (scenario's A t/m F, zie paragraaf 10.4).

Als we uitgaan van een gelijkblijvende sportdeelname en gelijkblijvend accommodatiegebruik, leidt de bevolkingsontwikkeling tot een toename van de behoefte aan sporthallen met 3,4 procent in 2035. Afhankelijk van de verschillende scenario's is de toename in de behoefte aan het aantal sporthallen groter of kleiner (tabel 10.7).

Sportvelden

In Nederland hebben we circa 23.600 sportvelden voor de beoefening van atletiek, basketbal, handbal, hockey, honk- en softbal, korfbal, tennis, voetbal en volleybal. Hieronder vallen onder andere circa 8.650 voetbalvelden, 1.070 hockeyvelden en 11.730 tennisbanen.

Net als bij de sporthallen leiden de verschillende scenario's voor toekomstberekening tot meer of minder toename in de behoefte aan sportvelden. In het scenario van gelijkblijvende sportdeelname en gelijkblijvend accommodatiegebruik, en dus alleen bevolkingsontwikkeling, verwachten we een toename in de behoefte aan sportvelden van 3,7 procent.

Zwembaden

In 2022 maken van elk openbaar binnenzwembad circa 4.630 wekelijkse sporters gebruik voor hun sportbeoefening. Wanneer we deze verhouding aanhouden richting de toekomst, zien we bij gelijkblijvend accommodatiegebruik een stijging in de behoefte aan openbare binnenzwembaden (scenario A, B en C).

Wanneer de afnemende trend in het gebruik van zwembaden voor sportbeoefening aanhoudt, leidt dit tot een forse daling in het aantal zwembaden dat in de toekomst nodig is voor sportbeoefening (tabel 10.7).

Tabel 10.7

Ontwikkeling behoefte aan sporthallen, sportvelden en zwembaden in 2035 t.o.v. 2022

(in procenten, absolute aantallen tussen haakjes)

Sportaccommodatie	Scenario A	Scenario B	Scenario C	Scenario D	Scenario E	Scenario F
Sporthallen	3,4 (55)	1,3 (20)	10,7 (190)	3,9 (65)	1,7 (30)	11,1 (200)
Sportvelden	3,7 (900)	1,8 (430)	10,9 (2.900)	6,8 (1.735)	5,1 (1.270)	13,9 (3.805)
Zwembaden	4,9 (20)	3,3 (15)	12,1 (55)	-36,9 (-105)	-39,5 (-110)	-26,6 (-80)

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021; Database SportAanbod (DSA), 2023; Vrijetijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Wanneer we de ontwikkeling in de behoefte aan sporthallen, sportvelden en zwembaden per COROP-gebied bekijken, zien we ook hier de grootste daling in de gebieden Delfzijl en omgeving en Oost-Groningen. De grootste stijging in de behoefte is te zien in Flevoland en de Randstad, waaronder Groot-Amsterdam, Delft en Westland, Agglomeratie Haarlem en Agglomeratie 's-Gravenhage (bijlage 10.3).

10.6 Tot slot

Nationaal en lokaal sportbeleid zijn erop gericht om meer mensen aan het sporten te krijgen. Het faciliteren van de sportbeoefening wordt als een belangrijke randvoorwaarde gezien voor sportstimulering. Om een prognose van de toekomstige behoefte aan sportaccommodaties te maken zijn ontwikkelingen in de bevolkingsomvang en -samenstelling, sportdeelname en accommodatiegebruik belangrijke factoren.

Ontwikkelingen in sportdeelname en accommodatiegebruik

De sportdeelname van de Nederlandse bevolking is al jarenlang stabiel. In 2022 doet circa 60 procent van de bevolking van 6 jaar en ouder wekelijks aan sport. Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren. In 2020 is een lichte daling in sportdeelname te zien ten opzichte van eerdere jaren. Dit is waarschijnlijk het gevolg van de coronacrisis en beperkende maatregelen destijds. Kinderen en jongeren sporten over het algemeen meer dan volwassenen en ouderen. Wel neemt de sportdeelname onder kinderen de afgelopen jaren licht af.

Veel van de wekelijkse sporters maken gebruik van een fitnesscentrum en sportvelden: respectievelijk 34 procent en 22 procent. Zwembaden en sporthallen worden door minder sporters gebruikt. Sinds 2018 is het gebruik van fitnesscentra, zwembaden en overige overdekte sportaccommodaties (sterk) afgenomen, terwijl het gebruik van sporthallen en -velden nagenoeg stabiel is gebleven.

Het gebruik van sportaccommodaties is verschillend per leeftijdsgroep. Kinderen maken vooral gebruik van sporthallen en sportvelden. Het gebruik van deze accommodaties neemt af met de leeftijd. In een fitnesscentrum zijn juist (jong)volwassenen te vinden. Het gebruik van de meeste typen sportaccommodaties is de afgelopen jaren niet veel veranderd. Alleen het gebruik van zwembaden is in alle leeftijdsgroepen (flink) afgenomen. Deze patronen in gebruik zijn vergelijkbaar met de bevindingen uit het vorige brancherapport.

We hebben gekeken wat het toekomstige gebruik van sportaccommodaties is als de verwachte bevolkingsontwikkeling en trends in de sportdeelname en het accommodatiegebruik doorzetten tot 2035.

Scenario A, B en C: trends in bevolkingsontwikkeling en sportdeelname

Kijken we alleen naar de bevolkingsontwikkeling (scenario A), dan zie we landelijk dat door vergrijzing het aantal sporters minder hard groeit dan de bevolking. Regionaal zijn er grote verschillen: de krimp- en anticipeergebieden, met een hoog

percentage ouderen, zien een flinke daling van het aantal sporters. In het midden van Nederland en de Randstad verwachten we juist een grote groei.

Nemen we de trendmatige ontwikkeling in sportdeelname mee (scenario B), dan zien we bijna hetzelfde beeld. Landelijk neemt het aantal sporters licht toe, maar iets minder hard dan verwacht op basis van de bevolkingsontwikkeling. Regionaal zijn grote verschillen te verwachten.

Ervan uitgaande dat het stimuleren van sport en bewegen de komende jaren zowel landelijk als lokaal hoog op de agenda blijft staan, hebben we gekeken wat er gebeurt als de totale sportdeelname toeneemt tot 65 procent (scenario C). In dit scenario stijgt het aantal sporters in Nederland flink (+14,8%), in bijna elk COROP-gebied. Alleen in regio Delfzijl en Oost-Groningen verwachten we in dit scenario een daling van het aantal sporters.

In alle drie bovenstaande scenario's, waarbij we geen rekening hielden met ontwikkelingen in het accommodatiegebruik, stijgt het gebruik van alle typen accommodaties licht (scenario A en B) tot sterk (scenario C).

Scenario D, E en F: trends in bevolkingsontwikkeling, sportdeelname en accommodatiegebruik

Naast ontwikkelingen in de bevolkingssamenstelling en sportdeelname zijn ontwikkelingen in het gebruik van sportaccommodaties van belang om een inschatting van het gebruik in de toekomst te maken.

In het scenario waarin de sportdeelname stabiel blijft en we de trendmatige ontwikkeling in accommodatiegebruik (scenario D) doorrekenen, zien we landelijk grotere veranderingen. Het gebruik van zwembaden en overige overdekte sportaccommodaties neemt naar verwachting flink af. Opvallend is dat het gebruik van sporthallen naar verwachting stijgt, terwijl we in 2016 nog verwachtten dat dit zou afnemen.

Kijken we naar het scenario waarin we zowel de trendmatige ontwikkeling in sportdeelname als de trend in accommodatiegebruik (scenario E) doorrekenen, dan zien we dat het gebruik van sporthallen en sportvelden blijft toenemen tot 2035. In het vorige brancherapport verwachtten we juist een afname van het gebruik van sporthallen. Het aantal sporters in zwembaden neemt in scenario E flink af.

In het laatste scenario (scenario F) wordt, uitgaande van het trendmatige sportaccommodatiegebruik, toegewerkt naar een totale sportdeelname van 65 procent. Dit leidt tot een flinke toename van het gebruik van sportvelden en sporthallen en een lichte toename van het gebruik van fitnesscentra en openbare plekken. Maar ook in dit scenario is het de verwachting dat het aantal sporters in overig overdekte sportaccommodaties en zwembaden afneemt. Dit beeld is vergelijkbaar met de uitkomsten uit 2016.

Toekomstige behoefte sporthallen, sportvelden en zwembaden

Trends en ontwikkelingen komen en gaan snel. Het is en blijft onzeker of ontwikkelingen in dezelfde mate blijven doorzetten of misschien juist afzwakken of sterker worden. Daarom moeten we voorzichtig zijn met de cijfers en het doorvertalen van deze scenario's naar de behoefte aan sportaccommodaties in de toekomst.

De zes ontwikkelde scenario's creëren een bandbreedte voor de toekomstige behoefte aan sportaccommodaties. Naar schatting zijn in 2035 20 (+1,3%) tot 200 (+11,1%) extra sporthallen nodig en 430 (+1,8%) tot 3.805 (+13,9%) extra sportvelden. Door het dalende gebruik van zwembaden in de afgelopen jaren zijn in Nederland in 2035 naar schatting 110 (-39,5%) minder tot 55 (+12,1%) extra zwembaden nodig.

Lokaal grote verschillen, maatwerk nodig

In de berekeningen is te zien dat voornamelijk krimpregio's te maken krijgen met een afname van het aantal sporters. Dit zijn regio's waar nu vaak al een hoog aantal accommodaties per 10.000 inwoners aanwezig is (zie hoofdstuk 2). In de Randstad en hoogstedelijke gebieden is de verwachting dat het aantal sporters blijft toenemen. Dit zijn juist gebieden waar de druk op de ruimte en de druk op sportaccommodaties vaak al hoog zijn.

Door deze toenemende druk zien we dat de aandacht voor het beter benutten van sportaccommodaties toeneemt. Landelijk is dit bijvoorbeeld terug te zien in de doelstellingen van het Nationaal Sportakkoord II (Ministerie van VWS et al., 2022) en lokaal zien we een groei in de aandacht voor open sportparken (zie hoofdstuk 8).

Lokaal moet de afweging gemaakt worden hoe voorzien kan worden in de extra behoefte aan sportruimte of op welke andere manieren sportaccommodaties gebruikt kunnen worden bij een afnemende behoefte vanuit de inwoners. Het is hierbij belangrijk dat ook in minder stedelijke gebieden de sportinfrastructuur toegankelijk en goed bereikbaar blijft voor iedereen (zie hoofdstuk 3).

10.7 Bronnen

Literatuur

Pulles, I., Van Eldert, P., & Van der Poel, H. (Reds.) (2022). *Monitor Sport en corona V. De gevolgen van coronamaatregelen voor de sportsector*. Mulier Instituut.

Ministerie van VWS, VNG, VSG, NOC*NSF & POS (2022). *Hoofdlijnen Sportakkoord II. Sport versterkt*.

Datasets

CBS (2023). *Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021*. Mulier Instituut (juli, 2023). *Database SportAanbod (DSA)*.

SCP/CBS (2023). *Vrijetijdsomnibus (VTO) 2012-2022*.

Methode toekomstberekening

Tabel B10.1.1

Methode toekomstberekening in 2016 en 2023

	2016	2023
Databron	OBiN (landelijke cijfers én op VSG-regio)	VTO (landelijke cijfers)
Definitie sportdeelname	Minstens 12 keer per jaar in de afgelopen 12 maanden ('maandelijkse sporters') en minstens 40 keer per jaar ('wekelijkse sporters'), verdere berekeningen o.b.v. maandelijkse sporters	Minstens 40 keer per jaar ('wekelijkse sporters')
Toekomst sportdeelname	(1) Stabiel (2) Totale sportdeelname van 75%	(1) Stabiel (2) Trend (verschil vorige meting en nu is gelijk aan verschil nu en toekomst) (3) Totale sportdeelname van 65%
Definitie accommodatiegebruik	Percentage van de bevolking dat in de afgelopen 12 maanden gebruik heeft gemaakt van een accommodatie voor de sportbeoefening	Percentage van de wekelijkse sporters dat van hun (maximaal) drie meest beoefende sporten aangeeft waar ze deze hebben beoefend
Toekomst accommodatiegebruik	(1) Stabiel (2) Trend (verschil vorige meting en nu is gelijk aan verschil nu en toekomst)	(1) Stabiel (2) Trend (verschil vorige meting en nu is gelijk aan verschil nu en toekomst)

A map of the Netherlands, divided into 39 numbered regions for a quiz. The regions are numbered 1 through 39, covering the entire country. The map is a light green color, and the numbers are in black. The regions are: 1. North Brabant (Noord-Brabant), 2. Zeeland, 3. Limburg, 4. Drenthe, 5. Groningen, 6. Friesland (Fryslân), 7. Overijssel, 8. Gelderland, 9. Utrecht, 10. Noord-Holland, 11. Flevoland, 12. South Holland (Zuid-Holland), 13. North Holland (Noord-Holland), 14. West-Friesland (West-Fryslân), 15. West-Brabant (West-Brabant), 16. Midden-Brabant (Midden-Brabant), 17. Midden-Nederland (Midden-Nederland), 18. Noord-Nederland (Noord-Nederland), 19. Overijssel, 20. Drenthe, 21. Groningen, 22. Friesland (Fryslân), 23. Overijssel, 24. Gelderland, 25. Utrecht, 26. Noord-Holland, 27. Flevoland, 28. South Holland (Zuid-Holland), 29. North Holland (Noord-Holland), 30. West-Friesland (West-Fryslân), 31. West-Brabant (West-Brabant), 32. Midden-Brabant (Midden-Brabant), 33. Midden-Nederland (Midden-Nederland), 34. Midden-Nederland (Midden-Nederland), 35. Midden-Nederland (Midden-Nederland), 36. Midden-Nederland (Midden-Nederland), 37. Midden-Nederland (Midden-Nederland), 38. Midden-Nederland (Midden-Nederland), 39. Midden-Nederland (Midden-Nederland).

1) Oost-Groningen	16) Zuidwest-Gelderland	COROP gebied
2) Delfzijl en omgeving	17) Utrecht	
3) Overig Groningen	18) Kop van Noord-Holland	30) Zuidoost-Zuid-Holland
4) Noord-Friesland	19) Alkmaar en omgeving	31) Zeeuwsch-Vlaanderen
5) Zuidwest-Friesland	20) IJmond	32) Overig Zeeland
6) Zuidoost-Friesland	21) Agglomeratie Haarlem	33) West-Noord-Brabant
7) Noord-Drenthe	22) Zaanstreek	34) Midden-Noord-Brabant
8) Zuidoost-Drenthe	23) Groot-Amsterdam	35) Noordoost-Noord-Brabant
9) Zuidwest-Drenthe	24) Het Gooi en Vechtstreek	36) Zuidoost-Noord-Brabant
10) Noord-Overijssel	25) Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	37) Noord-Limburg
11) Zuidwest-Overijssel	26) Agglomeratie 's-Gravenhage	38) Midden-Limburg
12) Twente	27) Delft en Westland	39) Zuid-Limburg
13) Veluwe	28) Oost-Zuid-Holland	40) Flevoland
14) Achterhoek	29) Groot-Rijnmond	
15) Arnhem/Nijmegen		

Mulier Instituut | Sportaccommodaties in Nederland 2023

Ontwikkeling behoefte aan sporthallen, sportvelden en zwembaden in 2035 t.o.v. 2022 per COROP-gebied

Tabel B10.3.1

Ontwikkeling behoefte aan sporthallen in 2035 t.o.v. 2022 per COROP-gebied

(in procenten)

	Scenario A	Scenario B	Scenario C	Scenario D	Scenario E	Scenario F
Oost-Groningen	-17,1	-19,5	-8,2	-18,2	-20,8	-9,3
Delfzijl en omgeving	-22,2	-24,8	-13,0	-23,4	-26,1	-14,0
Overig Groningen	1,8	-0,3	9,3	3,6	1,5	10,9
Noord-Friesland	-4,6	-6,9	3,3	-4,7	-7,1	3,2
Zuidwest-Friesland	-9,0	-11,3	-0,7	-9,4	-11,9	-1,2
Zuidoost-Friesland	-5,8	-8,1	2,2	-6,3	-8,7	1,7
Noord-Drenthe	-10,6	-12,9	-2,2	-11,0	-13,5	-2,7
Zuidoost-Drenthe	-3,9	-6,2	3,9	-4,4	-6,8	3,5
Zuidwest-Drenthe	-8,7	-11,1	-0,5	-9,2	-11,6	-0,9
Noord-Overijssel	-0,6	-2,9	7,0	-0,1	-2,4	7,5
Zuidwest-Overijssel	0,3	-1,9	7,9	0,4	-1,8	7,9
Twente	-4,6	-6,9	3,3	-4,1	-6,4	3,8
Veluwe	6,2	4,1	13,3	6,5	4,3	13,6
Achterhoek	-9,6	-12,0	-1,4	-10,7	-13,1	-2,3
Arnhem/Nijmegen	2,4	0,2	9,8	2,7	0,5	10,0
Zuidwest-Gelderland	2,8	0,7	10,2	3,0	0,8	10,3
Utrecht	5,8	3,7	12,9	6,7	4,5	13,7
Kop van Noord-Holland	-3,6	-5,9	4,2	-3,7	-6,0	4,1
Alkmaar en omgeving	1,8	-0,3	9,2	1,6	-0,6	9,0
IJmond	2,8	0,6	10,1	2,6	0,4	10,0
Agglomeratie Haarlem	9,9	7,8	16,7	10,3	8,3	17,1
Zaanstreek	11,1	9,1	17,8	11,7	9,7	18,4
Groot-Amsterdam	11,5	9,6	18,2	13,0	11,1	19,6
Het Gooi en Vechtstreek	3,8	1,6	11,1	3,6	1,4	10,9
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	2,8	0,7	10,2	3,6	1,5	10,9
Agglomeratie 's-Gravenhage	8,8	6,8	15,7	9,7	7,6	16,5
Delft en Westland	13,1	11,2	19,7	14,6	12,6	21,0
Oost-Zuid-Holland	9,8	7,8	16,6	10,2	8,2	17,0
Groot-Rijnmond	5,0	2,9	12,2	5,8	3,6	12,9
Zuidoost-Zuid-Holland	0,7	-1,5	8,2	1,2	-1,1	8,7

Tabel B10.3.1

Zeeuwsch-Vlaanderen	-5,6	-7,8	2,3	-6,3	-8,6	1,7
Overig Zeeland	-1,2	-3,4	6,4	-1,5	-3,8	6,1
West-Noord-Brabant	2,4	0,2	9,7	2,3	0,1	9,7
Midden-Noord-Brabant	3,5	1,4	10,8	4,2	2,0	11,4
Noordoost-Noord-Brabant	1,4	-0,7	8,9	1,3	-0,9	8,8
Zuidoost-Noord-Brabant	6,5	4,4	13,5	6,9	4,8	13,9
Noord-Limburg	-3,3	-5,5	4,5	-3,9	-6,2	4,0
Midden-Limburg	-3,4	-5,5	4,4	-4,3	-6,6	3,5
Zuid-Limburg	-0,6	-2,7	7,0	-0,7	-2,9	6,9
Flevoland	8,3	6,1	15,2	9,3	7,1	16,1

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021; Database SportAanbod (DSA), 2023; Vrijetijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel B10.3.2**Ontwikkeling behoefte aan sportvelden in 2035 t.o.v. 2022 per COROP-gebied**

(in procenten)

	Scenario A	Scenario B	Scenario C	Scenario D	Scenario E	Scenario F
Oost-Groningen	-15,0	-17,1	-6,3	-10,6	-12,5	-2,3
Delfzijl en omgeving	-20,3	-22,5	-11,2	-15,7	-17,7	-7,0
Overig Groningen	1,3	-0,6	8,8	5,2	3,5	12,4
Noord-Friesland	-4,5	-6,6	3,3	-1,3	-3,2	6,4
Zuidwest-Friesland	-7,4	-9,5	0,7	-3,8	-5,8	4,0
Zuidoost-Friesland	-4,4	-6,4	3,5	-0,8	-2,6	6,8
Noord-Drenthe	-8,2	-10,2	0,0	-4,1	-6,0	3,7
Zuidoost-Drenthe	-3,5	-5,5	4,3	0,0	-1,8	7,6
Zuidwest-Drenthe	-7,7	-9,8	0,4	-4,1	-6,1	3,7
Noord-Overijssel	0,2	-1,9	7,7	3,1	1,2	10,4
Zuidwest-Overijssel	1,1	-0,9	8,5	4,3	2,5	11,5
Twente	-3,5	-5,5	4,3	0,1	-1,7	7,7
Veluwe	6,3	4,4	13,4	8,9	7,1	15,8
Achterhoek	-8,4	-10,5	-0,3	-4,5	-6,4	3,4
Arnhem/Nijmegen	2,3	0,4	9,7	5,6	3,9	12,8
Zuidwest-Gelderland	3,3	1,4	10,6	6,3	4,5	13,4
Utrecht	6,1	4,2	13,2	9,0	7,3	15,9
Kop van Noord-Holland	-2,6	-4,5	5,2	1,0	-0,8	8,5
Alkmaar en omgeving	2,4	0,5	9,8	5,5	3,8	12,7
IJmond	3,0	1,1	10,3	6,1	4,4	13,2
Agglomeratie Haarlem	10,5	8,7	17,3	13,2	11,6	19,8
Zaanstreek	11,0	9,2	17,7	13,6	11,9	20,1
Groot-Amsterdam	11,3	9,6	18,0	14,5	12,9	21,0
Het Gooi en Vechtstreek	4,7	2,8	11,9	7,4	5,6	14,4
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	2,9	1,0	10,3	6,3	4,5	13,4

Tabel B10.3.2

Agglomeratie 's-Gravenhage	9,1	7,3	16,0	11,9	10,3	18,6
Delft en Westland	12,5	10,8	19,1	15,5	13,9	21,9
Oost-Zuid-Holland	9,9	8,1	16,7	12,5	10,8	19,1
Groot-Rijnmond	5,0	3,2	12,2	8,1	6,3	15,0
Zuidoost-Zuid-Holland	1,4	-0,6	8,8	4,4	2,5	11,6
Zeeuwsch-Vlaanderen	-4,5	-6,4	3,4	-0,4	-2,2	7,2
Overig Zeeland	-0,8	-2,8	6,8	2,4	0,6	9,8
West-Noord-Brabant	2,2	0,3	9,6	5,4	3,7	12,6
Midden-Noord-Brabant	3,8	1,9	11,0	7,1	5,4	14,1
Noordoost-Noord-Brabant	1,5	-0,4	9,0	4,7	2,9	11,9
Zuidoost-Noord-Brabant	6,7	4,9	13,7	9,9	8,2	16,7
Noord-Limburg	-3,5	-5,4	4,3	0,1	-1,8	7,6
Midden-Limburg	-3,1	-5,0	4,7	0,8	-1,0	8,3
Zuid-Limburg	-0,9	-2,8	6,7	3,1	1,4	10,4
Flevoland	9,0	7,1	15,9	11,5	9,7	18,2

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021; Database SportAanbod (DSA), 2023; Vrijetijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Tabel B10.3.3**Ontwikkeling behoefte aan zwembaden in 2035 t.o.v. 2022 per COROP-gebied**

(in procenten)

	Scenario A	Scenario B	Scenario C	Scenario D	Scenario E	Scenario F
Oost-Groningen	-13,4	-15,1	-4,8	-65,8	-68,6	-53,3
Delfzijl en omgeving	-18,7	-20,6	-9,8	-73,7	-76,6	-60,5
Overig Groningen	3,7	2,1	11,0	-38,5	-41,1	-28,1
Noord-Friesland	-2,6	-4,3	5,2	-47,4	-50,2	-36,3
Zuidwest-Friesland	-6,8	-8,5	1,3	-54,2	-57,0	-42,6
Zuidoost-Friesland	-3,4	-5,1	4,4	-49,6	-52,3	-38,3
Noord-Drenthe	-8,1	-9,8	0,0	-57,4	-60,2	-45,5
Zuidoost-Drenthe	-3,6	-5,3	4,2	-49,9	-52,6	-38,6
Zuidwest-Drenthe	-6,9	-8,6	1,2	-54,3	-57,2	-42,7
Noord-Overijssel	1,8	0,1	9,2	-40,2	-42,9	-29,6
Zuidwest-Overijssel	2,6	1,0	10,0	-40,5	-43,2	-29,9
Twente	-2,2	-3,9	5,5	-47,2	-49,9	-36,1
Veluwe	7,3	5,7	14,3	-32,2	-34,8	-22,2
Achterhoek	-7,5	-9,1	0,6	-56,2	-58,9	-44,4
Arnhem/Nijmegen	4,3	2,7	11,5	-38,3	-40,8	-27,8
Zuidwest-Gelderland	4,3	2,7	11,5	-37,3	-39,9	-27,0
Utrecht	7,7	6,1	14,7	-32,1	-34,7	-22,2
Kop van Noord-Holland	-1,7	-3,3	6,0	-47,1	-49,8	-36,0
Alkmaar en omgeving	3,6	2,0	10,9	-39,3	-41,8	-28,7
IJmond	3,9	2,3	11,2	-38,7	-41,3	-28,2
Agglomeratie Haarlem	10,7	9,2	17,4	-28,6	-31,0	-18,9
Zaanstreek	11,3	9,8	18,0	-27,3	-29,8	-17,7
Groot-Amsterdam	13,8	12,3	20,3	-24,7	-27,0	-15,2
Het Gooi en Vechtstreek	4,8	3,2	12,0	-36,9	-39,5	-26,5
Agglomeratie Leiden en Bollenstreek	4,1	2,5	11,4	-37,8	-40,4	-27,4
Agglomeratie 's-Gravenhage	10,5	8,9	17,2	-28,6	-31,1	-18,9
Delft en Westland	13,9	12,5	20,4	-23,2	-25,6	-13,9
Oost-Zuid-Holland	10,4	8,8	17,2	-28,2	-30,7	-18,5
Groot-Rijnmond	6,7	5,1	13,7	-34,1	-36,7	-24,0
Zuidoost-Zuid-Holland	2,5	0,9	9,9	-39,7	-42,4	-29,1
Zeeuwsch-Vlaanderen	-4,8	-6,4	3,1	-53,3	-56,0	-41,8
Overig Zeeland	-0,2	-1,9	7,4	-44,3	-46,9	-33,4
West-Noord-Brabant	3,2	1,6	10,5	-39,6	-42,2	-29,1
Midden-Noord-Brabant	5,2	3,6	12,3	-36,8	-39,4	-26,5
Noordoost-Noord-Brabant	2,8	1,2	10,1	-40,3	-42,9	-29,7
Zuidoost-Noord-Brabant	8,1	6,6	15,0	-32,8	-35,3	-22,8
Noord-Limburg	-2,6	-4,2	5,1	-48,7	-51,3	-37,4
Midden-Limburg	-2,0	-3,6	5,6	-49,2	-51,8	-37,9
Zuid-Limburg	-0,8	-2,3	6,8	-47,0	-49,6	-35,9
Flevoland	10,3	8,7	17,1	-27,8	-30,4	-18,2

Bron: CBS Regionale prognose 2023-2050; bevolking, intervallen, regio-indeling 2021; Database SportAanbod (DSA), 2023; Vrijetijdsomnibus (VTO) 2018 SCP/CBS, 2022 CBS/Mulier Instituut. Bewerking: Mulier Instituut.

Hoofdstuk 11 | Slotbeschouwing

Hugo van der Poel

Slotbeschouwing

Hugo van der Poel

In deze slotbeschouwing blikken we terug, maken we de stand van zaken op en kijken we vooruit.

- In paragraaf 11.1 gaan we in op de groei in aandacht voor het thema sportaccommodaties op landelijk niveau sinds het uitbrengen van de voorloper van dit rapport: Sportaccommodaties in Nederland: kaarten en kengetallen (Van der Poel et al., 2016). We sluiten deze paragraaf af met de betekenis van deze groeiende beleidsaandacht voor de dataverzameling en expertise-ontwikkeling op het terrein van sportaccommodaties.
- Vervolgens bespreken we in paragraaf 11.2 de ontwikkelingen op de beleidsthema's duurzaamheid, toegankelijkheid en exploitatie.
- In paragraaf 11.3 presenteren we een samenvattende tabel met kengetallen, voor alle sportaccommodaties en voor de veelvoorkomende typen sportaccommodaties die we in deze accommodatiemonitor bijzondere aandacht hebben gegeven.
- Paragraaf 11.4 is gewijd aan een bijzonder kengetal: de kernindicator Sportaccommodaties.
- Paragraaf 11.5 is gewijd aan (ontwikkelingen in) de nabijheid van en reisafstand tot sportaccommodaties.
- In paragraaf 11.6 bespreken we de (ontwikkelingen in) regionale verschillen in het aanbod van sportaccommodaties.
- We sluiten in paragraaf 11.7 af met de uitdagingen voor het sportaccommodatiebeleid.

11.1 Groeiende beleidsaandacht voor sportaccommodaties

Beleidsmatig waren er in de afgelopen jaren verschillende belangrijke ontwikkelingen. Ten eerste de opname van een pijler Duurzame Sportinfrastructuur in het in 2018 gesloten Nationaal Sportakkoord en aandacht voor topsportaccommodaties in de pijler Topsport van datzelfde Sportakkoord.

Ten tweede de vrijstelling van het aanbieden van sportmogelijkheden van btw-heffing, waardoor het niet langer mogelijk was de inkoop-btw terug te vragen. Om voor het wegvallen van die mogelijkheid te compenseren zijn twee subsidieregelingen in het leven geroepen (de SPUK en de BOSA), waarvan de uitvoering is belegd bij het ministerie van VWS en de beleidsverantwoordelijkheid bij de directie Sport van dat ministerie.

Ten derde de verplichting in het basisonderwijs om minimaal twee gymlessen per week aan te bieden en de verplichting voor gemeenten om te voorzien in voldoende accommodatie daarvoor.

En ten vierde de rol van de Rijksoverheid als laatste toevlucht bij de instandhouding van de sportinfrastructuur toen vanwege de coronamaatregelen sportaccommodaties waren gesloten en met doorlopende kosten en zonder inkomsten zaten. De gemene deler van deze veranderingen is dat de Rijksoverheid zich heeft gemeld als speler op het terrein van sportaccommodaties.

Het bouwen, beheren en exploiteren van sportaccommodaties is in Nederland vanouds een zaak van particulier initiatief (verenigingen, stichtingen en bedrijven), gemeenten en scholen. De zorg voor sportaccommodaties door gemeenten vindt plaats binnen de gemeentelijke autonomie, er gelden hiervoor geen wettelijke verplichtingen. Met de decentralisatie van het onderwijshuisvestingsbeleid naar gemeenten is ook de zorg voor accommodatie van het bewegingsonderwijs een gemeentelijke aangelegenheid.

De Rijksoverheid had tot 2019 geen verantwoordelijkheid voor, en (dus) nauwelijks beleid, data en kennis van zaken op het terrein van sportaccommodaties. Formeel is die verantwoordelijkheid er nog steeds niet, maar bovengenoemde veranderingen impliceren dat die verantwoordelijkheid de afgelopen tijd wel is gevoeld en genomen. Wellicht tegen wil en dank, want het zijn vooral externe ontwikkelingen geweest die hiertoe hebben geleid.

Gevolgen afschaffing btw-heffing op aanbieden sportmogelijkheden

Een uitspraak van het Europese Hof heeft ertoe geleid dat voor sportaanbod het nultarief moest worden ingevoerd. Daardoor is teruggave van de btw op de investeringen in en het onderhoud van sportaccommodaties niet langer mogelijk.

Hiermee bleek zo'n kwart miljoen euro op jaarbasis gemoeid te zijn. Omdat er geen bezuinigingsdoel achter zat, is besloten dit geld beschikbaar te stellen aan het ministerie van VWS. Het ministerie kan nu via twee nieuwe subsidieregelingen de sportsector compenseren voor het verlies van de mogelijkheid de inkoop-btw op sportaccommodaties terug te vragen.

Daarmee is het budget van de directie Sport meer dan verdubbeld en is er een beleidsverantwoordelijkheid bij de directie Sport komen te liggen voor het wel en wee van deze subsidieregelingen. Die verantwoordelijkheid vraagt om (nationale) data en kennis en het opbouwen van capaciteit ter zake bij de directie.

Duurzame sportinfrastructuur als pijler van het Nationaal Sportakkoord

In de tijd viel het optuigen van de bovengenoemde subsidieregelingen SPUK (voor gemeenten) en BOSA (voor sportaanbieders anders dan gemeenten) min of meer samen met het ontwerp van het Nationaal Sportakkoord. In het klimaat- en duurzaamheidsbeleid was het sportvastgoed ontdekt als een blinde vlek, waarop

een routekaart is ontwikkeld gericht op het klimaatneutraal maken van het sportvastgoed richting 2050 (zie hoofdstuk 9).

Daarbij kwamen zaken in het vizier als circulair bouwen, milieuvriendelijk beheer van sportvelden, afscheid nemen van onkruidbestrijdingsmiddelen en aandacht voor waterkwaliteit, -gebruik en -berging. Niet per se zaken waar de sportsector zelf op zou komen of veel interesse in heeft. Maar het zijn voor de sportsector wel onontkoombare randvoorwaardelijke zaken, die baat hebben bij enige centrale regie en ondersteuning. Reden dus om een pijler Duurzame Sportinfrastructuur op te nemen in het Nationaal Sportakkoord.

De omhoogschietende prijzen voor energie in 2022-2023 (eveneens een externe ontwikkeling) maakten het overigens voor veel sportaanbieders zonneklaar dat er voor een houdbare exploitatie van een sportaccommodatie veel te winnen is bij (klimaatvriendelijke) maatregelen die het energiegebruik beperken (zoals isolatie) en/of eigen energie opleveren (zoals zonnepanelen).

De twee andere ambities van de pijler Duurzame Sportinfrastructuur zijn eveneens te duiden als reacties op bedreigende (externe) ontwikkelingen. De eerste is de zorg voor een beweegvriendelijke omgeving. Dit is een vorm van meebewegen met de sporters, die steeds vaker de buitenruimte opzoeken voor sport en sportachtige activiteiten. Het belang van de beweegvriendelijke omgeving werd onderstreept in de coronatijd, toen reguliere sportaccommodaties werden gesloten en velen uitweken naar de wandelpaden en fietsroutes, parken en bossen, stranden en recreatiegebieden om in beweging te kunnen blijven.

Met de invoering van de nieuwe Omgevingswet (per 1 januari 2024) in zicht, is het zaak dat de sportsector zich hard maakt voor een beweegvriendelijke omgeving om het informele sporten en sportief-recreatief bewegen te borgen in de plannen om jaarlijks 100.000 nieuwe huizen te bouwen, de natuur te herstellen en het land klimaatadaptief in te richten.

De derde ambitie in de pijler Duurzame Sportinfrastructuur betreft de wens om sportaccommodaties intensiever (lees: de hele dag en het hele jaar door) te gebruiken en de exploitatielasten terug te dringen. Ook dit is randvoorwaardelijk beleid, niet zozeer door een sportbelang ingegeven, maar eerder door de wens de gemeentelijke lasten te beperken en de beperkte ruimte, met name in de verstedelijkte gebieden, beter te benutten.

Dat de coronacrisis en de daarop volgende energiecrisis van buiten de sportsector kwamen hoeft verder geen betoog. De coronacrisis heeft onderstreept hoe belangrijk sport en bewegen zijn voor de volksgezondheid en weerbaarheid tegen (pandemische) virusinfecties.

Beide crises hebben verder duidelijk gemaakt dat we, als het puntje bij het paaltje komt, naar de (Rijks)overheid kijken als we er zelf niet meer uitkomen. De Rijksoverheid heeft met enige honderden miljoenen bijgesprongen om

sportaanbieders en sportaccommodaties door de donkere tijden van doorlopende kosten en geen opbrengsten heen te helpen. Met dit optreden als laatste toevlucht heeft ze in feite haar publieke verantwoordelijkheid voor de instandhouding van de sportinfrastructuur erkend en genomen.

In het nieuwe sportakkoord (2022-2026) heet de pijler Duurzame Sportinfrastructuur nu Ruimte voor sport en bewegen. Het accent is verschoven naar 'duurzame exploitatie', met nadruk op energiematregelen als middel om de exploitatielasten van sportaccommodaties te beheersen.

Verplichting te voorzien in ruimte voor twee gymlessen per week

De verplichting voor basisscholen om met ingang van het schooljaar 2023-2024 minimaal twee gymlessen per week aan te bieden is er gekomen door aanhoudende druk vanuit de Tweede Kamer, in het bijzonder van de sportwoordvoerders in de Kamer.

Deze verplichting impliceert dat gemeenten hebben te zorgen voor de accommodatie van dat bewegingsonderwijs. Dat betekent een minimumaanbod van gymzalen, sportzalen en sporthallen om hierin te voorzien, binnen een bepaalde maximumafstand van scholen.

Dit borgt de aandacht van gemeenten voor deze typen accommodaties, met kansen voor medegebruik van die accommodaties door sportaanbieders. En met kansen voor andere sportaanbieders, zoals zwembaden, fitnesscentra en sportparken, voor medegebruik van hun accommodatie, vooral overdag, door scholen.

Nationaal plan voor topsportinfrastructuur

De verandering die het meest door de sportsector zelf is en wordt gedreven, is de aandacht voor topsportaccommodaties in de pijler Topsport. Wil Nederland een toonaangevend land blijven als het gaat om het leveren van topsportprestatie en het organiseren van topsportevenementen, dan moet het blijven investeren in de bouw, het onderhoud en de exploitatie van trainingslocaties en topsportaccommodaties, zoals Thialf en het Pieter van den Hoogenband Zwemstadion. Dit zijn kostbare voorzieningen, met een onrendabele top en nationale betekenis.

Deze voorzieningen waren (en zijn) onderdeel van gemeentelijk sportaccommodatiebeleid. Maar in het kader van het Sportakkoord zien we een beweging richting een nationaal topsportaccommodatieplan, waarbij de Rijksoverheid en de provincies partij worden bij de instandhouding van deze topsportinfrastructuur.

Vraag naar data en kennis

De toegenomen aandacht voor allerlei aspecten van sportaccommodaties en sportaccommodatiebeleid, en de grotere betrokkenheid van de directie Sport bij dit onderwerp, zorgen voor een groeiende vraag naar nationale data en kennis op dit terrein.

Er is in Nederland veel kennis van sportaccommodaties, maar die is vooral praktisch van aard. Deze kennis zit als ervaringskennis in de hoofden van ambtenaren en bij sportvrijwilligers en bedrijven, en is vaak niet openbaar, representatief en makkelijk deelbaar. Er is in Nederland geen universiteit of hogeschool te vinden waar een opleiding is met (enige) aandacht voor het thema sportaccommodaties of waar onderzoek wordt gedaan naar deze thematiek. Academische expertise ter zake ontbreekt volledig. Landelijke data zijn zeer schaars, omdat, zoals gezegd, op dit terrein landelijke interesse, beleid en verplichtingen tot registratie tot voor kort ontbraken en dus vrijwel niets landelijk werd geregistreerd.

De enige instantie die vanouds zorgt voor een landelijk overzicht van sportaccommodaties en zwembaden is het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De statistieken van het CBS zijn gebaseerd op driejaarlijkse vragenlijsten. Deze statistieken komen met een aantal beperkingen. De data zijn niet volledig, komen vertraagd beschikbaar, lenen zich niet voor ruimtelijke analyses en zijn niet (makkelijk) koppelbaar aan andere (geografische) databestanden.

In hoofdstuk 13 van Sportaccommodaties in Nederland (Van der Poel et al., 2016) beschreven we hoe in 2012-2016 op verzoek van het ministerie van VWS een set van (kern)indicatoren is ontwikkeld om over langere termijn de belangrijkste ontwikkelingen in de sport te kunnen volgen.

Voor de ruimtelijke kant van de sport werden dat de kernindicator Sportaccommodaties en de kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving. Beide kernindicatoren hebben we ontwikkeld en voor het eerst berekend in Sportaccommodaties in Nederland, in hoofdstuk 13 (Sportaccommodaties) respectievelijk hoofdstuk 14 (Beweegvriendelijke omgeving).¹

Het RIVM coördineert de productie en ontsluiting van de kernindicatoren. Via de website van het RIVM is altijd de meest actuele berekening van de kernindicatoren te vinden.² In paragraaf 2.2 van deze rapportage is een nieuwe berekening van de kernindicator Sportaccommodaties opgenomen.

Om de kernindicator Sportaccommodaties en daarvan afgeleide andere ruimtelijke indicatoren te kunnen berekenen, was er een registratie nodig van alle sportaccommodaties in Nederland, inclusief de ruimtelijke coördinaten van die accommodaties. Die registratie is de Database SportAanbod (DSA).³ Met de hierboven beschreven beleidsmatige ontwikkelingen heeft de ontwikkeling van de DSA een enorme impuls gekregen. De betrouwbaarheid en volledigheid van de data in de DSA zijn inmiddels sterk verbeterd. Gaandeweg zijn meer kenmerken en voorzieningen van de sportaccommodaties vastgelegd of gekoppeld, zoals aantal en

¹ Hoofdstuk 4 van Sport en bewegen in de openbare ruimte: de beweegvriendelijke omgeving in gebruik en beleid (Prins et al., 2021) is gewijd aan de doorontwikkeling en toepassing van de kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving.

² Zie <https://www.sportenbewegenincijfers.nl/kernindicatoren>

³ De ontwikkeling van die database beschreven we in paragraaf 1.2 van Sportaccommodaties in Nederland en paragraaf 2.1 van deze rapportage.

type velden of banen, bassins in zwembaden, eigendom, exploitatie, energiegebruik en energielabel.

Het Mulier Instituut beheert de DSA en heeft de afgelopen jaren de benodigde expertise op het gebied van sportinfrastructuur ontwikkeld en uitgebreid. Daarmee is het mogelijk geworden de acties in en opbrengsten van de pijler Duurzame Sportinfrastructuur van het Nationaal Sportakkoord te volgen met de Jaarrapporten Duurzame Sportinfrastructuur die we sinds 2019 uitbrengen.

Voor de analyses in deze sportaccommodatiemonitor hebben we gewerkt met een bestand van bijna 22.000 sportaccommodaties. Dat zijn er ruim 1.500 meer dan beschikbaar waren in de DSA in 2015, voor de eerste berekening van de kernindicator Sportaccommodaties.

De uitbreiding en verbeteringen in de registratie wat betreft kenmerken en voorzieningen van sportaccommodaties is in bijna alle hoofdstukken van deze rapportage terug te vinden in meer en betere detailinformatie over de accommodaties. Dat is vooral zichtbaar in hoofdstuk 9 Duurzaamheid, dat nu veel kwantitatieve gegevens bevat die in de vorige rapportage ontbraken, omdat die toen niet beschikbaar waren.

Het is ook zichtbaar in het feit dat er nu aparte hoofdstukken zijn met veel kwantitatieve data over financiering en exploitatie (hoofdstuk 7) en gebruik en tevredenheid (hoofdstuk 8), waar dat in de vorige rapportage nog één hoofdstuk was met beperkte kwantitatieve data. Waar de beschikbaarheid van kwantitatieve data nog tegenvalt is in hoofdstuk 6 over toegankelijkheid. De registratie van gegevens over de toegankelijkheid van sportaccommodaties blijkt tijdrovend, kostbaar en complex, zoals duidelijk wordt in hoofdstuk 6.

De opname van het thema sportaccommodaties in het nieuwe onderzoeksprogramma van ZonMw (het programma Missiegedreven Ontwikkeling van Onderzoek en Innovatie sport en bewegen (MOOI in Beweging)) geeft uitzicht op verdieping van de kennis van sportaccommodatie.⁴ Deze kennis moet dienstig zijn aan verhogen van het maatschappelijk rendement van de sportaccommodaties en de volgende editie van deze sportaccommodatiemonitor.

11.2 Duurzaamheid, toegankelijkheid en exploitatie

Inhoudelijk ligt het accent in het landelijke sportbeleid, meer in het bijzonder in de pijler Duurzame Sportinfrastructuur en in de twee landelijke subsidieregelingen (SPUK en BOSA), op de thema's duurzaamheid, toegankelijkheid en exploitatie. Het vierde thema, de beweegvriendelijke omgeving, valt buiten het bestek van deze rapportage, die gericht is op sportaccommodaties.

⁴ Zie <https://mooibeweging.nl/wp-content/uploads/MOOI-in-Beweging-WP-5-definitief.pdf>

Duurzaamheid

Op het gebied van duurzaamheid van sportaccommodaties is veel veranderd sinds 2016. Er waren toen nog vrijwel geen relevante data beschikbaar en slechts een paar kleine onderzoeken gedaan, op basis waarvan we enkele schattingen deden van onder meer het totale energieverbruik door de sportsector. In hoofdstuk 10 Duurzaamheid van Sportaccommodaties in Nederland (Van der Poel et al., 2016) kwam één figuur (10.1) voor. Deze komt in gewijzigde vorm terug in deze rapportage (zie figuren 9.3, 9.4 en 9.5).

Voor zover er een vergelijking mogelijk is, zijn er twee grote veranderingen te noteren. In 2016 werd de aanwezigheid van ledverlichting genoteerd door 14 procent van de sportverenigingen en andere vormen van energiebesparende verlichting door 26 procent. In 2023 geeft 60 procent van de sportverenigingen aan binnen ledverlichting te hebben en 39 procent bij het veld of in de zaal. Zonnepanelen waren in 2016 bij 3 procent van de verenigingen te vinden en in 2023 bij 33 procent.

Op het gebied van isolatie en gebruik van bewegingssensoren daarentegen zijn nauwelijks of geen veranderingen te noteren. De HR-verwarmingsketel scoort in 2023 7 procentpunten lager dan in 2016 en de warmtepomp en waterbesparingsmaatregelen beide 4 procentpunten.

Zowel het gebruik van ledverlichting als het installeren van zonnepanelen is te beschouwen als laaghangend fruit om het energieverbruik en daarmee de milieubelasting van de sportsector terug te dringen. De energiecrisis van 2022-2023 gaf een extra impuls om deze maatregelen te nemen en de energiekosten (blijvend) te beteugelen.

De helft van de sportverenigingen heeft sinds zomer 2022 geïnvesteerd in energiebesparende maatregelen (jaar daarvoor 36%) en 16 procent in duurzame energieopwekking (jaar daarvoor 12%) (figuur 9.8). En hier blijft het niet bij. Vier op de tien verenigingen willen de komende twee jaar investeren in energiebesparende maatregelen en één op de vier in duurzame energieopwekking (figuur 9.10).

De belangrijkste impuls tot verduurzaming van het sportvastgoed is gekomen met de ondertekening van de Routekaart Verduurzaming Sport in 2020, in het verlengde van het Klimaatakkoord van 2019 en geland in de sportwereld als de pijler Duurzame Sportinfrastructuur van het Nationaal Sportakkoord (2018-2022) (zie hoofdstuk 9). De routekaart focust op vier punten: CO₂-reductie, circulair gebruik van materialen, uitbannen van gewasbeschermingsmiddelen en een klimaatadaptieve sportomgeving.

Wat valt op als we de situatie op deze vier punten nu vergelijken met 2016?

● Terugdringen energieverbruik en CO₂-uitstoot

In de vorige rapportage ging verreweg de meeste aandacht uit naar energie (paragraaf 10.2). Zowel naar allerlei vormen van energiebesparing als naar vormen

van opwekking van hernieuwbare energie. Deze relatief grote aandacht beargumenteerden we met de bevinding dat de grootste milieubelasting door sportspecifieke voorzieningen voortkomt uit het energieverbruik.

Vervolgens gaat het over kubieke meters gas, kilowatturen, euro's, subsidies en regelingen. Pas in de allerlaatste alinea valt het woord CO₂-uitstoot, als dat waar het in het milieubeleid uiteindelijk om gaat. Direct gevolgd door de constatering dat in de praktijk vooral de (hoge) energielasten motiveren om energiebesparende maatregelen door te voeren. Het doorslaggevende argument om energie te besparen en/of (zelf) duurzaam op te wekken is dat (op termijn) de exploitatie van de sportaccommodatie erdoor verbetert.

In deze accommodatiemonitor gaat in hoofdstuk 9 wederom de meeste aandacht uit naar energie. Anders dan in 2016 kunnen we nu veel data presenteren. Waar het gaat om het totale energieverbruik door sportaccommodaties laten cijfers van het CBS over de periode 2018-2021 zien dat een daling is ingezet (tabel B9.1.1).

De daling zal in werkelijkheid niet zo sterk zijn als de figuur suggereert (14 procent voor gas en 23 procent voor elektriciteit), omdat het verbruik in 2020 en 2021 is gedrukt door de sluitingen van sportaccommodaties als gevolg van coronamaatregelen.

Een tweede kanttekening is dat de cijfers van het CBS zien op een bestand van 10.530 sportaccommodaties uit 2018, waarvan er in 2021 10.331 over waren. Dit aantal komt overeen met minder dan de helft van de bijna 22.000 accommodaties in de DSA, waarmee we in deze rapportage hebben gewerkt.

Toch is het CBS-bestand wel afgeleid van de DSA. Het lagere aantal van het CBS-bestand kan deels worden verklaard doordat vaak meerdere sportaccommodaties één energieaansluiting delen. Verder zijn gesloten accommodaties wel verwijderd uit het bestand, maar sinds 2018 geen nieuwe accommodaties toegevoegd. Tot slot komt het voor dat sportaccommodaties onderdeel zijn van een groter complex dat niet als een sportcomplex staat geregistreerd.

Al met al zal het totale energieverbruik door de sportaccommodaties in Nederland hierdoor wat hoger zijn dan we zien in tabel B9.1.1.

De schattingen van het (totale) energieverbruik die we presenteerden in 2016, kwamen voor gas op een verbruik van 50 miljoen m³ boven het verbruik dat het CBS in 2018 zag, terwijl het elektriciteitsverbruik van vergelijkbare grootte was. Ook die schattingen waren vrijwel zeker onderschattingen van het totale energieverbruik, omdat ze gebaseerd waren op een deel van de sportaccommodaties en onduidelijk was welk deel. Voor het energieverbruik maakt het natuurlijk nogal uit of we kijken naar een boothuis van een roeivereniging, een voetbalaccommodatie, een ijsbaan, een gymzaal of een denksportcentrum.

Er zijn ten minste drie redenen te noemen waarom het toch plausibel is te rekenen op een daling van het totale energieverbruik en de CO₂-uitstoot door de sportaccommodaties in Nederland.

Ten eerste groeit, afgaande op de cijfers in de DSA, het aantal sportaccommodaties nauwelijks meer, en zeker niet het aantal grote energieverbruikers zoals ijsbanen, zwembaden en voetbalaccommodaties. Voor zover er sprake is van groei in aantal accommodaties betreft dat weinig energie vragende accommodaties zoals padelbanen en klimhallen.

Ten tweede is en wordt er geïnvesteerd in energiebesparende maatregelen en (eigen) hernieuwbare energieopwekking. Alleen al in de BOSA-regeling is sinds 2018 een jaarlijks stijgend bedrag zichtbaar, tot zo'n 50 miljoen euro (52,5 miljoen aangevraagd, 44 miljoen goedgekeurd) in 2022, aan investeringen in energiebesparende maatregelen (tabel 9.3 en 9.4). Deze investeringen vertalen zich in een lager energieverbruik.

Ten derde is er in de cijfers van het CBS een daling te zien in energieverbruik tussen 2018 en 2019, dus voor de coronatijd. Ongetwijfeld zal het energieverbruik door de sportaccommodaties in 2022 hoger blijken te zijn dan in 2021. Maar de energiecrisis die volgde op de coronacrisis heeft de sportsector bewust gemaakt van de omvang van het energieverbruik en aangezet tot het nemen van energiebesparende maatregelen. Naar verwachting blijft daarom het energieverbruik in 2022 en volgende jaren onder het niveau van 2019.

● Circulair gebruik van materialen

Over circulair gebruik van materialen konden we in 2016 niet veel meer melden dan over het concept 'circulaire economie', voorschriften voor omgaan met afval en voornemens voor 'duurzaam bouwen'.

In 2023 zijn er cijfers beschikbaar, maar het aantal maatregelen of voorzieningen dat wordt gevolgd is beperkt, de impact van de maatregelen lijkt gering en de scores liggen bij verenigingen op 11 procent of lager (figuur 9.6). 5 procent van de verenigingen meldt te investeren in circulaire producten. Het beeld bij gemeenten is iets gunstiger, maar dat 56 procent meldt niet te weten welke maatregelen de gemeente neemt of heeft genomen, wijst erop dat er bij gemeenten nog weinig focus is op dit thema (tabel 9.13).

Wat verder opvalt is het relatief lage aangevraagde bedrag voor circulaire maatregelen in de BOSA-regeling (900.000 euro in 2022, tegenover 52,5 miljoen euro voor energiebesparende maatregelen). En het relatief lage percentage goedgekeurde maatregelen (28%, tegenover 84% bij energiebesparende maatregelen) (tabel 9.3).

Vergeleken met de inzet op energie oogt de inzet op circulair gebruik van materialen klein. Daar kunnen meerdere redenen voor zijn. Ten eerste is er waarschijnlijk weinig geld mee te verdienen en heeft het weinig tot geen gunstige invloed op de

exploitatie van de sportaccommodatie. Ten tweede is het een behoorlijk technisch onderwerp, niet iets waar de gemiddelde sportambtenaar veel zicht op heeft of in geïnteresseerd zal zijn. Ten derde lijken de mogelijkheden om materialen te hergebruiken beperkt, zeker als we afgaan op de maatregelen die genoemd worden in het kader van de BOSA-regeling (tabel 9.5 en 9.7).

● **Uitbannen gewasbeschermingsmiddelen**

In Sportaccommodaties in Nederland meldden we in paragraaf 10.5.1 over duurzaam beheer van sportvelden dat al in een rapport uit 1998 sprake was van een mogelijk verbod op ‘bestrijdingsmiddelen’. Vijftien jaar later, in 2013, liet het toenmalige kabinet weten deze middelen geheel te willen verbieden. In 2015 sloten partijen de Green Deal Sportvelden 2020, waarmee betrokkenen tot 2020 de tijd kregen om methoden te ontwikkelen voor een milieuvriendelijk en chemievrij onderhoud van sportvelden.

Inmiddels is er met ingang van 1 januari 2023 een verbod op gewasbeschermingsmiddelen van kracht. Tegen dit verbod is geprocedeerd tot aan de Hoge Raad, die het verbod niet als onrechtmatig beschouwt en de zaak heeft verwezen naar het Gerechtshof van Amsterdam. Een uitspraak van het Gerechtshof wordt eind 2023 verwacht.

Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op grassportvelden in gemeentelijk beheer is tussen 2019 en 2021 aanmerkelijk teruggelopen. In vier op de vijf gemeenten worden deze middelen niet meer gebruikt. Als de middelen nog worden gebruikt, dan meestal op minder dan de helft van de grassportvelden.

In 2022 is er vergeleken met 2021 nauwelijks iets veranderd in deze situatie, ook al gaven de meeste gemeenten in 2021 nog aan het gebruik van de gewasbeschermingsmiddelen te willen verminderen. Redenen dat het terugdringen van het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen op grassportvelden lijkt te stokken zijn de hogere kosten van alternatieve vormen van onkruidbestrijding, de lage tolerantie van onkruid in de grasvelden bij gebruikers en onduidelijkheid in de regelgeving.

Deze rapportage geeft geen zicht op het gebruik van chemische middelen op niet-grassportvelden, op golfbanen en in zwembaden. De monitoring op deze onderwerpen is in ontwikkeling.

● **Klimaatadaptatie**

Het vierde focuspunt is klimaatadaptief bouwen. In de vorige rapportage noemden we dit niet. Qua omvang lijkt dit punt in de BOSA-regeling op circulair gebruik van materialen. De subsidie voor klimaatadaptieve maatregelen is overwegend gebruikt voor projecten gericht op hergebruik van regenwater bij buitensportaccommodaties (tabel 9.5).

In de aanvragen voor 2023 is een verbreding van de in te zetten maatregelen te zien naar vegetatiedaken en infiltratiesystemen, en komen er ook aanvragen van andere

dan buitensportaccommodaties (tabel 9.7). Het gaat nog steeds om kleine bedragen en aantallen aanvragen, maar we zien duidelijk groei en verbreding sinds 2021, toen de eerste aanvragen voor klimaatadaptatie in de BOSA-regeling zijn goedgekeurd.

Er wordt nog niet gemonitord op watergebruik door sportaccommodaties. De data hiervoor zouden kunnen komen van het CBS. Het CBS koppelt een van de DSA afgeleid bestand van sportaccommodaties aan gegevens van energieleveranciers van hun energieleveranties aan die sportaccommodaties. Op soortgelijke wijze zou er een koppeling kunnen komen van dat bestand van sportaccommodaties aan de leveranties op die accommodaties door waterleveranciers.

Toegankelijkheid

In Sportaccommodaties in Nederland (Van der Poel et al., 2016) was hoofdstuk 11 gewijd aan het thema Toegankelijkheid. De aandacht toen ging uit naar ervaringen van burgers met verschillende aspecten van toegankelijkheid, beleid gericht op toegankelijkheid, richtlijnen voor toegankelijkheid en het meten van toegankelijkheid. In deze accommodatiemonitor is hoofdstuk 6 aan toegankelijkheid gewijd.

Beide rapportages gaan in op verschillende vormen van toegankelijkheid. Daarbij is een onderscheid te maken tussen persoonsgeboden factoren en omgevingsfactoren, waarbij die laatste uiteenvallen in aspecten van fysieke, sociale, praktische en informatie-/digitale toegankelijkheid. Hoewel er in beide rapportages relatief veel aandacht is voor de toegankelijkheid van het sportaanbod voor mensen met een beperking, is de insteek in beide rapportages breder.

Vergeleken met 2016 is de bewustwording van en de beleidsaandacht voor toegankelijkheid toegenomen. Dit is zichtbaar in en bevorderd door Diversiteit en Inclusie als een van de zes pijlers van de oude en het nieuwe Nationaal Sportakkoord. Gemeenten noemen nu 'goede toegankelijkheid' als de op één na belangrijkste doelstelling voor hun accommodatiebeleid. Het thema kan ook op veel draagvlak rekenen bij de bevolking.

Net als duurzaamheidsmaatregelen kunnen toegankelijkheidsmaatregelen ondersteuning krijgen vanuit de BOSA-regeling, waarmee de subsidie aangevuld kan worden tot 30 procent van het investeringsbedrag. Daarmee is er een landelijke stimuleringsmaatregel om sportaccommodaties aan te passen en toegankelijker te maken met automatische deuren, (til)liften en dergelijke voor onder meer rolstoelers, slechthorenden en slechtzienden. In 2022 is 1,6 miljoen euro (2021: 1,1 miljoen) aan maatregelen aangevraagd en bijna 900.000 euro (in 2021 bijna 600.000) goedgekeurd (tabel 6.1).

Op het gebied van regelgeving, voorschriften, handreikingen en dergelijke is ten opzichte van 2016 vooruitgang geboekt. Van de feitelijke toegankelijkheid op accommodatieniveau is een verre van volledig beeld. Hiervoor moeten alle accommodaties worden geschouwd. Dat is een kostbare en langdurige aangelegenheid, ook omdat een schouw op gezette tijden herhaald moet worden.

Winst is dat nu via Uniek Sporten van 327 gemeenten (= 95%) zicht is op in totaal 7.379 aangepaste sport- en beweegactiviteiten. Hiervan mag worden aangenomen dat die activiteiten plaatsvinden op locaties⁵ die voldoende toegankelijk zijn voor de doelgroepen van dit aanbod.

Burgers zijn vrij tevreden over diverse aspecten van toegankelijkheid, ook mensen met een beperking. Het merendeel ervaart geen belemmeringen. Als men die ervaart, is het meestal omdat het sportaanbod in de buurt niet aansluit op de eigen wensen of mogelijkheden. Drie kwart van de bevolking is (zeer) tevreden over de toegankelijkheid van sportaccommodaties met een rolstoel, 4 procent meer dan zo'n tien jaar geleden (figuur 6.4). De tevredenheid over de betaalbaarheid van sportaccommodaties lijkt iets hoger dan tien jaar geleden. In elk geval is het percentage dat (zeer) ontevreden is gedaald van 21 naar 10 procent (figuur 6.5).

Het algemene beeld hiermee is dat het onderwerp toegankelijkheid op de kaart staat en de toegankelijkheid verbetert. Toegankelijkheid is wel een erg veelvormig onderwerp door de veelheid van sociale, fysieke, praktische en informatieve aspecten en de diversiteit van doelgroepen. Dat impliceert dat er veel verschillende maatregelen genomen moeten worden, voor vaak in omvang beperkte doelgroepen, wat (uitvoering van) beleid tijdrovend en relatief kostbaar maakt. Dat geldt ook voor het vastleggen van de toegankelijkheidskenmerken van ruim 20.000 sportaccommodaties.

Exploitatie

In Sportaccommodaties in Nederland (Van der Poel et al., 2016) signaleerden we twee donkere wolken voor de financiering van sportaccommodaties: het verdwijnen van de financiële voordelen van het Sportbesluit (lees: de mogelijkheid om de inkoop-btw op investeringen in sportaccommodaties te verrekenen met de verkoop-btw van 6%) en de Wet Markt en Overheid (WMO).

Met het omzetten van het btw-voordeel in de nieuwe subsidieregelingen BOSA en SPUK is de eerste wolk opgelost. Beleidsmatig bijkomende voordelen van de nieuwe subsidieregelingen zijn de mogelijkheid om met financiële prikkels te sturen in het sportaccommodatiebeleid, zoals met de aanvullende subsidies voor duurzaamheids- en toegankelijkheidsmaatregelen. En de noodzaak om data en kennis op het terrein van sportaccommodaties te ontwikkelen, om zo het beleid op dit terrein te kunnen onderbouwen en verantwoorden.

Onder de WMO kunnen gemeenten sportaccommodaties financieel blijven steunen wanneer deze erkend worden als Dienst van Algemeen Economisch Belang (DAEB), oftewel als publiek belang. De vele steunmaatregelen die de overheid heeft getroffen voor de instandhouding van de sportaccommodaties ten tijde van eerst de corona- en vervolgens de energiecrisis, getuigen van de erkenning van het publieke belang van deze accommodaties. In haar advies De opstelling op het speelveld

⁵ Die locaties hoeven geen sportaccommodaties geregistreerd in de DSA te zijn, en één locatie kan ruimte bieden aan meerdere activiteiten.

(NLSportraad, 2020) adviseert de Nederlandse Sportraad om dit publieke belang wettelijk vast te leggen. Het ministerie van VWS verkent nu nut en noodzaak van een aparte Sportwet. Hoe dat ook zij, ook de wolk van de WMO lijkt voorbij te drijven.

Mede dankzij het voorbijdrijven van genoemde wolken en de steunmaatregelen van de Rijksoverheid tijdens de corona- en energiecrisis zien we een grote mate van continuïteit in de exploitatie en (publieke) financiering van sportaccommodaties in de periode 2016-2023. Dit is in lijn met de in andere hoofdstukken van deze rapportage geconstateerde lichte dalingen in de aantallen sportaccommodaties die meestal geheel of gedeeltelijk door gemeenten in stand worden gehouden, zoals zwembaden, sporthallen en sportparken.

De kosten van grootschalige renovatie en (ver)nieuwbouw lopen op. Met name in de (Rand)stedelijke gebieden, waar de vraag naar (nieuwe) sportvoorzieningen het grootst is en de druk op de grond en bouwkosten relatief hoog zijn. De hogere eisen die vandaag de dag gelden voor de inrichting, veiligheid, duurzaamheid en toegankelijkheid van de sportaccommodaties, vergeleken met de eisen die golden voor de te vervangen accommodaties uit de jaren zestig tot tachtig, leiden eveneens tot opkopende kosten.

Tot slot is er sprake van een snelle daling van het aantal gemeenten sinds de jaren zeventig. In 1973 bijvoorbeeld waren er nog 850 gemeenten, nu zijn het er ruim 500 minder. Fusiegemeenten kijken kritisch naar het bestaande sportaanbod. Nogal eens besluit de nieuwe gemeente bijvoorbeeld drie oude zwembaden te vervangen door twee nieuwe. Zo maken een lichte daling in de aantallen van dit type voorzieningen, gecombineerd met de oplopende kosten, dat de stijging van de totale gemeentelijke uitgaven aan sport min of meer in de pas blijven met de inflatie.

De trend naar het meer of minder op afstand plaatsen van het sportaccommodatiebeleid door gemeenten zet zich door, maar in afgezwakt tempo. Voor zover er sprake is van groei van sportaccommodaties, betreft het over het algemeen initiatief van niet-gemeentelijke partijen, zoals bedrijven, scholen, stichtingen en verenigingen. Hoewel we hier maar beperkt zicht op hebben, is het waarschijnlijk dat het aandeel gemeentelijke accommodaties in het totale aantal sportaccommodaties blijft dalen.

We zien geen bijzondere ontwikkelingen in de gemeentelijke uitgaven aan sportaccommodaties en in de huurtarieven bij gemeentelijke sportvoorzieningen. De gemeentelijke sportuitgaven stijgen mee met de inflatie, en het aandeel sportaccommodaties in die uitgaven blijft tussen de 70 en 75 procent. De gemeentelijke huurtarieven stijgen eveneens iets, maar in lijn met de inflatie. Ze worden niet veel kostendekkender en we zien beperkte beleidsinzet om de kostendekkendheid omhoog te krijgen door tariefsverhogingen.

In lijn met de ambities in de pijler Duurzame Sportinfrastructuur om de bezetting en het (maatschappelijke) rendement van de (gemeentelijke) sportvoorzieningen te

verhogen gaat de interesse op dit moment meer uit naar mogelijkheden om het gebruik van sportaccommodaties tijdens daluren (overdag, op zondag, in schoolvakantietijden) te vergroten.

In het nieuwe sportakkoord ligt het accent op 'duurzame exploitatie', waarbij maatregelen gericht op een betere bezetting van de accommodaties worden gecombineerd met maatregelen om de kosten voor energie te beteugelen. Zoals eerder gezegd is dit exploitatievraagstuk een belangrijk thema in het onderzoeksprogramma MOOI van ZonMw, dat start in 2024.

11.3 Kengetallen

In tabel 11.1 presenteren we de belangrijkste kengetallen voor alle sportaccommodaties en voor de acht veelvoorkomende typen accommodaties die we in diverse hoofdstukken verder hebben uitgediept.

Het aantal accommodaties per 25.000 inwoners ligt in werkelijkheid iets hoger dan de 30,7 uit tabel 11.1. Zoals in hoofdstuk 2 is toegelicht, zijn in de DSA meer dan 21.892 accommodaties geregistreerd, maar konden we om diverse redenen niet alle geregistreerde accommodaties meenemen in de analyses. Daarnaast hebben we voor enkele kleinere of nieuwe takken van sport nog geen volledig zicht op de accommodaties.

Met deze kanttekening kunnen we met zekerheid zeggen dat er minimaal één reguliere sportaccommodatie per 814 inwoners beschikbaar is, en wel op gemiddeld niet meer dan 500 meter van de woning. Voor de afzonderlijke typen accommodaties geldt dat men gemiddeld binnen 1,6 kilometer van huis een fitness-, voetbal-, tennis- én sporthal kan vinden. In fysieke zin is sport en bewegen in de buurt voor de gemiddelde Nederlander dus geen probleem.

Tabel 11.1
Kengetallen sportaccommodaties

Type accommodatie	Aantal accommodaties	Aantal accommodaties per 25.000 inwoners	Gemiddelde afstand in kilometers	Gemiddelde bezetting/ gebruik in aantal leden per veld, baan of holes*	Gemiddeld aantal velden, banen of holes per accommodatie
Sport totaal	21.892	30,7	0,5		
Fitness	2.762	3,9	1,3		
Voetbal	2.286	3,2	1,5	137	3,8
Tennis	1.968	2,8	1,5	51	6,0
Sporthallen	1.582	2,2	1,6		
Zwembaden	807	1,1	2,3		
Hockey	331	0,5	4,2	210	3,1
Golf	275	0,4	6,1	94**	16,8
Korfbal	585	0,8	4,0	135***	

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2023.

* Uitgaande van de ledenaantallen van KNVB, KNLTB, KNHB, NGF en KNKV.

.. Uitgaande van een gemiddelde baanbezetting van 94 per hole heeft een golfbaan met negen holes een gemiddelde bezetting van 846 leden, een golfbaan met achttien holes 1.692 leden en een golfbaan met 27 holes 2.538 leden.

*** Gemiddelde bezetting per accommodatie.

Op het eerste gezicht wijken de berekende kengetallen voor 2023 weinig af van die berekend op basis van de stand van zaken in 2015. Toch vallen een paar zaken op.

Ten eerste is bij vijf grote sporten en soorten accommodaties (voetbal, tennis, sporthallen, zwembaden en hockey) het aantal accommodaties teruggelopen. Bij twee sporten is het heel licht gegroeid (golf en korfbal). Alleen bij fitness is er sprake van een serieuze groei met 190 accommodaties. Dat het totale aantal sportaccommodaties is gegroeid met ongeveer 1.500 heeft te maken met de opkomst van nieuwe accommodaties (padel, klimmen) en een betere registratie van allerlei accommodaties voor kleinere sporten.

Ten tweede is de afstand tot specifieke sportaccommodaties in twee gevallen gelijk gebleven (sporthallen, zwembaden) en bij de andere accommodaties gedaald. Die daling komt niet zozeer door de groei van het aantal accommodaties, maar vooral door de groei van het aantal inwoners in de verzorgingsgebieden van die accommodaties, met name in stedelijke gebieden.

We zien hier het effect van de groei van de (stedelijke) bevolking met 900.000 in de periode 2015-2023, bij een stabiliserend aanbod van accommodaties. Dit effect zien we ook bij het aantal accommodaties per 25.000 inwoners. Dat daalt voor de

meeste sporten in de tabel, met uitzondering van fitness en sport algemeen, terwijl dit aantal bij golf en hockey gelijk blijft.

Ten derde is van de accommodaties waarvan we dat kunnen bepalen (voetbal, tennis, hockey, korfbal), het gemiddelde aantal bonds-/verenigingsleden per veld of baan (fors) gedaald. Alleen bij golf is het aantal leden per hole iets toegenomen. In het algemeen voorspelt een dalende bezetting weinig goeds voor het draagvlak van een accommodatie. Als het tij niet keert, zal zo'n accommodatie, wanneer er kosten komen voor groot onderhoud of renovatie, worden gesloten, kleiner worden teruggebouwd of worden 'gefuseerd' met een andere accommodatie.

Ten slotte zien we in de laatste kolom dat bij drie van de vier typen accommodaties waarvan we dat kunnen bepalen (voetbal, hockey en golf) sprake is van een groei van de capaciteit van die accommodaties. Bij tennis is er een hele lichte teruggang in capaciteit, waarbij het voor de hand ligt te denken aan het omzetten van tennisbanen naar padelbanen bij tennisverenigingen.⁶

Dat er in 2023 op de voetbal- en hockeyaccommodaties meer velden te vinden zijn dan in 2015, compenseert enigszins voor de terugloop in het aantal accommodaties voor deze sporten. Net als het omzetten van grasvelden naar kunstgrasvelden de capaciteit van voetbal- en korfbalaccommodaties kan doen groeien, terwijl het aantal van die accommodaties niet groeit of zelfs wat afneemt. Bij hockey is dit laatste geen optie meer: dat wordt niet meer op grasvelden gespeeld.

Het is een vraag die nader onderzoek vergt, maar waarschijnlijk vindt de capaciteitsgroei van sportparken door de aanleg van meer velden en/of de vervanging van grasvelden door kunstgrasvelden vooral plaats in stedelijke gebieden waar bevolkingsgroei zorgt voor druk op de voorzieningen en wachtlijsten bij de verenigingen (zie hoofdstuk 10). De accommodaties in die gebieden zitten 'vol', waardoor daar de bezetting niet kan groeien.

In meer perifere gebieden, waar de bevolking krimpt en vergrijs, neemt de druk op de accommodaties af en daalt de bezetting van de accommodaties. De kolom met de bezettingscijfers suggereert dat dit laatste effect behoorlijk sterk is en de gemiddelde bezetting landelijk doet dalen.

11.4 Kernindicator Sportaccommodaties

De kernindicator Sportaccommodaties berekend op basis van de cijfers in 2015 was 21,6. De berekening in paragraaf 2.2 van deze rapportage komt uit op 21,7. Met een groei van 900.000 inwoners sinds 2015 betekent dit dat de groei met 1.500 sportaccommodaties heeft geleid tot een gelijkblijvende verhouding tussen het aantal sportaccommodaties en de bevolkingsomvang.

⁶ In 2023 zijn bij ongeveer 380 van de 1.650 tennisverenigingen padelbanen aangelegd (zie paragraaf 2.5).

Deze gelijkblijvende verhouding spoort met de gelijkblijvende (wekelijkse) sportdeelname van de Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, die zowel in 2015 als in 2022 rond de 60 procent lag (zie hoofdstuk 10).

Dit is beleidsmatig aan de ene kant een mooi resultaat. Omdat de bevolking vergrijsd en er een instroom is van migranten met weinig of geen sportachtergrond, zou de sportdeelname, onder gelijkblijvende omstandigheden, dalen en daarmee het aantal sportaccommodaties.

Maar kennelijk worden deze ontwikkelingen gecompenseerd door andere ontwikkelingen, waardoor per saldo de sportdeelname van de bevolking en de behoefte aan sportaccommodaties op vergelijkbaar peil blijft. Een voorbeeld daarvan is de in hoofdstuk 10 zichtbare groei van de sportdeelname onder nieuwe generaties 55-plussers.

Aan de andere kant is de stabiele sportdeelname teleurstellend wanneer het beleid inzet op sportstimulering en groei van de sportdeelname. Het lijkt erop dat de beleidsinspanningen op het gebied van sportstimulering het verwachte verval in sportdeelname tegengaan, maar niet voldoende zijn om de sportdeelname landelijk te laten groeien. Daarmee blijft de verhouding tussen het aantal sportaccommodaties en de bevolkingsomvang constant.

Bij deze conclusie passen twee kanttekeningen. Ten eerste is het waarschijnlijk dat een deel van die 1.500 'nieuwe' accommodaties niet echt nieuw is, maar voor het eerst geregistreerd. Daarmee is de groei van het aantal accommodaties wat minder geweest dan het nu lijkt en is feitelijk het aantal accommodaties per 10.000 inwoners iets gezakt.

Ten tweede valt op dat voor de traditionele voorzieningen weinig groeicijfers zijn te noteren (zie tabel 11.1). Dat er bij de accommodaties in tabel 11.1 eerder een daling dan een groei is waar te nemen, spoort met de ontwikkeling van de ledenaantallen bij de betreffende bonden: vergeleken met 2012 zijn die in 2022 eerder gedaald dan gestegen (zie paragraaf 8.1).

Waar komt die groei van zo'n 1.500 accommodaties dan vandaan? In een enkel geval gaat het om een reële groei, zoals vooral zichtbaar is bij de nieuwe categorie padel (2023: 270 accommodaties). Padel werd in 2016 nog nauwelijks gespeeld. Ook bij klimmen gaan we uit van een reële groei (95 klimwanden plus 90 klimhallen in 2023, tegenover 59 klimsportaccommodaties in 2015).

Andere nieuwe categorieën zijn bridge (2023: 724 accommodaties), tafeltennis (2023: 239 accommodaties) en biljart (2023: 224 accommodaties). Deze accommodaties waren in 2015 deels in beeld, maar vielen toen nog onder de categorie 'Overig' (die is geslonken van 1.194 accommodaties in 2015 naar 784 in 2023). Het gaat hier vooral om een effect van een betere registratie.

Bij fitness noteren we 190 nieuwe accommodaties. Daarvan zal een deel het gevolg zijn van een betere registratie en een deel het gevolg van reële groei in aantal fitnessaccommodaties.

Als we de zaalsportaccommodaties (gymzalen, sportzalen en sporthallen) bij elkaar optellen, noteren we in 2023 6.913 accommodaties, tegenover 6.630 in 2015 – bijna 300 meer dus. Opvallend is dat we meer gymzalen en meer sportzalen tellen in 2023 dan in 2016, terwijl dit bij de sporthallen andersom is. In paragraaf 8.1 is te zien dat de lidmaatschappen bij zaalsportbonden op zijn best gelijk blijven, of anders dalen, met name bij de grootste van die bonden: de KNGU.

Het is zeer waarschijnlijk dat we hier een gecombineerd effect zien van een reële groei van het aantal gymzalen en sportzalen vanwege een groeiende vraag vanuit het onderwijs, een afname van het aantal sporthallen vanwege minder vraag vanuit zaalsporten, en een betere registratie van de zaalsportaccommodaties.

Concluderend: de (stabiele) kernindicator suggereert weliswaar een gelijkblijvend aantal sportaccommodaties per 10.000 inwoners, maar verhult dat het aantal 'traditionele' sportaccommodaties per 10.000 inwoners daalt. De 'groei' van 1.500 accommodaties is deels het gevolg van een betere registratie van sporten als bridge, tafeltennis en biljart, en deels van de opkomst van nieuwe sporten, in het bijzonder padel en klimmen.

Naarmate de registratie van sportaccommodaties in de DSA beter wordt, de bevolking groeit, maar het aantal leden bij de bonden en verenigingen die gebruik maken van de sportaccommodaties stabiel blijft of (verder) daalt, is te verwachten dat de kernindicator op termijn kleiner gaat worden dan de 21,7 uit 2023.

11.5 Reisafstanden

Bijna iedereen (99,3%) kan een sportaccommodatie vinden binnen een straal van drie kilometer. Negen op de tien inwoners vinden binnen die straal zelfs vier verschillende typen accommodaties.

Voor 43 procent van de Nederlanders is in 2023 de afstand tot een fitnesscentrum het kleinst, in vergelijking tot sporthallen, sportparken (met voetbalvelden, tennisbanen, korfbalvelden en/of hockeyvelden), zwembaden en golfbanen (zie tabel 11.2).

De verschillen zijn deels te verklaren uit de aantallen (er zijn 2.762 fitnesscentra en maar 275 golfbanen), maar hebben ook te maken met de ligging van de accommodaties. Fitnessaccommodaties zijn te vinden in de bebouwde kom, letterlijk bij mensen om de hoek, terwijl de meeste sportparken aan de rand van de wijk of de stad liggen. We zien hetzelfde bij sporthallen en tennisparken: vergelijkbare aantallen, maar de sporthallen staan in de wijk en de tennisparken liggen meestal aan de rand van de wijk.

Tabel 11.2**Dichtstbijzijnde sportaccommodatie naar de acht sporten uit tabel 11.1**

(in procenten)

Sport	Percentage 2023	Percentage 2015
Fitness	43	41
Sporthal	20	24
Voetbal	16	17
Tennis	14	15
Zwembad	9	8
Korfbal	4	5
Hockey	2	2
Golf	1	1

Bron: Database SportAanbod (DSA), 2015, 2023.

In vergelijking met de meting in 2015 zijn fitnesscentra iets vaker de dichtstbijzijnde sportaccommodatie, en de overige accommodaties iets minder vaak of net zo vaak. Dit is het gevolg van de groei van het aantal fitnessaccommodatie en de stabilisatie in aantallen bij de overige accommodaties.

Opmerkelijk is het verschil tussen de ‘objectieve’ cijfers in tabel 11.1, zoals afgeleid uit de DSA en gegevens over waar mensen wonen, en de uitkomsten uit vragenlijstonderzoek, zoals gepresenteerd in paragraaf 8.4. Gevraagd naar de dichtstbijzijnde locatie om een bepaalde sport uit te kunnen oefenen noemt 75 procent van de Nederlandse bevolking van 16 jaar en ouder ‘in de buurt’ bij tennis, 73 procent bij sportschool/fitnesscentrum, 71 procent bij sportvelden en 64 procent bij sporthal.

Bij zwembaden zegt 52 procent dat er een zwemlocatie in de buurt is, en 39 procent zegt ‘in een andere wijk/dorp/stadsdeel’. 9 procent geeft aan dat het zwembad meer dan 10 kilometer van huis ligt.

Dat het verschil in nabijheid tussen het fitnesscentrum en de overige sportaccommodaties er in de beleving van de Nederlanders niet is, kan te maken hebben met de geringere zichtbaarheid van de fitnessaccommodaties vergeleken met de andere typen accommodaties.

Tabel 11.1 en figuur 8.11 laten zien dat gemiddeld over heel Nederland de af te leggen afstand tot de dichtstbijzijnde accommodatie beperkt is, ook als we kijken naar specifieke voorzieningen als fitnesscentra of voetbal- en tennisaccommodaties. Maar achter dit gemiddelde zit wel een behoorlijke spreiding, bijvoorbeeld wanneer we uitsplitsen naar stedelijkheidsgraad (tabel 3.3 en 3.4), gemeentegrootte (tabel 3.5) of sociaaleconomische status (tabel 3.6).

Bij fitness is goed te zien dat fitnesscentra de concentratie van de bevolking volgen (tabel 3.3). Hier is het verschil bijna een factor 4: in zeer sterk stedelijk gebied is het eerste fitnesscentrum te vinden op 0,8 kilometer, in zeer landelijk gebied op 3,0 kilometer, overigens nog steeds een fietsbare afstand. Opvallend is dat de gemiddelde afstand tot een fitnesscentrum in het buitengebied wat is afgenomen, van 3,3 kilometer tot 3,0 kilometer. Dat suggereert dat de nieuwe fitnesscentra vooral daar zijn terechtgekomen en het aantal inwoners in de verzorgingsgebieden van de fitnesscentra in het buitengebied is toegenomen.

Bij voetbal- en tennisaccommodaties zien we deze spreiding niet of nauwelijks: welk achtergrondkenmerk we ook beschouwen, de gemiddelde afstand tot deze voorzieningen is rond de 1,5 kilometer. Dit geldt eveneens bij de sociaaleconomische status van de wijk (tabel 3.6).

Voor de overige sportaccommodaties is de afstand tot de accommodaties (fitness, sporthallen, zwembaden, korfbal, en zelfs golf en hockey) korter in wijken met een lagere sociaaleconomische status dan in wijken met een hogere sociaaleconomische status. Zowel absoluut als relatief zitten deze accommodaties dus dicht in de buurt van de doelgroepen die het minst sporten.

Voor een kwart van de sportactiviteiten reizen mensen maximaal één kilometer en voor ruim de helft van de sportactiviteiten maximaal drie kilometer. Voor één op de acht activiteiten reizen mensen meer dan tien kilometer. Tegelijkertijd is de gemiddelde sporter voor negen op de tien activiteiten bereid meer dan één kilometer te reizen. Voor bijna 70 procent van de activiteiten is men bereid meer dan drie kilometer te reizen en voor ongeveer de helft van de activiteiten meer dan vijf kilometer.

Over het algemeen is men tevreden over de bereikbaarheid van de sportvoorzieningen per auto (80%) en per fiets (75%), en in mindere mate te voet (60%). De tevredenheid is wel iets gedaald ten opzichte van 2012. De tevredenheid over de bereikbaarheid met openbaar vervoer scoort met 29 procent laag (tabel 8.15). Acht op de tien Nederlanders vinden dat er voldoende sportaccommodaties in de omgeving zijn (figuur 8.16), iets minder dan in 2012-2014.

Een op de vijf Nederlanders is het (helemaal) eens met de stelling dat sportaccommodaties te ver weg zijn (50% (helemaal) oneens) en 15 procent met de stelling dat ze slecht bereikbaar zijn (54% (helemaal) oneens) (figuur 8.24). Deze scores ogen hoog als we ze afzetten tegen de gemiddelde afstanden tot de diverse typen sportaccommodaties (tabel 3.1).

Mogelijke verklaringen voor deze 'spanning' tussen de verschillende cijfers zijn dat gemiddelden over afstanden grote achterliggende verschillen kunnen verhullen, dat mensen een deel van het aanbod niet kennen/zien, dat het aanbod dat er is niet past bij hun voorkeuren of mogelijkheden, en/of dat ze kampen met beperkingen in hun mobiliteit.

We concluderen dat men over het algemeen tevreden is over de bereikbaarheid van de sportaccommodaties. De afstand tot sportaccommodatie(s) is voor het overgrote deel van de bevolking beperkt en valt zeker voor sporters binnen de afstand die ze bereid zijn af te leggen voor hun sportbeoefening. Dit geldt ook voor bewoners van wijken met een lagere sociaaleconomische status. Voor hen leggen andere beperkingen kennelijk meer gewicht in de schaal dan de te overbruggen afstand naar de sportaccommodatie. In dit opzicht is de situatie ten opzichte van 2015 weinig tot niets veranderd.

11.6 Regionale verschillen

In de VSG-regio's Zeeland, Limburg en de drie noordelijke provincies vinden we in 2023 ruwweg twee keer zoveel accommodaties per 25.000 inwoners als in de (Rand)stedelijke VSG-regio's. Het laagste aantal accommodaties per 25.000 inwoners zien we in Amsterdam (tabel B2.1.3). Dat zagen we ook in de cijfers van 2015.

De stijging in totaal met 1.500 accommodaties is terug te vinden in vrijwel alle VSG-regio's, maar daarbij zijn er wel grote verschillen. In Rotterdam-Rijnmond is het aantal accommodaties gegroeid met 65, in Kennemerland met 119, in Amsterdam e.o. met 137 en in Haaglanden met 175. Daarentegen is de groei in Midden Limburg -1 accommodatie geweest, in Groningen 2, in Zuid-Limburg 8 en in Zeeland 17. In aantallen groeien de (Rand)stedelijke en de landelijke regio's uit elkaar.

Regionale verschillen in bevolkingsgroei

De groei in aantal accommodaties hangt samen met de groei van de bevolking. Die was voor de periode 2015-2023 in de provincies Zeeland, Limburg en Groningen bescheiden, met per saldo 10.000-15.000 nieuwe inwoners per provincie. Alleen al de kernsteden in de regio's Rotterdam-Rijnmond, Haaglanden en Amsterdam e.o. lieten veel hogere groeicijfers zien: respectievelijk circa 40.000, 48.000 en 97.000 nieuwe inwoners.

In Amsterdam en vooral Den Haag is de groei in aantal accommodaties afgezet tegen de bevolkingsgroei zodanig dat er een lichte (Amsterdam e.o.: 0,7) tot aardige (Haaglanden: 1,7) groei zit in het aantal accommodaties per 25.000 inwoners. In Rotterdam-Rijnmond lukt het net niet om de bevolkingsgroei bij te houden en daalt de verhouding met 0,2 punt. In Groningen daalt de verhouding met 1,3, in Zeeland met 0,4. In de drie Limburgse regio's daalt de verhouding in Noord-Limburg (0,4) en Midden Limburg (1,2), maar stijgt deze licht in Zuid Limburg (0,7).

Kortom, door de groei van het aantal accommodaties in de (Rand)stedelijke gebieden en de stagnatie in de landelijke regio's kruipen de verhoudingscijfers (aantal accommodaties per 25.000 inwoners) iets naar elkaar toe.

In de ontwikkeling van de kernindicator Sportaccommodaties uitgesplitst naar VSG-regio is het beeld hetzelfde als voor het aantal sportaccommodaties per 25.000 inwoners, ook al houden we bij de kernindicator rekening met verschillen in

diversiteit en capaciteit van de sportaccommodaties. De (Rand)stedelijke regio's scoren 15-20 op de kernindicator, de meer perifere regio's boven de 25.

In Sportaccommodaties in Nederland (Van der Poel et al., 2016) hebben we laten zien dat de overeenkomst in beeld tussen de 'ingewikkelde' kernindicator Sportaccommodaties en de simpele berekening van het aantal accommodaties per 25.000 inwoners 'toevallig' is.

Aan de ene kant is de capaciteit van sportparken in (Rand)stedelijk gebied over het algemeen groter, wat (daar) leidt tot een hogere score op de kernindicator. Maar aan de andere kant staan er relatief veel zaalsportaccommodaties (gymzalen, sportzalen en sporthallen) in het landelijke gebied, deels omdat die gekoppeld zijn aan scholen en nodig zijn als accommodatie voor het bewegingsonderwijs. Deze zaalsportaccommodaties scoren hoog op diversiteit. De effecten middelen elkaar uit, waardoor het overkoepelende beeld van beide indicatoren hetzelfde is.

Ontwikkelingen in krimp- en anticipeerregio's

De scores op de kernindicator Sportaccommodaties vallen in de krimp- en anticipeerregio's zo'n zeven punten hoger uit dan in de overige regio's, en zes punten hoger dan de landelijke score (tabel 2.6). Dit beeld is nauwelijks veranderd ten opzichte van de situatie in 2015.

Voor het aantal accommodaties per 25.000 inwoners geldt evenzeer dat er nagenoeg geen veranderingen zijn ten opzichte van 2015. Het aanbod van sportaccommodaties in verhouding tot het aantal inwoners is in de krimp- en anticipeergebieden verbeterd noch verslechterd. Met dit aanbod is het kennelijk mogelijk om de percentages leden van een sportvereniging en sportbond voor een groot aantal populaire sporten in de krimp- en anticipeergebieden op een gelijk niveau te houden met de overige regio's, zij het in mindere mate voor tennis, golf en hockey (tabel 8.1 en 8.2).

We zien in de krimp- en anticipeergebieden een lagere velddruk voor hockey (tabel 8.3) en voetbal (tabel 8.5) en een lagere baandruk voor tennis (tabel 8.4), die juist hoog zijn in de stedelijke gebieden, in het bijzonder de Randstad. Deze lage veld- en baandruk betekent een lagere omzet per veld of baan (bij gelijke contributiehoogte en kantineprijzen). Voor de continuïteit van deze accommodaties impliceert dat lagere kosten (lagere grondkosten, meer inzet van vrijwilligers, etc.) en/of een grotere bijdrage van de gemeente en/of lokale sponsors.

Ontwikkelingen in aantal hectare sportterrein

Kijken we naar de ontwikkelingen in het aantal hectare sportterrein per VSG-regio in de periode 1996-2017, dan valt op dat dit aantal per 10.000 inwoners afneemt in de (Rand)stedelijke regio's (zie paragraaf 2.5). De grootste daling is te noteren in de regio's Amsterdam e.o. (16%), Utrecht (8%), Haaglanden (7%) en Zuid Holland Zuid en Rotterdam Rijnmond (beide 6%).

In meer perifere regio's is het aantal hectare sportterrein gegroeid, met als extremen Drenthe (17%) en Limburg Noord (26%). Het aantal hectare sportterrein in de (Rand)stedelijke gebieden en in het landelijke gebied groeit dus uit elkaar. Dit is niet zozeer omdat het aantal hectare per VSG-regio zelf sterk verandert, maar vooral het effect van de verschillen in bevolkingsgroei.

In de (Rand)stedelijke gebieden groeit de bevolking fors, maar stijgt het aantal hectare sportterrein nauwelijks, waardoor het aantal hectare sportterrein per 10.000 inwoners daalt. Dit terwijl het aantal sportaccommodaties in die gebieden wel groeit. Dat komt doordat de groei in sportaccommodaties in die gebieden vooral zit in blaashallen, padelbanen, fitnesscentra en dergelijke; accommodaties met weinig grondgebruik (zie paragraaf 2.5). Daar komt bij dat in deze gebieden de capaciteit van sportaccommodaties wordt uitgebreid, met name door het omzetten van grasvelden naar kunstgrasvelden.

In paragraaf 13.1.2 van Sportaccommodaties in Nederland (Van der Poel et al., 2016) legden we uit waarom het aantal hectare sportterrein niet werkt als kernindicator Sportaccommodaties. Een belangrijke reden daarvoor is dat dit aantal voor twee derde wordt bepaald door de ontwikkelingen bij twee sporten: voetbal en vooral golf.

Bij golf zit ook de belangrijkste verklaring voor de groei in aantal hectare sportterrein buiten de (Rand)stedelijke regio's. Het ledenaantal van de Nederlandse Golf Federatie (NGF) lag eind jaren negentig rond de 120.000 leden en in 2013 rond de 380.000 leden. Als één van de weinige sporten die profiteerden van de coronacrisis kent de NGF in 2023 nog zo'n 50.000 leden meer.

De grootste groei in aantallen golfaccommodaties en hectare golfterrein heeft zich voorgedaan in de periode 1996-2010. Sindsdien is de groei eruit, wat in de DSA te zien is in de toename met elf golfaccommodaties in de periode 2015-2023. De groei in leden bij de NGF vertaalt zich in een hogere bezetting van de golfaccommodaties, zoals hiervoor alesignaleerd.

De ogenschijnlijke toename in aantal hectare sportterrein in de landelijke regio's is intussen in belangrijke mate te verklaren vanuit de groei in aantal hectare golfterrein tot 2010 in deze regio's.

11.7 Uitdagingen voor het sportaccommodatiebeleid

Vooropgesteld: Nederland kent vergeleken met andere landen een fantastisch aanbod van sportaccommodaties. De bevolking is over het algemeen behoorlijk tevreden over de bereikbaarheid, diversiteit en kwaliteit van het sportaanbod in de buurt. De betaalbaarheid scoort wat minder, maar we zien geen toename van het aantal mensen voor wie toegang tot sportaccommodaties te duur wordt. Om deze situatie in stand te houden moeten dagelijks velen hard werken en moeten we tijdig en goed op nieuwe ontwikkelingen inspelen.

We zien globaal drie (clusters van) uitdagingen voor sportaccommodatiebeleid: 1) het (bij)bouwen van nieuwe accommodaties in (Rand)stedelijke gebieden, 2) het in stand houden van het bestaande aanbod in landelijke gebieden, en 3) het verduurzamen, toegankelijker maken, betaalbaar houden en intensiever gebruiken van sportaccommodaties. Bij alle drie de uitdagingen lijkt het raadzaam te kijken naar de mogelijkheden van clustering en multifunctioneel gebruik.

Groei van het aantal accommodaties in stedelijk gebied

In (Rand)stedelijke gebieden is dé grote uitdaging om het aanbod van sportaccommodaties mee te laten groeien met de toenemende behoefte aan sportaccommodaties als gevolg van de (lokale of regionale) bevolkingsgroei (zie hoofdstuk 10).

In deze gebieden is de grond schaars, is de concurrentie om de beschikbare ruimte groot en zijn de bouw- en onderhoudskosten van accommodaties hoger dan in het landelijke gebied. Terwijl bestaande voorzieningen al vol zitten, worden er wel huizen bijgebouwd, maar geen of weinig nieuwe sportaccommodaties. Het gevolg is langere wachtlijsten, uitwijken naar andere opties (zoals sporten in de openbare ruimte, waar de drukte nu ook toeneemt) en minder sport(beoefening) dan men zou willen.

Amsterdam heeft wel een sportnorm ontwikkeld (een verhouding tussen aantal inwoners en benodigde sportvoorzieningen), maar slaagt er door ruimte- en geldgebrek niet in die overal toe te passen.

In de (Rand)stedelijke gebieden zal moeten worden ingezet op stapeling van voorzieningen (een sporthal boven een zwembad, en daarboven een sportveld; sportvoorzieningen op distributieloodsen, op landtunnels en op parkeergarages), slimme combinaties en multifunctioneel gebruik (sportvelden in combinatie met opvang, vasthouden en/of hergebruik van regenwater, multifunctionele sportvloeren).

Door clustering van sportaccommodaties met scholen, sociale, culturele en gezondheidsvoorzieningen creëert men in nieuwe wijken ontmoetingsplekken en kansen voor intensiever gebruik van de voorzieningen (overdag door het onderwijs, 's avonds en in het weekeinde door de buurtbewoners).

Instandhouding accommodaties in landelijk gebied

In het landelijke gebied is een spiegelbeeldige ontwikkeling te zien. Het gebruik van de bestaande accommodaties loopt terug door vergrijzing, vertrek van jongeren naar de steden en krimp van de bevolking. Op enig moment – vaak is dat wanneer renovatie of nieuwbouw onvermijdelijk is – komt de vraag aan de orde of voorzieningen niet beter opgeheven of samengevoegd kunnen worden. Dat kan een prima (of onvermijdelijke) optie zijn, als er alternatieve voorzieningen beschikbaar zijn en blijven binnen een vergelijkbare of tenminste redelijke afstand.

Opheffing of samenvoeging maakt de dichtheid van voorzieningen, en daarmee de dichtheid van verenigingen, minder. Vooral die afnemende dichtheid van verenigingen heeft het gevaar in zich dat het moeilijker wordt om een interessante competitie te organiseren, tegen gelijkwaardige teams of tegenstanders binnen een redelijke reisafstand.

Het gevaar zit in de negatieve spiraalwerking: mensen haken af omdat de reistijden te lang worden en/of de reiskosten te hoog, of omdat de competitie oninteressant wordt. Dit geldt zowel voor de sporters als voor de vrijwilligers waar de verenigingen op draaien. Met uitval als gevolg, waardoor het gebruik van de resterende voorzieningen daalt, waardoor die sluiten, waardoor enzovoort.

Ook voor het landelijke gebied geldt dat clustering en multifunctioneel gebruik verkend kunnen worden. Een cluster van sport-, onderwijs-, culturele, zorg- en gezondheidsvoorzieningen kan werken als sociaal centrum in een lokale gemeenschap en zorgen voor behoud van voorzieningen in kleine kernen. Zo'n cluster past als centraal element in beleid gericht op integrale dorpsontwikkeling.

Ambities enerzijds, betaalbaarheid anderzijds

Het derde cluster van uitdagingen is het verduurzamen, toegankelijker maken, betaalbaar houden en intensiever gebruiken van sportaccommodaties. Het gaat hier om landelijke ambities, zeker bij verduurzaming en toegankelijker maken van het sportvastgoed, die in het lokale sportaccommodatiebeleid werkelijkheid moeten worden. Het zijn allemaal ambities die niet zozeer uit de sport zelf komen, maar vooral uit andere beleidsambities, waarin de sport moet meebewegen.

De realisatie ervan is kostprijsverhogend, of wordt als zodanig ervaren. Daarbij gaat het niet alleen om geld voor investeringen, onderhoud en beheer, maar ook om de tijdsinzet van vrijwilligers en betrokken ambtenaren, die eigenlijk liever met de sport zelf bezig zijn dan met dit soort randvoorwaardelijke zaken.

Bij het betaalbaar houden van het sportaanbod gaat het minder om een kostprijsverhogend effect, en meer om de beperkingen die het betaalbaar houden van het sportaanbod oplevert om oplopende kosten te dekken. Hier zien we een spanning tussen deze ambitie en de andere drie ambities van het sportaccommodatiebeleid. Deze spanning gaat zich nog sterker doen voelen als de voorziene korting op het Gemeentefonds in 2026 wordt doorgevoerd.

Afgezien van de verplichting te voorzien in accommodaties voor het bewegingsonderwijs behoren de zorg voor de bouw, het beheer en het onderhoud van sportaccommodaties tot de gemeentelijke autonomie. Voor de kosten hiervan doet de gemeente een beroep op de vrije ruimte in het gemeentelijke budget. Als dat budget gaat krimpen en wettelijke taken voorgaan, moet worden gevreesd dat bezuinigingen op de gemeente-uitgaven het sportaccommodatiebeleid gaan raken. Dit zal uitbreiding van het aanbod van sportaccommodaties bemoeilijken en leidt mogelijk zelfs tot sluiting van zwembaden en sporthallen.

Om sport sociaal toegankelijk te houden moet deze betaalbaar blijven, maar intussen betekenen verduurzaming, fysiek en praktisch toegankelijk maken van sportvoorzieningen en een intensiever gebruik van de sportaccommodaties wel (extra) kosten. Bij het nemen van duurzaamheidsmaatregelen zien we dit onderstreept doordat maatregelen die een gunstig effect beloven op de exploitatie van de sportaccommodatie (denk aan het installeren van ledverlichting en zonnepanelen) verreweg het populairst zijn en relatief veel worden getroffen.

Dat intensiever gebruik van sportaccommodaties kostprijsverhogend werkt, heeft er vooral mee te maken dat we, als we het hebben over sportparken, sporthallen en zwembaden, spreken over voorzieningen die financieel door de gemeenten ondersteund worden, ook al zitten ze vol op de reguliere sporttijden (eind van de middag en avond, zaterdag).

De meeste (georganiseerde) sporters zitten op school of werken overdag, en gebruiken de voorzieningen in hun vrije tijd. Ook 18-68-jarige vrijwilligers zijn overdag maar beperkt beschikbaar en doen hun werk bij voorkeur 's avonds en in het weekeinde. Gebruik van de sportaccommodaties in de daluren is vooral gebruik door scholen, ouderen en doelgroepen die niet of weinig werken (chronisch zieken, statushouders, werkzoekenden, enz.).

Dit gebruik kan toenemen door het aantal uren bewegingsonderwijs in sportaccommodaties uit te breiden en een intensiever gebruik door ouderen, als gevolg van de vergrijzing van de bevolking. Maar het zijn wel groepen die enerzijds vragen om professionele begeleiding en die anderzijds meestal de kostprijs van het sportaanbod niet kunnen of willen betalen. Uitzondering is de groep gezonde en welgestelde ouderen die kunnen en willen betalen om golf te spelen of een sportschool te bezoeken.

Intensivering van het gebruik van sportaccommodaties door deze doelgroepen kan leiden tot een hogere maatschappelijk waarde ervan en wellicht lagere kosten voor gezondheidszorg, maar betekent voor de sportaccommodaties over het algemeen een groter exploitatietekort.

De meeste kansen voor verduurzaming, het toegankelijker maken van de accommodaties en het bevorderen van een intensiever gebruik van de accommodaties lijken er te zijn bij nieuwbouw, renovatie of groot onderhoud. Op die momenten kunnen (strengere) regelgeving en voorschriften gelden als stok en de BOSA- en SPUK-subsidies als wortel, zeker nu de aanvullende subsidie wordt verhoogd naar 20 procent.

Bij voorkeur wordt er dan gelijk ingezet op clustering van voorzieningen, zoals hiervoor al vaker genoemd, en worden de toegankelijkheidsmaatregelen genomen die nodig zijn voor intensiever gebruik door doelgroepen als mensen met een beperking, slechtzienden, enzovoort.

De doorontwikkeling van het kwaliteitszorgsysteem sport naar het digitale platform www.sportinfrastructuur.nl, een initiatief van NOC*NSF, VSG en BSNC, biedt kansen om landelijk laagdrempelig kennis en informatie beschikbaar te stellen over het realiseren van duurzame en toegankelijke sportaccommodaties.

Tot slot

Dat het niet meevalt de genoemde uitdagingen tegemoet te treden zien we goed bij de openbare zwembaden. Hier zien we een consistente trend naar minder openbare zwembaden per 25.000 inwoners. Los van demografische ontwikkelingen zoals krimp en vergrijzing van de bevolking, loopt het gebruik van zwembaden terug (zie hoofdstuk 10), waardoor het draagvlak erodeert.

Zwembaden zijn vanouds dure voorzieningen, die er met de oplopende eisen en energieprijzen niet goedkoper op worden. Door deze combinatie van factoren (krimp, vergrijzing, teruglopend gebruik, oplopende kosten) wordt sluiting van zwembaden in het landelijke gebied een serieuze optie. Maar sluiting van zwembaden in die regio's leidt bijna altijd tot toename van reisafstanden en daarmee verdere vraaguitval. Daar dreigt een negatieve spiraalwerking.

In stedelijk gebied loopt de bouw van nieuwe zwembaden achter bij de groei van de bevolking en ontstaan wachtlijsten voor de zwemles. Hier spelen de hoge kosten van een nieuw zwembad een rol, en het gebrek aan ruimte. Bijzondere aandacht voor zwembaden is daarom nodig om ze bereikbaar en betaalbaar te houden en de ontwikkeling van de zwemvaardigheid niet in gevaar te brengen.

De drie (clusters van) uitdagingen die we hiervoor hebben besproken, gaan ervan uit dat er veel moet gebeuren om het huidige aanbod van sportaccommodaties te laten aansluiten bij de regionaal verscheiden demografische ontwikkelingen in ons land en de toenemende eisen op het vlak van duurzaamheid, toegankelijkheid, maatschappelijk rendement en betaalbaarheid. Deze uitdagingen zijn fors.

Tegelijkertijd blijven we zo nog ver weg van de ambities om de sportdeelname te vergroten. Zoals in hoofdstuk 10 te zien valt, moeten dan in de meeste regio's in Nederland beduidend meer accommodaties gerealiseerd worden, zeker in de (verder) verstedelijkende gebieden. Dit vergt een breuk met de trends en beleidsaanpak van de afgelopen jaren.

Deze sportaccommodatiemonitor maakt zichtbaar dat de kwantitatieve ontwikkeling van het aanbod van sportaccommodaties stopt. Het aanbod van de traditionelere sportaccommodaties houdt de groei van de bevolking niet meer bij, laat staan dat de ambitie om de sportdeelname te laten groeien afdoende wordt geaccommodeerd.

In meer kwalitatief opzicht zien we volop actie op het gebied van energiemaatregelen en toegankelijkheidsbeleid, maar nog wat minder op andere duurzaamheidsmaatregelen en feitelijke verbeteringen in de toegankelijkheid. In de

betalbaarheid en bereikbaarheid van het sportaanbod zien we tot nu toe een overwegend stabiel beeld.

Het Mulier Instituut is voornemens deze ontwikkelingen te blijven volgen. Daartoe ontwikkelen we de Database SportAanbod verder om zoveel mogelijk relevante aspecten van het aanbod van accommodaties te kunnen monitoren. We zoeken daarbij de samenwerking met partijen als die betrokken zijn bij het platform www.sportinfrastructuur.nl, het CBS en Uniek Sporten, om data uit te wisselen en registratie van data onderling af te stemmen.

Daarnaast investeert het Mulier Instituut in de uitbouw van het onderzoek en de expertise op het gebied van sportaccommodaties, onder andere door te participeren in de vijfde onderzoekslijn op het gebied van sportaccommodaties van het MOOI-programma van ZonMw. Belangrijke vragen bij dat onderzoek zijn hoe de maatschappelijke waarde van sportaccommodaties te bepalen en te meten, hoe de benutting van sportaccommodaties (in de daluren) te verbeteren en hoe de exploitatielasten van deze accommodaties te beperken (zie Hoekman en Schadenberg, 2023).

11.8 Bronnen

Hoekman, R., & Schadenberg, B. (2023) *Onderbenutting van sportaccommodaties. Kennis- en innovatiescan WP5*. Mulier Instituut.

NLSportraad (2020). *De opstelling op het speelveld. Naar een sterke sportbranche voor een vitale samenleving*. NLSportraad.

Prins, R., Hoekman, R., & Van der Poel, H. (Reds.) (2021). *Sport en bewegen in de openbare ruimte. De beweegvriendelijke omgeving in gebruik en beleid*. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Van der Poel, H., Wezenberg-Hoenderkamp, K., & Hoekman, R. (Reds.) (2016). *Sportaccommodaties in Nederland. Kaarten en kengetallen*. Mulier Instituut/Arko Sports Media.

Glossarium

Glossarium

A1-wedstrijdaccommodatie

(Topsport)accommodatie die door een sportbond geschikt wordt geacht voor wedstrijden op internationaal niveau. De sportbond zal deze accommodatie bij voorkeur gebruiken bij internationale wedstrijden en toernooien waarvoor de sportbond gastheer is of die door de sportbond naar Nederland zijn gehaald.

Accommodatiedichtheid

De verhouding tussen het aantal accommodaties en het aantal inwoners van een bepaald topografisch gebied.

Anticipatiegebied

Gebied in Nederland dat in de nabije toekomst met bevolkingsdaling te maken krijgt. De verwachting is dat hier het aantal inwoners tot 2040 met 4 procent daalt.

Baandruk

Zie Velddruk.

Bevolkingsdichtheid

De verhouding tussen het aantal inwoners en de oppervlakte van een bepaald topografisch gebied.

Bewegingsonderwijs

Gymnastieklessen in het basisonderwijs. Scholen zijn vanaf 2023/2024 wettelijk verplicht twee lessen bewegingsonderwijs (1,5 klokuren) aan te bieden. Gemeenten hebben de plicht te voorzien in de benodigde accommodatie hiervoor.

BOSA

Stimulerend Bouw en Onderhoud Sportaccommodaties (BOSA) is een subsidieregeling voor amateursportorganisaties ter compensatie van een deel van de kosten (20%) van de bouw en het onderhoud van sportaccommodaties en de aanschaf van sportmaterialen. Voor kosten in verband met energiebesparing, toegankelijkheid, circulariteit en/of klimaatadaptatie is een aanvullende subsidie van 10 procent mogelijk. De regeling is in 2019 ingevoerd ter compensatie van het wegvallen van de mogelijkheid btw op investeringen en inkoop terug te vragen. Zie ook SPUK.

Capaciteit

Maat voor aantal sporters dat van een accommodatie gebruik kan maken, tegelijkertijd en/of op jaarbasis. De capaciteit wordt beïnvloed door de omvang van een sportaccommodatie, uitgedrukt in aantal velden, vakken, banen, holes, enzovoort. De capaciteit op jaarbasis wordt vooral beïnvloed door type velden, banen, enzovoort, waarbij de capaciteit toeneemt als er op jaarbasis meer op kan worden gespeeld. Vergelijk een natuurgrasveld met een kunstgrasveld. Wordt gebruikt voor de kernindicator Sportaccommodaties.

COROP-gebieden

Door het CBS gehanteerde indeling van Nederland in veertig regio's, gebaseerd op een kern met omringend verzorgingsgebied, uitgaande van de provinciegrenzen. Dat betekent dat de provincies Flevoland en Utrecht elk één COROP-gebied vormen, en de andere provincies uiteenvallen in meerdere COROP-gebieden.

Database SportAanbod (DSA)

Database waarin alle sportaccommodaties in Nederland zijn geregistreerd. Deze database is in beheer bij het Mulier Instituut.

Diversiteit (van sportaccommodaties)

Mate waarin een sportaccommodatie mogelijkheid biedt tot beoefening van één sportdiscipline of van meerdere sportdisciplines. Wordt gebruikt voor de kernindicator Sportaccommodaties.

Diversiteit (van sportlandschap)

Aantal verschillende typen sportaccommodaties die binnen een bepaalde afstand voor een inwoner bereikbaar zijn.

Duurzaamheid

Ontwikkeling die aansluit op de behoeften van het heden zonder het vermogen van toekomstige generaties om in hun eigen behoeften te voorzien in gevaar te brengen.

Fieldlab

Locatie waar sporters en hun trainers, bedrijven en overheden samenwerken in een sportspecifieke praktijksituatie, gericht op innovatie en productontwikkeling ten gunste van prestatieverbetering en/of nieuwe bronnen van ondernemerschap. Cluster Sports & Technology is een samenwerking tussen verschillende bedrijven, sportfieldlabs, overheden en kennisinstellingen. Tien sportfieldlabs zijn aangesloten bij dit Cluster Sports & Technology. Er worden negentien sportinnovatiecentra ondersteund door Sportinnovator (zie Sportinnovator). Vier van de 25 sportfieldlabs en Sportinnovatorcentra zijn aangesloten bij zowel Cluster Sport & Technology als Sportinnovator.

Gemeentegrootte

De gemeentegrootte is een indeling van gemeenten op basis van het aantal inwoners. Het aantal klassen dat het CBS hanteert, hangt af van het thema. Bij de kerncijfers van gemeenten, wijken en buurten gaat het CBS uit van vier klassen: minder dan 25.000 inwoners, 25.000 tot 85.000 inwoners, 85.000 tot 200.000 inwoners, en 200.000 inwoners of meer.

Gemeentestedelijkheid

De mate van stedelijkheid (zie Stedelijkheid) van een gemeente. De gemeentestedelijkheid hangt samen met de gemeentegrootte, maar is niet hetzelfde: zo zijn er afhankelijk van de omgevingsadressendichtheid gemeenten met veel inwoners en een lage mate van stedelijkheid (bijvoorbeeld een bescheiden kern

en veel omringende dorpen), en andersom (bijvoorbeeld een kleine stad met weinig tot geen omringende dorpen).

Gymzaal

Binnensportaccommodatie die (primair) voor het bewegingsonderwijs is gebouwd, met daarvoor door de Rijksoverheid of gemeentelijke overheden beschikbaar gestelde middelen en een vloerafmeting van minimaal 12 bij 21 meter (252m²) en maximaal 13 bij 22 meter (286m²).

Gymnastieklokaal

Gymzaal of (afscheidbaar) zaaldeel van een sporthal of sportzaal, met een minimale oppervlakte van 252m².

Kernindicator

Indicator die is ontwikkeld om een bepaald aspect van de sport in Nederland in de tijd te kunnen volgen. De kernindicatoren vormen een selectie van ongeveer twintig indicatoren, die het met elkaar mogelijk maken de sport in Nederland op hoofdlijnen te volgen. De kernindicatoren zijn vindbaar op www.sportenbewegenincijfers.nl.

Kernindicator Beweegvriendelijke Omgeving

Indicator die beschrijft hoe de publieke ruimte in de woonomgeving scoort op de mogelijkheden voor bewegen.

Kernindicator Sportaccommodaties

Indicator die de accommodatiedichtheid per 10.000 inwoners beschrijft, waarbij rekening wordt gehouden met verschillen in capaciteit (zie Capaciteit) en diversiteit (zie Diversiteit) van de sportaccommodaties. De berekening gaat uit van de reguliere (permanente) sportaccommodaties voor actieve sportbeoefening door amateursporters die zijn opgenomen in de DSA (zie Database SportAanbod).

Krimpgebied

Gebied in Nederland dat kampt met bevolkingsdaling. In krimpgebieden daalt de bevolking naar verwachting met 16 procent tot 2040.

Lichamelijke opvoeding

Gymnastieklessen in het voortgezet onderwijs. Gemeenten hebben de plicht te voorzien in de benodigde accommodatie hiervoor.

Nationaal Topsport Centrum (NTC)

Centrum waar het bedrijven van topsport van één bepaalde sport centraal staat, gecombineerd met studeren en wonen. Om een locatie om te dopen tot NTC, moet deze aan strenge eisen voldoen op het gebied van organisatie, accommodaties, onderwijs, wonen en medische en maatschappelijke faciliteiten. De vier NTC's zijn opgericht door de nationale sportbonden en hebben een accreditatie van NOC*NSF. Deelname in een NTC is voorbehouden aan toptalenten die door de betreffende sportbond worden geselecteerd op grond van geleverde prestaties en veelbelovende perspectieven.

Normafstand bewegingsonderwijs

De maximaal gewenste afstand tussen een school en de zaalsportaccommodatie waarvan de school gebruik maakt voor het bewegingsonderwijs of de lichamelijke opvoeding. Meestal is de normafstand voor het basisonderwijs 1 kilometer en voor het voortgezet onderwijs 2 kilometer.

Nulmeting

Een inventarisatie van de huidige of startsituatie (bijvoorbeeld bij een nieuwe beleidsperiode of inzet van een bepaalde interventie), waarbij de resultaten dienen als ijkpunt om bij een 1-meting en eventuele vervolgmetingen veranderingen sinds de nulmeting te kunnen vastleggen.

Open zwemwater

Zwemwaterlocatie in open water. Een officiële (open) zwemwaterlocatie is door de provincie aangewezen en gecontroleerd als openbare locatie, waar veilig en gezond gezwommen kan worden.

Openbaar

Een accommodatie is openbaar als iedereen daar toegang toe heeft, al dan niet na betaling. Synoniem voor publiek (toegankelijk).

Privaat

Een accommodatie is privaat als de toegang alleen is voorbehouden aan personen met een specifieke relatie met de eigenaar of exploitant, zoals lid van hetzelfde gezin, gast van een hotel of lid van een vereniging.

Publiek

Zie Openbaar.

Randstad

De Randstad is een aaneenschakeling van steden in het westen van Nederland, rondom het Groene Hart. De Randstad bestaat uit vier grote steden, namelijk Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht, en vele middelgrote en kleine steden die samen een agglomeratie vormen.

Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO)

Afspraken om sportdeelname op een uniforme wijze te definiëren en te meten, en de data op een uniforme wijze te presenteren, zodat vergelijking tussen metingen mogelijk wordt. Belangrijk kenmerk van de RSO is dat sport wordt gemeten door enerzijds mensen te vragen op een toonlijst aan te kruisen of ze het afgelopen jaar een of meer van de gepresenteerde activiteiten hebben gedaan, en anderzijds te vragen naar de frequentie van die activiteiten.

RSO-sporter

Iemand die in de afgelopen twaalf maanden ten minste twaalf keer heeft gesport, gemeten conform de Richtlijn Sportdeelname Onderzoek (RSO) (Zie Richtlijn Sportdeelname Onderzoek).

Semi-openbaar/semi-privaat

Een accommodatie is semi-openbaar/semi-privaat als deze een deel van de tijd openbaar toegankelijk is en een deel van de tijd privaat toegankelijk.

Sportaccommodatie

Accommodatie die is ingericht en wordt gebruikt voor sportbeoefening, waarbij de inrichting in de regel voldoet aan de eisen van een bepaalde sportbond en sportbeoefening toegankelijk en mogelijk is op basis van een lidmaatschap of na betaling voor toegang.

Sporthal

Binnensportaccommodatie die ruimte biedt voor zowel trainings- als competitievormen voor de sporten badminton, basketbal, boksen, judo/karate, korfbal, tafeltennis, tennis, volleybal, zaalhandbal, zaalhockey en zaalvoetbal, en voor trainingsvormen voor klimsport en sporten zonder belijning (zoals gymnastiek en turnen). Sporthallen worden in de regel overdag gebruikt voor bewegingsonderwijs, kennen minimaal drie vakken (oftewel de capaciteit van drie gymzalen van elk minimaal 252m²), en hebben in de regel als afmeting 44 of 48 bij 28 meter.

Sportinnovatorcentrum

Zie Fieldlab en Sportinnovator.

Sportinnovator

Netwerkorganisatie van ongeveer 200 partijen die in Sportinnovatorcentra werken aan het bevorderen en toepassen van innovaties voor een leven lang met plezier sporten en sportief bewegen. Sportinnovator is een initiatief van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en ZonMw, de Nederlandse organisatie voor gezondheidsonderzoek en zorginnovatie.

Sportspecifieke hal

Een sporthal-achtige binnensportaccommodatie die is ingericht voor de beoefening van één type sport, zoals een turnhal of een tennishal.

Sportzaal

Binnensportaccommodatie die ruimte biedt voor training en competitie in de sporten badminton, basketbal, boksen, judo/karate, klimsport, korfbal, tafeltennis en volleybal, en voor trainingsvormen voor klimsport en sporten zonder belijning (zoals gymnastiek en turnen). Sportzalen worden in de regel overdag gebruikt voor bewegingsonderwijs en hebben als afmeting 22 bij 28 meter (616m²). Voor het bewegingsonderwijs kunnen sportzalen worden gesplitst in twee gymzalen van minimaal 252m² elk.

SPUK

SPUK staat voor Specifieke Uitkering, oftewel een subsidieregeling voor gemeenten voor een bepaald doel. In 2019 is de regeling Specifieke Uitkering stimulering sport in het leven geroepen voor gemeenten, toen voor gemeenten de mogelijkheid

verviel de btw op investeringen in sport(accommodaties en -materialen) terug te vragen. Zie BOSA voor amateursportorganisaties. De sportwereld kent inmiddels meerdere SPUK's, zoals SPUKIJZ voor steun aan zwembaden en ijsbanen in de coronatijd, en de Brede SPUK voor een scala aan interventies op het gebied van sport en bewegen, gezondheidsbevordering, cultuurparticipatie en sociale basis.

Stedelijkheid

Een maatstaf voor de concentratie van menselijke activiteiten gebaseerd op de gemiddelde omgevingsadressendichtheid (oad). Dit is het aantal adressen per vierkante kilometer. Hierbij zijn vijf categorieën onderscheiden:

- zeer sterk stedelijk: gemiddelde oad van 2.500 of meer adressen per km²;
- sterk stedelijk: gemiddelde oad van 1.500 tot 2.500 adressen per km²;
- matig stedelijk: gemiddelde oad van 1.000 tot 1.500 adressen per km²;
- weinig stedelijk: gemiddelde oad van 500 tot 1.000 adressen per km²;
- niet stedelijk: gemiddelde oad van minder dan 500 adressen per km².

Sociaaleconomische status (SES-WOA)

Het CBS drukt de SociaalEconomische Status (SES) uit in een SES-WOA-score. Dat is een numerieke indicator voor de sociaaleconomische status van een gebied op basis van welvaart (W), opleidingsniveau (O) en arbeidsverleden (A) van huishoudens. De SES-WOA is dus een combinatiescore. De score op de SES-WOA kan variëren van -7,0 tot 3,1. Hierbij is 0,0 het landelijke gemiddelde. Een hogere score betekent dat huishoudens in een buurt, wijk, of gemeente welvarender en/of hoger opgeleid en/of langduriger aan het werk zijn.

Team NL-centrum

Voorheen: Centrum voor Topsport en Onderwijs (CTO). De vijf TeamNL-centra zijn trainingscentra voor de verstgevoerde talenten en de topsporters die op het hoogste niveau uitkomen. Ze bieden hoogwaardige faciliteiten en diensten voor de (Talent)TeamNL-programma's, die onder regie van de betrokken sportbond staan.

Topsport Talentschool (TT)

De dertig Topsport Talentscholen (TT's) verspreid over het hele land hebben een licentie gekregen van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap om voor leerlingen met een NOC*NSF-status/KNVB-beloftestatus school en topsport te combineren. Het lesrooster wordt zo veel mogelijk aangepast aan en afgestemd op de wensen, de behoeften en het sportprogramma van het talent.

Toegankelijkheid

Eigenschap van de omgeving die het mogelijk maakt dat mensen ergens datgene kunnen doen wat ze er volgens de bestemming moeten kunnen doen, zodat iedereen zelfstandig en op een gelijkwaardige manier gebruik kan maken van gebouwen, voorzieningen, producten, diensten en informatie. Er kan een onderscheid worden gemaakt in sociale, fysieke, praktische en informatietoegankelijkheid.

Velddruk

De velddruk (of baandruk) is het aantal inwoners met een lidmaatschap van de betreffende sportbond gedeeld door het aantal velden of banen voor de betreffende sport in een gemeente. De veld- of baandruk kan ook per vereniging worden berekend door het aantal (actieve) verenigingsleden te delen door het aantal velden of banen dat door de vereniging wordt gebruikt. Veel bonden hebben normen voor veld- of baandruk, waarbij rekening wordt gehouden met zaken als type ondergrond, verhouding senior-/jeugdleden en aanwezigheid verlichting.

Veldsportaccommodatie

Buitensportaccommodatie met minimaal één sportveld waar een of meer van de volgende sporten kunnen worden beoefend: cricket, veldhandbal, veldhockey, honkbal, kaatsen, veldkorfbal, rugby, softbal of voetbal.

Verzorgingsgebied

Het gebied waarbinnen de sporters van een accommodatie gezocht moeten worden. In dit gebied moet het draagvlak voor een accommodatie worden gevonden, dat wil zeggen voldoende gebruikers voor een goede bezetting van de accommodatie en/of een rendabele exploitatie. Kritische factoren bij de afbakening van een verzorgingsgebied zijn reisafstand, reisbereidheid en de aanwezigheid van concurrerende accommodaties.

VrijtijdsOmnibus (VTO)

Vanaf 2012 om de twee jaar gehouden uitvraag bij de Nederlandse bevolking van 6 jaar en ouder, met vragen over cultuurparticipatie en sportbeoefening. Het onderzoek wordt gefinancierd door de ministeries van VWS en OCW, en uitgevoerd door het CBS. De VTO is de bron van enkele kernindicatoren sport en bewegen, die het Mulier Instituut bijhoudt (zie Kernindicator).

VSG-regio

Een regio met gemeenten op basis van een beleidsmatige indeling die de Vereniging Sport en Gemeenten (VSG) hanteert. In Friesland, Groningen Drenthe en Zeeland vallen de VSG-regio's samen met de provincies, de overige VSG-regio's zijn delen van provincies. Er zijn 27 VSG-regio's die over het algemeen samenvallen met de GGD-regio's. De GGD-regio Hart van Brabant valt uiteen in de VSG-regio's Hart van Brabant en Noord Oost Brabant. De GGD-regio Limburg Noord omvat de VSG-regio's Limburg Noord en Limburg Midden. Verder valt gemeente Eemnes onder de GGD-regio Utrecht en de VSG-regio Gooi en Vechtstreek.

Wijkstedelijkheid

De mate van stedelijkheid (zie Stedelijkheid) van een wijk. Een gemeente bestaat meestal uit meerdere wijken die onderling verschillen in mate van stedelijkheid.

Zaalsportaccommodatie

Binnensportaccommodatie die wordt benut voor de beoefening van meerdere zaalsporten en het geven van bewegingsonderwijs of lichamelijke opvoeding. Gebruikt als verzamelnaam voor gymzalen, sportzalen en sporthallen.

